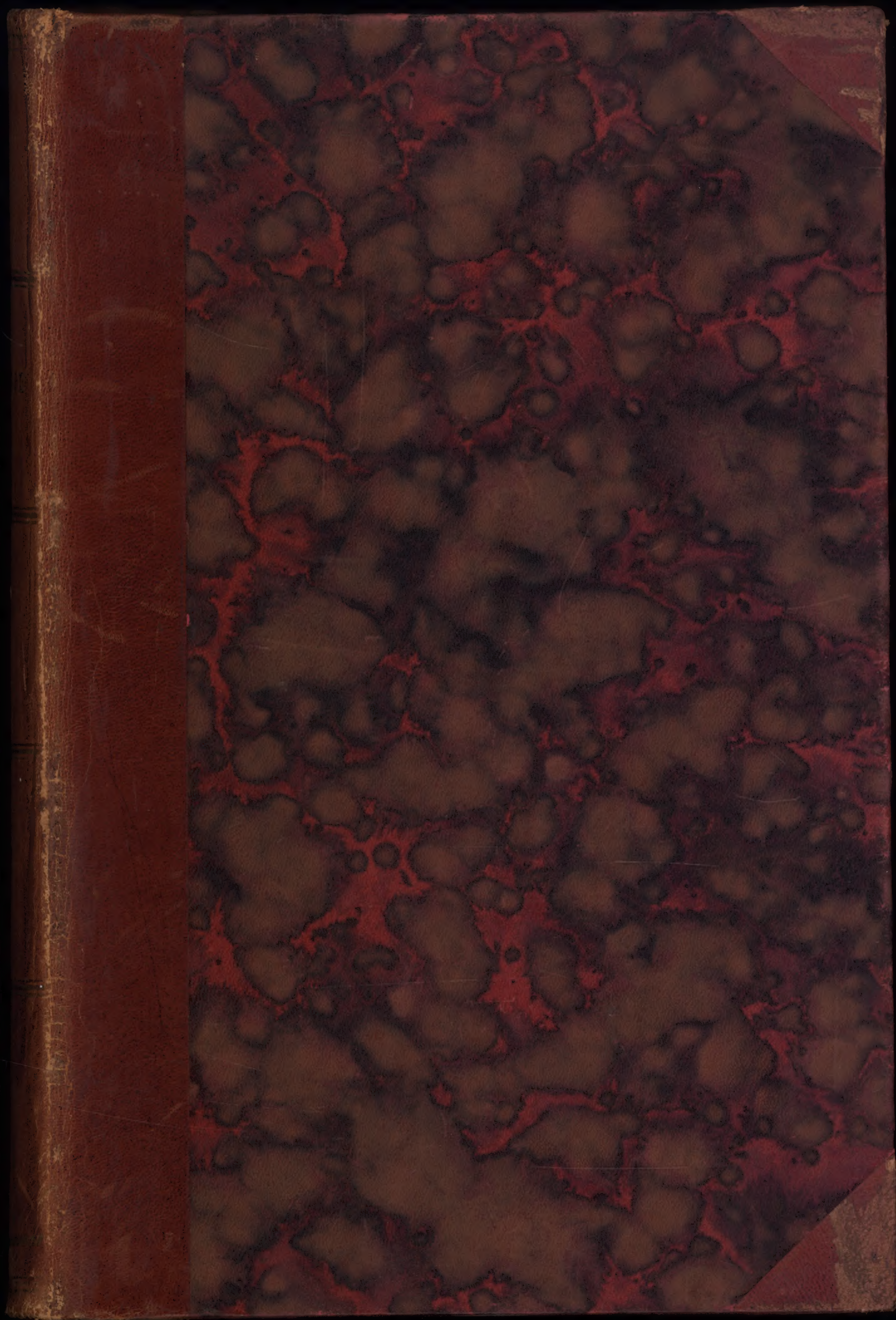
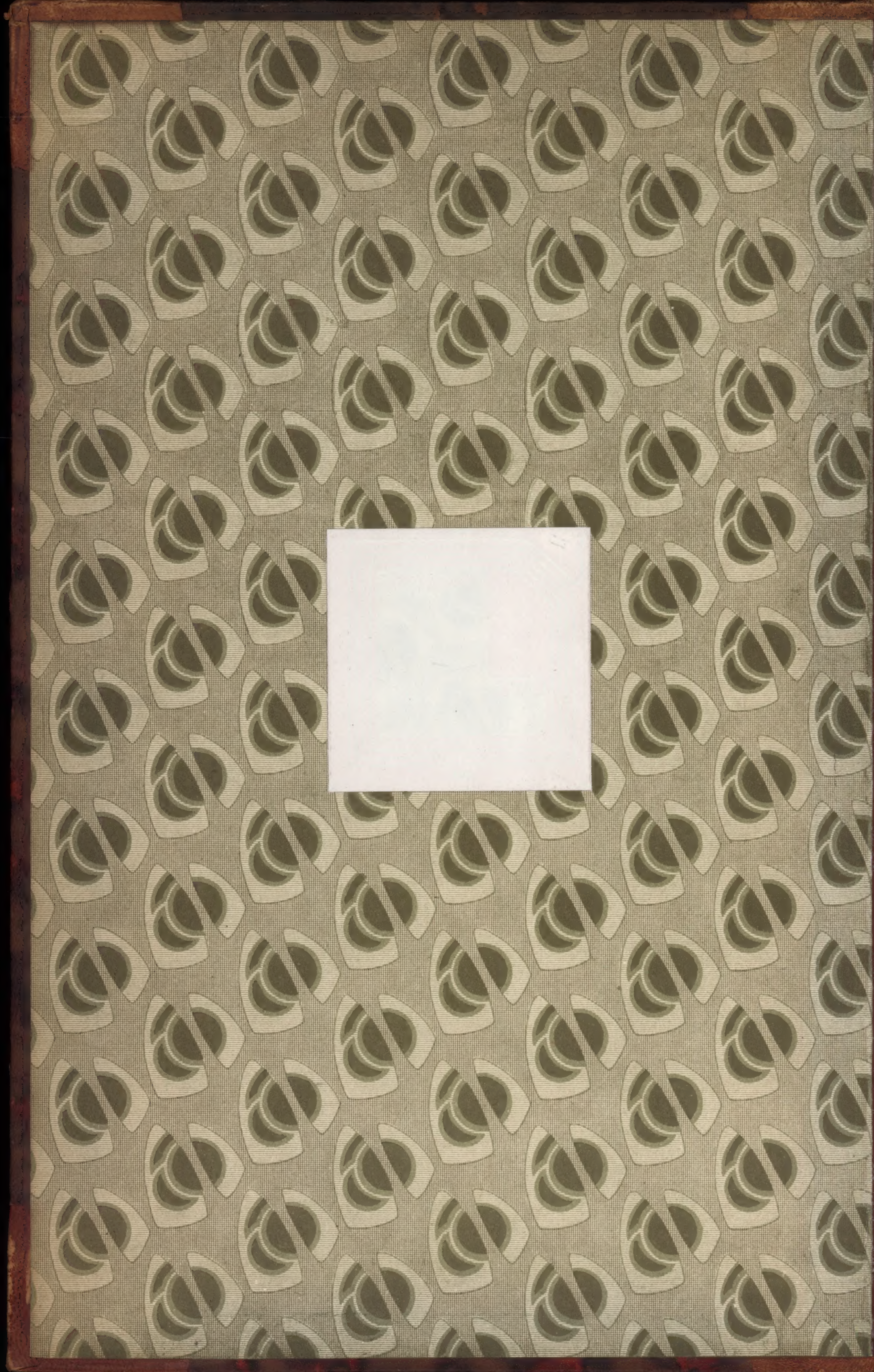

ARCHITEKTEN

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKT-FORENING.

1907 · BIND X · 1908.

14.9. 1908.

TITELBILLEDET: TEGNING AF ARCHITEKT SØREN LEMCHE.

ARCHITEKTEN

MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

1907 • BIND X • 1908

REDAKTION: ARCHITEKTERNE
K. VARMING OG ALFR. THOMSEN

KJØBENHAVN MCMVIII
UDGIVET AF AKADEMISK ARCHITEKTFORENING
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
(AXEL SIMMELKIÆR)

BILLEDERNE UDFØRTE I F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER

INDHOLD.

(De med * mærkede Artikler ere illustrerede).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 5. OKTOBER 1907
10. AARGANG № 1

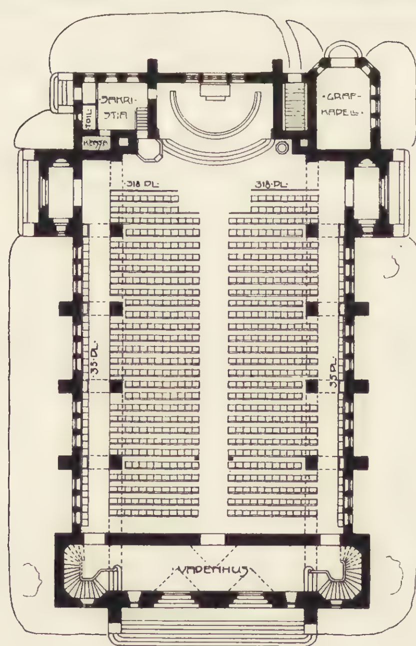
ARVIKA KIRKE, VÄRMLAND.

Vi har idag den Fornøjelse at kunne præsentere et Stykke svensk Architektur, idet Architekterne Tengbom og Torulf fra Stockholm paa vor Anmodning velvilligt har overladt os Tegningerne til en Kirke, de bygger i den lille By

ARVIKA KIRKE. ARCHITEKTERNE TENGBOM OG TORULF.

ARVIKA KIRKE.

·BOTTENPLAN·

ARCHITEKTERNE
TENGBOM OG TORULF.

ARVIKA KIRKE.

ARCHITEKTERNE
TENGBOM OG TORULF.

Arvika. Den er beliggende i Värmland, »de eviga skogarnes land«, Gösta Berlings Hjemsted, i en meget smuk Egn. Den ligger højt paa et Bakkehæld ud imod en Sø og er placeret saaledes, at Taarnsiden vender imod Søen.

Kirkekomiteen havde indhentet to Forslag fra forskellige Architekter, og efter sagkyndig Bedømmelse blev det her foreliggende antaget.

ARVIKA KIRKE.

ARCHITEKTERNE TENGBOM OG TORULF.

Kirkens Midterskib er overdækket med et Trætagværk med aaben Tagstol, Sideskibene med murede Hvælvinger. Bygningen opføres af Mursten paa en høj Sokkel af Granit; den pudses ud- og indvendig. En Del Indfatninger og konstruktive Dele udføres i Granit. Tag, Taarnspir og Kontraforcer dækkes med Skifer. Opvarmningen sker ved Hjælp af Kaloriferer, der er anbragte under Koret.

Kirken rummer ca. 870 Siddepladser, deraf 700 paa Gulvet og 170 paa et Pulpitur, placeret over Indgangen ved Taarnet. Den er beregnet at skulle koste omkring 112.000 Kr., hvilket sikkert er adskilligt billigere, end den vilde kunne bygges for her i Landet.

ST. PETRI KIRKEPLADS.

Forskellige Blade har i de sidste Dage haft mærkeligt travlt med at rose et Projekt, som St. Petri Kirkekollegium har ladet udarbejde, og som gaar ud paa at opføre en Bygning for Petersens Jomfrukloster samt en Pigeskole og Præstebolig ud mod Larslejstræde og St. Pederstræde, medens Murene mod denne Gade og Nørregade skulde nedrives og erstattes med Jernstakit. Navnlig i en Artikel i »Berlingske Tidende«, mærket »Spero«, bliver Planen hævet til Skyerne, og den anonyme Forfatter er i den Grad »taknemlig mod Kollegiet«, at man bliver en lille Smule mistænksom over denne paafaldende Iver, og da ogsaa over den Omstændighed, at der saaledes fyres op i en hel Del Aviser paa én Gang for dette skønne Projekt. Thi hvad er det, Offentligheden saaledes skal præpareres til at fryde sig over? Ganske simpelt det samme Projekt, der ifjor vakte en Storm af Uvilje, og som ogsaa vi efter Ævne har søgt at bekæmpe (se »Architekten« 8 Aarg. Side 205): en meget stor 3 Etages Bygning skal placeres paa Kirkepladsen, og det skønne Gadebillede, Larslejstræde nu frembyder, vil uhjælpelig dermed være ødelagt. Kirken og Kirkepladsen vil tabe overordentlig meget i Skønhed, ogsaa derved, at de omtalte Mure blev sløjfede. At Pladsen nu er lukket af og kun er tilgængelig ved Hjælp af Drikkeskillinger, er selvfølgelig meningsløst, men hvorfor Murene absolut skal rives ned, kan vi ikke forstaa: de giver netop Pladsen det sluttede og fredede Præg, der er saa velgørende.

Vi vil energisk hævde det samme Standpunkt, vi forfægtede ifjor: den paatænkte Bygning bør ikke lægges paa dette Sted. Og vi vil indstændig haabe, at Kultusministeriet, der skal give Tilladelse til Bebyggelsen, først vil æske Kunstakademiets Dom i Sagen. Denne vil sikkert falde sammen med vor og blive knusende for Projektet. Og med Hensyn til Sløjfningen af Murene, er der da ikke noget mærkeligt deri, at selv Kollegiet har Øje for Skønheden i Larslejstrædes Mur, som det — om Forladelse — som Hr. Spero i Berl. Tid. med Rørelse taler om at bevare saa meget som muligt af, medens de andre Kirken omgivende Mure er *saa* hæslige, at de maa bort? Nej, ogsaa Murene mod de andre Gader bør blive staaende, fordi de er karakteristiske som Hegn om den gamle St. Peders Kirkegaard, og fordi de forlener Pladsen med en Ro og Fred, som intet andet Sted i Kjøbenhavn. Deraf følger slet ikke, at kun den tyske Menigheds Medlemmer skulde have Lov til at færdes derinde; naturligvis bør Pladsen være

offentlig tilgængelig. Og fordi Tyskerne ved Skæbnens underlige Spil engang har faaet Ejendomsret over Kirken, vil vi andre virkelig ikke anerkende deres Ret til at skalte og valte med den efter deres eget Forgodtbefindende.

Den er et Nationalmonument, som der til det yderste bør fredes om.

UDSTILLINGEN AF »SKØNVIRKE«.

Det nye Navn, hvorunder »Selskabet for dekorativ Kunst« og »Dansk Kunsthaandværk« for Fremtiden agter at udstille i Fællesskab, er først og fremmest behageligt kort, og det i Begyndelsen uvant klingende Ord vil ved hyppig Brug sikkert forvandle sig for Øret til et ganske jævnt og ligefremt dansk Navn. Vi vil da haabe at denne Betegnelse maa blive brugt ikke alene af de to Foreninger, men at det helt maa fortrænge de besværlige og ilde lydende Ord som Kunstindustri, dekorativ Kunst o. s. v.

Naar Talen er om en Udstilling, er jo forøvrigt *Navnet* paa den nogenlunde ligegyldigt, og det er da saa heldigt, at man med den største Tilfredsstillelse betragter *Indholdet* af den. Det er jo Meningen, at denne Udstilling skal være, om vi saa maa sige, Ouverturen til den egentlige Forestilling: den permanente Udstilling af »Skønvirke«, og vi tør sige, at Ouverturen er god og lover godt for Fremtiden. Selvfølgelig har det ikke været muligt — og vil formodentlig altid være en kilden Sag — ganske at udskille det mindre gode fra det, der har virkelig Værdi. Men det sidste er i hvert Fald det langt overvejende og det, der giver Udstillingen sit Præg.

Vi agter senere at gøre Udstillingen til Genstand for en mere indgaaende Omtale, og forhaabentlig vil vi ogsaa da kunne bringe en Række Afbildninger derfra. Vi skal blot nævne, at den vægtigste Indsats i dette Opbud af dansk »Skønvirke« er givet ved de mange Møbler, der findes. Og det er os en yderligere Tilfredsstillelse at notere, at langt de bedste af dem skyldes Architekter. Dette vil enhver uhildet Betragter indrømme. Det er Brummer, Leuning-Borch, Martin Borch og Egil Fischer, som har tegnet disse Møbler, der, ligesom en 20 Aar gammel Sofa med Reoler af Clemmensen, indtager Hæderspladserne paa dette Omraade.

En lille Opsats af Leuning-Borch, der samtidig med Udstillingens Aabning er udkommen, fortæller om, hvad der er de to Foreningers Maal og Hensigt med den permanente Udstilling: at den skal være et Sted, hvor det skønhedselskende Pubilkum trygt kan gaa hen for at købe, og hvor Folk altid vil have Sikkerhed for ikke at blive narrede, hverken hvad den kunstneriske Form eller hvad den haandværksmæssige Kvalitet angaar. Kan dette indprentes tilstrækkeligt ofte og blive almindeligt bekendt, saaledes at det købende Publikum faar Tillid til Foretagendet og kommer i jævn og stadig Forbindelse med de bedste Kunstnere og Haandværkere, da er den permanente Udstilling af Skønvirke bleven en nyttig Faktor i vort Kulturliv. Som saadan vil vi da ønske den al mulig Trivsel og Fremgang!

FORSKELLIGT.

Kongestatuen. Nationalkomiteen har nu besluttet, at der skal afholdes en bunden Konkurrence om Skitser til Christian IX's Rytterstatue. Endvidere at den skal opstilles paa Christiansborg Slots Ridebane. Angaaende Sarkofagerne er der endnu ikke truffet nogen Bestemmelse.

❦

Tegne- og Industriskolen for Kvinder har udsendt Beretning om sit 32te Arbejdsaar. Skolen har været besøgt af 117 Elever i Dagklasserne og 41 i Aftenklasserne. De uddannede Elever har faaet Plads, dels ved Porcelænsfabrikkernes Maler- og Modellerafdelinger, dels som Gravører, Bygningstegnere og ved forskellige kunstindustrielle Virksomheder. I Skolens Bestyrelse er foregaaet følgende Forandringer: Forstanderinden Fru Professorinde Klein har af Helbredshensyn ønsket at fratræde; Bestyrelsen har til hendes Efterfølger valgt (Snedkermester) Frk. Sophy A. Christensen. Malerinden Frk. Bertha Wegmann er udtraadt af Bestyrelsen og i hendes Sted er valgt Frk. Effie Hegermann-Lindencrone.

❦

Udstilling af Fotografier. Vi henleder Opmærksomheden paa Winkel & Magnussens Udstilling af Architekturfotografier. Der findes et enestaaende stort og smukt Udvalg af saavel mindre og billige som meget store og kostbare Fotografier af Bygninger i alle Lande, mest dog Italien.

❦

Trondhjems Domkirke. Efterat den af Kirkedepartementet nedsatte Bedømmelseskomite har afgivet Forslag om Valg af de Architekter, som skal deltage i Konkurrencen om Lederstillingen ved Restaurationsarbejdet i Domkirken, har Departementet i Følge norsk »Aftenposten« opfordret Architekterne N. Ryjord, L. Solberg, H. Bull og Jens Z. M. Kielland til at deltage i Konkurrencen ved at udarbejde et Udkast til Rekonstruktion af Kirkens Vestfront.

❦

A. R. Architekt Anton Rosen beder os oplyse, at det ikke — som nogle har troet — er ham, der et Par Gange har skrevet i »Architekten« under Mærket A. R. Vi dementerer herved dette falske Rygte og skal yderligere tilføje, at den Mand, der dækker sig bag dette Mærke, ikke er Architekt og derfor ikke har vidst, at hans Forbogstaver faldt sammen med en Architekts. Forøvrigt finder vi hans Bemærkninger saa forstandige, at Rosen godt kunde være tjent med at blive mistænkt for at have skrevet dem.

Til Abonnenterne!

Med nærværende Hæfte indtræder »Architekten« i sin tiende Aargang. Det er saaledes lykkedes ved et energisk Arbejde fra de skiftende Redaktioners Side at oparbejde vort Tidsskrift saaledes, at det dels indtager en anset Stilling i vor Tidsskriftlitteratur, dels kan se Fremtiden i Møde uden Bekymringer af økonomisk Art.

Kun de færreste har Begreb om, hvor stort et Arbejde der er gjort og gøres for at holde et saadant Foretagende i Gang, og hvor store Vanskeligheder der stadigt maa kæmpes imod. Det siger sig selv, at da Redaktionen ikke bestaar af Fagmænd, men af Architekter, der først og fremmest maa røgte deres egentlige Kald, er det umuligt at ofre saa megen Tid og saa meget Arbejde, som der *burde* ofres paa vort Tidsskrift. Derfor er i høj Grad Overbærenhed nødvendig, naar Læserne — hvad de utvivlsomt ofte gør — finder Mangler ved Redigeringen og kunde ønske fyldigere og bedre Stof.

Vi er os selvfølgelig disse Mangler bevidst og stræber ærligt at præstere det mest mulige, for at »Architekten« kan fremtræde som det, den *i første Række* skal og bør være: en værdig Budbringer om Bygningskunsten i vort Fædreland. At denne Opgave er af den allerstørste Betydning — ogsaa af den Grund, at »Architekten« bringer Bud om dansk Architektur langt udenfor vort Lands Grænser —, behøver ikke nærmere at udvikles.

Men lige saa berettiget det er, fra dette Synspunkt set, at stille de største Fordringer til dem, der har Ledelsen af Bladet — og disse Fordringer præciseres undertiden overordentlig klart for os af ærede Læsere —, lige saa berettiget er ogsaa fra vor Side den Opfattelse, at enhver af vore Abonnenter — og da navnlig de af dem, der er Architekter — har en Forpligtelse til at støtte os med Raad og Daad. Vi er taknemlige for mange gode Bidrag i Aarenes Løb, men ellers maa det desværre siges, at denne Forpligtelse ikke føles meget tyngende af ret mange Kolleger. Vi har derfor ofte en mindre behagelig Følelse af Isolerthed og befinder os som omgivne af Tomhed og Tavshed paa alle Sider.

Dette burde ikke være saa. I en Tid som vor, da de mest modsatte Anskuelser gør sig gældende paa Bygningskunstens Omraade, da saa mange nye Byggeæmner og Konstruktioner fremkommer o. s. v., skulde man synes, der maatte være mangfoldige Spørgsmaal, som kunde ønskes klarede gennem en Diskussion i vort Tidsskrift. Ingen Tid har som de senere Aar set saa mange nye Bygninger opstaa. Men da Redaktionen ikke kan være allestedsnærværende, vilde det i høj Grad lette vort Arbejde, om vi til Stadighed fik tilsendt Fotografier og Tegninger af Nybygningerne eller — hvis dette ikke kan overkommes — da i hvert Fald en Meddelelse om, at dette eller hint Hus burde gengives i Bladet. Kort at sige: der bør være bedre Kontakt imellem Læsere og Redaktion, ikke for vor Skyld, men for Sagens.

Derfor slutter vi med at sige til *alle* vore Abonnenter, men *særlig* til Architekterne: tænk noget oftere paa det Foretagende, som De alle har Del i, og som vi alle er interesserede i at faa saa godt — ja mere end det — saa udmærket godt som muligt. Gaa ikke og gem paa Deres værdifulde Tanker og Ideer, men kom til os med dem. Lad os mærke, De er levende!

Ærbødigst
Redaktionen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 12. OKTOBER 1907
10. AARGANG № 2

DANSK ARCHITEKT I FRANKRIG.

For ca. 25 Aar siden studerede fire unge Danske samtidigt ved Akademiet i Paris, nemlig: Dorph-Petersen, Glæsel, Kampmann og Tersling. Dette førte for den først- og sidstnævntes Vedkommende til, at de for stedse blev i Frankrig, og det er noksom bekendt, at de begge har faaet ansete Stillinger der og

SLOTTET CANNETTE. ARCHITEKT DORPH-PETERSEN.

SLOTTET D'AUBERY. ARCHITEKT DORPH-PETERSEN.

virket efter en stor Maalestok som Bygmestre, Tersling i Menton og Dorph-Petersen i Perpignan.

Architekt Dorph-Petersen begyndte sin Virksomhed i Frankrig som Konduktør ved Opførelsen af et Hotel i Vernet les Bains i Pyrenæerne, og i denne By fik han ogsaa sit første selvstændige Arbejde. Ikke langt fra Vernet les Bains ligger Byen Perpignan, og da der her meget tiltrængtes en Architekt, blev D.-P. snart engageret ved Byggeforetagender af forskellig Art. Et af hans første Arbejder var en stor Opdragelsesanstalt med Kirke, og efterhaanden vandt

SLOTTET D'AUBERY. ARCHITEKT DORPH-PETERSEN.

han en saadan Tillid, og Bestillingerne strømmede saa rigelig ind, at hans Arbejders Tal voksede meget betydeligt. Perpignan er en By paa ca. 70 000 Indbyggere, der ligger i Nærheden af den spanske Grænse i et meget frugtbart Distrikt med stor Vinavl. Foruden i Byen Perpignan har Architekt Dorph-Petersen derfor været meget benyttet af Omegnens rige Godsejere og Vingaardsejere, baade ved Opførelsen af Beboelses- og Avlsbygninger. Som det vil ses af de slotslignende Bygninger, vi omstaaende har kunnet faa Lejlighed til at gengive, er deres Beboere Folk, der ikke er bange for at ofre en Formue for

at faa en Bolig, der svarer til deres Fordringer. Den betydeligste af disse Bygninger er Slottet d'Aubery, hvis Façader helt er beklædte med Sandsten og som med sine store Terrassemure og Trappeanlæg maa have kostet enormt at bygge.

Architekt Dorph-Petersen har i det sidste Aar beklædt Stillingen som dansk Konsul i Perpignan, og han har altid beredvilligt hjulpet og støttet ubemidlede Landsmænd, der har søgt ham. Og ligesom han troligt har holdt For-

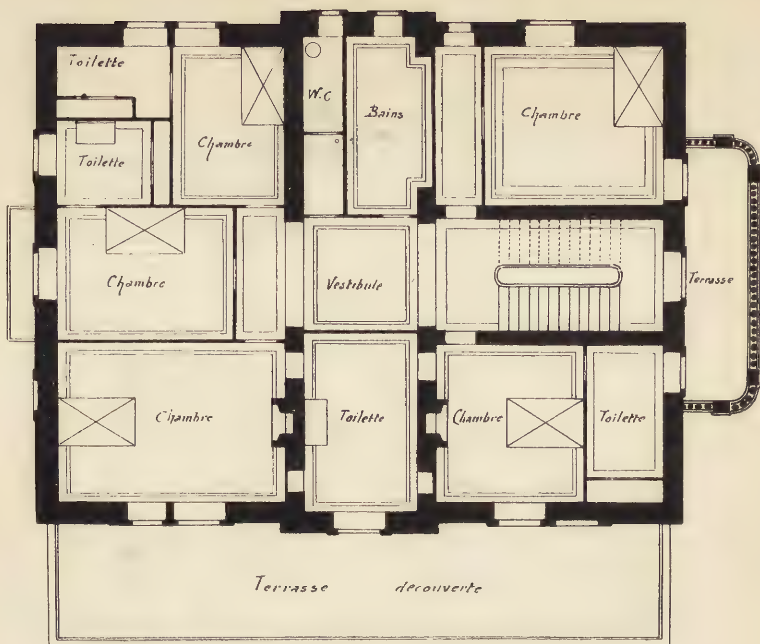

VILLA CAMILLE
A BANYULS-SUR-MER.

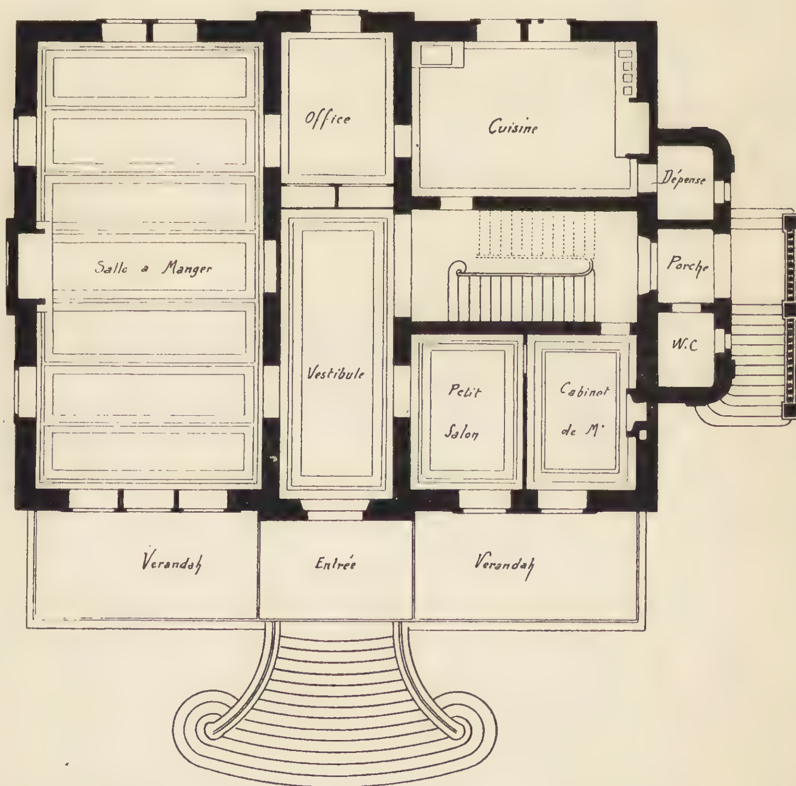
ARCHITEKT
DORPH-PETERSEN

bindelsen med Danmark og sine mange Venner der vedlige ved aarlige Besøg i Hjemmet, saaledes modtager han gæstfrit alle Danske, der besøger ham i Perpignan. Derfor har det ogsaa været os en Ære og Glæde at kunne gengive en Del af Dorph-Petersens Arbejder her i »Architekten«. Det kunde have været interessant at se nogle af de mange mindre Villaer — han har f. Eks. bygget en Del ved Rivieraen —, men vi haaber, det ikke maa være sidste Gang, D.-P. optræder som Gæst i vort Tidsskrift; mange af de ovenomtalte Land- og Avlsbygninger skal ogsaa, i Følge Meddelelse af en af D.-P.s tidligere Assistenter,

FØRSTE SAL.

STUEETAGE.

VILLA CAMILLE
A BANYULS-SUR-MER.

ARCHITEKT
DORPH-PETERSEN.

SLOTTET VALMY. ARCHITEKT DORPH-PETERSEN.

være saa udmærkede i Formen, saa vi meget kunde ønske at bringe dem frem i et senere Hæfte.

Det er interessant at lægge Mærke til, at Dorph-Petersen, trods sit ægte danske Sindelag, som Architekt synes at være bleven fuldkommen »fransk«. Ja, man leder forgæves efter et eneste lille Træk, der kunde forraade nordisk Formfølelse. Dette ligger naturligvis i Luften, ɔ: den franske Luft, der i sin noget stillestaaende Klarhed og lysende Solglans ikke godt taaler Reminiscenser fra den mørkere, koldere og alvorligere nordiske Kunst. Den franske Architektur minder en hel Del om den franske Musik: let, legende, ørefaldende, brillant »gjort«, men uden at eje det, en Nordbo kalder *Dybde*, synes den skabt for et sorgløst, solbeskinnet Land med en Befolkning, der altid er i godt Humør. Denne Befolkning elsker sin Musik og sin Architektur og vil ikke have dem en Smule anderledes, end de nu engang har udformet sig. At begynde at ville reformere disse Mennesker ved at byde dem »alvorlig« Architektur med haandgjorte Mursten og ru Kampestensmure eller lignende, vilde sikkert have samme Virkning som f. Eks. at byde en Pariser Øllebrød og sorte Pølser. Han vilde paa det bestemteste nægte at gøre nærmere Bekendtskab med disse Herreretter!

ARCHITEKT DORPH-PETERSEN.

ST. PETRI KIRKEPLADS.

I en Artikel i »Nationaltidende« har Professor Albert Jensen imødegaaet en Del af de Anker, der har været fremsat i Anledning af Projektet til en Nybygning paa Kirkepladsen. At Professoren finder alt saa fortræffeligt som muligt — dog indrømmende, at lavere Mure vilde være heldigere end det paatænkte Gitter —, vil ikke undre, og vi skulde ikke have nævnt dette Faktum, hvis ikke lejlighedsvis ogsaa vor Artikel i Nr. 1 fik en grundig og tilintetgørende Behandling. Der staar at læse bl. a. følgende:

». . . Bladet »Architekten« for 5. d. M. bringer en hæsblæsende Artikel om den forudsatte Bebyggelse paa St. Petri Kirkeplads, som dets faglige Redaktion kender lige saa lidt til som til en ældre Plan for en anden Ordning af Bebyggelsen . . .«; noget lignende udtaler Professoren i et Interview i »Politiken«, nemlig: »Architekten«s Redaktion kender aldeles ikke den Plan, den kritiserer«. Efter saaledes at have slaaet fast, at »Architekten«s Redaktion plaprer med om Ting, den ikke har Begreb om, hvilket endvidere elskværdigt søges indprentet

de to Blades Læsekreds ved en Meddelelse om, at »Redaktionen engang imellem kører løbsk«, er det jo en let Sag derefter at reducere os in absurdum.

Der er dog saa meget tilbage af os, at vi kan smile ad denne mærkelige Form for Bladpolemik. Thi hvor i al Verden ved Professor Albert Jensen fra, at vi ikke har set Projektet? Vi har virkelig studeret det meget grundigt, og vi har nøje søgt at forestille os Virkningen af den foreslaaede Bygning i alle perspektiviske Forhold til Omgivelserne.

Det Projekt, der saaledes efter Professorens Mening hidtil har været saa ganske ukendt for os, er jo nu yderligere ved Afbildninger i »Politiken« bleven Offentligheden bekendt, og enhver bygningskyndig kan altsaa dømme om, hvorvidt vi har Ret eller ej i vor Paastand. Denne vil vi iøvrigt lade staa ganske usvækket: den foreslaaede Bygning bør ikke lægges paa Kirkepladsen; den vil virke uheldigt, fordi den er *for stor*. Det er ukorrekt, naar den nye Bygning siges ikke at være større i Areal end den gamle, og i hvert Fald er den jo betydelig højere. De nuværende Bygninger gør ingen Skade paa Grund af deres meget ringere Volumen. Vi kan derfor ikke tiltræde Professor Albert Jensens Forsikring om, at »Opførelsen af en ny efter de stedlige Forhold nogenlunde afpasset Bygning, der samtidig tilfredsstiller moderne Krav, maa derfor anses for en Vinding i de vedkommende Gadepartiers ydre Fremtræden — ogsaa for Larslejstrædes Vedkommende . . .«

Vi kan ikke slutte denne (hæsblæsende?) Artikel uden at parere en anden af Professorens Kontra'er. Han skriver saaledes, efter at have omtalt vor Tilbøjelighed til at køre løbsk: »til Gengæld har den (ɔ: vi) af og til sine lyse Øjeblikke og var f. Eks. i Nr. 33, VIII Aargang, kommen saa vidt, at den saa med ganske særlig Velvilje paa en fremkommen Løsning af en begrænset Bebyggelse paa Nikolaj Kirkeplads, udarbejdet af en herværende yngre Architekt. Naar man ved, at det indenfor visse Architektkredse — og andet Steds med — regnes for en Slags Dødssynd at tale om Byggeri paa et saa fredhelligt Sted, maa Bladets Optræden i det nævnte Tilfælde kaldes dobbelt paaskønnelsesværdig.« Vi udsætter en Præmie for den, der kan finde nogen Sammenhæng imellem St. Petri Kirkeplads og denne Sag! Vi behøver blot at minde om, at den drejede sig om et Projekt til — et Luftkastel, en Løsning af en ganske uvirkelig Opgave. Vi vilde saa sandt aldrig have udklækket et saadant Projekt, som Akademiet her indbød de yngste Architekter til at knække Halsen paa, hvad vi meget tydeligt udtalte i Omtalen af Projektet. Sandsynligvis vilde vi heller ikke være synderlig henrykte, om dette Hus i Virkeligheden skulde bygges ved St. Nikolaj. Vi tillod os kun at formene, at naar Akademiet en Gang havde givet en saa uhyre vanskelig Opgave, var det uretfærdigt at nægte en Konkurrent Adgang til at faa sit Projekt udstillet, naar han kunde møde med en saa relativ god Løsning som den foreliggende. Hvorfor dette skal kaldes dobbelt paaskønnelsesværdigt og være skrevet i et af vore lysere Øjeblikke — ja, det mægter vor, for Tiden aabenbart ganske formørkede, Forstand ikke at fatte.

KOMMUNAL KONKURRENCE.

Som man af Bladene vil have set, agter Kjøbenhavns Kommune at indbyde til offentlig Konkurrence om en Gade- og Bebyggelsesplan for de ydre Distrikter.

Til at bedømme de indkomne Projekter vælges en Komité, bestaaende af 2 Medlemmer af Magistraten, 2 Medlemmer af Borgerrepræsentationen, 2 Medlemmer af Akademisk Architektforening, 2 Medlemmer af Ingeniørforeningen og 1 Medlem af Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse, ialt 9 Dommere.

Der udsættes 4 Præmier, nemlig en paa 10.000 Kr., en paa 5000, en paa 3000 og en paa 2000 Kr. Disse Præmier skal uddeles; endvidere kan gode Projekter indkøbes for en Minimumspris af 1000 Kr., til hvilket Formaal haves til Raadighed en Sum af 5000 Kr. Det er Meningen, at ogsaa Udlændinge kan deltage i Konkurrencen. Denne tænkes at skulle være tilendebragt i Løbet af et Aars Tid, saaledes at de færdige Projekter kan indleveres i Oktober eller November Maaned 1908.

Programmet er endnu ikke endelig fastslaaet, men gaar i sine Hovedtræk ud paa følgende:

1) Der skal udarbejdes en Generalplan i Maalestok 1 : 10000 over samtlige de omhandlede Terræner, hvorpaa vises:
   a) Hovedgader og Hovedveje, aabne Pladser, Parker, mindre Beplantninger, Idrætspladser, Legepladser m. m.
   b) Bebyggelsens Art paa de forskellige Arealer, saasom sluttet Bebyggelse, aaben Bebyggelse, Villakvarter, Kvarter for Arbejderboliger, Fabrikskvarter, Antal af Beboelseslag m. m.
   c) Passende Pladser for offentlige Bygninger af forskellig Art.
   d) Eventuelle Sporvejslinier samt Jernbanespor til Fabrikskvarterer.
2) Ialt 21 Planer i Maalestok 1 : 2000, paa hvilke der skal indtegnes Fortovslinier, Refuger, Forhaver etc. — foruden det under 1. anførte.

Endvidere skal der udarbejdes Tvær- og Længdeprofiler samt perspektiviske Fremstillinger, hvor dette maatte være ønskeligt for de konkurrerende til Belysning af Projekterne, og endelig en kortfattet Beskrivelse af Projektet.

Opmærksomheden henledes paa det ønskelige i at forbinde foreslaaede, vedtagne samt eksisterende Parkarealer ved brede, beplantede Veje eller paa anden Maade. Parkanlæg er af Kommunalbestyrelsen vedtagne i Lersøen, ved Jagtvejen overfor Nørrefælled samt ved Kløvermarksvej, mellem Brandstationen og Kloakpumpestationen.

KUNSTIGT TRÆ AF TØRVEJORD.

En ny Fremgangsmaade til Fremstilling af kunstigt Træ, som foruden til Parketgulve og Gadebrolægning ogsaa skal kunne forarbejdes til Vægbeklædning o. s. v., har i nogen Tid været anvendt i Tyskland og har hidtil staaet sig godt. Fremgangsmaaden bestaar i Følge »Deutsche Bauhütte« deri, at Tørvejord i frisk

opgravet Tilstand bliver tilsat 5—10 % Bindemiddel, der hovedsagelig bestaar af læsket Kalk og en ringe Mængde Lerjord. Massen kommes efter omhyggelig Blanding i en hydraulisk Presse og bliver her lidt efter lidt udsat for et Tryk af 500 Atmosfærer, hvorved den sammenpressede Masse ikke alene faar den ønskede Form, men tillige bliver befriet for største Delen af Vandet. Efter at have forladt Pressen maa Stykkerne endnu tørre 5—6 Dage i Luften for at blive færdige til Brug. Hidtil er der bleven fremstillet Plader paa indtil 1 Meters Bredde og over 1 Meters Længde.

Foruden det mekaniske Tryk finder der aabenbart en kemisk Indvirkning Sted af Kalken paa Tørvejordens Bestanddele, hvilket hidfører Produktets fortrinlige Egenskaber. Efter de nyeste Prøveforsøg er dette Kunsttræs Modstandsevne mod Tryk overordentlig stor. Det kunstige Træ brænder ikke, men gløder kun ved stor Hede uden Flammedannelse. De Steder, der ikke umiddelbart berøres af Ilden, forbliver ubeskadigede. Efter Ildens Ophør hører Glødningen straks op, hvorfor Massen altsaa maa betegnes som ikke brandfarlig. I Vand forandres Kunsttræets ydre Beskaffenhed ikke, og det opsuger kun halvt saa meget Vand som Egetræ. Ved Udtørring i Varme svinder det kun 0,6 %, medens Egetræ svinder 3,9 %. Sliddet er kun halvt saa stort som paa det haardeste Fyrretræ. I Følge de Iagttagelser, der i stort Omfang er anstillede ved Træbrolægninger, er Modstandskraften mod ydre Paavirkning meget stor. Angaaende Prisen er os intet nærmere bekendt, men det tør paa Grund af de billige Raastoffer, der kommer til Anvendelse ved Fremstillingen af kunstigt Træ, antages, at dette stiller sig betydeligt billigere end Naturtræet, saa at dette sidste, i Fald videre Iagttagelser giver et gunstigt Resultat, for Fremtiden turde forvente en stærk Konkurrence. Og da der stadig høres Klager om Vanskeligheden ved at skaffe det nødvendige Træ til Bygningsbrug, synes det jo, som om et godt Kunstprodukt vil kunne gøre megen Nytte.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

PAUL SCHULZE-NAUMBURG, *Kulturarbeiten 5: Kleinbürgerhäuser.* Georg Callwey's Forlag, München. En ny Bog af Schulze-Naumburg modtages altid med Interesse, og man glæder sig paa Forhaand til Nydelsen af denne Forfatters nærende og kraftige Kost. Derfor aabner man ogsaa det her foreliggende ret omfangsrige Volumen med Fornøjelse og begynder at læse. Fem og et halvt Minut efter er man færdig! Der findes nemlig kun nogle faa Sider Tekst; den udmærkede Forfatter virker jo nu ogsaa som Architekt — en Beskæftigelse, der ogsaa i andre Lande synes at virke hæmmende paa Skrivelysten —, saa han har denne Gang ikke kunnet eller villet skrive en Bog. Men derimod har han skænket os en stor Mængde Billeder af den Slags hyggelige og fine Huse, som Smaaborgerne byggede sig i Slutningen af 1700- og Begyndelsen af 1800-Tallet. Selv om de ikke bringer meget nyt, bestyrker de os i den Opfattelse, at disse Huse — der jo forøvrigt meget ofte ligner Bygninger her i Landet fra samme

Tid — er af en Finhed og Ynde, som man maa ønske ethvert nyt Hus et Skær af, og som Tusinder af nye »Smaaborgerhuse« er ganske blottede for.

Forf. ivrer stærkt imod den Tro, at hans Bøger med Billederne af de gamle Bygninger skulde kunne bruges »til at bygge efter«. Man kan ikke saaledes give Forskrifter for, hvorledes man skal bygge. »Ethvert godt Hus opstaar under Indflydelse af mange forskellige Omstændigheder: Klimaet, Beliggenheden, Beboerens Stammeejendommeligheder, det særlige Øjemed, Byggepladsens Beskaffenhed, de til Raadighed staaende Materialier« — — dette til Underretning for dem, der stadig tager Schulze-Naumburg til Indtægt som Barokprædikant.

(Tilsendt fra Georg Chr. Ursins Efterfølger.)

Dekorative Kunst, udg. af HUGO BRUCKMANN; XI. Aargang; F. Bruckmanns Forlag, München. Pris 3 Mark 75 Pf. Kvartalet.

Fra Forlaget er sendt os til Anmeldelse Oktoberhæftet af ovennævnte udmærkede Tidsskrift, der virker for anvendt Kunst, og hvis mangfoldige Billeder derfor mest gengiver det *indre* af Husene, Brugsgenstande o. s. v. I nærværende Hæfte findes ikke mindre end 60 Afbildninger (vi kunde blive misundelige over en saadan Overflod!) fra en eneste Villa, nemlig Haus Henckell i Wiesbaden (Architekt HANS WIELAND, München). De viser ikke alene en levende, kunstnerisk Opfindsomhed, men ogsaa en stærk Sans for Komfort og Hygge i de rigt udstyrede Rum. Endvidere gengives mange originale og smukt formede Arbejder i Metal af Billedhuggeren ERNST RIEGEL og Architekten LEOPOLD BAUER, saasom Smykker, Blomsterholdere, Frugtskaale, Pokaler — alt i fortræffelige Afbildninger.

FORSKELLIGT.

Dansk Architektur i Udlandet. I 9de Hæfte af »Moderne Bauformen« findes en Afhandling om »Moderne dansk Architektur« af Mag. VILH. WANSCHER. Der omtales og gives Afbildninger af en Del Bygninger af Ivar Bentsen, Clemmensen, P. V. J. Klint, Fritz Koch og Plesner, der betegnes som de egentlig »moderne« blandt danske Architekter.

Udflugten til Helsingør i Søndags begunstigedes af sommerlig varmt Vejr og op ad Dagen tiltagende Solskin, der forlenede de gamle Bygningsværker med den rette Glød i Farverne, og flatterende Skyggevirkninger og kastede skraa Straalebundter gennem Kirkevinduerne, saa at alt fik den rigtige Stemning. Hele Turen prægedes heraf, og de — som sædvanlig — meget faa Deltagere havde kun Glæde af at have efterkommet Opfordringen. Det efter den knappe Tid noget righoldige Program blev i alt væsentligt overholdt, dog kneb det mange Steder at løsrive sig, hvor der var saa tiltalende at dvæle.

Selve Begyndelsen — Frokosten paa Hotel Øresund — gjorde Værten Ære, Maden var udmærket og rigelig, hvilket i Forbindelse med »Genstanden« til Kaffen og en lille aktuel Telegramspøg, arrangeret af et af de mere »begavsede« Medlemmer, bidrog til straks at vække den rette Stemning. Næstformanden bød Velkommen og takkede Professor Storck for hans velvillige Imødekommen af vort Ønske om at vise os Klosteret med de dertil hørende Bygninger, ligesom han rettede en Tak til de 7 Damer, der havde slaaet Følge.

Efter Kaffen gik man til Klosteret, hvor først de ved Restaureringen fundne gamle »Sager« blev tagne i Øjesyn, derimellem en hel lille Samling af nydelige smaa Krukker og Flasker, gamle Beslag m. m. m. I Klosterkirken dvælede man længe. Restaureringen er her i alt væsentligt tilendebragt, og der er nok at beundre, saavel det stemningsfulde Rum i sin Helhed, som alle de mange gode Enkeltheder og de vel bevarede Kalkmalerier i Hvælvingskapperne. Efter en lille Afstikker til »Sct. Olai«, hvor der skulde være Bryllup, besaa man forskellige af Klosterets Rum, blev fotograferet i Klostergaarden og aflagde Visit oppe hos de gamle Damer, der var meget henrykte for Besøget og med en vis Stolthed fremviste hver især sit lille afdelte Enemærke med Alkoveseng, Kommode med »Prydelser«, gamle Armstole etc.

Fra Klosteret gik man til Kronborg. Alle de smukke Partier, der veksler for Øjet, naar man vandrer ad den bugtede Vej over Broer og gennem Porte, stadig med det ærværdige Slot som Maal og Midtpunkt, virkede ganske betagende med det efteraarsspraglede Løvværk og Spejlingerne i Voldgravene. Paa Ravelinen udfor Slotsporten lejrede man sig i Græsset og ofrede 20 Minutter paa det dejlige Skue ud over Sundet med de mange Sejlere og den høje, svenske Kyst som Baggrund. I Slotsgaarden modtoges Selskabet af Oberst Gjørup, der kort gav nogle Oplysninger om de forskellige Slotsfløjes Anvendelse og om de Sikringsforanstaltninger, der i de senere Aar er trufne til Bygningernes Bevarelse mod Ildsvaade, for derefter med stor Elskværdighed at stille sig i Spidsen som Cicerone ved en Vandring gennem Slottet. Ved denne blev der særlig lagt Vægt paa, at man fik de Dele af Slottet at se, hvortil der ellers ikke haves Adgang. Man gik derfor ret hurtig gennem Malerisamlingens Rum op i Etagen ovenover, hvor Officerernes Samlingslokaler findes, gennem Underofficerernes Lokaler, passerede Loftsrummene med de mægtige Tømmerkonstruktioner og besaa et Par af de store Belægningsstuer, som unægtelig var med »dobbelt Belægning«, for tilsidst at slutte af med Kirken.

Der blev ikke Tid til at naa tilbage til Hotellet, hvorfor »Forfriskningen« efter den enkeltes eget Valg blev serveret ved det store Bord i Banegaardens Restaurant. Alt ialt en meget vellykket Udflugt, for hvis Arrangement man skylder Udvalget Tak, kun Skade, at kun 30 Deltagere nød godt deraf.

Paa Hjemrejsen havde man Lejlighed til at prise Statsbanernes Økonomi, idet de fleste maatte tilbringe Turen i de overfyldte Vognes Korridorer, staaende paa de lovlig mødige Ben. *A. S. L.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

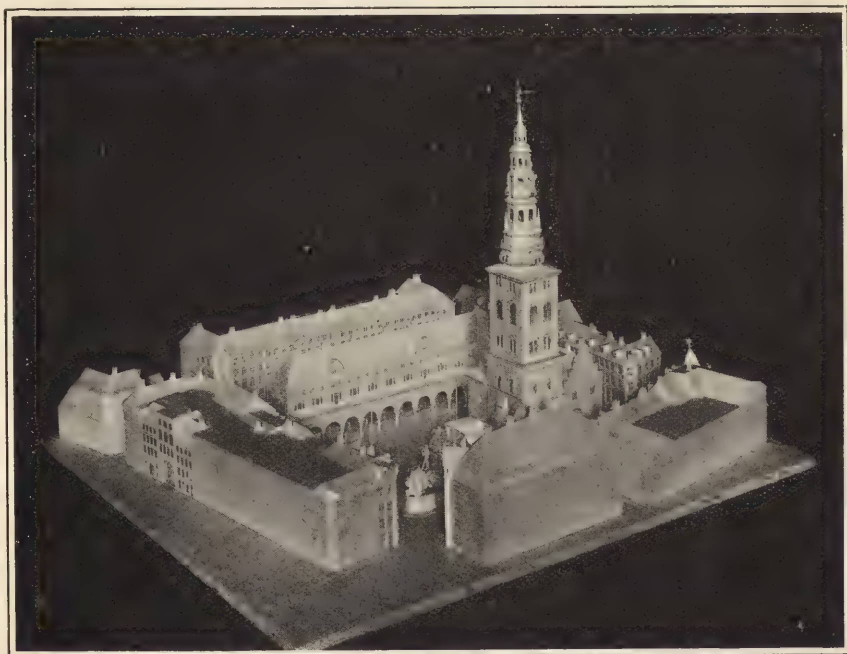
KJØBENHAVN
DEN 19. OKTOBER 1907
10. AARGANG № 3

NIKOLAJ PLADS.

Det Forslag til Ordning af Nikolaj Plads, som i disse Dage er offentligt udstillet paa Raadhuset, er tilvejebragt af »Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse«, og dets Forfatter er Architekt Clemmensen.

Det har været ham magtpaaliggende: »1) at give Nikolaj Taarn en architektonisk Indramning, som i Karakter og Forhold harmonerer med Taarnet; 2) at skabe Betingelser for, at Pladsen i saa høj Grad som muligt inddrages i Gadelivet og ikke ligger hen som en øde og folketom Plet midt i Byen.«

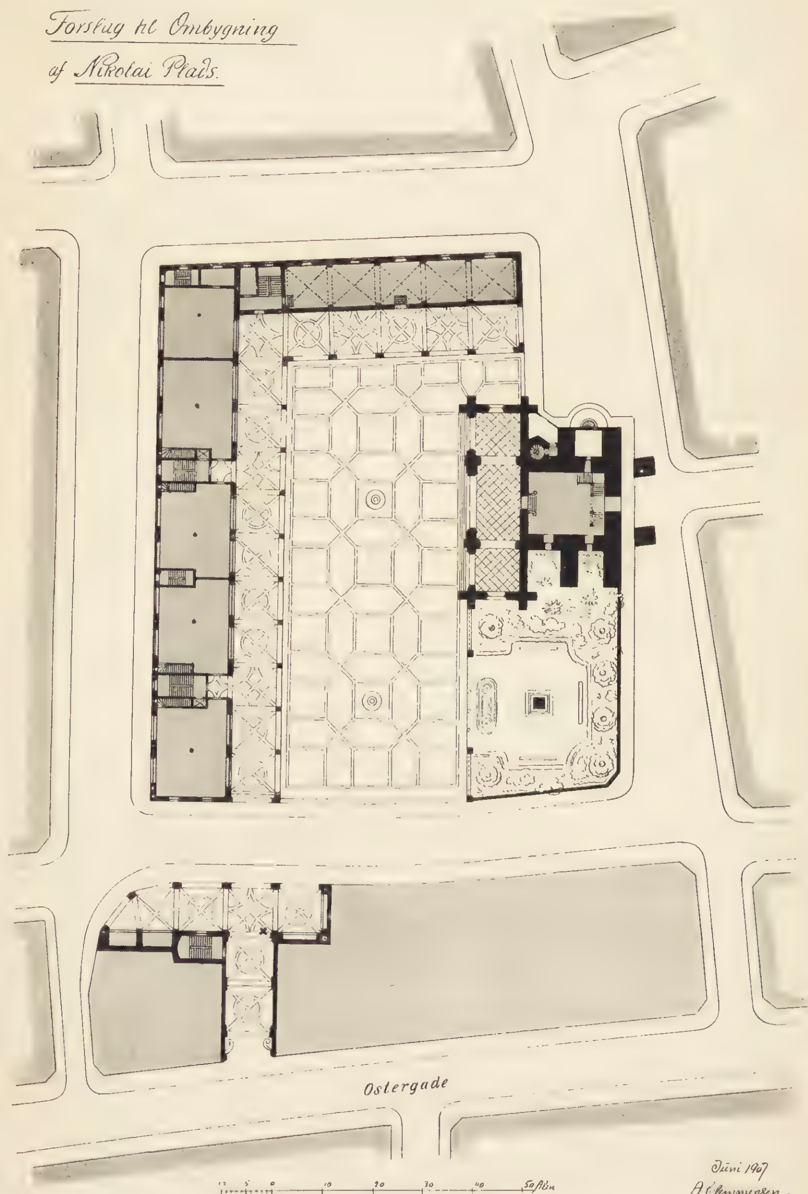
Delvis Bebyggelse eller ikke Bebyggelse af Pladsen, Spir eller ikke Spir paa Taarnet — det er de to Hovedspørgsmaal, hvorom den offentlige Diskussion

FORSLAG TIL OMBYGNING AF NIKOLAJ PLADS. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

vistnok kommer til at dreje sig, medens det i Virkeligheden er de ovenfor af Architekten nævnte Spørgsmaal, der er Sagens Kærne.

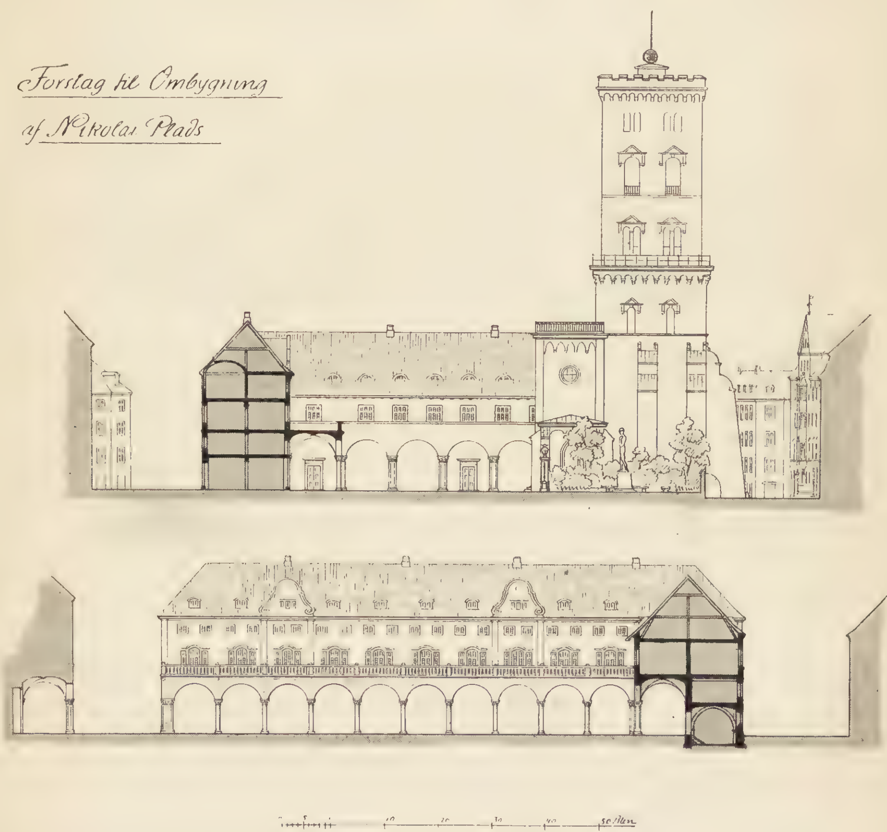
Dersom det er lykkedes at løse disse to Spørgsmaal tilfredsstillende, saa burde man skride til Udførelsen.

Det har været Clemmensens Tanke at gøre Pladsen til »*en aaben Festsal* . . . . . som en Udvidelse af Strøget«. Det sidste sker ved at gennembryde en overhvælvet Passage, 9 Al. bred og 10 Al. høj, fra Østergade, og at fortsætte denne Passage som en Buegang omkring de to Sider af Pladsen. Ovenover

Buegangen bliver der da en bred, aaben Altan til Restaurationsbrug, og bag Buegangen Forretningslokaler. Det er Meningen, at disse fortrinsvis skulde samle de Forretninger, som har med Kunst og Skønvirke at gøre: Kunsthandel, Keramik, Sølvarbejde, Silke, vævede Sager, Kunstsmedearbejde, Møbler etc. At vore mange Foreninger for Kunst, Litteratur, Musik, Skønvirke o. s. v. vilde faa fortræffeligt beliggende Lokaler paa 1ste Sal eller i Tagetagen, behøver blot at nævnes.

Pladsen skulde belægges med Fliser; det vil bidrage til at give den et fornemt Præg, og der skulde være Udsalg af Blomster — en Filial af Højbroplads.

Taarnets nederste Etage bliver aaben mod Pladsen, og i det overhvælvede Rum kunde anbringes Epitafier over Reformationens Mænd og offentlig Musik — Spil og Sang — herfra lyde ud over Pladsen.

Ved Siden af Taarnet bliver et lille »Anlæg« med et Monument, og i Baggrunden af Pladsen tænkes Folkemuseet anbragt.

Der er ingen Tvivl om, at vi, om Sagen kan gennemføres, her vilde faa noget ret enestaaende, noget virkelig monumentalt og festligt.

Her vilde man drikke sin Eftermiddagsthe. Her vilde man købe sine Krukker og Brocher, her vilde man høre god Musik, engang imellem et offentligt Foredrag.

Her kunde blive et særegent Liv, hvor man dog var i Fred for Biler, Sporvogne og Omnibusser, medens man blot behøvede at gaa et Par Skridt for at være midt i Myldret.

FORSLAG TIL OMBYGNING AF NIKOLAJ PLADS. ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Man skulde nu blot finde Mænd med fornøden Energi og Kapital til at gennemføre Foretagendet.

Dersom Sagen gribes rigtigt an, maatte den æsthetisk, socialt og merkantilt kunne lykkes.

LEUNING BORCH.

DEN NEUHAUSENSKE KONKURS.

Det erindres vel, at Opgaven i Bygningskunst ved den sidst afholdte Neuhausenske Konkurs var: Forslag til Ordning af Pladsen omkring Nikolaj Taarn samt Projektering af et Bymuseum ved samme. Selv om man maaske kan indvende mod denne Opgave, at den var vel omfattende for de Kræfter, man tilsigter at sætte i Bevægelse ved denne Konkurs, kan man dog kun være glad for denne Opgaves sjældne Fortrin fremfor de tidligere obligate Opgaver: Kirker, Frøkenklostre, Stiftelser o. l., der alle virkede som blot og bare Akademiprojekter. Her var det hele reelt. En Byggeplads, der eksisterede og skulde ordnes. Et Taarn, som stod der og krævede Hensyn. Et Museum for Byen, som virkelig tiltrængtes. Og hertil kommer, at det altsammen var oppe i Tiden, som en Opgave, der ventede sin Løsning, altsaa noget, der var Interesse for.

Der var god Mening i at stille en saadan Opgave. Den var en ligefrem Foræring til de unge Architekter, der havde endt deres Trængselstid ved Akademiets virkelighedsfjærne Opgaver. Her kunde man veludrustet prøve Vaabnene paa noget, der smagte af Virkelighed. Og Opgaven var mangfoldig i sin Bundethed, saadan som en Konkursopgave bør være det, naar den gælder Architekterne i Almindelighed. Hvor ypperligt betænksomt at lade en saadan Opgave give Lejlighed til »anvendt Akademiuddannelse«.

Det ny Spor kunde tyde paa, at man for Fremtiden vilde stille Opgaverne ved Neuhausenske Konkurs mere ind paa Livet af det, som de *fleste* Architekter kommer til at virke ved: almindelig Husbygning. Der kunde da med Tiden ventes Opgaver helt ind i den »borgerlige Bygningskunst«: Lejehuse, Pakhuse, Forretningshuse, Fabriksbygninger m. m., alt det, hvoraf en By først og fremmest bestaar, og hvoraf dens Ansigt afhænger.

Naar da den sidst stillede Opgave kræver: »en Opmaaling af Forsiden til Efterslægtsselskabets Hus samt et Forsøg paa Fremstilling af samme som den oprindelig kan have set ud«, — kunde det se ud, som om man ved denne Opgave henvendte sig til de yderst faa blandt de unge Architekter, der særlig har lagt sig efter arkæologiske Stilstudier i Forbindelse med Restaureringsarbejder.

Maalet med denne Opgave har snarere været i al Almindelighed at vække Sansen for gamle Huses Bevarelse, saaledes at disse kunne faa den bedste Behandling ved mulige Istandsættelser og Ombygninger.

Men en saadan Opgave er uanvendelig til Konkurs. Den er for ringe og for speciel til at kunne danne Prøvesten for architektonisk Viden og Begavelse, idet den kun giver Lejlighed til Arbejde i Plan og ikke i Rum. Det vil blive en Konkurs mellem »Façadearchitekter«, og endda der ogsaa højst ulige. I nærværende Tilfælde kunde der tænkes indkommen een Løsning, der efter sagkyndige Dommeres Udsagn var den i stilistisk Henseende rigtigste, og en anden, der ikke var saa rigtig, men til Gengæld smukkere. Hvad skal da fortrinsvis belønnes: Historien eller Kunsten? Og skal Opmaalingen ogsaa være Genstand for Konkurs? Façaden er maalt og bliver nu trykt i »3. December«.

Paa et Tidspunkt, hvor det staar mere end skralt til med »borgerlig Bygningskunst« i vor By, kunde det være smukt at se den Neuhausenske Konkurs brugt til at opildne til Anvendelse af Bygningskunsten paa de Omraader, Akademiet endnu ikke er naaet til at beskæftige sig med.

Og med den forrige Opgave var der gjort et Skridt hen i den Retning. Derfor er det ærgerligt at se, at der ved den sidste til Gengæld er gjort hele to Skridt tilbage.

L. Hygom.

LOVFORSLAG OM ANSÆTTELSE AF EN BYGNINGSDIREKTØR.

Som bekendt har Ministeren for offentlige Arbejder fremsat Forslag til Lov om Bestyrelsen af Statens under de civile Ministerier hørende Bygningsvæsen, og da dette Forslag har en saa stor og gennemgribende Betydning for Architektstanden, der sikkert vil modtage det med meget blandede Følelser, skal vi neden

for aftrykke de enkelte Paragraffer og nogle af de Lovforslaget ledsagende »Bemærkninger«.

§ 1. De nuværende Bygningsinspektørposter ophæves. Til Bistand for de civile Ministerier ved Bestyrelsen af Bygningsvæsenet ansættes under Ministeriet for offentlige Arbejder en Bygningsdirektør, der udnævnes af Kongen og lønnes med 6000 Kr. aarlig, hvorhos der for hvert 4de Aars Tjeneste tilstaas ham et Alderstillæg af 600 Kr., dog at den samlede aarlige Lønning ikke kan overstige 7800 Kr.

§ 2. De fornødne Beløb til Konduktørhold og Kontorholdsudgifter samt til Dagpenge og Befordringsudgifter for Bygningsdirektøren og det under ham ansatte Personale bevilges paa de aarlige Finanslove.

§ 3. Det paahviler Bygningsdirektøren efter vedkommende Ministers Begæring at udarbejde Planer tii Nybygningsarbejder og føre Tilsyn med disses Udførelse. For saa vidt saadanne Arbejder af vedkommende Minister maatte blive overdragne dertil særlig antagne Architekter, kunne de af disse udarbejdede Skitser, Planer og Overslag forelægges Bygningsdirektøren, der afgiver Betænkning herover samt paa Forlangende yder sin Medvirkning ved Tilsynet med Arbejdernes Udførelse.

Endvidere paahviler det Bygningsdirektøren at drage Omsorg for den forsvarlige Vedligeholdelse af de Bygninger, der i saa Henseende henlægges under hans Tilsyn, at udarbejde Forslag og Overslag til Hovedistandsættelses- og Vedligeholdelsesarbejder samt at foranstalte de bevilgede og approberede Arbejder bragte til Udførelse.

I øvrigt er Bygningsdirektøren pligtig til efter vedkommende Ministers Begæring at afgive Betænkning over ethvert Bygningsanliggende vedrørende Staten eller Institutioner, der staa under Statens Tilsyn.

Det kan endelig paalægges ham personlig at føre Tilsyn med og forestaa Bygningsarbejder ved kongelige Slotte og andre betydningsfulde Bygninger, med Hensyn til hvilke dette maatte blive bestemt af Ministeren for offentlige Arbejder.

§ 4. Bygningsdirektøren maa ikke uden for den ham ifølge nærværende Lov paahvilende Gerning mod særligt Vederlag yde Bistand ved noget Bygningsarbejde.

§ 5. Denne Lov træder i Kraft den 1ste Januar 1909, fra hvilket Tidspunkt Bestemmelsen om det civile Bygningsvæsen i § 6 i Lov af 1ste April 1871 om Lønninger for Embeds- og Bestillingsmænd under Indenrigsministeriet bortfalder.

Bemærkninger til foranstaaende Lovforslag.

. . . . Det er ved forskellige Lejligheder under Forhandlingerne paa Rigsdagen blevet gjort gældende, at Statens civile Bygningsvæsen medfører uforholdsmæssig store Udgifter, og navnlig er det uheldige i, at Bygningsinspektørerne delvis lønnes med Procenter af Overslagssummerne for de større Bygningsarbejder, oftere blevet stærkt fremhævet, og det maa indrømmes, at der kan gøres begrundede Indvendinger imod denne Lønningsmaade. Ogsaa i andre Retninger er man kommen

til Erkendelse af, at den nuværende Ordning af Bygningsvæsenet lider under væsentlige Ulemper. Saaledes som Ledelsen nu er delt mellem fem ligestillede Bygningsinspektører, kan det ikke undgaas, at der savnes Ensartethed i Bygningssagernes Behandling. Man har særlig ofte maattet føle det uheldige i ikke at have en enkelt Embedsmand, til hvem Regeringen altid kunde henvende sig om sagkyndig Bistand paa det herommeldte Omraade, og hvem Ansvaret for Bygningssagers Afgørelse i teknisk Henseende paahvilede.

For at raade Bod paa de foran paapegede Ulemper er det anset for rettest at søge gennemført en forandret Ordning af Bestyrelsen af det civile Bygningsvæsen, og man har derfor udarbejdet nærværende Lovforslag.

Lovforslaget hviler paa den Hovedtanke, at det almindelige Tilsyn med en stor Del af de nu under Bygningsinspektørerne henlagte Bygninger og da navnlig de Staten tilhørende Embedsboliger, hvis Vedligeholdelse helt eller delvis paahviler Staten, vil kunne overgaa til de paagældende Brugere, saaledes at disse saavel ved Vedligeholdelsesarbejder som ved almindelige Hovedistandsættelsesarbejder, om fornødent med Tilkaldelse af stedlig Bistand, kan fremsende de fornødne Forslag til det paagældende Ministerium og føre Tilsyn med Arbejdets forsvarlige Udførelse.

Endvidere vil samtlige Nybygnings- og Vedligeholdelsesarbejder ved de Bygninger, der ere underlagte saadanne Etater, som selv har de fornødne Architekt- og Ingeniørkræfter til Raadighed, kunne unddrages fra det i Lovforslaget omhandlede Bygningsdirektorats Tilsyn; dette gælder saaledes i første Række Jærnbane-, Telegraf- og Vandbygningsvæsenets Bygninger.

Endelig vil man i endnu videre Omfang end nu kunne overdrage Nybygningsarbejder til særlig antagne Architekter.

Tilbage bliver da Tilsynet med de Bygninger, der har særlig historisk eller arkitektonisk Interesse, f. Eks. de kgl. Slotte og Palæer, eller som efter deres Anvendelse ikke kan henlægges under en enkelt Embedsmand eller en af de ovennævnte Etater, som f. Eks. de civile Ministeriers Bygninger, Kirker, Skoler, Universitetet med de til samme knyttede Læreanstalter. Dette Tilsyn har man anset det for rettest at lægge ind under en enkelt Bygningsdirektør, hvorved vil kunne opnaas større Ensartethed i Udførelsen af de paagældende Byggeforetagender. Denne Embedsmand maa da til Medhjælp have ansat under sig et Antal Konduktører samt fornødent Kontorpersonale. Skulde der ved disse Bygninger forekomme Arbejder af meget stort Omfang eller foreligge Opgaver af særlig Karakter, enten i kunstnerisk eller i anden Retning, vil det dog ikke være udelukket, at man ogsaa her vil benytte særlig antagne Architekter, ligesom man for de historiske Slottes Vedkommende agter ligesom nu at forelægge Planerne til alle vigtigere Bygningsarbejder for det af Ministeriet nedsatte særlige Syn.

Det er derhos Tanken, at den paagældende Bygningsdirektør foruden det ham i Henhold til ovenstaaende paahvilende Arbejde i al Almindelighed af de civile Ministerier skal kunne benyttes dels som Konsulent i alle Bygningssager, til hvis Afgørelse man maatte ønske sagkyndig Bistand, dels om fornødent som Overtilsyn i de Tilfælde, hvor anden Assistance benyttes til selve Arbejdets Udførelse.

Da man maa gaa ud fra, at Bygningsdirektørens Embedsvirksomhed vil faa

et betydeligt Omfang, maa man anse det for rettest, at det formenes ham mod særligt Vederlag at yde sin Bistand til noget som helst Byggeforetagende uden for den ham paahvilende Embedsgerning, men det vil da ogsaa være nødvendigt at fastsætte hans Lønning til samme Størrelse som tillagt forskellige andre overordnede Embedsmænd, da man i modsat Fald ikke vil kunne forvente at faa Stillingen besat med en tilstrækkelig dygtig Mand.

Hvad angaar Omkostningerne ved den her foreslaaede Ordning, vil det ikke være muligt paa nærværende Tidspunkt at udtale sig herom, idet man navnlig ikke ser sig i Stand til at bedømme, hvor stort et Antal Konduktører der maa ansættes under Bygningsdirektøren, hvilket vil afhænge dels af det Omfang, hans ovennævnte Virksomhed som Ministeriernes bygningskyndige Konsulent vil faa, dels af i hvilken Grad man i det hele vil kunne undvære bygningskyndig Medhjælp ved Udarbejdelsen af Planer og Overslag til og Tilsynet med de almindelige Vedligeholdelses- og Hovedistandsættelsesarbejder. Fastsættelsen af de til Konduktør- og Kontorhold fornødne Beløb maa derfor finde sin Afgørelse ved de aarlige Finanslove, men der er Grund til at antage, at Udgifterne i deres Helhed ved den her foreslaaede Ordning ikke vil overstige, men snarere kan blive mindre end Statens nuværende Udgifter, under Hensyn til, at de Bygningsinspektørerne hidtil tillagte 3 % af Overslagssummen for Nybygninger og Hovedistandsættelsesarbejder vil bortfalde. . . .

FORSKELLIGT.

Den nye Bygningsinspektør. I et Interview i »Politiken« har Borgmester MARSTRAND søgt at reducere de Anker, der fra Architekternes Side har været rettede mod Hr. Heinrich Hansen, til at være Udslag af en Slags Brødnid. Dette vil vi paa det bestemteste tilbagevise. Naar endvidere den mod ham anlagte Sag for Overtrædelse af Bygningsloven af Borgmesteren forklares som kun drejende sig om »en Kakkelovn, der er opsat i et Kvistværelse,« og insinuerer, at ogsaa Architektforeningens Medlemmer gør alt, hvad de kan, for at omgaa Bygningsloven, maa vi bekende, at vi begynder at tabe Respekten for en Øvrighedsperson, der ikke undser sig ved offentlig at fremsætte saa haandgribelige Urigtigheder.

Stadslægen, Etatsraad HOFF, har derimod i samme Blad givet en fuldstændig rigtig Fremstilling af de faktiske Forhold, hvoraf det ses, at vore Bemærkninger om denne mærkelige Embedsbesættelse har været fuldkommen berettigede. Det ses bl. a. ogsaa, at Borgmesteren var *den eneste* af Bygningskommissionens Medlemmer, der stemte for Hr. H. H., og at der ogsaa i Magistraten var Meningsforskel ved Afstemningen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion; Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 26. OKTOBER 1907
10. AARGANG № 4

UDSTILLINGEN AF SKØNVIRKE.

JØRGEN STORCK:
UDSTILLINGENS SKILT,
UDFØRT AF TH. STRØM.

»Lykkeligst er det uden Tvivl for et Lands Kunst, naar de, som med Sans for Kunsten forener Midler til at samle paa dens Frembringelser og omgive sig med dem, holder Øje med det *vordende* og ofrer deres Penge paa det, som frembringes i deres *egen Tid* og deres *eget Land* . . . Udstyr Huset med det, som frembringes *nu*! Vor Tid har andre Krav til Møbler og Brugsgenstande end nogen Fortid kunde have, og disse Krav trænger til kunstnerisk Bearbejdelse. Ved idelig at foretrække de gamle Sager, tager man Opgaverne fra Nutidens Virksomhed . . .«

Disse Ord, som Julius Lange for ca. 20 Aar siden skrev i »Kunstbladet« i en Opsats »om at samle gammelt og om at samle nyt«, og som for os synes selvfølgelige, kunde dog den Gang, som det ses i senere Numre af »Kunstbladet«, vække stærk Modsigelse. Blandt andet paaberaabte Modstanderne sig den Kendsgærning, at det ikke var muligt for Mennesker med udviklet Skønhedssans at faa nye Møbler o. s. v., der blot tilnærmelsesvis kunde maale sig med de gamle i Skønhed. Denne for Datidens Skønvirke saa mistrøstige Paastand kunde ikke godt kuldkastes: der herskede virkelig over den ganske Verden et Dødvande, Magasinerne var opfyldte med alt muligt Juks, og selv de Møbler og Brugsgenstande, der var tegnede af Kunstnere, havde i Almindelighed et udvandet og aandsforladt Præg.

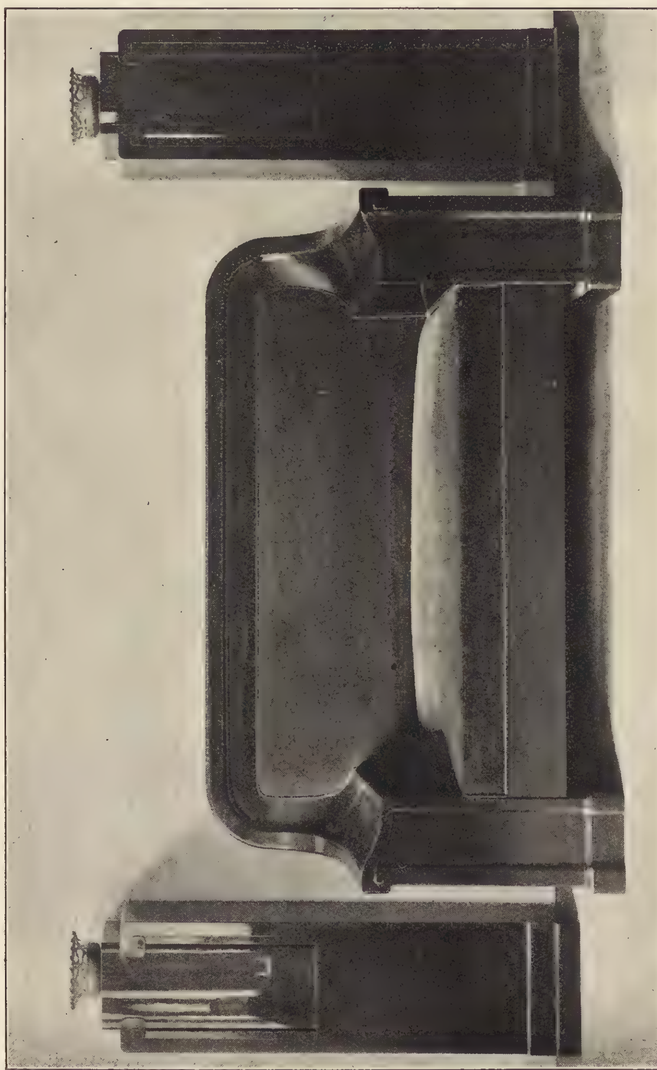
Selv Kunstnerne havde ingen Følelse af den almindelige Misère; det kunde kun yderst sjældent falde en Maler eller Billedhugger ind at »stige ned« til noget saa tarveligt som at forsøge paa at forme en Brugsgenstand, og Architekturen blev ubetinget betragtet som en laverestaaende Kunstart. Under den intensive Dyrkelse af den levende Natur, der opfyldte den impressionistiske

SPISESTUE I BIRKETRÆ, UDFØRT AF OTTO MEYER. ARCHITEKT C. BRUMMER.

Skole, tabtes Interessen for de døde Ting, selv dem, vi daglig kommer i intim Berøring med. Derfor er en Kunstner som Lorenz Frølich dobbelt at beundre, fordi han under den almindelige Misvækst virkede som det grønne Træ, og derfor var det rigtigt og vel betænkt, at han, da »Selskabet for dekorativ Kunst« stiftedes, blev udnævnt til dets Æresmedlem.

Dette Selskab, som jo sammen med Foreningen »Dansk Kunsthaandværk« har taget Initiativet til Udstillingen af Skønvirke, er ret et Udtryk for den moderne Tids Trang til at skabe Glæde ved Hjælp af »de døde Ting«. Som Selskabet bestaar af baade Architekter, Billedhuggere, Malere og Ciselører, saaledes gaar netop Bestræbelserne ud paa at faa alle disse Kunstnere til at *sam-*

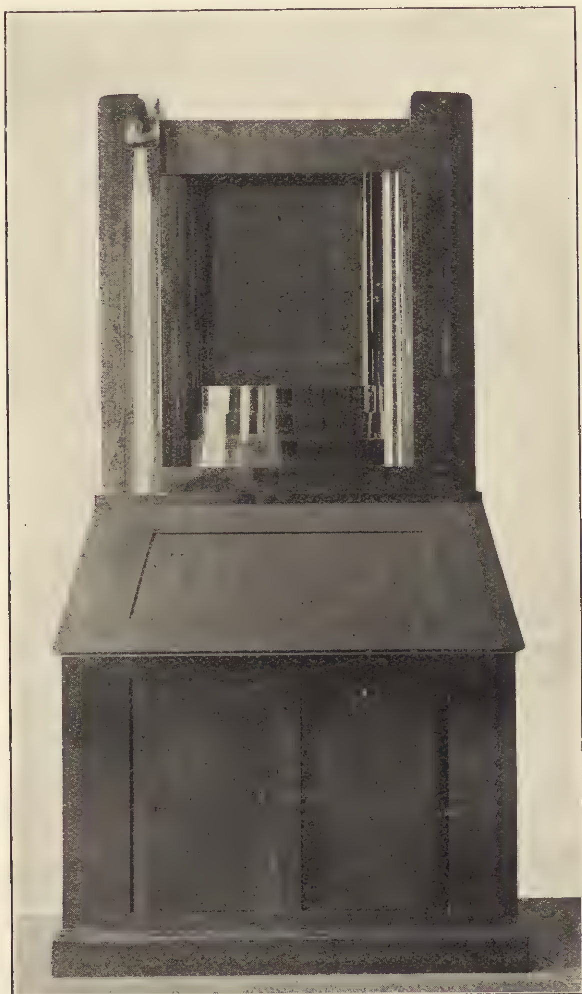

SOFA OG PIEDESTALER I MAHOGNI, ARCHITEKT
UDFØRT AF CATHRINE HORSBØLL. LEUNING-BORCH.

arbejde ganske anderledes inderligt end i Fortiden og lære dem at beherske Stoffet, Formen og Farven, igen erobre det vidtstrakte Omraade, som Kunsthaandværket kan og bør regere over.

Det, der først og fremmest betegner de store Fremskridt fra hin Tid til vor, er: Genopdagelsen af Materialets Skønhed og Sansen for Helhed og Linie-

virkning; Enkelthederne maa ikke tage Magten fra Helheden, den kompakte Masse. Forstaaelsen af disse Principper var omtrent uddød. Tænk paa et Spisestuemøblement (Egetræ) fra denne Periode: tysk »Renæssance« med Æggestave, Tandsnit, udskaarne og paalimede Æbler og Pærer paa Fyldingerne o. s. v., eller et Dagligstuemøblement, Nøddetræ, »italiensk Renæssance« med Indlægninger — i

CHATOL I MAHOGNI, UDFØRT AF CATHRINE HORSBØLL. ARCHITEKT LEUNING-BORCH.

»Stil« skulde det jo være, og saa blev det ganske blottet for Stil — alt dette har den ubarmhjertige Tid fejet bort og overgivet til snarest mulig Glemsel.

Den Bølge, der, udgaaende fra England, uimodstaaeligt trængte sig frem over den ganske Jord og bortskyllede alle Teorier om »den rene Stildyrkelse«, naaede ogsaa os just omkring ved den Tid, da Julius Lange udtalte de ovenciterede Ord. De Opgaver, han den Gang forlangte Respekt for, er virkelig nu stillede til Kunsthaandværket med et levende Krav paa at blive løste. Og vi

kan siden da tale om en virkelig Fornyelse indenfor det danske Skønvirke; er der end langt frem, maa vi erkende, at der af mange udmærkede Kunstnere er gjort Ting, der er de bedste af Udlandets Frembringelser jævnbyrdige, paa Keramikkens og flere andre Omraader endog staar over disse.

Paa Udstillingen af Skønvirke har man Lejlighed til at se denne Kunsthaandværkets solide Fremadmarch. Det, man naturligt først giver sig i Kast

SOFA, UDFØRT AF H. BUNCH. ARCHITEKTERNE MARTIN BORCH OG EGIL FISCHER.
OVER SOFAEN EN VÆVNING AF METTE WESTERGAARD OG EN AKVAREL (ØRNEVISEN)
AF BENEDICTE OLSEN.

med, er Møblerne, og det første Indtryk er Glæde over de skønne Materialer og det aldeles fortræffelige Haandværksarbejde. Det er en stor Vinding for Møbelkunsten, at Birketræet er kommet til Ære og Værdighed igen og at man uden Frygt for »Ormene« forarbejder de kostbareste Møbler i denne herlige Træsort.

Som en festlig Musik virker Brummers Spisestuemøbler af Birketræ (udført af Snedkermester Otto Meyer); den pragtfulde Buffet og Bordet er godt og fast komponerede og dejlige i Farven. Buffeten — som forøvrigt flere af Brummers

Møbler — fortæller en, at P. V. J. Klints Virksomhed allerede har sat Spor i dansk Møbelkunst.

Leuning-Borchs Mahogni-Dagligstuemøbler (Cathrine Horsbøll) er en meget

SKAB, UDFØRT AF H. BUNCH. ARCHITEKTERNE MARTIN BORCH OG EGIL FISCHER.

tiltrækkende og interessant Ydelse. Denne Kunstner har under sin livlige Produktion været den ihærdige *Søger* efter nye Former, hvilket ikke *altid* har været til Baade for Sagen. Eksperimenternes Tid synes nu at være forbi, og i dette Møblement ses han at være falden til Ro i en lidt streng og højtidelig Form. Der er en ejendommelig tyst Stemning og dog mandig Kraft udtrykt i

disse Møbler. Disse Udtryk falder ikke Beskueren ind ved THORVALD JØRGENSENS Mahogniskrivebord, Spillebord, Stole m. m. (Bunch), trods deres mange fine Enkeltheder; de savner Fylde og Kraft og virker noget tomt.

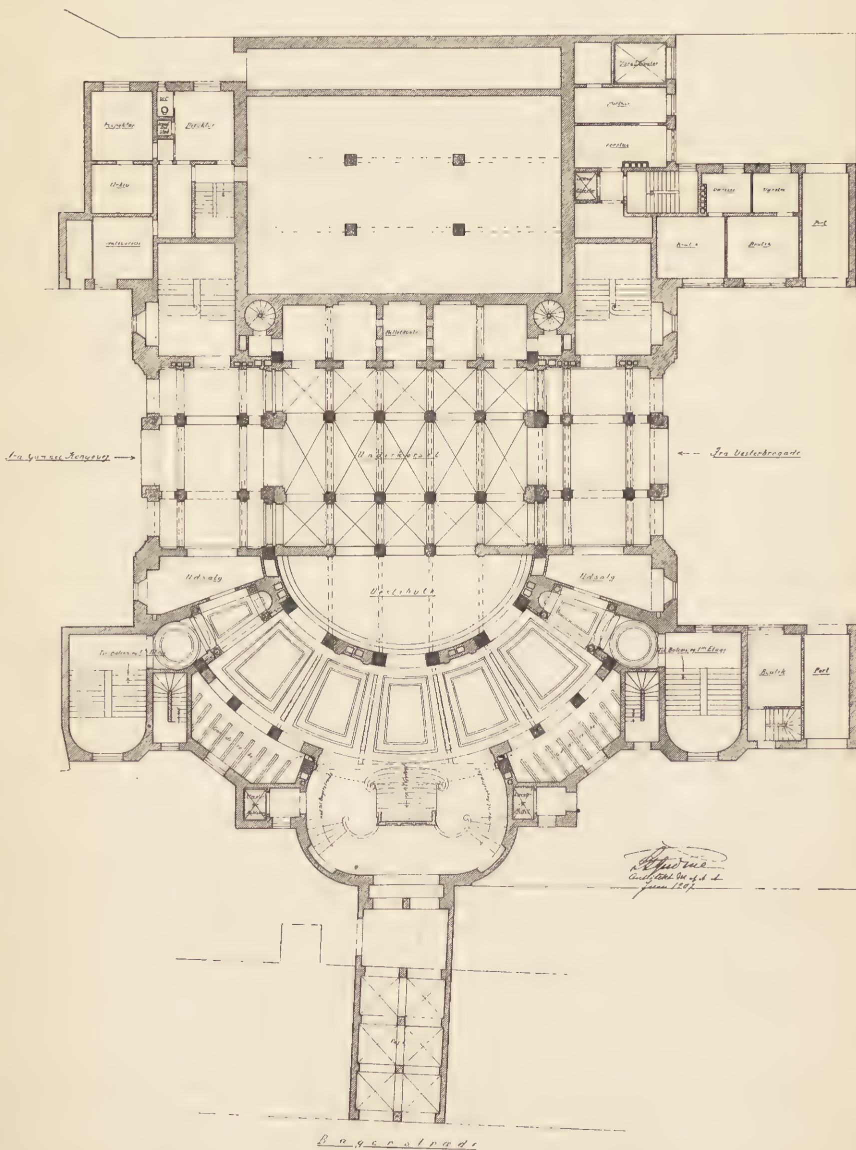
ARCHITEKT A. CLEMMENSEN.

Til de smukkeste Stykker paa Udstillingen hører MARTIN BORCHS og EGIL FISCHERS Skab med indlagte Bronceforsiringer og Sofa, udførte af Bunch, endvidere CLEMMENSENS gamle Sofa med Reoler. SLOTT-MØLLERS og OLSEN-VENTEGODTS Møbler maa helst forbigaas i Tavshed; de pryder ikke Udstillingen.

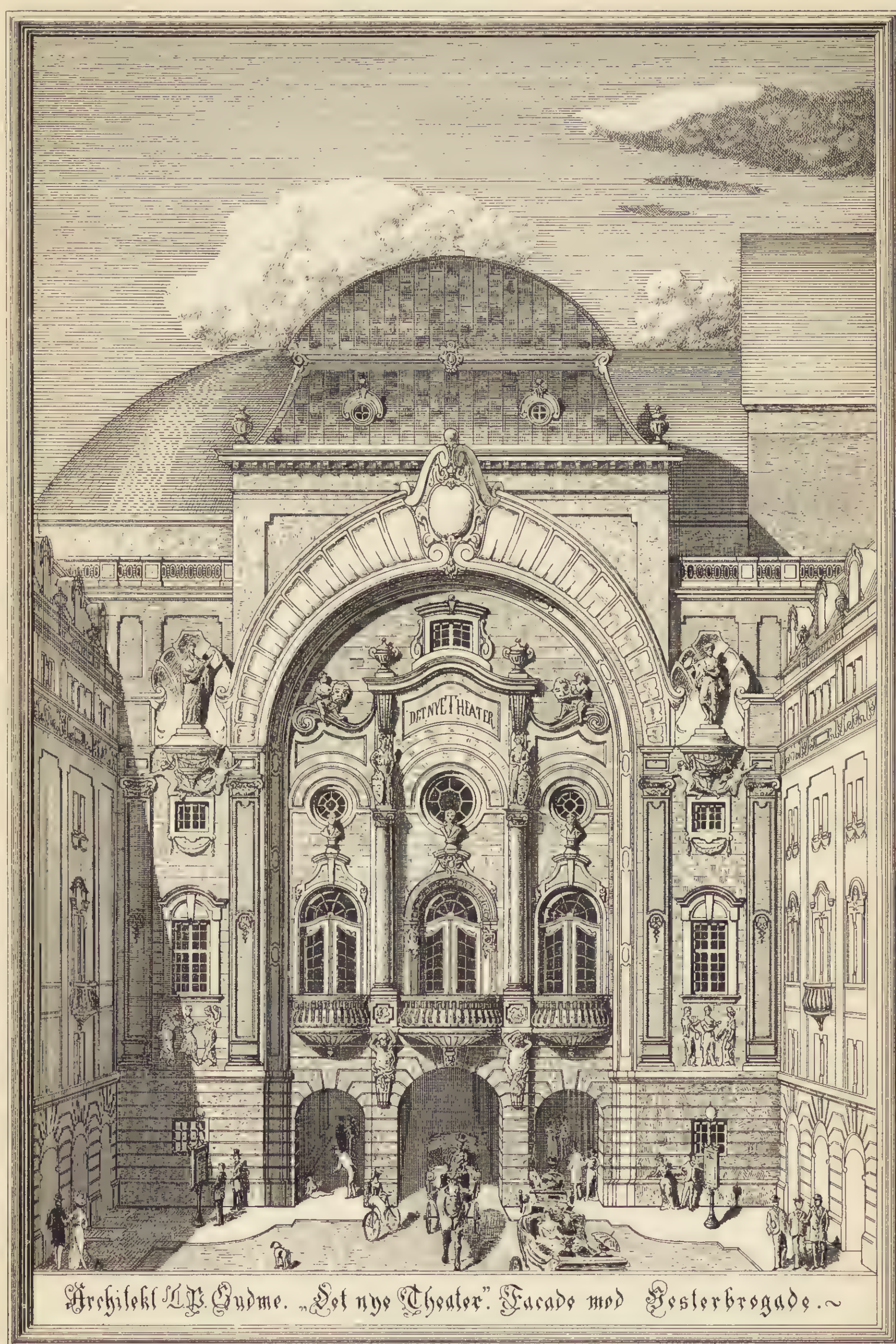
(Fortsættes).

DET NYE THEATER.

Omstaaende bringer vi Gengivelser af nogle af Tegningerne til det i disse Dage saa meget omtalte Theater paa Vesterbro, og vi skal dertil knytte følgende Oplysninger: Byggeselskabet *Bona*, hvis Direktion bestaar af Direktør for Aktieselskabet »Den lille Laanekasse« Carvil, Overretssagfører Kjær, Kontorchef Hall, Architekt H. Hagemann o. fl., henvendte sig ifjor til Architekt Gudme med Anmodning til ham om at udarbejde Skitser til Theatret. Efter at have tegnet i længere Tid og prøvet forskellige Løsninger, forelagde Arch. G. i For-

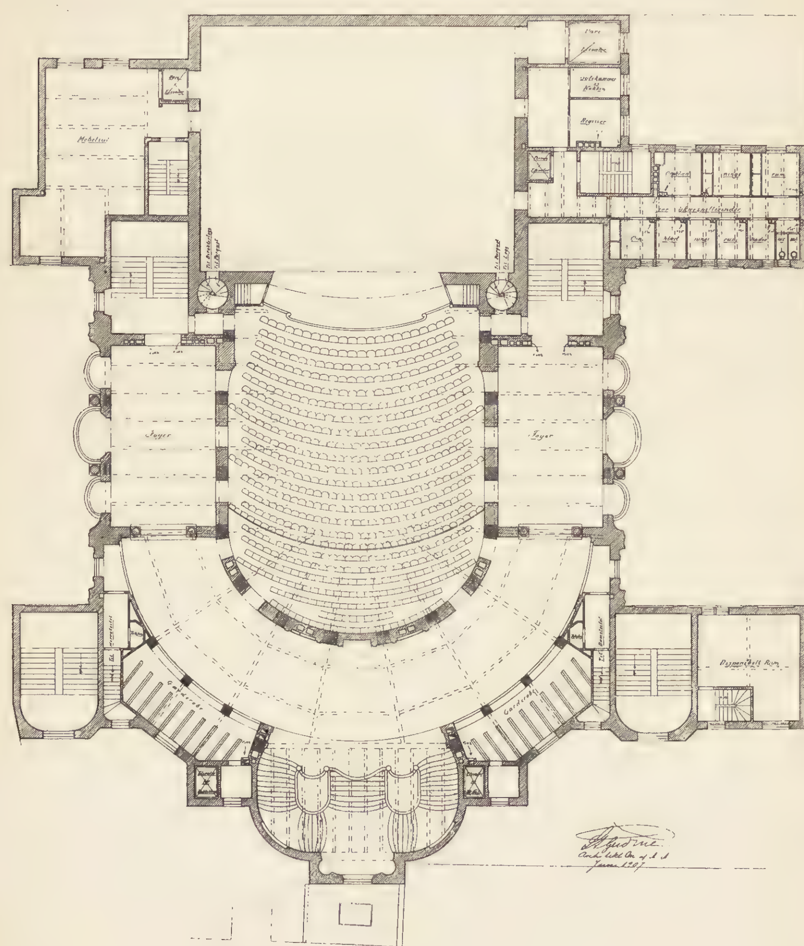

»DET NYE THEATER«. STUEETAGEN. ARCHITEKT L. P. GUDME.

Architekt L. P. Gudme. „Det nye Theater". Facade mod Vesterbrogade. ~

aaret d. A. et Projekt, der blev vedtaget af Direktionen. Theatret skulde have 1250 Siddepladser, og Omkostningerne blev kalkulerede til ca. 800.000 Kr. I Slutningen af April begyndte man paa Arbejdstegningerne, og allerede to Maaneder efter indsendtes de til Bygningskommissionen, hvorpaa der umiddelbart

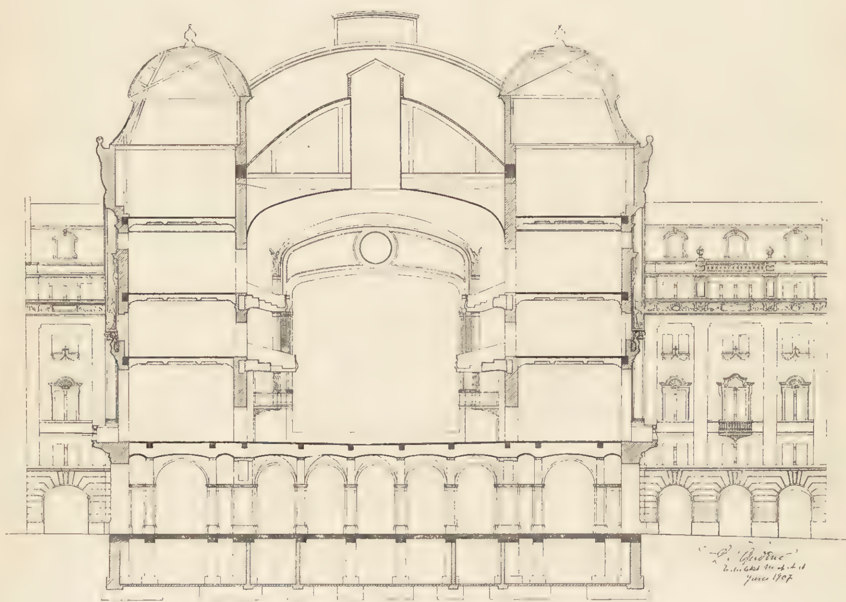
5 4 3 2 1 0 5 10 15 20 25 30 35 40 45 al.

»DET NYE THEATER«, FØRSTE SAL. ARCHITEKT L. P. GUDME.

efter begyndtes paa Arbejdet, der, ifølge kontraktmæssig Forpligtelse overfor den vordende Theaterdirektør, skulde meget stærkt forceres.

Det vil være noksom bekendt, at Samarbejdet mellem Direktion og Architekt meget snart stødte paa Vanskeligheder, idet Bestyrelsen idelig blandede sig i den tekniske Ledelse og, uagtet Arbejdet var paabegyndt, forlangte Forandringer af forskellig Art, delvis af meget indgribende Natur og saaledes, at Architekten vægrede sig ved at tage Ansvaret derfor. Dette for begge Parter utaalelige

Forhold førte tilsidst Bestyrelsen til at foretage det meget uheldige Skridt, uden Arch. Gudmes Vidende at henvende sig til en anden Architekt og anmode ham om at omarbejde Tegningerne efter Bestyrelsens Ønsker. Det utrolige og heldigvis enestaaende Tilfælde indtraadte, at et Medlem af vor Forening erklærede sig villig til — bag sin Kollegas Ryg — at omarbejde hans Projekt. Da det nye Projekt var færdigt, meddelte Direktionen Architekt G., dog stadig uden at omtale de nye Tegninger, at man vilde forlange en anden Architekt ansat, som skulde være Arch. G. sideordnet ved Ledelsen af Arbejdet, og i et Møde med Direktionen anmodedes Arch. G. om at indvillige i denne Ordning. Efter at Architekten i en længere Skrivelse havde motiveret et rent og skært Afslag

«DET NYE THEATER«. ARCHITEKT L. P. GUDME.

paa dette Forslag, modtog han et Brev fra Direktionen, hvori denne meddelte, at den nu havde engageret en anden Architekt. Da det kan have sin Interesse at læse dette Aktstykke, skal vi meddele dets Indhold:

Ejendomsselskabet
»VED SØNDERMARKEN«, A/S.
V. Boulevard 9, Mezz. Tlf. 2510.

Kjøbenhavn, den 19. Oktober 1907.

Hr. Architekt Gudme!

Efter at vi har modtaget Deres Afslag paa vort Tilbud til Dem om Samarbejde med en anden Architekt ved Opførelsen af »Det nye Theater«, har vi idag engageret en anden Architekt til at lede Byggeforetagendet. Saafremt De imidlertid maatte have skiftet Sind og nu maatte ønske vedblivende at være knyttet til Opførelsen af Theatret, vilde vi eventuelt ikke være utilbøjelige til

at overveje et Tilbud fra Dem i saa Henseende, dog selvfølgelig saaledes, at Ledelsen af Theatrets Opførelse, derunder Forhandlinger med Bygningsautoriteter m. v., er og bliver hos den nye af os engagerede Architekt.

Vi udbeder os en Udtalelse fra Dem, om De godvillig vil opgive de af Dem til Tegnestue for »Det nye Theater« benyttede Lokaler paa Gl. Kongevej, og om De godvillig vil stille det der beroende Arkiv, vedkommende »Det nye Theater« m. m., til Raadighed for A/S. »Bona«.

Vi forbeholder os ethvert Krav paa Erstatning hos Dem for det Tab, De har eller maatte have paaført »Bona« for den mangelfulde Ledelse af Byggeforetagendet.

Ærbødigst

A/S. »Bona«.

(sign.) V. J. Carvil. (sign.) V. Kiær.

Paa dette Brev svarede Architekt Gudme følgende:

19. Oktober 1907.

Til Aktieselskabet »Bona«,

Vestre Boulevard 9.

Ved Skrivelse af D. D. har De bl. a. meddelt mig, at De har antaget en anden Architekt til at lede Opførelsen af det nye Theater, og at De ikke vil lade Forholdet ordne paa anden Maade end saaledes, at Ledelsen af Theatrets Opførelse, derunder Forhandlinger med Bygningsautoriteter m. v., er og bliver hos den nye, af Dem engagerede Architekt.

Dette maa jeg anse for et overlagt og ganske umotiveret Kontraktsbrud, hvorfor jeg i alle Maader maa gøre Selskabet og dets Bestyrelse fuldt ansvarlige i enhver Henseende, hvorved jeg endnu bemærker, at jeg tillige forudsætter, at Selskabets citerede Tilkendegivelse ikke alene omfatter det nye Theater, men ogsaa de andre Foretagender for Selskabet, hvortil jeg er engageret.

Forsaavidt De derhos samtidig forespørger, om jeg vil opgive de »til Tegnestue for det nye Theater benyttede Lokaler paa Gl. Kongevej« og stille »det der beroende Arkiv vedkommende det nye Theater m. m. til Raadighed for Aktieselskabet Bona«, skal jeg minde om, at disse Lokaler er overladte mig ikke alene til Brug for Foretagendet ved det nye Theater, men ogsaa for min øvrige private Forretning, og at ligeledes Arkivet selvfølgelig i det hele er mit. Da jeg imidlertid ikke ønsker at komplicere den af Selskabet rejste Konflikt mere end absolut nødvendigt, er jeg villig til at fravige de omskrevne Lokaler, saasnart jeg maatte kunne indrette mig andetsteds, hvorom da Meddelelse skal fremkomme. Ligeledes skal jeg, uanset at Arkivet er mig tilhørende, være villig til at imødekomme eventuelle Anmodninger fra Selskabet om Udlevering af saadanne Arkivalia, hvorfor Selskabet maatte have Brug, mod at der sikres mig Kopi deraf, samt under Forudsætning af, at Selskabet betaler mig mit Honorar, hvorved jeg endnu skal tilføje, at jeg i Mangel af Enighed om Honorarets Opgørelse er villig til at underkaste mig Akademisk Architektforenings Afgørelse . . .

Med Ærbødighed

(sign.) L. P. Gudme.

Sagen staar nu saaledes, at Architekt Gudme har indmeldt den til vor Forenings Bestyrelse og at begge de stridende Parter har indvilliget i at lade en Voldgift skille Trætten, altsaa med Hensyn til den senere tilkaldte Architekts Forhold. Angaaende dette skal vi derfor ikke udtale os videre, før Voldgiftskendelsen foreligger; det er jo en meget pinlig Situation for vedkommende Architekt, og det vil naturligvis afhænge af Voldgiftsdomstolens Kendelse, hvorvidt han vil blive foreslaaet ekskluderet af Foreningen eller ej. Forøvrigt har han jo allerede igen frasagt sig Hvervet som Theatrets Architekt.

Imidlertid ligger Arbejdet stille — Bygningsinspektøren har som bekendt standset det —, og da en Architekt jo alene bærer Ansvaret for et af Bygningsmyndighederne approberet Projekt, vil en nye Architekt ikke kunne fortsætte det uden Architekt Gudmes Samtykke.

OPSTANDELSESKIRKEN I ST. PETERSBORG.

Vi bringer omstaaende et Billede af den pragtfulde Kirke, som er bleven rejst paa det Sted, hvor Kejser Alexander II af Rusland blev myrdet den 13. Marts 1881.

Bygningen af denne Kirke, der har kostet 20 Millioner Rubler, har taget 20 Aar, men efter alt at dømme fremtræder den ogsaa som et Værk, der søger sin Lige med Hensyn til ydre og indre Pragt. Alle Kirkens Vægge er dækket med Mosaik- og Emaljedekorationer og utallige Helgenbilleder. Som en Grund mere til, at Arbejdet herved har taget lang Tid, fortælles der, at Tegningen til hvert af de mange Helgenbilleder har skullet forelægges »den hellige Synode« til Godkendelse, og denne strenge Institution har kasseret en Mængde Billeder eller forlangt dem ændrede.

Over det Sted, hvor Mordet skete, er der oprejst et Tabernakel, der skildres som et Vidunder af Pragt: fire sorte Jaspis-Søjler bærer en Hvælving af grønt Marmor; Gulvet forneden dannes af selve den Del af Fortovets Brolægning, hvor den myrdede Kejser faldt om, og som straks blev indhegnet og beskyttet, saaledes at endog Blodsporene endnu er bevarede. Himlen over Tabernaklet er af Jaspis, meget kunstfærdigt udskaaret, foroven afsluttet med og langs Siderne kantet med de skønneste Ædelstene.

Udvendigt straaler Kirken ogsaa i mange Farver, grønt, rødt og Guld. Forøvrigt er Bygningen, som det ses af Billedet, holdt strengt i den traditionelle »russiske« Stil, der skriver sig fra det 17de Aarhundrede, de »moskauiske Czarers« Tid.

SOGNEKIRKERS UDVIDELSE.

Kultusministeren har i Landstinget fremsat Lovforslag om Sognekirkers Udvidelse. Forslaget gaar ud paa følgende:

Naar der i 3 Aar i Træk foreligger for Provstesynet Erklæringer fra et Menighedsraad om, at det har vist sig, at Sognekirken ikke er rummelig nok

OPSTANDELSESKIRKEN
I ST. PETERSBORG.

til at afgive tilstrækkelig Plads for Kirkegængere fra Sognet paa de almindelige Søndage, kan Synet udsætte Kirken til Udvidelse. Synets Afgørelse kan af Kirketiendeejeren — for selvejende Kirkers Vedkommende Kirkens Tilsyn — eller Menighedsraadet indankes for Oversyn inden 3 Maaneder efter Synets Afholdelse.

For saa vidt Lov om Menighedsraad, af 15. Maj 1903 bortfalder uden at være afløst af en ny Lov om Menighedsraad, skal de ommeldte Erklæringer afgives af Sognepræsten og Kirkesangeren. Spørgsmaalet om, hvorvidt Synets Afgørelse skal indankes for Oversyn, afgøres i saa Tilfælde af Ministeriet paa Menighedens Vegne.

Naar endelig Synsudsættelse om en Kirkes Udvidelse foreligger, indsender Synet gennem Biskoppen en Udskrift af, hvad der herom er tilført Synsprotokollen, til Ministeriet, der uden Udgift for Kirken tilvejebringer en Anvisning af Maaden, hvorpaa Udvidelsen bør finde Sted, tilligemed et foreløbigt Overslag over, hvad Omkostningerne herved kan antages at ville andrage.

Arbejdet maa ikke komme til Udførelse, forinden Planen er godkendt af Ministeriet.

Forpligtelsen til at udvide en Kirke, der ejer sig selv, paahviler Menigheden.

Til Udvidelse af Kirker, der ejer sig selv, og som ikke er i Stand til selv at bekoste Udvidelsen, udreder Statskassen Halvdelen af Udgifterne efter den af Ministeriet godkendte Plan. Resten af Udgiften kan, om fornødent, lignes paa Menigheden.

Saafremt det findes hensigtmæssigt i Stedet for at udvide den gamle Kirke. at opføre en helt ny Sognekirke eller en Filialkirke, og der i den Anledning ønskes et større Bidrag hertil fra Statskassen, end hvad Halvdelen af Udgiften vilde udgøre, maa fornøden Bevilling hertil søges paa Finansloven.

FORSKELLIGT.

Revisionen af Den tekniske Forenings Bestemmelser for ensartet Levering og Undersøgelse af Porttand-Cement. Det af Delegerede for »Akademisk Architektforening«, »Dansk Ingeniørforening« og »Den tekniske Forening« bestaaende Fællesudvalg, der blev nedsat til Revision af Den tekniske Forenings »Bestemmelser for ensartet Levering og Undersøgelse af Portland-Cement« og som under Revisionen har forhandlet med en Repræsentant for Statsprøveanstalten, har afsluttet sit Arbejde, som resulterer i et Forslag med tilhørende Motivering, optaget i det 15de Hæfte af »Teknisk Tidsskrift«, hvilket Hæfte vil blive omsendt til Architektforeningens Medlemmer.

Eventuelle Ændringsforslag skal inden 10. November d. A. være fremsendte til Fællesudvalgets Sekretær, Tegner ved Artilleriet J. SCHELLER, Steenstrups Allé 5[3], hvorefter Forslaget og de rettidig fremkomne Ændringsforslag vil blive forhandlede paa et afsluttende Fællesmøde, som efter nærmere Bekendtgørelse afholdes den 12. December d. A.

S. Marco i Venedig. Der kom for nogen Tid siden foruroligende Efterretninger om betydelig Fare for San Marco. I flere Aar har der bestaaet et

Udvalg for Tilsyn og Bevaring af San Marco Basilika. Nylig berettede, ifølge Deutsche Bauzeitung, Architekterne Manfredi og Maragnoni om Resultatet af en toaarig Iagttagelse, som de anstillede paa Bygningen, og de fastslog betydelige Beskadigelser. De to sagkyndige paaviser, at alle mislige Omstændigheder, som man har iagttaget ved den ærværdige Bygning, har en eneste Aarsag: Sænkning af Fundamentmurene. Da denne Sænkning ikke er lige stor paa forskellige Punkter af Bygningen, foraarsager den en Forskydning af Ligevægten. Overhovedet befinder Kirkens Mure sig under deres Marmor- og Mosaikklædning i Opløsningstilstand, saa Murene selv er meget svækkede og derfor ikke mere kan bære Tagets og Kuplernes Vægt. Murene, som Buerne hviler paa, er aldeles forskudte og i meget slet Tilstand, og lige saa den første Kuppel, den store Kuppel og Kuplen over Koret. Architekterne fordrer, at man holder et færdig afbundet Stillads parat, som i ethvert Tilfælde af Fare, et Jordskælv eller en yderligere Forskydning af Ligevægten, kunde blive opstillet paa faa Timer. De forlanger endvidere fuldstændig Istandsættelse af de mest faretruede Dele. Disse Arbejder bliver anslaaede til en Sum af 150.000 Lire, i hvilken ogsaa Bekostningerne ved Istandsættelsen af Kirkens ud- og indvendige Sider er indbefattede.

Foreningsmøde holdtes den 19. Oktober. Til Dirigent valgtes Axel Berg.

1) Formanden gav forskellige Meddelelser, bl. a. om den kommunale Konkurrence angaaende de indlemmede Distrikter. Konkurrenceudvalget har som Architektforeningens Delegerede i Bedømmelseskomiteen valgt: Architekterne Prof. M. Nyrop og Hack Kampmann.

2) Det vedtoges af Foreningens Kasse at bevilge det fornødne Beløb til Gennemførelse af en Retssag, som et af Foreningens Medlemmer har anlagt for at faa tilkendt et ham tilkommende Honorar.

Sidste Punkt paa Dagsordenen var: 3) Diskussion om den af Kjøbenhavns Magistrat foretagne Embedsbesættelse indenfor Bygningsvæsenet. En Række Talere havde Ordet for tildels meget kraftige Meningstilkendegivelser om denne Sag. Der vedtoges enstemmigt en Anmodning til Bestyrelsen om at udfærdige en Protestskrivelse i Anledning af det foretagne Valg og at indsende denne til Kommunalbestyrelsen.

FORENINGSMEDDELELSER.

DEN AARLIGE GENERALFORSAMLING

afholdes

Fredag den 29. November 1907, Kl. 8 Efterm.,

i Industriforeningens Foredragssal.

Forslag, der ønskes forhandlede paa Generalforsamlingen, indsendes skriftlig til Bestyrelsen senest den 10. November under Adr.: Poul Møllersvej 7. F.

Bestyrelsen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær)

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 2. NOVEMBER 1907
10. AARGANG № 5

UDSTILLINGEN AF SKØNVIRKE.

(Sluttet).

Karl Schrøder. M. Mortensen. N. Hjort. H. Kähler. Carl Petersen. Nielsen & Sønner. Joach. Petersen.

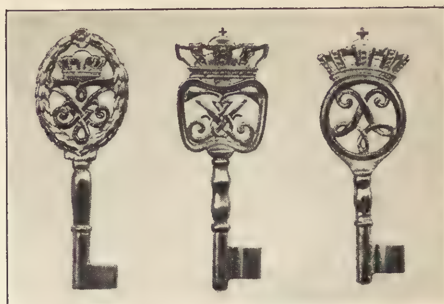

NUMMERTAVLE TIL EN KIRKE. J. MØLLER-JENSEN.

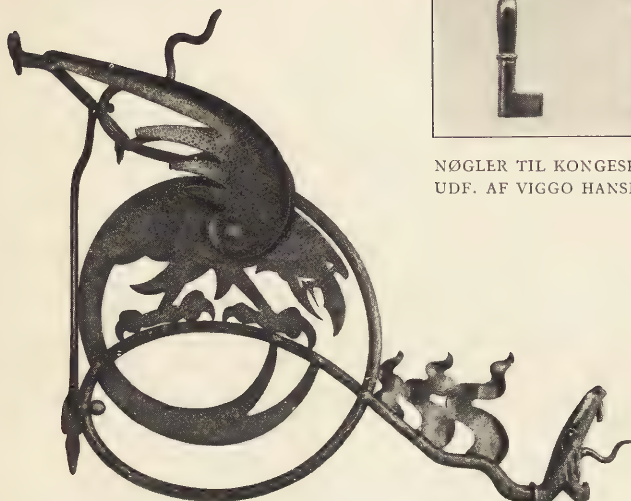
En Nummertavle til Kirker af Møller-Jensèn, udført af H. Schmidt i Vejle, er meget fornøjelig og vil kunne gøre god Virkning paa en hvid Væg i en Landsbykirke.

Den smukke Marmor-Kamin i Leuning-Borchs Dagligstue er tegnet af denne Kunstner og udført af »den Ankerske Marmorforretning«.

Udstillingen er meget righoldig paa Sager af brændt Ler, og man finder især mange kønne og mærkelige Glasurer. Det er morsomt at se, hvorledes hver enkelt Pottemager har sin egen Glasur, som han udvikler og varierer i de forskelligste Farver. Iøvrigt savner vi fornøden Sagkundskab til at komme ind paa en nærmere Undersøgelse af disse Ting og skal kun

NØGLER TIL KONGESKIBET, UDF. AF VIGGO HANSEN. ARCHITEKT C. BRUMMER.

ELEKTRISK LAMPEHOLDER, UDF. AF DOBERCK. ARCHITEKT A. ROSEN.

DØRHAMMER I JERN, UDF. AF DOBERCK. ARCHITEKT CLAUSEN.

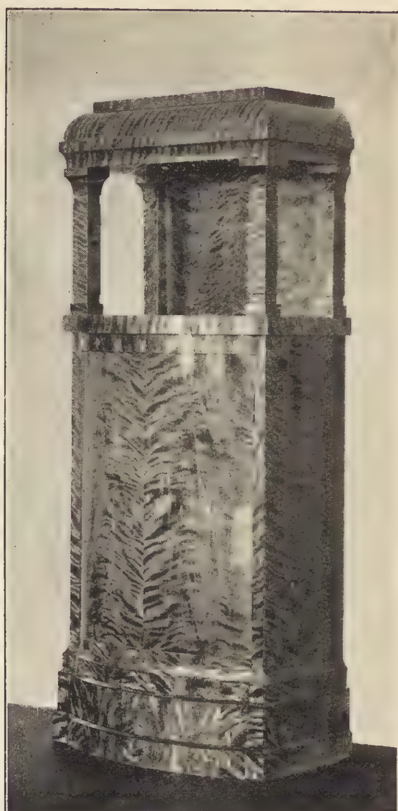

DØRHAMMER I MESSING, UDF. AF TH. STRØM. J. MØLLER-JENSEN.

nævne, at der er indsendt Arbejder af Architekt Carl Petersen, Billedhugger Hansen-Jakobsen, M. Mortensen, den gamle Veteran Kähler, Maleren Joachim Petersen, Nielsen & Sønner, Holbæk, Karl Schrøder, Fru Feveile og Hjort, Rønne.

Et saare vanskeligt Problem, der endnu sjældent ses løst tilfredsstillende, er: elektriske Belysningslegemer. Der er udstillet Lysekroner af Brummer (Doberck), Aage Nielsen, Bentzen-Bilkvist o. fl., hvoraf dog ingen kan siges at være helt gode.

Udstillingen prydes af et Arbejde fra den gamle Mester Lorenz Frølichs Haand: et broderet Tæppe, udført af Frøknerne Bindesbøll og Constantin-Hansen.

PIEDESTAL I BIRKETRÆ, UDF. AF C. B. HANSEN. · ARCHITEKT LEUNING-BORCH.

KAKKELOVN, UDF. AF RECKS-OPVARMNINGS-CO. ARCHITEKT MØRK-MANSEN.

Af vævede Arbejder maa fremhæves Fru Regina Kofoeds skønne Gulvtæppe og andre Sager; endvidere Arbejder af Frk. Dagmar Olrik, Louise Harboe, Ingrid Birch, Mette Westergaards Skole o. a.

Fra Dobercks Værksted findes der en Del fortræffeligt smedede Arbejder; ligeledes fra Th. Strøm; mange Kunstnere har kastet sig over Fremstillingen af Sølvsmykker, men vi tror dog, Georg Jensen staar som Førstemand her.

Et Omraade, hvor Malere og Architekter i Fremtiden bør søge hinanden

VÆVET TÆPPE AF LOUISE HARBOE.

SENGETÆPPE,
UDF. AF FRK. BINDESBØLL OG CONST. HANSEN.

TEGNET AF
LORENZ FRØLICH.

SØLVSKAAL,
UDF. AF A. MICHELSEN.

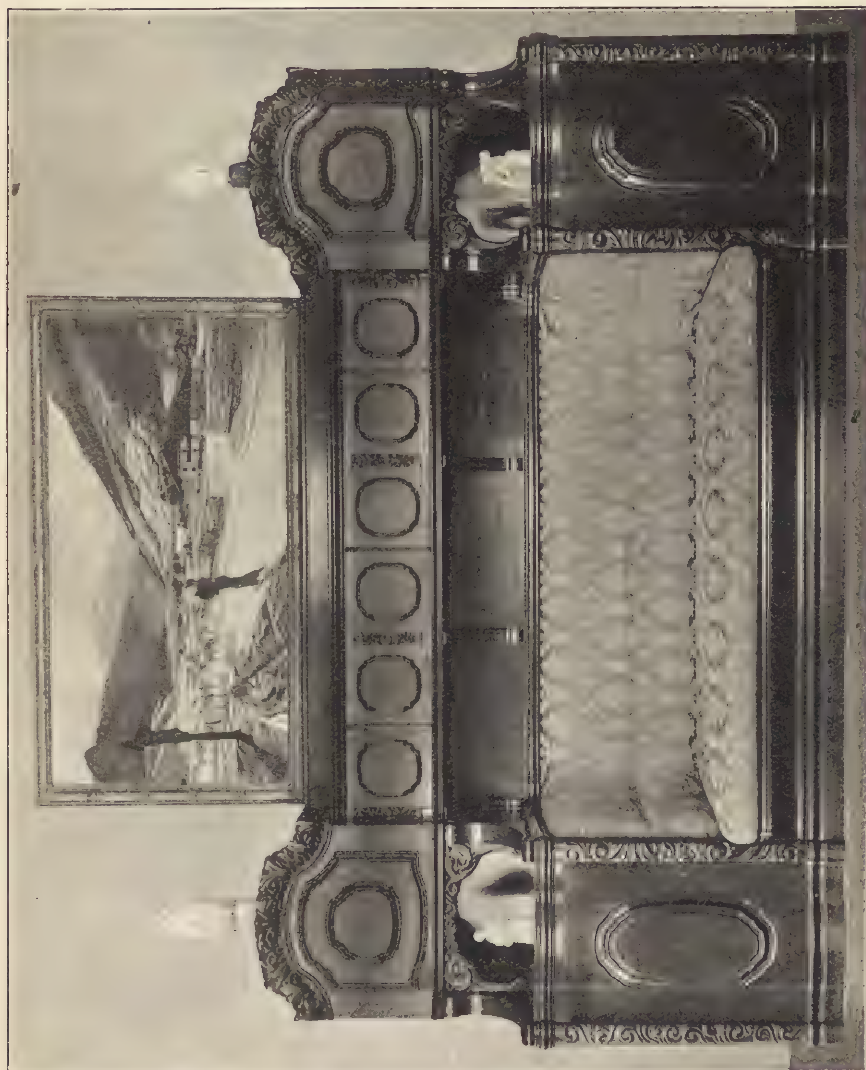
H. SLOTT-MØLLER.

MØBLER I BIRKETRÆ,
UDFØRT AF C. B. HANSEN.

ARCHITEKT
LEUNING-BORCH.

langt oftere, er: det dekorative Vægmaleri. Der findes et udmærket Billede af denne Art af N. V. Dorph, bestemt til at indsættes over den store Mahognisofa af Brummer & Wulff-Hansen, hvor det vil gøre en ypperlig Virkning. Det var at ønske, at der i vore Rigmandsboliger og andre Steder tiere kunde gives Anledning til saadant kunstnerisk Samarbejde; det er klart, at et Billede, malet

SOFA I MAHOGNI, UDF. AF OTTO MEYER. MALERIET AF N. V. DORPH. ARCHITEKT C. BRUMMER.

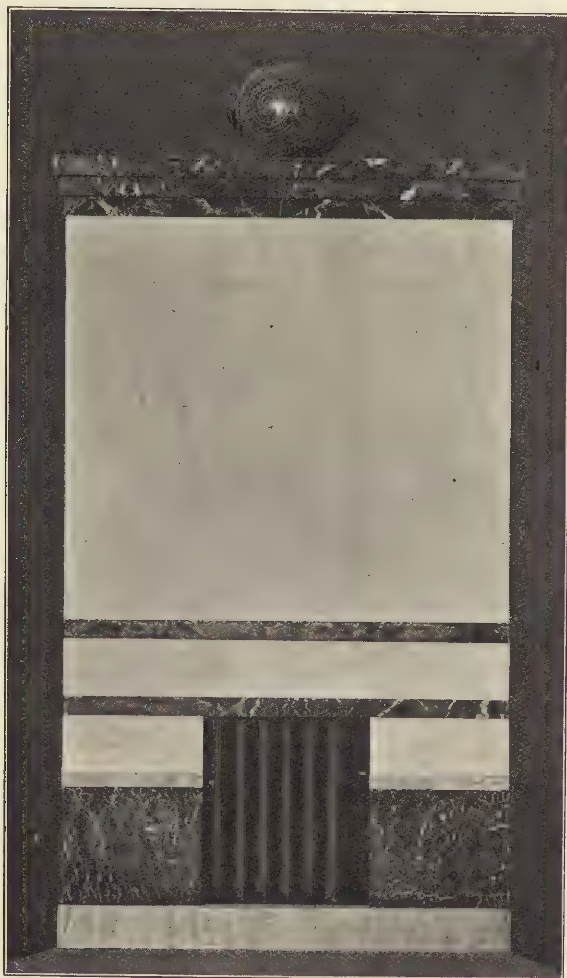
til et bestemt givet Sted og indkomponeret i en architektonisk Ramme, virker langt smukkere end et tilfældigt, løst ophængt Maleri.

Af Joachim Skovgaard findes paa Udstillingen et Par dejlige Hoveder, malede al fresco; ogsaa af Johannes Kragh ses der Billeder til dekorativt Brug.

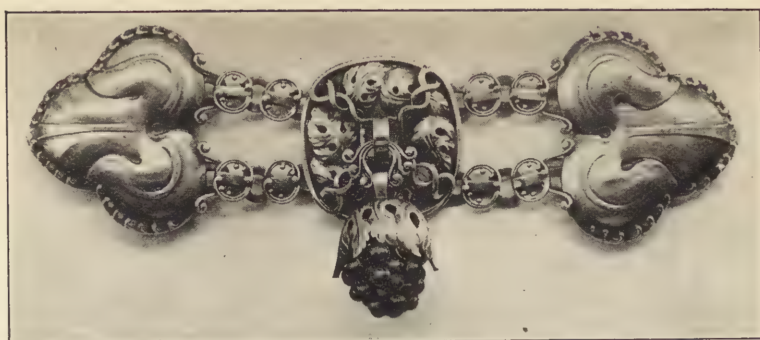
Til Slutning vil vi udtale Ønsket om, at Udstillingen af Skønvirke maa vokse sig stor og stærk, hvilket er betinget af, at den altid er forsynet med

KAMINGITTER, TEGNET OG UDFØRT AF TH. STRØM.

MARMORKAMIN, UDF. AF DEN ANKERSKE MARMORFORRETNING. ARCHITEKT LEUNING-BORCH.

SMYKKE I SØLV,
TEGNET OG UDFØRT AF GEORG JENSEN.

det bedste. Og saa naturligvis af, at Publikum kan lære at se, at dette ikke er nogen Bod med almindeligt Handelskram, men at man her træder i Forbindelse med gode Kunstnere og dygtige Haandværkere.

K. V.

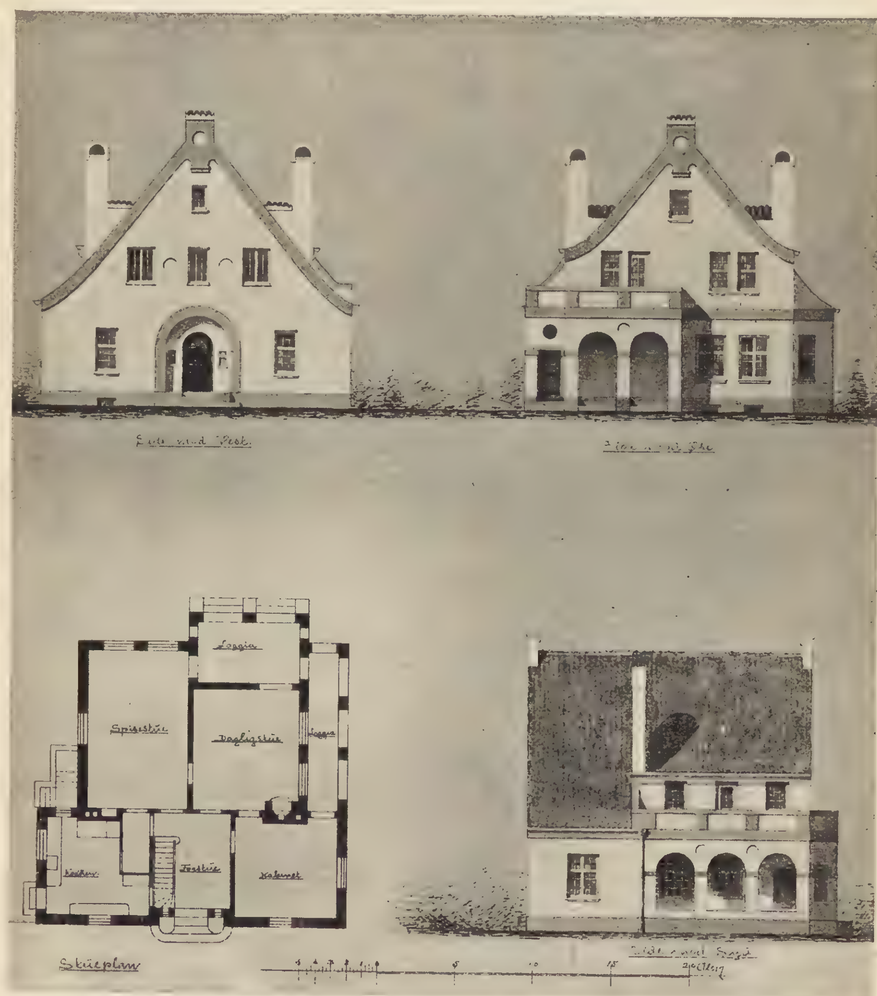
SOMMERBOLIG I SLETTEN.

Lige nord for Sletten paa den høje Skrænt »Skolebakken« har Direktør Hjalmar Madsen i Foraaret bygget sig hosstaaende Villa. Det er sikkert et af de Steder langs Kysten, hvor man har den mest storslaaede og glimrende Udsigt

SOMMERBOLIG I SLETTEN. ARCHITEKT N. C. CHRISTENSEN.

til alle Verdenshjørner. Mod Nord og Syd Kyststrækningerne med Villaer, Skov og Strand, mod Øst Sundet og den svenske Kyst, mod Vest et dejligt sjællandsk Landskab. Men med den vide Udsigt følger ogsaa, at der maa rides mangen Storm af, Huset maa staa fast, saa man kan sidde lunt inden Døre og høre Stormens Sus og Bølgernes Brus, som til Tider ogsaa kan være storslaaet.

SOMMERBOLIG I SLETTEN. ARCHITEKT N. C. CHRISTENSEN

Som Stueplanen viser, er der 3 Værelser og Køkken i Stuen, der er Kælder under Spisestuen, Køkkenet og Forstuen. Paa 1ste Sal er der 5 Værelser, og derover et godt Loftsrum. Grunden er støbt til Sokkelhøjde, Trappen ved Indgangen er Granit, Baandene og Afdækningerne støbte. Murfladerne er pudsede og hvidtede, Taget et dækket med rundbuede, røde Falstagsten. En Vindmotor pumper Vandet op i en Beholder paa Loftet, hvorfra Vandforsyningen foregaar. De nødvendige Ingeniørarbejder har Direktøren selv forestaaet.

SOMMERBOLIG I SLETTEN. KAMIN. ARCHITEKT N. C. CHRISTENSEN.

Arbejdet har været udført i samlet Entreprise af Murermester MARIUS MADSEN i Espergærde, Tømrermester TJELLESEN har udført Tømrerarbejdet, og Snedkermester HOBEL har haft Snedkerarbejdet. FERD. SCHÆBEL har lavet en Smedejerns Ramme og Forrist til den aabne Kamin.

N. C. CHRISTENSEN.

»DET NYE THEATER«.

VOLDGIFTSRETTENS KENDELSE.

I Sagen Architekt L. P. GUDME kontra Architekt LUDVIG ANDERSEN er det for Voldgiftsretten oplyst:

1) at Ludvig Andersen, uden forud at have henvendt sig til Gudme og erhvervet dennes Samtykke, har udført Tegninger til »det nye Theater« for Aktieselskabet *Bona*, uagtet Gudme endnu paa det omhandlede Tidspunkt virkede som Selskabets Architekt ved Theatret;

2) at Ludv. Andersen ikke har taget i Betænkning at indgaa paa Selskabets Forslag om at overtage Ledelsen af Arbejdet, med Gudme som underordnet Hjælper, og senere — efter at Selskabet havde afskediget Gudme, men endnu ikke afviklet sit Forhold til ham — har villet overtage den fulde Ledelse af Byggearbejdet;

3) at Gudme har undladt at indanke sit Forhold til Aktieselskabet for Akademisk Architektforenings Voldgiftsret, uagtet han i lang Tid har følt sin Stilling truet, og at Andersen deraf har været forledet til at tro, at han med de af ham forfattede Tegninger kunde støtte Gudme. L. Andersens herom fremsatte Paastand mener Retten ikke at kunne forkaste. At Andersen senere har frasagt sig Arbejdet, skal kun anføres.

Efter det saaledes oplyste afsiger Voldgiftsretten følgende

Kendelse:

Ludvig Andersens Forhold i den foreliggende Sag er absolut stridende mod Bestemmelserne i Akademisk Architektforenings »Vedtægter« § VI.

I Betragtning af de under Punkt 3 nævnte formildende Omstændigheder indskrænker Retten sig til at udtale en meget alvorlig Misbilligelse af Ludvig Andersens Handlemaade og idømmer ham den i »Regler for Akademisk Architektforenings Voldgiftsretter« § 11 fastsatte højeste Bøde til Understøttelsesfonden.

Kjøbenhavn, den 31. Oktober 1907.

AXEL BERG. EMIL JØRGENSEN. LEUNING-BORCH. K. VARMING.

FRED. L. LEVY,
p. t. Leder af Voldgiftsretten.

ARCHITEKTUREN OG VIRKELIGHEDEN (II).

AF VILH. WANSCHER.

I den Artikel »Barokke Synspunkter«, hvormed Architekt Varming i Maj Maaned afsluttede Striden om det nye Bibliotek — som jo egentlig var en Strid om moderne Architektur i Almindelighed —, hævdede han, at »en Kritik udfra barokke Synspunkter netop fører til »urigtige Konsekvenser«, fordi den forholder sig uforstaaende overfor de Grundprincipper, der — efter Naturens Orden — maa være de bestemmende for dansk Architektur«. Meget muligt; thi jeg maa tilstaa, at jeg kender ikke paa Forhaand disse »Grundprincipper«, og jeg tvivler meget paa, at Architekt Varming lige saa flydende, som i den omtalte Frase, vilde kunne udtrykke positivt, hvad han mente. Der foresvævede ham noget om »haandgjorte Mursten og raa Kampestensmure eller lignende«, saaledes som det kom frem i Artiklen om Dorph-Petersens franske Bygninger; men at man ikke kan nøjes med saadanne Bestemmelser, viste samtidig den anonyme Artikel »Kjøbenhavn; i Anledning af Dr. Fritz Stahls Artikel«, som efter Stilen at dømme maatte være skreven af Redaktøren selv. Her gjorde han nemlig en livlig Brug af *selve* de forkætrede barokke Synspunkter, men formodentlig uden selv at vide det. Jeg studsede ved at finde Udtryk som disse:

»Naar man har den ovenfor omtalte *Følelse* af Respekt for de gamle Tider

og *Ævnen* til at skabe i deres Aand«, siger han, »saa bliver det nye, man sætter i Stedet, godt og værdifuldt. . . . Hvor fint og smukt virker ikke f. Eks. [den gamle] Heerings Gaard ved Christianshavns Kanal, og hvor simpelt og (tilsyneladende!) let er ikke Opgaven løst med de mindst mulige Hjælpemidler. . . . Den nye Bygning paa Hjørnet af Højbroplads og Ved Stranden er saaledes et godt Eksempel paa, hvorledes et nyt Hus, baade med Hensyn til Hovedform og Farver, kan glide ind i Rammen af det smukke Gadebillede*). Og, om vi skulde nævne et Modeksempel, saa kan vi ikke komme fra den Opfattelse, at Kultorvet i al sin Tarvelighed var *hyggeligere*, før de nye Ejendomme blev byggede der. I en nyere Bydel vilde de maaske have gjort sig, men paa dette Sted virker de kunstlet, koldt og haardt.«

Men Architekt Varming vil absolut være Fjende med mig. I en Anmeldelse af Schultze-Naumburgs sidste Hæfte »Kleinbürgerhäuser« hedder det spydigt:

»Forf. ivrer stærkt imod den Tro, at hans Bøger med Billederne af de gamle Bygninger skulde kunne bruges »til at bygge efter«. Man kan ikke saaledes give Forskrifter for, hvorledes man skal bygge. »Ethvert godt Hus opstaar under Indflydelse af mange forskellige Omstændigheder: Klimaet, Beliggenheden, Beboernes Stammeejendommeligheder, det særlige Øjemed, Byggepladsens Beskaffenhed, de til Raadighed staaende Materialer« — — dette til Underretning for dem, der stadig tager Schultze-Naumburg til Indtægt som Barokprædikant.«

Jeg ærer og bøjer mig for Schultze-Naumburg, — men Teksten er nu det svage Punkt i hans Bøger. Hvis han havde været logisk, vilde han have sagt: Det er *svært* at bygge lige saa godt som de gamle, men lad os prøve det ved at lære dem Finhederne af. Jeg har lejlighedsvis set et Par af de Huse gengivne, som Schultze-Naumburg selv har bygget i gammel Stil; de er ret akademiske, skønt han naturligvis tror at have taget Hensyn til »Klimaet« etc. etc. Det, der mangler, er selve de billige, lidt tilfældige, men velbenyttede Virkninger i de gamle Huse. Thi de fleste moderne Architekter ser endnu lige saa tørt paa det 18de Aarhundredes Kunst, som man saa paa den romanske Architektur for 50 Aar siden, da man restaurerede Viborg Domkirke. Først ved et individuelt Studium af samme paalidelige og kunstnerisk følende Art som Prof. Storcks vil man kunne naa til at bygge lige saa frit og simpelt som de gamle. Altsaa netop ved at tage de *bestemte* gode gamle Huse og Gaarde og Gadepartier etc. til *Forbillede*.

Man maa have noget virkeligt at gaa ud fra, og man maa stræbe efter, at det, man bygger, faar et Virkelighedens Præg. Dertil er Materialbehandlingen i middelalderlig Forstand et nyttigt Middel; men kun et enkelt — og efter min Mening noget overvurderet; thi det er lige saa galt at bygge med mange *skiftende* Materialer, som at bygge med løse Sten. Idealet maa være, at Bygningen virker *homogent*.

Dernæst maa man have Blik for *de naturlige Størrelser* af de Bygninger, man studerer, og være klar over, hvilke Forhold de virker under i Rummet, saaledes at man ikke oversætter de frie Virkninger i Geometri og derved be-

---

*) Dette Ord skulde *jeg* have vovet at bruge, saa vilde det straks have heddet: Architektur er ikke Maleri.

røver dem deres Charme. Architekturen er ikke den samme i et lille Hus og i et stort Hus; i et, der ligger frit, og et, der ligger gemt. Denne Ejendommelighed i de gamle Bygninger kan ikke vurderes højt nok. Men den er ikke bleven forstaaet af ret mange; og deri var Klassicismen Skyld, idet den prækede, at de græske Søjleordner var de samme baade for smaa og store Templer; hvoraf Resultatet blev, at man senere byggede med samme Slags Detaljer baade Ladebygninger og Raadhuse i romansk eller Renaissancestil. Man kunde tilsidst købe Detaljerne færdige hos Stukkatørerne.

De fleste moderne Bygninger er stive og golde, medens de gamle altid har et Fysiognomi; snart ligner de en Mand, der har trukket Huen ned over Ørene og ser lidt skævt paa os med sine to Vinduer i Gavlen, snart en opløben Tøs eller lille tyk Madam. Havde man ikke Fornemmelsen af, at de gamle Akciseboder med deres fremspringende Tag, hvorunder Betjentene kunde staa i Ly, hvis det regnede, passede til Voldene og Broen, fordi de var smaa og bredhattede? Der kan gøres meget ud af et Tag — naar man forstaar det —, idet man snart lader det løfte sig let paa de opløbne Huse (det gamle trekantede Bryghus ved Langebro), snart lader det sænke sig tungt, næsten helt ned til Jorden (Christian den 4des Bryghus), og omspændende det uhyre Volumen af denne Bygning. Jeg vil ikke sige noget ondt om det nye Rigshospital — det ser ud, som det var bygget af tre forskellige Architekter paa engang —, men noget Mesterværk er det ikke, og navnlig vidner Kompositionen af Tagene om en mangelfuld Sans for de rette Størrelser og for Sammenhængen. Gid Architekterne havde set lidt mere paa de gamle Bygningers *Helhed*, og forøvrigt givet Pilastre og Gavle og Vaser og de andre »barokke« Former en lang Dag; thi det er ikke Detaljerne alene, der gør en Bygning barok, især ikke, naar Taget er i én Stil og Pilastrene i en anden. I de hvide gotisk-engelske Pavilloner i Midten er der mere Mening; og selve Ideen at lave en Teltlejr indenfor de større omgivende Bygninger er jo fortræffelig.

Det drejer sig dog ikke alene om subjektive Sammenligninger mellem et gammelt Hus og en gammel Kone, — skønt jeg efterhaanden har lært at sætte Pris paa den Evne, Digtere som Dickens og H. C. Andersen havde til at karakterisere Architekturen paa menneskelig Maade; (jeg tror, at der hører en vis Kultur og Fantasi til netop at vurdere disse fordringsløse, men meget talende Sider af den hjemlige Kunst). Man bør søge at definere disse Virkninger praktisk og bevise, at det er noget reelt, det drejer sig om.

Det er jo givet f. Eks., at de gammeldags Straatage virker lunt og fyldigt og er i Stand til at give et Bondehus mere plastisk Helhed, end et Skifertag; og endvidere at Straatage eller Tegltage, der breder sig ned over lavere Længer eller svinger paa en eller anden Maade, gør en udmærket Virkning, saaledes at de Hjørnepartier, der dannes, undertiden bliver højst interessante og paa deres Maade monumentale. Nuvel! Studér saadanne Virkninger og tænk derpaa, selv naar De bygger med Tagpap. Vis, at De kan danne en blød Forbindelse mellem de forskellige Retninger i Bygningsvoluminerne og saaledes give Bygningen Enhed. Dette er meget væsentligere end at kunne Arkæologi og Stilhistorie. Men dertil fordres netop den barokke Følelse. (Fortsættes).

FORANDRINGER VED KUNSTAKADEMIETS SKOLER.

Paa Finansloven for 1908—09 er der optaget en Bevilling af 4600 Kr. til den bygningstekniske Skole. Endvidere foreslaas Kunstskolen for Kvinder ophævet, saaledes at disse for Fremtiden skal have lige Adgang med Mænd til alle Akademiets Skoler. Til disse Forslag er der knyttet følgende Bemærkninger (Finanslovforslaget 1908—09 Sp. 1102):

I. Efter at der i Aaret 1901 var bleven ført Forhandlinger mellem Delegerede for Kunstakademiets Skoleraad, Akademisk Architektforening og det tekniske Selskab i København angaaende Ordningen af Architektundervisningen ved de tekniske Skoler, enedes man om, at forskellige Spørgsmaal toges under Overvejelse af en Kommission, der skulde gøre Forslag om Ordningen af Undervisningen i de for Architekter, Bygmestre og Haandværkere nødvendige Discipliner, Ordningen af Eksaminer og Censurforhold i disse Fag og Dimissionsretten til Akademiets Skoler forsaavidt angaar disse Fag.

Denne Kommission har afgivet en Betænkning, hvori Flertallet udtaler det for at være det ønskeligste, at Arkitekternes tekniske Uddannelse udskilles fra de tekniske Skoler og ved særlige Kursus ved selve Akademiet sættes i direkte Forbindelse med deres kunstneriske Undervisning. Derved vil saavel Akademiet som de tekniske Skoler faa fuld Frihed til at indrette deres Undervisning saaledes, som deres egne Formaal kræve, medens Fællesundervisning vil medføre Tvang og Ulæmper for begge Parter, idet hver af dem maa læmpe sig efter den anden, for at Fællesundervisning kan blive mulig.

Efter at denne Sag har været drøftet paa det omhyggeligste i alle sine Enkeltheder og Konsekvenser i Kunstakademiet, har først Skoleraadet enstemmigt og derpaa Akademiraadet vedtaget et Forslag til Regulativ og Budget.

II. Fra Kunstakademiet er indkommet et Andragende om, at Kunstskolen for Kvinder ophæves i sin nuværende Skikkelse, og at Kvinder faa Adgang lige med Mænd til Akademiets almindelige Forberedelsesklasse for Malere og Billedhuggere, samt til Dekorations- Architektur- og Perspektivskolen.

Lige fra første Færd var det Kunstnerindernes Ønske, ikke at faa en Kunstskole for sig, men at faa Adgang til Akademiets Skoler lige med Mænd, og dette Ønske have de forskellige Gange udtalt. Forskellige Grunde gjorde imidlertid, at dette ikke kunde ske, deriblandt dels Manglen paa disponibel Plads i Charlottenborg og dels det dengang (i Halvfjerdserne og Firserne) saa nye i Tanken. der voldte Betænkelighed hos en Del Medlemmer.

Da der tilfældigvis i 1888 frembød sig Mulighed for at faa et Lokale i Amaliegade, blev Sagen ordnet saaledes, at der oprettedes en særlig Kunstskole for Kvinder, som anbragtes i dette Lokale og senere flyttedes til Udstillingsbygningen ved Charlottenborg.

Men hele denne Ordning blev kun truffet som et Forsøg, for at man kunde vinde Tid til at gøre Erfaringer. Navnlig efter at Kvindeskolen er kommen i umiddelbar Nærhed af Charlottenborg, vise disse Erfaringer tydeligt hen paa, at der ikke kan være nogen Betænkelighed ved at give Kvinder Adgang til Akademiet lige med Mænd, dog saaledes, at Studiet af nøgen Model ikke sker

sammen med Mændene. Paa denne Maade vil der samtidigt gives Kvinderne Adgang til Architektur- og Dekorationsskolerne, hvorpaa de have berettiget Krav. Erfaringerne fra Universitetet, polyteknisk Læreanstalt, de tekniske Skoler i Odense, Aarhus og Aalborg vise alle, at der ikke voldes nogensomhelst Ulæmpe af Fællesundervisningen.

Nu efter at Kunstskolen for Kvinder har bestaaet i 19 Aar som Forsøg, synes det, at man trygt vil kunne skride til en endelig Ordning som den foran angivne. Den vil formentlig give Undervisningen en sund og naturlig Basis, vække Kappelysten, ligesom den vil gøre det lettere at gennemføre det rigtige Princip, at mandlige og kvindelige Kunstneres Ydelser bedømmes efter samme Maalestok. Tillige vil der ved den foreslaaede Ordning kunne ske ikke ringe Besparelse. Endelig maa det stærkt fremhæves, at man ved den foreslaaede Ordning vil opnaa, at Kvindernes Undervisning kan falde fra 1. Oktober til 1. Maj, ligesom Mændenes, medens det nu, paa Grund af Udstillingens egen Brug af Lokalerne, kun kan falde fra 1. September til 1. Marts, hvorved Kvinderne paa den ene Side mister de to bedste Skolemaaneder, Marts og April, og paa den anden Side kaldes bort fra Friluftsstudierne netop i den dertil saa gunstige September Maaned — Forhold som stadig have medført stærke og berettigede Klager fra de kvindelige Elever.

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet er enig i, at der ikke er nogen Grund til fremdeles at opretholde Kunstskolen for Kvinder i sin nuværende Skikkelse, og da man i det hele kan slutte sig til Akademiets Forslag, har man affattet Akademiets Budget i Overensstemmelse hermed.

FORSKELLIGT.

Den kommunale Konkurrence. Til at indtræde i Komiteen for Bedømmelsen af Konkurrencen om Bebyggelsesplaner har Ingeniørforeningen valgt Generaldirektør Ambt og Telefonselskabets Direktør Johansen. Foreningen til Kjøbenhavns Forskønnelse har valgt Landskabsgartner Edv. Glæsel.

Bygningskunst i By og paa Land. Ugebladet »Hver 8. Dag« har faaet den gode Idé at bringe en Række Billeder af gode Nybygninger, særligt i Provinsbyerne og paa Landet. Architekt Carl Brummer har lovet at staa Redaktionen bi ved Udvælgelsen af Bygningerne.

Elefanthus i Zoologisk Have. Som bekendt skal der bygges et nyt Elefanthus i Zoologisk Have for en Sum af 100.000 Kr. Det siger sig selv, at der for et saa anseligt Beløb maa kunne faaes et Hus, der vilde blive en Seværdighed og en Prydelse for Haven, og vi haaber, dennes udmærkede Direktør, Hr. Jul. Schiøtt, er betænkt paa at knytte en Architekt til sig, der virkelig vil kunne

løse denne Opgave. Den er saa ejendommelig og saa tiltrækkende, at der vilde være skellig Grund til at udskrive en Konkurrence derom. Vi er sikre paa, at særlig vore yngre Architekter vilde give Bidrag, og Ideerne vilde myldre ind; vi henstiller derfor denne Tanke til velvillig Overvejelse indenfor Zoologisk Haves Direktion.

Aviser. I et herværende »ekstra fint« Eftermiddagsblad har der staaet en Række Artikler om Architekters indbyrdes Forhold, der er lige saa taabelige som urigtige. Man vil forstaa, at det er os ganske ligegyldigt, hvad dette lille emsige — for sin Upaalidelighed noksom bekendte — Stykke Papir bringer til Torvs, men vi vil dog henstille til Bladet ikke at gøre sig mere latterligt, end det er i Forvejen, ved af *en enkelt* Begivenhed indenfor vor Stand at drage den molboagtige Slutning: Architekterne har ingen Kollegialitetsfølelse, og den ene »hugger« gladeligt den andens »Ben«. At dette er usandt, turde bl. a. fremgaa deraf, at en Voldgiftsret som den, der nylig har undersøgt et Spørgsmaal om ukollegial Optræden, er *den tredie* af den Art, der har været nedsat i de ca. 30 Aar, Foreningen har bestaaet.

Men at en Redaktion af den Slags, der frembringer det nævnte Blad, først og fremmest anser sine Medmennesker for Sjofelister — ja det er saamænd forklarligt nok!

Naar en hel Del andre Blade, under den beklagelige Theaterstrid, ligeledes har talt om Architekternes Mangel paa Sammenhold, haaber vi, at det nu faktisk foreliggende Resultat: at ingen akademisk Architekt har villet fortsætte Arbejdet, fordi Bestyrelsens Forhold til dens første Architekt ikke var ordnet, vil kunne overbevise Bladene og Offentligheden om, at der netop er et stærkt Sammenhold indenfor vor Forenings Rammer.

FORENINGSMEDDELELSER.

DEN AARLIGE GENERALFORSAMLING
afholdes
Fredag den 29. November 1907, Kl. 8 Efterm.,
i Industriforeningens Foredragssal.

Følgende Bestyrelsesmedlemmer afgaar efter Tur: H. Glahn, H. Koch, S. Kühnel og A. S. Lauritzen, og efter Lodtrækning: A. Clemmensen. Formanden ønsker ikke Genvalg.

Forslag, der ønskes forhandlede paa Generalforsamlingen, indsendes skriftlig til Bestyrelsen senest den 10. November under Adr.: Poul Møllersvej 7. F.

Bestyrelsen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

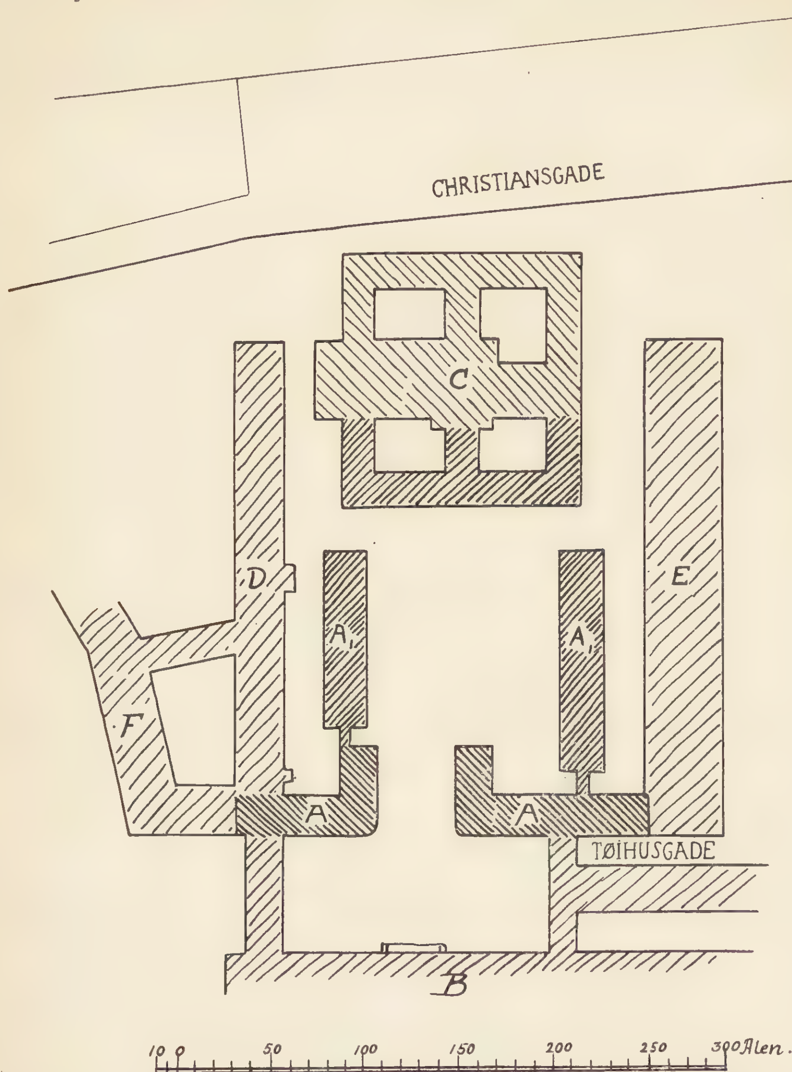
KJØBENHAVN
DEN 9. NOVEMBER 1907
10. AARGANG № 6

DET NYE RIGSARKIV.

Som bekendt har Ministeren for offentlige Arbejder fremsat Lovforslag om Indretning af Lokaler for Rigsarkivet med delvis Benyttelse af det gamle kgl. Biblioteks Bygning, hvoraf dog en stor Del maa nedrives, medens der af det øvrige egentlig kun bliver Ydermurene tilbage. Da dette Lovforslag er af meget indgribende Betydning for Ordningen af Forholdene paa Slotsholmen — ikke mindst for Pladsen foran det nye kgl. Bibliotek og Kavalergaarden —, skal vi nedenfor gengive den Lovforslaget ledsagende Situationsplan og Perspektiv og hidsætte nogle af Rigsarkivar Sechers Bemærkninger dertil.

»Den sidste Plan til Fremskaffelse af nye Lokaler for Rigsarkivet, hvortil Tegninger og Overslag nu ere tilvejebragte, gaar ligesom den tidligere fra 1906, til hvilke den hele indre, ogsaa i de her foreliggende Tegninger benyttede, Indretning er konstrueret ved Samarbejde mellem Architekt T. Lange og mig, medens Façadetegningen skyldes Architekt Andersen, ud paa Anvendelse af den gamle Biblioteksbygning, denne Gang dog med en Gennembrydning paa Midten af Kavaler-(Rigsdags-)gaarden. For yderligere at udvide dennes Rumforhold lægges to Pavilloner i Retning mod Syd paa hver Side af den gennembrudte Aabning, som faar en Bredde af ca. 41 Alen, og vinkelret paa selve Biblioteksbygningen. Pavillonernes Længde bliver foruden deres nordlige Del, som faar en Længde = Biblioteksbygningens Bredde = 20 Alen, 26 Alen. Sydenderne af Pavillonerne forbindes med en Løngang paa murede Piller, som kommer til at danne en Forbindelsesgang mellem den i den østlige Pavillon anbragte Læsesal og Arkivaliemagasinerne i den vestlige Pavillon og den vestlige Del af Biblioteksbygningen, hvis Mure benyttes. Kavalergaarden faar herved en Udvidelse af 41 Alen × 46 (ɔ: Pavillonernes fulde Længde) ÷ 7 Alen (Løngangens Bredde) = ca. 1600 Kvadratalen. Den lave Forbindelsesbygning (Løngangen) kommer til at ligge lige overfor Rigsdagsfløjens Udbygning og Hovedtrappe og tillader en Udsigt over mod det nye Bibliotek og fra Pladsen foran dette Udsigt til Rigsdagsfløjens Hoved- og Midtparti. Pavillonerne, Løngangen, Resterne af den gamle Biblioteksbygning, Gehejmearkivbygningen og den til Hvælvinger omdannede nordlige Del af Provianthuset faar Façade i Barokstil, svarende til Christiansborgs Stil. Gennembrydningen midt i Kavalergaarden var oprindelig projekteret ca. 4 Alen bredere, men Architekt Thorvald Jørgensen vil gøre Forbygningen foran Hofteatret 4 Alen bredere end nu. Herved borttages et Fag

Vinduer i Biblioteksbygningen til Skade for dets Indretning til Arkivmagasin. Pladsen indenfor denne kan dog anvendes til Trappe, som oplyses med elektrisk Lys.

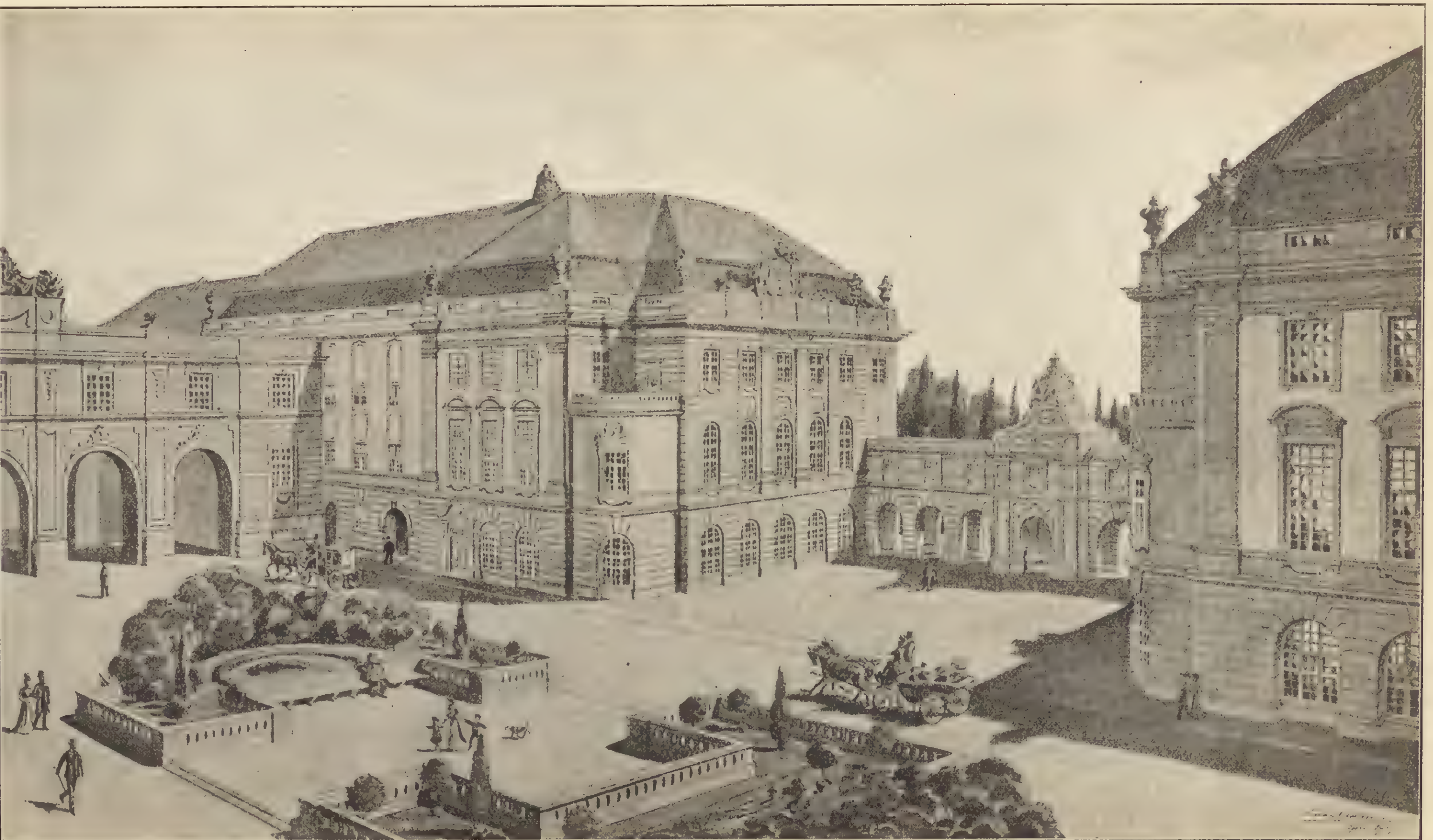

UDKAST TIL
DET NYE RIGSARKIV.

V. A. SECHER OG ARCHITEKTERNE
LUDV. ANDERSEN OG T. LANGE.

A. Rigsarkiv. A_1. Fremtidig Udvidelse. B. Christiansborg. C. Kgl. Bibliotek med fremtidig Udvidelse. D. Proviantgaarden. E. Tøjhuset. F. Ministerialbygningerne.

Af Biblioteksbygningens vestre Del benyttes kun Murene, som forsynes med nyt Tag, der, som Barokstilen kræver, maa være højt. Ligeledes maa Gehejmearkivet og den nordlige Del af Provianthuset have nyt Tag, af samme Højde lige hen til Brandmuren til Kancellibygningen. Disse Tag gives der Jernkonstruktion, og naar der indenfor denne opsættes et hvælvet Dække af Monier, bliver Tagrummet saa brandsikkert, at ogsaa dette kan udnyttes til Magasinrum

UDKAST TIL DET NYE RIGSARKIV. ARCHITEKT LUDV. ANDERSEN.

paa samme Maade, som jeg har set det gjort i Haus-Hof- og Staatsarchiv i Wien, i det nye Universitetsbibliotek i Lund og formentlig ogsaa i Tilbygningen til vort eget Universitetsbibliotek. I Tagetagen over vestlige Pavillon og gamle Biblioteksbygnings vestlige Del kan der blive to Tagetager, over østlige Pavillon og Gehejmearkivbygningen tre Tagetager.

Da der ikke synes at være Brug for Provianthuset til ministerielle Kontorer, er den af Rigsarkivet hidtil benyttede Del paa Stueetagen nær ogsaa paatænkt ombygget, nemlig saaledes, at kun Murene bevares, og at Taget ombyttes med et Tag af samme Form som hidtil (Saddeltag), og at Tagrummet indrettes til to Magasinetager. Der vil da i Provianthuset blive foruden den hvælvede Stue (Christian IV's Hvælving) 2 fulde Etager Magasin og 2 Tagetager Magasin.

I den østre Pavillon indrettes:

1. Stuen med Varmeapparat m. m.
2. 1ste Sal: Bud- og Portnerbolig, Frokostværelse for Personalet og besøgende, Magasinrum for Tryksager m. m.
3. 2den Sal med ny Læsesal (Rigsarkivets nuværende Læsesal tænkes indrettet til Ekspeditionslokale for dets 2den Afdeling) og forskellige dertil hørende Rum.
4. 3die Sal med Rigsarkivarens Arbejdsrum, Personalets Arbejdsrum, naar det ikke er i Funktion, Laboratorium for Anvendelse af ildelugtende Reagentier og Zapon, Vask og Rensning af Pergamentsbreve, Afstøbning af Segl m. m., Haandbibliotek o. s. v. og endelig
5. med 1ste—3die Tagetage.

.... For at berolige de Betænkeligheder, som ere fremkomne fra Folk, som ønske Frederik III's Bibliotekssal bevaret, skal jeg tilføje, at jeg har foreslaaet Architekterne at nedtage og benytte i de nye Lokaler saa meget som muligt af det gamle Snedkerarbejde fra den gamle Biblioteksbygning (Døre og Dørindfatninger m. m.), ligeledes af Stukarbejdet, og de have erklæret, at dette meget vel vil kunne lade sig gøre. Museumsdirektør Mollerup ønsker at reservere sig for en eventuel ny Museumsbygning nogle af Søjlerne med forgyldte Kapitæler fra den store Sal. . . .«

ARCHITEKTUREN OG VIRKELIGHEDEN (II).

Af Vilh. Wanscher.

(Sluttet).

Noget af det, der gør en Bygning levende, baade for det Indres og for det Ydres Vedkommende, er at alt er tænkt i Rummets Form*). Det værdifulde i Architekt Clemmensens Forslag til Ombygningen af Nikolaj Plads er saaledes, at han vil *lede* os gennem en Buegang fra Østergade ind til den lukkede Plads, han bygger udenom Nikolaj Taarn, hvorved Taarnet som kubisk Masse (med eller uden Spir) bliver at betragte i Sammenhæng med dette stille

*) Man sammenligne den udmærkede Artikel af Architekt Hygom: »Den Neuhausenske Konkurs«, 19. Oktbr. 1907.

og dog livlige Rum, hvor alle »Skønvirkets« Aander kan gøre sig det hyggeligt. Det er mesterligt set, at der ikke trænges til en aaben Plads slet og ret (fordi man saa vil være afhængig af de omgivende Huse), og ikke heller kan nøjes med en Tilbygning til Taarnet, det være sig et Bymuseum, en Badeanstalt eller en Kirke, men derimod til en *Gaard,* saaledes at Taarnet ser ud som det *vendte indad,* og altsaa faar en rumlig Motivering og bliver mødt af rolige og interessante Bygninger.

Hvem har ikke erfaret, uden maaske at gøre sig det klart, at et saadant Taarn gør sig dobbelt gældende, naar man ser det *bagved* lavere Mure eller for Enden af en *smal* Gade eller inde fra en Gaard (saaledes som man ser Runde-

KLOSTERGAARD VED S. TROPHIME I ARLES.

taarn inde fra Regensens Gaard), idet *det rumlige Voluminen i Gaden* eller Gaarden bliver en Slags Generalnævner *til det kubiske i Taarnet* og forskønner dette paa enhver Maade, baade architektonisk, malerisk og poetisk. Derpaa har ogsaa Schultze-Naumburg givet flere Eksempler (i »Städtebau«), men Fænomenet trænger maaske til en nøjere Forklaring, og jeg skal søge at give en saadan, idet jeg henviser til medfølgende Billede af *en Klostergaard* i Sydfrankrig, ved *Kirken S. Trophime i Arles.*

Her er Detaljerne meget underordnede, og der er derfor ikke noget at se paa fra et barnligt Standpunkt. Heller ikke i konstruktiv Henseende er Bygningerne interessante, undtagen derved, at alt er gjort af Sten, ogsaa Taget, og saaledes meget homogent. (Taget er saa dejlig *blødt,* hvilket formodentlig skyldes en Restaurering i Baroktiden). Hvad man holder af i Bygningerne, er

selve det kraftige Præg af »Architektur« og Taarnets Rejsning i Rummet. Thi der er en Harmoni i Sammenspillet at de lave Bygninger omkring den *firkantede* Gaard og det høje firkantede Taarn bagved, som dominerer Hjørnet af Gaarden og forbindes med de vandrette Taglinjer ved Hjælp af den lave Gavl. Det har en egen storladen Virkning at se op imod dette Taarn, naar man staar *inde* i Buegangene og ser ud gennem Buegallerierne eller læner sig til en af Søjlerne i disse, saa at man i sit eget Legeme føler Forbindelsen mellem alle Dele. (Hvor der var varmt den Dag i Juli 1897; Solen bagte paa Tagene og paa Græsset i Gaarden, hvor der krøb smaa Landskildpadder!).

Man modtager først det samlede Indtryk af Gaardsrummet og af de kraftige og dog bløde, vandrette Former af Kirken; og saa tilsidst af Taarnet, der hæver sig op i tre Stokværk, men som en Enhed, i den frie Luft over og bagved det hele; — som man ser det paa Billedet.

Hvis man tænkte sig, at der blev sat et nordisk Renaissancespir paa Taarnet, vilde Helhedsvirkningen blive en anden, ja Stilen vilde maaske forringes eller helt forsvinde; ikke fordi det i og for sig er urigtigt at sætte Renaissancespir paa middelalderlige, romanske Taarne, men fordi der da vilde komme en ny Beregning af Ligevægten, baade architektonisk, dekorativt og rumligt. Selv i Smaating vilde en Forandring i Kompositionen kunne føles. Hvis man fjernede den udtryksfulde vandrette Plade over Stræbepillerne forneden eller sænkede den saa meget, at den kom til at *hvile* paa de romansk-korinthiske Stræbepiller til højre, vilde noget af det elastiske gaa tabt. Thi da vilde de lodrette Linjer faa Overhaand, og man vilde synes, at Taarnet traadte *ned* igennem Kirken. Det har ogsaa Betydning, at Hjørnepartiet, der jo er det svage Punkt, bliver understøttet eller beriget *perspektivisk* af Kvisten og Gavlen og af de Stræbepiller foroven, der hælder ind til den sidste (bort fra Hjørnet), saaledes at Øjet paa forskellig Maade føler, at der foregaar noget *bagved* Hjørnet, og at dette forbindes med Taarnet. Vinklen i Gavlen svarer til den perspektiviske Vinkel i Gaardens Hjørne og forklarer saaledes (ufrivilligt maaske) ved sin Silhouet den rumlige Vinkel, som det gælder om at fornemme. — — Vinduet i Gavlen er vist moderne. Ogsaa den lille Renaissancelanterne, der kommer til Syne paa Tagryggen til venstre, betyder noget i Sammenspillet ved at markere den Retning, Tagryggen følger, og ved at danne et Udgangspunkt for hele det Sving i Linjen, der fører opad til Taarnet. Lanternen selv er en Forberedelse paa eller en Genklang af Taarnets Virkning, som det lodrette, der hviler paa det vandrette. (Man føler straks, at der bliver noget stillestaaende i Helheden, naar Lanternen er borte). Og det gør godt til alt det firkantede, at den er rund.

Vi kommer nu til Hovedsagen: Taarnet selv og dets Forhold til Omgivelserne. Taarnet er i romansk Stil endog i den lombardisk-tyske, som vi har den Ære at kende herhjemmefra, og som kun findes undtagelsesvis i et Par Kirker i Provence, og ellers ikke i hele Frankrig Men det er absolut kraftigere i sin kubiske Virkning end nogen af *vore* romanske Taarne. Man lægger Mærke til den konstruktivt dristige Forskydning af Murfladerne*), som giver de enkelte

*) Architekt Clemmensen har som bekendt benyttet en lignende og endnu kraftigere Virkning i Emmanuelskirken.

Stokværk Udseende af at være massive, og samtidig frembringer en smuk Silhouet. Navnlig virker den tilbagevigende Form af den lille antikiserende Afdækning foroven ypperligt. Hvis der her havde været en *fremspringende* Gesims vilde den have fremhævet Silhouetten men svækket den kubiske Virkning; med mindre den havde løftet sig endnu mere over Pilastrene, ligesom den føromtalte Plade over Stræbepillerne i Klostergaarden og saaledes havde fremhævet det massive i Taarnet endnu mere ved Modsætningen. Men det er bedst, som sagt, at alt er, som de gamle har bygget det. — Fladerne i Stokværkene er artikulerede ved Hjælp af romanske Lisener, Rundbuefriser og rundbuede Vinduer, og foroven med antikiserende Pilastre. Vinduerne er anbragte med megen Finhed, saaledes at de to nederste Stokværk, naar man ser paa dem alene, synes at stige pyramidalt opad fra den firsidede Basis, og følgelig tynger dygtigt paa Kirhen; men det øverste Stokværk, tilsammen med de første, bringer et andet Mønster i Vinduernes samlede Tal (Ruder Fem) og synes gradvis at forandre den opadstigende Virkning til en vandret Udbredning og Harmoni — man ser det bedst ved at betragte de to Partier hver for sig og dernæst samlede —. Derved kommer der en ejendommelig Ligevægt i Taarnet, som om det ikke mere tyngede saa stærkt. Det er Kunsten, at dette Taarn saaledes baade er kraftigt og let*).

Hvad Sammenspillet af Taarnet og de andre Bygninger angaar, er der først at bemærke, at det ser ud som Taarnet havde samme Højde over Tagryggen som denne over Jordens Flade; og at samtidigt de romanske Stræbepiller forneden er halvt saa høje som Taarnet. Derved bliver det lettere for Øjet at opfatte Harmonien i det kubiske. Men da der ikke her er Tale om geometriske Størrelser, kun om tilsyneladende Størrelser, fremgaar det altsaa heraf, hvor nødvendigt det er, at se det hele i Rummets Form, saaledes som det virker i Naturen (fra et gunstigt Betragtningspunkt).**) — Dernæst har det som sagt en stor Betydning, at Taarnet er anbragt saaledes, at det danner et Sammenspil med *Hjørnet* i Gaarden, og at det kubiske og lodrette paa den ene Side og det rumlige og vandrette paa den anden Side træder i Forhold til hinanden. Men da Taarnet er saa meget ringere i Omfang end Gaarden, at Taarnet ikke *alene* kan veje op imod de kraftige Bygninger forneden, og da det tillige selv er inddelt i vandrette Felter, maa der være en passende Kraft og et passende Sammenspil mellem de enkelte Virkninger ogsaa i de lavere Bygninger. Problemet er derfor dels det ligefremme, hvorledes Taarnet virker paa sin *Plads* i det rumlige Billede; og dels det mere indviklede, hvorledes de forskellige arkitektoniske Kræfter i de lavere Bygninger harmonerer med *Stilen* i Taarnet.

Man staar jo ofte overfor dette sidste Problem at skulle bygge noget, der passer »i Stil« til en Bygning, der allerede findes; og lige saa ofte nøjes man med at anvende visse beslægtede Stilmotiver, f. Eks. i dette Tilfælde romanske. Men se nu, hvor helt anderledes Opgaven her er løst (forudsat altsaa at Kloster-

*) Jeg tillader mig her at henvise til min Analyse af Palazzo vecchio's Komposition i min Bog om »den æsthetiske Opfattelse af Kunst« p. 10 f.

**) Det er det mislige ved Opmaalinger, at de ikke kan tage Hensyn til saadanne Virkninger: en af Grundene til at moderne Architektur er saa tør. Det gælder netop at *udvikle* Sansen for det virkelige i Stedet for idelig at korrigere den.

gaarden er tilføjet senere). Hvem af os vilde have forstaaet, at det netop var denne store brede Pandemur, og dertil forneden det regelmæssigt inddelte Buegalleri med Stræbepillerne; og foroven den skjulte Spadseregang og Kirken med sine Vinduer, der lige skimter, som skulde karakterisere Bygningerne. Det, der er gjort — det være sig af den oprindelige Architekt, eller af senere Restauratorer —, er meget større tænkt end noget af det, vi plejer at forstaa ved romansk Stil; og det er saa stort i Anlægget, at selv Forskellen mellem de romanske, de gothiske og barokke Enkeltmotiver forsvinder i den fælles Helhedsvirkning. Saa stort burde moderne Architekter kunne bygge; i den Grad overlegent over Smaating, og med denne Sikkerhed i at benytte alle Tilfældigheder. Man ser bl. a. hvilken eminent Betydning det har, at man *samler Linjerne* i store Drag, men fintmærkende for de naturlige Sammenspil. Det er jo, som om det hele var et *Legeme*. Taarnet er Hovedet, der løfter sig frit og ser omkring. Taget er Brystet, der aander; alt det andet staar ganske stille.

Men hvad der er skønt i Billedet er endnu skønnere i Virkeligheden, naar Solen, Luften og Rummet føles. — — — —

Jeg hævder derfor, at en Kritik af Architektur udfra saadanne Synspunkter, der nærmest falder sammen med det 17de og 18de Aarhundredes, er fuldt saa god som den mere smaalige moderne Kritik udfra archæologiske og tektoniske Synspunkter, eller den hen i Vejret gaaende Opfordring til at være »sandhedskærlig« eller »personlig« eller »moderne«. Det er svært at bygge godt, men Vanskeligheder er ringere for den, der har en Forestilling, om hvordan Bygningerne vil komme til at virke i Naturen, og som forstaar at samle de Motiver, han vil bruge, fra Virkeligheden selv. — Forsaavidt gaar jeg kun videre i den Retning, som Bindesbøll, Herholdt, Holm og Storck har anvist, idet de lagde Studiet af de enkelte *givne* fremmede eller hjemlige Bygninger til Grund for deres Arbejder, og derved søgte at bekæmpe den akademiske Tro paa, at der er noget, der hedder »almindelig« romansk Stil o. s. v. Men jeg er ogsaa nødt til at gaa *videre* end disse ældre Kunstnere, fordi det gængse Studiemateriale for dem og deres Elever kun har været Enkelthederne, men ikke Helhederne, saaledes at de fleste moderne Bygninger er tørre i Helhedsvirkningen, for ikke at sige ganske ukultiverede. Maaske har jeg Uret, men efter min Mening slipper vi ikke for det daarlige Byggeri, før de akademiske Architekter selv tager Skeen i den anden Haand og giver et godt Eksempel paa, hvorledes man kan bygge smukt, *uden dekorative Enkeltheder*, men med den fine Afvejning af Masserne, den samlede Rumvirkning, og hvad der ellers hører til god Architektur.

En Bygning som Overformynderiet er i mine Øjne langt værdifuldere end Bibliotheket — ligegyldig om den ene er i Renaissancestil den anden i romansk-gothisk Stil —, fordi den førstnævnte er beregnet paa at virke i Naturen, med sit ejendommelige indadgaaende Hjørne og Gaarden foran, et Motiv der stammer fra Hjørnet af Sølvgadens Kaserne. — Denne Bygning er virkelig tænkt kunstnerisk og naturlig. Bibliotheket er derimod kun en Model.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 16. NOVEMBER 1907
10. AARGANG № 7

FRU VILLE HEISES ENKEHJEM I SNEKKERSTEN.

Paa den lange Strandvej mellem Kjøbenhavn og Helsingør er der adskillige Mil, hvor Hus ligger ved Siden af Hus.

Vejens forskellige Afstand fra Kysten og de vekslende Højder over Havfladen skulde man tro vilde have affødt en langt rigere Forskellighed i Løsningerne ved Bebyggelsen, end der virkelig findes — alt eftersom Grunden ligger mellem Øresund og Vejen eller paa den anden Side denne ind ad Landet til, eller ved de Skrænter, der træffes saa mange Steder langs Kysten, hvor Vandet har tæret og slikket Landet bort for at lejre det bortskyllede andetsteds.

Ved Snekkersten begyndte Fru Ville Heise, født Hage, Enke efter vor berømmelige Komponist Peter Heise, i 1893 at bygge et Børnesanatorium, der nu har virket i 13—14 Aar med at optage saadanne Smaabørn i 5—7 Aars Alderen, der trænger til Landluft og Søbade. Hun havde alt længe iforvejen

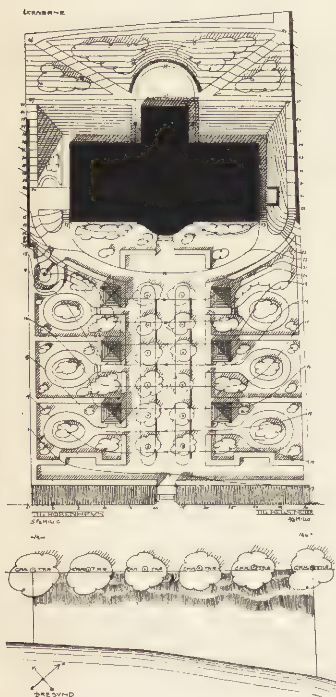

ENKEHJEM I SNEKKERSTEN.
SET FRA SYDØST.

ARCHITEKT
PROF. HANS J. HOLM.

syslet med et saadant Sanatorium ved hendes Ejendom Rydebäck i Skaane, liggende omtrent ligeoverfor Snekkersten.

Fem Aar senere købte hun en Grund i Snekkersten nedenfor sit Sanatorium, der ligger paa en Bakke. Der lod hun opføre et Hus med 12 2-Værelsers Lejligheder, og da der igen var gaaet nogen Tid, begyndte hun i 1903 paa et tredie Hus, tænkt indrettet til Ophold for 6 Enker med nogle skolesøgende Børn i den for disse vanskelige Tid, efter at Forsørgeren er faldet fra og Børnenes Opdragelse finder Sted, indtil disse kan sørge for sig selv. Dertil ønskedes et Par Værelser for Stifterinden til et kortere Ophold nogle Dage ad Gangen. Der, hvor Grunden ligger, løber Strandvejen omtrent 5 Alen tilvejrs over Øresund langs Skrænten ned mod Vandet. Inde paa Grunden stiger Jordsmonnet og støder til Jærnbanelinien, der ligger 23 Alen over Vandfladen.

Den tænkte Benyttelse af Huset og de førnævnte Forhold har fremtvunget en fra det almindelige lidt fremmed Ordning.

I enhver Bolig og ethvert Hus er der en Art Tvedeling i Rummenes indbyrdes Beliggenhed. Forstuen og Dagligstuen er altid tilgængelige for den Fremmede, Spisestuen sjældnere, men i Sovekammeret kommer den Fremmede ikke. I Køkkenet kommer ikke de samme som i Dagligstuen. Der er en dobbelt Indgang til hver Lejlighed og, hvor der er flere Beboelseslag, to Arter Trapper.

Her, hvor Husmoderen selv besørger Husets Gerning, er der kun en Indgang, og kun en Trappe er nødvendig.

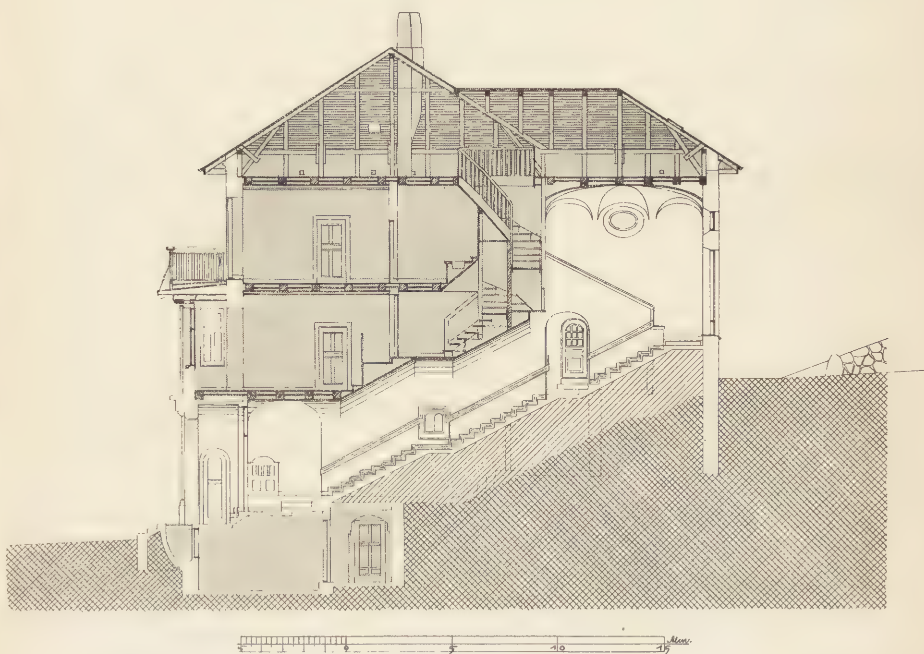
Hovedtrappen ligger i Husets Akse med en lille Forplads under den fremspringende Midte. Fra denne er der til Siderne Nedgange til Kælderrummene. Indenfor er en lille Forstue med Bænke og et Par Trin tilvejrs Indgangene til Lejlighederne 1 og 2. Trappen, hvis Trin er udførte i Beton, er fortsat opefter i Husets Midtakse i en Snes Alens Længde. 2 Løb tilvejrs er man ved 1ste Sals Gulv ved Lejlighederne 3 og 4, og er der her en Udgang til det Fri ad en muret Bro over til det højere liggende Terræn ud mod Jærnbanen. Et Løb videre er man ved et stort Vindue, der kaster et stærkt Lys i Rummet, og her deler den sig i 2 Løb, hvoraf det ene fører til Lejlighed 5 og det andet til Lejlighed 6, hvis Gulv ligger i Højde med Jærnbanelinien. Loftet i Forstuen, over de første Trappeløb og de sidste Løb er hvælvet.

Til hver Lejlighed hører en ret rummelig Forstue og et Dagligværelse samt 2 Værelser i Gavlene (Sovekamre). I den fjerde Stue er der opsat nogle Hjørneskabe, Hylder og et Komfur. Maden kan laves her, og den kan bruges som Spisestue, da der ved Siden af er et Opvaskerum til det grovere Arbejde. Kommunen tænker paa Vandværk, saa Vandrør er indlagte. Desuden er der et

Spisekammer, der ved et Par Luftledninger tværs over Opvasken var tænkt sat i Forbindelse med det Fri.

Stuelejlighederne har fra et Gavlværelse Udgang til det Fri, og er der til hver et eventuelt W. C. med Vindue til Siden ind i Bakken. Fælles for Lejlighederne 3 og 5 findes W. C. paa 1ste Sal med Dør ved den derværende Udgang. I Kælderen har hver Lejlighed sit Rum og fælles Vaskekælder. Paa Loftet har hver sit Pulterkammer og et Tørreloft for de lige Numre, et for de ulige.

I Husets Akse ligger paa 1ste Sal et Værelse og paa anden Sal et Værelse,

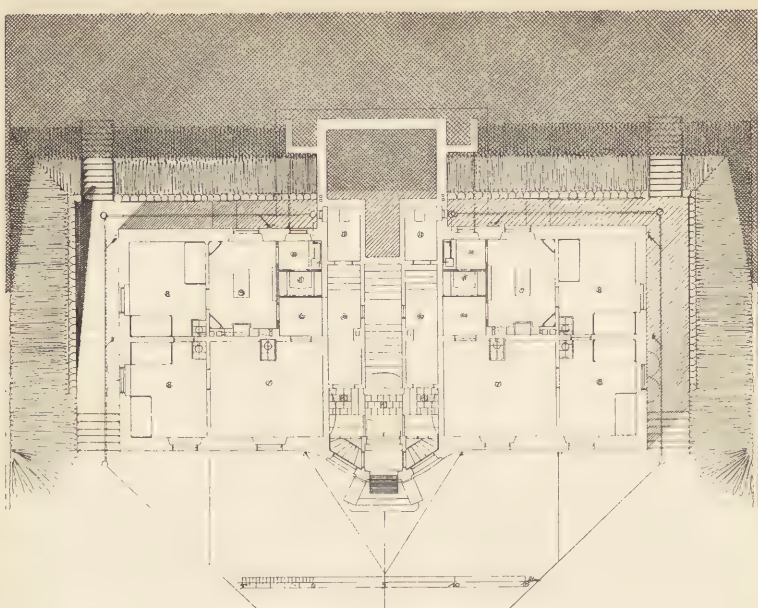

ENKEHJEM I SNEKKERSTEN. ARCHITEKT PROF. HANS J. HOLM.

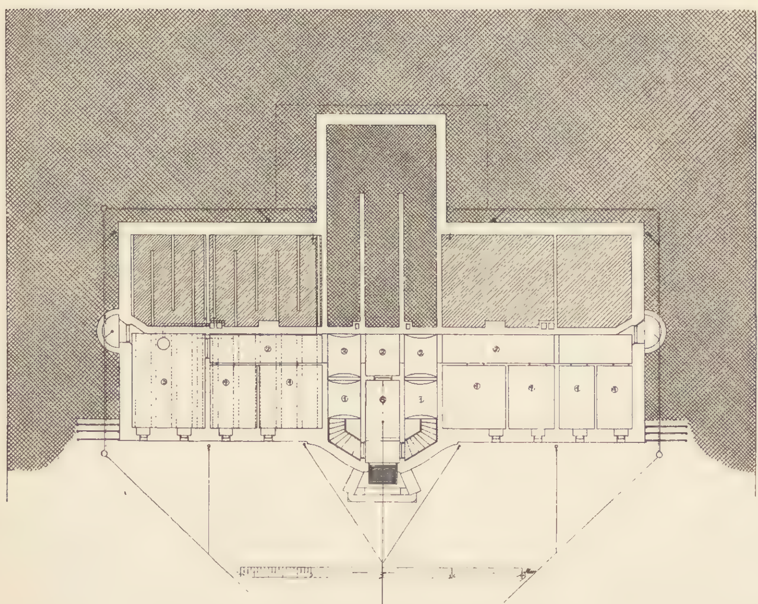
forbundne med en lille særlig Trappe, forbeholdte Stifterinden. De kan ses paa Planen.

Fru Ville Heise har haft Lyst til at gøre det godt for andre og til selv at se det, hun har ofret sine Tanker og har sat i Værk og Gang. Fordringsløs som hun selv er, er de Huse, hun har bygget, og naar hun tager til Snekkersten for nogle Dage ad Gangen og slaar sig til Ro imellem dem, som bor der og nyder godt af hendes Gaver, møder hun milde Ansigter — det, som er tilført Snekkersten af nye Beboere, er dem, som en Kommune anser for en velset Tilvækst. Det var godt for andre Kommuner om Eksemplet smittede.

Til Architekt ved disse Huse har hun haft Hans J. Holm; han og hans gode Hjælpere har søgt at føre hendes Tanker ud i Verden efter bedste Evne og bestræbt sig for at arbejde lidt af Fru Heises vindende Smil ind i hendes Huse.

STUE.

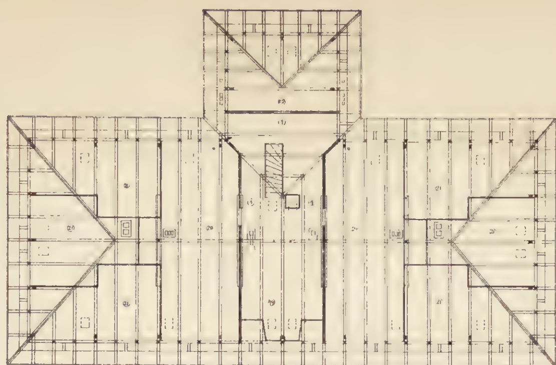
ENKEHJEM I SNEKKERSTEN.
KÆLDER.

ARCHITEKT
PROF. HANS J. HOLM.

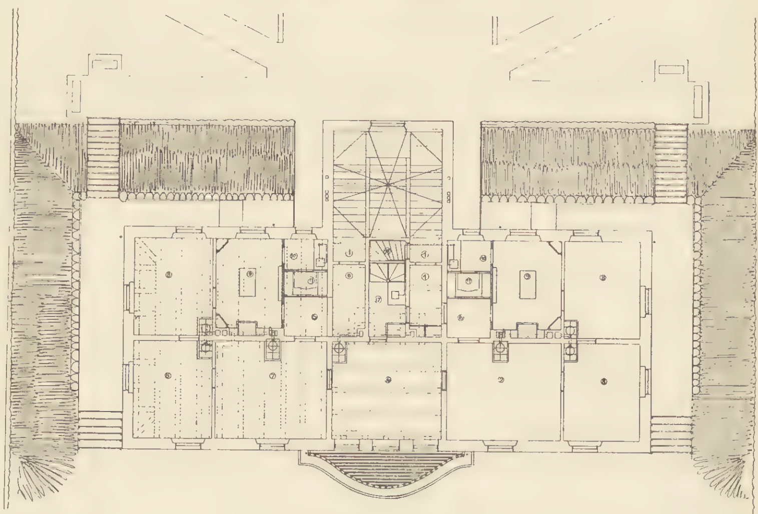
Planen af Huset og Haven med Inddeling i 6 Smaahaver, hvori Siddeplads og en fælles Allé op til Huset, svarer ikke til Husplanerne, da der under Opførelsen her er foretaget nogle Ændringer.

Følgende Haandværksmestre har været medvirkende ved Opførelsen: Murermestrene Aage Schrøder og Sigurd Unmack, Kjøbenhavn; Tømrermester N.

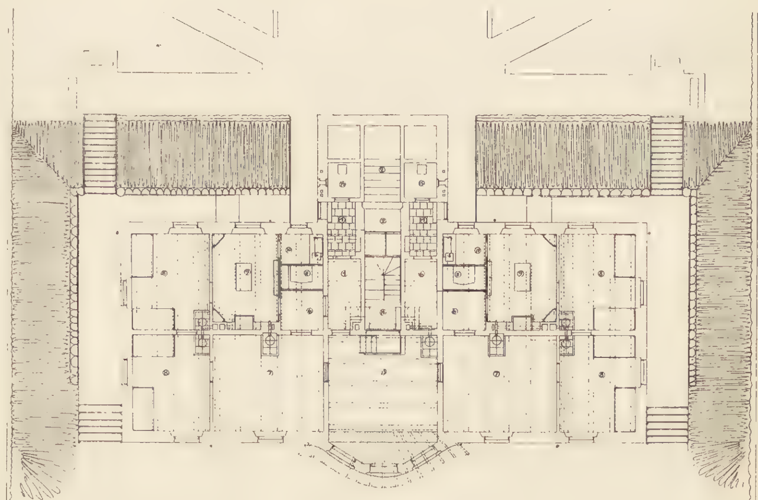
TAGPLAN.

ANDEN SAL.

ENKEHJEM I SNEKKERSTEN.
FØRSTE SAL.

ARCHITEKT
PROF. HANS J. HOLM.

Andersen, Skotterup; Snedkermester Elmgren, Blikkenslager Georg Poulsen og Glarmester L. Jørgensen, Helsingør, samt Malermester Julius Rasmussen, Espergærde. Haven er anlagt af Gartner Larsen, Ellekilde.

A. A.

VILLA PAA FREDERIKSBERG.

Grosserer C. Rammels Bolig ligger paa en Hjørnegrund ved Moltkesvej og Rostrupsvej paa Frederiksberg.

Den er opført med røde, haandstrøgne Sten og dækket med sortglaserede, hollandske Sten. Paa Grunden, som har udgjort en Del af »Lykkesholms« Jorder, fandtes allerede endel Træer og Buske.

Bygningen indeholder 7 Værelser og de fornødne Bekvemmeligheder, — senere vil der eventuelt kunne indrettes nogle flere Værelser under Taget.

Arbejdet er taget i samlet Entreprise af Tømrermestrene Bruun Kornerup & Co.

Omkostningerne andrager 17.000 Kr. uden Grunden.

E. W. Marston.

FREDERIK III's BIBLIOTEK OG DET NYE RIGSARKIV.

Vi bragte i forrige Hæfte nogle Gengivelser af det Forslag til et nyt Rigsarkiv, som Dr. V. A. Secher har ladet udarbejde, og som han har bevæget Ministeren for offentlige Arbejder til at fremsætte Lovforslag om for Rigsdagen.

Vi tror, mange med os har undret sig over, at et stort og vigtigt Foretagende som dette kan tænkes gennemført paa en saa mærkelig og lidet betryggende Maade. En Videnskabsmand uden Begreb om praktisk Byggeri sætter sig til at lave en Plan med Assistance af en Architekt, om hvem det kun vides, at han aldrig har præsteret noget Bevis for at kunne forestaa et Byggearbejde, endsige et saa vanskeligt Arbejde som dette. Som »kunstnerisk« Medhjælper søger man Alliance med en Architekt, som vi af nærliggende Grunde foreløbig skal tale saa lidt om som muligt. Dette Trekløver klarer i en Haandevending Opgaven, Ministeren gaar gladelig ind paa Planen, og denne ligger nu til Vedtagelse paa Folketingets Bord.

Den praktiske Side af dette Projekt skal senere gøres til Genstand for Undersøgelse, saa den skal vi foreløbig lade ligge, men derimod se paa Sagen fra et historisk-kunstnerisk Synspunkt. Det første, der da falder os ind, er dette: skal det være nødvendigt at ødelægge Frederik III's Biblioteksbygning? Staar det klart for Dr. Secher og andre, der har med Sagen at gøre, at man her gaar hen og spolerer en historisk interessant Bygning, opført af »Danmarks lærdeste Konge« til et Hjem for hans kære Bøger; en Bygning, der i Hovedsagen staar uforandret fra den Dag, den rejstes for snart 250 Aar siden, og som indeholder

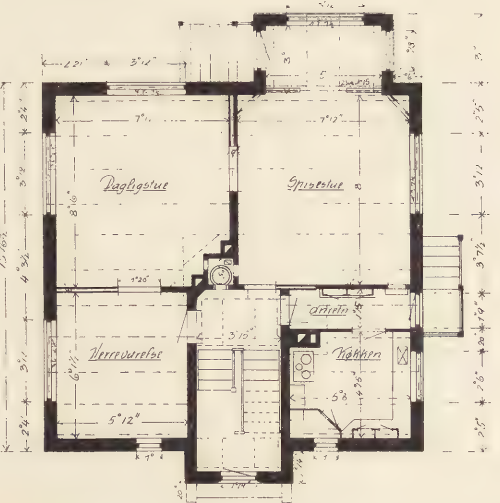

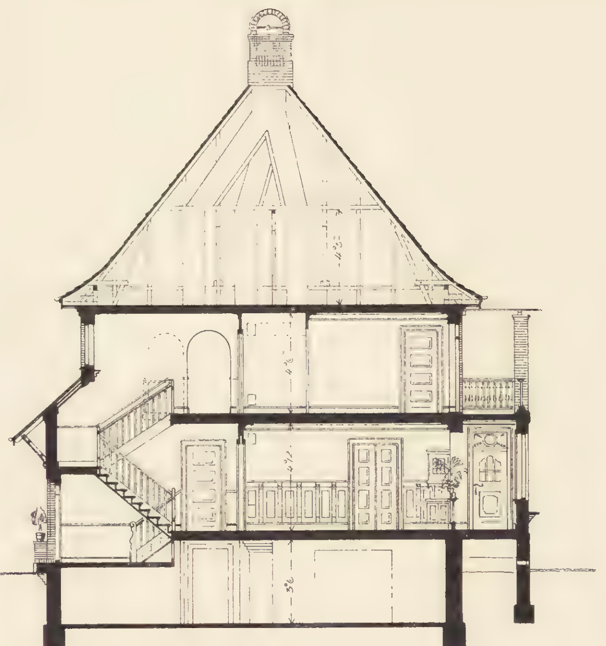

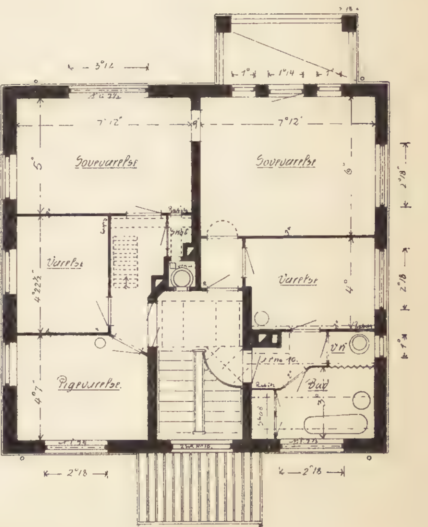
VILLA PAA FREDERIKSBERG.

ARCHITEKT E. W. MARSTON.

Grosserer Rammels Bolig Moltkesvej

VILLA PAA FREDERIKSBERG.

ARCHITEKT E. W. MARSTON.

et af de skønneste og mest imponerende Rum fra Senrenæssancen, den 18 Alen brede, 125 Alen lange Bogsal med sit Galleri, de hvide Søjler med smukke, forgyldte Kapitæler og det skønne Marmorgulv? Desforuden er der flere andre større eller mindre, saa godt som alle udmærkede og smukke Rum: den søjlebaarne »forgyldte Sal«, der efter Sigende skyldes Harsdorff, det gamle Kontor med sit dejlige stukfyldte Loft o. fl. a. Det Ydre af Bygningen, der dækkes af Cementpuds, vilde, ved en Afbankning af denne, med stor Lethed kunne føres tilbage til sin oprindelige Skikkelse.

Man maa nu spørge: foreligger der aldeles tvingende Grunde for, at denne Bygning skal ødelægges? Har der forud for en i og for sig saa beklagelig Beslutning været prøvet andre Løsninger, der kunde redde Bygningen? Har Nationalmuseet været taget med paa Raad, eller Kunstakademiet? Der forekommer os at være et besynderligt Misforhold mellem den Iver, hvormed man søger at redde mere eller mindre værdifulde Smaabygninger fra gammel Tid i vore Købstæder — en Bestræbelse, der selvfølgelig er udmærket og rigtig —, og saa den (tilsyneladende) Ligegyldighed, hvormed man her ser paa, at en stor og historisk mærkelig Bygning gaar sin Undergang imøde. Her var jo f. Eks. en meget passende Opgave for den nystiftede »Landsforeningen til Bevaring af gamle Bygninger«.

Der eksisterer et vanskeligt og meget indviklet Spørgsmaal, der hedder: Ordningen af Forholdene paa Slotsholmen. Det her omtalte Projekt griber i den Grad ind i denne Sag, at det ogsaa som saadan fortjener den mest indgaaende Drøftelse. Af den af Dr. Secher og d'Hrr. Lange og Andersen forfattede Plan ses det f. Eks., at Pladsen foran det nye kgl. Bibliotek ved fremtidige Udvidelser af Arkivet vil blive ganske ødelagt. Denne Plads eller Gaard vilde kunne blive en af de smukkeste i Norden — nu skal den ogsaa prisgives! De lange Sidefløje vil ogsaa aldeles tage Synet bort baade fra »Lange Tøjhus« og Proviantgaarden. Og Kavalergaardens Udseende skulde dog være af saa stor Vigtighed, at man selvfølgelig burde have raadført sig med Christiansborg Slotskommission angaaende dens Ordning og Udseende. Men her lader man fem være lige, smækker en flad og intetsigende Perspektiv op paa et Stykke Papir, og saa er alle kunstneriske Hensyn tagne!

Vi maa endelig spørge: har den kgl. Bygningsinspektør, under hvem Bygningerne paa Slotsholmen sorterer, godkendt dette Projekt? Da Ministeriet i alle andre Tilfælde sender de indkomne — undertiden ganske ligegyldige — Byggesager til Bygningsinspektørens Erklæring, ligger det nær at spørge, om dette ogsaa har været Tilfældet her. Dog dette Spørgsmaal er naturligvis overflødigt, thi Bygningsinspektøren kan selvsagt ikke have godkendt dette Makværk, men det kunde unægtelig være interessant at faa oplyst, hvorledes det er gaaet til, at denne Sag er presset igennem, *udenom* den kgl. Bygningsinspektør.

Vi haaber det maa kunne lykkes at overbevise vore Lovgivere om, at dette Lovforslag er daarligt forberedt og Tingen er grebet forkert an. Og vi henstiller til de i det tidligere nævnte Autoriteter at sætte al Kraft ind paa at oplyse rette Vedkommende herom.

KRITIK.

Naar man gennem Aarene ser, hvorledes Kritikeren Hr. Wanscher den ene Gang efter den anden føler sig kaldet til at belære Architekterne, selv de dygtigste som Nyrop, Storck, Holm og Kampmann, om hvorledes de burde bygge, maa det dybt beklages, at denne Mand ikke, i Lighed med Schultze-Naumburg, ogsaa er udøvende Architekt.

Hvilket Opsving vilde Bygningskunsten ikke ved hans Medvirkning kunne faa, han som idelig docerer for os om »Rumvirkning«, om at have Blik for »de naturlige Størrelser«, Husenes Beliggenhed, Højde og Drøjde. Hr. Wanscher er saa naiv at tro, at det altsammen er noget, han har opdaget Nødvendigheden af, og som vi selvfølgelig har været uvidende om, indtil han aabnede vore Øjne derfor. Han tillagde engang her i Bladet Julius Lange »en lille Tendens til at præke, som ikke klæder det danske Sprog«, men selv præker han ideligt for os i sit knudrede, affekterte og ofte helt uforstaaelige Sprog om de Schultze-Naumburgske Teorier og om Tyskeren Dr. Niemeyers Rumfilosofi og Rumsans. Vel maa man være førstnævnte taknemlig for hans fortræffelige Bøger, der mægtigt har bidraget til at vække Almenheden til Forstaaelse af Bygningskunsten og derved støttet os i vor Kamp for at komme bort fra det tørre og skematiske, men det virker usmageligt, naar disse Folks Eftersnakkere med Overlegenhed vil belære os Architekter om disse gammelkendte Ting. For den, der vil sætte sig i Dommersædet og være sin Samtids Læremester og Kritiker, er det ikke nok at have Interesse for Kunst, han maa ogsaa paa en eller anden Maade selv have præsteret noget udmærket — ellers virker hans Kritik irriterende —, men det har Hr. Wanscher ingenlunde. (Hans »æstetiske Opfattelse af Kunst« kan da umuligt kaldes et Mesterværk.)

Kritik en god Ting, men den bør øves af Folk, som, paa Baggrund af anerkendt personlig Dygtighed, kan fremsætte *originale og modne Tanker i et klart og skønt Sprog*, saadan som Julius Lange forstod det, og først da vil Kritikken faa tilbørlig Vægt. Kan man tænke sig noget mere kunstlet end den af Hr. Wanscher i sidste Nummer af Bladet til vor Belæring givne Udredning af de kunstneriske Forhold i St. Trophime i Arles. Man fristes til at mene, at den stærke Varme har indvirket paa hans Hjærne, da han, lænet til Søjlen, opdagede alle de Snedigheder, Architekterne i Aarhundredernes Løb havde udspekuleret for at frembringe dette vidunderlige Kunstværk. Sandheden er naturligvis ganske simpelt den, at det her som saa mangfoldige andre Steder skyldes rene Tilfældigheder, om der ved de Forandringer, saadanne gamle Anlæg bliver Genstand for gennem Tiderne, kommer noget smukt og malerisk ud af Helheden. Man kunde fristes til spørge, hvorledes hele det opstillede lærde Apparat vilde virke, hvis Beskueren flyttede sig blot en halv Snes Alen bort fra det i Billedet givne Standpunkt. Den lille Renaissancelanterne vilde synke ned under Synslinien, og hvad vilde der blive af Snedighederne med de hældende Linier og alle de andre Herligheder? Hr. Wanscher har ligeledes engang her i Bladet givet en omstændelig Udredning af et gammelt, græsk Vasebilledes Tilblivelse gennem et indviklet System af Kvadrater. Ethvert sundttænkende Menneske maatte ved Læsningen

heraf føle, hvor urimeligt og usandsynligt det vilde være at antage, at den gamle Kunstner skulde have ageret efter Wanschers Opskrift med dens Matematik og Udspekuleren. En virkelig Kunstner sidder ikke og pirker med sligt for at finde Lovene for Ligevægt og Skønhed i sine Figurer, men frembringer dem umiddelbart i Kraft af sit Geni. Mon nogen tror, at Thorvaldsen har siddet og puslet med Kvadrater, da han modellerede »Natten«?

For mig staar det, som om Wanschers hele Kunstbetragtning er sygelig manierert og kun egnet til at forvirre i Stedet for at klare Folks Begreber om Kunst. Jeg tillader mig derfor at henstille til den ærede Redaktion, at den søger Architekternes Arbejde kritiseret af Folk med mere grundfæstet Autoritet end Hr. Wanscher og fremfor alt af klare Hoveder, der altid i en Kritik vil forstaa at tage Hensyn til de Forhold, hvorunder Architekten virker, og som derfor vil fælde retfærdige Domme. Det vil erindres, hvorledes Hr. Wanscher i »Architekten« skarpt fordømte Overdækningen af Læsesalen i det kgl. Bibliotek ud fra Forudsætninger, der — som paavist af Magdahl Nielsen — beroede paa Wanschers fuldstændige Mangel paa Begreb om de Forhold, der havde betinget Architektens Arbejde. Vi Architekter kan vel — som alle Udøvere af Kunst — trænge til en sund og sand Kritiks Belæring, men vi er virkelig ikke tjent med at blive behandlede af den første den bedste Kunsthistoriker, der tror sig kaldet til at tage os i Skole.

Naar Hr. Wanscher i sit eget Fag har præsteret et anerkendt Mesterværk, saadan lidt hen i Retning af, hvad Julius Lange har ydet, da vil vi tage hans Kritik alvorligt og tænke nøje over, hvad han har at sige os, men indtil videre tror jeg han gjorde bedre i at skaane os for sin Belæring og hellere anvende noget af sin kritiske Sans paa sig selv. Han vilde da maaske opdage, at hans Meninger om vor Kunst endnu langtfra er afklarede, og at det vilde være klædeligere for ham at øve sin Kritik paa en lidt mindre selvsikker Facon.

MARTIN BORCH.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Jærnbeton, af E. Suenson. Bluhmes Boghandel. 207 Sider.

Docent ved polyteknisk Læreanstalt, Ingeniør SUENSON, har udsendt en Lærebog om Jærnbeton, og hermed er et længe følt Savn i vor tekniske Litteratur afhjulpet. Bogen er udarbejdet paa Grundlag af Forelæsninger, holdte ved Læreanstalten i 1906, og Forf. fremhæver selv, at det meget omfattende Æmne, paa Grund af den ved Forelæsningerne givne knappe Tid, ikke overalt har kunnet behandles saa fyldigt som ønskeligt. Jeg tror dog, Bogen kan blive en fortræffelig Hjælper ved de fleste i det daglige Liv forekommende Opgaver.

I en Indledning skriver Forf.: »Ligesom Kendskabet til Træets, Jærnets og Stenenes Egenskaber nu hører med til enhver Ingeniørs og Architekts ABC, saaledes vil i Fremtiden Jærnbetonen være et Materiale, med hvilket enhver Bygger, overordnet eller underordnet, maa være fortrolig, hvis han ikke vil sakke agterud i Konkurrencen.«

Dette er jo fuldkommen rigtigt, og det vil være paatrængende nødvendigt snarest at indføre Undervisning i denne Disciplin ved de større tekniske Skoler. Hertil vil den foreliggende Bog sikkert kunne anvendes.

Som Jærnbetonens mest fremtrædende Egenskaber nævnes dens Uforgængelighed baade i Vand og Luft, specielt dens Brandsikkerhed; endvidere dens Billighed. Herom siges det, at ved de sidste Aars Licitationer herhjemme af større Brokonstruktioner har Maskinfabrikkernes Tilbud været c. 50 % dyrere end Jærnbetonfirmaernes, en Forskel, der unægtelig er meget overraskende.

Bogen indeholder en Fremstilling af de forskellige Konstruktioner, hvortil Jærnbeton kan anvendes, gode Anvisninger til Udførelsen deraf og endelig fortræffelige og nogenlunde let fattelige Formler til Brug ved Beregningen.

A. R—e.

CHRISTIANSBORG.

Fredag den 15. ds, Kl. 12 Middag, nedlagdes Grundstenen til det nye Christiansborg af Hs. Maj. Kongen. Under en Hjørnepille i det store Taarn henmuredes den, med Kalk fra Valdemarernes Tid og ved Hjælp af den Sølvmurske, Kong Christian VI benyttede ved Nedlæggelsen af Grundstenen til det første Christiansborg den 21. April 1733. Der var saaledes historisk Duft over denne for vor Bygningskunst saa betydningsfulde Højtidelighed. Maatte nu det store Værk føres lykkeligt til Ende og det tredie Christiansborg blive en Mærkepæl i dansk Kunsthistorie!

FORSKELLIGT.

Teknisk Provinsskoleforening har udsendt Beretning om en Udstilling af Elevarbejder og et Skolemøde, der har været afholdt i Aarhus, samt Aarsberetning om Virksomheden. Det fremgaar heraf, at der indenfor Foreningen findes 73 tekniske Skoler med 11.219 Elever. Til disse Skoler er der givet et Statstilskud af ca. 150.000 Kr. foruden 175.000 Kr. til Skolernes Drift. Foreningen har et Medlemsblad: Teknisk Skoletidende, der udkommer 10 Gange om Aaret og redigeres af Adjunkt Rasmussen, Odense.

Skønvirkeudstillingen. I 2det Hæfte 1907 af »Dekorative Kunst« gøres Udstillingen af Skønvirke til Genstand for en meget velvillig Omtale. Det hedder bl. a.: »Arbejderne vidner højt om det danske Kunsthaandværks gamle, gode Egenskaber: Skønhedssans og godt, solidt Arbejde. En Stræben efter nye Maal viser Udstillingen derimod ikke. Man hilser ingen nye eller opsigtsvækkende Ideer, kun fortsat — men ogsaa meget dygtigt — Arbejde ad de allerede bekendte Veje . . .«

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 23. NOVEMBER 1907
10. AARGANG № 8

TUBERKULOSEHOSPITAL I HOLSTEBRO.

Som et af de første i sin Art er det her afbildede Tuberkulosehospital i Holstebro opført af Ringkøbing Amt. Byggegrunden, midt i Byens Anlæg, er med stor Offervillighed stillet til Disposition af Byraadet, og som Følge af denne Beliggenhed har det været Opgaven at fjærne Husets Udseende noget fra det strængt hospitalsagtige.

Som det fremgaar af Planerne er Sygehuset beregnet for Patienter af begge Køn — ialt 25.

I Kælderen findes Maskin- og Økonomilokaler. Stueetagen er optaget af Patientværelser og de daglige Opholdsrum m. m., paa første Sal er der Patientværelser med tilhørende Rum, og paa Loftet er indrettet nogle Værelser.

Hospitalet har med fuld Montering kostet ca. 70.000 Kr.

Murermester LAURSEN i Holstebro, som afgik ved Døden inden Arbejdets Fuldendelse, samt Tømrermester CHRISTIANSEN-MØLLER af Lemvig har haft Fore-

TUBERKULOSEHOSPITAL I HOLSTEBRO. ARCHITEKT HELGE B. MØLLER.

TUBERKULOSEHOSPITAL
I HOLSTEBRO.

ARCHITEKT
HELGE B. MØLLER.

TUBERKULOSEHOSPITAL I HOLSTEBRO.

ARCHITEKT HELGE B. MØLLER.

TUBERKULOSEHOSPITAL I HOLSTEBRO. ARCHITEKT HELGE B. MØLLER.

tagendet i Entreprise. Entreprenør CORNELIUS LAURSEN, Holstebro, har udført Kloakarbejdet, og Firmaet BRUUN & SØRENSEN af Aarhus har indlagt Varmeværk og Sanitetsvæsen.

HELGE B. MØLLER.

GRUNDSTENSNEDLÆGGELSEN VED CHRISTIANSBORG.

Samtidig med, at vi bringer et Billede af Grundstenen, maa vi berigtige vor Meddelelse om, at den blev indmuret i en Hjørnepille af Taarnet. Den siddder i Midtaksen og er anbragt saaledes, at dens Forflade er bindig med indvendig Murflade, hvorfor den vil være synlig fra det underste Kælderrum.

Det Dokument, der sammen med Landets gangbare Mønter blev nedlagt i en Kapsel i Grundstenen, havde følgende Ordlyd:

I Aaret 1907 efter Kristi Fødsel, den 15. November, nedlagde Kong Frederik den Ottende — i sit andet Regeringsaar og i det 59de Aar efter Grundlovens

Th. T.

Givelse — Grundstenen til dette Slot. Det tidligere Christiansborg var 23 Aar tilforn for anden Gang blevet et Rov for Luerne.

Grundstenen lagdes, hvor i henfarne Tider først Absalon bygged sin Borg, derefter valgte danske Konger rejste Kjøbenhavns Slot og endelig enevældige Arve-Konger opførte Christiansborg.

Ligesom dets Forgængere tjente hver sit Øjemed, svarende til vekslende Tiders Vilkaar og Tarv — først til Værn for By og Land, saa tillige til Kongeborg, sluttelig til Sindbilled paa enevældig Kongemagt — saaledes er ogsaa dette Slot fremvokset af sin Tids Tanke og Trang. Ifølge enig Beslutning af Konge og Folk er det bestemt til at omslutte Højsale for Kongen, Samlingssted for Folkets Kaarne og Sæde for Landets øverste Domstol. Dette Slot er rejst til at være Kongemagts, Folkeviljes og Retfærds Hjem.

Maatte det, bygt i Enighed af Konge og Folk, lønligt baaret af Fortids Minder, staa gennem Tiderne som et Enhedsmærke, kaldende Slægt efter Slægt til trofast og signet Arbejde for Danmarks Rige.

Det nye Slots Bygmester var Thorvald Jørgensen.

Svend Høgsbro var Minister for offentlige Arbejder.

KRITIK.

I forrige Nr. af »Architekten« tager Hr. Martin Borch meget alvorligt til Genmæle mod Mag. Wanschers Artikler »Architekturen og Virkeligheden«. Den Bitterhed og Irritation, der giver sig Udtryk i Hr. Borchs Indlæg, er ganske forklarlig og tildels berettiget. Hr. Wanschers Sprog er skruet og hans Angreb paa Architekterne ikke altid veloverveiede. Han bruger undertiden Udtryk, som synes hentede fra det mesopotamiske, der, som bekendt, er et underligt Sprog, og som det ikke er hver Mands Sag at forstaa. Det »rumlige Volumen« som »Generalnævner til det kubiske i Taarnet« (i Forf.s Artikel II) faar det til at løbe rundt for en, saaledes at, naar man kommer til det Sted i Artiklen, hvor Forfatteren læner sig til Søjlen, synes man, at nu vælter han, lig en anden Samson, men ganske ufrivilligt, hele sin egen kunstigt opstablede Bygning overende.

Men jeg tror, man gør klogt i, istedetfor at hænge sig i de skruede Udtryk og istedetfor at irriteres over Angrebene, at søge at faa fat paa, hvad der er Kærnen i Hr. Wanschers Kritik, se om der ikke skulde være andet og mere end det, der ved første Gennemlæsning kan virke som belærende, usmageligt, affektert o. s. v.

Det er naturligvis ganske rigtigt, at Hr. Wanscher ikke er den første eller eneste, der gør opmærksom paa, hvad der bør være Kærnen i Architekturen. Men det har Forf. da, saavidt mig bekendt, heller ikke paastaaet.

Han mener naturligvis, at det netop er gamle, mange Gange tidligere fastslaaede Synspunkter, han vil, vi ikke maa glemme. Han siger jo bl. a. selv, at Schultze-Naumburg har slaaet til Lyd for det samme; han ved altsaa, at han kun fortsætter i et givet Spor, men søger at forklare Fænomenerne.

Hr. W. er, saavidt jeg opfatter ham, heller ikke blind for, at disse Fænomener ofte for en Del skyldes Tilfældigheder; han taler jo om »at benytte alle Tilfældigheder«, og han ser jo godt, at den Klostergaard, han beskriver, er fremstaaet som et Arbejde gennem mange Slægtled og af mange forskellige Kunstnere.

Jeg nægter ikke, at mange af Forfatterens Bemærkninger om »S. Trophime i Arles« (som jeg ikke kender, jeg holder mig til Billedet) kunde synes at være fremgaaet mere af Betragtning af det tagne Fotografi end af Selvsyn.

Hvis man imidlertid, irriteret over Hr. W.s skruede Sprog og undertiden yderst hasarderede Udtalelser, vilde tro dette, vilde man dog sikkert gøre ham Uret. Der er ingen Tvivl om, at han har beset Klostergaarden grundigt paa Stedet, og jeg har det bestemte Indtryk, at, selv om hans Sprog er sygt, saa er hans Syn sundt.

Vender man sig fra »S. Trophime« til Hr. W.s Udtalelser om Architekt Clemmensens Projekt til Nikolaj Plads, saa er disse saa slaaende rigtige, at man maa være Forf. taknemmelig for, at han søger at oplyse Publikum om, hvorledes dette Projekt bør opfattes.

Forfatterens Hip til min Badeanstalt skal være ham tilgivet, fordi jeg giver ham Ret i, at Clemmensen har løst Opgaven. Min Badeanstalt var et Forsøg i samme Retning, og jeg har Grund til at tro, at dette Forsøg kan have haft sin Betydning. De Tanker, som har ledet mig og andre, der har forsøgt sig paa Nikolaj Plads, har i Clemmensens Projekt faaet sin faste, afklarede Form.

Hr. Martin Borch har naturligvis Ret i, at det var en saadan fast og afklaret Form, man kunde ønske Hr. Wanscher. Det meget taagede, vævede, skruede i hans Kritik gør en Fordømmelse af denne ganske forstaaelig.

Jeg tror nu alligevel, at denne Mand kan blive den Kritiker, vi mangler.

Hr. Wanscher minder mig om J. P. Jacobsen, tildels om Herman Bang. Begge disse Forfattere har — selv hvor de ikke kan siges at være fri for Affektation — præsteret udmærket Kunst.

Selv om Hr. W. mangler Forudsætninger for at kunne bedømme de Vanskeligheder, Architekterne har at overvinde, saa maa man jo indrømme, at kun, hvor Vanskelighederne er overvundne, skabes der god Kunst. Og selv om Hr. W. har haft gode Forgængere, saa maa vi jo være glade, hvis hans Syn paa Architektur er i Slægt med disse gode Forgængeres. Og hans Syn er rigtigt, forsaavidt som han bestræber sig for at opfatte Helheden, »Klumpen«, for at bruge et af Hr. Martin Borchs fortræffelige Udtryk. Han opfatter ikke, som saa mange Kritikere, Architektur som »Façademageri«.

Slutningen af Hr. Wanschers Artikel af 9. 11. 07 er efter min Mening aldeles fortræffelig. Den er i et klart og smukt Sprog. Det er rigtigt, hvad han siger her, og det er ikke overflødigt at sige det — desværre!

Der har været en Opgang i moderne dansk Architektur efter Nyrops Raadhus, men en altfor gennemgaaende Fortaben sig i Enkeltheder. Man er kommen bort fra det tørre Stilstudium, men den Helhedsvirkning, som frembringer den store Stil, ser man meget lidt til.

Og selv hvor der er skabt Stil, Helhed i »det rumlige«, i et saa udmærket Arbejde som det indre af Kampmanns Glyptothek, ødelægges denne Helhedsvirkning ikke lidt ved en Dekoration. der, saa dygtigt den end paa sine Steder kan være gjort, hellere maatte være udeladt. Disse Rum er, som de staar, meget smukke, man frydes over de ædle Forhold, den, som oftest, udmærkede Behandling af Materialet, den sikre Sans for Lysvirkningen, alt det, som betegner Kampmann som den fødte Architekt. Saa meget mere ærgrer man sig over, at hans Lyst til »at dekorere« har borttaget noget af Storheden ved et Værk, der, uden Dekoration, vilde have været næsten fuldendt.

Lad os haabe, at Hr. Wanscher vil indse, at det gælder for ham om at sætte sig i velvillig og forstaaelig Rapport til de Kunstnere, der skal skabe vort Lands Architektur, men lad os ikke forkætre ham, fordi han undertiden »snakker sort«.

Han vil nu alligevel det rigtige.

LEUNING-BORCH.

VILHELM WANSCHER OG ARCHITEKTERNE.

For anden Gang i Aar er der her i Bladet fra Architekternes Kreds med den største Ligefremhed rettet Henstillinger til Redaktionen, om ikke at benytte Magister V. Wanscher som Medarbejder ved Bladet.

Forrige Gang var det Magdahl-Nielsen, der imødegik Wanschers paa en Gang dybtgaaende og hensynsfulde Kritik af det kgl. Bibliothek med to Artikler, hvori man mærkede mere til personlige Udfald end til Forsøg paa at forstaa, hvad Wanscher mente eller ved Hjælp af Oplysninger om Kendsgerninger at overbevise ham om mulige Fejltagelser.

Man kunde den Gang have ventet, at en eller anden for vort Fags og dets Friheds Skyld var traadt frem og havde protesteret mod den Art af Modkritik. Det skete imidlertid ikke, og Magdahl-Nielsen kunde derfor have Grund til at tro, at han havde udtalt sine Fagfællers Mening.

Dengang tav vi, der holder af Wanschers Forfatterskab, og som anser hans Bidrag til »Architekten« for Bladets Pryd og vægtigste Indhold.

Men skal nu ogsaa den Artikel, som Martin Borch har skrevet i sidste Nummer, gaa stille og upaatalt hen?

Den Kynisme, hvormed der her gøres Forsøg paa at træde en saadan Mand ned ved ganske koldblodigt »*at henstille til den ærede Redaktion* — — — *o. s. v.*“, synes mig uværdig for Martin Borch og ødelæggende i sine Virkninger. At det skulde blive hans Navn, der stod under de Linier, er for mig — og flere andre — noget af en smertelig Oplevelse.

Jeg vil straks for at undgaa Misforstaaelser indrømme, at saafremt Martin Borchs Irritation skyldes Wanschers — forøvrigt saa lemfældige — Omtale af det endnu ikke fuldførte Rigshospital, saa er den *principielt* berettiget. Enhver har Ret til at forlange Arbejdsro, indtil hans Værk er fuldført, og havde Martin Borch indskrænket sig til med et Par Ord at bede Wanscher vente til 1911 med sin Kritik, kunde ingen have indvendt noget derimod.

Men Artiklen gik jo langt videre. Er Martin Borch egentlig helt klar over Rækkevidden af, hvad han her har skrevet? Ved han, at Wanscher er den eneste, der her i Bladet indgaaende og systematisk har skrevet om vor Tids Bygningskunst og dens Forhold til de gamle Tiders? Og det uden Brod og uden Personligheder, altid villig til at anerkende, hvor han fandt noget at rose, og altid hensynsfuld i sin Form, hvor han maatte dadle.

Kan »Architekten« — vort eneste Organ for Bygningskunst — virkelig forsvare at lade sig tvinge til at kaste Vrag paa denne Mand, der mere end nogen anden har bidraget til at hæve Bladet op over det Niveau, paa hvilket det stod under tidligere Tiders Redaktion? Det er jo Bladets Nerve og Eksistensberettigelse, man her rører ved. Det skulde dog gærne være lidt mere end blot »Meddelelser« til Foreningens Medlemmer og Fagforeningsblad til Værn for Standens økonomiske Interesser.

Men hvor kan Martin Borch og Magdahl-Nielsen for Alvor tro, at det vil være muligt for Redaktionen at skaffe en samvittighedsfuld og dygtig Kritiker til at skrive om moderne Architektur, hvis Wanscher skulde blive behandlet som de ønsker!

Ligesaa uhyggelig som Martin Borchs Artikel virkede ved sin grove Form, ligesaa svag synes den mig imidlertid i sine Domme og deres Begrundelse.

Han beklager i Indledningen, at Wanscher ikke som Schultze-Naumburg er udøvende Kunstner og tilføjer ironisk: »*Hvilket Opsving vilde Bygningskunsten ikke ved hans Medvirkning kunne faa*«. Hvad betyder egentlig sligt? Vil han, at vi skal bedømme Schultze-Naumburgs Bøger efter Godheden af de Huse og Møbler, han har lavet? Vi andre har dog i al Uskyldighed ment, at Bøgernes Værdi hvilede i sig selv. Var det sandt og slaaende, hvad han skrev, maatte vi anerkende det, om han saa aldrig havde rørt ved et Tegnebrædt. Og var Bøgerne vrøvlede og hensigtsløse, kunde det daarligt hjælpe, at deres Forfatter nede i Tyskland havde bygget nogle pæne Huse.

Men i Martin Borchs Artikel viser sig atter hint gamle Spøgelse af en Gendrivelse efter Recepten: »Det er kedeligt, De ikke selv laver noget, naar De ved saa god Besked«.

Saadant maa man da ikke skrive!

Man forlangte da ikke, at Karl Madsen skulde male bedre Billeder, end de Kunstnere, han kritiserede, eller Edvard Brandes spille bedre Komedie, end de Skuespillere, han tog sig paa at omtale.

Ja, det er den Slags Sandheder, man næsten føler sig flov ved at sætte paa Tryk, men det er altsaa her nødvendigt. Skylden er Martin Borchs, ikke min.

Endvidere fortæller Martin Borch, at man for at have Ret til at udøve Kritik først maa have præsteret et Mesterværk. Han skriver ordret følgende: »*Naar Hr. Wanscher i sit eget Fag har præsteret et anerkendt Mesterværk, saadan lidt hen i Retning af, hvad Julius Lange har ydet, da vil vi tage hans Kritik alvorligt og tænke nøje over, hvad han har at sige os . . .*«

En analog Udtalelse i et hvilketsomhelst akademisk Fagblad vilde være utænkelig.

Alle andre er naaet til Erkendelse af, at den eneste Fordring, man uvægerlig kan stille til en Kritiker, er, at han stadig og overalt belægger sine Domme med klare Grunde og Henvisninger til Fænomenerne. Hans Gerning er jo den at aabne Øjnene paa Folk og faa dem til at opfatte selv, ikke ved en mulig Autoritet at paatvinge dem en færdiglavet Anskuelse.

Paa Kunstneren skal han virke æggende, saa at dennes Erkendelse og Refleksion ikke aflader, og for Architekten bliver han mere end noget Steds et nyttigt Incitament. Thi det er jo i mindre Grad Geni, der er den frembringende Kraft i Architekturen, i Modsætning til andre af Kunstens Grene. Intetsteds gælder som her, at man arbejder paa de gamles Erfaring og lærer af deres Værker.

Hvordan kan man saa angribe og spotte en Kritiker, der fremdrager et Eksempel paa gammel, skøn Architektur og gennem Anskuelse og Paavisning søger at udrede, hvad det er, der netop fremkalder den opnaaede Virkning.

Muligt, ja højst sandsynligt, at denne Virkning ikke altid er fremkommet som Resultat af en fuld betvidst Stræben. Men Hensigten med det systematiske Studium af Fortids Bygninger, som nu overalt drives med saa stor Iver, er jo netop den at klarlægge, hvori disses Skønhed bestaar; det vil altsaa sige bevidst at tilegne sig det, som muligvis er skabt under Bevidsthedens Tærskel.

VILHELM WANSCHER OG ARCHITEKTERNE.

For anden Gang i Aar er der her i Bladet fra Architekternes Kreds med den største Ligefremhed rettet Henstillinger til Redaktionen, om ikke at benytte Magister V. Wanscher som Medarbejder ved Bladet.

Forrige Gang var det Magdahl-Nielsen, der imødegik Wanschers paa en Gang dybtgaaende og hensynsfulde Kritik af det kgl. Bibliothek med to Artikler, hvori man mærkede mere til personlige Udfald end til Forsøg paa at forstaa, hvad Wanscher mente eller ved Hjælp af Oplysninger om Kendsgerninger at overbevise ham om mulige Fejltagelser.

Man kunde den Gang have ventet, at en eller anden for vort Fags og dets Friheds Skyld var traadt frem og havde protesteret mod den Art af Modkritik. Det skete imidlertid ikke, og Magdahl-Nielsen kunde derfor have Grund til at tro, at han havde udtalt sine Fagfællers Mening.

Dengang tav vi, der holder af Wanschers Forfatterskab, og som anser hans Bidrag til »Architekten« for Bladets Pryd og vægtigste Indhold.

Men skal nu ogsaa den Artikel, som Martin Borch har skrevet i sidste Nummer, gaa stille og upaatalt hen?

Den Kynisme, hvormed der her gøres Forsøg paa at træde en saadan Mand ned ved ganske koldblodigt »*at henstille til den ærede Redaktion — — — o. s. v.*“, synes mig uværdig for Martin Borch og ødelæggende i sine Virkninger. At det skulde blive hans Navn, der stod under de Linier, er for mig — og flere andre — noget af en smertelig Oplevelse.

Jeg vil straks for at undgaa Misforstaaelser indrømme, at saafremt Martin Borchs Irritation skyldes Wanschers — forøvrigt saa lemfældige — Omtale af det endnu ikke fuldførte Rigshospital, saa er den *principielt* berettiget. Enhver har Ret til at forlange Arbejdsro, indtil hans Værk er fuldført, og havde Martin Borch indskrænket sig til med et Par Ord at bede Wanscher vente til 1911 med sin Kritik, kunde ingen have indvendt noget derimod.

Men Artiklen gik jo langt videre. Er Martin Borch egentlig helt klar over Rækkevidden af, hvad han her har skrevet? Ved han, at Wanscher er den eneste, der her i Bladet indgaaende og systematisk har skrevet om vor Tids Bygningskunst og dens Forhold til de gamle Tiders? Og det uden Brod og uden Personligheder, altid villig til at anerkende, hvor han fandt noget at rose, og altid hensynsfuld i sin Form, hvor han maatte dadle.

Kan »Architekten« — vort eneste Organ for Bygningskunst — virkelig forsvare at lade sig tvinge til at kaste Vrag paa denne Mand, der mere end nogen anden har bidraget til at hæve Bladet op over det Niveau, paa hvilket det stod under tidligere Tiders Redaktion? Det er jo Bladets Nerve og Eksistensberettigelse, man her rører ved. Det skulde dog gærne være lidt mere end blot »Meddelelser« til Foreningens Medlemmer og Fagforeningsblad til Værn for Standens økonomiske Interesser.

Men hvor kan Martin Borch og Magdahl-Nielsen for Alvor tro, at det vil være muligt for Redaktionen at skaffe en samvittighedsfuld og dygtig Kritiker til at skrive om moderne Architektur, hvis Wanscher skulde blive behandlet som de ønsker!

Ligesaa uhyggelig som Martin Borchs Artikel virkede ved sin grove Form, ligesaa svag synes den mig imidlertid i sine Domme og deres Begrundelse.

Han beklager i Indledningen, at Wanscher ikke som Schultze-Naumburg er udøvende Kunstner og tilføjer ironisk: »*Hvilket Opsving vilde Bygningskunsten ikke ved hans Medvirkning kunne faa*«. Hvad betyder egentlig sligt? Vil han, at vi skal bedømme Schultze-Naumburgs Bøger efter Godheden af de Huse og Møbler, han har lavet? Vi andre har dog i al Uskyldighed ment, at Bøgernes Værdi hvilede i sig selv. Var det sandt og slaaende, hvad han skrev, maatte vi anerkende det, om han saa aldrig havde rørt ved et Tegnebrædt. Og var Bøgerne vrøvlede og hensigtsløse, kunde det daarligt hjælpe, at deres Forfatter nede i Tyskland havde bygget nogle pæne Huse.

Men i Martin Borchs Artikel viser sig atter hint gamle Spøgelse af en Gendrivelse efter Recepten: »Det er kedeligt, De ikke selv laver noget, naar De ved saa god Besked«.

Saadant maa man da ikke skrive!

Man forlangte da ikke, at Karl Madsen skulde male bedre Billeder, end de Kunstnere, han kritiserede, eller Edvard Brandes spille bedre Komedie, end de Skuespillere, han tog sig paa at omtale.

Ja, det er den Slags Sandheder, man næsten føler sig flov ved at sætte paa Tryk, men det er altsaa her nødvendigt. Skylden er Martin Borchs, ikke min.

Endvidere fortæller Martin Borch, at man for at have Ret til at udøve Kritik først maa have præsteret et Mesterværk. Han skriver ordret følgende: »*Naar Hr. Wanscher i sit eget Fag har præsteret et anerkendt Mesterværk, saadan lidt hen i Retning af, hvad Julius Lange har ydet, da vil vi tage hans Kritik alvorligt og tænke nøje over, hvad han har at sige os . . .*«

En analog Udtalelse i et hvilketsomhelst akademisk Fagblad vilde være utænkelig.

Alle andre er naaet til Erkendelse af, at den eneste Fordring, man uvægerlig kan stille til en Kritiker, er, at han stadig og overalt belægger sine Domme med klare Grunde og Henvisninger til Fænomenerne. Hans Gerning er jo den at aabne Øjnene paa Folk og faa dem til at opfatte selv, ikke ved en mulig Autoritet at paatvinge dem en færdiglavet Anskuelse.

Paa Kunstneren skal han virke æggende, saa at dennes Erkendelse og Refleksion ikke aflader, og for Architekten bliver han mere end noget Steds et nyttigt Incitament. Thi det er jo i mindre Grad Geni, der er den frembringende Kraft i Architekturen, i Modsætning til andre af Kunstens Grene. Intetsteds gælder som her, at man arbejder paa de gamles Erfaring og lærer af deres Værker.

Hvordan kan man saa angribe og spotte en Kritiker, der fremdrager et Eksempel paa gammel, skøn Architektur og gennem Anskuelse og Paavisning søger at udrede, hvad det er, der netop fremkalder den opnaaede Virkning.

Muligt, ja højst sandsynligt, at denne Virkning ikke altid er fremkommet som Resultat af en fuld betvidst Stræben. Men Hensigten med det systematiske Studium af Fortids Bygninger, som nu overalt drives med saa stor Iver, er jo netop den at klarlægge, hvori disses Skønhed bestaar; det vil altsaa sige bevidst at tilegne sig det, som muligvis er skabt under Bevidsthedens Tærskel.

Ellers var det hele jo ganske uden Maal og Med. At studere gammel Architektur ved i Flæng at gøre en Del spredte Studier og forøvrigt ud fra den Anskuelse — som Martin Borch her hævder —, at »*Sandheden naturligvis ganske simpelt er den, at det her som saa mangfoldige andre Steder skyldes rene Tilfældigheder, om der ved de Forandringer, saadanne gamle Anlæg bliver Genstand for gennem Tiderne, kommer noget smukt og malerisk ud af Helheden*«, vil næppe give store Resultater. — — — —

Saadanne Kendsgerninger som danske Architekters Modvilje mod de første gryende Forsøg paa at gøre den danske Nutids-Bygningskunst til Genstand for indgaaende og sammenlignende Analyse, giver ret naturligt Anledning til at kaste Blikket ud til de store Kulturcentrer og drage Lære af Forholdene der.

Og da det er givet, at en Mand som Martin Borch har Kendskab til baade tysk og engelsk Bygningskunst og hertil knyttet Faglitteratur, kunde man maaske slutte disse Linjer med at spørge, om han ikke har bemærket den høje Stilling, som Architekterne i disse Lande indtager, saavel i faglig som i social Henseende.

Mon ikke en væsentlig Aarsag til dette opnaaede Niveau turde være at søge i deres styrkende Fællessans, deres frugtbare Kultur, kort sagt *deres høje Skole*. — — — —

Kan nogen efter at have foretaget en Sammenligning mellem Forholdene hos os og paa hine Steder forsvare stadig at fastholde Kravet om Magister Wanschers Fjærnelse fra Architekternes Fagblad.

19. 11. 07.

Povl Baumann.

DANSKE ARCHITEKTURSTUDIER.

Under denne Overskrift findes i 11te Hæfte af det svenske »Arkitektur och Dekorativ Kunst« en Indberetning af den svenske Architekt Theodor Kellgren til det kgl. Kommerskollegium om en Rejse, han har foretaget i Danmark, efter Anmodning af Kollegiet og med Rejseunderstøttelse derfra, for at studere dansk Architektur, specielt Behandling af Teglsten. I den Anledning har Architekt Kellgren i Løbet af 3 Maaneder besøgt følgende Byer: Kjøbenhavn med Omgivelser, Helsingør, Hillerød, Roskilde, Kallundborg, Aarhus, Aalborg, Mariager, Randers, Viborg, Vejle, Kolding, Ribe, Assens, Faaborg, Svendborg, Nyborg, Odense, Korsør, Skelskør med Borreby, Sorø med Omgivelser, Ringsted, Køge og Næstved, samt af større Herregaarde desuden: Gl. Estrup, Skaføgaard, Rosenholm, Stensgaard, Nakkebølle, Hesselagergaard, Broholm, Rygaard, Glorup, Ørbæklunde og Holckenhavn og endelig en Del Byer i Slesvig. Hr. Kellgren siger om vor moderne Bygningkunst i Almindelighed: »De danske Architekter er gennemgaaende meget konservative i deres Virksomhed. De studerer udelukkende(?) deres egen gamle samt Italiens Architektur. Af »moderne« Architekter i god Forstand ejer Danmark vel knapt mer end en: A. S. Rosen«. Hr. K. har mange Lovord om Kjøbenhavns Raadhus og siger, at man i og for sig har nok her til Studie af dansk Bygningskunst som og af danske Byggeæmner

Efter en Fremstilling af Forf.s Iagttagelser og Undersøgelser vedrørende Materialer og deres Behandling, hvor særligt vore mange forskellige Maader at pudse paa Ydermur og Fugningens Udførelse har interesseret ham, sluttes saaledes: »Danskerne er komne saa vidt, at de har en hel Stab af duelige og interesserede Haandværkere, som sætter en Ære i, at deres Arbejde kan gøre et saa gedigent og tiltalende Indtryk som muligt«. Endvidere tror Forf., at »Folk i Almindelighed interesserer sig meget saavel for sine gamle som nye Bygninger, sine Architekter og Bygningsmennesker (gid det var saavel!) — hvilket alt bidrager til at give den helstøbte Karakter, som i Regelen findes i de danske Bygninger«.

FORSKELLIGT.

Carl Jacobsens Præmie. Der er nu snart hengaaet et halvt Aar, siden Direktør, Dr. phil. Carl Jacobsen skænkede et Beløb af 1000 Kr. til en eller flere Præmier for Løsningen af den Opgave: at skabe smukke og tiltalende Gaarde i Ejendomme med 2- og 3-Værelserslejligheder. Vi opfordrede den Gang Læserne til at give os Meddelelse om saadanne Tilfælde, der formentes at kunne komme ind under dette Begreb, da vi ikke godt kan afsøge alle Kjøbenhavns Gaarde. Da der imidlertid kun er indløbet én Meddelelse (som vi, efter at have set den paagældende Gaard, ikke har ment at kunne tage Hensyn til), skal vi atter minde om Sagen. Det var dog Synd (og Skam!) om værdige Præmieobjekter ikke skulde kunne findes, og vi opfordrer Architekterne ved saadanne Ejendomme til enten at melde sig, hvis de mener at have løst Opgaven, eller i hvert Fald ved fremtidig Projektering af Bygninger at have Opmærksomheden fæstet paa denne Side af Sagen.

3. December. Den livskraftige Elevforening fejrer den 3. Decbr. sin 15-aarige Fødselsdag med en stor Jubilæumsfest i Koncertpalæet, hvortil der er udsendt Indbydelser i Parykstil, og hvor Foreningens vittige Hoveder forbereder mange Overraskelser.

FORENINGSMEDDELELSER.

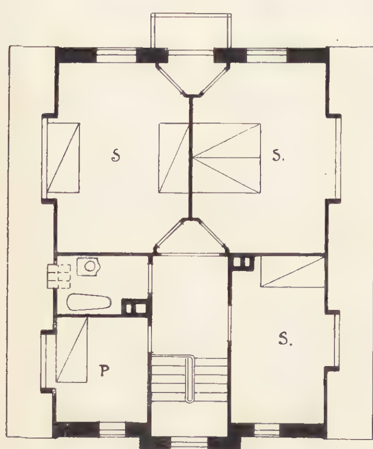
DEN AARLIGE GENERALFORSAMLING
afholdes
Fredag den 29. November 1907
i Industriforeningens Foredragssal.

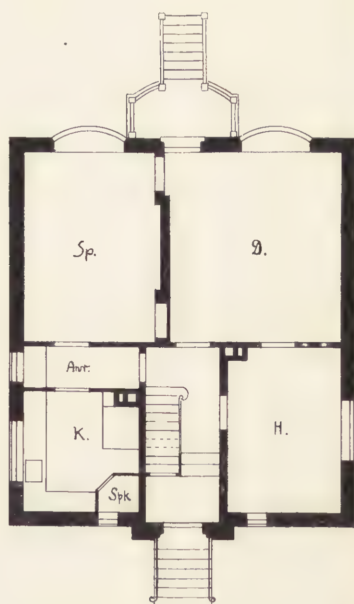
Kl. 8 Smørrebrødsbord.

Dagsorden:

1) Udelukkelse af et Medlem i Henhold til Lovenes § 4, 3die Stykke.
2) Beretning om Aarets Virksomhed.
3) Beretning om Bladets Virksomhed.

VILLA I HELLERUP. ARCHITEKT P. BAUMANN.

sidder saa højt, at der kan staa Møbler under dem. I det Indre er Træværket hovedsageligt malet hvidt eller perlegraat, undtagen i Spisestuen, hvor Hr. Møller-Jensen var behjælpelig med at stemme Farver sammen.

Husets Architektur bestemtes af Hensynet til et af P. V. J. Klint tegnet Nabohus, som Ejeren ønskede det skulde harmonere med. Forøvrigt er der søgt at bibringe det noget af den Karakter, som præger gammeldags Skipperhuse i visse danske Provinsbyer.

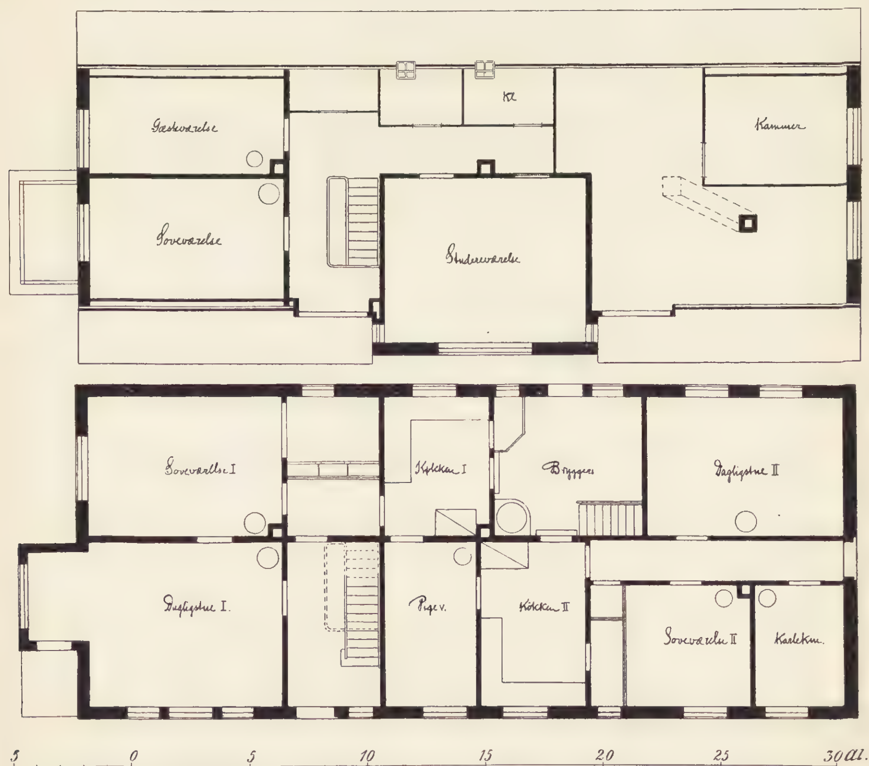
Det blev straks efter Opførelsen købt af en norsk Kaptajn.

P. B.

JEPPE AAKJÆRS HUS.

De her gengivne Tegninger viser Stuehuset til Forfatteren Jeppe Aakjærs Gaard »Jenle« i Salling, som opførtes 1906—07.

Planen er hovedsagelig udarbejdet af Ejeren selv. Huset rummer to Husstande, idet Forfatteren Aakjærs Broder, som styrer Gaarden, bor i Husets nordre Del, medens Jeppe Aakjær selv bebor den søndre Del samt Tagetagen. I den murede Kvist midt paa Husets Langside findes hans Arbejdsværelse, hvorfra Udsigt til tre Verdenshjørner.

JEPPE AAKJÆRS HUS I SALLING. ARCHITEKT P. BAUMANN.

JEPPE AAKJÆRS HUS I SALLING. ARCHITEKT P. BAUMANN.

JEPPE AAKJÆRS HUS I SALLING.

ARCHITEKT P. BAUMANN.

Façaderne er vandskurede og Taget dækket med almindelige gammeldags Tagsten. Det er Meningen, at Huset skal kalkes lyserødt med hvide Gesimser, Baand og Dørindfatninger; dette vil dog først ske til næste Foraar, foreløbigt staar det hvidt.

Der forelaa tidligere en anden Tegning af Husets Ydre, som Haandværkerne havde givet Tilbud efter. Skønt de foretagne Ændringer var af temmelig gennemgribende Art, blev det dog ved deres Imødekommenhed og Interesse muligt at opføre Bygningen for den samme Sum.

Den kostede fuldt færdig 8500 Kr.

P. B.

SLOTSHOLMEN.

AF ARCHITEKT THORVALD JØRGENSEN*).

Fra forskellige Sider er jeg bleven opfordret til at udtale mig om Slotsholmens Bebyggelse, en Opfordring, som jeg gærne efterkommer, da jeg som Christiansborgs Architekt interesserer mig stærkt for Slotsholmens fremtidige Bebyggelse og har beskæftiget mig en Del med disse Forhold.

Den Historiker, som vilde paatage sig at skrive Slotsholmens Historie — fra Absalons Tid til vor — vilde indlægge sig Fortjeneste; Værket vilde i de nu fremdragne Dele af Absalons Borg have en god Basis, det vilde til samme Tid fortælle en stor Del af Landets Historie. Her grundlagde Danmaarks store Statsmand sin faste Borg, der senere blev omformet til Kjøbenhavns Slot, Kongernes Residens, som under Christian den Sjette blev erstattet med Christiansborganlæget. I Tidernes Løb blev der desuden bygget andre store, værdifulde Bygninger paa Slotsholmen, Børsen, Proviantgaarden, Tøjhuset og Kongens Bryghus af Christian den Fjerde, det store kongelige Bibliotek under Frederik den Tredie, Kancellibygningen og Gehejmearkivet af Frederik den Fjerde. Disse Bygninger giver et Bevis for, at man gennem Tiderne har haft et stort, smukt, bredt Syn paa Byggeforhold.

Den 3. Oktober 1884 brændte Christiansborg, og vi er nu naaede til at begynde Genopførelsen, saa at Landets udøvende, lovgivende og dømmende Myndigheder igen faar deres naturlige Sæde paa Slotsholmen. Ved Slottets Fuldførelse har denne den nordre Del af Holmen faaet sin endelige Form.

Ikke saaledes med den søndre Del af Slotsholmen.

Enhver Tid har sit Behov. Vor Tid har Brug for en større og mere sammensat Statsadministration end tidligere, vor Tid kræver Biblioteker og Arkiver udvidede, Oprettelse af nye Administrationsgrene — der maa skaffes Plads til disse Ting. Men naar det skal gøres paa en saa fremtrædende Plads som Slots-

---

*) Denne Artikel er tillige fremkommet i »Berlingske Tidende« for den 27. ds.
Red.

holmen, da maa man nøje overveje, før man begynder, selv om Forslagene kun gaar ud paa at afhjælpe enkelte Dele af Savnene — en samlet Plan over en fremtidig Bebyggelse bør foreligge.

For Rigsdagen er nu fremsat Forslag om et nyt Rigsarkiv og en Udvidelse af Ministeriernes Lokaler.

En stor Del af disse Lokaler foreslaas henlagte til Staldmestergaarden i Tøjhusgade, man skaffer derved Plads for en saare nødvendig Udvidelse af de tilbageblivende Dele af Ministerierne.

Rigsarkivet tænker man sig lagt mellem Tøjhuset og Kancellibygningen med Façader dels mod Nord til den nye Rigsdagsgaard, dels mod Syd til det nye kgl. Bibliotek i Christiansgade. Den nye Arkivbygning, hvis Plan er udført i det væsentlige af Hr. Rigsarkivar Secher, bestaar af 6 — seks — forskellige uensartede Dele. Første Del, vestre Magasin, indrettes indenfor Murene af det gamle kgl. Bibliotek, stødende op til Tøjhuset; anden Del bestaar af en Pavillon, der springer frem i Tøjhusgaarden; tredie Del af en smal, 41 Alen lang, 4 Alen bred Forbindelsesgang, der fører over til fjerde Del, en østre Pavillon, der igen staar i Forbindelse med femte Del, som udgøres af det gamle Gehejmearkiv, dette er i Forbindelse med sjette Del, der strækker sig ned i den gamle Proviantgaard; en samlet Længde af ca. 350 Alen eller samme Længde som Frederiksberggade, i Sandhed en lang Rejse for den Embedsmand, der daglig skal færdes i Arkivet.

Arkivets Læsesal etc. findes paa 2den Sal i den saakaldte østre Pavillon. Arkivets Funktionærer skal da, for at fremtage hver eneste Arkivsag i vestre Magasin og Pavillon — hvor Størstedelen af Arkivalierne findes —, ned ad en Trappe eller Elevator foruden at passere en halvhundrede Alen lang Gang, frem og tilbage, før Sagerne kommer den Studerende ihænde. Pavillonens Hovedetage, 1ste Sal, der ligger i Plan med nævnte Forbindelsesgang, er nemlig optaget af Bud- og Portnerbolig, Frokostværelse for Personale og Besøgende samt Magasinrum for Tryksager, saa her kan Læsesalen ikke faa Plads. De her nævnte Rum i Hovedetagen ligger altsaa vis à vis Rigsdagens Hovedetage, hvor de fælles Konversationsværelser, Formandsværelser etc. er anbragte, men dette kan jo naturligvis være ganske rart for Arkivets Bud og Portner. Tredie Sal i Pavillonen optages særdeles hensigtsmæssig af Rigsarkivarens og Personalets Arbejdsrum etc.

Arkivet maa siges at være formet saa uheldigt som vel muligt; delt paa Midten af en lav, 41 Alen lang Gang, har den det tilfælles med en for stærkt snøret Dame: Organismen virker slet. Hvis man saa endvidere tager i Betragtning, at store Dele af Bygningen skal indrettes indenfor det gamle kgl. Biblioteks og Proviantgaardens Mure, der ikke er isolerede for Jordfugtighed — et Forhold, der har absolut ødelæggende Indflydelse paa et Arkivs Indhold —, endvidere, at Arkivet støder direkte op til forskellige brandfarlige Bygninger, saasom Tøjhuset, Proviantgaarden og Kancellibygningen, er det næppe for meget sagt, at saavel Plan som Plads for Rigsarkivet er højst uheldig. (I Parentes skal kun bemærkes, at man tænker sig en fremtidig Udvidelse af Arkivet ved at lægge to lange, smalle Bygninger ud i Tøjhusgaarden, hen imod det nye kgl. Bibliotek; disse Bygninger vilde fuldstændig ødelægge den store, smukke

Gaard samtidig med, at Arkivets Længde vilde blive udvidet til ca. 450 Alen eller samme Længde som Østergade.)

Det anføres til Fordel for Valget af Pladsen, at Arkivet vil kunne faa direkte Forbindelse med Ministeriebygningerne og derved bekvemmere kan bruges af Ministeriernes Embedsmænd, naar disse søger Oplysninger om ældre Sager, der alt er henlagte i Arkiverne. Men naar man paa samme Tid foreslaar at henlægge store Dele af Ministerierne bort paa den anden Side af Tøjhuset i Staldmestergaarden i Tøjhusgade og Frederiksholms Kanal, saa svinder Fordelen betydeligt ind. Da man tilmed ikke ved, hvor de fremtidige nye Ministeriebygninger skal ligge, Nybygninger som det dog en Gang før eller senere bliver nødvendigt at opføre, naar man af Pladshensyn eller paa Grund af de gamle Bygningers Ødelæggelse ved Ildebrand maa bygge, kunde det synes noget forhastet at træffe den Bestemmelse at lægge Arkivet som foreslaaet, naar tilmed Planen maa siges at være uhensigtsmæssig.

Med andre Ord: man maa have en samlet Plan for *Slotsholmens Bebyggelse* før man begynder.

Naar man foreslaar at flytte Dele af Ministerierne med i den gode gamle Staldmesterbolig, hvor der sikkert vil kunne skaffes smukke tidssvarende Lokaler, kunde det synes naturligt, at man tænkte sig de fremtidige Nybygninger for Ministerierne opførte paa den samme Side af Tøjhuset mellem Christiansgade, Frederiksholms Kanal og Tøjhuset. De kunde opføres sukcessive efter Behovet, samtidigt med at man fraflyttede de gamle uhensigtsmæssige, brandfarlige Lokaler i Lerches Gaard, Rosenkrantz's Gaard m. m.

Rigsarkivet fik da sin naturlige Plads i det nye Anlæg af Ministeriebygninger, nær ved det nye kongelige Bibliotek. Her kunde Architekten faa en taknemlig Opgave at løse, særlig hvis han fik Lov ogsaa at udføre Planen til Arkivet, og man derved kunde slippe for den nu fremlagte Plans Dilettantisme; det er ikke nogen taknemlig Opgave for en Architekt at nøjes med at udføre Façader til en Plan, som en Lægmand har udført, og som er i Besiddelse af alle de Fejl, der næsten altid klæber ved Dilettanters Arbejde. Arkivet kunde opføres uden væsentlig Forsinkelse; det kunde opføres for samme Sum, muligt billigere end det foreslaaede Projekt, da Bygningen langt fra vilde faa den fremtrædende, fordringsfulde Plads, som i nuværende Forslag. Bygningen kunde gøres fuldstændig isoleret for Jordfugtighed, isoleres fuldstændig fra omgivende Bygninger og gives den bedst mulige Form med en rationel, god Plan for Udvidelser, ubunden af Omgivelserne.

Det er ikke usandsynligt, at Rigsdagen vilde give en Bevilling til et Arkiv etc. i denne Samling, uanset, at der blev bestemt en anden Plads for Arkivet og endelige Tegninger ikke kunde forelægges. Jeg skal i den Anledning oplyse. at det nye kgl. Bibliotek oprindelig blev tegnet til en Bygning med Beliggenhed i den gamle Materialgaard mellem Frederiksholms Kanal og Vestervold, men vedtaget i Rigsdagen med den Beslutning, at Bygningen skulde ligge i Christiansgade, der, hvor den nu ligger. Nogen Forsinkelse vilde da ikke fremkomme; en i sin Form simplere Nybygning vilde endda mulig kunde opføres hurtigere end den foreslaaede meget sammensatte, og forholdsvis hurtig skaffe Landets værdifulde Skatte bort fra de nuværende højst uforsvarlige, brandfarlige Bygninger.

Der kunde da blive Tale om at optage den smukke Plan for Ordning af Forholdene mellem Christiansborg og det nye kgl. Bibliotek, som Prof. Martin Nyrop og afdøde Prof. Pietro Krohn i sin Tid udarbejdede. Den gik ud paa at foretage en større Gennembrydning af det gamle kgl. Bibliotek, saa at der her fremstod en samlet Plads ved den forenede Rigsdagsgaard (Kavallergaard) og Tøjhusgaard, begrænset af Christiansborgs Rigsdagsfløj, Tøjhuset, det nye kgl. Bibliotek og Proviantgaarden; der vilde her uden Udgift være skaffet Hovedstaden en efter vore Forhold enestaaaende monumental Plads, der lod de forskelige store omgivende Bygninger komme fuldstændig til deres Ret; i Pladsens Midte skulde der rejses et Monument for Dronning Margrethe. I det gamle Geheimearkiv og en Del af Proviantgaarden kunde midlertidig — indtil Ministerienes Ombygning og Flytning — indrettes Plads for Ministeriernes Arkiver for de senere Aar. I den gamle tilbageblivende, vestre Del af det gamle kgl. Bibliotek — med Bibeholdelse af en stor Del af den store, smukke Bibliotekssal og mindre, men værdifulde Rum — kunde indrettes Lokaler f. Eks. for Generalstabens taktiske Afdeling, eller skaffes Lokaler for de Artilleriet tilhørende Bygninger, der maatte nedrives i Tøjhusgaarden, eller forbeholdes eventuel, fremtidig Udvidelse af Rigsdagens Lokaler.

Men for at denne Plan — eller en bedre — kan udføres, eller før man bestemmer sig for at bygge Rigsarkivet, bør der foreligge en samlet Plan for den søndre Del af Slotsholmen; en Plan, som vi kan forsvare at overlevere til vor Eftertid.

Slotsholmen er en smuk Arv fra Fortiden. Men den forpligter.

KRITIK.

Min lille Notits om Magister Wanschers Kritik har i Bladets sidste Nummer fremkaldt tvende Indlæg, der giver mig Anledning til at Par Bemærkninger. Ved Læsningen af Hr. Architekt Leuning-Borchs Artikel formoder jeg, at Hr. Wanscher har tænkt: Gud fri mig fra mine Venner, thi ogsaa L.-B. er bleven svimmel og har faaet Kvalme af St. Trophime og fremfører de samme Anker mod Hr. Wanschers Skrivemaade som jeg, men hævder, at han vil det Rette, og at han fremfører mange rigtige Bemærkninger. Heri er jeg ganske enig med min ærede Kollega, og jeg tror ogsaa, at Hr. Wanscher kunde blive den Kritiker, vi mangler, men da maa han ogsaa ændre Grundprincippet for sin Kritik, hvilket han har fremsat i »Architekten«s IX Bind, Side 254, med de Ord: »det er en ærlig Sag at have sin egen Mening om, hvordan en Ting burde være, og at fremsætte den paa en høflig Maade, *selv om man derved kommer til at sære eller skade Andenmand**)«.

Berettigelsen af denne Udtalelse vil jeg bestemt benægte; thi for det første vil Begrebet Høflighed være afhængig af Hr. Wanschers personlige Skøn, og

*) Udhævelsen er af mig.

for det andet kan der næppe være to Meninger om, at en Kritiker, der vil sætte sig til Doms over sine Medmennesker ud fra Synspunkter, som nu han finder rigtige, har et meget stort Ansvar, og at Kritik aldeles ikke saa afgjort bliver en ærlig Sag, hvis Kritikeren baade saarer og skader Andenmand. Det maa være en samvittighedsfuld Kritiker til det yderste magtpaaliggende at undgaa det saarende, idet han altid maa huske, at han dog, hvor meget han end mener at have Ret i sin Kritik, ikke sidder inde med den absolute Sandhed, og at en Sag næsten altid kan ses fra 2 Sider.

Saarer og skader han den kritiserede (jeg forudsætter, at denne er en ærligt arbejdende Kunstner), saa opnaar han ikke den tilsigtede Virkning, men vækker kun berettiget Misstemning og Forbitrelse, saaledes som Hr. Wanscher forresten meget rigtigt selv anfører i »Architekten«s VII Bind, Side 230, hvor det hedder: »I Kampen mod den daarlige Smag er det forkert at mene . . . at man kan hjælpe paa Forholdene ved Agitation og Kritik alene, hvilket kun skaber unødvendig Mistillid og Forbitrelse«. Hvis Hr. Wanscher vilde lægge sig disse gyldne Ord paa Sinde, vilde han finde villigere Øren hos Architekterne, end han kan vente efter den Tone, han f. Eks. anvendte i sin Kritik af det kgl. Bibliotek, som har saaret mange foruden mig. Det burde ikke være Hr. Wanscher ubekendt, at Prof. H. J. Holm af alle nulevende Architekter er den, der har været mest for den yngre Slægt, at han mægtigt har bidraget til Forstaaelsen og Studiet af vor gamle Architektur, og at han gennem sin store Omhyggelighed i Gennemarbejdelsen af sine Værker har været et lysende Eksempel for os alle. At se denne Mand, som absolut har gjort sig fortjent til den hensynsfuldeste Behandling, gjort til Genstand for Hr. Wanschers overlegne Kritik i vort Blad, har harmet mange flere end mig. For ikke at blive misforstaaet vil jeg bemærke, at jeg ikke dermed mener, at Prof. Holm, saalidt som de andre Architekter, hvis Navne jeg anførte forrige Gang, skulde være unddraget Kritik, men kun, at vi maa forlange vore Foregangsmænd behandlede med stor Hensynsfuldhed i vort eget Blad.

Der er et Ord som hedder: »Beskedenhed er en Ynglings skønneste Dyd«, men Hr. Architekt Baumann er overdreven beskeden, naar han af Kritikeren kun forlanger, »at han stadig og overalt belægger sine Domme med klare Grunde og Henvisning til Fænomenerne«. Man kan forlange en hel Del mere af ham, navnlig dette, at han overfor ærligt arbejdende Kunstnere aflader med al Overlegenhed, og at han bedømmer dem ikke efter et af Kritikeren forud vilkaarlig fastslaaet Maal, men ogsaa efter de Forudsætninger, der har været ledende for dem, og at han ikke glemmer at omtale det gode, alt medens han dadler det daarlige.

Og saa endnu Et. Jeg siger ikke, at Wanscher bevidst laver Klike, men jeg finder et Drag hen derimod i hans Omtale i »Architekten« af Klints Kirke i Vodskov. Klint har faaet fortjent Anerkendelse for de gode Arbejder, han har frembragt, men han bør have Lov til ogsaa at lave noget mindre godt uden at blive rost derfor. Wanschers Ros af nævnte Kirke maa for enhver uhildet staa som et Udslag mere af personlig Sympati end af objektiv Iagttagelse. Det vilde være sørgeligt, om Wanschers Bestræbelser, der under en noget anden Form kunde blive til saa megen Gavn, skulde resultere i, at der om ham dannede

sig en Klike, der slog sig op paa det nye Navn for et gammelkendt Begreb, og blev: Vi med Rumsansen — og saa de andre!

Er der noget, jeg hader, da er det disse Smaakliker, disse gensidige Roseforeninger, der kun yderst modstræbende og tvært yder de Kunstnere Anerkendelse, der staar udenfor Kredsen, og som saa let forfalder til at sige: jeg, du, han, vi ere store, alle de andre ere smaa. Den Slags Sammenslutninger er usunde, fordummende og uhyggelige. Hos Malerne har der været meget af den Slags, men Architektstanden har hidtil holdt sig temmelig fri derfor, og det er ogsaa saavel i vor som i Kritikernes Interesse, at sligt ikke tager Overhaand. En Kritikers Autoritet svækkes, naar han bliver taget til Indtægt af Kliker.

Hr. Architekt Baumanns Artikel har jeg læst med Fornøjelse, thi naar jeg undtager Slutningen, som jeg ikke forstaar, aander den helt igennem en saadan Varme og ærlig Harme, at hans Udtalelser, der aabenbart kommer fra Hjærtet, ogsaa gaar til Hjærtet, og det falder mig let at glemme de stærke Ord, han bruger, og at gøre den Indrømmelse, at jeg ikke burde være faldet for Fristelsen til at se Hr. Wanscher som udøvende Architekt. Hr. Baumann gør mig dog Uret, naar han tillægger mig Fordringen om, at vor Kritiker kun skulde have *bygget* noget udmærket. Jeg skrev tillige, at han *paa en eller anden Maade* selv skulde have præsteret noget dygtigt, og det er noget helt andet. Det har baade Karl Madsen og Brandes gjort, og man maa vist indrømme, at dette har styrket deres Autoritet som Kritikere.

Iøvrigt skal jeg ikke komme nærmere ind paa en Drøftelse af Sagen med Hr. Baumann. Hvad vi ældre har faaet ad anden Vej, har Baumann faaet ved Wanscher, og hans Beundring for sin Læremester gør ham øjensynligt ganske blind for de uheldige Sider hos denne, som jeg har paatalt, saa vi næppe gennem en Diskussion vil komme til Forstaaelse.

MARTIN BORCH.

FORSKELLIGT.

Pensions- og Understøttelsesforeningen for danske bildende Kunstnere og deres Efterladte. Fra Formanden for denne Forening, Hr. Overretssagfører OTTO BING, har vi faaet Anmodning om at anbefale en Opfordring, der i disse Dage er udsendt, til at tegne Bidrag. Skønt Architektforeningen jo selv har sit Understøttelsesfond, som vi af al Kraft maa støtte og lade vokse, kunde der dog for mange sikkert blive Raad til desuden at give et Bidrag til den ovennævnte Forening, enten ved at indtræde som Medlem af Foreningen eller ved at give en Pengegave. Vore Kunstnere arbejder jo meget ofte under trykkede økonomiske Forhold, og det er yderst faa, det kan lykkes at lægge noget til Side til deres Alderdom eller Efterladte. Derfor er en Understøttelsesforening som den nævnte ganske uundværlig, og vi vil varmt anbefale vore Læsere at komme den til Hjælp.

Amerikansk. Vi havde forleden Lejlighed til at se en ny Maade til Fremstilling af Stuk, der allerede nogle Aar har været anvendt i Amerika, og som

en hjemvendt Dansk-Amerikaner, Dekoratør PAUL ANDERSEN, der i 15 Aar har arbejdet i New-York, vil søge indført her. Fremgangsmaaden er den, at en meget blød, men dog plastisk og stærkt vedhængende Masse, hvis Sammensætning er en Hemmelighed, gennem en stor Skindtube klemmes ud paa Loft eller Væg. En dygtig Kunstner eller Dekoratør kan ved denne simple Manøvre opnaa en saa mærkværdig Færdighed i Fremstillingen af Stukornamenter, at denne Metode sikkert vil blive meget benyttet. Vi havde Lejlighed til at se Hr. A. arbejde og maa tilstaa, at vi blev imponerede. Hr. A. tegnede med Kul en Cirkel paa et Loft, hvorpaa han uden yderligere Forberedelser begyndte at klemme paa Skindposen; ud af denne vrimlede nu en ustandselig Strøm af hvide Klatter, der med stor Færdighed og i en forbavsende Fart forvandledes til Ranker, Stilke, Blade og Blomster, saaledes at der inden en Times Forløb paa Loftet forefandtes en virkelig nydelig udført Dekoration: en meget tæt Krans af Roser, $2^1/_4$ Alen i Diameter, udført med Friskhed og med stærkt Præg af *Haandens* Arbejde i Modsætning til den døde Virkning i Gibsornamenter. Hr. A. mener, at hans Stuk ikke vil blive dyrere end Gibsstuk, og det vil saaledes være en virkelig Vinding at kunne benytte denne Metode.

Hr. A. udfører ogsaa en Vægbeklædning, der hedder »burlap«; et Slags Sækkelærred, men blødere og finere vævet og farvet i alle mulige Nuancer, klistres paa Væggen; foroven og forneden sættes Trælister, og Væggene kan ogsaa indrammes enten med Lister eller malede Streger eller med en smal ornamenteret Frise. Det hele ser godt ud, Farver og Stoffer er smukke og fine, og Fremstilleren mener, at denne Maade ikke bliver dyrere end Oliemaling.

Betonhuse. I »Vort Land« læses følgende opsigtsvækkende Meddelelse: Thomas Edison har atter gjort en ny Opdagelse, af hvilken man i Amerika venter sig overmaade meget, da den formenes at ville fremkalde en formelig Revolution i Bygningsvæsenet. Den berømte Opfinder er Ejer af Verdens største Cementfabrik. I 20 Aar har han eksperimenteret her paa alle Felter og er kommet til det Resultat, at man lettest og billigst kan opføre Huse af Beton uden Anvendelse af Jærn, Træ eller Sten. Han har ladet Amerikas første Architekter udarbejde Tegninger til Normalhuse for Enkeltfamilier, og der er derefter bleven dannet Forme, som tillader at støbe et fuldtfærdigt Hus med Trapper, Gulve, Badekar, Vask, Afløb og Balkon. Skønt en saadan Støbeform har kostet 100.000 Kroner, mener Edison dog, at et fuldtfærdigt Hus vil kunne leveres til 3500 Kr. Da Formen kan benyttes et uendeligt Antal Gange, er ogsaa selve Anlægskapitalen forholdsvis ringe. Edison har udtaget Patent, og til Foraaret skal de første Huse prøves.

Statsprøveanstaltens Takster. Vi henleder Opmærksomheden paa et Hæfte, udsendt af Statsprøveanstalten, indeholdende Takster for Betaling af de almindeligste ved Anstalten foretagne Undersøgelser og Prøver.

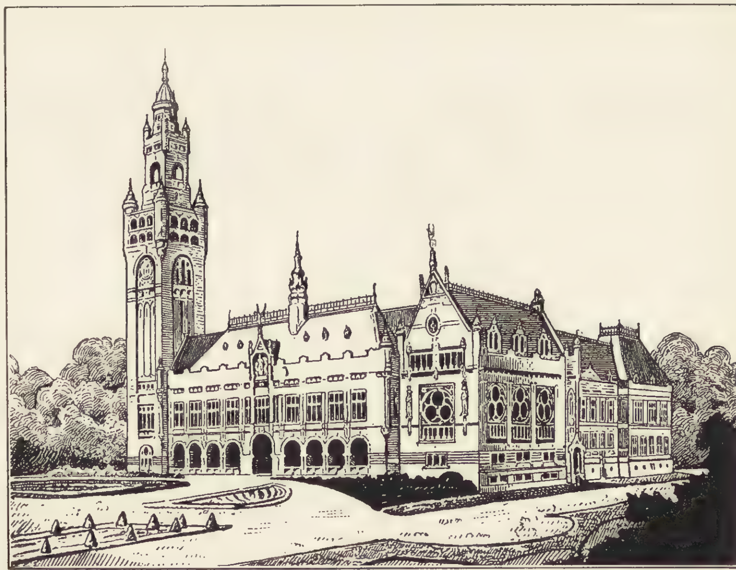
Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 7. DECEMBER 1907
10. AARGANG № 10

FREDSPALADSET.

Fra en hollandsk Architekt FROWEIN i Haag har vi faaet tilsendt et Billede af Fredspaladset, saaledes som det nu skal bygges efter Cordonniers endelige Projekt. Man ser straks, at det er aldeles forskelligt fra det præmierede, og man finder det besynderligt, at Architekten har saa lidt architektonisk Holdning, at han saaledes efter Behag kan iføre sin Bygning de mest forskelligartede Klæder, hvilket jo beviser, at han ikke har nogen Trang til at forme netop denne Bygning efter et bestemt kunstnerisk Ideal, som for ham svarer til den ophøjede Idé, hvorefter Fredspaladset er blevet til. For os er der ganske vist ikke Spor at opdage af nogen aandelig Forbindelse mellem disse to Ting; selv om man jo ikke ganske kan dømme efter en saa lille Afbildning, synes Bygningen at ville blive løs og usammenhængende. Dette maa blive vort Svar paa det Spørgsmaal, den hollandske Architekt har rettet til os om, hvad vi synes om Projektet, — et Spørgsmaal, der er stillet et stort Antal architektoniske Tidsskrifter Verden over.

FREDSPALADSET. ARCHITEKT CORDONNIER.

ARCHITEKTUREN OG VIRKELIGHEDEN (III).

AF VILHELM WANSCHER.

Som Afslutning paa den lange Giardino della Pigna i Vatikanet byggede Bramante en mægtig Eksedra, der virker som en Kuppelbygning i Gennemsnit. Og for at danne en passende Kontrast til Hulheden i Nischen — eller om man vil en Forklaring af det Bygningslegemes Art, i hvilket Nischen er indskaaren, anbragte han som Attika foroven en mærkelig halvcirkelformet Søjlegaard, hvis

GIARDINO DELLA PIGNA. ROM.

Fronter vender frem som to Smaataarne over de faste Sidepartier, medens den bagudrundende Del af Søjlegangen perspektivisk synes at sænke sig i Midten og danner en Modbue til Nischens store lodrette Bueaabning.

Det er de store Linjers og den perspektiviske Beregnings Kunst; og der er tillige i de ejendommelige Grupperings- og Belastningsvirkninger i Sammenspillet mellem de forskelligartede Partier, som forenes af den *vandrette* Gesims, der er fælles for begge, og i Forhold til hvilke Forskydningen af Akserne foregaar, noget af den senere barokke Kraft i Kompositionen.

Forbilledet synes Bramante paa en eller anden Maade at have haft i Antiken, skønt vi ikke finder saadanne Eksedrer i de bevarede Monumenter, men

derimod noget lignende i visse pompejanske Dekorationer (f. Eks. i Vettiernes Hus og i Spurius Mesors Hus) samt en meget interessant Gengivelse af en fritstaaende Eksedra, med en lignende Attika, paa en af de byzantinske Mosaiker i Kirken »Mone tes Koras« i Konstantinopel.

Det hele Kunstværk forbinder sig udmærket med Sidepartierne i Gaarden, der oprindelig havde en aaben Buegang forneden; og det samme gælder Arrangementet i Nischen med den antike Basis (for Antoninus Pius Søjlen), Trappen og Broncepinjekoglen, der oprindelig stod i et lille Tabernakel i Midten af Atriet til den gamle Peterskirke. Det er jo denne Pinjekogle, der har givet Haven dens Navn.

Det virker godt, at det tunge forneden svarer til det tunge foroven, sam-

PALAZZO DI MONTE GALLO. ANCONA.

tidig med, at hele Inddelingen af Hovedpartiet af Architekturen er saa fin og stille. Man har Fornemmelsen af, at den perspektiviske Sænkning af Attikaen foroven svarer til den plastiske Hævning af Trappen forneden, idet der er noget følelsesfuldt i det hele Sammenspil af svungne Linjer, og — hvad der maaske er det væsentligste — noget tiltalende for Øjet i, at den øvre vandrette Flade, Gulvet i Søjlegaarden, indirekte bliver forklaret os, skønt vi ikke kan se den, af Trappens bevidste Tagen Hensyn til Fladen i Terrainet forneden, saaledes at ikke blot de lodrette Flader i Bygningen, men ogsaa de vandrette kommer til deres Ret.

(Deri ligger Hemmeligheden ved den smukke Virkning af Baroktidens Terrasseanlæg, Parterrer og dertil de vandrette Linjer i Bygningerne, helst med lave eller ganske flade Tage og kun en enkelt interessant Silhouetlinje — Frederiksberg Slot).

Betegnende for den vaagnende barokke Følelse i dette skønne romerske Arbejde er det ogsaa, at Hovedinddelingen i Højden — tiltrods for at Nischen er inddelt i tre Dele — dog er behersket af Tvedelingen, enten regnet i Forhold til Midtgesimsen forneden eller i Forhold til Taglinjen, medens den Tredeling, som vi i Reglen betragter som typisk for Barokken (d. s. k. »Palæstil«), stammer fra det 18de Aarhundredes Rococo, og betegnede en Tilbagevenden til gotiske Principper. (Jeg beklager, at det er den sidstnævnte Inddeling, paa hvilken Amalienborgpalæerne er Eksempler, der ogsaa nu skal anvendes paa Christiansborg, skønt det strider mod Traditionerne fra det oprindelige Slot, og navnlig strider mod Stilen i Ridebanen.)

Den saakaldte Højrenaissance, der i Virkeligheden dannede Indledningen til

SANTI GIOVANNI E PAOLO. ROM.

Barokken, baade for Malerkunstens, Skulpturens og Architekturens Vedkommende, delte sig efter Bramantes Tid i to Retninger, den akademiske eller Palladiostilen, og den friere Stil, *lo stilo moderno*, eller Barokken. Forskellen beroede væsentlig paa, at Palladianerne holdt sig til den stereotype romerske Detajlbehandling og søgte at gennemføre en strengt symmetrisk Behandling af det kubiske i Bygningerne, uden synderligt Hensyn til, hvordan de tog sig ud i Sammenspillet med andre, eller i Forbindelse med Terrainet, medens derimod Barokkunstnerne lagde Vægten paa det levende i Kompositionerne, det sammenhængende og velgrupperede.

Et godt Eksempel paa denne friere Stil er Havefaçaden af Palazzo di Monte Gallo i eller ved Ancona; og en af Grundene til, at vi fremdrager denne, er at Bygningen godt kunde have ligget her i Danmark, i den Grad svarer den til de Idealer, man havde herhjemme i Slutningen af det 17de Aarhundrede, naturligvis under Paavirkning fra Italien. Desværre har jeg ikke selv været i Ancona

og kan derfor ikke give Oplysning om, hvordan Bygningen er som Helhed. Moscioni i Rom, der har taget Fotografiet, interesserede sig øjensynligt kun for den pæne Trappe, da Enkelthederne overhovedet er hans Specialitet.

Ogsaa her giver den simple Tvedeling en udmærket Balance i Bygningen; Vinduerne er anbragte i Overensstemmelse med Bevægelsen i Trappen, og hele Anlæget virker med sit bevidste Perspektiv som en samlet Rumvirkning. Bygningen er ikke stiv, men føjelig og beboelig og breder sig ud i Terrainet, den passer til at belyses af Solen. De dekorative Detaljer er anbragte lavt nede, hvor man kan se dem, og saaledes at de gør Indtryk af Rigdom; Murene derimod er ikke dekorerede — en Modsætning til den tidlige Renaissances Lyster i denne Retning. Og noget af det bedste er, at Linjerne i Trappen er saa udmærkede, og at Sidemurene er stillede lidt paa skraa, som om de gav efter for Trappens Bevægelse og tillige skulde mildne de perspektiviske Vinkler og Forkortninger. Der er noget behageligt i Helheden; et Vidnesbyrd om virkelig kunstnerisk Kultur.

Hvad Barokken i denne Henseende kom til at betyde for det italienske Land og de italienske Byer som Helhed, gør man sig bedst en Forestilling om, naar man ser paa et af disse typiske Architekturprospekter, paa hvilke alle Dele af Italien er saa rige, og som vi kender fra de danske Maleres Billeder fra Begyndelsen af det 19de Aarhundrede. Vi gengiver her et Parti fra Rom med Kirken og Klostret Santi Giovanni e Paolo.

Disse Italienere, der næsten var fødte Perspektivikere og fødte med Sans for Grupperinger, elskede de rolige Linjevirkninger, de simple Flader og Fladeforskydninger, og havde denne inderlige Sans for Forbindelsen mellem Husene og Terrainet, som er særlig udviklet hos Folk, der bor i Bjærgene og er nødte til at bygge Terrasser. Saa fattigt det hele tager sig, er det dog præget af den ædleste Smag. Hvor det er stort og frit behandlet og dog harmonisk!

Jeg overlader til »den velvillige Læser« — som det hedder i de gamle Bøger — at analysere denne samlede Virkning. Nogle vil maaske sige, at det hele er tilfældigt, andre vil tillægge det en vis Betydning, at der f. Eks. er saa faa lodrette Linjer, og at Vinduerne sidder som de gør.

UDELUKKELSEN.

Ved Foreningsmødet d. 11 Novbr., hvor 104 Medlemmer var til Stede, og hvor det enstemmigt vedtoges at anmode Bestyrelsen om at foretage de fornødne Skridt til Udelukkelse af L. Andersen, holdt Architekt Levy et indledende Foredrag, som vi er anmodede om at offentliggøre.

Architekt Levys Foredrag.

Bestyrelsen har overdraget mig som Leder af Voldgiftsretten at aabne Forhandlingerne her i Aften om Hr. Ludvig Andersens Forhold til Architektforeningen og til Architekt Gudme.

Jeg paatager mig dette Hverv i den fulde Følelse af den Alvor, der ved

denne Lejlighed maa være og sikkert ogsaa vil være over vore Forhandlinger; thi en Sag som den, vi nu vil behandle, har jo aldrig tidligere været os forelagt, og ingen vilde vel heller nogensinde have tænkt, at noget saadant kunde være sket.

Da i 1904 denne Forening højtideligholdt sit 25 Aars Jubilæum, kunde Redaktionen af vort Tidsskrift sige, »at vel er Architektforeningen en Fagforening, der skal fremme de akademiske Architekters Interesse, men man har i disses Verden den Opfattelse, at dette gøres bedst ved at højne Niveauet, idet man først stiller Fordringer til sig selv«. Og med Stolthed blev det ved samme Lejlighed fremhævet, at hidtil havde alle Medlemmer altid haft for Øje at bevare Foreningens Hæderlighed, hvilket fuldtud var lykkedes, saa at de i 1902 antagne Vedtægter, en Slags Æreskodex, i Lighed med hvad der findes i udenlandske Architektforeninger, sikkert i og for sig var ganske unødvendige.

Disse Ord gælder nu i Dag ikke mere! Dette er Sandheden, og den maa føles som en Beskæmmelse for os alle.

Jeg skal ikke komme for langt ind paa Sagens Enkeltheder, de kendes jo af alle her, og jeg antager, at saavel Architekt Gudme som Hr. Andersen eller disses Talsmænd vil oplyse os videre om Forholdet dem imellem, og det er da især Hr. Andersens Forhold til vore Vedtægter og vor Forening, af hvilken han jo endnu er Medlem, som jeg nærmere vil omtale.

Det, der allerførst bliver iøjnefaldende, naar man nu overser Sagens Forløb, er den Omstændighed, at det synes, som om Hr. Andersen aldeles ikke har forstaaet, at Vedtægten er en *Æresregel*; det er øjensynligt, at han udfra et ufuldkomment Æresbegreb, betragter Vedtægten som et juridisk Fletværk og sin Stilling til den som den, ved Hjælp af haartrukne, juridiske Spidsfindigheder at finde de Aabninger, han kan smutte igennem; han har til dette Arbejde faaet en passende Bistand af Dr. jur. Secher, der har gjort nogle Fortolkningsforsøg, som ingenlunde tyder paa, at denne har mindste Forstaaelse af vor Forening, dens Maal og dens Veje.

Hvad er da sket?

En Architekt har ved Udførelsen af sit Arbejde følt sig mishandlet af sin Bygherre, tilsidesat og krænket i sin Stilling, saaledes at hans Gærning er blevet ham uudholdelig; Bygherren paa sin Side er utilfreds med Architektens Gærning, og paastaar at denne ikke vil udføre Arbejdet i den Form, han ønsker.

Vi kan ikke udtale os om, hvor Skylden ligger, vi kender det ikke; men vi ved, at netop i det Øjeblik, da Uenigheden mellem Parterne var størst, traadte Hr. Andersen til og udarbejdede uden Gudmes Vidende den Skitse, der skulde hjælpe Bygherren, der ikke kunde tegne, til at forklare Gudme, hvorledes han ønskede Bygningens Udseende.

Man tænker nu uvilkaarligt, at der hertil kun krævedes et lille Rids, nogle let henkastede Linier, og studser derfor da man seer, at Hr. Andersen har leveret en udført Tegning, vistnok i 4 Linier pr. Alen. Denne Tegning blev omtegnet Natten mellem 17. og 18. Oktober, og naar Hr. Andersen i sit Forsvar paastaar, at Grunden til, at Konflikten mellem Architekten og Bygherren brød ud, skyldes en Standsning, som Bygningsinspektøren foranledigede, og ikke de Tegninger, han havde udført bag Gudmes Ryg, skal jeg dog minde om, at

den 18. Oktober, *samme Dag* Hr. Andersen havde faaet den Tegning færdig, Bygherren kunde bruge, skriver Gudme til denne: jeg gaar aldeles ikke ind paa nogensomhelst ny Ordning af den architektoniske Ledelse, endsige paa at gennemføre noget *væsentlig andet Projekt end mit eget.* Sammenhold disse to Kendsgerninger, og De vil da kunne danne Dem en Forestilling om, hvorvidt Hr. Andersens ganske vist usignerede Tegninger kan have bidraget til at fremkalde det afgørende Brud. Dette fandt i hver Fald Sted *Dagen efter*, den 19. Oktober.

Denne Dag skriver nemlig Bygherren til Gudme: vi har i Dag engageret en anden Architekt til at lede Byggeforetagendet, idet han tilføjer, at man er villig til at lade Gudme beholde en Stilling ved Arbejdet, men *under* den nye Architekt, der skal være den Ledende.

Den Architekt, som lod sig engagere til dette Hverv, var Hr. Andersen; naar han da siger, at han kun paatog sig Hvervet paa den Betingelse, at Bygherren skrev til Gudme for at anmode denne om at virke *sammen* med sig, passer det ikke med Sagen, som den foreligger, forsaavidt Bygherren skrev til Gudme om at arbejde *under* Andersen.

Nu er da Gudme endelig trængt ud af Arbejdet, da han naturligvis ikke vil indgaa paa dette, man kan maaske sige pro forma Bud, som Bygherren og Hr. Andersen neppe kan have været saa naive at tro, at nogen Architekt kunde tage imod, og saaledes er den Situation fremkommet, hvor Hr. Andersen mener, at han bør tage Arbejdet for sig alene; om denne sin Handling siger han i sit Forsvar, at den udelukkende skyldes kollegiale Hensyn.

Behøves der videre Forklaring?

Om hele dette Forhold har Voldgiftsretten, sammensat af Hr. Andersens Kollegaer, enstemmig, altsaa ogsaa hans egen Tillidsmand, dømt, at det strider mod Vedtægtens § 6.

Voldgiftskendelsen er et alvorligt, vel overvejet Arbejde, der i sin Begrundelse har taget alle de Hensyn, som paa nogen Maade kunde virke formildende paa den Dom, der maatte fældes over Hr. Andersen; og jeg maa derfor bestemt tilbagevise de usømmelige og urigtige Udtryk om Voldgiftsretten og dens Dom, han offentlig har udslynget.

Kendelsen giver *ikke* énsidige Motiver, al den Stund den anfører, at Hr. Andersen paa et vist Tidspunkt har været vildledet i sin Opfattelse, og den lægger ikke Skjul paa, at Architekt Gudme har handlet uheldigt ved ikke i rette Tid at søge at faa sit Forhold til Bygherren bragt frem for vor Voldgift.

Hr. Andersen kan ikke forstaa, hvorledes han trods de anførte enkelte formildende Omstændigheder kan idømmes højeste Bøde i Forbindelse med, at der udtales en alvorlig Misbilligelse af hans Færd. Har han da aldrig hørt Tale om juridiske Domme baade paa Gods og Ære? Og spørger Hr. Andersen om, hvilken Straf han kunde være idømt, om ikke de formildende Omstændigheder havde været tilstede, behøver jeg da at sige ham, at Voldgiften kunde have indstillet ham til Eksklusion af denne Forening?

Da Voldgiften blev nedsat, trak Hr. Andersen sig tilbage fra det Architektarbejde, som han havde paataget sig, fordi han, som han sagde, foretrak sine Kollegaers Agtelse for øjeblikkelig Ære og Fordel. Og hermed burde Sagen være sluttet.

Hvorledes saa Forholdet derpaa havde udviklet sig, var *i Princippet* mindre betydende for Foreningen, om Gudme og Bygherren vare blevne enige, om de havde bragt Sagen for vor Voldgift eller om Theatret var bleven opført af en ikke akademisk Architekt var i og for sig mindre betydende.

Foreningen havde da klarlagt sit Syn paa, hvad den forstaar ved Kollegialitet for alle Medlemmer i Foreningen og for Publikum udenfor samme. Destoværre for os alle standsede Sagen ikke her! Aldrig saasnart var Voldgiftens Dom forkyndt, før Hr. Andersen genoptog det Arbejde, han havde frasagt sig, under de selvsamme Forhold, som forelaa, da Kendelsen blev afsagt, og paa Trods af den fældede Dom. Haanede derved Foreningen og viste aabent for alle og enhver, at hans Kollegaers Opfattelse af, hvad der var Ære og Ret, var ham ligegyldig og fremmed.

I en trykt Redegørelse, der ikke engang var betegnet som privat, udsendte han straks, da dette Møde var indvarslet, hvor han jo kunde have fremsat sine Anker mod den fældede Dom indenfor Foreningens Vægge — i en saadant trykt Redegørelse — siger jeg, som han ovenikøbet i Udtog fik optaget i de offentlige Blade, fuld af nedsættende Ord om den fældede Dom, trak han Sagen frem for Publikums Øjne og stillede Akademisk Architektforening, hvilken han endnu er Medlem af, i et falsk og beskæmmende Lys, som for lange Tider vil svække den Stilling, Foreningen hæderligt og ihærdigt har bestræbt sig for at erhverve i vort Samfund til Gavn for vor Kunst og dens Udøvere.

De var da ikke sande, de Ord, jeg før mindede Dem om fra vort Foreningsjubilæum, at vore Æresregler i og for sig er ganske unødvendige; saaledes er det os ikke mere tilladt at se paa Sagen.

Skal derfor vor Forening fremtidig bestaa, og skal den kunne fortsætte sin Gærning, da bliver det nødvendigt, at disse Regler, der uskrevne burde være tilstede i hver af vore Handlinger, atter opfriskes, og det med saa tydelig Skrift, at ikke igen en Hr. Andersen, det ske sent i Fremtiden, misforstaar Skriften.

Skal Akademisk Architektforening i de kommende Dage med Værdighed udøve sin Gærning i vort Samfund, da maa Anvendelsen af Æresreglerne tolkes og anvendes saaledes, som jeg antager, at denne Forsamling i Aften vil fortolke og anvende dem ligeoverfor Hr. Ludvig Andersen.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Sommer- und Ferienhäuser, neue Folge, udg. af *Die Woche*. Aug. Scherls Forlag. Berlin.

Ved den i Maj Maaned d. A. af det tyske Ugeblad »Die Woche« foranstaltede Konkurrence om Tegninger til mindre Sommerboliger indkom der en saa stor Mængde Projekter, at Dommerne kunde indkøbe 60 Arbejder mere, end der i Konkurrencebetingelserne var fastsat. Disse 60 Arbejder er det, der nu er udgivne i det foreliggende Hæfte. Desforuden gives der Billeder af 40 Modeller, som paa Foranstaltning af »Die Woche« er udførte efter nogle af de præmierede

Projekter, og som er bestemte til at opstilles i alle de større Kunstindustrimuseer i Tyskland. (Man maa beundre Tyskernes praktiske Greb paa at instruere Publikum, og det vilde være godt, om noget lignende kunde blive taget op herhjemme.) Mange af disse Hus-Modeller er virkelig kønne og hyggelige og virker straks mere levende end Tegninger, og det billige og rigt illustrerede Hæfte bør i det hele taget kendes.

The Studio Winter Number 1907—08. The gardens of England. Som Navnet viser omhandler det aarlige Vinternummer af »The Studio« udelukkende Haver. Bogen bringer en Mængde fine Billeder fra det Land, hvor Havekunsten er udviklet til en Fuldkommenhed som i intet andet Land i Verden. Man faar Adgang til de dejlige Haver og Parker ved hine store og rige engelske Herresæder, hvis blotte Navne virker dragende som et Eventyr, og disse Haver med deres vaseprydede Alléer, der synes at fortabe sig i det uendelige, stille vandfyldte Bassiner, hvori Tritoner og Nymfer spejler sig, Terrasser, Trapper, Grotter, Lysthuse med Rhododendron, vældige Græsplæner og skønne Blomsterpartier — alt dette fortæller om en Rigdom og Luksus, der er saa godt som ukendt paa vore Længdegrader, men tillige om en Skønhedsfølelse og Hjemfølelse af sjælden Styrke, som det er velgørende at fornemme.

Begge tilsendte af Georg Chr. Ursins Efterfølger.

Haenel und Tcharman; Das Einzelwohnhaus der Neuzeit. Weber, Leipzig 1907. (Tilsendt af Siegfred Michaelsens Efterf., Einar Møller.)

I et Forord siger Forfatterne følgende: »Man har ofte nævnt som et særligt Karakteristikum for den kunstneriske Bevægelse, som vi nu i et Tiaar har oplevet at se, at den Litteratur, den har medført, truer med fuldstændigt at kvæle det, der er frembragt af Kunst.« Men de mener dog, at Litteraturen som forklarende vejledende Ledsager er nyttig for Kunsten, thi: »At Kunsten ikke alene gøres med Følelsen, men ogsaa med Hovedet og Haanden, beviser ingen Tidsalder tydeligere end vor.«

Skønt vi nok tror, man kunde undvære en hel Del af det, de lærde tyske Æsthetikere mener sig kaldede til at bringe til offentlig Kundskab, maa vi dog misunde Tyskerne den vældige Stab af Skribenter, der altid staar til Raadighed, som Architekternes Venner og Vaabenfæller. I den foreliggende Bog fremstilles en Samling af Huse for enkelte Familier, og der findes her, iblandt ret ligegyldigt og intetsigende Gods, en Del udmærkede Bygninger af Oscar Menzel, Max Kühne, Vilh. Kreiz, Schumacher o. fl. Af Schultze-Naumburg findes der gengivet et Par Huse, som med et lidt tørt, ulasteligt Ansigt forbinder en hjemlig og ligefrem Simpelhed, der vinder Hjærterne.

FORSKELLIGT.

Foreningen af 3. December. Foreningens 15-aarige Fødselsdag fejredes, som tidligere meddelt, i Koncertpalæet den 3. ds. med en stor Fest, der var særdeles

vellykket. 165 aktive og passive Medlemmer havde givet Møde og morede sig fortræffeligt over at være til Stede ved denne af ungdommeligt Lune prægede og af mange muntre Løjer oplivede Fest. Efter den »alvorlige« Del: en Souper med de fornødne officielle Taler, begav man sig ind paa den ved Siden af beliggende — St. Nikolaj Kirkeplads! Denne var med stor Kunstfærdighed fremtryllet paa Maskinpapir, og Væggene i den lange Sal var ganske dækkede med »Gadebilleder«, for Enden tronede selve Nikolaj Taarn med sin Spidsbue. Her opførtes en vidunderlig Komedie af stærkt dramatisk Form, med smaa indlagte aktuelle Ondskabsfuldheder. Men havde Komedien kun været halvt saa lang, havde den sikkert været dobbelt saa morsom! Derefter afholdtes der Auktion over en Del af de udmærkede Dekorationer, og dette blev — takket være en ung, mundrap Auktionarius's enestaaende Brandertalent — det morsomste af det hele. En Mængde Viser havde set Dagens Lys, og et Par Stykker var virkelig udmærkede — der var ogsaa forud afholdt en Konkurrence om Viser til Festen —; den bedste var dog hors de concours, idet den skyldtes en agtværdig »Passiv«, der atter for en Gangs Skyld havde klemt den Muse, han i yngre Dage havde saa meget Samkvem med. Alt i alt var de unge Architekters Fest fuld af Humør og Opfindsomhed, og vi vil oprigtigt haabe, de maa bevare disse Egenskaber og engang i Fremtiden kunne omsætte dem i Architektur. Foreløbig kan det noteres, at mange af Dekorationerne til Festen var brillant tænkte og tegnede, især da en Række Fremstillinger af de forskellige Projekter, der i Tidens Løb har taget Sigte paa Nikolaj Plads; de var gengivne med stor komisk Kraft. Tillige maa nævnes en udmærket Menuholder, en morsom og dekorativ Tegneklods af Bronze, modelleret af K. V. Engelhardt, støbt af Bronzestøber Rasmussen. (Vi er anmodede om at oplyse, at der haves et Restoplag af disse Tegneklodser, som man, hvis man ønsker det, kan sikre sig ved Henvendelse til Formanden, Architekt Risom.)

Finsk Konkurrence. Ifølge det finske »Architekten« skal der i Helsingfors bygges et nyt Landdagshus, hvortil der skal udskrives Konkurrence. I den Anledning har Architektklubben af Landdagen været opfordret til: 1) at bestemme Prisdommere og 2) at forfatte Programmet. Klubben har derefter bestemt, at Bedømmelsen skal foretages af 7 Mænd: fem Architekter, deraf to udenlandske og tre indfødte. De to Ikke-Architekter vælges blandt Landdagens Medlemmer. (Vore hjemlige Lovgivere vil forbauses over, at Architekter kan være *saa* estimerede, at de saa godt som faar hele Afgørelsen af et saa vigtigt Spørgsmaal i deres Haand!).

Til udenlandske Prisdommere har Architektklubben valgt: Martin Nyrop og Hermann Billing (Karlsruhe) og til Suppleanter for disse: Ragnar Østberg, Stockholm, og Alfred Messel, Berlin. Prof. Nyrop har dog ikke modtaget Valget.

FORENINGSMEDDELELSER.

Torsdag den 12. December, Kl. 7½, afholdes i Dansk Ingeniørforenings Lokaler, Amaliegade 38, Fællesmøde for Medlemmer af Akademisk Architektforening, Dansk Ingeniørforening og Den tekniske Forening til Behandling af det i »Ingeniøren« Nr. 41, 12. Oktober d. A. og »Teknisk Tidsskrift« Nr. 29, 16. Oktober d. A., bekendtgjorte »Forslag til Bestemmelser for ensartet Levering og Undersøgelse af Portland-Cement« og af det senere i samme Tidsskrifter bekendtgjorte Ændringsforslag fra Havneingeniør P. Vedel i Aarhus.

Ovennævnte Ændringsforslag findes bl. a. optaget i »Teknisk Tidsskrift« for 27. Nov. og er fremlagt hos Architektforeningens Sekretær.

Generalforsamlingen den 29. Novbr. afholdtes i Industriforeningens Foredragssal med Dagsorden som angivet i »Architektens« 8de Hæfte. Tilstede var 79 Medlemmer. Til Dirigent valgtes Emil Jørgensen.

ad Punkt 1. Efter en længere Diskussion, hvorunder ogsaa alle undskyldende Momenter blev fremdragne, vedtoges det med overvældende Flertal at udelukke L. Andersen af Foreningen.

ad 2. *Formanden* aflagde Beretning om Aarets Virksomhed. Medlemsantallet er nu 177, nemlig 150 indenbyes, 19 udenbyes og 8 udenlandske. Formanden holdt en Mindetale over afdøde Etatsraad Dahlerup og omtalte det udkomne Værk over hans Arbejder. Der havde været afholdt ialt 9 Foreningsmøder samt 2 Udflugter: til Lund og Helsingør. Til de 2 af Møderne samt til Turene havde Medlemmernes Damer haft Adgang. Bestyrelsen havde afholdt 23 Møder.

ad 3. K. Varming omtalte Bladets Virksomhed og anmodede Medlemmerne om at vise Foretagendet mere Interesse ved at fremkomme med Materiale til Redaktionen. Alf. Thomsen meddelte Regnskabet, der balancerede med 23.680 Kr.

ad 4. Vilh. Fischer fremlagde Foreningens Regnskab, der var godkendt af Revisorerne. Det balancerede med 4795 Kr.

ad 5. Steenberg oplæste en Beretning om Understøttelsesfondens Virksomhed. Formuen er 25.130 Kr. Fremgang i det forløbne Aar 1258 Kr. I Understøttelser er udbetalt 800 Kr.

ad 6, 7 og 8. Lederen, F. Levy, meddelte, at Udvalget til Behandling af Spørgsmaal vedrørende Retstvistigheder havde medvirket ved 6 Retssager, Voldgiftsret var nedsat i Sagen Gudme—L. Andersen. Til den kommunale Konkurrence var der valgt to Dommere (Nyrop og Kampmann).

ad 9. Prof. Nyrop aflagde Beretning om Udvalgets Virksomhed. Udv. havde i Anledning af Jærnbanefunktionærernes Boliger og efter Anmodning af Generaldirektør Ambt deltaget i Forhandlinger om denne Sag. Udv. havde tilbudt at ordne en Konkurence, men for nylig havde Generaldirektøren meddelt, at den Direktør, under hvem Sagen sorterer, havde henvendt sig til en Architekt

og anmodet ham om at tegne, hvorfor Udv. nu ikke mente at burde foretage sig videre i Sagen.

Udv. havde henvendt sig til Tegneinspektøren, Prof. ANDERSEN, i Anledning af de mange nye tekniske Skoler, der opføres rundt i Landet og ofte er mindre heldige. Prof. A. bedømmer Projekterne hertil sammen med en Architekt, men der er intet Tilsyn med Opførelsen. Det er muligt, der her kunde udrettes noget af Udvalget.

Til Indtrædelse i det af Rigsdagen nedsatte Udvalg ang. Statshusmændenes Boliger, der skyldes cand. mag. VILH. LORENZEN's Initiativ, havde Udv. valgt M. Nyrop og S. Lemche, der sammen med det øvrige Udvalg havde foretaget Rejser i Randers- og Ringstedegnen for at gøre sig bekendt med allerede opførte Statshusmandsboliger. Man er nu i Færd med at udstede Indbydelser til en Konkurrence. Taleren haabede A. A.s Medlemmer vilde tage livligt Del i denne, ikke af Hensyn til Præmierne, der kun kan blive smaa, men for den gode Sags Skyld.

Udv. var anmodet om Bistand ved Fremskaffelsen af Tegninger til en Husmandsskole med et lille Gaardbrug, der skal oprettes ved Nyborg. M. Nyrop havde været paa Stedet, deltaget i et Møde og sammen med Forstanderen udarbejdet et foreløbigt Program.

STRØM-TEISEN har velvilligt ydet et stort Arbejde ved Udarbejdelsen af Tegninger og holdt adskillige Møder med Forstander og Skoleudvalg her og i Nyborg; det synes, der nu snart kan foreligge et smukt Resultat og et af alle godkendt Forslag. De 100 Kr., Skoleudvalget havde tænkt at anvende til Præmier ved en Konkurrence, er overgaaede til Udvalget. Med Hensyn til Arbejdstegninger kan der ydes nogen Betaling, der bliver udredet til Udvalget og ikke bliver personlig Fortjeneste.

Udvalget har — efter at det i flere Artikler i »Architekten« har været anbefalet at oprette en Tegnestue for Byggende, en Art »Retshjælp« — henvendt sig til Architekt HOLSØE som Forfatter til en af disse Artikler. Denne har vist megen Interesse for Sagen og stillet sig til Disposition. Ved et Møde, hvori ogsaa A. A.s Formand deltog, er det besluttet, at oprette en saadan Tegnestue, hvortil alle Sager og Forespørgsler kan indsendes. Holsøe vil saa ekspedere Sagerne sammen med andre Interesserede, der maatte træde til. Udv. anmoder derfor alle, som vil støtte Foretagendet, om at melde sig.

Punkterne 10, 11 og 12 vedtoges det at lade udgaa til Behandling paa et senere Møde.

ad 13 a. Til Bestyrelsesmedlemmer i Stedet for de afgaaende valgtes enstemmigt AXEL BERG, EMIL JØRGENSEN og FRED. LEVY og som udenbys Medlem KAMPMANN.

ad 13 b—i. Alle de afgaaende genvalgtes enstemmigt. Til Konkurrenceudvalget valgtes LEUNING-BORCH i Stedet for Martin Borch, der havde nægtet at modtage Valg.

Mødet hævet Kl. $12^3/_4$.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

KJØBENHAVN
DEN 14. DECEMBER 1907
10. AARGANG № 11

»DE GAMLES HJEM« I AARHUS.

Loven om Alderdomsunderstøttelse bragte Glæde i mange smaa Hjem, for hvilke der ved dette Fremskridt i Humanitetens Tjeneste aabnedes Mulighed for deres fortsatte Bestaaen udover Arbejdsdygtighedens Aar, eller i hvert Fald for, om dette Haab glippede, Udsigt til Hjemmets Bevarelse, om ikke helt selvstændigt, saa dog under Forhold, hvor beskeden Hygge kunde skabes og Trygheden for, at den gennem Livet saa ofte truende Fattighjælp helt kunde undgaas.

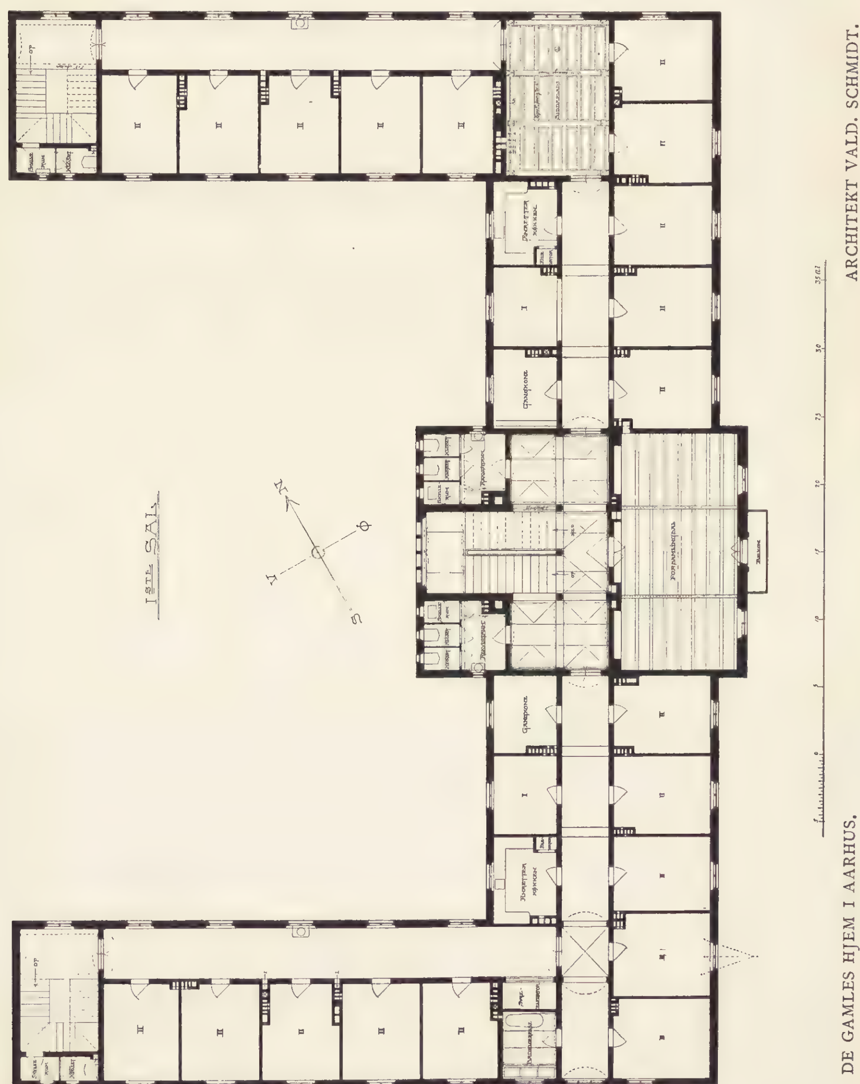
Inden Loven stod disse smaa Hjem ofte i Fare for at gaa til Grunde, naar Familieforsørgeren blev gammel, Arbejdet besværligt og den sidste Fremtidsudsigt blev Fattiggaarden. Gamle, fattige Mennesker fik saaledes gennem denne Lov Udsigt til i Læ af den almene Velstand, som de ikke selv opnaaede, at kunne finde Føde, Husly, Varme og Renlighed.

Ud fra saadanne Betragtninger var det med udelt Glæde, jeg tog fat paa den Konkurrence, som Aarhus Kommune havde udskrevet i Aaret 1899 for at

DE GAMLES HJEM I AARHUS. ARCHITEKT VALD. SCHMIDT.

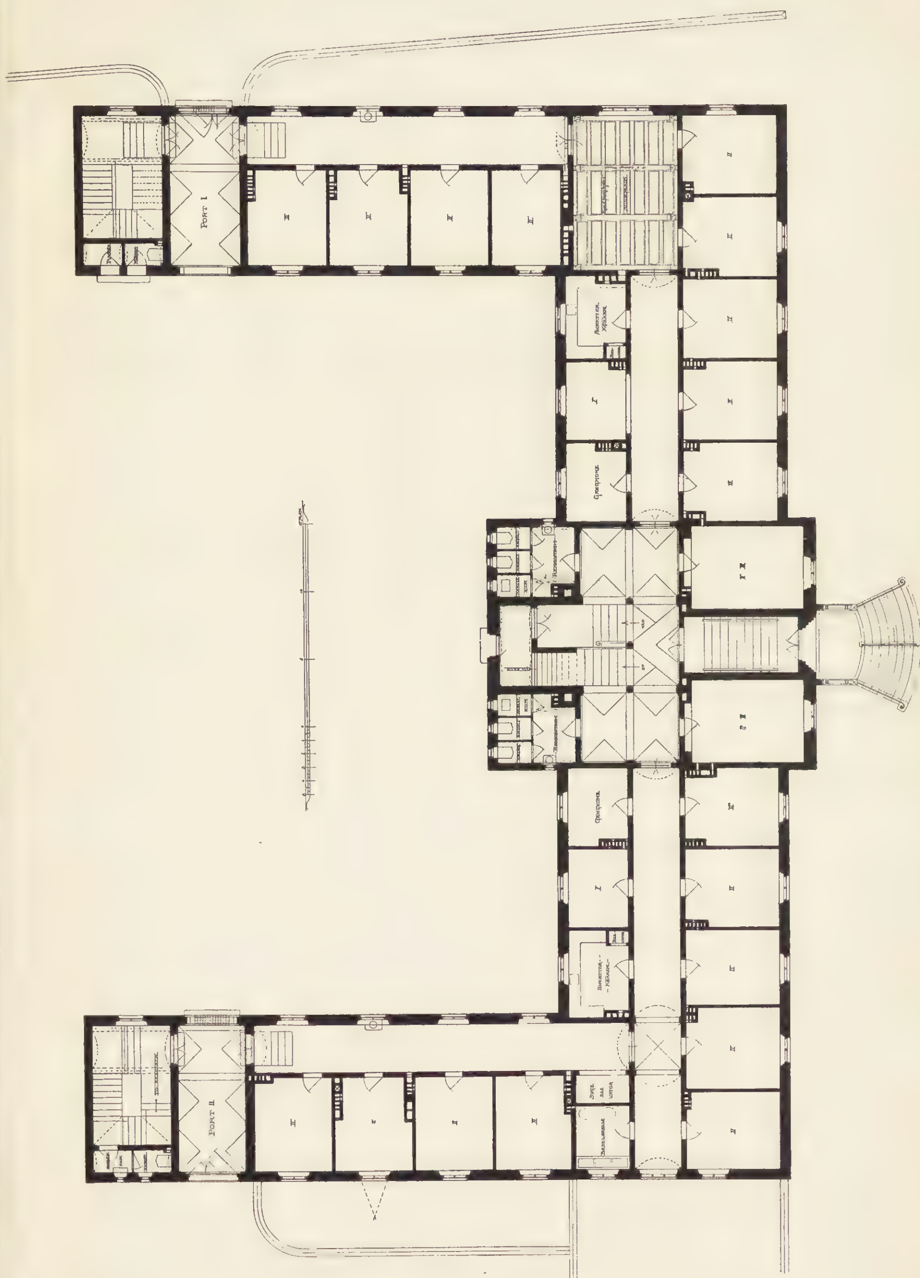
erhverve Forslag til sit paatænkte »Asyl for Alderdomsunderstøttede«, som det den Gang kaldtes. En fritliggende Grund i umiddelbar Nærhed af Byens store Kirkegaard stilledes til Raadighed, og der forlangtes som Regel, at de gamle skulde bo 2 og 2 sammen, saa kun faa Enkeltmands-Stuer ønskedes. Ialt skulde der skaffes Plads til 100 gamle oven Senge og til 30 i Sygeafdelingen. Skønt Grunden indbød til Bebyggelse efter Terrænforholdene som første Hensyn, valgte

DE GAMLES HJEM I AARHUS. ARCHITEKT VALD. SCHMIDT.

jeg dog at planlægge saaledes, at der opnaaedes »Sol i alle Værelserne for de gamle«. I Bygningens Ydre søgte jeg at udtrykke Hygge og Lunhed. Dette opnaas dog ikke helt, før den paatænkte Udvidelse med en samlet Gaard kommer til Udførelse. Resultatet af Konkurrencen blev, at der tildeltes mig 1ste Præmie, og ca. 2 Aar senere modtog jeg Byraadets Opfordring om at bygge efter mine Tegninger. I det paagældende Udvalg, bestaaende af d'Hrr. Redaktør

P. Sabroe, Købmand Marthin Hansen, Malermester J. C. Petersen og Overbanemestei Jensen, fandt jeg den forstaaende Bygherre, der er saa nødvendig for at kunne fremskaffe et godt Hus. Architekt Søren Vig-Nielsen var en for-

DE GAMLES HJEM I AARHUS. STUEETAGE. ARCHITEKT VALD. SCHMIDT.

træffelig Konduktør. Stadsingeniør Jørgensen og hans Medhjælper, Ingeniør Galthen, har planlagt og gennemført alle de sanitære Anlæg efter alle moderne Fordringer. I Forsamlingssalen paa 1ste Sal midt over Hoveddøren og i Spise-

DE GAMLES HJEM I AARHUS. ARCHITEKT VALD. SCHMIDT.

HOVEDTRAPPEN.

DE GAMLES HJEM I AARHUS.
UDSIGT OVER BYEN.

ARCHITEKT
VALDEMAR SCHMIDT.

stuerne mod Nordøst har Figurmaler A. KONGSBAK udført Kalkdekorationerne. — I Kælderen findes Økonomilokalerne, som ved 2 Vareelevatorer er forbundne med Etagernes Anretterværelser; endvidere Vaskeri, Lejlighed for Økonomaen, Karle- og Pigekamre samt Kontor. Stuen, 1ste Sal og Halvdelen af 2den Sal samt 6 mindre Værelser i Tagetagen optages af de gamle. Den anden Halvdel af 2den Sal benyttes som Sygeafdeling og er forbundet med Gaarden ved en stor Sygeelevator. Resten af Tagetagen benyttes til Værksteder, Magasiner og enkelte Pigekamre. Ialt findes der Plads til 141 gamle foruden Funktionærerne. Byggearbejderne har kostet 199.000 Kr., Ingeniørarbejderne med Vej- og Haveanlæg 68.000 Kr., ialt 267.000 Kr., hvilket giver ca. 1900 Kr. for hver af de gamle. Endelig er der anskaffet for 37.000 Kr. Inventar, Møbler, Senge og andet Løsøre.

Efternævnte Haandværkere og Firmaer har været knyttede til Opførelsen af »De gamles Hjem«, som Institutionen nu officielt benævnes:

Tilst Teglværk og LANGBALLE & SØN Mursten; Murermester N. NIELSEN Hovedbygningen; Murermester N. L. CHRISTENSEN Køkkengaarden; Murermester J. P. PETERSEN Lighuset; Stenhuggermester S. C. JOHANSEN Granit; Stenhuggermestrene Brødrene VILLEFRANCE i Nørresundby Granit og Sandsten; Tømrermester R. J. SKRIVER; Snedkermester P. CLEMMENSEN; Gørtler E. ERSTAD PEDERSEN Dørgreb m. v.; Kobbersmed S. S. ANKJÆR Render og Nedløb; Kobbersmed WILSON Uhrskiven; Smedemestrene M. JOHANSEN og VALDEMAR LARSEN; Malermester EDV. CHRISTOFFERSEN; Glarmestrene CHR. WITTEN og P. M. SØRENSEN; BRUUN & SØRENSEN Varmeværket; Snedkermester JENS NIELSEN Stole; Snedkermester FR. BAGGER Skabe, Borde og Spejle; »Konkurrenten« Sengetæpper; Magasin du Nord Senge, Lagener, Haandklæder, Gardiner og Puder m. v.; DAMBMANN Gardiner og Puder m. v.; P. K. PETERSEN Madrasser.

VALDEMAR SCHMIDT.

BYGGERIET PAA LANDET.*)

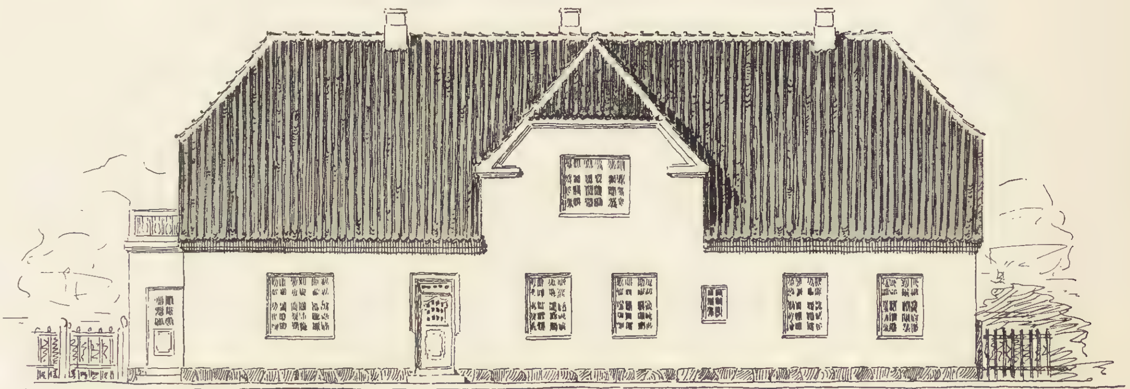
Som et lille Eksempel paa, at man kan komme til at medvirke til, at en Mand paa Landet faar bygget et taaleligt Hus i Stedet for noget ret umuligt, kan medfølgende maaske tjene.

Jeg blev i sin Tid opfordret til at skaffe en Tegning til Forfatteren Jeppe Aakjærs Hus, der skulde opføres i Nærheden af Skive ved Fjorden, paa en Parcel af en større Gaard, der skulde udstykkes i Smaalodder til Husmandsbrug. Til Trods for, at jeg den Gang var stærkt optaget af Christiansborg, syntes jeg, at det var rigtigt at hjælpe, da man ellers var henvist til at faa Tegning fra en Mand i Skive, Tegninger udførte efter de bedste Forbilleder sammesteds med Spejlglasruder etc. Da jeg tillige mente, at det efter mine Tegninger opførte Hus kunde medvirke til, at de omgivende Smaahuse paa Parcellerne kunde faa et taaleligt Ydre, lovede jeg at udføre Skitser til Huset, tilmed da jeg som gammel Jyde interesserede mig for Egnen.

*) Man bedes sammenligne det her afbildede Hus med det i 9de Hæfte gengivne. *Red.*

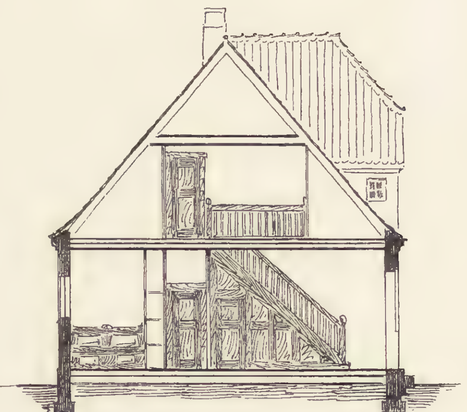
Sydsiden

Side mod Fjorden

JEPPE AAKJÆRS HUS.

ARCHITEKT THORVALD JØRGENSEN.

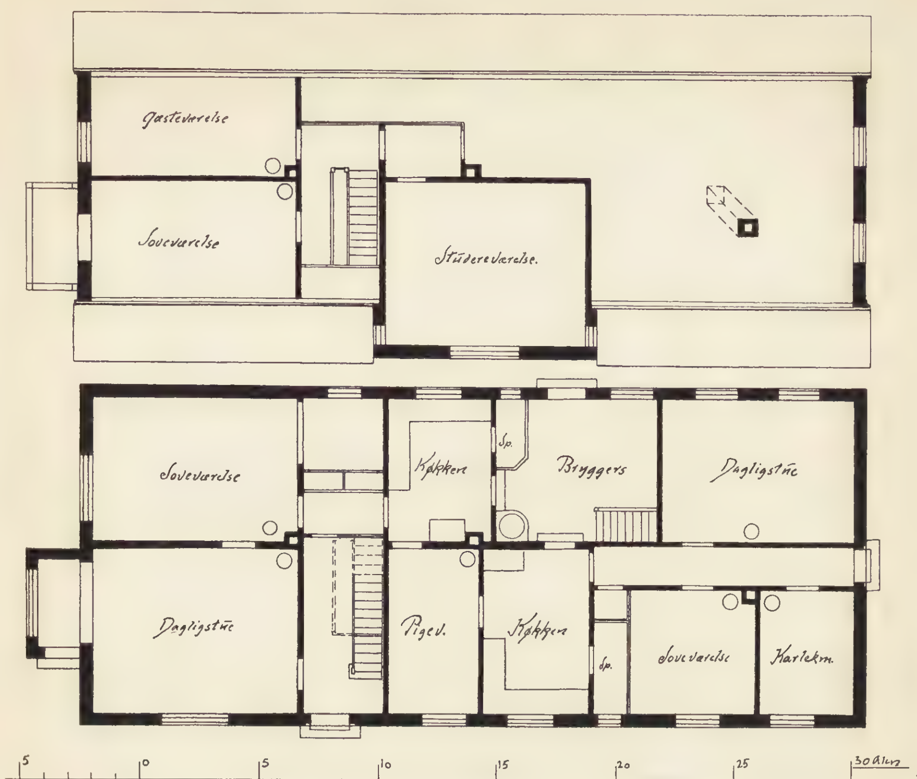
Snit.

Vestsiden.

JEPPE AAKJÆRS HUS

ARCHITEKT THORVALD JØRGENSEN.

JEPPE AAKJÆRS HUS. ARCHITEKT THORVALD JØRGENSEN.

Det har været lidt vanskeligt at faa en god Plan, da Huset skulde rumme to Boliger, én for Hr. Aakjær og én for hans Broder, der skulde være Bestyrer af Jorden. Hr. Aakjær ønskede endvidere sit Værelse adskilt fra den øvrige Beboelse, det er derfor lagt i Loftsetagens Midte med Udsigt til tre Sider.

THORVALD JØRGENSEN.

KONKURRENCE.

PROGRAM.

Det af Landbrugsministeriet nedsatte Udvalg, hvis Opgave er at tilvejebringe Planer og Overslag til Typer paa praktiske, smukke og billige Boliger for Landarbejdere, der erholde Statslaan i Henhold til Loven af 22. April 1904 om Tilvejebringelsen af Jordlodder for Landarbejdere, indbyder herved til Deltagelse i en Konkurrence om Tegninger m. m. til saadanne Husmandshjem.

Typer. Konkurrencen omfatter *6 Typer* paa Husmandshjem, der svarer til et sjællandsk, et lolland-falstersk, et bornholmsk, et fynsk, et østjydsk og et vestjydsk Husmandsbrug, i hvilke den Landsdelene egne Karakter og Tradition i Bygningsmaaden bør søges bibeholdt paa tidssvarende Maade. Indenfor hver Type ønskes Eksempler paa *de 3 forskellige Byggemaader*, der nu er almindelige, nemlig:

1) Beboelse og Avlsbygning i én Længe,
2) Beboelse og Avlsbygning i Vinkelbygning,
3) Beboelse og Avlsbygning i 2 selvstændige Længer, der eventuelt kan sættes i Forbindelse med hinanden ved en kort med et aabent Halvtag dækket Gang.

Hver enkelt af disse 3 Løsninger *indenfor hver enkelt af de 6 Typer* kan indsendes for sig og er præmieberettiget.

Bygningernes Størrelse maa rette sig noget efter hvor stort man tænker sig Kreaturholdet og Loddens Størrelse; denne er i Almindelighed fra 4 til 8 Tdr. Land. I magre Egne, f. Eks. Vestjylland, kan den blive 12—16 Tdr. Land stor.

Boligen skal som Regel indeholde:
1) En Forstue,
2) 3 Værelser, tilsammen ca. 120 Kv.-Al.,
3) Køkken med rummeligt og lyst Spisekammer,
4) Bryggers (Vaskerum),
5) Et mindre Kælderrum.

Ved de noget større Lodder bør der desuden skaffes Plads til
6) Et mindre Kammer, dog ikke gærne paa Loftet.

Højden i Boligen bør være ca. 4 Alen mellem Loft og Gulv; Loftet bør helst pudses. Fra Køkkenet maa der ikke være umiddelbar Adgang til det Fri; Bryggerset eller Foderloen, til Nød Forstuen, kan benyttes som Forstue for Køkkenet.

Avlsbygningen skal indeholde:
1) Stald til 3 à 4 Køer,
2) Plads til en Hest,
3) 2 à 3 Svinestier,
4) Foderlo og Lade,
5) Roerum,
6) Brændselsrum,
7) Hønsehus,
8) Lokum.

Højden i Staldbygningen bør ikke være under 3 Al. 12". Planen maa kunne tilstede let Adgang til Udvidelse ved Tilføjelse af 1 eller 2 Fag, medmindre Laden kan indtages og indrettes til Stald.

Til hver Ko bør regnes $1^1/_2$ Alen Plads i Bredden, 2 Al. 18" i Længden mellem Krybbens Forkant og Grevningens Inderkant. Grevningen bør være 1 Alen 7" bred, og Gangen bagved, som bør ligge ca. 4" lavere, skal mindst være 1 Alen 15" bred. Krybbens Bund skal ligge ca. 6" over Baasens Gulv. Fodring af Køer og Hest bør helst kunne ske fra Foderloen gennem Lemme i Skillerummet mellem denne og Stalden.

Hestebaasen kan anbringes ved Siden af Kobaasene.

Af *Svinestierne* bør de 2 være ca. 20 Kv.-Al. hver, den 3die lidt større; der maa langs Skillerummene anvises — lidt ophøjede — Liggepladser for Svinene, og i Ydermuren maa disse have Udgang til Friluftsstierne.

Samtlige Husdyr kan anbringes i det samme Rum; dog er det ønskeligt, at Svinene bliver afsondrede.

Foderloen skal tillige tjene som Tærskelo. Den maa helst være $4^1/_2$ Alen bred og gaa gennem Husets hele Bredde med en Port eller Dør i hver Ende, som tillader, at der kan køres gennem den. Loftet over Foderloen lægges noget højere end det øvrige Loft i Avlsbygningen.

Roerum og Brændselsrum kan eventuelt anbringes over hinanden; for at vinde Højde kan Roerummets Gulv lægges under Terrænhøjde. Tagrummene i begge Bygninger skal benyttes til Opbevaringsrum for Hø, Halm og Sæd.

Om muligt skal alle Værelser og Stalde vende mod Solside.

Bygningerne bør formes jævnt og naturligt, saavidt muligt udfra det gammelkendte, indenlandske, løse den ny Tids Opgaver.

Da den Byggesum, der i hvert enkelt Tilfælde raades over, er meget ringe, nemlig fra 2 til 3000 Kr., er en strengt gennemført Økonomi ved Bygningernes Planlæggelse nødvendig.

De Konkurrerende maa rette sig efter Bestemmelserne i Lov af 2. Marts 1861 om Brandpolitiet paa Landet (jævnfør Lov Nr. 35 af 1. Marts 1889 og Nr. 69 af 6. April 1898) — (se f. Eks. Uldalls Overslagsbog).

Tegninger og Overslag. De indsendte Tegninger skal indeholde en Plan, alle Ydersider og Tværsnit af hver Bygning i Maalestoksforhold $^1/_2$" = 1 Al.

Desuden fordres en Situationsplan i Maalestok $^1/_4$" = 1 Al. med Angivelse af Solretning, Vej, Have, Brønd, Møddingplads, Ajlebeholder, Tilkørsel og Plads til eventuel Udvidelse af Avlsbygningen. Bygningerne tænkes lagt en halv Snes Alen fra Vejen.

I Tegningerne maa Skillerum og Mure ikke fremstilles i Linier, men maa tegnes med den Tykkelse, som de skal have efter Maalestokken. I Planerne skal indtegnes Ovne, Komfur og Vaskekedel; det vises, hvorledes alle Døre slaa op; Køkkenbord med Vask angives; Sengeplads m. m. indtegnes. Der gøres endvidere Rede for Staldindretningen i Tegning og Beskrivelse med Hensyn til Krybber, Baase, Bindsler, Gulvbelægning, Udluftning, Afløbsforhold m. m. Der anbringes Nordpil paa alle Planer.

Samtlige Tegninger skal optegnes med Tusch og være lette at mangfoldiggøre.

Tegningerne skal enten være spændt paa Ramme eller paa Pap. De maa ikke indsendes i Ruller. Det er tilladt at gengive Farvefordelingen paa en særlig Tegning.

Tegningerne bør ledsages af en kortfattet Beskrivelse, indeholdende Oplysninger om Materialer, blank eller pudset Mur, Bindingsværk, Tagmateriale o. l. Endvidere maa der vedlægges et Overslag, som kan udføres paa Grundlag af de Oplysninger, som findes i »Bilag til Programmet«.

Tegningerne skal være forsynede *enten* med Navn og Adresse *eller* kun med Motto. I sidste Tilfælde skal en forseglet Konvolut, ligeledes forsynet med Motto, indeholde Oplysning om Konkurrentens Navn og Adresse og vedlægges Tegningerne.

Tegningerne skal være indleverede senest den 1. Marts 1908 i Landbrugsministeriet, Slotsholmsgade, med Paategning: Konkurrence til Statshusmandsboliger.

Præmier. Udvalget raader over 1000 Kroner til Præmier. Disses Størrelse

vil ikke overstige 200 Kr. og ikke være under 50 Kr. Desuden haves 200 Kr. til Indkøb af ikke præmierede Arbejder, der giver gode Oplysninger til Sagens Fremme. De præmierede Tegninger er Udvalgets Ejendom med Ret til Udgivelse.

Bedømmelsen vil blive foretagen af det af Ministeriet nedsatte Udvalg, der bestaar af Tømrer LARS PETER HANSEN, Lyndby, Architekt SØREN LEMCHE, Kbh., cand. mag. VILH. LORENZEN, Kbh. (Udvalgets Formand), Architekt, Prof. MARTIN NYROP, Kbh., Folketingsmand, Husejer L. P. OVESEN, S. Vium, Folketingsmand, Gaardejer PEDERSEN-NYSKOV, Nyskov, og Murmester KRISTEN SØGAARD, Thim.

Eksemplarer af Programmet til Konkurrencen med tilhørende Bilag kan — mod Portogodtgørelse — bedes tilsendt fra »Architekten«s Kontor, Helgolandsgade 5, Kjøbenhavn B.

BILAG TIL PROGRAMMET.

Oplysninger
vedrørende Programmet til Konkurrencen for Tilvejebringelsen af Statshusmandsboliger.

For at skaffe et ensartet Grundlag for Overslagene fra Landets forskellige Egne og for overhovedet at kunne sammenligne saadanne Overslag er det fundet nødvendigt at fastslaa en Del vilkaarlige Bestemmelser uden dog paa de væsentligste Punkter at gaa de konkurrerendes Frihed for nær.

Føler en Konkurrent sig hæmmet ved de opstillede Krav mer end hvad godt er, kan han fravige dem og gaa sin egen Vej, naar han giver gode Grunde for sit Syn paa Sagen.

Indenfor Bygningens ydre Begrænsning bortskaffes 12" Muldjord, som udplaneres i Husets Nærhed.

Ydermurens Grund regnes $1^1/_4$ Alen og Skillernm 12" i Jorden. Indtil Stuegulvs Højde regnes alle Mure støbte i Beton af samme Tykkelse som den Mur, der skal opføres derpaa, dog ikke under 9", selv for Skillerum paa $^1/_2$ Stens Tykkelse.

Resten af Ydermurene kan støbes, mures af Mursten, naturlig Sten, Betonsten eller lignende lovligt Materiale paa en Maade, som afgiver lune, vejrfaste Ydervægge henholdsvis for Beboelse, Stald eller Lade. Hvis brændte Mursten bruges, skal mindst de yderste $4^1/_2$" være af gode, helbrændte Sten. Dette gælder i alle Tilfælde, hvad enten Ydersiden fuges eller pudses med eller uden efterfølgende Kalkning.

Isolering mod Jordfugtighed skal regnes i hele Tykkelsen af alle Mure og Skillerum. Hvor Asfaltering af indre Vægflader bruges — i nogle Egne betragtes det af mange som en Nødvendighed ved Ydervægge, der vender mod Vest —, ønskes det bemærket i Beskrivelsen.

Hvor Lermørtel eller lufttørrede Sten tænkes anvendt i Skillerum over Isoleringen, skal det ligeledes bemærkes i Beskrivelsen. Det samme gælder i det hele taget om sjældnere eller nye Fremgangsmaader eller Byggematerialer, som tænkes brugt. Det tilraades at lade Sokkelen ligge glat med Murlinien uden Fremspring; kun at lade Vinduerne ligge ganske lidt tilbage fra Murlinien og i det hele undgaa brede Saalbænke, Fyldinger under Vinduer og andre Frem- eller Tilbagespring, som kan samle Fugtighed.

Udvendige Trappetrin støbes af Beton uden Murstensskærver. Under alle Bræddegulve anbringes et 9" tykt Lag rent Sand eller Grus, der holdes frit for alle Plante- og Dyrerester. Luftskifte under Gulvene ved indsatte Riste og tilsvarende Huller i Skillerummenes Grund.

I Værelser, Køkken, Spisekammer og Forstue pudses alle Vægge. I Værelser tapetseres Væggene, i Køkken, Spisekammer og Forstue kalkfarves de. Lofterne i ovennævnte Rum tilraades forskallede, rørede, pudsede og hvidtede.

I Bryggers (Vaskerum) berappes og kalkes. Gulvet Beton eller Klinker paa Fladen.

Det antages, at man som Regel kan nøjes med et Røgrør med eller uden vedliggende Emrør. Det maa særlig tilstræbes at anbringe Døre, Vinduer og Ovne naturligt og nemt, saaledes at det giver størst mulige uforstyrrede Gulvareal og Væggeplads.

Bjælkers og Spærs Afstand fra Midte til Midte regnes ikke over 2 Alen, ved tungere Tage helst noget mindre. Gavlbjælker lægges 2" fra Murens indre Side, og der udkrages tæt mod Bjælken.

Bjælkelaget vises punkteret i Planen. Bjælkerne bør saa vidt mulig hvile paa Ydermurenes Piller, og Vinduer altsaa som Regel anbringes i Mellemrummet mellem Bjælkerne. Passende Antal Murankre anbringes i Gavle og Sidemure.

Der kan regnes med dansk eller udenlandsk Træ, Gran og Fyr. Tømmeret skal afbarkes og hugges, hver det er nødvendigt for en omhyggelig Afbinding, Bjælker maa desuden hugges paa Over- og Underside, saaledes at der dannes Flader for Gulv- og Forskallingsbrædder. Spær hugges paa samme Maade paa Ydersiden for Lægtningens Skyld.

Veksler skal afbindes i Bjælkerne med Tap og med fremspringende Bryst over Tappen, de skal afbores og holdes til med en Trænagle for hver Tap. Trimpler ved Skorstene o. l. med Afsæt og skraat Bryst.

Spær skal enten gaa med Tap i Bjælkehovederne, sadles paa en over Bjælkerne gennemløbende Rem eller paa en saakaldt Trimpelvæg, eller anbringes paa anden solid Maade.

Hanebjælkerne forbindes med Spærene ved Hul og Tap, Afboring og Trænagle eller Indskramning fra Siden, ligeledes med Afboring og Trænagle.

I Rygningen samles Spærene paa sædvanlig Vis med skjult Tap afboret og med Trænagle. — Dog er en anden solid Konstruktion ikke udelukket. Ved meget lette Tagværker til Tagpap o. l. kan spinkle Spær til Eksp. skæres stumpt mod et gennemløbende dertil egnet Aasbrædt, som staar paa Kant og hvori begge de tilstødende skrammes ikke ud for Hanebjælken, men kun i denne saaledes at den faar et Bryst mod Spæret paa $^1/_2$" à $^3/_4$" mod Spærets Fuldkantside.

Tømmerets Tykkelser rettes efter dets Fritliggende, dog bør Bjælker aldrig være under 6/6" og almindelige Spær mindst 4/4" i Toppen, Hanebjælker ligeledes mindst 4/4".

Ved Tagpaptage o. l. kan bruges Spær af gennemskaaret 5/5". Murremme mindst 2/4".

Gulvbrædder regnes overalt $^5/_4$" tykke, høvlede og pløjede, til Forskalling mindst $^3/_4$" ru kantskaarne Brædder.

Til Tagbeklædning som Underlag for Tagpap mindst 1" ru og *altid* pløjede Brædder.

Til Gavle, Trimpelvægge og lignende lodrette Vægge kan bruges 1" tykke ru eller høvlede Brædder (et paa to, — med Lister eller som Klinkbeklædning).

Ligeledes kan indprægnerede skaarne danske Spaan paa Lægter i mindst dobbelt Lag bruges paa saadanne lodrette Flader.

Hvor Tækkematerialet stopper for Luftskifte, anbringes Aabningen til Lufttræk i Gavle eller Tagryg.

Over Indgangsdøre anbefales et kort Stykke Tagrende af Zink eller Træ med passende Udløb.

Straa- og Rørtage regnes mindst 9" tykke; de første bundne med galv. Jerntraad og de sidste med Tækkegarn og særlige Forholdsregler over Udgange, hvor disse ikke sidde i Gavle. Rygningen efter Egnens Skik.

Der advares mod de ringere Sorter Tagpap og Cementtagsten. Hvis Tagpap bruges og er af en Sort, der skal overstryges, skal den første Overstrygning medregnes i Overslaget.

Cementtagsten skal være tætte og staa i deres naturlige Farve, en temmelig lys graa Tone.

Teglstens Udseende er ligeledes bedst, naar Farven er det naturlige brændte Lers. Det bør fremhæves, at de allerfleste endnu forstaar at skatte Straatagets udmærkede Egenskaber, bortset fra Brandfaren, som det altsaa gælder om at formindske. — Ved alle brandfri Tækkematerialer, som er i Brug, er der andre Ulæmper — m. H. t. Lunhed, Forholdet overfor Em, Halmens Pakning derunder o. s. v.

Rummene i Udhuset regnes berappede og kalkede. Loftet af Bjælker og Granrafter d. v. s. Afsnit af Granstammer med den skaarne Side nedad med sammenstrøgne Sider og den afbarkede runde Side opad, med eller uden et fast sammenhængende Lerlag ovenpaa.

Halvdelen af Gulvarealet i Foderloen (Tærskeloen) skal være Lergulv.

Dørene maa være Enkeltdøre. Indgangsdøre maa ikke have lange Fyldinger med Ruder helt ned til Laasen, men kun en bred Fylding foroven inddelt med Træsprosser el. lign. (store Ruder smældes i Stykker) eller en lav Vinduesramme i Karmen over Døren.

Ved Udhuset kan det være heldigt at have Halvdøre delte i to efter Højden. Understykke i Karmen, hvor dette udsættes for Slid og Fugtighed og maaske hindrer Udtrilning, bør undgaas. Hvis Trækarm helt undgaas, maa Døren paa anden Maade have en Fals at slaa ind i for Tætheds Skyld.

Vinduer i saa smaa Landbygninger skæmmer Huset, naar de have store købstadslignende Inddelinger. De give bedst Lys, naar de sidde saa højt i Væggen som muligt, og det klæder baade Huset udvendigt og det paagældende Rum, naar Brystningen er forholdsvis høj. Vindueskarme i Boligen regnes af mindst 2" × 4" Planke med indadgaaende 2" × $1^1/_2$" Rammer — med eller uden Træsprosser. Indvendig sættes $^5/_4$" tyk Tilsætning til Underkarmsstykket og Tætningslister rundt om Karm og Tilsætning.

En løs Gardinliste ophængt paa to solide Kroge ved alle Vinduer saa højt mod Loftet som muligt. Fodliste i alle Rum med Bræddegulv mindst $^3/_4$" tyk

og 5" høj, tilsvarende Dørindfatninger af $^3/_4$" × 4", begge med en Høvl paa Kanten. Kakkelovnslister $^3/_8$" × $^3/_4$". Dørene regnes med $^5/_4$" tykt Ramtræ, $^3/_4$" Fyldinger — de indvendige i $1^1/_2$" Karme, de udvendige i 2" Karme.

Der regnes i Køkkenet et fast Køkkenbord, hvori anbringes en støbt Jærnvask. Under Bordet en aaben Hylde, almindelig Tallerkenrække, Lister til Kroge, Hylder. I Spisekamret udnyttes Rummet paa bedste Maade om muligt med fast Bord og Hylder i forskellig Højde. I Kælderen ligeledes Hylder, som ogsaa her bør være høvlede, og nogle stærke hjemmesmedede Kroge i Væg eller Loft. Knagerække i Forstuen.

Der lægges Vægt paa Beslaget, Laase, Hængsler m. m. ikke regnes af allerringeste Sort Fabriksvarer.

Dørgreb skal gaa i faste Halse, disse og Nøgle skal sidde sammen i et Skilt af en saadan Længde, at det kan gøres ordentligt fast i Træet udenfor den indstukne Laas.

Alt Snedkerarbejdet males med Oliefarve til det dækker, men mindst 3 Gange. Gulvene ferniseres (3 Gange). Udvendigt Tømmerarbejde, som Brædde-beklædninger paa Gavle, Vindskeder, udhængende Spærhoveder o. l. er det ikke nødvendigt at male for Holdbarhedens Skyld. Er Træet uhøvlet, kan det males f. Eks. med saakaldet svensk Rødfarve, en Overstrygning tilstrækkelig.

Der anlægges en Ajlebeholder under Møddingstedet, afpasset efter Kreaturholdets Størrelse, med Tilløb af glas. Lerrør fra Stald og med Pumpe; Møddingstedet indhegnes med støbte Mure og overdækkes med Tag.

Bygningen forsynes med et $1^1/_2$ Alen bredt Fortov paa alle Sider med stærkt Fald ud fra Huset. Fortovet kan regnes med en Kant af delvis kløvede Sankesten, og i øvrigt med Makadamisering.

Ud for Indgange, Stalddøre og Porte maa i alle Tilfælde regnes med fast Bro.

En Brønd regnes 8 Alen dyb, sat af helbrændte Sten mindst $1^1/_2$ Al. i Diameter, med de øverste 5 Alen murede i Blandingsmørtel og udvendigt tilfyldt og stampet med Blaaler eller anden fed Ler, med Dæksel af 2" Planke eller af støbt Jærnbeton, eller Brønden sat af støbte Cementringe mindst $1^1/_2$" i Godset, tæt i Stødfugerne, med Pumpe.

Der maa i Overslaget regnes med, at den der overtager Arbejdet har Transport af Byggematerialer $^1/_2$ Mils Kørsel, dog for Grus og Sand kun $^1/_2$ Fjerdingvej og Anlæg af Overkørsel fra Landevej ind til Byggegrunden.

Overtageren har Vedligeholdelse og Pligt til Efterhjælp i et Aar efter at Bygningerne er gjort færdige.

Haveanlæg, Hegn, Vejanlæg paa Lodden medregnes *ikke* i Overslaget.

Beton til Støbning af Grund og Mure. Blanding bør ikke være magrere end	1 : 5 : 10
— til Trappetrin event. Krybber o. lign.	1 : 3 : 6
— til Gulve	1 : 5 : 10
1" tykt Pudslag paa Betongulve	1 : 2

Der regnes med følgende Priser:

1 støbt Jærnvask	6	Kr.	00	Øre.
1 Vaskekedel til Indmuring med Fyrdør	11	-	20	-
eller 1 fritstaaende Vaskekedel	40	-	00	-

1 Komfur med Stegeovn og Vandkedel, Gulvplade ildfast
Materiale (foruden Røgrør) .... 35 Kr. 00 Øre.
1 Magasinovn med Kogerum (foruden Røgrør) .... 45 - 00 -
1 mindre do. (foruden Røgrør) .... 35 - 00 -
1 Pumpe til Brønden (8° dyb) med Opstilling .... 20 - 00 -
1 do. til Ajlebeholder med do. .... 30 - 00 -

Ved Overslagets Opstilling holdes Udgifterne til Møddinghus og Ajlebeholder med Tilbehør for sig i en særlig Sum.

Om muligt opgives hvormeget Husmandens personlige Arbejde ved Byggeriet — regnet efter Arbejdsmands Løn — vil kunne beløbe sig til.

FORSKELLIGT.

Sundhedskommissionen. I de sidste Dage er det paa Forlangende af Sundhedskommissionen blevet indskærpet Bygningsinspektørerne at paase, at Aftræksrør fra Klosetrum føres 1 Alen op over Tagryggen i Stedet for, som det almindeligvis har været gjort, at de kun føres 1 Alen udenfor Tagfladen. Det tilraades derfor de Byggende, som endnu ikke har faaet Bygningsattest ved Nybygninger, at sørge for, at dette Krav, der for Fremtiden vil blive krævet ubetinget overholdt, bliver tilfredsstillet.

FORENINGSMEDDELELSER.

Møde *Mandag den 16. December*, Kl. 8, i Industriforeningens Repræsentantskabssal.

Dagsorden:

1) Forslag fra Bestyrelsen om Nedsættelse af et Udvalg paa 5 Medlemmer, som med juridisk Bistand skal gennemgaa og sammenarbejde Foreningens Love og Vedtægter, for derefter at forelægge Foreningen Forslag om Ændringer i disse.

2) Forslag fra Architekt Sylvius Knutzen om følgende Tilføjelse til Vedtægten: »Foreningens Medlemmer maa ikke assistere Architekter eller Bygmestre, der ikke har erhvervet sig den fornødne faglige Uddannelse og altsaa ikke er Standsfæller, uden at de medunderskriver samtlige Arbejdet vedrørende Tegninger.«

3) Forslag fra Architekterne Th. Jørgensen og Axel E. Petersen om, at Architektforeningen foranlediger Udgivelsen af 3die Bind af »Danske Vitruvius«, hvortil Manuskript forefindes i det kongelige Bibliotek, som vil tillade dette Foretagende.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 21. DECEMBER 1907
10. AARGANG № 12

LÆGESELSKABETS HUS I STOCKHOLM.

LÆGESELSKABETS HUS I STOCKHOLM.
FORSIDE.

RCHITEKT
WESTMANN.

Den fremmede, der, nys ankommen til Stockholm, spørger en af de yngre svenske Architekter, hvad han først skal se af moderne svensk Bygningskunst, vil i 9 af 10 Tilfælde faa Svaret: Lægeselskabets Hus. Naar man tiltror Svenskerne en vis Forkærlighed for det imposante, pathetiske, saaledes som det unægtelig fremtræder i mange af deres offentlige og private Bygninger, saa undrer det en i Begyndelsen, at denne forholdsvis beskedne Bygning omfattes med saa megen Kærlighed af vore svenske Kolleger. Denne Undren gaar imid-

GITTERDØR VED HOVEDINDGANGEN.

lertid snart over til en virkelig Glæde, naar man en Stund har fordybet sig i Betragtningen af Huset, som det ligger der fredelig afgæmt paa St. Klara Kirkeplads. Dette er »någonting danskt«, sagde den unge svenske Læge, der viste os Bygningen. Og visselig er der for den danske Beskuer noget beslægtet, og det føles, at her har virket et Menneske af samme Tankesæt, som det vi bør være besjælede af, og den samme Tone er anslaaet, som den vore Foregangsmænd igennem Aarene har søgt at kalde frem.

Det smukke Murværk, hvis røde, haandstrøgne Sten er bedre, end de i Regelen er det i Sverig, er fuget paa samme Maade, som vi i de senere Aar

hyppigt bruger: fladfyldte, skrabede Fuger, og dette giver, som alle ved, Muren den rolige, ligesom bløde Overflade og den milde Farve, tilstrækkeligt oplivet af de mange smaa, tilfældige Farvenuancer, der skyldes Brændingen. I denne Flade er Muraabningerne indsatte med fin Sans for Størrelser og Forhold. Vinduerne er uden Indfatninger, og kun de Led, der markerer Midtaksen, er fremhævede og udsmykkede paa en saare naturlig og diskret Maade uden lodrette Streger: Hoveddøren med sin »Tudorbue« og sine kraftige, ornerede Trykleje-

VESTIBULEN.

sten, den fortræffeligt ophængte og nydeligt formede Karnap, de tre Vinduer herover, lidt større end de øvrige og med en anden Rudeinddeling, endelig som Afslutning foroven en brudt Kvist, der ikke »sidder løst«, som om den skulde glide ned af Taget, men — selv kobberdækt — bider sig godt fast i Tagskæggets Kobberklædning — alt dette forener sig til et Sammenspil saa harmonisk, som kun Mesteren kan frembringe det.

Hver Del i denne Façade har sin Plads bestemt indefra, og hver Del sidder paa sin rette Plads udvendig. Der er *Stil* i dette Hus, skønt det ikke er bygget i nogen bestemt Stilart, og er der end »någonting danskt« ved det, saa er det

dog ikke destomindre ægte svensk, og det i saa høj en Grad, at dette lille Hus nok skal mærkes i fremtidig svensk Bygningskunst — dette er ikke alene vor Mening, men mange svenske Architekters, som det nedenfor vil ses.

Noget der virker ejendommeligt paa en Dansk og har megen Indflydelse paa Façadevirkningen er, at Vinduerne er rykkede helt frem i Murlinien; dette, som bruges en Del i nyere Tid og har været brugt meget i gamle Dage i

ET SELSKABSRUM.

Sverig, giver virkelig Façaden en vis Ro og Finhed (i Modsætning til det »hullede«, der fremkommer, naar Vinduesfalsene er for dybe). Naar vi ikke har turdet benytte denne Maade her i Landet, er det naturligvis af Frygt for, at Fugen om Vindueskarmen ikke skulde være tilstrækkelig beskyttet, men Svenskerne forsikrer, at denne Frygt er ugrundet.

Det der bl. a. ogsaa gør dette Hus værdifuldt er, at det paa sin stilfærdige Maade vidner om et inderligt Samarbejde mellem Kunstneren og Haandværkerne; det giver det et helstøbt Præg og lader en glemme de mange forskellige Hæn-

ders Arbejde. — Af vort Billede er det naturligvis ikke muligt at faa fuld Forstaaelse af dette Huses Fortrin. Det maa ses paa Stedet!

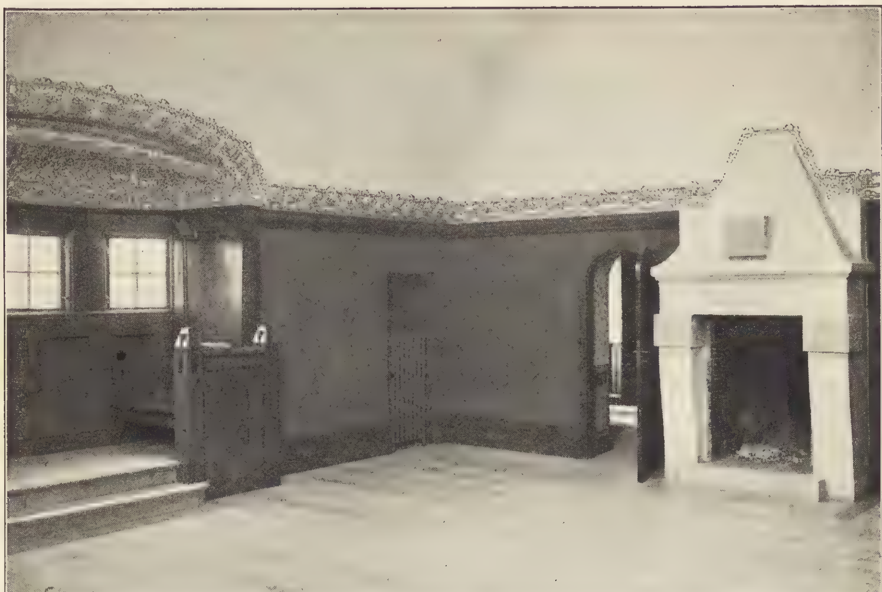
Det Indre byder en Række, tildels meget smukke Rum, hvor Architekt Westmann har tegnet de fleste af Møblerne, alle Belysningslegemer etc. En Del af Dekorationerne er udførte af Maleren Filip Månsson. Til de smukkeste Rum hører den hvide Vestibule med sin Brystning af gule, glaserede Tegl, Bestyrelses-

FORSAMLINGSSAL

rummet, hvor Væggene forneden er beklædte med groft Lærred, malet i smukke Farver og omrammet med mørkt Træ, iøvrigt hvide Vægge, og den store Forsamlingssal med sit godt formede, hvælvede Loft med Ovenlys.

Vi vil slutte med at anføre, hvad Architekt Torben Grut skriver om Lægeselskabets Hus (i »Arkitektur och dekorativ Konst«, 1. Hæfte 1907): »Det är en glädja att få offentligt uttala sig om ett byggnadsverk, som så fullständigt stämmar med det ideal . . . som jag fullt och fast tror vil vara vår svenska arkitekturs framtida hälsa . . . I läkaresällskapets nya byggnad har Carl Westmann gifvit

KARNAPVÆRELSE PAA KVISTEN.

en fullt självständig, personlig insats i vår arkitekturs utveckling till sund, behagfull enkelhet och handtverksmässig ärlighet. Den är ett mästerprof och ett vackert löfte för framtiden.«

K. V.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1906—1907.

Af dette voluminøse Værk anføres følgende, som formentlig vil have Interesse for »Architekten«s Læsere:

Kjøbenhavnsk Statistik i 1906.

Kjøbenhavns Areal er ikke blevet forøget i 1906, og Byen havde derfor, ligesom ved Slutningen af det foregaaende Aar, et Areal paa 12.726 Tdr. Land eller omtrent $1^1/_4$ □ Mil. Heraf falder paa de indlemmede Distrikter 8410 Tdr. Land eller henimod $^2/_3$ af Byens samlede Areal. Af det gamle Kjøbenhavn, som vi kalder Byen uden Indlemmelserne, udgjorde de indenbys Kvarterer (indenfor den ældre Voldlinie) 440, Kristianshavn 826, Voldkvartererne (indbefattet Søerne) 610, Forstæderne 2370 og Frihavnsterrænet 70 Tdr. Land.

Efter den langsomme Befolkningstilvækst i 1904 og 1905 skete der i 1906 en opadgaaende Bevægelse. Det af Politiet optagne Mandtal for Kjøbenhavn (omfattende Befolkningen over 10 Aar), der fra November 1903 til November 1905 kun viste en Tilvækst fra 326.311 til 331.113, voksede saaledes i det følgende Aar til November 1906 til 339.933, altsaa en Stigning i det sidstnævnte Aar, der var næsten dobbelt saa stor som i det foregaaende Toaar. Efter

de af Statistisk Kontor foretagne Beregninger udgør Middelfolketallet for 1906 432.000, der fordelte sig saaledes:

Det gamle Kjøbenhavn	373.200
Valby	11.800
Brønshøj	14.500
Sundbyerne	32.500
Ialt ...	432.000

Om Byggeforholdene, hvis Indflydelse paa saa mange Maader mærkes i Byens økonomiske Liv, er i det følgende samlet en Række Oplysninger for 1906. Vi begynder med Antallet af fuldførte Bygninger:

	Det gamle Kbhvn.	De indl. Distrikter	Hele Kbhvn.
Offentlige Bygninger	1	»	1
Hoteller	2	»	2
Bygninger udelukkende bestemte til Forretningsbrug	14	8	22
Bygninger med Beboelseslejligheder	181	156	337
	198	164	362

Der er af Forretningsbygninger i det hele opført 22, af Bygninger med Beboelseslejligheder 337. Henimod Halvdelen af disse falder paa de indlemmede Distrikter.

De nyopførte Beboelseshuse fordelte sig efter Antallet af Lejligheder saaledes:

Bygninger med	Det gamle Kjøbenhavn	De indl. Distrikter	Tilsammen	Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse)
1—2 Lejligheder	10	85	95	75
3—9 —	35	30	65	47
10—19 —	52	24	76	56
20—50 —	80	17	97	78
50 — og derover	4	»	4	3
	181	156	337	259

Fordelingen i Henseende til Ejendommenes Lejlighedsantal mellem det gamle Kjøbenhavn og de indlemmede Distrikter er yderst forskellig. Af det samlede Antal nyopførte Beboelseshuse udgør Ejendomme med 1—2 Lejligheder i det gamle Kjøbenhavn kun 10 eller $^1/_{18}$, i de indlemmede Distrikter 85 eller over Halvdelen. Paa sidstnævnte Sted indeholder ikke mindre end 75 af de 85 Huse udelukkende 1—4 Værelsers Lejligheder; det drejer sig altsaa her aldeles overvejende om Indretning af Boliger for økonomisk beskedent stillede Familier, medens de forannævnte 10 Beboelseshuse i det gamle Kjøbenhavn er Villaer med store Lejligheder. Beboelseskaserner med 20—50 Lejligheder er naturligvis navnlig opførte i det gamle Kjøbenhavn, hvor de høje Grundpriser kræver en intensiv Benyttelse af Grunden. Men ved en Sammenligning med 1905 ser man dog, at i de indlemmede Distrikter har Antallet af de nævnte store Ejendomme været i stærk Stigen, nemlig i det hele fra 5 til 17, af hvilke sidste 1

falder paa Valby, 5 paa Brønshøj og 11 paa Sundbyerne. Der er altsaa Tegn til, at Opførelsen af saadanne store Ejendomme breder sig fra det gamle Kjøbenhavn ud i Periferien til de indlemmede Distrikter.

Et væsentligt Moment til Belysning af Byggeforholdene er Antallet af nytilkomne Beboelseslejligheder, hvorom Oplysninger for 1906 findes meddelte i hosstaaende Tabel.

Antal Lejligheder paa	Det gamle Kjøbenhavn	Valby-distriktet	Brønshøj-distriktet	Sund-byerne	Hele Kjøbenhavn
1 Værelse	83	2	12	31	128
2 Værelser	1214	37	130	246	1627
3 —	1191	156	142	160	1649
4 —	200	21	59	21	301
over 4 —	135	1	6	1	143
	2823	217	349	459	3848

Antallet af nye Beboelseslejligheder udgjorde altsaa i 1906 3848 for hele Byen. Heraf faldt 2823 paa det gamle Kjøbenhavn, 1025 paa de indlemmede Distrikter. Da det samlede Antal nyindrettede Lejligheder i Kjøbenhavn i 1905 udgjorde 2877, er der altsaa i Forhold til det foregaaende Aar indtraadt en ret betydelig Stigning. Af de nytilkomne 3848 Lejligheder er der kun 143 paa 4 Værelser, hvilket forholdsvis er meget mindre end i det foregaaende Aar over (3,7 mod 7,0 pCt.), og af de nævnte store Lejligheder falder kun ialt 8 paa de indlemmede Distrikter, Resten paa det gamle Kjøbenhavn. Af stor Interesse for Bebyggelsens mer eller mindre gunstige Retning er det indbyrdes Forhold mellem de nytilkomne To- og Treværelserslejligheder. De to Grupper af Lejligheder er omtrent lige talrige i det gamle Kjøbenhavn og Brønshøj, Treværelserslejlighederne er stærkt fremherskende i Valby, medens der i Sundbyerne er opført et væsentlig større Antal Toværelserslejligheder. For hele Kjøbenhavn stiller Forholdet sig saaledes, at Antallet af Lejligheder med to og tre Værelser omtrent staar lige. Der er her sket meget betydelige Fremskridt, idet Toværelserslejlighederne tidligere dominerede Byens Forsyning med nye Lejligheder. De indlemmede Distrikter udmærker sig i Sammenligning med det gamle Kjøbenhavn ved ret ensartede Beboelsesforhold, der forklares ved de ringe Forskelligheder i Befolkningens »standard of life«.

Ved Hjælp af nedenstaaende Tal, der omfatter Hovedstaden med samtlige indlemmede Distrikter*), vil man kunne følge Kjøbenhavns Forsyning med nye Lejligheder gennem en Række Aar:

---

*) For Frederiksberg stiller Antallet af nytilkomne Lejligheder i Aarene 1898—1906 sig saaledes:

Antal Lejligheder paa	1906	1905	1904	1903-02	1901-1900	1899-1898
1 Værelse	1	»	1	10	»	»
2 Værelser	50	52	141	170	142	55
3 —	318	425	593	644	741	425
4 —	97	272	141	142	202	136
over 4 —	111	182	165	88	88	68
	577	931	1041	1054	1173	684

Antal nye Lejligheder paa	1906	1905	1904	1903-02	1901-1900	1899-1898
1 Værelse	128	42	81	108	70	35
2 Værelser..........	1627	1121	2432	2458	1511	840
3 —	1649	1242	1807	2003	1926	943
4 —	301	271	245	296	319	171
over 4 —	143	201	228	260	171	137
	3848	2877	4793	5125	3997	2126

Antallet af nytilkomne Lejligheder i 1906 er vel større end i 1905, men det ligger dog under Gennemsnittet for det foregaaende Femaar. For »det gamle Kjøbenhavn« faar man et godt Indtryk af Svingningen i Byggevirksomheden ved følgende Tal, der begynder med Aaret 1891 og slutter med 1906, angivende Antallet af nytilkomne Lejligheder i hvert enkelt Aar: 1599, 1773, 1641, 1065, 1922, 1675, 1007, 1199, 1911, 3157, 2781, 3360, 4186, 3628, 2382 og 2823.

Fra Bygningskommissionen har man faaet følgende Oplysninger om nytilkomne Beboelseslejligheder i første Halvaar 1907.

Antal Lejligheder paa	
1 Værelse	45
2 Værelser	729
3 —	903
4 —	238
over 4 —	97
	2012

I de første 6 Maaneder af 1907 udgjorde altsaa Antallet af nye Lejligheder 2012, saaledes at der er en betydelig Tilvækst i Byggevirksomheden i Forhold til de samme Maaneder af 1906, da Tallet kun udgjorde 1471. (Fortsættes).

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Flats, Urban-Houses and Cottage-Homes. Edited by W. Shaw-Sparrow o. a. Hodder & Stoughton, London 1907. (5 Shillings).

Denne Bogs Æmne er omfattende, og de enkelte Afsnit, som er skrevne af forskellige Forfattere, synes noget løst sammenknyttede. Det første, som handler om Huse med Lejligheder *(Flats, Blocks)* efter Fastlandets Mønster, er antagelig det, som vil interessere danske Læsere mest. Det er ogsaa det fyldigste. De to sidste Afsnit, omhandlende Byhuse til én Familie *(Houses)* og Villaer *(Cottages)*, er kortfattede, og det ledsagende Billedstof er præget af en noget usikker og feminin Smag. Desuden beskæftiger de sig med Æmner, som i andre Værker er behandlede med langt større Grundighed og Kløgt.

Afsnittet om *Flats* er derimod temmelig nyt ved sit Æmne og Billedvalg. Det er interessant at iagttage, hvorledes de engelske Architekter har forsøgt at overføre deres fortræffelige Tradition fra Enkelthuse paa denne ny Opgave. De forsøger lige som der at udforme de forskellige Værelser, saa at hver danner en lille rolig Verden for sig, og ved Hjælp af fast Inventar og god Vinduesanbringelse forstaar de at udnytte de givne Rum til Grænsen.

De fleste Planer er klarede ved Hjælp af smaa Lysgaarde, om hvilke er lagt underordnede Rum som Trapper, Bad, W. C., Korridorer o. l. Det giver større Frihed i Udnyttelsen af Arealet og fører ofte til fortræffelige Resultater. Mærkværdigt er det for os at se, hvilket Minimum af ubebygget Areal man i London kan gaa ned til. Byggeloven der synes at være ældgammel og meget mild paa dette Punkt. Der findes Planer af Hjørnehuse, hvor Gaarden ikke er større end et stort Pigekammer. Men naar den som her kun giver Lys til et Par underordnede Rum, kan man vel egentlig ikke indvende noget derimod.

I den ledsagende Tekst giver de to Forfattere flere gode Raad, som ogsaa har Adresse til os. De paaminder om, at man, for at opnaa virkelig komfortable Boliger, bør lægge størst Vægt paa Lejlighedernes Økonomirum, ider Mangler her medfører de føleligste Kvaler for Brugerne. De foreslaar at indrette faste Møbler i Pigeværelserne, da disse Rum ofte er for smaa til at optage et tilfældigt Møblement. Lysgaardene foreslaar de at ventilere ved Friskluftstilførsel ved Bunden, saa at de kan suge som en Skorsten, og de fordømmer Anbringelsen af Elevatorer i Trapperummenes Gennemsigt, da Rummet derved synes trangere og let berøves al Skønhed. Alt i alt er dette Afsnit meget læseværdigt.

I et lille Tillæg er gengivet en Del Planer af franske Lejligheder. De viser en paafaldende Færdighed i at skabe en regelmæssig Plan af en vis akademisk Skønhed med symmetriske Rum selv paa vanskelige Grundstykker. Disse Planers Værdi i den daglige Brug er imidlertid sikkert noget tvivlsom, og deres hele Karakter med de stærke Reminiscenser fra den store Stil er os lovlig fremmedartet.

Resten af Bogen er der ikke megen Grund til at dvæle ved, den er som alt nævnt en temmelig tilfældig Samling af Planer, Façader og Interiører fra engelske Huse, ledsagede af en noget godtkøbs Tekst.

Enkelte af de store Navne er repræsenterede (Newton, Mitchel), og endelig er det jo saa at sige umuligt at tage et engelsk Værk af denne Art i Haanden uden at modtage et Helhedsindtryk af Sundhed, Naturlighed, god Smag og megen Kunnen.

Bogen er smukt trykt og de mange farvede Billeder fortræffelige.

(Tilsendt af: Ursins Efterfølger og Siegfried Michaelsens Efterfølger.)

Lommebog for Bygningshaandværkere. Redigeret af Architekt ALFRED MØLLER. N. C. Roms Forlag.

Af denne lille nyttige Lommebog er 10de Aargang udkommet. Den adskiller sig ikke paa noget Punkt fra sin nærmeste Forgænger, hvorfor vi trygt kan anbefale den til Brug for Architekter og Bygningshaandværkere.

FORSKELLIGT.

Rigsarkivets Nybygning. I Anledning af Arch. Thorvald Jørgensens Artikel om denne Sag har vi fra Rigsarkivar, Dr. jur. V. A. SECHER modtaget en Skrivelse, dateret 14. Decbr., hvori vi »i Henhold til Presselovens § 11» anmodes

om at meddele, at en Imødegaaelse af nævnte Artikel fra Dr. Sechers Side findes i Berlingske Tidende for 5.—8. Decbr. og vil fremkomme i »Meddelelser fra det danske Rigsarkiv«, 1ste Bind.

3. Decbr.s Jubilæumstegneklodser. De til Festen forleden fremstillede smukke Tegneklodser var som en Fødselsdagsgave skænkede til Foreningen af Bronzestøber Lauritz Rasmussen.

Det maleriske gamle Kjøbenhavn. Under denne Betegnelse har Kunstforlægger Fritz Benzen udsendt 4 Serier Postkort med Billeder af gamle kjøbenhavnske Huse og Gaarde. Mange af disse Billeder er saa kønne og maleriske, at de sikkert for Architekter og andre med Sans for gammel Bygningskunst vil have stor Interesse.

Formuring af »Grundsten«. Fra Hr. Overklitfoged, Ingeniør A. Poulsen har vi modtaget følgende Forslag:

De fleste Bygherrer sætter Pris paa at »lægge Grundstenen« til deres Hus, en god gammel Skik, som der er al Anledning til at opretholde, bl. a. fordi den medfører en Art Korrespondance mellem den nulevende Generation og det ubekendte Slægtled, som ad Aare finder »Grundstenen«, eller med andre Ord: den Flaske med en lille Epistel og et Par Mønter, som Bygherren indmurer i sit Hus, alt mere eller mindre tarveligt eller vel arrangeret, eftersom Huset er en Rønne eller et Slot.

Denne tarvelige Flaske eller det fine Glas vilde jeg gærne herved bidrage til at skaffe Efterverdenen i Hænde i saa god Kondition som muligt, og det samme er jo enhver Bygherres Hensigt, naar han fylder den og senere med egen Haand indmurer den; men det praktiske Resultat af en omhyggelig Indmuring vil næsten nødvendigvis blive, at ad Aare Flasken viser sig blandt Murbrokkerne som Glasskaar og dens Indhold spredes i Gruset, hvor den velmente Hilsen til Efterslægten ødelægges af Fugtighed, før den findes.

Langt bedre vil det gaa den, dersom man ikke havde formuret »Flasken«, men kun udsparet et lille, rummeligt Hul til den — i Regelen vel blot af en Murstens eller $^1/_2$ Stens Størrelse — og saa lagde Flasken deri paa lidt rent Sand og fyldte Hullet til Strøgmaal med Sand. Ovenpaa denne lille Sarkofag kommer saa den virkelige Lægning af et Par »Grundsten« i Mørtel, lagt med Bygherrens egen Haand.

A. Poulsen,
M. I. F.

Jærnets Forandringer ved Rystelser. Den ofte fremsatte Formodning, at Materialet i Jærnkonstruktioner ved at udsættes for stadige Rystelser skulde forandre Karakter paa en skadelig Maade, har for nylig i Tyskland været gjort til Genstand for en meget omhyggelig Undersøgelse. Paa Foranledning af den preussiske Jærnbaneforvaltning blev der undersøgt en Række Jærnprøver, som blev udtaget af saadanne Brobygninger, der i længere Tid havde været udsatte for stærk Trafik. For at faa sikre Holdepunkter for en Undersøgelse blev der taget Prøver dels af meget stærkt spændte Konstruktionsdele og dels af saadanne, der kun var udsat for ringe Spænding, og disse blev da sammenlignede med hver-

andre. Forsøgstabellerne, i hvilke Resultaterne af disse Prøver er gengivne, blev for kort siden offentliggjorte i »Deutsche Bauzeitung«. De beviser, at Jærnets Fasthed *ikke* formindskes og at Materialet overhovedet ikke forandres, naar Belastningen ligger indenfor Tilladelighedens Grænser, selv om Belastningen er stærkt vekslende.

Trykfejl og Rettelser. I Konkurrence-Programmet med Bilag i forrige Nr. af »Architekten« er indløbet følgende Fejl:

Side 127, 3. Linie fra oven: »som tillader, at der kan køres gennem den« falder bort.

Side 129, 10. Linie fra neden: faldet ud efter »tilstødende«: *Spær spigres forsvarligt fast. I saadanne Spær.*

Side 130, 7. Linie fra oven: Aabningen rettes til: *Aabninger.*

Samme Side, 5. Linie fra neden: indadgaaende rettes til: *udadgaaende.*

Side 131, 19. Linie fra neden: øverste 5 Alen rettes til: øverste 2 Alen.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmødet den 16. December Kl. 8.

Formanden meddelte, at Bestyrelsen havde konstitueret sig med Axel Berg som Formand, Thorvald Jørgensen Næstformand, H. Koch Sekretær.

Efter forskellige Meddelelser fra Formanden, bl. a. at Foreningen til sit Bibliotek havde modtaget 3 Hæfter fra Regeringsraad de Bruyn, gik man over til Dagsordenen (angaaende denne se »Arehitekten«s 11. Hæfte).

1) Efter at Lauritzen havde motiveret Forslaget om Ændringer i Vedtægten, blev der nedsat et Udvalg til Forberedelse af Sagen, bestaaende af Clemmensen, Lauritzen. Levy, Koch og V. Schmidt.

2) Sylvius Knutzen forklarede Grunden til, at han havde stillet Forslaget, og anbefalede, at det henvistes til det om den foregaaende Sag nedsatte Udvalg. Efter nogen Diskussion vedtoges dette.

3) Axel E. Petersen fremlagde en Liste over, hvad der forefindes af Tavler og Tekst paa det kgl. Bibliotek, og forklarede, hvorledes man havde tænkt, Udgivelsen kunde foregaa. Formanden anbefalede Forslaget og takkede Forslagsstillerne. Der valgtes et Udvalg, bestaaende af Axel Berg, Eugen Jørgensen, Th. Jørgensen, Axel E. Petersen og H. Storck. Udvalget fik af Forsamlingen Bemyndigelse til, paa Foreningens Bekostning, at lade foretage Prøvetrykning af nogle faa Blade af Danske Vitruvius, Bind III, forhandle med en Forfatter om en kritisk Gennemgang af Teksten m. v. og skaffe Oplysning om Bekostningen ved Udgivelsen samt fremlægge Meddelelser herom paa et Foreningsmøde til endelig Beslutning.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion; Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

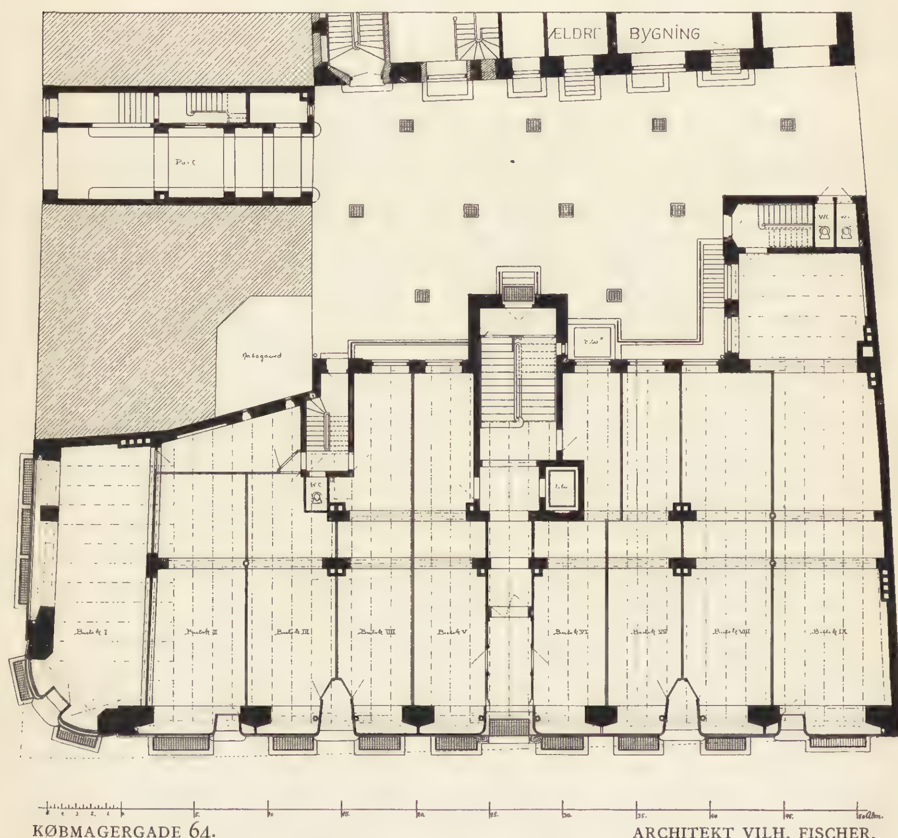
KJØBENHAVN
DEN 28. DECEMBER 1907
10. AARGANG № 13

KØBMAGERGADE 64. ARCHITEKT VILH. FISCHER.

KØBMAGERGADE 64.

Bygningen paa Hjørnet af Købmagergade og Pustervig ejes af Malermester F. Andersen og er opført i 1906—07. Den er udelukkende indrettet til Forretningsbrug i alle Etager, og for at faa saa stor Udstillingsplads som muligt til Stuebutikerne, er Façademurene trukne tilbage fra Gadelinien, medens Butiksvinduerne med Jærnkarme og Glastag ligger i Gadelinien.

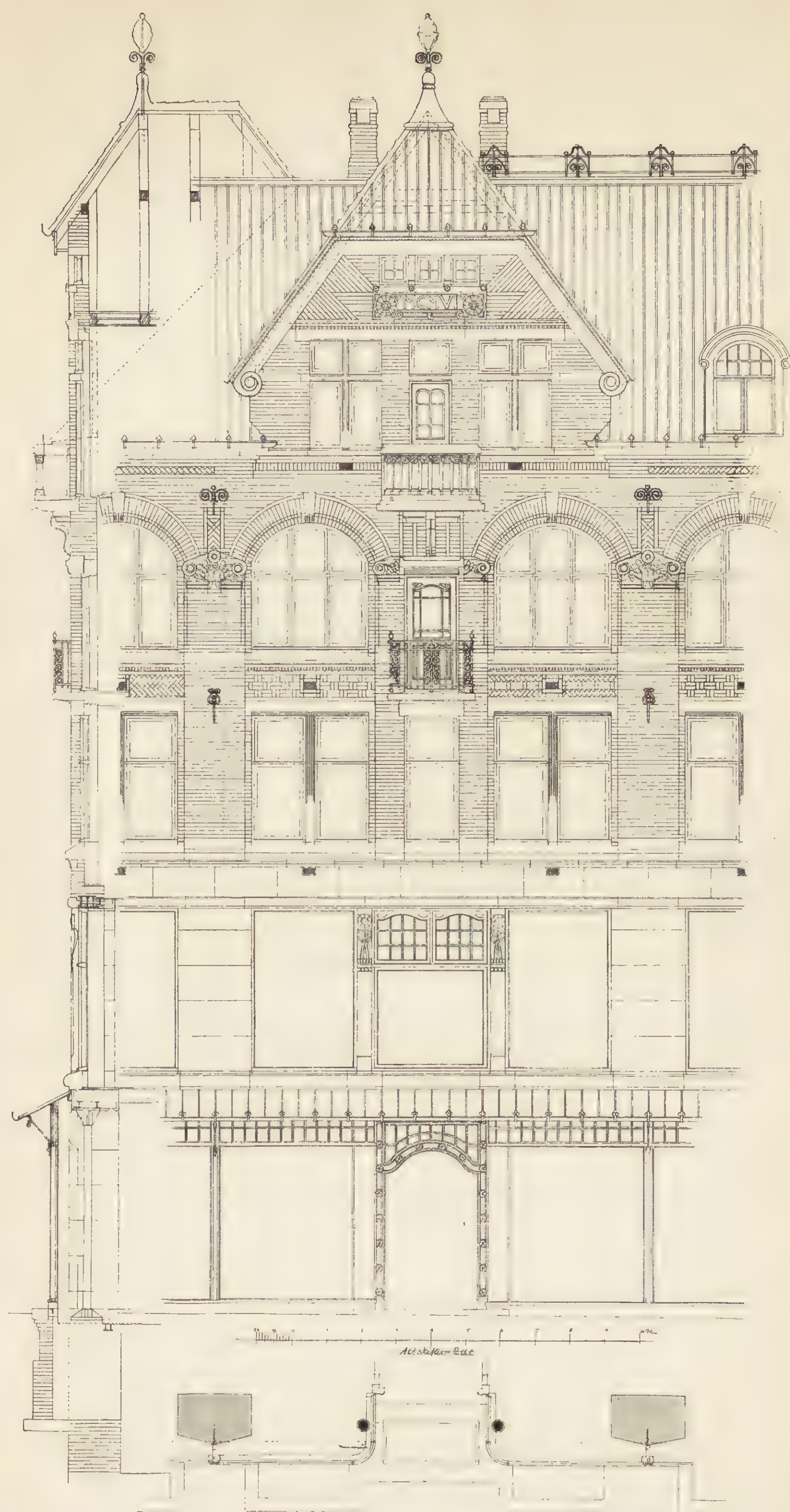

KØBMAGERGADE 64. ARCHITEKT VILH. FISCHER.

Det var en udtrykkelig Fordring, at Vinduerne paa 1ste Sal skulde kunne anvendes som Udstillingsvinduer, hvorfor de skulde have saa stort Glasareal som muligt.

A/S Emanuel Jensen & Schumacher og Murmester Carl Køhler overtog Arbejdet i Hovedentreprise. Etageadskillelserne er udført af armeret Beton af førstnævnte Aktieselskab, Tømrerarbejdet af Adam Matthissen, Snedkerarbejdet af A/S Oscar Køhler, Blikkenslagerarbejdet og det sanitære Anlæg af Graucob & Co., Smedearbejdet af F. Schæbel og Malerarbejdet af Ejeren selv. A/S Vølund har leveret Varmeværket (Varmtvand).

Vilhelm Fischer.

KØBMAGERGADE 64. ARCHITEKT VILH. FISCHER.

KØBMAGERGADE 64. ARCHITEKT VILH. FISCHER.

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1906—1907.

(Fortsat.)

Det kan nu have Interesse at udrede Forbindelsen mellem Byggevirksomheden i det forløbne Aar og Antallet af ledige Beboelseslejligheder. Af disse fandtes der ved April Flyttedag 1907 og de tre nærmest foregaaende Aar følgende Antal:

Antal Lejligheder paa	April 1907	April 1906	April 1905	April 1904
1—2 Værelser.........	5157	5261	5198	4409
3—4 —	3547	3516	3444	2968
5—6 —	500	474	513	471
over 6 —	61	76	77	78
	9265	9327	9232	7926

Fra Slutningen af Halvfemserne, da der i Kjøbenhavn næsten var Bolignød (i 1899 fandtes der saaledes i hele Byen kun 478 ledige Beboelseslejligheder), har Lejeledigheden været i uafbrudt og stærk Vækst til April Flyttedag 1906, da Toppunktet var naaet med 9327 ledige Lejligheder. I Perioden April 1906 til April 1907 kan man for første Gang i en længere Aarrække melde en lille Nedgang, nemlig til 9265 ledige Lejligheder. Statistisk Kontor har tidligere paavist, at denne Vending maa sættes i Forbindelse med en af det økonomiske Opsving følgende stærkere Befolkningstilvækst og stigende Efterspørgsel efter Boligrum.

De ledige Beboelseslejligheders Fordeling indenfor de enkelte Bydele ses af nedenstaaende Tal for de sidste 4 Aar:

	Ældre By med Kristianshavn	Voldkvartererne	Vesterbro	Nørrebro	Østerbro	Valby, Brønshøj, Sundbyerne	Ialt
April 1904	1181	217	1482	2607	1579	860	7926
April 1905	1631	432	1743	2594	1609	1213	9232
April 1906	1945	442	2008	2493	1160	1279	9327
April 1907	2046	345	1518	2751	1276	1329	9265

Det vil ses, at der har været en Aftagen i Lejeledigheden for Voldkvartererne og Vesterbro, men iøvrigt Stigning for de andre Bykvarterer.*)

*) Til Oplysning om Grænserne for de nedenfor omtalte hygiejniske Distrikter bemærkes følgende:

Af Byen indenfor den gamle Voldlinie udgør St. Annæ Kvarter den nordligste Del, begrænset af Gotersgade, Kongens Nytorv og Nyhavn, og delt ved St. Kongensgade i Øster og Vester Kvarter. Gammelholm begrænses af Nyhavn, Kongens Nytorv og Holmens Kanal. Af den øvrige By indenfor Voldene udgør den gamle Bys ældre Del Kvartererne nord og vest for en Linie ad Vestergade, Skindergade, Skoubogade, Vimmelskaftet, Amagertorv, Købmagergade, Kultorvet. Resten er kaldt Gamle Bys yngre Del.

Voldkvarterernes ydre Grænse er Classensgade, Søerne, Gl. Kongevej, Helgolandsgade, Kvægtorvsgade.

Af Forstæderne har Vesterbro og Nørrebro Grænser mod Frederiksberg. Grænsen mellem Nørre- og Østerbro er dragen gennem Østerbrogade, Øster-Allé, Lyngbyvej. Indenfor Nørrebro skiller Nørrebrogade mellem Blegdams- og Blaagaardskvarteret, medens Nørre Allé, Møllegade, Nørrebrogade og Jagtvej angiver Grænsen mod det ydre Nørrebro.

Efter at Statistisk Kontor har overtaget Behandlingen af Materialet om ledige Lejligheder og sammenarbejdet dette med de øvrige Oplysninger, Kontoret besidder om kjøbenhavnske Beboelsesforhold, ser man sig i Stand til at sammenstille Lejeledigheden med det samlede Antal Lejligheder af den paagældende Størrelse. Først herved kan man nogenlunde klare sig Betydningen af de abso-

April 1907 Lejligheder paa	1 Værelse			2 Værelser			3 Værelser			4 Værelser		
	Ialt	deraf ledige		Ialt	deraf ledige		Ialt	deraf ledige		Ialt	deraf ledige	
		Antal	pCt.		Antal	pCt.		Antal	pCt.		Antal	pCt.
Gamle Bys ældre Del....	620	10	1,6	936	40	4,3	966	36	3,7	420	14	3,3
Gamle Bys yngre Del....	1598	91	5,7	1757	208	11,8	1702	98	5,8	690	38	5,5
Gammelholm	115	3	2,6	203	4	2,0	320	4	1,3	360	19	5,3
St. Annæ Øster Kvarter..	216	3	1,4	475	24	5,1	444	25	5,6	292	5	1,7
St. Annæ Vester Kvarter.	2107	235	11,2	3213	233	7,3	1362	48	3,5	906	24	2,6
Kristianshavn............	1242	127	10,2	2903	311	10,7	1140	87	7,6	640	85	13,3
Voldkvartererne..........	759	8	1,1	3404	142	4,2	1625	32	2,0	2324	36	1,5
Østerbro................	1162	60	5,2	6349	426	6,7	2850	168	5,9	3223	301	9,3
Blegdamskvarteret........	1119	52	4,6	4683	405	8,6	1651	67	4,1	1407	87	6,2
Ydre Nørrebro	836	87	10,4	7367	666	9,0	2733	291	10,6	1566	136	8,7
Blaagaardskvarteret.......	1984	130	6,6	5414	468	8,6	1987	109	5,5	1398	82	5,9
Vesterbro	1748	117	6,7	10534	760	7,2	4354	274	6,3	3013	236	7,8
Tilsammen:												
Det gamle Kjøbenhavn...	13506	923	6,8	47238	3687	7,8	21134	1239	5,9	16239	1063	6,5
Valby	106	11	10,4	861	25	2,9	1340	95	7,1	597	68	11,4
Brønshøj...............	264	18	6,8	1498	138	9,2	1365	148	10,8	687	117	17,0
Sundbyerne	509	44	8,6	4250	311	7,3	2490	100	4,0	1164	159	13,7
Hele Kjøbenhavn..	14385	996	6,9	53847	4161	7,7	26329	1582	6,0	18687	1407	7,5

April 1907 Lejligheder paa	5 Værelser			6 Værelser			7 Værelser			8 Værelser og derover			Tilsammen Lejligheder		
	Ialt	deraf ledige		Ialt	deraf ledige		Ialt	deraf ledige		Ialt	deraf ledige		Ialt	deraf ledige	
		Ant.	pCt.		Ant.	pCt.		Ant.	pCt.		Ant.	pCt.		Antal	pCt.
Gamle Bys æld. Del	244	8	3,3	155	16	10,3	80	4	5,0	149	5	3,4	3570	133	3,7
Gamle Bys yng. Del	391	20	5,1	253	9	3,6	145	11	7,6	223	5	2,2	6759	480	7,1
Gammelholm	255	14	5,5	248	15	6,0	140	13	9,3	104	2	1,9	1745	74	4,2
St. Annæ Øster Kv.	210	8	3,8	207	7	3,4	152	5	3,3	351	14	4,0	2347	91	3,9
St. Annæ Vester Kv.	303	26	8,6	149	18	12,1	117	6	5,1	122	1	0,8	8279	591	7,1
Kristianshavn	213	58	27,2	85	7	8,2	44	1	2,3	47	1	2,1	6314	677	10,7
Voldkvartererne...	1431	35	2,4	1063	46	4,3	598	30	5,0	628	16	2,5	11832	345	2,9
Østerbro	1233	162	13,1	718	112	15,6	349	36	10,3	248	11	4,4	16132	1276	7,9
Blegdamskvarteret.	450	32	7,1	251	34	13,5	131	8	6,1	88	1	1,1	9780	686	7,0
Ydre Nørrebro ...	329	39	11,9	80	7	8,8	28	»	»	27	»	»	12966	1226	9,5
Blaagaardskvarteret	450	17	3,8	165	24	14,5	58	8	13,8	47	1	2,1	11503	839	7,3
Vesterbro	818	77	9,4	364	36	9,9	219	15	6,8	171	3	1,8	21221	1518	7,2
Tilsammen:															
Det gl. Kjøbenhavn	6327	496	7,8	3738	331	8,9	2061	137	6,6	2205	60	2,7	112448	7936	7,1
Valby	164	20	12,2	48	4	8,3	35	»	»	56	1	1,8	3207	224	7,0
Brønshøj.	148	7	4,7	63	5	7,9	31	»	»	36	»	»	4092	433	10,6
Sundbyerne	260	53	20,4	95	5	5,3	38	»	»	45	»	»	8851	672	7,6
Hele Kjøbenhavn..	6899	576	8,3	3944	345	8,7	2165	137	6,3	2342	61	2,6	128598	9265	7,2

lute Tal for de ledige Lejligheder. Resultatet ses af foranstaaende Tabel, der for de enkelte hygiejniske Distrikter angiver Lejeledigheden saavel i absolute Tal som i Procenter. Det maa bemærkes, at de ledige Lejligheder af Hensyn til Sammenstillingen med det samlede Antal Lejligheder efter Beboelsesstatistiken her i Modsætning til det foregaaende maa opføres saaledes, at Pigekammer tæller med som Værelse.

Af det samlede Antal Beboelseslejligheder i Kjøbenhavn i April 1907, der er beregnet til 128.598, er 9265 ledige, hvilket svarer til gennemsnitlig 7,2 pCt. Dette kan ogsaa udtrykkes saaledes, at for hver 14 Beboelseslejligheder staar omtrent 1 ledig. Betragter vi Forholdet for de enkelte Grupper af Lejligheder, vil man se, at Ledighedsprocenten er særlig lille for de store Lejligheder paa 8 Værelser eller derover. Ellers er Afvigelserne fra det samlede Gennemsnit for de andre Gruppers Vedkommende ikke meget betydelige. Størst (8,7 pCt.) er Ledigheden for Boliger paa 6 Værelser, mindst (6,0 pCt.) for dem paa 3 Værelser. Trods de mange nytilkomne Lejligheder af denne Art har Efterspørgselen fulgt ganske godt med.

Meget større Forskelligheder er der derimod med Hensyn til Lejeledigheden i de enkelte Kvarterer af Byen. Gunstigt stiller Forholdet sig for de mere velhavende Bydele som Gammelholm, St. Annæ Øster Kvarter og Voldkvartererne. Hertil bidrager det, at der i disse Bydele findes mange store og velbeliggende Lejligheder, som forholdsvis let har kunnet omdannes i Overensstemmelse med moderne Boligkrav, og hvis Indehavere ikke hører til de stærkt flyttende. Men ogsaa med Hensyn til de mindre Lejligheder i disse Kvarterer viser der sig en større Stadighed i Beboelsen, hvilket ogsaa gælder om den gamle Bys ældre Del. Dette hænger maaske noget sammen med, at mange Mennesker med Hensyn til Valget af Boligens Beliggenhed viser en ikke ringe Konservatisme. De flytter nødigt ud af det Kvarter, hvor de har boet gennem en længere Aarrække, i hvert Fald ikke til socialt ringere Omgivelser. Andre er bundne af Hensynet til den Virksomhed, i hvilken de er beskæftigede, hvilket navnlig spiller en Rolle i de egentlige Forretningskvarterer. Større Lejeledighed er der derimod i de fattige Gader af den indre By, som f. Eks. Ádel- og Borgergadekvarteret (St. Annæ Vester Kvarter) og Vognmagergadekvarteret, beliggende i den gamle Bys yngre Del. I denne sidste er saaledes 11,8 pCt. af Toværelserslejlighederne ledige mod f. Eks. kun 4,2 pCt. i Voldkvartererne. Forholdsvis mange tomme Lejligheder er der i Bydele, hvor der har fundet meget ny Bebyggelse Sted, idet det tager en vis Tid at faa de nye Lejligheder anbragte. Dette maa bl. a. haves for Øje, naar man f. Eks. sammenligner Østerbro, hvor der i de senere Aar er tilkommet talrige nye moderne indrettede Lejligheder, med de ældre Blaagaards- og Blegdamskvarterer, hvis Beboelseslejligheders Indretning ikke staar paa Højde med de nyere Kvarterers, men som desuagtet har en ringere Lejeledighed end Østerbro. Men af de 1276 ledige Lejligheder i denne Bydel falder ikke mindre end 558 paa Bryggervangens og Viborggades Roder, hvor den nye Bebyggelse aldeles overvejende har fundet Sted. Paa det ydre Nørrebro er Lejeledigheden i det hele nogenlunde ligeligt fordelt. Undersøger man Forholdet for de enkelte Ejendomme, træffer man sjældent nogen, der er gaaet helt Ram forbi. Men ogsaa her forhøjes Lejeledigheden noget ved enkelte ganske nye

Gader eller nye Bebyggelseskomplekser (f. Eks. Julius Bloms Gade). Ligeledes paa Vesterbro vil man ved at gennemgaa de enkelte Huse finde Lejeledighed næsten overalt, men dog mest i Gader, hvor Bebyggelsen er af ældre Dato. Saaledes er Lejeledighedsprocenten i Absolonsgade ca. 15 mod kun 7,2 for hele Vesterbro. Naar Kristianshavn udviser en meget stor Lejeledighedsprocent, nemlig 10,7, skyldes dette delvis de nye Ejendomme ved Langebro, som endnu for en stor Del ikke er tagne i Brug. Af 582 Lejligheder i Amagerbro Kvarter er ikke mindre end 191 ledige. Holder man dette Kvarter ude af Betragtning synker Lejeledighedsprocenten for Kristanshavn til 8,5.

Antallet af Forretningslokaler, fuldførte i 1906, udgjorde 598, deraf 389 Butikker, mod henholdsvis 351 og 297 Aaret forud. Her har der altsaa fundet en betydelig Stigning Sted. Ved April Flyttedag 1907 fandtes der af ledige Butikker 1133, af ledige Lager-, Kontor- og Værkstedslokaler 435. Da de tilsvarende Tal i 1906 var 752 og 382, vil det ses, at Bevægelsen her, modsat Forholdet for Beboelseslejlighederne, har været henimod en større Lejeledighed.

I Forbindelse med Boligforholdene skal anføres Tilvæksten i Ejendommenes samlede Assurancesummer for en Række Aar, idet man dog holder sig til de to store Selskaber »Kjøbenhavns Brandforsikring« og »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger«.*)

Ved Udgangen af Aaret	Assurancesum for Kjøbenhavn med samtlige indlemmede Distrikter Kr.
1902	788.316.151
1903	834.135.192
1904	864.321.178
1905	892.757.601
1906	933.054.946

(Fortsættes).

FORSKELLIGT.

»Reform« paa W. C.-Omraadet. Efter hvad vi erfarer vil Bygningsautoriteterne fremtidig tillade, at Vægge om Vandklosetter — men *ikke* om Luftklosetter — udføres af Gibs-, Cement- eller Kokolithplader, istedetfor som hidtil af Murværk eller armeret Beton.

*) Da Driftsaarene for de to Selskaber ikke falder sammen med Kalenderaarene (for Kjøbenhavns Brandforsikring gaar det fra 1. Oktbr. til 30. Septbr., for Landbygningernes Brandforsikring fra 1. April til 31. Marts), har man for hvert Selskab regnet Driftsaaret lig med det Kalenderaar, med hvilket det nærmest falder sammen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 4. JANUAR 1908
10. AARGANG № 14

VOR FRUE KIRKE VED ROESKILDE.

Midt i det Sogn, der tidligere har hørt til den forlængst nedlagte Vor Frue Kirke i Roeskilde, er den her afbildede Kirke bygget, ca. $^1/_2$ Mil syd for Byen ved Landevejen til Køge. Bekostningen ved Kirkens Bygning er udredet af Stiftsmidlerne, og Kirken hører ind under »Sjællands Stiftslandsbykirker«, hvis Midler bestyres af Stiftsøvrigheden.

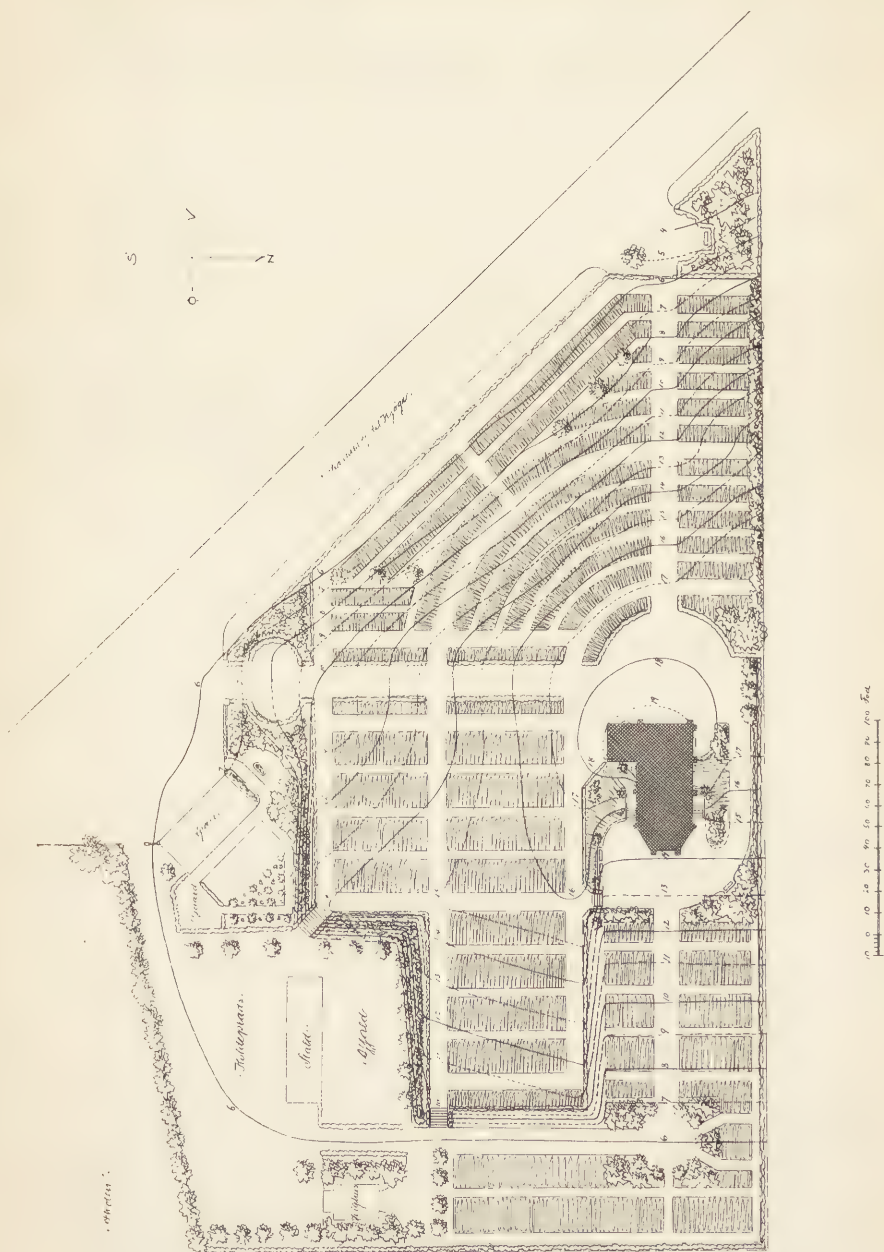
Da Kirkens Architekt, Professor HANS J. HOLM, i sin Tid blev anmodet om at nævne en Sum, han maatte anse for passende til Opførelsen af Kirken, opgav han 35.000 Kr., men Ministeriet mente denne Sum var for høj og nedsatte den til 25.000 Kr. Prof. Holm udarbejdede da et Forslag til en Kirke, der skulde kunne bygges for dette Beløb, men indsendte samtidig Tegninger til Kirken, saaledes som den efter Architektens Mening *burde* være, vedlagde et

VOR FRUE KIRKE.
SET FRA VEST.

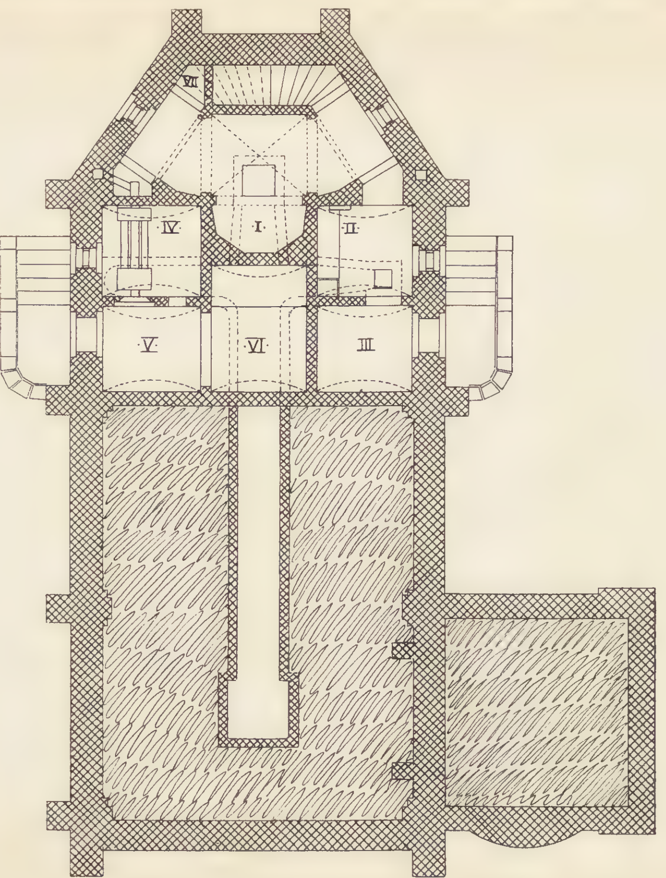
ARCHITEKT
PROF. HANS J. HOLM.

Overslag, der lød paa 35.000 Kr., og motiverede i en længere Skrivelse, hvorfor dette Forslag maatte foretrækkes for det førstnævnte. Denne Skrivelse vil være kendt af »Architekten«s Læsere, idet Redaktionens Uddrag af den er aftrykt i

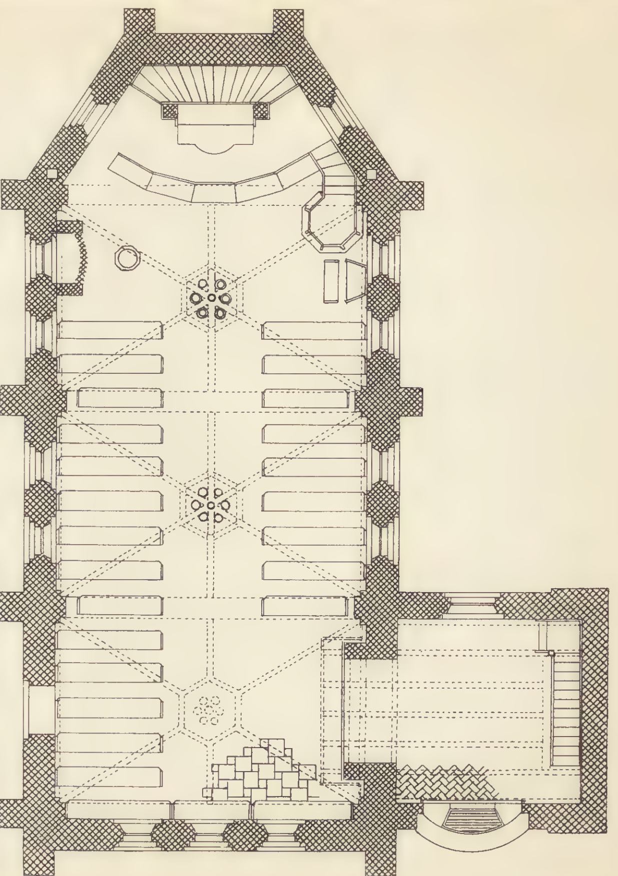

VOR FRUE KIRKE. PLAN AF KIRKEGAARDEN.

8de Aargang S. 527 med Overskrift: »Fra Kopibogen«. Enhver Bygningskyndig vil glæde sig ved at opfriske dette Aktstykke, der er et udmærket og vel begrundet Indlæg imod den vidt drevne Sparsommelighed, som er den herskende ved Bevillingerne til nye Kirkebygninger, hvorved det saa at sige bliver umuligt

I. Konfirmandstue. II. Præst. III. Forstue. IV. Varmeværk. V. Fyrrum.

VOR FRUE KIRKE. PLANSNIT UNDER KIRKENS GULV.

VOR FRUE KIRKE. SNIT FRA SYD TIL NORD.

VOR FRUE KIRKE. SNIT FRA ØST TIL VEST.

VOR FRUE KIRKE.

at naa et Resultat, der er den smukke og alvorlige Opgave værdigt. Det var derfor en stor Tilfredsstillelse, at Autoriteterne lod sig paavirke til at bevilge den større Sum, hvorved Kirken kunde fremstaa i sin nuværende Skikkelse.

Kirken har en glimrende Beliggenhed paa et ret højt Bakkedrag, hvorfra der er vid Udsigt til alle Sider. Foreløbig ligger den paa den bare Bakke, Kirkegaarden er nys anlagt, og Træer og Buske er smaa og spæde, men naar

disse vokser til, vil Bygningen gro bedre sammen med Terrænet. (Træerne paa Billedet er efter Anmodning »tildigtede« af Xylograf F. Hendriksen.) Engang i Tiden skal der paa Kirkegrunden opføres en Graverbolig og en Stald til Kirkebesøgendes Heste samt et Lighus.

Denne lille Kirke, der — i Ordets egentligste Forstand — er et Værk af »den Holmske Skole«, er et godt Eksempel paa, hvor sundt og ædrueligt en dansk Architekt tager paa den Opgave at bygge en Kirke. Uden Snirkler og Kruseduller fortæller den ganske jævnt og oprigtigt om sin Bygmesters Kærlighed til Fædrenes, gennem Aarhundreder stedfæstede, Byggesæt med Benyttelse af de Former og Materialer, der passer for Bygningens Øjemed. Om vi skulde tillade os en Indvending angaaende det Ydre, maatte det være den, at Indtrykket

VOR FRUE KIRKE. DET INDRE SET FRA VEST.

deraf maaske er noget mere købstads- end landsbyagtigt. Dog, dette Indtryk vil muligvis forsvinde, naar Kirken, som før nævnt, ved Naturens Hjælp bindes fastere ind i Landskabet.

Da Terrænet falder stærkt mod Øst, er det, paa Grund af den saaledes fremkomne større Højde, blevet muligt at indrette gode, lyse Kælderrum til Konfirmandstue, Rum for Præsten med Forstue, Varmeværk og Fyrrum.

Gennem et rummeligt Vaabenhus, hvis Bjælkeloft og Panelværk staar med Træets naturlige Farve, hvad der med en Smule Staffering egentlig ser nydeligt ud, træder man ind i Kirken. Man glædes straks over Skønheden i dette lille, lyse Kirkerum; det er skabt over det gammelkendte gotiske Motiv med let spidsbuede Hvælvinger. Men det ses let her, hvor vigtigt det er, at det kendte Formsprog beherskes med en paa fortroligt Studium og *megen Erfaring* grundet Sikkerhed. Kun derved kan det lykkes at bestemme alle de Maal og Størrelser,

der tilsammen giver Rummet den overbevisende *rigtige*, ɔ: architektonisk tilfredsstillende Form.

Architekten har ikke villet efterligne de i mange af vore Landsbykirker

VOR FRUE KIRKE. SET FRA SYDØST.

almindelige Hvælvingsforhold, der ved deres Lavhed og trykkede Form ofte leder Tanken hen paa Kælderrum. Hvælvingerne løfter sig luftigt og let og bibringer Beskueren den velgørende Følelse af noget frigjort og svævende, der virker — vi kunde fristes til at sige — opbyggeligt paa Sindet.

Alle Enkeltheder i dette Kirkerum er behandlede med stor Omhu, levende kunstnerisk Opfindsomhed og — vi maa sige — stor Dristighed. Saaledes

Alteret, som er muret op af røde Mursten med sine Baand og et Kors af Fraadsten, hvis Farve staar smukt til de røde Tegl. Den ejendommelige Idé: at pryde Alteret med en Bræmme af gamle, broderede »Guldnakker« (skænkede af Omegnens Bønderkoner), endvidere de to murede Hjørnepiller til Alterstagerne fra den gamle Frue Kirke og hver desuden kronet med 8 Malmlysepiber til Brug ved Højtiderne — alt dette, der hver for sig betegner noget nyt og fremmedartet, forener sig til et fuldkomment harmonisk og smukt Billede, sammen med det gamle Krucifiks, der tillige med Døbefonten ligeledes er Arvegods fra Vor Frue i Roskilde.

Paa et Fløjlsklæde over Prædikestolens Læsepult er ogsaa anvendt gammelt Sølv- og Guldbroderi. Til Alterdug, Trækgardiner, Dække over Døbefonten m. m. er anvendt Linklæder med den skønneste Hedebosyning, som nogle af Sognets Kvinder har hentet frem fra deres Kister og Skabe og skænket til dette Øjemed. Alt dette viser en Kærlighed til Sagen og et Ønske om at være med i Arbejdet for at gøre deres Kirke skøn og prydelig, der er i høj Grad tiltalende. Tæppet foran Alteret er udført af gammelt, hjemmevævet Hvergarn, Knæfaldet er betrukket med Vadmel. Broderihandler Permin har været behjælpelig med at faa alle de gamle Sager anbragte.

Architekt Holger Jakobsen har haft Tilsyn med Arbejdets Udførelse.

Kirkegaarden er, efter Tegninger af Landskabsgartner Edv. Glæsel, anlagt af Handelsgartner Petersen i Roeskilde. Varmeværket er konstrueret af Ingeniør, Professor Ramsing og udført af De Smithske Støberier, Aalborg, der ligeledes har støbt Klokken. Maleren Budtz-Møller har malet i Kirken, dekoreret Prædikestolen m. m. Lysekronerne er støbte af Hofbronzestøber Lauritz Rasmussen.

Af Haandværksmestre har medvirket: Murmester Schledermann, Tømrermester Weber, Glarmester Guhle, Smedemester Winckelmann, alle af Roeskilde. Orglet er udført af Orgelbygger Zachariassen, Aarhus. Lynledningen er konstrueret af Ingeniør Colding og udført af Hassel & Teudt. En Bibel, skænket af »Hans J. Holm og Hustru«, er meget smukt indbunden af Anker Kyster.

K. V.

JEPPE AAKJÆRS HUS.

I Anledning af Hr. Thorvald Jørgensens Offentliggørelse i »Architekten« af sine Tegninger til Jeppe Aakjærs Hus, vil jeg bede om Plads for et Par Oplysninger. De fremkommer først nu paa Grund af min Bortrejse fra Byen.

At Hr. Thorvald Jørgensen havde forfattet baade Planer og Façader til Huset, var jeg indtil det Tidspunkt ganske uvidende om. Efter Ejerens Oplysninger forholdt Sagen sig saaledes: Han selv havde udarbejdet Planen sammen med den tidligere nævnte Architekt i Skive, som ligeledes havde tegnet den oprindelige Façade til Huset. Denne tilfredsstillede ham imidlertid ikke æstetisk, hvorfor han formaaede Hr. Thorvald Jørgensen til at udarbejde en anden Skitse af Husets Ydre over den samme Plan. Da senere jeg paatog mig at udarbejde de nødvendige Tegninger til Husets Opførelse, opfattede jeg derfor min Opgave som sidestillet med Thorvald Jørgensens, nemlig efter min Smag og Evne at tegne

en Façade til den givne Plan. Thorvald Jørgensens Skitse kendte jeg, og det var mig naturligvis vanskeligt at komme særligt langt fra den, naar jeg var bundet af Planen og af Hensynet til Tilbudssummen, som ikke maatte overskrides. Endvidere da de af ham valgte gamle Motiver ogsaa syntes mig de naturligste.

Dog tør jeg tro, at en nærmere Sammenligning af de to Tegninger vil vise saa stor Forskel, at det er berettiget at tillægge hver enkelt selvstændig Værdi. Paa min Tegning er Etagehøjden betydelig lavere og Taget noget højere. Vinduerne er lavere og har højere Brystning. I Dagligstuen, Studereværelset, Forstuen o. fl. St. har Vinduerne en helt anden Form. Endelig er tilføjet de to lave Kviste paa Siderne af den murede Kvist, og Huset er ved Blænding og Baand inddelt til at kalkes i to Farver.

Ved Huse af saa simple Former, og som saa nøje følger en gammel Tradition, er det jo den Slags smaa Ændringer, som bestemmer Karakteren, og jeg har derfor betragtet min Tegning som en Variant over de givne Motiver med Bibeholdelse af en fastslaaet Plan.

Nu ser jeg, at jeg har arbejdet under noget falske Forudsætninger. Jeg beklager, at jeg ikke, dengang jeg overtog Arbejdet, henvendte mig til Hr. Thorvald Jørgensen, og jeg gør ham min Undskyldning derfor. Grunden dertil var dels, at jeg som sagt ikke vidste, at hans Andel i Huset var saa stor, dels at jeg opfattede hele Sagen som mindre betydningsfuld, idet Huset var saa beskedent og jeg udførte mit Arbejde vederlagsfrit.

30. 12. 07. POVL BAUMANN.

OM SKØNVIRKE.

FOREDRAG, HOLDT I FORENINGEN »FRISINDET UNGDOM«

AF LEUNING BORCH.

Mine Damer og Herrer! Saa ny end den Betegnelse er, som jeg har givet mit Foredrag, vil den dog næppe være Dem fremmed. Betegnelsen, som jeg vedkender mig Paterniteten til, er gaaet gennem alle Dagbladene og er bleven stærkt diskuteret, kritiseret og karikeret. Ordet sætter sig nok fast. Det bruges allerede af de fleste, der har med den Slags Ting at gøre, som Begrebet dækker, — og uden Gaaseøjne. Selve Begrebet er saa gammelt som Menneskeslægten. Lige fra de første Mennesker begyndte at *virke*, har Evnen, Trangen til at frembringe noget *skønt* udviklet sig. Men det er gaaet med dette som med alt, hvad Menneskene har med at gøre, det har været underkastet de mærkeligste Forandringer. Hvad en Slægt har fundet skønt, forkastes som Regel af den, som kommer umiddelbart efter, for saa maaske igen senere at tages frem fra Skammekrogen og sættes paa Hæderspladsen.

Naar man derfor skal vejlede paa dette Omraade, maa det jo være selvforstaaeligt, at det subjektive kommer til at spille en fremtrædende Rolle. Den, der vil vejlede, kan spænde over et større eller mindre Felt, være mer eller mindre begrænset i sit Syn, men Grænser vil der altid være: Temperament, Opdragelse, Milieu o. s. v.

For den, der derfor virkelig interesserer sig for skøntvirkede Ting, gælder det da, at han vel kan modtage Vejledning, men maa underkaste denne en Prøvelse.

— — — —

Den Tid, vi tilhører, staar i højere Grad end nogen tidligere i intimt Forhold til de svundne Tider, forsaavidt som ingen tidligere Periode har budt paa saa let en Adgang til at lære Fortidens Frembringelser at kende.

Vi har haft et umaadeligt Stof at tilegne os, men De kender sikkert den særdeles træffende Definition af Dannelse — det, som bliver tilbage, naar man har glemt, hvad man har lært.

Dette maa jo forstaas paa rette Maade: For det første ligger der i Definitionen, at man skal have lært meget, og dernæst og ikke mindst forudsættes det, at der bliver noget meget væsentligt tilbage, naar det tillærte er lagt tilside.

Endnu for et Par Decennier siden var europæisk Skønvirke løbet sammen til et fuldstændigt Kaos.

Det store Stof af antike, middelalderlige og Renæssancefrembringelser og disses Udløbere, Barok, Rococo og endelig Empiren, dansede en ren Heksedans foran Skønvirkerens Øjne. Saa at sige lige betagen af alle disse Skønne havde han ondt ved at kaste sin virkelige Kærlighed paa nogen enkelt, og denne frie Kærlighed affødte adskillige uheldige Børn, som maaske med større Ret end ellers, naar Ordet bruges, kunde kaldes uægte.

Vi, der var yngre paa den Tid, mindes vist med Rædsel disse Stuer med Renæssancemøbler, Makartbuketter, Staffelier med et yndigt Drapperi over, paa hvilket et smægtende Billede af en eller anden Skønhed; — man ser sligt endnu, omend det hører til Sjældenhederne.

Der kom efterhaanden nogen mere Alvor i Tingene, forsaavidt som man begyndte at sortere. Rige Folk indrettede sig: Herreværelse i Renæssancestil, Dagligstue i Rococo, Kabinet i Empire og Soveværelse i engelsk »Libertystyle«.

Saa gik der en Luftning over Landene. Jeg er ikke Historiker eller Politiker nok til klart at kunne udrede Sammenhængen: om det staar i direkte Forhold til den stærke nationale Vækkelse — nok er det: Bevægelsen, som udgik fra England, søgte ned til den nationale Ejendommelighed som Grundlag for en Nyskabelse i hele Kunstens Verden, som maaske engang vil blive stillet lige med Renæssancens Periode. Vi er endnu midt i denne Strømning og kan derfor ikke værdsætte den, det maa blive Eftertidens Sag, men vi bæres oppe af den og svømmer let og sikkert paa dens Vande — NB. efter at vi har lært at svømme. I Begyndelsen misforstodes Bestræbelsen nemlig. Bevægelsen udgik, som jeg sagde Dem, fra England og havde et ret specifikt engelsk-japansk Præg, og dette blev efterlignet, især af Tyskerne.

En ny Strøm, der mødte denne og som udgik fra Belgieren VAN DE VELDE og havde nogle smukke Theorier om Konstruktionens Betydning, Theorier, der kun daarligt svarede til den barokke Praksis, Kunstneren drev — og endnu driver, — denne Strøm, siger jeg, mødte den engelske, og der dannedes en Malstrøm, hvori mangen mindre modstandsdygtig Kunstner druknede.

Nu er Vandene mere stille, nu arbejdes der sundt og støt. Hver Nation

søger paa Basis af sit Naturel, Klimatforhold og tilvante Skønhedsbegreber at skabe noget sundt og skønt.

Og det viser sig da, at Menneskene, tiltrods for alle disse nationale Forskelligheder, i Virkeligheden er Børn af den samme Moder. De Børn, som er kommet til Skelsaar og Alder, som har overstaaet Børnesygdommene, de kan, selv om de bevarer deres Særpræg, dog blive enige om mangt og meget. Der er derfor ved at danne sig ikke blot engelsk, tysk, dansk o. s. v. Skønvirke, men et Skønvirke, som for alle Lande har et fælles Præg af at tilhøre den Tid, hvori vi lever.

Det var i denne Sammenhæng lærerigt og interessant at se den store Udstilling, der afholdtes i Dresden i Sommeren 1906. Tænk Dem en saadan Kraftanstrængelse som over 200 fuldstændig færdigt udstyrede Rum, med Marmor- eller Parketgulve, Stuklofter, Marmor eller Stof paa Væggene, fuldt monterede med Møbler, undertiden kostbare, med Perlemorsindlægninger, af fine, polerede Træsorter, med elektriske Lamper og Kroner, Gardiner o. a. Tilbehør, fint sammenstemt i Farverne, 2 fuldtfærdige Kirkerum med Marmorprædikestol, Mosaikgulve, dekorerede Vægge og Hvælvinger, Marmorvestibuler med Springvand, aabne, skønne Gaarde, en hel lille Kirkegaard med Gravmæler o. s. v.

Men det, der — foruden det respektindgydende ved selve denne Kraftudfoldelse — greb En, var den ærlige, kunstneriske Bestræbelse, og mærkeligt at se, at det, der i Virkeligheden sattes højest af Tyskerne selv, var det, som vi kunde sige Du til, Bestræbelserne gik netop i samme Retning som vore egne: *Kunstnerisk Simpelhed og Ro*, *fint sammenstemte Farver*, *rene Linier og smukt Materiale.* Som Lærer har van de Velde sikkert betydet noget for de unge, der har haft Selvstændighed nok til at gaa deres egne Veje.

Vi har alle lært af Antikens og Ægyptens storladne Linievirkning, af Gothikens højtstemte, logiske og dristige Sammensmæltning af Natur og Konstruktion, af Renæssancens befriende Naturstudium, af Rococoens legende Løssluppethed — vi har lært og vi har glemt, forsaavidt som det ikke er muligt for en virkelig alvorlig, moderne Kunstner at skabe hverken Renæssance, Rococo eller overhovedet noget gennemført Arbejde i en svunden Tids Stil.

Men indenfor vor egen Periodes Grænser er der Spillerum. Vi er endnu langtfra stivnet i Maner, vor Tids Stil er endnu ikke fæstnet; naar den Tid kommer, saa begynder Stagnationen. Endnu dyrkes Naturstudiet, men vi er allerede nu klare over, at den naturalistiske Opfattelse, Naturens direkte Overførelse — om man kan sige saaledes — paa Skønvirke, er uheldig.

Det var i saa Henseende interessant at se paa vor nys afholdte Udstilling i Kunstindustrimuseet: Betragtede man f. Eks. Porcellænet, saa stod den Ornamentik, hvor Naturen var fortættet til Stil, saa langt over den naturalistiske Dekoration, selv om denne var nok saa »livagtig«, som man siger. Og det er jo egentlig ganske selvfølgeligt: jo nærmere man kommer til Naturen, jo mere vil man savne netop det, som er dens fornemste Egenskab: Liv. Hvor Naturen er stiliseret, beroliges man. Man søger ikke efter Naturens Liv, man søger efter Menneskets Evne til at skabe Kunst.

Endvidere lærer man, at Dekoration overhovedet skal anvendes sparsomt, ja jeg vover at paastaa, at den Kunst, det Skønvirke, der gøres med mindst

Dekoration, har et Fortrin i sig selv. Formen skal danne Dekorationen. Dette er et Princip, og Principper er som bekendt til for at brydes. Vi vil ikke lukkes inde i Principrytteri, men kan vel have et Maal at stile efter. Og Maalet er det samme, som har gældt til alle Tider, om end man undertiden har lukket Øjne og Øren: Den store, simple Linieføring, den faste, logiske Form, det afvejede Farvevalg. Formen skal fylde om Indholdet. Intet overflødigt. Det kan godt være rigt og fornemt, men intet overflødigt.

Og som den ene Side af Skønvirkebegrebet — Kunsten — har sine Love, har den anden Side — Haandværket — det samme. Den tekniske Fuldkommenhed har en sideordnet Betydning. Er et Stykke Metal ikke godt drevet, ikke gennemciseleret eller daarligt smedet, er Glasuren paa et keramisk Arbejde ikke fin, ikke stærk, ikke mættet, er Træet i et Møbel ikke rationelt behandlet eller Samlingerne mangelfulde, saa taber Arbejdet i Værdi — Skønvirkeværdi. Kan man ikke sidde i den Stol, ikke faa Benene ind under en Bordsarge, er en Lampefod ikke solid, eller kan man paa Grund af Formen ikke let løfte en Staalampe, eller skærer man sig paa Metallet, eller kan man ikke skænke af den Kaffekande — — — saa bliver disse Arbejder mindre værdifulde som Skønvirke.

Det er det intime Samarbejde mellem Kunst og Haandværk, som skaber Skønvirke.

(Fortsættes.)

STADEN KJØBENHAVNS REGNSKAB OG BERETNING OM KOMMUNENS ANLIGGENDER FOR 1906—1907.

(Sluttet.)

Om Omsætningen af faste Ejendomme faas Oplysninger af nedenstaaende Tal, der angiver Salgssummerne for Ejendomme, solgte ad frivillig Vej. I Tallene er indbefattet de indlemmede Distrikter.

	Ved Salg underhaanden*) Værdi Kr.	Ved frivillige Auktioner Værdi Kr.	Tilsammen Værdi Kr.
1902	49.126.060	832.950	49.959.010
1903	39.229.120	1.770.070	40.999.190
1/4 04—31/3 05 **).	27.594.792	706.500	28.301.292
1/4 05—31/3 06 **).	40.667.780	1.734.550	42.402.330
1/4 06—31/3 07 **).	47.899.512	718.500	48.618.012

*) Tallene er udregnede paa Grundlag af den erlagte 1/4 pCt. Afgift af Køb og Salg underhaanden. Da der ikke svares Afgift af Mageskifter, er Værdien af saadanne ikke indbefattet i Tallene.

**) For Auktioner vedrører Tallene Kalenderaaret, henholdsvis 1904, 1905 og 1906.

Den stærke Nedgang i Værdien af solgte faste Ejendomme, der kendetegner Aarene 1902—4, er i 1905—6 afløst af en Opgang, og Værdien er i sidstnævnte Aar næsten oppe paa samme Beløb som i 1902.

Hvorledes de ved Salg underhaanden afhændede Ejendomme fordeler sig paa Bydele, ses af følgende Tal:

	1906—1907 Kr.	1905—1906 Kr.	1904—1905 Kr.
Indenbys Kvarterer	16.609.680	11.484.316	8.410.132
Kristianshavn	2.308.664	536.636	959.996
Voldkvartererne	7.323.036	4.977.728	2.407.992
Udenbys Kvarterer*)	16.320.064	18.468.776	11.093.776
	42.561.444	35.467.456	22.871.896
Valby	1.825.720	1.057.492	464.992
Brønshøj	1.738.136	2.234.876	2.221.400
Sundbyerne	1.774.212	1.907.956	2.036.504
	47.899.512	40.667.780	27.594.792

Modsat Bevægelsen for 1905—6 falder Tilvæksten i 1906—7 væsenlig paa de indenbys Kvarterer, Kristianshavn og Voldkvartererne, medens der er Nedgang for de udenbys Kvarterer.

Vender vi os til det tvungne Salg af faste Ejendomme, udgjorde disses Værdi i 1902, 1903, 1904—5, 1905—6 og 1906—7 henholdsvis 2.719.075, 6.595.690, 6.819.795, 7.950.910 og 6.411.115 Kr. Dette Tvangssalgs Størrelse kan betragtes som et ganske godt Barometer for Lejemarkedets Tilstand. Stiger Salget, er Stillingen ugunstig, aftager det, er det Tegn paa Bedring. Som saadant maa det altsaa betragtes, naar der i 1906—7, efter en stærk Stigning i den foregaaende Aarrække, atter er indtraadt en lille Nedgang.

Byens Territorium

er undergaaet en Forandring ved den under 4. Marts 1907 approberede Overenskomst om en Mageskifte-Indlemmelse med Gentofte Kommune, hvorved den til sidstnævnte hørende Enklave, »Tuborg Vang«, af Størrelse ca. 20 Tdr. Land, indlemmes i Kjøbenhavn, medens den til Kjøbenhavns Kommune hørende Callisensvej og et Areal paa begge Sider af denne Vej (ialt ca. 7 Tdr. Land) indlemmes i Gentofte Kommune.

Den til Indlemmelserne nødvendige kgl. Resolution er udfærdiget under 22. December 1906.

Byens Bebyggelse.

For at tilvejebringe ny Færdselsaarer i den gamle Del af Staden og tillige for at fremkalde en sundere og heldigere Bebyggelse af nogle af de daarligste Kvarterer er der i Beretningsaaret sket følgende:

I April 1906 har Kommunalbestyrelsen approberet en Plan til Tilveje-

*) Herunder Amagerbro.

bringelse af en Hovedfærdselsaare paa 25 à 26 Alens Bredde fra Holmens Kanal til Nørreboulevard.

Til Udførelse af denne Plan har Magistraten ved Køb under Haanden og ved Ekspropriation erhvervet 43 Ejendomme, liggende dels mellem St. Regnegade, Gl. Mønt, Møntergade og Gotersgade, dels mellem Grønnegade og St. Regnegade, for en samlet Udgift af 3.311.669 Kr.

Magistraten har eksproprieret Ejendommene paa Hjørnet af Antoniegade og Gl. Mønt for en samlet Udgift af 344.900 Kr.

Kommunen har desuden ved Køb og ved Ekspropriation erhvervet forskellige Ejendomme paa Hjørnet af Aabenraa og Hausergade og en Ejendom i Pilestræde, for derved at muliggøre Gennemførelsen af den ovenfor nævnte nye Færdselsaare.

Da der i sin Tid forhandledes om at anlægge det nye Valby Gasværk paa den Plads, hvor det nu ligger, fremsattes i Borgerrepræsentationen Ønsket om at kunne tilvejebringe gode Boliger for Gasværkets Arbejdere i Nærheden af Arbejdspladsen, der jo ligger meget langt fra den egentlige By. Et saadant Ønske kunde vanskeligt opfyldes paa anden Maade end derved, at Kommunen opførte de nødvendige Boliger og udlejede disse til Arbejderne. Ved Borgerrepræsentationens Møde den 4. Februar 1907 bevilgedes 472.260 Kr. til Gennemførelse af Projektet i den da foreliggende Skikkelse. Senere har man imidlertid i Mødet den 1. Juli 1907 vedtaget foreløbig af denne Sum kun at anvende 247.660 Kr. 90 Ø. til paa det til Raadighed staaende 40.000 □ Alen store Areal at opføre 3 af de projekterede 6 Bygninger, idet man ønsker at gøre forskellige Erfaringer med Hensyn til Efterspørgsel efter Lejlighederne, disses Rentabilitet m. m., forinden Resten af Anlæget udføres. Der reserveres altsaa Plads paa det omtalte Areal for endnu 3 Bygninger, som senere kan opføres. I de 3 Bygninger, som nu opføres, bliver indrettet 12 Stkr. 3 Værelsers og 40 Stkr. 2 Værelsers Lejligheder samt 2 mindre Butikker. Bygningerne opføres med Kælder, Stue, 1ste Sal og Mansardetage. I Kælderen bliver et rummeligt Brændselsrum for hver Familie, et Vadskerum for hver 6 Familier og et Baderum for hver 9 Familier. Lejlighederne findes i Stuen, paa 1ste Sal og i Mansarden. Over Mansardetagen indrettes Tørrelofter. Hver 3 Værelsers-Lejlighed bliver 129 □ Al. stor, hertil kommer Spisekammer, Entré og W. C. Hver 2 Værelsers-Lejlighed bliver 100 □ Al. stor, hertil kommer Spisekammer, Entré og W.C. Hver Familie faar desuden et Stykke Have paa ca. 180 □ Al. Bygningerne er projekterede af Stadsarchitekten og Opførelsen vil blive ledet af ham.

Virksomheden under Stadsarchitektembedet.

Af Arbejder, som i Aarets Løb er paabegyndte eller fuldførte, skal her nævnes:

En ny Skole i Østrigsgade.

En Sygeplejerskebolig ved Kommunehospitalet.

En Nødtørftsanstalt med Sporvognsventesal ved Østerbros Triangel.

Af de 24 Bygninger til Tvangs- og Arbejdsanstalten paa Amager var ved Aarets Udgang de 19 under Tag.

En ny Brandstation i Brønshøj.

Foruden Architektarbejde ved de almindelige aarlige Vedligeholdelser er der udført Projekteringer og Tegninger til følgende Arbejder:

1. Ombygning af Gymnastikhuset ved Oehlenschlægersgades Skole.
2. Forskellige Byggearbejder paa Øresundshospitalet.
3. Forslag til Skole- og Folkebadeanstalt ved Langebro.
4. Værkstedsskur m. m. i Anledning af Thorvaldsens Museums Restaurering.
5. Folkebadeanstalt i Helsingørsgade.
6. Folkebadeanstalt og Skolekøkken i Frelserens Arbejdshjem i Prinsessegade.
7. En ny Salgshal for Flæsk m. m.
8. Indhegning omkring Glyptoteket.
9. Arbejderboliger ved Valby Gasværk.
10. En Sportspavillon paa den nye Fælledpark.
11. Jærngitter om det projekterede Haveanlæg om Ny Carlsberg Glyptotek.
12. Forbindelse mellem Kronprinsessegade og Ny Kronprinsessegade.
13. Ombygning af den ældre Kontorbygning ved Vandværket i Vester Farimagsgade.
14. Gadeanlæg over Ladegaarden og omliggende Jorder.
15. Opførelse af et Kvindefængsel med Sygehus og Funktionærboliger ved Vestre Fængsel samt Udvidelse af Fængslets Mandsside.
16. Udvidelse af Vestre Elektricitetsværk.
17. Forslag til Opførelse af et nyt Stuehus, Ladebygning og Hestestald paa Pilemøllen.
18. Forslag til Indretning af Liggehaller og Desinfektionsapparater paa Øresundshospitalet.
19. Gadeanlæg i Havremarken.

FORSKELLIGT.

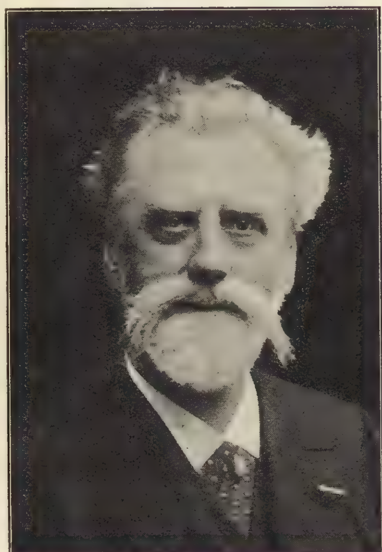
Forbindelsesdøre mellem Naboejendomme. Vi har bragt i Erfaring, at Bygningskommissionen herefter stiller følgende Betingelser for Tilladelsen til Anbringelse af Jærndøre i Aabninger i Brandmure mellem tilstødende Ejendomme, nemlig: *at* Størrelsen ikke maa overskride 1 Al. 6" × 3 Al. 12"; *at* Dørene maa ligge i Fals og udføres af mindst $^1/_8$" Plade, afstivet ved en rundtløbende Skinne af mindst $^1/_4$" Tykkelse og 3" Bredde, samt ved kryds- eller vandretliggende Skinner af mindst $^1/_4$" Tykkelse; *at* Dørene maa forsynes med Pasquil-Laas med Falder ved selve Laasen og i Hjørnerne; *at* der, saafremt en anden Konstruktion ønskes anvendt, maa søges særlig Tilladelse hos Bygningskommissionen, samt *at* Dørene stedse maa holdes lukkede, naar de ikke er i Brug.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

KJØBENHAVN
DEN 11. JANUAR 1908
10. AARGANG № 15

ET JUBILÆUM.

Det er i disse Dage 20 Aar siden, Professor BØNECKE tiltraadte Embedet som Stadsbygmester i Kjøbenhavn, og vi har fundet det naturligt i faa Ord at mindes denne Begivenhed. Dette Aaremaal betegner jo en Periode, der som ingen anden har stillet Krav til Bygningsautoriteterne. Selv om Byggeriet i Perioden forud for denne ogsaa viser en rivende Udvikling, saa var dette Byggeri dog vistnok mere ensartet og mere overensstemmende med de Forudsætninger, som Byggeloven i al sin gammeldags Enfoldighed indeholder, og det har derfor været betydeligt lettere for Autoriteterne at behandle de den Gang indsendte Sager.

Men med de to sidste Decenniers Byggevirksomhed har det vist sig, at vor Byggelov er aldeles forældet — paa nogle Punkter rent umulig — og kun kan bruges, dels ved Hjælp af Fortolkninger, dels ved Tillægsbestemmelser, der nødvendiggøres ved de mange nye Materialer og Konstruktioner, der er fremkomne, ved alle de mange nye Indretninger, moderne Krav til Livets Behageligheder har ført med sig, og meget andet. Der kommer derfor stadig Spørgsmaal frem, der ikke kan afgøres paa Basis af Byggeloven, men som maa bedømmes ud fra en almindelig teknisk og bygningskyndig »bon sens«, som kun en erfaren og dygtig Architekt kan erhverve sig, og som Professor Bønecke i saa høj Grad er i Besiddelse af.

Paa Grund af Lovens Mangelfuldhed og den Usikkerhed, de byggende maa have overfor Forstaaelsen af den, har det været nødvendigt, i stedse stigende Grad at ty til mundtlige Forhandlinger med Bygningskommissionens Chef, og dette forklarer Grunden til den Sværm af Supplikanter, der daglig belejrer Stadsbygmesterens Kontor paa Raadhuset. Selvfølgelig tror enhver byggende at kunne opnaa de videst mulige (eller umulige) Indrømmelser og slippe for alle gene-

rende Indskrænkninger i Udnyttelsen af sin eller sin Klients Byggegrund. Alt dette skal jo nu fremsættes for Stadsbygmesteren, forklares og forsvares, vendes og drejes og beses fra alle mulige Synspunkter. Vi tvivler ikke om, at Stadsbygmesteren er en af de mest plagede Embedsmænd i Verden! — Men enhver vil indrømme, at Professor Bønecke — i Stedet for at indhylle sig i bureaukratisk Værdighed eller kun betragte sig som Lovens strenge Vogter — tværtimod snarere er de byggendes gode Hjælper, der taalmodigt hører paa de mange Klager og Ønsker og elskværdigt giver Raad og Vejledning til alle uden Persons Anseelse; og det skal her siges, at hans Afgørelser altid er prægede af Humanitet og Retfærdighedsfølelse, og at man derfor bøjer sig for dem, selv om de gaar ens Forhaabninger og Ønsker imod.

Derfor nyder vor Stadsbygmester almindelig Respekt i Bygningsverdenen, og derfor vil vi ved disse Linier bringe ham Architektstandens Tak for god Hjælp og Støtte i de forløbne 20 Aar og udtale Ønsket om, at han endnu i mange Aar maa kunne røgte sit vanskelige og ansvarsfulde Kald.

VILLA PAA MØLHOLM VED VEJLE.

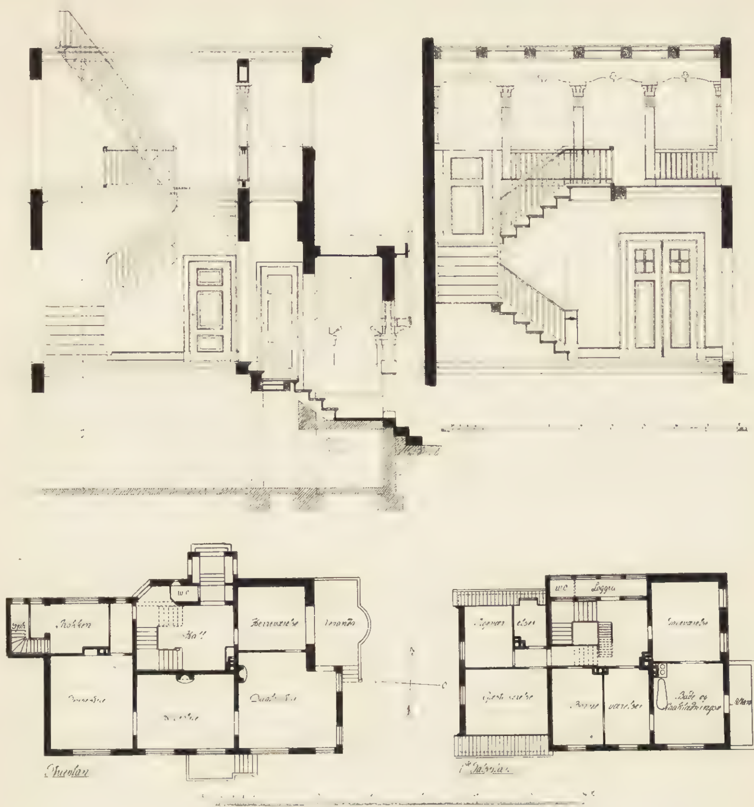
Mølholm ligger højt lige udenfor Vejle ved Fredericia Landevej paa et meget kuperet Terræn, omgivet af skovklædte Aase, og ligger saaledes meget smukt.

VILLA PAA MØLHOLM
VED VEJLE.

ARCHITEKT
AAGE MATHIESEN.

Den her afbildede Villa er bygget for Konstruktør POULSEN og fuldførtes i Foraaret 1907. Entreprisen var overtaget af 2 meget dygtige Landsbyhaand-

VILLA PAA MØLHOLM VED VEJLE.

ARCHITEKT AAGE MATHIESEN.

værkere, nemlig Murer JACOB PLATZ og Tømrer NICOLAI TOUBORG, begge fra Vindinge. HESS i Vejle udførte Varme- og W. C.-Anlæget m. m.

Bygningen har kostet cirka 16.000 Kr.

AAGE MATHIESEN.

LOKA.

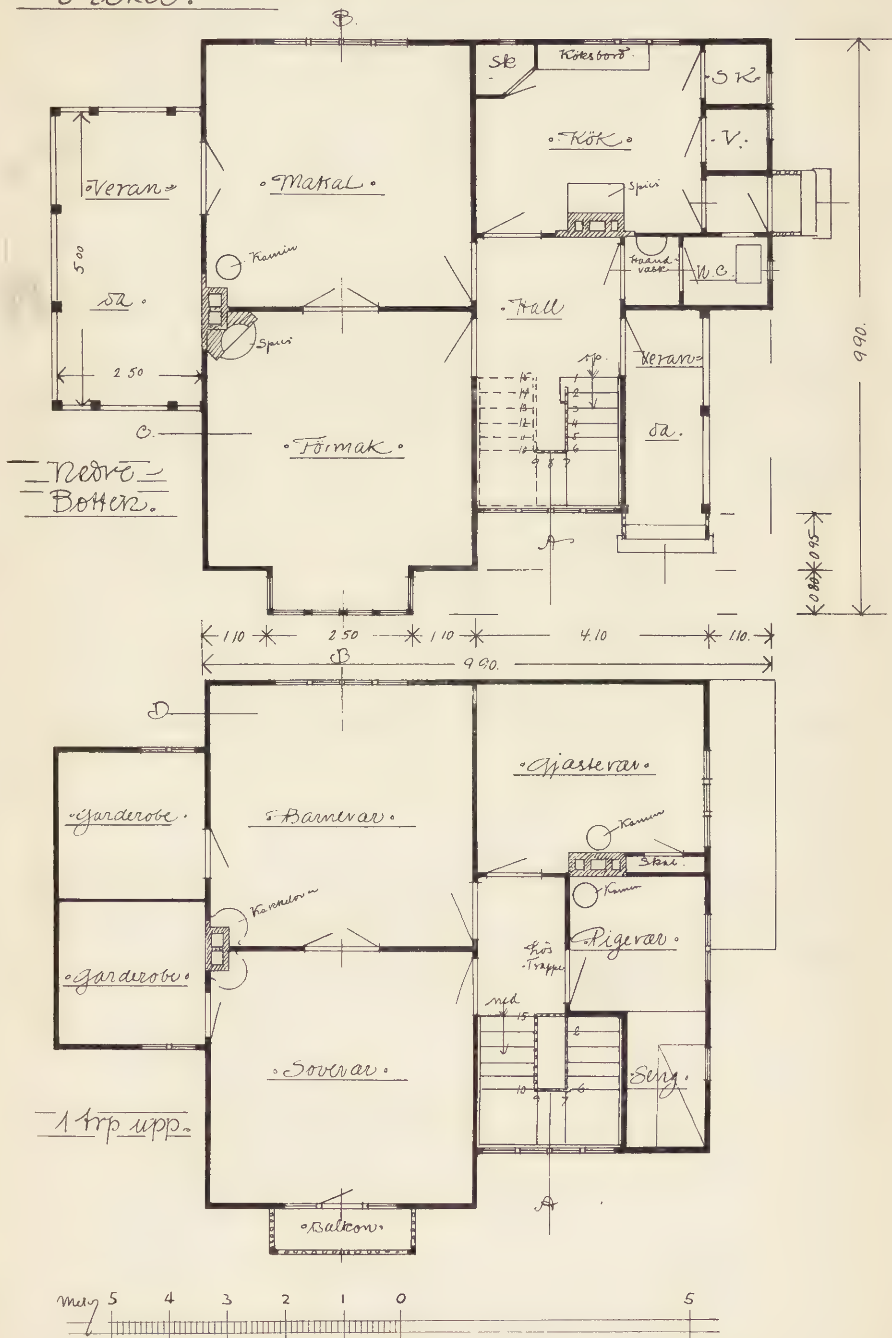
Kungl. Bad- och Brunnsanstalten Loka i Sverige er beliggende i en meget naturskøn Egn af Västmanlands Bergslag lige ved Värmlands Grænse (midt imellem Stockholm og Kristiania). Som Sveriges ældste Gyttjebad er det meget kendt, og da Kong Adolf Fredrik i Aarene 1761 og 1762 genvandt sit Helbred ved Loka, blev det endogsaa berømt. Har man imidlertid haft Øjnene aabne for Gyttjebadenes udmærkede Lægedom, har man derimod ikke haft Interesse for at glæde Patienterne ved at anbringe Bygninger, hvis Architektur stod

LÆGEBOLIG
VED LOKA.

ARCHITEKT
AAGE MATHIESEN.

i Forhold til Egnens Naturskønhed, og jeg kan som Eksempel nævne, at da der i Aaret 1906 skulde bygges en Lægebolig for Overlægen, Lifmedikus Hedenius, havde Styrelsen besluttet at købe en Katalogvilla fra Hellefors Bruksaktiebolag. Da jeg paa den Tid hørte til en af Lokas Patienter, der var lige ved at gen-

LÆGEBOLIG
VED LOKA.

ARCHITEKT
AAGE MATHIESEN.

LÆGEBOLIG
VED LOKA.

ARCHITEKT
AAGE MATHIESEN.

vinde mit Helbred, raadede jeg Styrelsen til at lade en Architekt udføre Tegningen. Paa denne herlige Plet syntes jeg, det var Synd at opstille et Katalognummer. Ved Bygmester Engborgs Velvilje lykkedes det mig at faa ændret Styrelsens Beslutning, og i Løbet af Foraaret 1907 blev den her afbildede Lægebolig færdig.

Bygmester Engborg fra Grythyttehed udførte Arbejdet for den samme Pris, som Katalognummeret skulde have kostet, nemlig 5680 Kr., foruden Støbegods, Porcellænsovne og Maling, og Lægeboligen fik endda den store, halvlukkede Veranda mod Vest i Tilgift.

Aage Mathiesen.

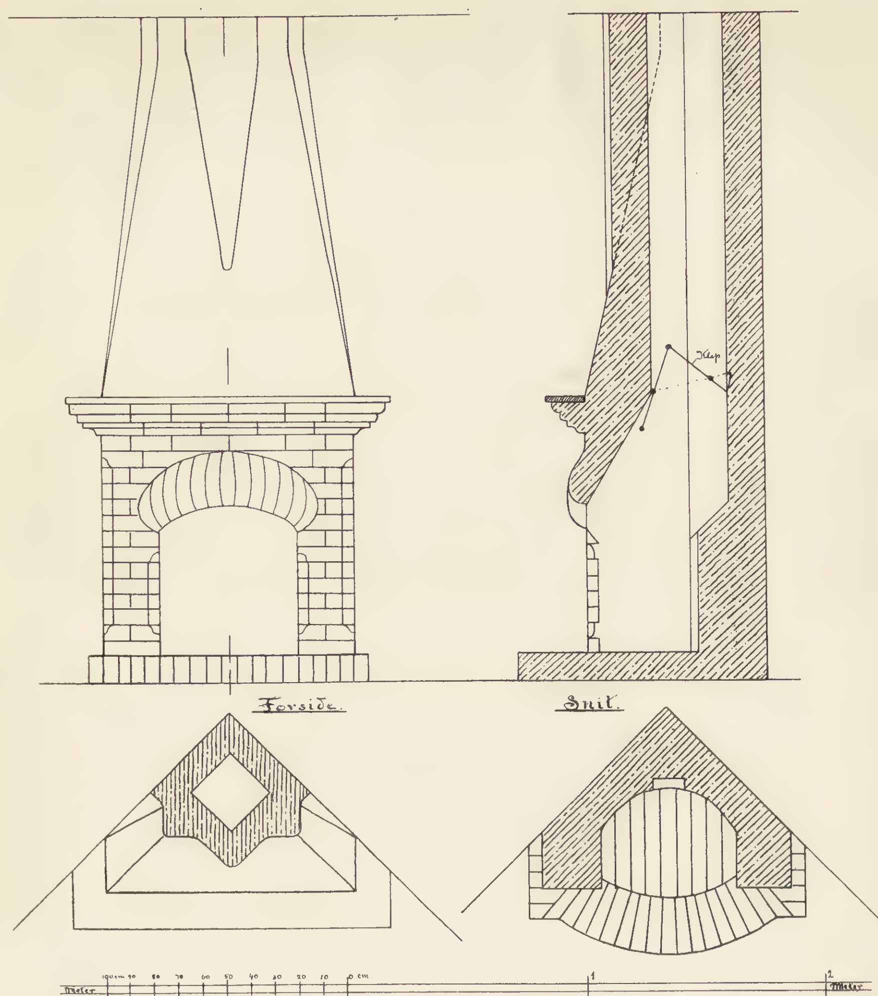
OM SKØNVIRKE.

FOREDRAG, HOLDT I FORENINGEN »FRISINDET UNGDOM«

AF Leuning-Borch.

(Sluttet.)

Jeg tænker mig, at det Spørgsmaal let vil opstaa hos mange: »Men hvad er da vor Tids Stil?« Jeg maa svare: »Se Dem om, brug Deres Øjne. Se om De kan finde Enheden mellem saadanne Bygninger som Raadhuset, Bristol, Hein-Holst's Hus paa Gammeltorv, Hvælvingen paa Nikolai Plads, Husene paa den vestre Side af Forchhammers Plads ved Marcus-Kirken, Privatbanken, den ny Kirke paa Vesterbros Torv o. s. v. Endvidere den intime Forbindelse, der er mellem disse Bygningers Enkeltheder indvendig og udvendig og saa det

LÆGEBOLIG VED LOKA.
MURET KAMIN.

AKCHITEKT
AAGE MATHIESEN.

moderne Skønvirke udenfor disse Bygninger: I Brummers og Klints, Rohdes o. a. Møbler, i Bindesbølls Krukker, Georg Jensens Sølvarbejde, det danske Porcellæn hos »den kgl.« og hos Bing & Grøndahl, Aluminias Fajance, Kählers og Hjorths Krukker, Joachim Petersens Skaale o. s. v.«

Det er hverken »Rundbuestil« eller Spidsbuestil, hverken Gothik eller Renæssance. En kendt svensk Architekt har ikke ueffent kaldt vor Tids Stil: »Rationalismen«. Ratio = Fornuft er vel nok det bærende, i samme Forstand som det himmelstræbende var betegnende for den gothiske Middelalder. Men De forstaar nok, at ligesom det — om end betegnende — ikke er tilstrækkelig betegnende at kalde Gothiken himmelstræbende — der er saa meget andet, der hører til for at kendetegne den gothiske Stil —, saaledes er det rationalistiske Princip ikke det eneste, der kendetegner den moderne Kunst.

Men en Stil er altid Udtryk for sin Tid. Og vist er det, at vor Tid er

mindre naiv end mangen tidligere. De mange store Opfindelser og Opdagelser har gjort Menneskene mere vaagne.

De lader sig ikke længere nøje med det givne, de forlanger Svar paa Spørgsmaalene, og det er da naturligt, at Kunsten, som Udtryk for Tidens Tanker og Aandsliv, følger med.

Dette er jo imidlertid kun Abstraktion. Men stort mere kan der ikke med Sikkerhed siges om Stilen i den Periode, hvori man selv lever.

Der er maaske noget, der tyder paa, at en dybere Indtrængen i »Barokens« Karakter og Nydannelser paa denne Basis kan blive Udgangspunktet for den Tid, der kommer. Barokens halvt stive, halvt svungne Linier, dens storladne Kraft og Sans for Helhedsvirkningen har allerede sat Spor i moderne Architektur og Skønvirke.

Vi er for nær inde paa Livet af denne Bevægelse til at vi kan dømme om dens Levedygtighed.

En Stil udvikler sig af sig selv, ifølge Tidens Krav og en eller flere fremragende Kunstneres Virken.

Istedetfor at spørge om, hvilken Stil en skønvirket Genstand er i, bør man langt hellere, hvis man vil anskaffe den, se om den passer Ens Smag og til Ens Brug. Er man ikke sikker paa sin Smag, saa kan man raadføre sig med en Kunstner, man har Tillid til. Smagen vil da efterhaanden udvikles, og man vil da lære at forstaa, hvad der tjener En bedst og glæder En mest i Længden.

Og et Raad endnu.

Tro ikke, det er nødvendigt, for at et Hjem skal være stilfuldt og kønt, at Møblerne, Vaser og Billeder skal være gjort af den samme Kunstner eller være fra samme Periode. Der er i og for sig intet til Hinder for, at et gammelt Skab fra Renaissance- eller Baroktiden kan staa i samme Stue som moderne Møbler — de skal blot være stemt sammen. Tro heller ikke, det er nødvendigt, at alle Stole er betrukket med det samme Stof.

Men det forstaar sig: Naar flere forskelligartede Ting skal være i Stue sammen, saa *kan* der komme mere Liv, men der hører ogsaa betydelig mere Kultur og Smag til for at faa Enheden og Harmonien frem. Det er som med menneskeligt Samkvem: Beder jeg Folk sammen, som paa Forhaand er indlevet med hverandre, er det ingen Sag at faa dem til at befinde sig vel. Men vil jeg faa mange uensartede Elementer til at virke sammen, klæde hverandre, faa Udbytte af hverandre, saa fordres der Smag, Takt og Kultur hos Værtsfolkene.

At faa en sort Silkekjole til at klæde en Dame eller et moderne Jakkesæt til ikke at virke afskrækkende er ingen Sag, man kan faa det hele ind af Døren fiks og færdig. Men vil man more sig med at sætte flere Farver sammen, eller bruge Dragtformer, der er lidt udenfor de dagligdags, saa hører der adskilligt mere Smag til.

Farven spiller en stor Rolle i vore Dage. Den er kommet til Hæder og Værdighed. Fra Frederik den 6tes graa Einerlei, er Vejen gaaet over Makartbuketternes brogede Virvar til en mere behersket Forstaaelte af Farvens Betydning som oplivende Incitament. Men er man ikke sikker paa sin Smag, har man ingen personlig Smag, saa skal man hellere holde sig til de douce Farver.

Det gaar med Skønvirke som med Musik: Der er megen kvik og fornøjelig

Musik, som man ikke kan holde ud, naar man har hørt den nogle Gange — Carmen derimod, som har et Brus af Fest over sig, kan man høre Gang paa Gang, thi det er Kunst.

— — — —

Jeg sagde Dem, at en dygtig svensk Kunstner havde kaldt vor Tids Stil den »rationalistiske«.

I denne Sammenhæng vil jeg gerne sige et Par Ord om Boligen og Kunsten.

Kunsten hører til de frie Fugle. Men som Fuglens Flugt, saa fri og utvungen den synes at være, gaar efter ganske bestemte fysiske Love, saaledes har Kunsten sine.

Ligesaa vanskeligt det er at finde Loven for Fuglens Flugt — man ser det paa de mange forgæves Forsøg, der maa gøres, før den virkelige, færdige Flyvemaskine er en Kendsgærning —, ligesaa vanskeligt er det at finde de faste Love, hvorunder Kunsten i dens mangfoldige Udtryk virker. Man fristes ofte til at tænke, at Love, der kan tillade en saadan Mangfoldighed i Udtryksmaaden, ingen Love er. Tingen er blot, at Kunsten i sine Udtryksformer er netop lige saa rig som Livet selv.

Det gaar jo i Reglen saaledes, at de Love, et Samfund skriver, passer for det Samfund, som skrev, men ikke for det, som kom efter, det næste Slægtled laver dem om.

Sjældent fødes den, som bestemmer Vej og Midler for mange Slægtled.

Dersom man nu f. Eks. vilde bestemme Tidens Stil som rationalistisk og ud fra denne Bestemmelse *opkonstruere sig et Hjem,* en Bolig, som et passende Sted for Tidens Mennesker, vilde man komme galt afsted. Men vi kan fra den ene Periode aflevere vore Resultater til den næste, den maa da se, om den kan bruge dem, eller vil forkaste dem.

Man kan ikke sige: Et moderne Hjem skal se saaledes eller saaledes ud, men man kan udfra et Hjems Udseende bestemme en hel Del om de Mennesker, der bebo det.

Og man kan altsaa ogsaa sige endel om, hvorledes en Bolig for Mennesker i vore Dage, med Sans for Kunst, men samtidig levende optagne af Livets og Dagens travle Virken, *kan* se ud og derudfra bestemme, hvad der er god Smag i vore Dage.

Jeg kan da rette mig efter denne, eller bryde den, hvis jeg har noget bedre at sætte istedet — eller hvis jeg vil være smagløs.

Mine Stuer maa ikke beherske mig. Væggefarven maa danne Baggrund for Tingene og for mig. Et Tapet, som drager Opmærksomheden til sig er forkasteligt. Mine Møbler maa gennemgaaende være prægede af Ro. Ønsker jeg rig Indlægning, maa den være saa rig og stemt saaledes sammen med Omgivelserne, at det ene ikke træder frem paa det andets Bekostning.

Sjældent er der dog finansiel Basis for at kunne gennemføre sligt. Men man kan faa den Friskhed, muntre Hygge eller fornemme Stemning, som er naturlig Baggrund for Nutidens forskellige travle, optagne Mennesker med fin Kultur, frem med færre Midler.

Man kan lade et enkelt Stykke ligesom beherske Stuen, lade det øvrige i

samme Stue samle sig om at fremhæve dette ene. Jeg maa da dæmpe Farverne i mit Betræk og mine Gardiner, saaledes at Øjet ledes derhen, hvor det skal.

Eller jeg kan brede en munter Festlighed over min Stue ved et Betræk med stærke Farver, der fanger Lyset, men Lyset er en højst lunefuld Faktor at regne med. En Stue paa Solsiden og en Stue mod Nord maa behandles forskelligt. Hvad der i den ene kan virke festligt og varmt, kan i den anden virke grelt. Dersom man vælger et Stof til Betræk, Gardiner eller Tæpper i en Butik, kan man blive bittert skuffet, naar man ser det i sin Stue. De fleste Mennesker tænker ikke paa, hvad en Nuance i Farve kan bevirke. Det kan helt forandre en Stues Karakter.

Men jeg skal — eller skulde — helst selv kunne bestemme mine Farver, saa de passer mig.

Det er ganske utroligt saa lidt Folk ved om dette. Og det er undertiden utroligt svært, naar man skal hjælpe saadanne Mennesker at forstaa, hvad der passer *dem*.

Jeg var en Gang fortvivlet over, at en Dame, for hvem jeg skulde indrette et Hjem, havde tænkt sig sorte Møbler og hvide, klare Gardiner i sin Dagligstue — hun troede virkelig at det vilde blive lyst og festligt.

Ved at tale med hende og lære hende lidt at kende, kom jeg paa den Tanke, om man ikke kunde ramme det, hun i sin taagede Fantasi forestillede sig, ved, istedetfor, at foreslaa hende en gyldentfarvet Stue med gule Møbler og gyldne Betræk. Hun troede vist jeg var gal, men da jeg viste hende et Resultat, som forelaa, blev hun henrykt, og hun befinder sig vel i sin gule Stue, hvor Solen smelder ind og giver netop det lyse Indtryk, som hun havde ventet sig af sorte Møbler og hvide, klare Gardiner.

Der er noget om, at Architekten, der skal bygge et Hus til Bolig, helst maa leve sammen i nogen Tid med de Mennesker, han skal bygge for. Det lader sig sjældent gøre, og endnu sjældnere hænder det, at man har et indgaaende Kendskab til dem, man kun skal indrette en Stue for.

Hurtig Opfattelse og levende Fantasi maa erstatte dette Kendskab. I Forbindelse med Kunstnerevnen er dette da ogsaa i Reglen tilstrækkelig til, at det fremkomne Resultat tilfredsstiller, fordi den personlige Smag sjældent er saa udviklet, at den ikke let og villig lader sig lede af den, der har bedre Indsigt.

Naturligvis gør det ikke noget, om man har en lille Porcellænsfigur staaende hist og en lille Daase her, men Nips er efter min Mening *principielt* forkasteligt. Disse Ting, som skal støves af og sættes hen hver Dag, gør Livet besværligt, istedetfor at være en Glæde.

Men en saadan lille Figur eller Daase *kan* gøre en aldeles dejlig Virkning paa rette Sted, og saa er den jo rationelt begrundet. Man maa jo nemlig ikke tro, at det var vedkommende Kunstners Mening, med den »rationalistiske« Betegnelse, at gøre Livet tørt og kedeligt, saaledes at kun, hvad der havde det, man kalder »praktisk« Betydning, havde Berettigelse. Jo, hvis man tager »praktisk« i udvidet Forstand. Thi det at have noget skønt at se paa har netop stor praktisk Betydning — ligesom det har praktisk Betydning, at man engang imellem kommer i Theatret eller hører en Koncert.

Skønvirke er som Musik: Form og Farver kaster, ligesom Tonerne, Fest-

glans over det daglige Liv. Men ligesom Musiken kan banaliseres og derved blive en uudholdelig Plage, saaledes kan Skønvirke ved Paatrængenhed blive det samme.

ET FOREDRAG OM DANSK BYGNINGSKUNST.

Saa mærkeligt det end lyder, var det vistnok første Gang det er blevet forsøgt i Foredragsform at give en samlet Kritik af nyere dansk Bygningskunst, da Dr. Francis Beckett i Torsdags talte om dette Æmne i Kunstforeningen. Vi har kun Grund til at glæde os over dette første Forsøg og vil haabe, det ikke maa blive derved. Baade Architekterne og Publikum kan have Nytte af at erfare det Resultat, en alvorlig og gennemdannet Mand er kommet til ved en lidenskabsløs og rolig Betragtning af Nutidens Kunst. Selvfølgelig er det ganske umuligt i et enkelt Foredrag at behandle et saa omfattende Æmne fuldt ud tilfredsstillende; vi tror, den Del af Tilhørerne, der kom uden Forudsætninger, navnlig uden Forstaaelse af de Vilkaar, under hvilke Architekter hertillands virker, de Midler, hvormed de faar Lov at virke, og de nationale Ejendommeligheder, der, med den saaledes givne Indskrænkning, maa præge vor Bygningskunst, ikke har faaet den fornødne Basis for den fulde Forstaaelse af dansk Architektur. En Sammenligning med Udlandets vilde ogsaa være lærerig, men, som sagt, alt dette lader sig ikke gøre indenfor et enkelt Foredrags snævre Ramme.

Efter en Paavisning af, hvorledes den saakaldte Stukperiode i Halvfjerserne havde ført vor Bygningskunst til Fallittens Rand, skildrede Dr. B. Bestræbelserne for at lægge det hele om paa en anden Bov, den Herholdtske Skoles bestemte Uvilje imod al Imitation og den hermed følgende bevidste Stræben efter at blive »national« og bygge med de Materialer, der kan skaffes her i Landet. Dette førte naturligt til en Fordybelse i Studiet af den gamle danske Bygningskunst, særlig Herregaardene. Dr. B. paaviste, hvorledes dette havde sat sine Spor i en Bygning som Kjøbenhavns Raadhus, der ogsaa havde mange Enkeltheder fra jydske Granitkirker. Som et Eksempel paa, hvorledes Virkningen af Materialet var bleven til ét med Bygningens Idé, nævntes Andreaskirken.

I Modsætning til tidligere Epokers Krav om Symmetri havde vor Tid ofte forsøgt netop at undgaa denne. I Glæden over atter at faa Lov til at tumle med de naturlige Materialer og være fri for Stiltvang, havde Architekterne en Tid lang været altfor tilbøjelige til at fordybe sig i Enkelthederne. Som Eksempler paa Kunstnere, der lykkeligt havde undgaaet at strande paa dette Skær, nævntes Storck, Clemmensen, Plesner og P. V. J. Klint. Det forekommer os, at Foredragsholderen oversprang lovlig mange Navne, der ogsaa har haft Betydning, men vi skal ikke i dette meget ufuldkomne Referat (der nedskrives i en sen Nattetime) komme ind paa en nærmere Paavisning heraf. — Alt ialt maa man være Dr. Beckett taknemlig for den Interesse for Æmnet, der lyste ud af hans Foredrag, og haabe paa mere.

FORSKELLIGT.

Det nye Rigsarkiv. Fra Dr. jur. V. SECHER har vi faaet tilsendt et Hæfte Tryksager, der betegnes som »Særtryk af Meddelelser fra det danske Rigsarkiv«. Hæftet indeholder et Optryk af de Avisartikler, Dr. Secher har skrevet i Berlingske Tidende under Overskrift: »Architekterne og Rigsarkivet«, dog supplerede med talrige Fodnoter, der undertiden er meget pudsige, som naar Dr. Secher meddeler Offentligheden, at Thorvald Jørgensen er hans Næstsøskendebarn, eller naar han pludselig kaster sig over Akademisk Architektforening, hvis Udelukkelse af Ludv. Andersen betegnes som ulovlig, o. m. a. — Artiklerne selv, der ved deres Voldsomhed og mange, Sagen aldeles uvedkommende, Udfald mod Architekter og deres Gærninger, betænkelig strejfer Begrebet: ufrivillig Komik, skal vi ikke nærmere dvæle ved. Men vi kan ikke undlade at udtale vor Forbavselse over, at en Embedsmand kan tillade sig at udsende en Bunke Journalistik af den Art i »*Meddelelser fra det danske Rigsarkiv*« med det danske Rigsvaaben prangende paa Forsiden, og formodentlig paa Statens Bekostning! — Er dette egentlig anstændigt?

I en »Efterskrift« har Dr. S. faaet Tid til ganske at nedslagte Hr. cand. polit. FR. SCHØITT, der, som bekendt, i »Tilskueren« har tilladt sig at kritisere Projektet og desuden givet et fornuftigt Forslag til anden Anvendelse af det gl. kgl. Biblioteks Bygning. (Et Uddrag af Hr. Schiøtts Artikel vil fremkomme i næste Hæfte af »Architekten«). At Hr. Schiøtt reduceres til en »Kandestøber«, og at hans Forslag siges at være en Vanskabning, vil ikke undre Kendere af Dr. Sechers Skrivemaade.

Bestemmelser for Levering af Cement. »Den tekniske Forenings« Sekretær beder os meddele, at de af Fællesudvalget udarbejdede »Bestemmelser for ensartet Levering og Undersøgelse af Portland Cement« nu er udkomne og faas i Vilh. Priors Boghandel, Købmagergade 52.

Produktionen af Mursten. Det sidst udkomne Nr. af »Lerindustrien« meddeler en Statistik over Virksomheden ved de danske Teglværker, af hvilken nogle Tal her skal anføres. Produktionen af Mursten har i 1906 været højere end nogensinde før, idet den maa anslaas til 660 Millioner; der findes i Landet 546 Teglværker. Endvidere oplyses det, at vi endda ikke er i Stand til at »brødføde« os med Mursten, idet der blev indført 38 Mill. og kun udført 10 Mill. Landets samlede Forbrug kan altsaa sættes til godt 700 Mill. Mursten af brændt Ler. Desforuden er der produceret ca. 17 Mill. Kalksandsten og ca. 100 Mill. Cementsten.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 18. JANUAR 1908
10. AARGANG № 16

HUS I SØLLERØD.

Det lille norske Hus er opført ude i Geheimeetatsraad GLÜCKSTADTS ny anlagte Park ved Søllerød. I Huset, som er beliggende ved en Sø i Parken, findes foruden en Storstue med Peisplads et lille Køkken og et Par smaa Gæsteværelser med 3 Alkover og Toiletrum.

Huset er bygget af sammenlaftede Tømmerstokke, og Motivet er nærmest hentet fra de norske Sæterhytter. Jeg har søgt at faa den norske Bjælkehuskarakter frem saa nær som mulig, baade i Bygningens Ydre og i den indre Udsmykning. Med megen Fantasi har Maleren KLOD-SVENDSON tegnet saavel de skaarne som de malede Dekorationer uden dog at kopiere de gamle Forbilleder, ligesom han ogsaa har faaet Farvestemningen godt frem som i de gamle norske Hjem. Det for en dansk Tømrer ingenlunde lette Tømrerarbejde er med Dygtighed udført af Tømrermester BØRRESEN.

Taget er dækket med Græstørv.

Møblerne er udførte af Snedkermester OTTO MEYER.

Den smukt anlagte Park skyldes Havearchitekt ERSTAD-JØRGENSEN.

CARL BRUMMER.

HUS I SØLLERØD. ARCHITEKT CARL BRUMMER.

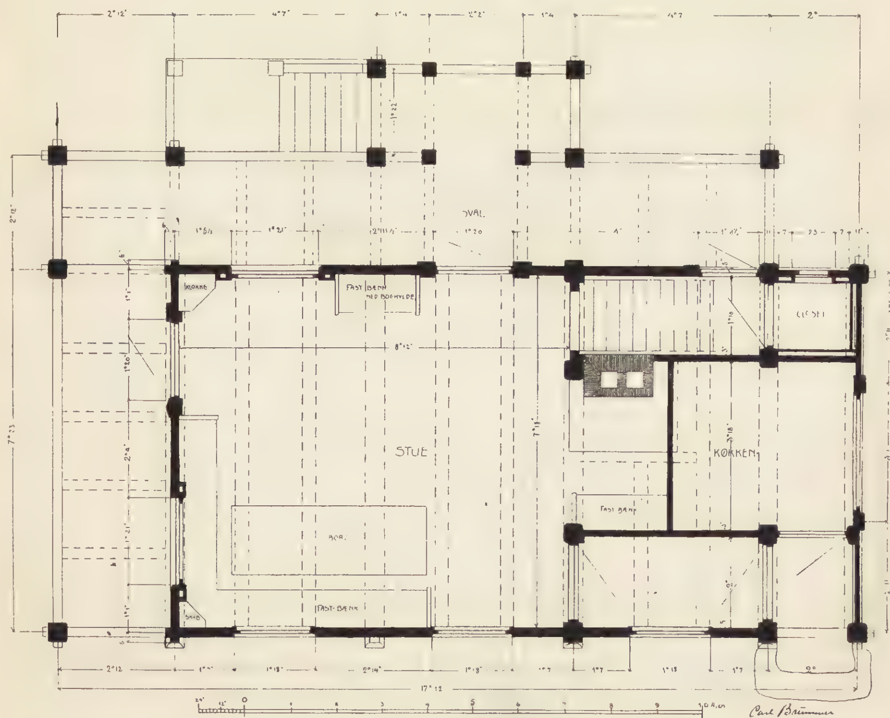
PARKANLÆG I SØLLERØD.

I den smukke Egn mellem Søllerød og Ørholm i Læ af Skov og høje Bakker ligger dette ca. 15 Tdr. Land store Terræn, som Geheimeetatsraad Is. Glückstadt købte i Sommeren 1906 for at anlægge en Park omkring den lille Sø, hvor han i smukke Omgivelser kunde drive sin Yndlingssport: Fiskeri.

Det var en overordentlig taknemmelig Opgave at bringe noget smukt ud af denne i Forvejen saa yndige Plet, der blot skulde gøres tilgængelig for at blive en Park af sjælden Skønhed.

Den yppigste og mest afvekslende Vegetation af Vand- og Mosejordsplanter kransede den lille Sø: Kærmysse og Dunhammer i det mosebrune Vand, Gederams og Kæruld paa de frodige Enge, og hen over de bløde Mospuder lagde

HUS I SØLLERØD.

HUS I SØLLERØD.

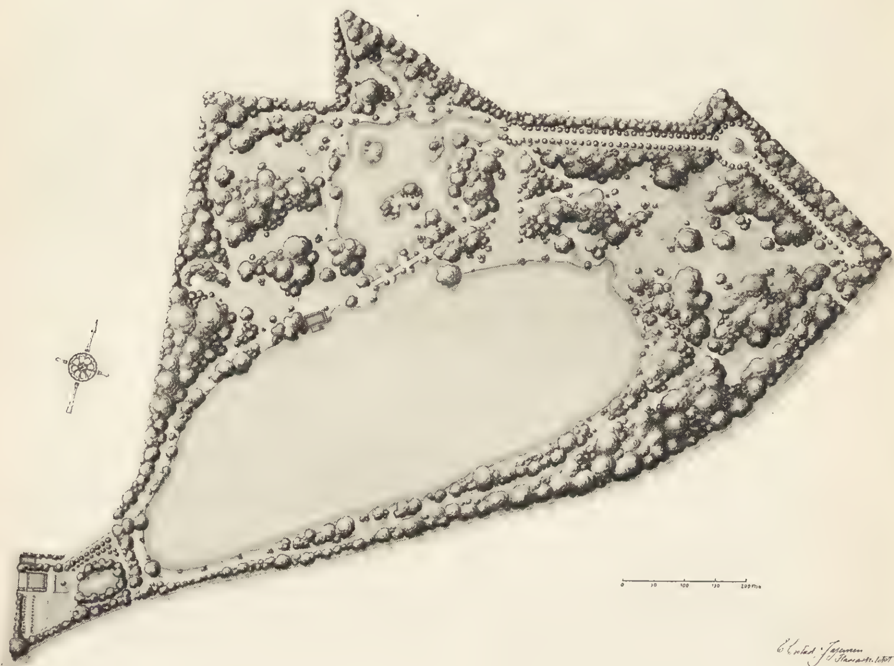

HUS I SØLLERØD. ARCHITEKT CARL BRUMMER.

Tranebærret sit fine Væv af blankløvede Ranker. Smaa Holme af Rødgran og Skovfyr spejlede sig i det mørke Vand, og brede Krat af Graapil og Birk gav Stedet en egen sølvagtig Tone, der navnlig er ejendommelig i lyse Nætter, naar hvide Taager driver over Vandfladen.

Mine Bestræbelser maatte selvfølgelig i et saadant Tilfælde gaa ud paa ikke at svække den Stemning, der var, og om muligt uddybe og yderligere fremhæve Stedets ejendommelige Skønhed.

Paa Søens Nordside strakte sig et sumpet og utilgængeligt Terræn næsten til Grundens Grænse, og her udgravede vi i Vinterens Løb det uregelmæssige Vandparti, Planen viser, som er skilt fra den oprindelige Sø ved tre Dæmninger.

PARKANLÆG I SØLLERØD. HAVEARCHITEKT ERSTAD-JØRGENSEN.

Da den store Sø er fuld af Gedder og andre Rovfisk, sørgede vi omhyggeligt for ikke at faa Forbindelse med dette Vand, og der skal nu sættes Fiskeyngel ud i den nye Sø.

Tre smaa Øer lod vi staa tilbage, og jeg venter mig meget af dette Parti, naar alle de prægtige Nøkkerose-Varieteter, der er plantet, kommer i Blomst, naar de forskellige Planter som Pilblad, Laadden Dueurt, Skeblad, Hestehov, den gule Sværdlillie og den japanske Iris faar Tid til at brede sig og komme i Flor.

Og naar saa engang de gulgrenede Pile strækker deres Grene ud over Vandet, hvor Fiskene staar i Skyggen, naar Klitroserne blomstrer, naar de graalige Toner fra de brede Krat klinger igen som Sølv fra Baggrundens Hvidpil, naar Thuja gigantea løfter sine ranke Stammer over Ørnebregners Krat, saa bliver Parken først det, der har været min Tanke.

Som en velgørende Modsætning til den rige og afvekslende Natur er der gennem de brede Plantninger lagt en monumental Allé af Pyramidepopler, og i Knækket er det Meningen at bygge et tempellignende Lysthus med et kegledannet Straatag, baaret af svære Egestammer. I det sydvestre Hjørne af Parken har Architekt BRUMMER bygget et lille Hus til Bolig for en Opsynsmand, og som et Midtpunkt i Anlæget har han bygget det ovenstaaende norske Bjælkehus med Græstørvstag og med Anlægsbro for Baade.

E. ERSTAD-JØRGENSEN.

FR. SCHIØTT: STATEN SOM BYGHERRE.

I det sidste udkomne Hæfte af »Tilskueren« har Hr. cand. polit. FR. SCHIØTT, under ovenstaaende Titel, skrevet en fortræffelig Artikel om de tre af Ministeren for offentlige Arbejder udarbejdede Lovforslag: om Ordningen af Statens Bygningsvæsen, Telegrafstationen og det nye Rigsarkiv. Da vi ikke tør formode, at alle vore Abonnenter læser »Tilskueren« skal vi — med Forfatterens Tilladelse — give et Uddrag af hans Artikel.

Om Architekters Arbejde i Almindelighed skriver Hr. Schiøtt følgende:

»Blandt de skønne Kunster hører Architektens Gerning til de vanskeligste. Medens Maleren og Billedhuggeren oftest frit kan vælge sin Komposition, selv bestemme Løsningen og selv udføre den tekniske Del af Værket, staar Architekten paa alle Punkter bunden. Tekniken er langt vanskeligere og kræver langvarig Uddannelse, Løsningen, hvortil kræves baade praktisk Sans og kunstnerisk Evne, er langt besværligere, da Indhold og Form skal svare til hinanden, Værket i det ydre og indre passe til Formaalet. Og saa er det ikke en Skoleopgave, et ideelt Projekt paa en ideel Grund, men en Opgave, begrænset af en, ofte ret uregelmæssig Grund, af en bestemt Byggesum og et bestemt Program. Saa tager Architekten fat paa Arbejdet; efter Byggegrundens Form, Programmet og sit Kendskab til andre Bygninger med samme Formaal skitserer han Etagernes Grundrids, Rummenes Bestemmelse giver Etagehøjderne, og af disse sammenholdte med Grundridsene, fremgaar Tværridset og endelig deraf Opridset, Façaden, der, saafremt det forudgaaende Arbejde har været godt, ogsaa maa blive det. Et godt Grundrids giver altid en god Façade.

Vanskelighederne kommer i Almindelighed fra Programmet og dets Affattere, der ofte ikke selv er ganske klare over, hvad de skal forlange, ofte stiller urimelige Fordringer, der ikke samtidig kan fyldestgøres og ofte heller ej forstaar at bedømme et Bygningsarbejde efter Planer og Snit. Ved Kunstmuseet synes der saaledes at have manglet et ordentligt Program, da der jo ikke blev Plads nok til Malerierne; ved Kristiansborg Slot var det for Theophilus Hansen umuligt at faa opgivet et Program for Kongeboligen, og ofte opstiller »praktiske Hensyn« uden særlig Nødvendighed Fordringer, der tvinger Architekten til at opgive noget af den kunstneriske Fuldkommenhed. Ved Zoologisk Museums Façade maa man saaledes erindre, at Kunstneren vilde have lagt Mezzaninen over de to Hovedetager, men at Bekvemmelighedshensyn fremtvang den nuværende, mindre smukke

Anordning; ser man paa Mineralogisk Museums Gaard, forbavses man over, at Vinduerne i den ene Sidefløj sidder langt tættere end i den anden, og maa da belæres om, at det er Udslag af et Professorlune, der var stærkt nok til at blive afgørende. Ogsaa Polyteknisk Læreanstalt, og vel endnu mere dens Tilbygning, vidner om, at praktiske Hensyn har lammet Architektens Haand. Men det ved Publikum ikke, over for det maa Architekten staa for Skud, fordi ingen aner, hvorledes han har maattet kæmpe mod urimelige, umulige Fordringer og »Bessermachen«. Af og til kan det jo hænde, at en Kunstner ikke kan lempe sin Overbevisning nok, og saa er han »umedgørlig«; derfor søge Bygherrer, der selv tror at have Forstand paa Kunst, saa gerne til en ikke akademisk, »praktisk« Architekt, der saa dejligt kan fyldestgøre selv de urimeligste Fordringer og altid kan faa en Façadetegner til at komponere en for den store Hob herlig Façade med Overtal af den Slags Ornamenter, der forskrives dusinvis efter Priskuranter, ganske vist en Façade, der ikke staar i noget som helst Forhold til den indre Anordning og den Karakter, Bygningen efter sin Bestemmelse bør have.

Kloge Bygherrer benytter derimod en enkelt Mand, der kan løse begge Opgaver, som efter en langvarig Uddannelse ved Akademiet og praktisk Virksomhed har vundet fornøden Erfaring, og de gør det, selv om han ikke kan bygge saa billigt som en Architekt »uden Stjerne«. En god Architekt bygger altid solidt, derfor ogsaa dyrt, eller rettere: Anlægskapitalen bliver noget større, men denne øjeblikkelige Merudgift indvindes fuldt ud ved langt ringere senere Udgifter til aarlig Vedligeholdelse og Hovedreparationer. I saa Henseende kan man henvise til Kjøbenhavns Kommunehospital, hvor en Architekt, Chr. Hansen, med faa kunstneriske Midler har skabt et Værk, for sin Tid udmærket som Hospital, overgaaende mange senere Bygninger, betydeligt som Kunstværk og dertil — ved lykkeligt Samarbejde med Haandværkerne og det samvittighedsfuldeste Konduktørtilsyn — teknisk saa fortrinligt, at man, efter at det havde været i stærk Brug gennem 25 Aar, officielt kunde udtale, at det ikke trængte til og sandsynligvis i lang Tid ikke vil trænge til nogen indgribende Restauration, hverken af det ydre eller af det indre«.

Efter at have givet en historisk Oversigt over Maaden, paa hvilken Statens Bygningsvæsen hidtil har været ordnet, samt forklaret det nu foreliggende Lovforslag, siger Hr. Schiøtt herom:

»Noget mere forkvaklet og ugennemtænkt Forslag skal man vanskeligt kunne træffe, en fuldstændig Desorganisation, en Laden haant om Sagkundskab og Kunst. Noget er helt uklart, f. Eks. hvem der skal føre Tilsyn med Vedligeholdelsen, naar denne paahviler Brugeren, om de af andre Brugere med stedlig Bistand udarbejdede Forslag skal prøves af Bygningsdirektøren, eller om de usagkyndige Ministerier vil approbere dem uden teknisk Revision, om en Toldforvalter paa egen Haand kan tage stedlig Bistand hos den Murmester, med hvem han i Klubben spiller L'hombre, og saa bagefter give Attest for, at Klubfællens Arbejde er forsvarligt udført? Eller skal maaske den stedlige Bistand vælges ovenfra? I saa Fald synes Forslaget at være lovlig »gennemtænkt«. Saa skal vel Arbejdet gives til Haandværksmestre af den rette reformerte Tro, efter de lokale Lederes Anbefaling, Sten- og Tømmerleverancerne maaske ogsaa fordeles efter lignende Hensyn, større Byggeforetagender vel, inklusive Planerne, uddeles til entreprenante

Byggefirmaer i Generalentrepriser, ja, der er ingen Grænse for, hvad der kan gøres ud af denne Desorganisationsplan. Det er dog lidet troligt, at Trafikministeren ret har gennemtænkt Planens mulige Følger; han har sikkert frejdigt, i god Tro og ideelt anlagt, som han er, søgt at løse denne Opgave, der jo ingen Ben var i; men i Virkeligheden kan der gøres mange »Ben« ud af Sagen, og Vedligeholdelsen af Statens Bygninger bliver sikkert mindre god og dertil dyrere, naar der bringes Politik ind i et teknisk Fag.

Skal Bygningsvæsenets Organisation tages op til Forhandling, hvortil der vel kan være Grund, vil en fornuftig Ordning neppe kunne ske paa andet Grundlag end det nuværende: Tilsyn med og Vedligeholdelse af Statens Bygninger ved kunstnerisk og teknisk uddannede Mænd. Det, der mangler i Organisationen, er en Melleminstans mellem Tilsynet og Ministerierne, en kunstnerisk og teknisk Kontrol, som staar til Administrationens Raadighed, og som den *skal* benytte. En saadan Instans ordnes bedst kollegialt, f. Eks. med et Par ældre Architekter som fast ansatte Bygningsdirektører og nogle paa Tid antagne, honorarlønnede Medlemmer, disse sidste særlig for at hindre en for stor Ensidighed i Bygningsbestyrelsens Kunstsyn, og for at denne altid kan have Kræfter til Raadighed, naar Kommissioner nedsættes om store Byggeforetagender, naar Konkurrencer skal bedømmes etc. De fast ansatte Medlemmer vil vel som Regel forinden have udført den største Del af deres Kunstgerning, og man bør ganske vist i større Omfang end nu benytte ikke-statsansatte Architekter til Nybygninger; men det er dog vel neppe nødvendigt eller heldigt at forbyde disse Embedsmænd at bygge for Staten eller private.

Et vanskeligt Punkt er Ordningen af Bygningsbestyrelsens Ledelse; thi en Leder, Forretningsfører, maa der jo være, og denne maa absolut ikke være Architekt og i født Mindretal overfor Kunstnere. En saadan Mand, under hvem man tillige kunde henlægge, som Overintendant, en stor Del af de Bygningssager, der falde under »almindelige Udgifter«, Tilsynet med Slotsforvalterne, Antagelsen af Portnere, Vægtere, Tilsynet med Inventar etc., maa ogsaa helst have juridisk Uddannelse; ja, for absolut at hindre en Architekt i at faa denne Førerstilling, bør man vel sætte juridisk Eksamen som lovbestemt Fordring.

Hvad endelig det lokale Bygningstilsyn angaar, da kan dette meget vel udføres ved Konduktører og Inspektører, ansatte direkte under Bygningsbestyrelsen, med Bopæl i Kjøbenhavn; men at der vil spares noget ved en saadan Ordning er neppe sandsynligt. Det er ogsaa langt bedre at have Tilsynsmændene boende rundt om i Landet, muligvis antagne paa Aaremaal og honorarlønnede; ikke alene bliver Tilsynet mere effektivt, men der vindes tillige den store Fordel, at man kan faa flere kunstnerisk uddannede Architekter ude i Provinsen, at Kunst og Smag spredes ud over hele Landet«.

Angaaende Telegrafstationen udtaler Hr. S. sig ganske i Overensstemmelse med de Anskuelser, der tidligere har været gjort gældende her i »Architekten«. Det samme er Tilfældet med Lovforslaget om Indretning af Kontorer for Ministerierne og det nye Rigsarkiv, men da Hr. Schiøtt belyser Sagen grundigere, og gaar endnu videre i Paavisningen af de uheldige Sider ved Lovforslaget end sket er her i Bladet, skal vi anføre hans Udtalelser herom.

»At de *ministerielle Kontorer* lader meget tilbage at ønske, at deres Anbringelse

er ret planløs, og at Ministerialbygningerne uden Undtagelse er forældede og i højeste Grad brandfarlige, er velkendt; det er bekendt, at allerede Kommissionen for offentlige Bygninger 1883 fremhævede en Udvidelse og delvis Omdannelse af nævnte Bygninger som noget, hvortil man snarest muligt maatte skride; lige saa bekendt er det, at der i den forløbne Tid næsten intet er sket. Nogle Bestyrelsesgrene, der stod i løsere Forhold til Centraladministrationen, flyttedes ud, nogle Brandforanstaltninger bleve trufne, men Pladsmangelen og Brandfaren er der endnu. Hertil kommer, at Finansministeriet om nogen Tid maa rømme sine Lokaler i Slottets store søndre Løngang (Zahlkammerbygningen), og det er da ret forklarligt, at Ombygningen er taget op, mindre forklarligt, at man i den Anledning har nedsat en Kommission af Kontor- og Departementschefer, uden at en eneste bygningskyndig gaves Sæde deri. Ret hurtigt kom man til den Løsning at skaffe Lokaler, tilmed Plads til Generalstabens taktiske Afdeling, ved at indtage en stor Del af Rigsarkivets Lokaler, at give dette Erstatning i det gl. kongl. Bibliotek og at skaffe yderligere Kontorplads i Staldmestergaarden og Staldbetjentbygningerne. I Overensstemmelse hermed er Planen udarbejdet og forelagt Rigsdagen, hvor den har været Genstand for berettiget Kritik, noget, hvortil den ligefrem udfordrer.

Det er ikke Meningen, at man paa Slotsholmen, paa det mindst mulige Rum skal samle saa meget som muligt af mer eller mindre brandfarlige Institutioner; man skal helst sprede dem, og man skal der ikke have Plads til andet end den egentlige Centraladministration, Ministerierne, deres Departementer og Kontorer; alt, som staar i løsere Forbindelse med Centraladministrationen, uden dagligt Samarbejde, uden direkte Referat, har ikke sin Plads der. Ganske særligt gælder det om Generalstaben og dens Afdelinger, hvoraf navnlig den topografiske kræver helt andre Lokal- og Belysningsforhold end almindelige Kontorer.

Skal der foretages en Udrensning og Omordning, synes dette at burde ske under Hensyn til Administrationernes Forhold til Rigsarkivet. Nogle Kontorer under Justits-, Indenrigs- og Landbrugs-Ministerierne aflevere Sager; Revisionskontorerne afgive ogsaa hurtigt reviderede Regnskaber, men maa jævnlig igen ty til dem og til Administrationens Akter; andre Kontorer, der have med Statens Jordegods og Jordebogsafgifter at gøre, maa ofte anstille store, historiske Undersøgelser i Samarbejde med Arkivpersonalet; for alle civile Ministerier er en nær Forbindelse med Rigsarkivet under den bestaaende Arkivordning en Nødvendighed.

Anderledes med de militære Ministerier. De have selv Arkiver langt tilbage i Tiden og derfor mindre Forbindelse med Hovedarkivet; de have ogsaa mindre Forbindelse med de civile Kontorer, vel enkelte Finanskontorer fraregnede. Det er derfor disse Ministerier, som bedst kan henflyttes til Staldmestergaarden. Er Pladsen ikke stor nok, kan der med Lethed bygges til, saa der opnaas Plads for dem, deres Arkiver og eventuelt ogsaa Generalstaben, der ellers sikkert kan faa Plads paa Materialgaardenes Grunde. Terrainet mellem lange Tøjhus og Frederiksholms Kanal er fyldt med en Række Smaabygninger, der kunde give Plads for en mere økonomisk og mere værdig Benyttelse af Grunden. Tøjhusets Tid er forbi, dets vigtigste Værksteder og Magasiner er flyttede, Resten følger vel efter, og tilbage bliver da »lange Tøjhus«, som det nu er, et Militærmuseum

og Magasin for Hærens Reservebeholdning af Haandvaaben. Det passer godt sammen med de militære Ministerier, og det kunde da vel ogsaa opnaa den historiske Restaurering, hvortil det saa højligt trænger. Saa vidt muligt burde man da ogsaa skaane den i Tøjhusgaarden liggende løjerlige Bygning med det mægtige Tag, først kasematteret Bastion i Kjøbenhavns Befæstning, derpaa Bryghus, endelig Artillerimagasin; den hører nu med til vor Havns Fysiognomi.

Samles saaledes de militære Institutioner paa den ene Side af den gamle Tøjhushavn, kan de civile Ministerier faa Plads langs Slotsholmsgade, navnlig naar man tilkøbte Feltmarskal Schacks gamle Gaard paa Hjørnet af Kristiansgade. Fra Proviantgaardens Sydende kan man føre en Fløj hen til de gamle Bygninger, og naar der ved Udflytningen af de militære Kontorer og Nybygninger er vundet Plads, kan man begynde en sukcessiv Omdannelse af de gamle Bygninger, noget, der er paatrængende nødvendigt. Lyse Korridorer findes kun enkeltvis, i enkelte Bygninger er der ej en Gang Korridorer, kun mørke Smøger, hvor en Brand straks vil hindre alt Redningsarbejde; medens de svære Tagkonstruktioner, naar de ved en Brand styrter ned, vil knuse Etageadskillelserne, ja neppe engang skaane Hvælvingerne i Kancellibygningens Stueetage. Og Brandfaren truer alle Vegne, fra Kontorernes Papirer, fra Tobaksrøgningen og fra Kakkelovne, der ligge saa nær Træskillerummene, at man kun tør fyre med Brænde. — Ved Ombygningen maa man selvfølgelig skaane Pragtrummene, Marineministerens venetianske Sal, Stuklofterne i Posthusfløjen (Anna Sophies Gaard) og de smukke Dekorationer og nogle af Kancellibygningens Værelser, særlig den gamle Rentekammersal.

Ved en saadan Omordning af de ministerielle Kontorer og ved Generalstabens Bortflytning, bliver Proviantgaarden til Disposition og kan da — som altid tidligere bestemt — indrettet til *Rigsarkiv*. Bygningen er vel gammel, men uden historiske Minder, ødelagt ved Indsættelsen af store Vinduer og Tilbygning af et Trappehus af gule Sten. Det hvælvede underste Stokværk maa vel bevares som Arkivrum, men derover kan der ved Om- eller Nybygning indrettes gode Lokaler, særlig for de nyere Arkiver. Forbindelsen med Ministerierne (2. Afdelings Kontor) kan faas ret centralt, muligvis i Posthusfløjen, og Læsesalen lægges tæt derved, i selve Proviantgaarden.

Og saa er det muligt at redde det gamle kgl. Bibliotek for den Vandalisme, der nu truer det, nu, da man vil ødelægge et stort historisk Minde og store kunstneriske Værdier for at skabe en Bygning, der, praktisk set, vil ligge uhensigtsmæssigt for den daglige Tjeneste og for Forbindelsen med Administrationen — der synes ej en Gang at være Forbindelse mellem Arkivets 2. Afdeling og Kancellibygningen —, og som kunstnerisk set er et saadant Udtryk for »Raahed og Vansmag«, at man skal søge langt, for at finde dens Lige. Biblioteksbygningens Indre raseres i Bund og Grund; lige for Midten af Slottes Rigsdagsfløj, men aldeles usymmetrisk med Bibliotekets Hovedlinie, brydes Bygningen igennem, og Stumperne føres med et Par Pavilloner ind paa Tøjhusgaardens Grund, forenede med en paa Arkader hvilende, »kunstnerisk« smykket Overgang. Architektonisk set er disse Pavilloner aldeles rædselsfulde, navnlig ved Architekternes sædvanlige Anstødssten, de indadbrudte Hjørner, hvor de underliggende Etagers kummeagtige Udfyldning og Tagfladernes tragtformede Linier fører Tanken helt andetsteds hen

end til Musers og Gratiers Rige. Hvad den praktiske Indretning angaar, da er Lokalet spredt over mange forskellige Bygninger, Forbindelserne besværlige, hele Dispositionen, saa vidt det uden Grundplanen kan skønnes, uhensigtsmæssig. Dimensioner for Hyldehøjder og -dybder er maaske meget omsigtfuld beregnede, men Helheden, baade i Retning af Brugbarhed og architektonisk Anstændighed, er mislykket. Bygningerne dækkes af høje Mansardtage, om hvilke man faar den splinternye kunsthistoriske Oplysning, at Barokstilen kræver saadanne Tage, og inden for dem skal der saa indrettes 2—3 Etager Magasinrum, belyste dels ved en hæslig Række Smaavinduer i Frisen, dels ved Kvistvinduer eller Lysflager i Taget, hvilke fuldstændig vilde ødelægge Bygningen og derfor klogeligt ikke er angivne i Tegningen. Dette Bygningsværk er udarbejdet af en Arkivmand og en Bygmester, medens en Architekt ikke har fundet sin kunstneriske Samvittighed besværet ved at tegne de Blændfaçader, hvormed man vil smykke Kavalergaarden og rivalisere med Slottet selv. Og det er ikke alene Biblioteksbygningen, der smykkes, men ogsaa den Stump af Proviantgaarden, der overlades Arkivet, pyntes paa lignende Maade med paaklistrede Façader, ja, denne Skæbne overgaar endog den gamle Geheimearkiv-Bygning. Denne, der ligger saa morsomt tværs for Zahlkammer-Bygningen, med et Fag mod Slotspladsen, tre mod Kavalergaarden, har dog, selv i den Tid, da Cementpuds sad i Højsædet, faaet Lov at beholde sine røde Mure; men nu skal ogsaa den laves om i Palæstil, forhøjes betydeligt, dækkes med Mansardtag og paa Façaden prydes med høje Lisenindramninger, hvori de gamle Vinduer, der af Hensyn til Hvælvingerne ej kan flyttes, kommer til at sidde aldeles meningsløst efter Façadens Inddeling.

Haanen mod al god Architektur er dog ikke færdig. Der antydes en Udvidelse ned i Tøjhusgaarden, helt op mod det kongl. Bibliotek i dets udvidede Skikkelse, idet der parallelt med »lange Tøjhus« og Proviantgarden, kun skilte derfra ved smalle Smøger, lægges to Tilbygninger symmetrisk med Bibliotekets Façade, men ganske usymmetrisk med Arkivbygningen selv. Bliver Værket fuldendt saaledes, vil man fuldstændig have ødelagt den gamle Tøjhusgaard, der uden Anvendelse af store Midler kunde blive en usædvanlig smuk, monumental Plads«.

Efter Omtale af de smukke Rum i det gl. kongl. Bibliotek slutter Artiklen saaledes:

»Men har man alligevel Raad til at ødelægge disse Festrum, skulde det ikke være muligt at give dem en passende og værdig Bestemmelse, ved Omformning eller Fjernelse af det mindre værdifulde gøre Bygningen mere brandsikker, skaffe Passage gennem Kavalergaard og Tøjhusgaard og give bedre Lys til Rigsdagens Lokaler? — Opgaven synes ikke uløselig.

Da man besluttede sig til at samle Konge- og Rigsdagshus i een Bygning, blev der naturligvis i flere Retninger slaaet af paa de Fordringer, der kunde stilles, naar hver Magt boede i sit eget Hus; Rigsdagen har saaledes maattet opgive en pragtfuld, centralt i Bygningen liggende Fællessal og passende Festlokaler. Den Sal, hvor Rigsdagen aabnes og sluttes, og hvor den forenede Rigsdag holder Møde, bør dog sikkert have et festligere Præg end Tingenes Mødesale, og Rigsdagen bør ogsaa have Lokaler, hvor den paa værdig Maade kan modtage Gæster, interparlamentariske Kommissioner etc. Naar Boghylderne i

Bibliotekets gamle Pragtrum erstattes med mørke Paneler og mørke Lædertapeter, saa at Søjleraderne faa samme dybe Baggrund som før af Bogryggene, synes Salene fortræffeligt at egne sig til saadanne Festlokaler, der jo ogsaa ad den lille søndre Løngang have direkte Forbindelse med Rigsdagsfløjen. Trappeanlæggene er dog for tarvelige og maa afløses af to, mod Tøjhusgaarden vendende, Trappehuse. Midtpartiet af Stueetagen gennembrydes ved Bueaabninger, der giver Indblik i Tøjhusgaarden, og hvorfra Korridorer leder til Trapperummene, medens det øvrige Rum i Stueetagen kan indrettes til Aftrædelsesværelser, Formandsværelser, Toiletter etc. Naar saa tillige 2den Etage, over den store Sal, nedbrydes, og der over dette Parti lægges et ret fladt Tag, vil Slottets Rigsdagsfløj faa mere Lys og Luft, og den saavel som det nye Bibliotek vinde i Anseelse. Hvad Façaden angaar, da maa jo Cementpudsen bort og ønskeligt var det, om Murfladerne var i en saadan Stand, at de kunde restaureres og forsynes med Vinduesindramninger og Vindueskarme, svarende til de oprindelige. Thi det er en ren Misforstaaelse, at denne Bygning ikke skulde kunne staa godt sammen med Slottet, uden at være en svag Kopi deraf. Tværtimod maa den hellere, sammen med Geheimearkivbygningen, i Stil skille sig derfra og danne Overgang til det nye kongelige Bibliotek og den øvrige Indramning af Tøjhusgaarden. Den ønskelige Harmoni kan en virkelig Kunstner altid tilvejebringe.

Det var trange Tider, den Gang Frederik III evnede at opføre dette Bygværk for »*Ars, Lex, Mars*«; nu er vi et velstaaende Folk og har Raad til at bevare det. Men saa har vi ogsaa Forpligtelse dertil«.

Vi vil oprigtig ønske, at Hr. Schiøtts Forslag om at Salene i gl. kgl. Bibliotek indrettes til Festlokaler for Rigsdagen, hvilket efter vor Mening vilde være en aldeles udmærket Anvendelse af dem, som og de øvrige i Artiklen fremsatte Forslag maa blive optaget til Drøftelse af de Autoriteter, der har Afgørelsen af disse Spørgsmaal i deres Haand.

RIGSARKIVAREN OG ARCHITEKTERNE.

(Denne Artikel fremkommer samtidig i »Berlingske Tidende«).

I Slutningen af det forløbne Aar blev Lovforslaget om et nyt Rigsarkiv gjort til Genstand for Kritik saavel i Folketinget som i »Berlingske Tidende«. I den Artikelrække, hvori Rigsarkivar Secher forsvarede Forslaget, indblandede han ogsaa mit Navn — uagtet jeg ikke havde deltaget i Polemiken — i Forbindelse med en dadlende Udtalelse om Arkivet i Odense, hvis Opførelse har været mig betroet. Af lignende Grunde som de, der bevægede Professor Ellinger til ikke at indlade sig i nærmere Diskussion med Rigsarkivaren, undlod jeg at give Gensvar paa Hr. Sechers Angreb, men da jeg i et mig tilsendt Særtryk af »Meddelelser fra det danske Rigsarkiv« ser, at Rigsarkivaren benytter dette, formentlig paa Statens Bekostning udgivne Skrift, til ikke alene at aftrykke sine Artikler fra »Berl. Tid.«, men ogsaa yderligere benytter dette officielle Skrift til at give en misvisende Redegørelse for de Omstændigheder, hvorunder Arbejdet ved Odense Arkiv i sin Tid overdroges mig, ser jeg mig nødsaget til en Imødegaaelse.

I ovennævnte Skrifts Side 9, hvor Hr. Secher omtaler Forbindelsesforholdene i det projekterede Rigsarkiv og de Forudsætninger, som er trufne for overalt at kunne komme frem med Transportvogne til Arkivalier, anføres endvidere: »at lave Hindringer for en saadan aldeles nødvendig Transport med Trapper og Trappetrin, selv et enkelt, kunde aldrig falde en Dilettant eller Amatør ind. Den Slags kan kun »de lærde Architekter« falde paa. Vil Hr. T. J, (Thorvald Jørgensen) have Eksempler, saa er de her: Fra Forbindelsesgangen ved Arkivet i i Odense (Bygningsinspektør M. Borch) skal man op ad en 3—4 Trin for at komme ind i Magasinet, altsaa er Vogntransport umulig«.

Hertil skal bemærkes, at jeg om Planen til Odense Arkiv paa ethvert Punkt forhandlede med daværende Rigsarkivar A. D. Jørgensen, at denne under Forhandlingerne ikke med et Ord har udtalt Ønsket om Vogntransport for Arkivalierne, at Rigsarkivaren var fuldtud bekendt med de af Hr. Secher paaankede Trappeforhold og ikke rejste nogen Indvending derimod, og at han, efter at Bygningen var taget i Brug, til mig udtalte sin fulde Tilfredshed med mit Arbejde. Rigsarkivar Secher har derfor ikke Lov til, ud fra Krav, som senere maatte fremkomme, at bedømme et Arbejde, der er udført paa en Tid eller for en Bygherre, som ikke stillede nævnte Krav.

Hr. Secher ironiserer over »de lærde Architekter« i Modsætning til Dilettanterne og Amatørerne i Bygningskunsten. Ja for disse — hvortil Hr. Secher henregner sig — som for alle andre Dilettanter er det et Særkende, at de meget lettere end faglærte Folk kommer over alle Vanskeligheder, men naar Hr. Secher ved sin Udtalelse vil give Publikum Indtryk af, at disse lærde Architekter er ganske upraktiske Folk, skal jeg dog bemærke, at de 3 »lærde«, som har bygget Provinsarkiverne, alle har gennemgaaet en Haandværkslære og er »Svende«, ganske som enhver anden »praktisk« Architekt. At de derefter, i Modsætning til de »praktiske« har tilegnet sig et vist Kendskab til Bygningskunsten, burde ikke geraade dem til Forklejnelse.

I »Meddelelserne« Side 18, Noten, skriver Hr. Secher, efter først at have hævdet, at Architekt Kampmann og jeg for 16—18 Aar siden, da vi byggede Arkiverne, var ganske ukendte, endvidere: »Man var saa lidt sikker paa, at Hr. Nyrop, som den Gang ikke havde opført Raadhuset, kunde magte Arkivet i Kjøbenhavn, at han først maatte deltage i en bunden Konkurrence, og Censorerne var end ikke enige om Bedømmelsen. Hans Plan approberedes kun med en Tilføjelse, som hentedes fra en af Konkurrenternes Planer. Hr. Borch, der ogsaa en Gang var en ukendt Mand, fik Arkivet i Odense, *fordi**) han, som havde deltaget i den nysnævnte Konkurrence, blev anbefalet af sin Svoger Hr. Nyrop til A. D. Jørgensen, der egentlig ønskede, at denne ogsaa skulde have udført Bygningen i Odense.«

Hele denne Fremstilling, som jo iøvrigt ikke har det mindste med Rigsarkivprojektet at skaffe, er fra Ende til anden ganske misvisende. For det første er det meget mærkeligt, at Hr. Secher glemmer at anføre, at den »Tilføjelse« til Hr. Nyrops Plan, som hentedes fra en af de konkurrerendes Planer, just hentedes fra min Plan. Men at anføre dette passede maaske ikke til det efterfølgende,

---

*) Udhævelsen er af mig.

hvori ikke mit Arbejdes Værd, men Sagen uvedkommende Omstændigheder skulde have skaffet mig Odense Arkiv? Hr. Sechers Paastand om, at Rigsarkivar A. D. Jørgensen kun paa Nyrops Anbefaling lod mig bygge Odense Arkiv, er ikke overensstemmende med Sandheden. Betingelsen for Konkurrencen var denne, at Opførelsen af Odense Arkiv gaves som anden Præmie, og umiddelbart efter Bedømmelsen meddeltes mig, at jeg havde erholdt denne Præmie. Men selv om Sagen ikke forholdt sig saaledes, vil enhver, der har kendt A. D. Jørgensen, vide, at denne Mand under ingen Omstændighed vilde have tilladt sig, i en Sag, der drejede sig om en saa vigtig og ham saa magtpaaliggende Ting som Provinsarkiverne, at tage andre Hensyn end de, der efter hans Mening gavnede Sagen mest, og havde A. D. Jørgensen derfor ment sig bedre betjent af en anden, vilde hverken Anbefaling fra Hr. Nyrop eller Hr. Secher have kunnet bevæge ham til at fravige, hvad han fandt rigtig.

Sluttelig skal bemærkes, at hverken Hr. Kampmann eller jeg var saa ganske ukendte, da Arkiverne overdroges os, selv om vi ikke havde den Ære at være kendte af Hr. Secher.

For mit Vedkommende gælder, at jeg ved Konkurrencen om Kunstmuseet og Christiansborg var blandt de præmierede, og at Komiteen for sidstnævnte Konkurrence til Rigsdagen indstillede, at det skulde overdrages mig at udarbejde Tegninger til et nyt Slot.

Hr. Secher kan derfor ikke bruge mig til Forsvar for, at der til Rigsarkivets Opførelse maaske skal anvendes ukendte Kræfter.

Da Rigsarkivaren har benyttet »Meddelelser fra det danske Rigsarkiv« til sine ubeføjede Udtalelser mig vedrørende, har jeg til Ministeriet indsendt Begæring om Tilladelse til i næste Hefte af dette Skrift at faa optaget et Gensvar, men da dette først kan ske om et Aar, bedes »Architekten« vise mig den Velvilje at optage ovenstaaende.

Martin Borch.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Innendekoration, XIX Aargang, Januarhæfte. *Deutsche Kunst und Dekoration*, XI Aargang, Hæfte 1. Alexander Kochs Forlag, Darmstadt. (Tilsendte fra Forlaget.)

Paa Pariserplatz i Berlin har der for nylig rejst sig et Hotel, der blandt Verdensstædernes Luksushoteller synes at skulle hævde sig en Førsteplads. Det hedder »Hotel Adlon«, har kostet 17 (sytten) Millioner Mark — Grunden dog iberegnet —; det rummer, foruden en Række glimrende Restaurations-, Fest- og Spisesale og en stor Vinterhave, 305 Gæsteværelser, 140 Badeværelser m. m. Alt dette er rigt udstyret med den ødsleste Anvendelse af kostbare Materialer. Man maa beundre de Architekter, Gause og Leibnitz, der har bygget Hotellet, og som det har været muligt i den forholdsvis korte Tid af $1^1/_2$ Aar at udføre det kolossale Arbejde, et saa stort Byggeri fordrer. Dette Arbejde har, paa Grund af Bygningens fremtrædende Beliggenhed, været omfattet med stor Interesse af Berlins Befolkning; selve Kejseren har ladet sig Tegningerne forelægge og udtalt bestemte Ønsker angaaende Enkeltheder i det ydre.

Om alt dette faar man Besked af det foreliggende Hæfte af »Innendekoration«, der gennem en Række udmærkede og fint udførte Billeder giver et godt Begreb om Pragten og Skønheden i dette Nutids-Underværk. Façaderne og de fleste Rum er nærmest udførte i barok Stil, dog med et stærkt personligt og moderne Præg, og giver, saavidt man kan dømme efter Billeder, et samlet Indtryk af den store Dygtighed og sikre Smag, der udmærker den nyeste tyske Skole.

Vi har tidligere henledet Opmærksomheden paa det andet, her nævnte, Tidsskrift: »Deutsche Kunst und Dekoration«, der ligesom det først omtalte udgives og redigeres af ALEXANDER KOCH, og som hører til de allerfineste af den Art. For den, der vil følge det nyvakte Liv og den friske Udvikling, der for Tiden finder Sted indenfor tysk Kunst, kan disse to Tidsskrifter give den bedst mulige Oplysning.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Skoleraadets Forsamling den 15. Januar 1908 bestod Eleverne af Architekturskolen EJNAR PACKNESS, O. V. DAHLSTRØM og GERHARDT POULSEN Akademiets Afgangsprøve som Architekter.

Dr. Becketts Foredrag. Vi har modtaget følgende: Maa jeg have Lov til at berigtige den næstsidste Passus i »Architektens« Gengivelse af mit Foredrag i Kunstforeningen. Jeg gjorde opmærksom paa, at samtidig med at man her hjemme i Bygningskunsten anvendte saa megen Omhu paa Enkelthederne, virkede Storck og Clemmensen med deres Sans for Proportionerne (Placeringen af Hullerne), og at Plesner skylder sine danske Forgængere baade af den ene og den anden Retning meget, foruden hvad han skylder sit eget kraftige, robuste og kærnefulde Talent. Men jeg stillede ikke Klint i Linje med Plesner. Jeg nævnede, at Klint ikke gik af Vejen for Eksperimenter, og at han havde været en meget elsket Lærer for en lille Flok unge. Ærbødigst

FRANCIS BECKETT.

Fagskolen for Haandværkere og mindre Industridrivende. Direktøren for denne Skole har sendt Akademisk Architektforening Meddelelse om, at der er begyndt en Række Forelæsninger over Stillære (den dekorative Kunsts Udvikling med særligt Henblik paa Møbelkunsten).

Forelæsningerne, der holdes af Dr. phil. FR. POULSEN og illustreres ved Hjælp af Lysbilleder, finder Sted hver Tirsdag indtil 1. April, og Deltagelse i et Kursus koster 10 Kr. Alle yderligere Oplysninger meddeles paa Kontoret i Industribygningens vestre Fløj (Telefon H. 1762).

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 25. JANUAR 1908
10. AARGANG № 17

KONKURRENCE.

DEN GAMLE KIRKE I RØNNE.

Danske Architekter indbydes til at deltage i en Konkurrence om Tegninger til en ny Kirke i Rønne.

Den nye Kirke skal bygges paa samme Plads, hvor den nuværende Kirke findes; denne tænkes nedreven.

Det forlanges, at Alteret i den nye Kirke faar samme Plads, som det oprindelig har haft i den nuværende Kirke, nemlig i Koret i dennes østlige Ende. Kirkens Taarnspir tjener som Sømærke, og et eventuelt nyt Taarnspir skal gøre samme Tjeneste. Den øverste Del af Taarnmuren i det nuværende Taarn er Bindingsværk, hvad der harmonerer godt med Byens og Omgivelsernes Karakter; vil Konkurrenten foreslaa atter at anvende Bindingsværk, maa der regnes med kraftigt Egetræstømmer til Bindingsværket. Byens Tage er for den langt overvejende Del dækket med røde, uglaserede Teglsten, og Bygningerne har næsten alle kun Stueetage; Kirkepladsen kan eventuelt omreguleres noget, saaledes at

der f. Eks. inddrages noget Areal fra Gaderne, hvor dette kan forsvares af Hensyn til den almindelige Færdsel.

I Kirken skal findes: mindst 1000 Siddepladser; et Sakristi, der skal rumme ca. 100 Personer (det maa kunne opvarmes særskilt); Værelse til Præsten; et Venteværelse til Brug ved Daab, Plads til ca. 20 Personer; et lille Rum ved Koret til Opbevaring af Altervin og til Renselse af Alterkar; Plads til Varmeværk og et Aftrædelsesværelse med Toiletrum.

Der ønskes en bred Hovedindgang og 2 Sideindgange samt en mindre Indgang for Præsten.

Hvis der bliver Indgang fra Vest, bør denne beskyttes mod den stærke Vestenvind fra Søen.

Inde i Kirken bør der være en smal Passage langs Kirkens Ydermur.

Stolestaderne forsynes med Endestykker for begge Ender.

Der skal foruden de tætte Yderdøre tillige anbringes Tremmedøre til Udluftning i alle Yderdøraabninger. Desuden skal der kunne udluftes rigeligt gennem Vinduer, der skal kunne aabnes og lukkes mekanisk fra Gulvet.

Der maa regnes med Trægulv under Stolestaderne.

Der gives en kortfattet Beskrivelse af Forslaget, navnlig af hvilke Materialer, der tænkes anvendt; forsaavidt som der anvendes røde Mursten til Façaderne, skal de være haandstrøgne. Endvidere forlanges et kalkulatorisk Overslag, ved hvis Udarbejdelse Priserne i den sidste Udgave af Ulldahls Overslagsbog lægges til Grund med et Tillæg af 5 $^0/_0$.

Der disponeres over 100.000 Kr. som egentlig Byggesum. I dette Beløb er ikke medregnet Honorar til Architekt og Konduktør samt disses Rejseudgifter og Diæter.

Der forefindes: de hellige Kar, 3 gode Klokker (1 Stk. 2 Al. høj og 2 Al. i Diameter, 2 Stk. $1^1/_2$ Al. høj og 1 Al. 8" i Diameter), Døbefont med Fod og Kande, 2 Lysekroner, et Skib til at ophænge i Kirken ($3^1/_2$ Al. langt), 2 Alterstager, Alterbillede (Lysningsmaal 2 Al. $10^5/_8$" bredt og 2 Al. 16" højt) og Orgel; dette er 5 Al. 14" dybt, 7 Al. langt og 8 Al. højt mellem Gulv og Top, inkl. Rammer og Sokkel.

Følgende Tegninger ønskes: en Situationsplan i samme Maalestok som det Programmet vedlagte Kort, de til Forslagets fulde Forstaaelse nødvendige Planer, Tværsnit gennem Kor, Skib og Taarn samt Langsnit af Kirken, endelig 3 Façader, alt i Maalestoksforhold 3 Linier = 1 Al.

Til Præmier haves et Beløb af 2200 Kr. Disse uddeles i Overensstemmelse med de i Akademisk Architektforenings Konkurrence-Vedtægts § 6 fastslaaede Regler. 1ste Præmie er 1000 Kr., 2den Præmie 700 Kr. og 3die Præmie 500 Kr.

Tegningerne skal afleveres — opspændte paa Rammer — senest 9. Maj inden Middag Kl. 12 i Industriforeningens Foredragssal, Vesterbrogade, København. De indsendes under Mærke, og Oplysning om Konkurrentens Navn og Adresse vedlægges Tegningerne i forseglet Konvolut. Sammenrullede Tegninger modtages ikke.

Bedømmelsen foretages af Konkurrenceudvalget, der bestaar af Sognepræsten, Provst Bostrup, fhv. Tømrermester Janus Dam og Rektor M. C. Koefoed, valgte

DEN GAMLE KIRKE I RØNNE.

af Kirkeudvalget, og Architekterne Viggo Dahl og Søren Lemche, valgte af Akademisk Architektforening.

De Konkurrerendes Opmærksomhed henledes paa den Programmet vedlagte Afskrift af »det særlige Kirkesyns« Skrivelse til Kirke- og Undervisningsministeriet, hvoraf fremgaar, at det efter Konkurrencen vil paahvile den Architekt, hvem Arbejdet overdrages, at forhandle med Kirkeudvalget om Muligheden og Ønskeligheden af at bevare og indbygge Dele af den gamle Kirkebygning i den nye.

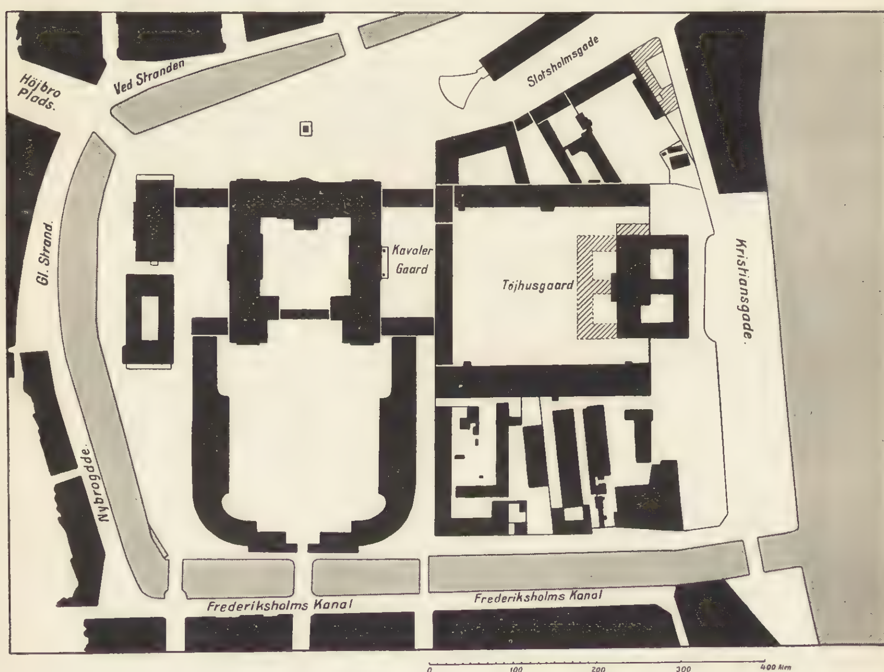
Det til Konkurrencen nødvendige Materiale faas ved skriftlig Henvendelse til Hr. Provst Bostrup, Rønne.

SLOTSHOLMEN.

Redaktionen af »Berlingske Tidende« har, med Lovforslaget om det nye Rigsarkiv som Anledning, anmodet Professor Hans J. Holm om en Udtalelse om Forholdene paa Slotsholmen, som vi her skal gengive efter B. T.'s Nr. 14.*)

Det er vist vanskeligt at fremkomme med nye Synspunkter til Støtte for det Svar, De vil faa af hvem, De henvender Dem til i Slotsholmssagen — et Svar, som vel vil lyde saaledes: *Det der trænges til, er Udarbejdelsen af en Plan for Bebyggelsen af Slotsholmen i det Hele.*

Det er i Løbet af adskillige Aar sagt den ene Gang efter den anden og gentaget saa ofte, at man vel synes, det er trivielt at høre.

I Sekstenhundred-Tallets Begyndelse laa de 2 lange Bygninger, Tøjhuset og Provianthuset, langs Siderne af den store firkantede Havn, som vi hovedsagelig tilskriver Christian IV; mod Vandet paa den tredje Side laa Bageriet eller hans Galejhus, og den fjerde Side afsluttedes lidt efter Midten af Aarhundredet med Alberthus Mathiesens Bygning, som opførtes for Frederik III's kongelige Bibliotek og Samlinger, hvortil Griffenfeldt var knyttet som Bibliotekar, da det i 1665 begyndtes.

Det var et stört Anlæg og en helstøbt Skabning, som her laa, og tæt bag ved dette laa Kjøbenhavns Slot som en Runddel knapt nok større, end at man kunde putte det ned i Havnen som i et Badekar.

---

*) Ved et uheldigt Sammentræf af Omstændigheder var Planen ikke kommen med i B. T.s Artikel.

Saa i Christian VI's Tid skulde Kongeslottet udføres, og der laa *den mægtige Firkant.*

Den, som udkastede Planen til Slottet, rettede sig efter dens Linier og hele *Slotsplanen bøjede sig lydigt efter dem overalt.*

Den midterste Cour d'honneur med Ridebanen foran hen til Marmorbroen fik sin Akse *ligeløbende* med det nu forladte kgl. Bibliotek, der blev en Side i den ene cour de service, forlænget hen ad Tøjhusgaden til Frederiksholms Kanal.

Vi genfinder Retningen videre paa den anden Side Kanalen i Stormgade, Ny Vestergade og Ny Kongensgade — selv i disses Forlængelse lige hen til Vestre Boulevard, der skriver sig fra de allersidste Aar, ja vi kan gerne finde den endnu paa Tietgens Bro.

Saa langt ud i Terrænet (fra Frederik VII's Statue og til den nye Bros Ende er der godt og vel $^1/_2$ Fjerdingvej) *og saa langt ned i Tiden* (fra 1606 til 1908 er der 300 Aar) satte denne Havn sine Spor.

* *

Men hvor er Havnen henne? Hvor er Vandet? — — — I 1864 laa Skibene endnu derinde ved Proviantgaarden og ladede for at sejle over til vore Soldater med Fødemidler, saa blev senere hele *Havnen opfyldt, men Bygningslinierne er der endnu.*

Og inde i Gaarden voksede Huse op i uordentlige Klynger, Dampskorsten og meget mere, alt efter et øjeblikkeligt Behov, ligesom kastede ind efter et rent tilfældigt Lune uden Plan og uden Overblik eller Henblik paa et Endemaal.

Saa var den gamle Biblioteksbygning erklæret for brandfarlig og der tænktes paa Flytning hen til mange forskellige Steder, men den nye Bygning havnede dog paa Slotsholmen ved samme Plads, hvor den gamle laa lige over for den, saa at Flytningen, da den foretoges, skete med Vogne paa en Luftbane i utrolig kort Tid.

Og den nye Bygning maatte i disse mægtige Omgivelser rette sig efter, hvad der laa iforvejen.

Den blev skudt ind mellem Provianthuset og Arsenalet med et frit Bælte over til dem paa 30 Alens Bredde, alle Linier i den følger den gamle Havn, som ikke eksisterede mere.

* *

De mange grimme Huse, som vor Tid havde skabt, faldt nu lidt efter lidt; de blev revne ned, og nu viste det sig klart for alles Øjne, at det Slør, som disse havde kastet over Pladsen, havde dækket over et af Slotsholmens vældige Anlæg, som man burde værne om. Det er en gammel Sandhed — man kan læse derom i »Illustreret Tidende« (1898, 20. Februar) i Teksten til Nyrops og Pietro Krohns Plan over Slotsholmen, som ikke udgav sig for mere end en Skitse trods hele dette Arbejdes Lødighed.

Tankegangen lige overfor Slotsbygningen kan have været den: Der er Plads udenfor denne mod Ridebanen, til den modsatte Side ligger der ogsaa fri Plads: Slotspladsen; Husene holder sig paa den anden Side Kanalen i ærbødig Afstand fra Slottet, og det er ogsaa Tilfældet over til Gammel Strand. Hvorfor skulde det ikke ogsaa ligge frit til den fjerde Side; man havde bevilget Penge

til at bygge et nyt Bibliotek; det gamle var erklæret for brandfarligt, — og saa blev der stor, fri og aaben Afstand over til det nye Bibliotek.

* *

Imidlertid er Forholdene nu adskilligt ændrede. — Inden Slotsbranden laa Rigsdagen ud til en Sidegade, hvor Vinduesrækken uden Afbrydelse gik igennem, og det samme er Tilfældet ved det gamle Bibliotek — der var ingen Akse, der skulde respekteres.

Paa den vedtagne Plan ligger Tingsalene i Enderne paa Fløjen, og der er midt i Gaarden markeret en Tværakse.

Bortfjernes nu den gamle Biblioteksbygning, afdækkes der inde mellem Arsenalet og Provianthuset en hel ny Midte, som ikke stemmer med Rigsdagsgaardens nu markerede Akse. Bliver Biblioteksbygningen derimod liggende, fremkommer ikke dette — det gør ikke noget, og Forholdene i Gaarden, hvor der er stærkt springende Terrain, er gunstige ligeoverfor en Løsning, hvor man vistnok alligevel vil være nødt til at ty til Terrasser og Trin.

Der er foregaaet den Svingning, at man nødig bør aabne ved Nedrivning fordi Bygningen med sit Indhold er en Levning, og en smuk Levning, fra gamle Dage, som man, hvis man blot kan finde en Anvendelse for den i dens nuværende Skikkelse, maa være varsomt overfor. Denne Svingning bliver stærkt støttet, naar man ser det foreliggende Lovudkast, og her gør sig da den Anskuelse gældende — hvad der nu ligger klart —, at vor Tid havde belemret Pladsen mellem den nye og den gamle Biblioteksbygning ved en uordentlig Benyttelse, og at vor Tid har gjort det godt igen ved at rive dette ned og gøre Pladsen klar, — *det er godt* og det maa ikke forlades, uden at der sættes noget bedre i Stedet.

Den nye Bebyggelse, som foreligger i Forslag, er ikke nogen heldig Løsning, rettere sagt slet ikke nogen Løsning, især naar man ser paa Endemaalet, de to Fløje der er antydede som en eventuel Udvidelse.

Der er ved Borttagelse af den uordentlige Bebyggelse opnaaet en begyndende Klarhed i Slotsholmens hele Anlæg.

Det der trænges til, er en samlet Plan af denne, og det vil være saare trøstesløst, hvis man ved sin første *delvise* Planlæggelse paa den rensede Grund, der nu ligger klar for alles Øjne, vil blive staaende ved et Forsøg, der forplumrer den Storhed og Simpelhed, der i Grunden findes fra Fortiden.

* *

Da Konkurrencen til Slottet blev udskrevet, var den Linie, som den gamle Biblioteksbygning angiver i Kavallergaarden, og som nys er berørt, trukket tværs over Slotsholmen, og det var egentlig Konkurrenterne forment at udstrække deres Tanker udenfor denne i Syd.

Af de 28 Deltagere var de 20 alle ovre paa den anden Side af denne Linie, og der var mange dygtige Løsninger, antydede Muligheder og smukke Tanker nedlagte i deres Arbejde.

Det var jo ret mærkeligt. Men det er forklarligt nok. Et Arbejde — som Genopførelsen af Slottet — kræver, at Tankerne maa klares videre ud til Siderne, for at der kan komme *Helhed i det samlede Anlæg* — ellers havde man ikke

vovet sig ud over den forbudne Grænse. Det hørte med til enhvers Projekt og maatte vises, for at det overhovedet kunde blive forstaaet som Helhed.

Mange af Projekterne havde forudsat Nedrivelsen af det gamle Bibliotek — det er ogsaa forklarligt nok; denne Bygning blev rømmet fordi den ansaas for brandfarlig, det var inde i den offentlige Bevisthed og halvt afgjort.

* *

Det kongelige Bibliotek blev rømmet, fordi det i Aartier var mere end stoppende fuldt, der var kun elendig Plads til dets voksende Indhold, og som det laa sammenbygget med andre atter sammenbyggede Huse og omgivet med voksende Fabriksanlæg — med et uerstatteligt, sammenpakket Indhold — manede det om at se frem i Tiden og faa det bort.

Der er spillet *Fjerbold* med det Ord brandfarlig.

Fordi man bygger et Hus, skaber man ikke noget brandfarligt; naar der kommer et andet Hus eller flere tæt ved, saa begynder Faren, men sammenbygger man dem stykkevis efter et tilfældigt Behov uden at have det rette Endemaal for Øje, saa *er* Faren tilstede; det var den her, og Bygningens uvurderlige Indhold var stadig truet.

Ser man nu paa Slotsholmsplanen, som den i Øjeblikket er, saa er der ikke længer den uordentlige Bebyggelse, hvor Havnen laa, men paa den anden Side af Arsenalet i Vest og hen til Frederiksholms Kanal, er der en Bebyggelse, som er nok saa slem, som der var, hvor nu er ryddet. Her er smalle Gyder, den ene Bygning efter den anden strækker og rækker sig hen mod Tøjhusbygningen indtil 10 til 12 Alens Afstand.

Hvis man nu tænker sig, at den mægtige Herre, som har svunget sin Svøbe før paa Slotsholmen — at Ilden udbryder derinde, saa er en Afstand paa 10 til 12 Alen ikke meget, og i ulykkeligt Tilfælde er den i kort Tid fra den ene Ende af Arsenalet til den anden.

Der er ikke Tale om, at man kan tage Slottet i Brug, naar der ikke her forud foregaar en Rydning og kommer et nyt Anlæg; man behøver blot at kaste et Øje paa Planen — det er noget, enhver kan se paa en Tegning —, saa vil man være klar paa, at der her er den sygeste Del paa Slotsholmen, hvorfra Smitten sikkert kan komme til ethvert Tidspunkt —, og man vil ogsaa se, at det aabne og det ubebyggede i Forhold til det bebyggede af Slotsholmen (det hvide og det sorte paa Kortet) har vundet ved Klarlæggelsen af Tøjhusgaarden. Der er rigelig Plads, men den skal ikke deles i Smøger.

Det, hvortil der trænges, er at se Sandheden i Øjnene, *at udføre en Plan til hele Slotsholmens Bebyggelse*, til hvis Fuldførelse der kan arbejdes hen; *og Linierne maa over Frederiksholms Kanal og Materialgaarden for at forbinde Slotsholmen med det Kvarter, som er vokset op der.* Men til alt dette kræves et Program, og før denne Bearbejdelse har fundet Sted, er det vægtige Stemmer, der fraraader netop at tage fat ved at rive ned, hvor der er noget godt fra Fortiden.

Der er god Plads andetsteds paa Slotsholmen, hvor man kan bygge.

Hans J. Holm.

FORSKELLIGT.

Kommunens Konkurrence. Som det fremgaar af omst. Annonce er Programmet til Konkurrencen om Gade- og Bebyggelsesplaner for de ydre Distrikter nu udkommet. Vi skal i næste Hæfte bringe Programmets Ordlyd.

❦

Kongressen i Wien. Vore Delegerede i den permanente Komité for de internationale Architektkongresser, d'Hrr. Clemmensen og Nyrop (Prof. Klein har, paa Grund af sin forestaaende Bortrejse fra Landet, nedlagt sit Hværv som Komitémedlem), har efter Samraad med »Akademisk Architektforening«s Formand, paa en Opfordring til at deltage i den til Kongressen knyttede Udstilling, svaret: at de danske Architekter beklagede ikke at kunne tage Del i Udstillingen. Der er ingen Mulighed for at faa Statsunderstøttelse, f. Eks. til at sende en eller flere Architekter til Wien for at ordne Udstillingen. Og privat vilde det sikkert være ugørligt at skaffe Dækning for de store Udgifter, en saadan Udstilling vilde paakræve. — Iøvrigt minder vi om, at Kongressen vil finde Sted i Dagene fra 18. til 24. Maj d. A., og at man kan indtegne sig som Medlem imod Erlæggelse af 25 østrigske Kroner; Damer kan medtages og deltage i de for dem arrangerede Festligheder o. s. v., og Medlemskort koster 15 ø. Kroner. Udstillingen varer fra 18. Maj til 14. Juni og vil blive tilgængelig for alle.

❦

Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse. Efter Foreningens Generalforsamling Onsdag den 29. ds. vil Architekt Clemmensens Forslag til Ordningen af Nikolaj Plads blive forklaret og forevist ved Hjælp af Lysbilleder.

❦

Norsk Konkurrence. I Kristiania skal der bygges en Artillerikaserne, hvortil der er udskrevet Konkurrence. Bedømmelsen foregaar efter et nyt Princip, som visselig burde indføres i den ganske Verden: Komiteen bestaar af 2 Officerer, en Ingeniør og 2 Architekter, men da de sidstes Stemmer ifølge Programmet *tæller dobbelt*, har Architekterne altsaa paa Forhaand Flertal!

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde afholdes *Tirsdag den 4. Februar, Kl. 8 Eftm.*, i Industriforeningens Foredragssal.

Kl. 8 Foredrag af Hr. cand. polit. Fr. Schiøtt:

»Slotsholmen i ældre og nyere Tid«.

Der finder ingen Diskussion Sted efter Foredraget.

Indbudte er: Rigsdagens Finansudvalg, Udvalget angaaende Statens civile Bygningsvæsen og Christiansborg Slots Byggeudvalg.

Efter Foredraget Smørrebrødsbord. *Bestyrelsen.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

KJØBENHAVN
DEN 1. FEBRUAR 1908
10. AARGANG № 18

HOLSTEBRO KIRKE.

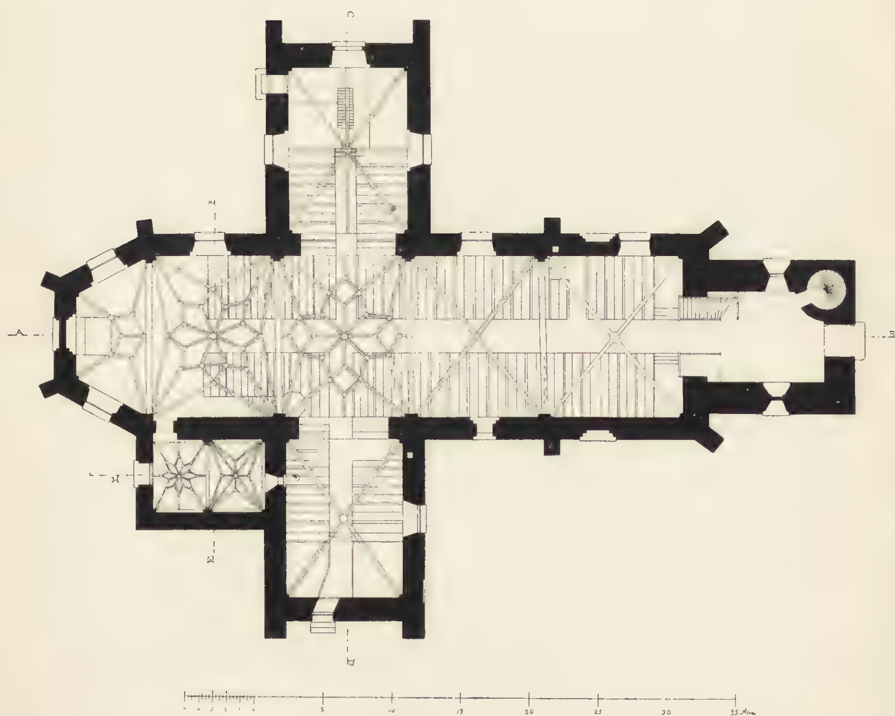
DEN GAMLE KIRKE I HOLSTEBRO. SET FRA SYD.

Paa Grund af vore Byers stærke Vækst er mange, af vore Forfædre opførte, gode og smukke Bygninger udsatte for Fare, idet de falder som Offer for Byggespekulation, Lysten til at opføre nye, moderne Bygninger og Gadeudvidelser.

Af Holstebro gamle Sognekirke, som nu er nedrevet for at give Plads til en større Kirke, gives her nogle Afbildninger. Det vil efter disse være klart, at Bygningen burde have været bevaret. Landet har imidlertid nu mistet en god, gammel, middelalderlig Kirke, og Holstebro By har mistet den eneste gamle monumentale Bygning, den ejede.

Den 6. August 1903 blev der afholdt et særligt Syn over Kirken. Dette anbefalede at bevare den gamle Kirke og tilbygge 2 Sideskibe, for paa denne

DEN GAMLE KIRKE
I HOLSTEBRO.

OPMAALT AF
ARCHITEKT ESTRUP.

Maade at skaffe den fornødne Plads. Synet udtaler, at Kirken ikke kan betegnes som brøstfældig, og at dens Istandsættelse og Udvidelse er fuldt forsvarlig. I Synsudsættelsen udtales videre: Synet kan kun udtale det ønskelige i, at den gamle Kirke, som det eneste Minde fra Fortiden, der nu findes i Holstebro, maatte kunne blive bevaret uforandret — i det mindste i sine Hovedtræk. Den

DEN GAMLE KIRKE I HOLSTEBRO.

er ikke uden Interesse og Værd som et Mindesmærke fra den senere Middelalder, og særligt gør dens Indre med de enkelte usædvanlig rige Nethvælvinger, til Trods for disses ikke overvættes store Højde, et meget tiltalende og stemningsfuldt Indtryk, og man er overbevist om, at Kirken ved en eventuel Restauration, der — saavidt Forholdene tilsteder det — førte den tilbage til dens oprindelige Skikkelse, vilde kunne blive særdeles net.

De fornødne Tegninger og Overslag blev tilvejebragte og godkendte af Kirkeinspektionen.

Da der imidlertid efterhaanden stilledes nye Fordringer til Bygningen, maatte Overslagssummen forhøjes, og man nærmede sig nu til det Beløb, hvorfor man »antog« en ny Kirke kunde opføres, og man vedtog nu at nedbryde den gamle Kirke og opføre en ny paa samme Plads.

EPITAFIUM FRA HOLSTEBRO KIRKE.

Det maa beklages, at Sagen fik en saa brat Afgørelse og at den gamle Kirke blev dødsdømt. Selv om det maa erkendes, at den gamle Kirke var vel lav, var Rummet dog tiltalende, og Lysvirkningen paa de smukt formede Hvælvinger af malerisk Virkning, og Kirken var brugbar for en mindre Menighed. Det burde sikkert have været forsøgt, om man ikke ved Statens Hjælp havde kunnet bevare den gamle Kirke og bygge den ny paa en anden Plads. Udvider Holstebro sig vedvarende i samme Grad som dette er sket i de senere Aar, vil den Tid ikke være fjærn, da der bliver Brug for 2 Kirker, og Byen kan da til det kulturelle Tab føje et økonomisk.

Før den nu nedbrudte Kirke blev opført, maa der paa Stedet have ligget en romansk Granitkirke, thi der fandtes indmuret i Kirkens Mure en Del tildannede Granitkvadre, profilerede Sokkelsten, en Karmsten med Søjle og en Tympanon, som nu findes bevarede i eller ved den ny Kirke. Af den gamle Kirkes Inventar er overført i den nye Kirke, hvad der kunde og burde bevares.

De her gengivne Planer og Længdesnit af den gamle Kirke er udførte af Architekt Estrup, der kort før sin Død havde foretaget en fuldstændig Opmaaling af Kirken, og det var ogsaa overdraget ham at udarbejde Forslag til Kirkens Istandsættelse og Udvidelse.

Af Kirkens Epitafier var navnlig det her afbildede over Rudolph, Friherre af Gersdorph, født 1660, død 1729, betydeligt.

Endelig fandtes i den barokke Altertavle nogle særdeles gode Billedskærer-arbejder, der, som det vil fremgaa af Afbildningerne, er Brudstykker af en gothisk Altertavle.

Vilh. Ahlmann.

FRA ALTERTAVLEN I HOLSTEBRO KIRKE.

KONKURRENCE.

I Henhold til Kommunalbestyrelsens Beslutning indbyder Kjøbenhavns Magistrat til Deltagelse i en Konkurrence for Tilvejebringelse af en Gade- og Bebyggelsesplan for Kjøbenhavns ydre Distrikter efter følgende Program:

Der udleveres til de konkurrerende:

1) Et Oversigtskort i Maalestok 1 : 20000,

2) 2 Stkr. Oversigtskort i Maalestok 1 : 10000, af hvilke det ene viser de Arealer, hvorom der er Tale, omgivet med gul Bræmme, samt de Kommunen tilhørende Arealer, skraveret med gul Farve,

3) 17 Stkr. Kort i Maalestok 1 : 2000; Terrænhøjderne er paa disse Kort angivet i Fod,

4) Et Eksemplar af dette Program paa Dansk og et paa Fransk,

hvilket alt udleveres i Stadens Økonomikontor paa Kjøbenhavns Raadhus Kl. 10—4, imod et Depositum af 100 Kr., der tilbagebetales, naar de udleverede Kort tilbageleveres i uskadt Stand inden 15. Januar 1909, eller naar der afleveres et Projekt.

ALTERET I HOLSTEBRO KIRKE.

Der ønskes udarbejdet:

1) En Generalplan i Maalestok 1 : 10000 over samtlige omhandlede Terræner, hvorpaa vises:

   a) Hovedgader og Hovedveje, aabne Pladser, Parker, mindre Beplantninger, Idrætspladser, Legepladser m. m.

   b) Bebyggelsens Art paa de forskellige Arealer, saasom sluttet Bebyggelse, aaben Bebyggelse, Villakvarter, Kvarter for Arbejderboliger, Fabrikskvarter, Antal af Beboelseslag m. m.

   c) Passende Pladser for offentlige Bygninger af forskellig Art.

   d) Eventuelle Sporvejslinier samt Jernbanespor til Fabrikskvarterer.

2) Planer i Maalestok 1 : 2000 for de Kommunen tilhørende Arealer, som paa Oversigtskortet er beliggende indenfor den gule Bræmme, og for hvilke der er udleveret Kort i Maalestok 1 : 2000.

FRA ALTERTAVLEN I HOLSTEBRO KIRKE.

Paa disse Planer vises, foruden det under 1 anførte, samtlige Gader og Veje med Fortovslinier, Refuger, Forhaver etc.

3) Tværprofiler af de vigtigste Hovedgader og Hovedveje i Maalestok 1 : 200.
4) Længdeprofiler i Maalestok 1 : 2000 med Højder i Maalestok 1 : 400 af saadanne Gader og Veje, paa hvilke den konkurrerende lægger særlig Vægt, og hvor Længdeprofilet er af Betydning.
5) Perspektiviske Fremstillinger af saadanne Punkter, som den konkurrerende særlig ønsker at belyse.
6) En kortfattet Beskrivelse af det paagældende Projekt.

Signaturer. Paa Generalplanen anvendes følgende Farver:

For sluttet Bebyggelse	stærkere rød
- aaben —	svagere rød
- Villabebyggelse	svag grøn med rød Diagonalskravering

For	Fabriksbebyggelse	brun
-	beplantet Areal	grøn
-	Veje og Gader	svagt brun
-	Sporvejslinier	rød Linie
-	Jernbanespor	blaa Linie.

For Planerne i Maalestok 1 : 2000 er Valget af Signatur overladt den konkurrerende.

Almindelige Bestemmelser. Opmærksomheden henledes paa de eksisterende Forhold samt særlig paa Kjøbenhavns Bygningslov og de for de indlemmede Distrikter gældende Bygningsreglementer. Hvis den konkurrerende forudsætter Dispensationer eller ønsker at foretage Ændringer i bestaaende Forhold, maa saadanne være vel begrundede.

Paa Oversigtskortet er med stiplede Linier vist vedtagne, endnu ikke anlagte Gader, der ligeledes i videst muligt Omfang maa respekteres.

Endvidere er vist eksisterende eller vedtagne Jernbane- og Sporvejslinier, samt Arealer, bestemte for fremtidige Banelinier.

Gennemgaaende Hovedfærdselslinier bør have jævne ikke for stærke Stigninger.

Opmærksomheden henledes paa Ønskeligheden af at forbinde foreslaaede, vedtagne samt eksisterende Parkarealer ved brede, beplantede Veje eller paa anden Maade. Parkanlæg er af Kommunalbestyrelsen bl. a. vedtagne i Lersøen, ved Jagtvejen overfor Nørrefælled, samt ved Kløvermarksvej, mellem Brandstationen og Kloakpumpestationen, som vist paa Oversigtsplanen med grøn Skravering. De konkurrerende skal dog ikke være bundne af de for nævnte Anlæg angivne Grænser eller Arealer.

De indkomne Projekter bedømmes af en Komité, der bestaar af følgende Medlemmer:

Murermester P. Gram, Ingeniør J. Rump (valgte af Borgerrepræsentationen), Borgmester J. Jensen, Borgmester J. Marstrand (valgte af Magistraten), Kgl. Bygningsinspektør H. Kampmann, Professor Martin Nyrop (valgte af Akademisk Architektforening), Generaldirektør for Statsbanerne G. C. C. Ambt og Direktør for Kjøbenhavns Telefonselskab F. F. W. Johannsen (valgte af Dansk Ingeniørforening) samt Landskabsgartner Edv. Glæsel (valgt af Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse).

Efter Bedømmelsen udstilles Projekterne offentlig og en kort Motivering af Bedømmelsen opslaas i samme Lokale.

Der udsættes 4 Præmier, nemlig en paa 10.000 Kr., en paa 5000 Kr., en paa 3000 Kr. og en paa 2000 Kr. Disse Præmier skal uddeles. Desuden kan gode Projekter indkøbes for en Minimumspris af 1000 Kr., til hvilket Formaal haves til Raadighed en Sum af 5000 Kr.

De præmierede og indkøbte Projekter bliver Kommunens Ejendom med Eneret for denne til at offentliggøre, mangfoldiggøre og anvende disse.

Berettigede til at deltage i Konkurrencen er saavel Danske som Udlændinge.

Udelukkede fra Deltagelse i Konkurrencen er Bedømmelses-Komiteens Medlemmer, samt Stadsarchitekten og Stadsingeniøren i Kjøbenhavn, der heller ikke maa være Raadgivere for nogen af de konkurrerende.

Projekterne indleveres opspændt paa Rammer eller opklæbede paa Pap i Stadens Økonomikontor paa Raadhuset inden 15. Januar 1909, Kl. 4.

Alle Planer og Bilag forsynes med Motto eller Mærke og skal være ledsaget af en forseglet, med samme Motto eller Mærke forsynet Konvolut, der indeholder den konkurrerendes Navn og Adresse.

De ikke præmierede eller indkøbte Projekter maa efter Udstillingen afhentes, eller kan, om ønskes, blive portofrit tilsendt Vedkommende.

De ovenfor omhandlede Bygningslove og Reglementer kan faas i Boghandelen.

Nærmere Oplysninger vedrørende Konkurrencen vil kunne indhentes hos Stadsarchitekten og Stadsingeniøren, Raadhuset, Kjøbenhavn.

DOM,

AFSAGT AF DEN KGL. LANDSOVER- SAMT HOF- OG STADSRET DEN 13. JANUAR D. A.

Under nærværende Sag søger Citanten, Architekt Th. Hirth, Indstævnte, Grosserer John Mathiassen, tilpligtet at betale 1200 Kr., subsidiært et efter uvillige Mænds Skøn fastsat Beløb, som Indstævnte skal skylde Citanten til Rest for udførte Tegninger, Konditioner og Beskrivelse vedrørende et projekteret Byggeforetagende paa den Indstævnte tilhørende Grund Matr.-Nr. 261 i Vester Kvarter her i Staden, tidligere Langebros Dampmølle, med Renter af det paagældende Beløb 5 % p. a. fra Forligsklagens Dato den 13. December 1904 og Sagens Omkostninger. Indstævnte paastaar sig frifunden og tillagt Sagens Omkostninger.

I Efteraaret 1903 blev der truffet Aftale mellem Parterne om, at Citanten skulde være ledende Architekt ved det nævnte Byggeforetagende. Der blev af Citanten affattet og tilstillet Indstævnte et den 12. September 1903 dateret Udkast — som ifølge Citantens, af Indstævnte dog modsagte Anbringende støttede sig til, hvad der i saa Henseende i Forvejen var mundtlig aftalt mellem Parterne —, ifølge hvilket Udkast Citanten paatog sig Udførelsen af alle Tegninger, saavel Hoved- som Detailtegninger, alle Beskrivelser, Betingelser, Udbydelser og Forhandlinger med Autoriteter og Kontrahenter samt Tilsynet med Arbejdet for et Architekthonorar af 6000 Kr., der skulde erlægges med 2000 Kr., naar Arbejdet paa Byggepladsen kunde paabegyndes, 2000 Kr., naar Bygningerne var under Tag, og 2000 Kr., naar Bygningsattesten forelaa. Citanten opstillede derhos efter Indstævntes Anmodning en Kalkule, hvorefter Omkostningerne ved Byggeforetagendet ansattes til 550.000 Kr.; men under Arbejdets Udbydelse viste det sig, at det laveste af de indkomne Tilbud oversteg det nævnte Beløb med ca. 60.000 Kr. Efter at der derpaa af Citanten var fremsat et Forslag til Reduktion af de udvendige Bygningsarbejder paa Ejendommen, hvorved der vilde fremkomme Besparelser til Beløb 34.000 Kr., hvilket Forslag blev forkastet af Indstævnte, og efter at Citanten havde vægret sig ved at gaa ind paa Indstævntes Forlangende om at udarbejde nye Planer, blev Arbejdet frataget Citanten, der

imidlertid i forskellige Beløb havde modtaget i Forskud ialt 1300 Kr., deraf i 2 Gange 300 Kr., efter at vedkommende Tilbud vare indgivne.

Citanten har nu henvist til, *at* der ifølge almindelig Koutume, der navnlig støtter sig til nogle af Akademisk Architektforening i 1887 udarbejdede Regler som Grundlag for Beregning af Architekthonorar, for Skitser, summariske Overslag, Hovedtegninger samt detailleret Overslag beregnes Halvdelen af det fulde Honorar, og gør gældende, at han, der har udført de nævnte Arbejder med Undtagelse af detailleret Overslag, men paa den anden Side har udført fuldstændig Beskrivelse samt en Del af Detailtegningerne, i Henhold hertil efter almindelig Koutume vilde kunne gøre Fordring paa Halvdelen af det efter hans Anbringende aftalte Architekthonorar 6000 Kr., altsaa 3000 Kr., hvorfor de af ham ialt fordrede 2500 Kr., der udgør $41^2/_3$ $^0/_0$ af 6000 Kr., maa anses som et meget billigt Honorar. Han har i Forbindelse hermed gjort gældende, at den fornævnte, af ham opstillede Kalkule paa 550.000 Kr. kun er at betragte som et uforbindende Overslag, som han vel havde ment omtrent kunde overholdes, men med Hensyn til hvilket han ikke havde paataget sig nogen Garanti, og paa hvilket der maatte regnes endog ret store Overskridelser, saa meget mere som Indstævnte efter Citantens Anbringende — der dog er modsagt af Indstævnte — adskillige Gange efter Overslagets Afgivelse forlangte Ændringer foretagne ved Bygningernes Udstyrelse m. v., i hvilken Henseende han særlig har anbragt, at Indstævnte forlangte Opførelsen af et Taarn, en yderligere Etage i Pakhuset og vidtstrakt Anvendelse af Stenhuggerarbejde.

Det er nu vel mod Indstævntes Benægtelse ikke bevist, at han efter Overslagets Affattelse har stillet Fordringer om Forandringer i Planerne. Men *da* det paa den anden Side imod Citantens Benægtelse ikke kan antages, at denne — hvad Indstævnte har villet gøre gældende — har paataget sig nogen Garanti for, at Overslagssummen ikke vilde blive overskreden, *da* der efter det foreliggende maa gaas ud fra, at Indstævnte ikke har haft noget at indvende mod det foreslaaede Architekthonorar af 6000 Kr., *da* det ifølge en af Bestyrelsen for Akademisk Architektforening afgiven Erklæring maa antages som det almindeligste, at Architekter ved Arbejder som det foreliggende honoreres efter de ovenanførte Regler, *da* Sagens Oplysninger gør det antageligt, at Citanten i det væsentligste har udført det af ham angivne Arbejde, samt *da* Indstævnte intet har fremført til Støtte for et af ham fremsat Anbringende om, at Citanten kun skulde have Honorar, hvis Byggeforetagendet kom til Udførelse efter de leverede Planer og Tegninger, maa der gives Citanten Medhold i, at han har Krav paa et yderligere Honorar, hvis Ansættelse til de paastævnte 1200 Kr. ikke findes ubillig.

Indstævnte vil herefter være at dømme i Overensstemmelse med Citantens Paastand, dog saaledes, at Sagens Omkostninger efter Omstændighederne findes at burde ophæves. Stempelovertrædelse foreligger ikke.

Thi kendes for Ret:

Indstævnte Grosserer John Mathiassen bør til Citanten Architekt Th. Hirth betale de paastævnte 1200 Kroner med Renter heraf 5 $^0/_0$ p. a. fra 13. December 1904 til Betaling sker.

Sagens Omkostninger ophæves.

R. ENBLOMS RUTPLANSCHER.

Vi er først for nylig bleven opmærksom paa, at de Enblomske »Rutplanscher« (Perspektivplaner) er udkomne i 2det Oplag, og da sikkert mange af vore Læsere, navnlig de yngre, ikke kender disse fortrinlige perspektiviske Hjælpemidler, skal vi her gøre opmærksom paa og paa det bedste anbefale dem. Metoden er saare simpel og kan forstaas af enhver, der har Kendskab til Perspektivlæren. Med hvert Sæt Planer (3 Stk.) følger en Beskrivelse, der yderligere forklarer alt fornødent.

Her at komme ind paa en egentlig Beskrivelse af Metoden vilde føre for vidt og kan desuden vanskeligt gøres uden Afbildninger. Fordelene er navnlig disse, at da man arbejder uden Forsvindingspunkter, er man fri for de lange Linealer og Tegnebrædder og for de sædvanlige Forarbejder, og at man derfor kan arbejde langt hurtigere end ellers. Ved Udarbejdelsen af Skitser kan Planerne f. Eks. være til stor Nytte. Mange Architekter begynder som bekendt med paa fri Haand at tegne Genstanden op perspektivisk i de Omgivelser, hvori den skal placeres. Ved Hjælp af Planerne er det muligt paa en nem Maade at omsætte en saadan perspektivisk Skitse i geometrisk Tegning, hvad der turde være en ligesaa nyttig Manipulation som den omvendte, og, da det kan gøres paa fri Haand, meget hurtig og bekvem.

Baade i Sverig og i Udlandet har de Enblomske Perspektivplaner vundet stor Anerkendelse. Saaledes bruges de ved Undervisningen i den kejserlige Architektskole i St. Petersborg, den tekniske Skole i Wien og mange andre Steder. De burde indføres ved vore tekniske Skoler eller i hvert Fald ved Kunstakademiet og vilde maaske derved kunne føre til det vigtige Fremskridt, at perspektivisk Fremstilling blev en mere almindelig og lettere tilgængelig Form for Tegning. Nu er det forbundet med saa meget Besvær at tegne en konstruktivt rigtig Perspektiv, at denne — om den overhovedet gøres — i Reglen er den *sidste* Tegning til et Projekt, der udføres, medens Forholdet naturligvis burde være det, at der *forud* for de geometriske Tegninger laa en Række perspektiviske Forsøg, paa Basis af hvilke den geometriske Opstalt havde faaet sin endelige Form.

Enbloms Rutplanscher faas ved Henvendelse til Forlaget: Kommanditbolaget Chelius & Co., Stockholm. Paa Grund af en Bestemmelse i vor mærkelige Toldlov skal der betales 80 Øre i Told deraf, og da dette jo bl. a. afstedkommer stort Tidsspilde, vil vi henstille til en af vore Architekturboghandlere at anskaffe sig og forhandle Planerne. De vil sikkert finde Købere.

FORSKELLIGT.

Foreningen for Leverandører af Bygningsstøbegods har — med Anmodning om Bekendtgørelse for vor Forenings Medlemmer — tilsendt Bestyrelsen en Meddelelse om nogle, for nylig vedtagne, Betingelser for Salg og Levering af Bygningsstøbegods, af hvilken vi skal citere Hovedindholdet:

Som Medlem af »Foreningen for Leverandører af Bygningsstøbegods« er vi forpligtede til at overholde følgende af Foreningen vedtagne Bestemmelser:

Ved Salg af Støbegods mod Betaling ved Assurance og Prioritering skal *mindst* 70 % af Leverancen stipuleres betalt kontant ved 1ste og 2den Assurance og senest 1 Maaned efter, at Støbegodset uden Komplettering er leveret. Tages kun to Assurancer, skal *mindst* 70 % af Leverancen stipuleres betalt inden 14 Dage efter, at Støbegodset uden Komplettering er leveret.

Ved ethvert Salg af Bygningsstøbegods vedbliver Sælgeren, indtil Købesummen er berigtiget overensstemmende med de Betalingsvilkaar, hvorom Enighed opnaas, at være Ejer af de leverede Ovne (derunder Gas- og Badeovne), Komfurer og Vadskekedler, alt med tilhørende Rør, samt Badekar, saaledes at Ejendomsretten over disse Genstande først overgaar til Køberen, naar Købesummen prompte er berigtiget paa aftalte Maade. Berigtiges Købesummen ikke prompte som aftalt, er Sælgeren berettiget til egenmægtigt eller ved Fogdens Hjælp at sætte sig i Besiddelse af samtlige de nævnte Genstande, selv om disse maatte være indførte og opstillede i en fast Ejendom. Hvad der eventuelt maatte være betalt af Købesummen, er Sælgeren berettiget til at beholde som Erstatning for Ikke-Opfyldelse af Kontrakten og for Afsavn af de solgte Genstande. Køberen er selvfølgelig uberettiget til at sælge eller pantsætte de nævnte Genstande, førend de er blevne hans Ejendom, og han maa heller ikke uden Sælgerens Tilladelse bortflytte dem fra den Ejendom, til hvilken de er leverede. Sælgeren holder de nævnte Genstande brandforsikrede, indtil Ejendomsretten i Henhold til foranstaaende overgaar til Køberen. Iøvrigt er Sælgeren fri for ethvert Ansvar for den Skade, som de til enhver Tid leverede Varer lider paa Bygningen, saavel som for Tab ved Tyveri fra Ejendommen.

I Tilfælde af at Levering sker for en andens Regning end Bygherrens, og Sælgeren er vidende herom, skal Bygherren underrettes om de foranstaaende Vilkaar.

Naar ikke andet er anført i Specificationen, gælder nedenstaaende:

Rørene til Ovnene er dobbelte Smedejærns Knærør uden Forlængelse, Gulvpladerne er af galvaniseret Jærnplade. Komfurerne er — som af Bygningsinspektøren forlangt — beregnede til at staa ind til 9" Mur og leveres med én Sideplade. Gulvpladerne er af sort Jærnplade. Alle Bøsninger er lige, ikke smig. Opmuring af Ovne og Komfurer, Tilpasning og Paaslaaning af Gulvplader samt Opsætning af Vægplader er udenfor Tilbudet. Støbegodset leveres frit tilkørt paa Byggepladsen. Ovne og Komfurer opbæres kun ad passable Trapper til de paagældende Lokaler efter nærmere Anvisning; alt andet Støbegods opbæres som Regel kun, naar det leveres samtidig med Ovne og Komfurer, dog aldrig ad Stiger og Løbebroer. Ovne og Komfurer pudses efter endt Opstilling én Gang, naar Krav herom fremsættes, dog ikke senere end tre Maaneder efter den Dag, da Støbegodset er tilkørt Bygningen. . . . . .

Konkurrence. Der er udsendt Indbydelse til offentlig Konkurrence om Tegninger til et Raadhus i Kerteminde. Programmet hertil vil fremkomme i næste Hæfte af »Architekten«.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 8. FEBRUAR 1908
10. AARGANG № 19

FERDINAND MELDAHL.

Den 3. Februar døde Kammerherre Meldahl i sit 82de Aar, og et langt og virksomt Liv, fuldt af Kamp og Arbejde, fandt her sin Afslutning. Denne Mand, der ved sin stærke Personlighed, skarpe Forstand og medfødte Ævne til at herske i saa mange Aar indtog en Førsteplads indenfor vort Samfund, havde vel i ydre Forstand opnaaet alt, hvad Verden har at byde af Udmærkelser og Anerkendelse, og dog — var han en ensom Mand.

Udrustet med sjældent rige Aandsgaver og en fremragende Ævne til at omgaas og vinde Mennesker, helt op til de allerhøjeste Samfundslag, levede han i en Verden, der syntes vanskelig tilgængelig for almindelige Dødelige, en For-

nemhedens Atmosfære, der skræmmede mange. Sikkert med Urette! Thi hans Dør stod altid aaben for dem, der søgte hans Hjælp og Raad, og den gamle, vidtberejste og erfarne Kunstner var altid rede til at vejlede og hjælpe de Unge.

Men overfor Standen som Helhed kunde han, som Forholdene udviklede sig, ikke nære nogen større Sympati. I Følge hele sin Natur og kunstneriske Opdragelse elskede Meldahl »den store Stil« i Bygningskunsten, og han havde ikke meget tilovers for Forsøgene paa at gøre Architekturen borgerlig og hjemlig, skønt han jo forøvrigt i sine første Bygninger nærmede sig noget til denne Bestræbelse. Han satte Idealerne just saa højt som i den højtstræbende Gotiks eller den italienske Renæssances Tider og stod derfor fremmed overfor vor egen gamle Bygningskunst, som han i Hovedsagen fandt barbarisk og raa. Derfor maatte han, der i sin lange Arbejdstid som Professor og Skoleraadsformand havde kæmpet for at højne Architektuddannelsen, med Sorg se sine Elever vandre ad Veje, der, efter hans Mening, førte tilbage og ikke frem mod Maalet.

Vi skal ikke, her i denne korte Omtale, give nogen egentlig Karakteristik af Meldahls Liv og Gærning — i et senere Hæfte vil der fremkomme en Omtale af ham og Gengivelser af en Del af hans Arbejder —, men vi vil her ikke undlade at minde om, hvad vi ogsaa tidligere har fremhævet, at Architektstanden navnlig er F. Meldahl Tak skyldig for det store og uegennyttige Arbejde, han gennem mange Aar i Akademiet har gjort, for at de, der skulde udøve den Kunst, han virkelig elskede og satte saa højt, kunde blive dygtige Tjenere. Dette hans Arbejde kan ikke vurderes højt nok.

I F. Meldahls Liv har der været megen Kamp, og Meningerne om denne mærkelige og højtbegavede Mand har til alle Tider været indbyrdes modstridende. Nu ved hans Død bør Fanerne sænkes i Ærbødighed for det, der var stort og godt hos ham, og alle hans Kolleger bør forene sig i et

Ære være hans Minde!

BRUSSA.

Den svenske Architekt Carl Bergsten har velvilligst meddelt os nedenstaaende Beretning om hans Besøg i den gamle interessante, lilleasiatiske Stad.

En av de intressantaste städer i Turkiet är Brussa, det Osmanska rikets huvudstad under ett hundratal år, innan turkarna bemäktigat sig Konstantinopel, då de flyttade residenset till denna stad. Numera är staden sålunda av mindre betydelse, och innevånareantalet under stadens glansperiod över 100.000 är nu efter åtskilliga växlingar upp och ned åter uppe i cirka 75.000.

Brussa ligger på Mindre Asiens norra del, ett par mil in i landet, söder om Marmarasjön, på sluttningen mot Olympen — det bithymska Olymp till skillnad från det grekiska — Anatoliets högsta berg.

Resan hit från Konstantinopel går först sjöledes till hamnstaden Mudania, varifrån man med tåg eller angenämare med vagn fördas fram till Brussa. Landskapet och stadens läge är något alldeles enastående och omtalas i resehandböckerna som ett motstycke till Spaniens Granada. Som själva resan är något

av det intressantaste i sitt slag, vill jag litet längre uppehålla mig vid denna. Det är sträckan mellan Mudania och Brussa, som till följd av den här rådande växtligheten, vilken man annars ej är van vid i dessa trakter, blir så intressant. Vi valde hästar och vagn som fortskafningsmedel.

Under det att vägen till att börja med oafbrutet höjer sig, för att överskrida en bergskedja utmed kusten, har man rikt tillfälla taga växtligheten i betraktande. Här möter man odlingar av oliven, fikon, kastanien, mullbärsträdet samt vinrankan. Man observerar snart i de tätt utefter vägen förekommande brunnarna, från vilka vattnet i hettan väderkvickande porlar fram, orsaken varför just denna trakt är så synnerligen fruktbar. Vid en av dessa brunnor en något

PARTI AF BRUSSA MED ULU DJAMI.

större håller just som vi passera en körsven med sina flämtande jakar, och är han sysselsatt att slänga skopor av vatten över djuren, och det är ett vackert färgspel, när solljuset brytes av vattendropparna mot djurens svarta skinnande kroppar.

När man väl överskridet bergskammen, ligger slätten klar framför en ända fram till Olympen, det höga berget i fonden med sin snöbetäckta hjässa, på vars sluttning Brussa skall ligga. Ännu är det emellertid omöjligt urskilja staden annat än som några små vita prickar i bergsluttningen, varför man har tillfälle ägna sig åt landskapets egendomligheter. Detta har nu på andra sidan bergskedjan helt ändrat karaktär. Här är det slätten, besådd mark, som stor och vid breder ut sig, uppdelad av raka vägar, likt sömmarna på ett segel, på enstaka ställen avbrutna av några trädgrupper, vilka emellertid tillta i mängd, allt som vi närma oss Olympen. Vi fara på en rad gamla stenbroar över några nu nästan uttorkade flodbäddar och närma oss raskt staden. På en avsats av Olym-

pen liksom bildande en väldig terass se vi några stela byggnader och nedanför dessa en mängd röda tegeltak, över vilka höja sig kupoler och minareter, det hela inbäddat i den yppigasta grönska. Här har växtligheten åter tilltagit för att liksom bjuda oss välkommen in i sin lustgård, och samma berusning, som vi känna härav, tycks ock ha bemäktat sig våra hästar, ty mot att ha förut utvecklat allt annat än snabbhet, liksom jaga de nu framåt, upp för backarna, föga bekymrande sig om den dåliga vågen, och förbi oss skymta väldiga plataner och rader av popplar, likt posterande skiltvakter, och vi köra i fyrsprång in i staden, där vi naturligtvis bli föremål för innevånarnas uppmärksamhet och stanna först utanför vårt hotell.

UTSIKT FRÅN CITADELLET ÖVER KVARTER MOURAD.

Vi bege oss fortast möjligt ut i staden, gripna liksom av feber att upptäcka allt härligt, som måste finnas här, och hinna just lagom upp på Citadellet — den äldsta och den högst belägna delen av staden — för at få se den undre staden och den omgivande nejden i belysning av den nedgående solen.

Vi stå och stirra in i solen, som nu håller på och dalar, och flämta ut efter den ansträngande promenaden. Här först kan man överblicka staden, och vad, som mullbärsträden skymde för oss nedifrån, ligger nu avstöjat. Vi har här stadens vestra och norra delar framför oss, kvarter Mourad. Vi se över en mängd tegeltak, och blicken irrar från tak till tak över slätten och bergen i horisonten för att dock till sist ovillkorligen återvända till och stanna vid en samling kupoler, som avteckna sig mot en hel lund av väldiga cypresser, belägna delvis inskjutna i en sänka av Olympen. Man kan ej gärna misstaga sig på dessa kupoler inbäddade mellan cypresserna. Det är gamla sultangravar,

Turbéer, och härröra sig dessa från 1400-talet, och kupolerna intill med minareten är moskéen de höra till, MOURAD II:s. Bakom dessa avtonar en skog av små mullbärsträd, uppblandade med popplar, övergången till slätten, som slutar mot den bergskedja, vi på förmiddagen passerat. Dessa stå nu inhöljda i blå dunst, slutande upptill mot den hastigt tätnande skyn med en gyllande kant, där solen just gått ned.

Men vi förtsätta för att hinna med utsikten över östra stadsdelen, innan mörkret faller på. Vi passera hastigt en rad tråkiga nyare tiders byggnader och komma som av en lyckträff in i de allra äldsta delarna och stanna på en gårdsplan, bevuxen med åldriga plataner, och med ett källsprång, som störtar sig ut för en klippa, bredvid ett turkiskt kaffehus. Det är BUNAR BACHI, ett muhammedanskt förlustelseställe. Och alldeles intill ligger den turkiska kyrkogården. Här dröja vi med vördnad, ty denna gravplats är verkligen en helig lund med sina uråldriga cypresser. Och bakom se vi så ut över stadens östra delar, som äro ofantligt mera vidsträckta än de västra, men som till sin byggnad motsvarar vad vi sett förut. Ögat fäster sig dock snart vid en kupolbyggnad långt bort med väggarna klädda med blågrönt kakel. Det är »Gröna Turbén«, och bredvid denna »Gröna Moskén«. dessa såväl som förutnämda turbéer stadens största sevärdheter. Men nu sänker sig redan natthimlen med sin milda blå ton över taflan, och den stämning detta avlockar staden och nejden omkring med den förgrund, jag nyss talat om, ger åskådaren sitt lystmäte nog för dagen.

Som jag redan vidrört, kan man uppdela staden i den äldre staden, Citadellet, som är belägan på en från Olympen utskjutande naturlig terass, och den nyare staden, belägen på sluttningarna härifrån. Vid denna uppdeling har man ock fastslagit tidsgränsen mellan de olika delarna till år 1326, eller det år turkarna, som det förtäljes, efter en 10-årig belägring erövrade staden. I den äldre delen finner man sålunda ännu byggnadsminnen från den byzantinska tiden i återstående murar och försvarstorn av Gamla borgen, vilken åter i sin tur uppgives vara uppförd på soubassement från romartiden. Dessa minnan äro intressanta så till vida, som de giva oss en om ock knapphändig föreställning om stadens dåtida utseende, vilken till sin karaktär, om man i fantasien söker rekonstruera staden, i stora drag skulle sammanfalla med de umbriska bergstäderna i Italien: t. ex. Assisi. Förutom dessa ruiner, vilka ur arkitektonisk synpunkt äro utan större intresse, finnas här endast några modernare tråkiga sjukhus och skolbyggnader ävenså Osmans Turbéer, vilka nyuppförda efter sista jordbävningen, då de gamla instörtade, giva oss ett allt annat än smickrande omdömme om senare tiders turkisk byggnadskonst. Huvudintresset med denna stadsdel förknippar sig till den härliga utsikt, som härifrån erbjudes över den relativt nyare av turkarna anlagda staden. Som jag i det föregående uppehållit mig härvid, övergår jag nu till den nyare staden, som innehåller Brussas arkitektoniska sevärdheter.

Till skillnad från andra orientaliska städer, i vilka gatorna bruka bilda ett enda oredigt kaos, finner man här några ordentliga huvudgator, stadens pulsådror, framtvungna av terrängens nivåförhållanden, men mellan dessa härskar åter samma virrvarr som annorstädes i Orienten, där bostadshusen utan inbördes ordning ligga och trängas med varandra i pittoresk emsambleverkan, dock alltid på behörigt vördnadsfullt avstånd från de större moskéerna. Bostadshusen äro

i regeln uppförd av trä i två vån. höjd, de nyare ofta nog reveterade, försedda med flata tegeltak och av ett enhetligt tilltalande yttre, utan tanke att bli uppmärksammade.[1] Denna rätt avstå de till de verkliga byggnadsmonumenten, moskéerna och turbéerna — ja även badanläggningarna.

Ursprungligen har staden ägt ett flertal av dessa härliga monumenter, men har staden under tidernas lopp härjats av eld och jordbävningar, varför numera endast ett ringa antal finnas kvar. De som återstå ha ock de flesta undergått restaureringar, vilka nog ej alltid varit av bästa slag. Vid senasta jordbävningen 1855 föllo alla minareterna, och en hel del kupoler instörtade. Förlusten av de förra är synnerligen beklagansvärd, då dessa uppgivas ha varit särdeles

GRÖNA MOSKÉEN.
VÄGGPARTI MED ENTRÉN, SIDONICHER FÖR BEDJANDE OCH SULTANLOGER HÄRÖVER.

vackert utbildade, beklädda med glaserat kakel. De i dessas ställen uppförda äro av allra tarvligaste slag.

De intressantaste av byggnadsmonumenten äro moskéerna och tubéerna, och är den typ af de förra man här möter vida intressantare än den man finner i Konstantinopel, där man i samtliga moskéer spårar Sofiakyrkans förebild. Brussas moskéer äro också att anse som typen för den gammal-otomanska arkitekturen. I jämförelse med Konstantinopels turkiska moskéer äro Brussas halvtannat hundratal år äldre än dessa. Även om nu moskéerna hur ej äro bland de allra äldsta turkiska — då man längre söderut i Konia finner en ännu ett par hundra år äldre typ från scheldjunkernas tid — kunna de, trots att man spårar ett ganska starkt inflytande från persisk och arabisk konst, dock alltid räknas som en typisk turkisk art, man plägar benämna denna den gammal-otomanska arkitekturen.

Den typ jag hår afser återfinnes i Brussas trenne moskéer: Jeschil Djami, Bajesid Jildirim och Djami Murads II, alla nppförda i början av 1400-talet. Den förstnämge och senast fullbordade togs i bruk år 1420. Som denna bibehållit sig bäst ävenså är den praktfullast dekorerade, skall jag närmare beskriva denna.

Jeschil Djami eller Gröna moskeen bygger sig upp omkring ett högre mittelrum, bildat av två med var sina kupoler övertäckta kvadratiska delar, förlagda efter varandra i byggnadens ländaxel. På var sin sida sluta sig så två mindre kupolsalar intill de förra. Detta är typisk för alla dessa tre moskéer, men i Gröna Moskéen är sidoväggarna mellan den främre stora kupolen och de främre av vart sidokupolpar helt genombrutna, så att rummets planform bilda de tre korsarmarna av en korskyrka. Kupolernas utkrakning, pendentiven år anmärkningsvärd. Övergången till själva anfangen för kupolvalvet är nämligen förmedlad av cellformiga förkrakningar, bildande analogt med förkrakningen vid de vanligen förekommande nicherna.

GRÖNA MOSKÉEN. VÄGGPARTI I ETT AF SMÅRUMMEN.

Vid inträdet i moskéen överväldigas man av fayens-utsmyckningen. Redan i entrén möter man grönt skimrande väggar i pressade fayensplattor med härlig patina, och väl inkommen stannar man framför de på ömse sidor om entrén befintliga stora nicherna med plattformer för de bedjande. Här över befinner sig sultanlogerna, tre till antalet. De båda yttre på ömse sidor om mittellogen avsedda för kvinnorna, endast med var sitt fönster, försett med galler, vättande ut mot moskéen. Den mittersta för sultanens eget bruk med en praktfull öppning ut mot moskéen. Denna, entréen och de båda förut omnämnda bönnicherna bilda en arkitektonisk uppställning, med entrén enkelt hållen i vit marmor och de tre nicherna smyckade i fayens med dels enfärgade släta plattor,

dels i rektangulärt mönster pressade plattor, inramade med bårder och inskriptionsband i polykrom behandling. Moskéens övriga väggar äro till cirka 2,5 m:s höjd beklädda med kakelplattor i två färgtoner, i ett enkelt rektangulärt mönster med omvexlande vita, djupblå eller mörkgröna plattor, omramade av förut omnämda bårder, vilka ävenledes inrama dörrarna och deras överstycken. Över det hela löper så slutligen en bred inskriptionsfris i turkiska dekorativa bokstäver, i polykromt behandlad relief, vars botten är behandlad med ett dekorativt hållet

GRÖNA MOSKÉEN. INVÄNDIGT DÖRRPARTI.

rankornament. Häröver äro så väggarna hållna i putsens vita färg. Samma dekorationsmotiv återfinnes i smårumnen endast med variation av mönstren och färgerna. Dörrpartien äro genomgående vackert utformade med överstycken, i vilka spetsbågen återfinnes, och fyllningarnas dekorering är utförd på motsvarande sätt, som i den förut omnämda inskriptionsfrisen. I ett par av smårumnen äro väggpartien dekorerade i stuck med bårder, indelade i några stora vertikala delningar, vilka åter i sin tur äro uppdelade medels en mängd större och mindre nicher, med fälten häremellan dekorerade med reguliära ytornament i rikhaltig variation, ett duktigt prov på deras omvexlingsförmåga av de rektangulära orna-

menten. Moskéen har ock i ett par dörrar och ett innertak ett vackert prov på gammal härlig träskulptur av detta ytterst fina och känsliga slag, som vi européer aldrig kunnat uppvisa motstycke till.

Utom denna moskétyp äger staden i ULU DJAMI belägen mitt i staden, en moské från samma tidperiod (1400-talet), som i sin anläggning helt påminner om de gamla arabiska moskéerna, en hallkyrka med ett 20-tal kupoler av samma

GRÖNA TURBÉN. ENTRÉN.

storlek och form, uppburna av pelare på sedvanligt sätt. Som numera intet finnes kvar av dess tidigare kakelbeklädnad, vilken ersatts av några avskyvärda målningar, och intet i övrigt i dess interiör är av större intresse, ingår jag ej på någon vidare beskrivning av denna.

Mitt emot gröna moskéen, på andra sidan av en häremellan löpande gata, ligger Gröna Turbén (JESCHIL TURBÉ), ett värdigt motstycke till moskéen med samma namn. Turbén är uppförd över Mohamed I (död 1421) och rymmer hans grav. Kapellet har sedvanlig 8-kantig planform och avslutas upptill på vanligt vis med kupol. Utvändigt är det beklät med ljust blågrönt glaserat

tegel, vilket emellertid härleder sig från en restauration på senare tid. Av den ursprungliga fayensbeklädnaden återstår numera endast ett par fönsteromfattningar, till form och färg mycket erinrande om ovan omtalade invändiga dörromfattningar i Gröna moskéen. Det för denna byggnad mest egendomliga er entrén.

Denna bygger sig upp på sedvanligt sätt med en hög nich, som om- och infattar de lägre entréportarna. Då nichens övertäckning annars som regel ut-

GRÖNA TURBÉN. GAMMAL UTVÄNDIG FÖNSTEROMFATTNING.

föres av cellformiga förkrakningar, är den här konstruerad å analogt förfaringssätt som vid valfslagning: här, ett halft, i vertikal led delat kupolvalf, som är slaget emot en motsvarande valföppning i yttermuren. Särskilt egendomlig är utkrakningen från rektangulär planform till kupolvalvets anfangslinje. Då utkrakningen annars plägar förläggas med sin utgångspunkt i den rektangulära figurens hörn och härifrån så småningom breda ut sig till kupolvalvets hela anfangslinje, sker den här ifrån hela den rektangulära figurens omkrets, utgående från samma horisontala delning, med olika grad av lutning å utkrakningen för varje $^1/_8$ sektion av cirkelvarvet. Utkrakningen följer alltså den räta samman-

bindningslinjen mellan lika delningspunkter å anfangslinjerna för kupolvalvet och dess utkrakning. Den skevande yta, som härigenom kan tänkas uppkomma, är så uppdelad i romber och trianglar, efter vilka så den ornamentala utsmyckningen anpassar sig. — Då ifrågavarande sak är svår att fullt tydligt i ord beskriva torde illustrationen få vidare förtydliga densamma.

Kupolytan åter är uppdelad i radiell led medels mot spetsen sammanlöpande delningar, och mellan delningarna buktar sig valfytan segmentformigt inåt. Botten i dessa fördjupningar ligga i valfanfangets liv, och övergången till de utlagda delningarna förmedlas medels cellformiga konsoler. Valf och utkrakningar äro betäckta med fayensplattor i polykrom färgbehandling av härlig praktfull färgsammanställning. Här under är portalen behandlad i olikfärgade marmorsorter,

GRÖNA TURBÉN. INTERIØR.

och över portarna är valvet utfört med olikfärgade valvstenar med ornamentalt behandlade stenlåsar. Genom ett par i rik skulptur genombrutna portar inträder man i turbéns inre.

Det inre är av enestående härlig helgjuten verkan. Et sparsamt ljus intränger genom några högt upp under kupolvalvet befintliga fönster med infattet glas i stark härlig färgprakt och breder en underbar stämning över rummet. Nedtill äro väggarna beklädda med en ett par meter hög beklädnad i fayensplattor, sexkantiga, i blågrön färgton, och i fonden domineras rummet av »miraben« (bönnichen) med sina praktfulla orneringar, likaledes i fayens. Mitt på de övriga väggarna finnas lågt sittande fönster med vackra omramningar och överstycken enl. föregående, och å varje väggparti vid sidan av fönstren, mitt på detsamma, är utfört ett stort vackert komponerat ornement i rik färgbehandling, liksom utgörande smycket å varje väggfällt. Över detta står putsen vit,

och valvet i taket är murat på analogt vis med nichens över entrén kupolvalf. I den övre fönsterraden finnas ännu kvar några av de ursprungliga fönstren med sina underbara färger och en den härligasta tekning i de breda, glaset infattande spröjsarna, vilkas dimensioner i förhållande till genombrytningarnas storlek låta en förmoda, att dessa ursprungligen utförts i trafforerade marmorplattor.

På mitten av golvet är en upphöjning, ävenledes i kakel, och på denna äro sarkofagerna byggda i en form, som mycket påminner om den i öfriga länder under medeltiden brukliga. Dessa tjäna ej som kista, utan äro liken bisatta i jorden under, och tjänstgöra dessa sarkofager endast som gravstenar. Sarkofagernas

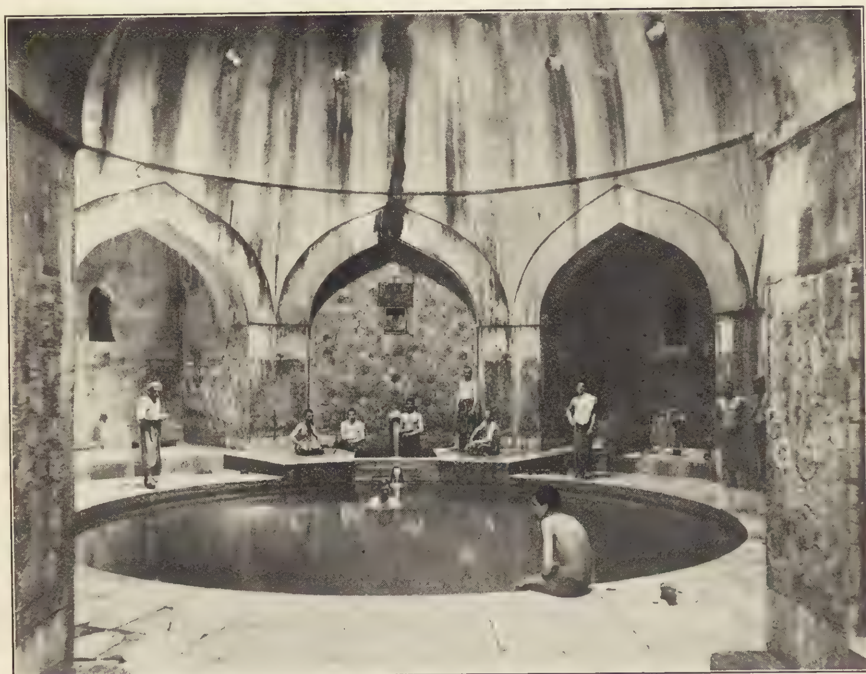
STORA LANDSVÄGEN TILL BRUSSA MED BADANLÄGGNINGEN YENI KAPLIDJA.

storlek och prakt äro avpassade efter den hädengångnes under sin lifstid maktställning. Utom sultanen själv ligga i dessa turbéer hans hustrur och ättlingar begrafda. Här intages hedersplatsen av Muhamed I:s grav, mycket praktfullt utförd i fayens.

Utom denna turbé finnes i närheten av Moské Mourad II ett 10-tal turbéer, som äro mycket intressanta att besöka, då de innehålla bland de vackraste fayenser, som torde finnas kvar från den turkiska tiden. Utformningen av turbéerne äro emellertid enahanda med föregående, ehuru enklare här. Fayensbeklädnaderna äro anbrakta på sedvanligt sätt, men äro plattorna målade med dekorativt hållna blomsterslingor i polykrom färgbehandling på ljus botten. Själva tekningen af blomornamentet har en för den turkiska konsten egendomlig vek behandling af blomman, tulpanen eller nejlikan. Den har i sitt lugn något av

muhamedanens resignation i sig och synes mig ett synnerligen lyckligt uttryck för det nationella i deras karaktär. Dessa fayenser stå på höjdpunkten av all fayensteknik. Det är särskilt en egendomlig röd färg, om man i senare tider aldrig i Europa lyckats göra efter. Beträffande fabrikationsorten för dessa fayenser finnes många olika uppgifter. En del sägas härstamma från Persien under det andra uppgivas från Nikää, våra dagars Isnik, tillverkade av genuesare, som här hade fabrik på 14- och 1500-talet.

Utom dessa slags kupolbyggnader finner man i de turkiska städerna ännu en, Badbyggnaden, och man kan ej gärna lämna Brussa utan att omnämna dessa. Brussa eger nämligen naturliga varma källor, såväl svavel- som kolsyrehaltiga,

BASSINRUMMET I ETT TURKISKT BAD.

och dessa ha helt vist givit anledning till den mängd byggnader för bad här finnes. Bland de första byggnader man möter, när man närmar sig staden, är några stora stenbyggnader med kupoler, på vars klotyta sitta regelbundet återkommande halvklotformiga glaskulor. Detta är badanläggningar, och de uppvärmda rummen inom badavdelningen äro markerade med nämnde kupoler, å vilka glaskulorna ha till uppgift att insläppa ljus.

Av arkitektoniskt intresse är Yeni Kaplidja, anlagt på mitten av 1500-talet av Rustem Pascha, storvesir och svärson av Suleiman den store*). Man inträder uti ett stort mittelrum, avklädningsrummet, övertäckt av två kupoler, och vars mitt upptages av en fontain för tvagningar. I mittelaxeln av den förra kupolen

*) En av turkarnes förnämsta regenter.

åt sidan räknat, ligga två mindre kupolsalar, av vilka i den yttre det egentliga badet med en stor rund bassin med naturligt varmt vatten är beläget. Detta rum är mycket vackert och harmoniskt utbildat med rund planform och med den stora djupa bassinen i mitten, på sidorna runt om omgiven av stora nicher, i vilka den med badet hophöriga tvagningen försiggår. Ifrån den i mittelaxeln belägna nichen springer vattnet i en utkastare ut från väggen ned i en mindre här anordnad bassin, varifrån det åter rinner ned i stora bassinen. I den lilla bassinen med sitt heta kristalklara vatten avslutar man badet, innan man får den kalla avsköljningen. De nämnda nicherna åtskiljas av murpelare och övertäckas av ett något tryckt arabiskt spetsbågvalf, och häröver höjer sig så med vackert afvägda proportioner kupolvalvet med sina små runda ljusintag. Till väggbeklädnad är här använt kakel och i golven, fontäner och bassiner marmor.

Då man efter avslutat bad, insvept i bråkiga dukar, ligger på sin divan för att så småningom avsvalka sig, och från avklädningsrummets fönster skådar ut över dalen och de blånande bergen borta i synkretsen, långt bortom vilka Europa skall ligga, blir man vemodig vid tanken, att snart skall man lämna all denna härlighet och att allt detta inom kort är blott ett minne. Man önskar då i första stund, att Brussa ej låge så avlägset, så man snart kunde göra om besöket. Men i så fall vore nog ej Brussa vad det nu är, utan en fassonable badort med all idyll borta. Ty det är idyllen här man först och främst älskar. Ligger det ej idyll i själva silkesodlingen, innevånarnas utkomstkälla! När föraren för oss in i Osmans vidriga turbé, som ingen slipper ifrån, då grundaren av det osmanska riket här ligger begraven, stannade jag vid en liten silkesodling, turbévaktaren anordnat åt sig i en av fönsternicherna, och under förarens svada över den hädangångne och hans förtjänster ägnade jag mig åt studiet av silkesmasken. Och när man kommer ut och går de trånga gatorna och tittar in i fönstren, ser man här och där samma slags häckar av gröna blad, där silkesmasken spinner in sig i sin puppa, och då man kommer in på saluområdet, är det en doft av friska eklöv och mullbärsblad, som för tankarna tillbaka till hembygden — lövdoften vid midsommartid. Det är mat till silkesmaskarne som salubjudes. Och gör man så en tur upp på Olympen och kommer så högt, att man ser långt, långt avlägna insjöar, så möter man här och där utefter vägen mullbärsträd, som fått i full frihet växa ut utan att bliva skattade. Här har förrymda silkesfjärilar, som lyckats rädda sin frihet, fått en fristad, och här i den eterklara luften njuta de sin tillvaro och det är ett fladder omkring trädkronan och ett surr som af syrsor. Och idyll är det med det ständigt, så länge det finnes någon snö kvar där uppe på Olympens hjässa, sipprande vattnet, och när man går på de knagliga gatorna, måste man rätt som det är hoppa över ett strilt källsprång, som tagit riktning rätt över gatan. Och slutligen ligger det idyll över själva hotellgården, en stor terass, med en rad i form av en gammal turkisk fez klippta accasior, i ljus yppig grönska, och mitt på gårdsplanen en fontain med en stor klippt jätteadiantum i mitten, med ett ständigt sipprande vatten och små guldfiskar som leka ta fatt.

CARL BERGSTEN.

KONKURRENCE

OM TEGNINGER TIL ET NYT TING- OG ARRESTHUS FOR KERTEMINDE.

Det nuværende Raadhus (se Traps »Danmark« for 1899 Side 371, Nr. 19) nedrives, og den nye Bygning opføres paa samme Sted, dog saaledes, at Façadelinien (den punkterede Linie paa Situationsplanen) rykkes tilbage i Flugt med Bygningen Syd for Raadhuset. Dette sker for at skaffe en Gadeudvidelse udfor Kirken og saaledes give disse tvende offentlige Bygninger en noget fornemmere Beliggenhed. Ved denne Tilbagerykning vil Gavlen af Bygningen Nord for Raadhuset blive blottet og maa da dækkes paa en eller anden Maade.

Ved Bedømmelsen af Projekterne vil der blive lagt særlig Vægt paa Løsningen af denne Del af Opgaven og paa at der tages tilbørligt Hensyn til Kirkens Architektur.

Bygningen tænkes opført med Kælder, Stue og 1ste Sal. Den opvarmes (med Undtagelse af Cellerne, se nedenfor) med Varmtvandsanlæg med behørig Ventilation, og den skal indeholde:

1) 8 enkelte Arrester à ca. 21 Kv.-Al., 2) 2 dobbelte Arrester à 35 Kv.-Al., 3) 1 Detentionslokale [30 Kv.-Al.], 4) 1 By- og Herredsfogedkontor [90], 5) 1 Forværelse (Betjentstue) [42], 6) 1 Værelse til Borgmesteren [35], 7) 1 brandfrit Rum [15], 8) 1 Kæmner-Kontor [56], 9) 1 Tingstue [80], 10) 1 Forværelse eller Korridor med Garderobe [30], 11) 1 Politivagt [16], 12) 1 Værelse til Lignings- og Forligskommissionen (i Nærheden af Tingstuen) [80], 13) 1 Byraadssal [135], 14) 1 Bibliothek [30], 15) 1 Udvalgsværelse [30], 16) Rummelig Lejlighed til en Arrestforvarer (Kontor, 3 Værelser, Køkken, stort Spisekammer, Vaskekælder, Rullestue, Viktualierum), 17) 1 Badekammer til Arrestanter [16 à 20], 18) 1 Kødkontrol [42], 19) 1 Arkiv [20 Kv.-Al.], 20) 1 Arrestgaard.

Endvidere: 2 Stkr. Toiletter for Arrestanter, 1 for Byraadet, 1 for Arrestforvarer, Betjente og Politivagt og 1 for Kontorerne samt de fornødne Brændselsrum, Rum til Varmeværk, Tørreloft, Pulterrum etc.

Lokalerne tænkes fordelt saaledes:

Kælderen: 14, 16, 17, 18, 19 (eventuelt 3), Brændselsrum og Varmeværk.

Stuen: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11 og Vestibule m. m. (5 og 11 kan eventuelt sammendrages til et Rum paa ca. 50 Kv.-Al.).

1ste Sal: 9, 10, 12, 13, 15.

Dersom man foretrækker at fordele Arresterne i 2 Etager, bør de ligge umiddelbart over hverandre, og Gangen udenfor, i den øverste Etage, maa da have gennemsigtig Løbebro og tilstrækkelig store Lysaabninger langs Væggen samt Ovenlys.

Med Hensyn til de Fordringer, der iøvrigt stilles til Arresterne, tjener følgende:

En Enkeltcelles Rumfang bør være mindst 800 Kub.-Fod.

Skillerum mellem Cellerne bør udføres af 2 Lag Mur eller Monnier, og Hulrummet fyldes med Sand eller Infusoriejord.

Ingen Ledninger eller Varmelegemer maa anbringes i Cellerne. Disse maa opvarmes ved varm Luft, tilført gennem særlig muret Kanal for hver Celle.

Udsugningen fra Cellerne kan ske til Gangen, der da maa være særlig kraftig ventileret. Celle-Vinduet højtsiddende og saaledes anbragt, at det ikke kan naas fra Bord eller Seng.

Endvidere henvises til Bygningsreglement for Købstæderne, som er fremlagt paa Bladet »Architekten«s Kontor.

Den samlede Byggesum — inkl. Ingeniørarbejdet — maa ikke overskride 50.000 Kr., heri medregnet almindelig Fundamentering indtil 2 Fod under Kældergulvets Overkant, og til Vejledning ved Bedømmelsen maa Konkurrenterne ledsage Tegningerne med en Beregning af Bygningens Flademaal og Kubikindhold fra Overkant af Kældergulv og inkl. Tag, samt en kort Redegørelse for, hvilke Materialer og Konstruktioner der tænkes anvendte — Mur, naturlige eller kunstige Sten, Etageadskillelser, Gulve, Tag, Trapper, Vægbeklædning, Lofter etc.

Af Tegninger forlanges:

Planer af alle Etager (ogsaa Tagplan) med Angivelse af Plads for Varmeværk, Varmelegemer og Ventilation.

Façade mod Langegade.

Façade mod Kattestræde.

2 Snit.

Alt i en Maalestok 1 : 100.

Enkeltheder af Façaden og Snit i Maalestok 1 : 25.

En perspektivisk Fremstilling, set fra Punkt A (se Situationsplanen).

Den nærmest Øjet værende lodrette Linie af Ting- og Arresthuset skal være i Maalestok 1 : 100.

Med Hensyn til Tegningernes Udførelse er Konkurrenterne frit stillede, dog ønskes de Materialer, der tænkes anvendte til Façaden, tydeligt angivet.

Den samlede Præmiesum er Kr. 1000, og dersom et Projekt findes værdigt til 1ste Præmie, vil denne være Kr. 500.

Projekterne — for Tegningernes Vedkommende opklæbede paa Blændrammer eller Pap, Redegørelse og Beregning i Omslag — skal være indleverede paa Kerteminde Ting- og Arresthus inden Onsdag den 1. April 1908, Kl. 12 Middag, forsynede med et Motto eller Mærke og ledsaget af en forseglet Konvolut med samme Mærke, og i hvilken Forfatterens Navn og Adresse er opgivet.

Bedømmelsesudvalget bestaar af Borgmester W. v. Wylich, Murermester Meyer og Tømrermester Sørensen i Kerteminde samt Architekterne Leuning-Borch og Emil Jørgensen, valgte af Akademisk Architektforening.

Det til Konkurrencen fornødne Materiale kan afhentes paa »Architekten«s Kontor, Helgolandsgade 5, daglig mellem Kl. 10 og 2, eller paa By- og Herredskontoret, Kerteminde.

Begge Steder vil Fotografier af Byggeplads med Omgivelse være fremlagt til Eftersyn.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. FEBRUAR 1908
10. AARGANG № 20

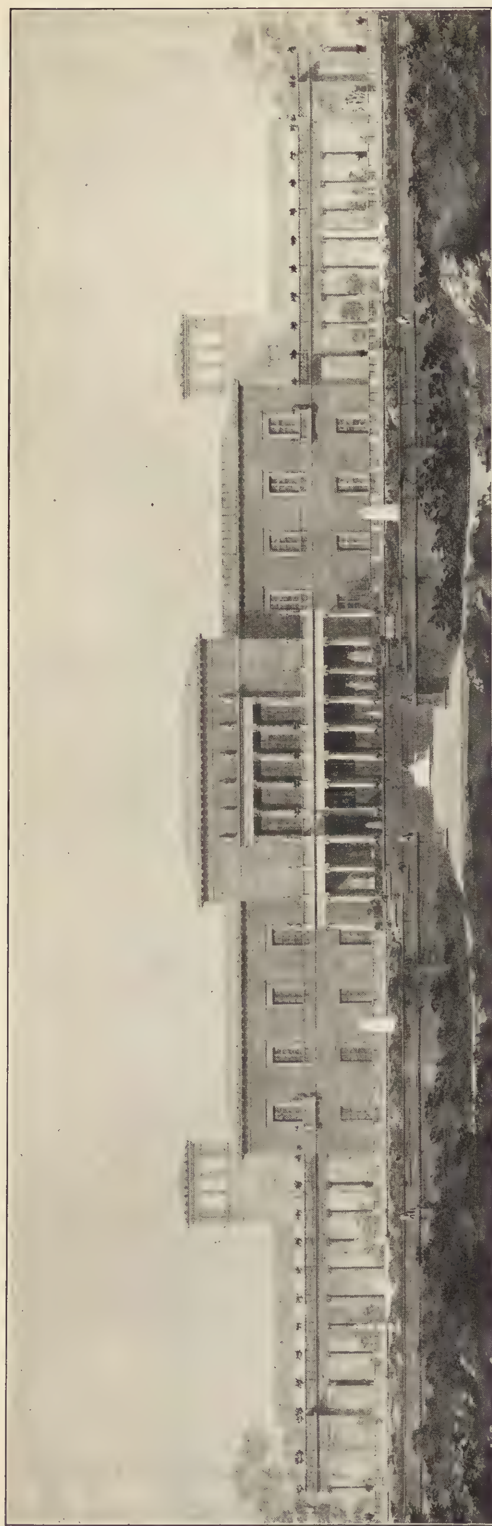
F. MELDAHL.

16. MARTS 1827 — 3. FEBRUAR 1908.

Dette Navn har i henimod 60 Aar haft den mest indgribende Betydning for dansk Bygningskunst og alle de Forhold, der i videste Forstand kan regnes hertil. Det er bleven underskrevet en Mængde vigtige Afgørelser, og som F. M. staar det paa en Uendelighed af egne og Elevers Tegninger. Nu er Pennen og Blyanten lagt ned, thi Livet paa Jorden er endt for Navnets Bærer, men mange Penne har i den forløbne Uge haft travlt med at skildre den gamle, til det sidste aandsfriske Architekts lange og daadrige Levnetsløb.

En stærk og mandig Personlighed, som maatte have og ogsaa fik mange Modstandere, men som dog stadig vandt Anerkendelse, og hvis klare Myndighed man ikke kunde undvære. En Mand, der kom i Berøring med fremragende Mænd Verden over, saa han med Rette i sine varme Mindeord om »Tietgen som Bygherre« (»Architekten« 1901, Nr. 3) selv kan citere den Udtalelse: »Ingen dygtig Mand undgaar sin Architekt«.

Han var Søn af Jærnstøber Henrik Meldahl (1776—1840) og begyndte sin Livsgerning i Faderens Virksomhed. Han vidste dog meget tidligt sikkert, hvad han »vilde være«, kommer i Murerlære og paa Akademiet samt arbejder 2 Aar som Svend. Allerede 1849 har han gennemgaaet Akademiets Skoler (store Sølv-

F. MELDAHL: ET FYRSTELIGT LANDSLOT. TILKENDT LILLE GULDMEDAILLE.

medaille) og er selvstændig Architekt for Herregaarden Oja ved Ystad.

Meldahl deltog som Frivillig i Krigens første Halvdel. Han fik 1850 Æresmedaille for Architektur, besøgte i samme Aar Spanien og var der sammen med de to udmærkede Kunstnere Heinrich Hansen og J. Kornerup. 1851 erhverves den mindre Guldmedaille for et Landslot, desuden rejser han til Frankrig, Belgien og England. Saa kommer en Rejse til Schweiz og Tyskland — for Studium af Landhusholdningsbygninger — med en Afstikker til Norditalien og Rom. Man ser, hvor intensivt Arbejde og Rejser har fulgtes! I 1853 faar han Akademiets store Guldmedaille for et stort og pragtfuldt Projekt til en »luthersk Hovedkirke«. Hermed følger Akademiets store Stipendium i 3 Aar og den store Rejse, som strakte sig vidt omkring over Europa, til Syrien, Palæstina og Ægypten. Paa Hjemvejen havde det nær taget en sørgelig Udgang, idet han fik Kolera i Neapel. Hjemme igen blev han allerede 1858 Medlem af Akademiet og var nu knyttet til den Institution, for hvilken han skulde faa saa stor Betydning. 1863 blev han Formand for Skoleraadet, kun 36 Aar gammel, og

F. MELDAHL: »EN LUTHERSK HOVEDKIRKE«. TILKENDT STORE GULDMEDAILLE.

F. MELDAHL: »EN LUTHERSK HOVEDKIRKE«.

F. MELDAHL: AANDSSVAGEANSTALTEN »GL. BAKKEGAARD«.

1864 gamle Hetsch's Efterfølger som Professor i Bygningskunst. 1873 valgtes Meldahl til Direktør for Akademiet, hvilket han var uafbrudt indtil 1890, og blev senere genvalgt 1899—1902. Men: »vi lære ikke for Skolen, men for Livet«! Det praktiske Liv fik hurtigt stærk Brug for ham, og vi skal nu se paa hans Arbejders lange Række. 1857—58 bygges Blindeinstitutet, 59 Raadhuset i Fredericia og næsten samtidigt Tinghusene i Aalborg og Randers. Til

F. MELDAHL: BLINDEINSTITUTET.

F. MELDAHL: FREDERIKSKIRKEN.

F. MELDAHL: DET INDRE AF FREDERIKSKIRKEN.

disse Bygningers Ydre benytter han Murstenen og træder derved i Hetsch's Fodspor. Hans Bygninger var paa den Tid noget nyt og smukt, og jeg mener, man i deres rigt mønstrede Former kan spore Indflydelse fra Rejserne i Orienten. Det var ofte den nutildags uden Grund noget ringeagtede gule Mursten, som Meldahl forstod at anvende. Blindeinstitutet har med sine rundbuede Gavle et virkeligt dansk Præg og har altid været anset for en meget smuk Bygning. Navigationsskolen (1865) — nu Livsforsikringsanstalten — er en god, venetiansk

Studie. Endvidere maa af kjøbenhavnske Bygninger nævnes den kgl. Mønt, bygget af Meldahl og Fenger, Aandssvage-Anstalten ved Gamle Bakkegaard og Hovedbygningen paa nordre Toldbodplads, der ganske vist er bygget af Etatsraad Dahlerup, men Meldahl havde giver et Udkast, der fik stor Indflydelse paa Udarbejdelsen. Det var Motiver fra Pal. Pandolphini. Den italienske Højrenaissance stod jo hans Hjerte meget nær! Meldahl har bygget en stor Del Herregaarde: Det pragtfulde og elegante Frijsenborg 1860—67, Pederstrup 61—62, Christinelund og Snertingegaard. Ovre i Skaane byggedes Örtofta nord for Lund, Stubbarp, Hamilton House ved Helsingborg og ved Malmö det store Landbrugsinstitut Alnarp, af hvilket han har megen Ære. Sammen med Albert Jensen ombyggede han de skaanske Slotte Trolleholm og Trollenäs.

F. MELDAHL: HERREGAARDEN ÖRTOFTA I SKAANE.

I Roeskilde ombyggedes det gamle Stiftsbibliotek, et af hans fineste mindre Arbejder; ogsaa for Sindssygeanstalten ved Aarhus var han Architekt, og han har haft at gøre med en Mængde Landsbykirker. Blandt Villaerne maa nævnes Maglegaard ved Charlottenlund og Holmblads smukke, straatækte Sommerbolig ved Skodsborg. Saa er der Altingshuset i Reykjavik og herhjemme en Mængde Skovfogedboliger o. s. v.

I Tyskland byggede Meldahl 1877 Landslottet Philippsruhe ved Hanau for Landgreven af Hessen.

Hans Hovedarbejder bliver dog Genopførelsen af Frederiksborg og Fuldførelsen af Marmorkirken. Frederiksborg Slot brændte som bekendt 1859, og allerede det følgende Aar — ak, hvor lang Tid tog det ikke med Christiansborg! — begynder Genopførelsen, en Handle-Hurtighed, der maa regnes vort Fædreland til megen Ære. Her var i Sandhed en stor og vigtig Opgave, og

en Opgave, som Meldahl viste sig at være fuldt ud voksen! At det Ydre stod færdigt 1865 betegner Bygmesterens Energi. Han forstod at vælge en Stab af dygtige Kunstnere og Medarbejdere, han var en Mand, der vilde adlydes, og ogsaa blev det. Ved Kaptajn, Brygger Jacobsens storartede Gave fra Carlsbergfondet kunde man gaa igang med det Indre, hvis Istandsættelse til Nationalmuseum afsluttedes 1893. Vel har der undertiden lydt berettiget Kritik over Enkeltheders Udførelse, men man kunde ikke dengang — ja heller ikke senere — have faaet en dygtigere og mere kyndig Mand til dette Kæmpearbejde.

Marmorkirkens Fuldførelse 1878—94 var ligeledes et Storværk, og heller ikke her har en fremragende Mand kunnet »undgaa sin Architekt«. Det var

F. MELDAHL: LANDBRUGSSKOLEN ALNARP I SKAANE.

C. F. Tietgen, der var den storslaaede Bygherre, og for det gode Forhold mellem ham og Meldahl borger sidstnævntes egne smukke Mindeord her i »Architekten«, hvortil jeg alt tidligere har henvist. Kirkens Kuppel er blandt de skønneste i Europa; — se den f. Eks. fra Østbanegaarden, hvor fornemt og let den hviler over Byen, og se paa det smukke architektoniske Billede inde fra Amalienborg Plads. Meldahl havde til dette Værk — hvor han ikke blot var gratis Architekt, men ogsaa skænkede 11.000 Kroner til forskellige Prydelser — en sikker og trofast Støtte i Professor Albert Jensen, der udførte sin store Del af Arbejdet. Sammen med Albert Jensen deltog han ogsaa 1887 i den første Konkurrence til Christiansborgs Genopførelse, et Arbejde, der belønnedes med 1ste Præmie. Særlig den rigt søjleprydede Side mod Ridebanen var et kongeligt Slot værdigt.

1860 blev Meldahl kgl. Bygningsinspektør og beklædte dette Embede, indtil

han 1902 afløstes af Professor Albert Jensen. I dette lange Tidsrum havde han Ombygnings- og Restaureringsarbejder ved de fleste kgl. Slotte.

En lang Række andre Tillidshverv blev lagt paa denne Mands Skuldre og blev ved rastløs Flid og Energi, forenet med stor Viden, vel udførte: Han var Statens Raadgiver i Bygningssager, Formand for Thorvaldsens Museums Bestyrelse indtil sin Død, Borgerrepræsentant i 27 Aar fra 1866, Medlem af Havneraadet og af Bestyrelsen for Burmeister & Wain samt af en Mængde betydningsfulde Kommissioner. Gammelholms Ordning skyldes ham, og han har stor Del i Langelinieterrainets smukke Anlæg. Den ophøjede Langeliniepromenade, som vi alle er stolte af, skal være hans Idé! Frihavnens Anlægning tog han ogsaa aktiv Del i.

Meldahl udøvede stor Indflydelse som Direktør for »Det kjøbenhavnske Byggeselskab« hvis heldigste Arbejde vel er Bygningerne ved Søtorvet med de Søerne prydende Dobbeltaarne. Han blev ofte tilkaldt fra Udlandet som Dommer og Raadgiver. Sidste Gang vistnok angaaende Monumentet i Bern over Verdenspostkonventionen. Han var da ogsaa Medlem af Akademierne i Stockholm, Berlin og Florens samt af »Royal Institute of british architects« i London.

Meldahls lange Lærergerning paa Akademiet er ogsaa monumental. Han satte Studiet af de store Stilarter — fra deres reneste Udspring og skønneste Fortid — i Højsædet. For vore egne gamle Mindesmærker havde han ingen rigtig Varme. Men han forstod at paapege Bygningskunstens store Linier, og at der skulde lægges Vægt paa Bygningens Udtryk. Han kunde gribe Linealen for med en tyk Streg at fremhæve Hovedlinier: »Se der har De Leddet, der giver den kraftigste Skygge, og det maa vi se«. Den egentlige Udvikling af Elevernes Personlighed i Kunsten, tror jeg, han mente, maatte udformes senere af disse selv. Hans hurtige Blik, store Kundskabsfylde og livlige Fremstillingsævne gjorde ham til en udmærket Lærer for den, der vilde og kunde forstaa.

Et lille elskværdigt Træk har jeg Lyst at nævne: Han fordrede altid gode Pigekamre, og i et større Hus vilde han have et Rum, der kunde være en Slags Dagligstue for Pigerne, »men er Strygestuen god, kan De bruge den dertil.«

Han har været Lærer for vistnok næsten *alle* nulevende danske akademiske Architekter, og mange af disse ville mindes ham med Kærlighed.

Det er mærkeligt, men sandt, trods den her antydede svimlende Virksomhed fandt Kammerherre Meldahl dog Tid til litterære Arbejder, ikke alene til mange Smaaskrifter af praktisk eller hygiejnisk Natur, men ogsaa til større Arbejder, f. Eks. Europas Kuppelkirker, Denkmähler der Renaissance in Dänemark (Berlin 1888 med Neckelmann), Akademiets og Udstillingsfondens Historie sammen med Akademisekretær P. Johansen og — ikke mindst — hans store Værk over Venedig.

Meldahl ægtede 1860 Karoline Amalie Ræder, Datter af Oberst Ræder. Hendes fint dannede Aand gjorde hende til hans trofaste Medhjælperske i de litterære Sysler, og hendes Elskelighed skaffede ham et lykkeligt Hjem, hvor en velbegavet Børneflok opvoksede. Han overlevede hende knap $1^1/_2$ Aar.

Kammerherre Meldahl var knyttet til det danske Kongehus ved mangeaarigt Venskab. Han har været Gæst hos Kong Edvard af England og Hertugen af

Cumberland, ligesom han har staaet i megen venskabelig Forbindelse med Tysklands kunstinteresserede Kejser.

De officielle Beviser paa Paaskønnelse var mange. Han blev 1861 Ridder af Dbg., 1864 Dbm., 1867 Etatsraad, 1874 Kommandør af Dbg., d. 26. Maj 1892 Kammerherre og senere Storkors af Dannebrog med det fyndige og betegnende Valgsprog: »repos ailleurs«. Han var ikke af dem, der hviler paa sine Laurbær. — Desuden havde han mange udenlandske Ordener.

De smukke Mindeord i »Architekten«s sidste Nummer bærer Vidnesbyrd om, at mange danske Architekter ville mindes Kammerherre Meldahl med Ærefrygt og Taknemlighed. Jeg maa dog bemærke, at han mange Gange har vist netop vor Architektstand Sympati, f. Eks. da Understøttelsesfonden blev ordnet, traadte han straks til med et klækkeligt Bidrag.

En fortræffelig Skildring fra Lilleasien af en svensk Architekt efterfølger umiddelbart ovennævnte Mindeord. Jeg synes denne Tilfældighed passer godt, thi der var netop det ved Meldahl, at hans Personlighed ligesom meddelte større Udsyn over hele den skønne Verden, dens Kunst og Arbejde.

V. J. Mørk-Hansen.

AKADEMISK ARCHITEKTFORENINGS TEGNEHJÆLP.

Der blev paa Generalforsamlingen den 29. November 1907 opfordret til at sende Medlemmerne en nærmere Redegørelse for, hvad det egentlig var, man vilde udrette med »Akademisk Architektforenings Tegnehjælp«, og man har ment, det vilde være den bedste Maade at imødekomme denne Opfordring paa ved her i »Architekten« at lade aftrykke nedenstaaende Rundskrivelse, som i disse Dage sendes ud i Landet til en Del, der antages at have Interesse for »Tegnehjælpen«.

For et Par Aar siden fremkom der i »Dansk Tidsskrift« en Artikel »Folket og Architekturen«, hvori det blandt andet hedder: »Men det er i højeste Grad paa Tide, at Opmærksomheden rettes mod »Landet«. Følger man med blot flygtig Opmærksomhed Udviklingen dèr, kan man ikke undgaa at lægge Mærke til, hvorledes det er begyndt at skifte Udseende, og det långtfra paa den heldigste Maade. Den Tid vil snart være forbi, da et dansk Landskab fik sit typiske Præg af Bindingsværksgaardene, samlede om den ærværdige Kirke, og da Kirker og Herregaarde var de eneste Bygninger af monumental Betydning udenfor Købstæderne. Mejeriskorstenene konkurrerer allerede med Kirketaarnene. Andelsforetagender og industrielle Virksomheder er faktisk ved at skabe en ny Bygningsverden paa Landet, samtidig med at Forsamlings- og Missionshuse skyder op snart i hver eneste Landsby. Landskabets architektoniske Silhuet er i Færd med at blive en anden. Og dog er den Forandring, der allerede er sket, intet mod den, der forestaar. Ikke mere enkeltvis, men i Hundredvis falder vore gamle Bindingsværksgaarde og -Huse, stadig flere for hvert Aar, der gaar. I Stedet for rejser man de kedsommeligste, aandsforladte Bygninger, stadset op

ved lidt Cementpynt. Der er al god Udsigt til, at »Stationsbyerne« kun er Forbilledet paa en dansk Landsby om 50 Aar! Og hvad er der gjort for at tøjle hele denne rent løbske Udvikling! Det gælder jo overhovedet om det meste af den Architektur, der kræves, at det er de smaa Byggeopgaver, hver gentagne i Hundred- og Tusindvis med de nødvendige Variationer, der er de mest bestemmende for en Bys og et Landskabs architektoniske Udseende. For hver Kirke eller hvert Raadhus, der bygges, opføres der Hundreder af Mejerier, og for hvert Mejeri eller Forsamlingshus Hundreder af Privatboliger. Med denne store Byggevirksomhed er det, Kunsten hidtil har haft mindre end intet at gøre. Baade By- og Landbefolkningen som Helhed har tilstrækkelig tydeligt lagt for Dagen, at de ikke har haft den rette Forstaaelse af, hvad der krævedes. Man maa kunne lære at forstaa, at et Mejeri, en Bondegaard godt kan være praktisk og fuldt moderne indrettet og dog samtidig bygget saaledes, at den er en Glæde for Øjet. Det er jo *ikke* Anvendelsen af de store Midler, der gør en Bygning til god Architektur; det ligger i noget andet, uafhængigt af ydre Pynt, i de rette, gode Forhold, i en Dørs, et Vindues velafvejede Form og velberegnede Plads, i alt det, som, naar det skal være, kan faas uden Penge. Men, som allerede tidligere fremhævet, det er ikke nok, at Befolkningen selv kræver. Ansvaret for vor Fremtids Architektur er et dobbelt. De, som opfører disse Tusinder af Bygninger Landet rundt, maa vide, at de skal komme dette Krav i Møde, hvor det findes, og vise Vejen, hvor det mangler.«

»Akademisk Architektforening« har ønsket at gøre sit til at komme dette Krav i Møde og vise Vej, hvor det tiltrænges, og har derfor aabnet en Tegnestue, hvor mindre bemidlede vil kunne faa saglig Hjælp ved Opførelsen af Nybygninger. Vi haaber derved at kunne naa til efterhaanden at dæmme op mod det ovenfor nævnte upraktiske og uskønne Smaabyggeri, der nu finder Sted Landet over. Vi ønsker gennem denne Tegnestue, for et meget ringe Vederlag, eller gratis, I) *at skaffe Smaakaarsfolk Tegninger til billige, men praktiske og sunde Huse, der passer for den Enkeltes Ønsker og Midler, saa det kan blive venlige og hyggelige Hjem*, II) *at rette Tegninger, der i Forvejen er udførte*, og III) *at yde Vejledning ved gratis at besvare alle Forespørgsler.* Vi anmoder Dem derfor om at arbejde sammen med Architektforeningen i denne Sag, ved paa Deres Egn at henlede Opmærksomheden paa denne Tegnestue, naar De hører, der er Planer oppe om mindre Nybygninger. Vi beder Dem om stadig at virke for Kendskaben til og fremme Brugen af denne Tegnestue, ved overalt at underrette om, at alle Forespørgsler vil blive besvarede og hver nødvendig Vejledning givet ved skriftlig Henvendelse til »Akademisk Architektforenings Tegnehjælp«, Helgolandsgade 5, Kjøbenhavn.

Bestyrelsen for Akademisk Architektforening:

AXEL BERG, H. GLAHN. EMIL JØRGENSEN. THORVALD JØRGENSEN.
Formand.

H. KAMPMANN. H. KOCH. A. S. LAURITZEN. FRED. L. LEVY. MAGDAHL NIELSEN.

Udvalget for et bedre Byggesæt paa Landet:

M. NYROP, POUL HOLSØE. SØREN LEMCHE. ULRIK PLESNER.
Formand.

ANTON ROSEN. STRØM-TEJSEN.

Ud over det, der er omtalt i denne Skrivelse, vil man gerne arbejde hen til at faa først en mundtlig Forhandling med enhver, der ønsker at bygge, saa at Architekten kan have denne Samtale at rette sig efter ved Udarbejdelsen af Tegningerne ved Siden af en Henvendelse (et Spørgeskema), som man i hvert enkelt Tilfælde vil bede Vedkommende sende tilbage til »Tegnehjælpen« i udfyldt Stand. Men for at kunne faa talt med hver enkelt og gjort dette uden altfor store Rejseomkostninger, havde man tænkt at henvise hver Sag til den Architekt, der netop havde Arbejde paa den Egn, hvorfra Forespørgslen kom, for at han kunde føre den mundtlige Forhandling, selv om han ikke havde Tid til at tage sig af hele Sagen. Det vilde derfor være af stor Betydning, hvis »Tegnehjælpen« vidste, hvor Medlemmerne virkede, og paa hvad Egn, de er særlig godt kendt.

Til Slut gør vi opmærksom paa — hvad der for Resten er en Selvfølge —, at det ikke er Meningen med »Tegnehjælpen« at ville modarbejde Haandværksmestrenes Virksomhed, hvis de plejer at udarbejde Bygningstegninger, men at man tværtimod vil opfordre til Samarbejde, idet man henviser til Rundskrivelsens Punkt II: »at rette Tegninger, der i Forvejen er udførte«, og idet man tillige gør opmærksom paa, at der altid vil blive spurgt, om der tidligere er blevet forhandlet med nogen Architekt eller Bygmester om Tegninger til dette Byggearbejde og i bekræftende Fald med hvem.

Akademisk Architektforenings Tegnehjælp.
Helgolandsgade 5, Kjøbenhavn.

BYGNINGSKOMMISSIONEN.

Af Bygningskommissionens for nogen Tid siden udkomne Beretning for Kalenderaaret 1906 skal vi tillade os at anføre følgende:

I Aaret 1906 er der ialt fuldført 362 Bygninger, deraf henholdsvis 57, 47 og 60 i de indlemmede Valby- og Brønshøjdistrikter og Sundbyerne. Disse Bygninger fordeler sig efter deres Art saaledes:

	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
Offentlige Bygninger	1	»
Hoteller	2	»
Bygninger uddelukkende bestemte til Forretningsbrug	22	8
Bygninger med Beboelseslejligheder	337	156
	362	164

Antallet af de nye Bygninger med Beboelseslejligheder var altsaa ialt 337, hvoraf 57 i Valby, 43 i Brønshøj og 56 i Sundbyerne. Efter Antallet af Lejligheder fordelte de sig saaledes:

	Antal Bygninger ialt		Deraf Bygninger udelukkende med 1—4 Værelsers Lejligheder (Pigekammer regnet som Værelse).	
	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
Med 1—2 Lejligheder......	95	85	75	75
— 3—9 —	65	30	47	25
— 10—19 —	76	24	56	19
— 20—50 —	97	17	78	16
— 50 Lejligheder og derover	4	»	3	»
	337	156	259	135

Oplysninger om Antallet af Beboelseslejligheder, fuldførte i Aarets Løb, faas af nedenstaaende Tabel:

Beboelseslejligheder med	Antal Lejligheder fuldførte i Aarets Løb			
	I nye Bygninger		Ved Omdannelse af gamle Bygninger	
	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter	Hele Kjøbenhavn	Deraf i de indlemmede Distrikter
1 Værelse med Køkken.....	69	37	1	»
1 — uden —	58	8	»	»
2 — med Pigekammer.	126	21	»	»
2 — uden — .	1499	390	2	2
3 — med — .	626	129	»	»
3 — uden — .	1018	324	5	5
4 — med — .	215	39	1	1
4 — uden — .	83	59	2	2
5 — foruden Tyendev..	86	2	»	»
6 — — — .	35	2	»	»
7 — — — .	9	1	1	1
8 — og derover foruden Tyendeværelser..........	10	»	2	2
	3834	1012	14	13

De nye Lejligheder fordeler sig paa Byens forskellige hygiejniske Kvarterer saaledes:

	Beboelseslejligheder med Antal Værelser (Pigekammer ikke medregnet)								
	1	2	3	4	5	6	7	8 og derover	Tils.
1. Distrikt	»	»	1	»	»	»	»	»	1
2. —	1	»	»	»	4	4	4	4	17
3. —	»	»	»	1	1	»	»	1	3
4. —	»	»	»	»	3	»	»	»	3
5. —	1	»	»	»	»	»	»	»	1
6. —	2	68	101	61	23	»	»	»	255
7. —	»	1	2	»	9	5	»	3	20
8. —	45	278	347	82	37	11	1	2	803
9. —	1	134	94	5	»	5	3	»	242
10. —	20	385	385	37	7	»	»	»	834
11. —	3	43	30	»	»	»	»	»	76
12. —	10	305	231	14	»	8	»	»	568
Tilsammen...	83	1214	1191	200	84	33	8	10	2823
13. Distrikt	2	37	156	21	»	»	»	1	217
14. —	12	130	142	59	2	2	2	»	349
15. —	31	246	160	21	»	»	»	1	459
Ialt...	128	1627	1649	301	86	35	10	12	3848

Det samlede Antal nye Beboelseslejligheder i 1906 er for Kjøbenhavn uden Indlemmelserne 2823, for Valby 217, for Brønshøj 349 og for Sundbyerne 459 mod for Aaret 1905 henholdsvis 2382, 122, 225 og 148. Desuden indrettedes i Aarets Løb 209 Forretningslokaler og 389 Butikker, deraf i Valby, Brønshøj og Sundbyerne 37 Forretningslokaler og 93 Butikker. I Aaret 1905 indrettedes af Forretningslokaler og Butikker henholdsvis 54 og 297, hvoraf i Valby, Brønshøj og Sundbyerne 2 og 40.

Om Byggevirksomheden ved Udgangen af Aaret 1906 oplyses følgende:

Under Opførelse	Antal Bygninger	med	Antal Lejligheder
Kjøbenhavn uden Indlemmelserne.....	301		3993
Valby..........................	16		235
Brønshøj........................	84		588
Sundbyerne	33		524
	434		5340

For Overtrædelse af Kjøbenhavns Bygningslovs Bestemmelser (derunder de indlemmede Distrikter) er i 1906 93 Sager behandlede ved Kriminal- og Politiretten, af hvilke 1 er afgjort ved Dom, 64 er afsluttede med Bøde og 12 uden Bøde, medens 16 henstod som uafgjorte ved Aarets Udgang.

FORSKELLIGT.

Foreningsmeddelelser. Akademisk Architektforening holdt Møde d. 4. Februar. Cand. polit. FR. SCHIØTT holdt et interessant Foredrag om Slotsholmen, som i Uddrag vil blive meddelt her i »Architekten«. En Del Rigsdagsmænd havde efter Indbydelse af Bestyrelsen givet Møde; Landstingsmand, Konferensraad HANSEN bragte paa disses Vegne Foredragsholderen og Architektforeningen en Tak.

Architektkongressen i Wien. Det gjorde sikkert et nedslaaende Indtryk paa mange at læse den i »Architekten«s Hæfte 17 bragte Meddelelse om, at vore Delegerede, i Samraad med Formanden for A. A., havde ment ikke at turde modtage Indbydelsen til at deltage i den med Kongressen forbundne Udstilling. At Regeringen ikke har villet anbefale en Bevilling til at sende en officiel Repræsentant til Kongressen falder jo saa udmærket sammen med vore Autoriteters tilsyneladende Mangel paa Forstaaelse af Bygningskunstens Betydning for et moderne Samfund, saa dette Afslag har ikke undret os. Vi kan meddele, at der i vort Naboland Sverig hersker en helt anden Opfattelse, idet den svenske Regering sender ikke mindre end to Repræsentanter, d'Herr. F. BOBERG og J. G. CLASON. Videre kan vi oplyse, at vore svenske Kolleger ikke saaledes opgiver at »vise Flaget« og netop ønsker gennem en fyldig Udstilling at vise Verden, at en lille Nation ikke behøver at glimre ved sin Fraværelse. Der er nedsat en Komité bestaaende af 12 Architekter til at ordne det fornødne ved Udstillingen, og et stort Antal har givet bindende Løfte om at deltage i denne.

Enbloms Rutplanscher. I Anledning af vor Omtale af disse er vi bleven gjort opmærksom paa, at de forhandles baade i Schüth's Architekturboghandel og hos Vilh. Tryde, Østergade.

Kommissionen til sagkyndig Prøvelse af og eventuelt Forberedelse af Indførelse af Sikkerhedsforanstaltninger til Forebyggelse af Ulykkestilfælde ved Børns Udstyrten af Vinduer. Under dette ubekvemme Navn dækker sig en af Justitsministeriet under 11. Jan. d. A. nedsat Kommission med den, i selve dens Navn tilstrækkeligt angivne, gode Hensigt. Idet vi iøvrigt henviser til omst. Annonce, skal vi paa det bedste anbefale Architekter og andre at finde paa noget godt og forelægge det for Kommissionen til sagkyndig Prøvelse o. s. v.

Arkitektur och Dekorativ Konst, Organ for den svenske Teknologforenings Afdeling for Husbygningskunst, har skiftet Redaktion, idet dets mangeaarige Redaktør, Architekt TORBEN GRUT, er fratraadt og Architekt IVAR TENGBOM er tiltraadt som Redaktør med et Redaktionsudvalg, bestaaende af Professor J. G. CLASON og Arch. RAGNAR ÖSTBERG. Desforuden har den nye Redaktion knyttet til sig en Kreds af Teknikere, der vil behandle alle de specielle Æmner, vore Dages Bygningsteknik er inde paa.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 22. FEBRUAR 1908
10. AARGANG № 21
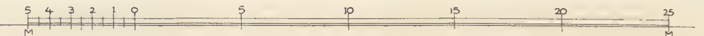
SLOT I TALNOE I SYD-RUSLAND.

Den for sin Skønhed saa berømte Fyrstinde Sophie Potocki, der som Barn gik paa Konstantinopels Gader og solgte Appelsiner og ved Skæbnens Lykketræf af den daværende russiske Gesandt blev hævet op i de højeste Samfundslag, blev efter sin Død stedet til Hvile i den samme lille Stad *Uman* i Guvernementet Kiew i det sydlige Rusland, det historiske Ukraine, hvor hendes Gemal, den polske Fyrst Potocki, lod anlægge en Park, der endnu bærer hendes Navn Sophiowka. Ved et Lune af Sophie fremstod den paa mindre end et Aar ved franske Architekters og Gartneres Kunst. Titusinde Bønder var beskæftigede med at flytte Jord og kæmpemæssige Stenblokke. Kanaler over og under Jorden blev gravet til Baadsejlads, kunstige Vandfald og Grotter byggedes, Pavilloner og Statuer over den antike Mytologi i Hundredvis rejste; hvor der før laa en nøgen Landstrækning, findes nu en af Europas skønneste Parker. Sydens eksotiske Palmer og Nordens Naaletræer vokser her kammeratlig Side om Side.

Efter de polske Opstande i forrige Aarhundredes Begyndelse blev Fyrst Potockis russiske Godser, man siger 1001 Landsbyer, konfiskerede af Kronen, med Undtagelse af Godset *Talnoe*, beliggende ca. 6 Mil fra Uman, der skænkedes til den russiske General Narischkin, gift med Sophie Potockis eneste Barn og Datter. Den Gunst, der siden Zar Alexis' Formæling med Natalia Kirilowna Narischkin 1671 blev Familien til Del, idet den først ophøjedes til Bojarværdigheden og senere af Peter den Store blev forlenet med Grevetitlen, skyldtes det udelukkende, at ikke tillige Godset Talnoe gik tabt. General Narischkin efterlod sig ogsaa kun et Barn, ligeledes en Datter, der ægtede en Greve af Slægten Schuwalow, som først var bleven adlet i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, og som havde givet Rusland adskillige betydelige Mænd, Hærførere og Diplomater.

Grev Schuwalow lod bygge sig et Landsted i Talnoe, væsentlig i Schweizerstil; det afbrændte kort forinden hans Død, først i Halvfemserne. Hans eneste Søn, Peter Paul Schuwalow, arvede Godset og lod først en russisk Architekt i Kiew udarbejde et Forslag til Genopbygning af Landstedet, som imidlertid ikke blev antaget. I Efteraaret 1901 henvendte saa den forhenværende russiske Gesandt i Kjøbenhavn, Grev Benckendorff, gift med en Søster til P. P. Schu-

SLOT I SYD-RUSLAND.
HOVED-FAÇADE.

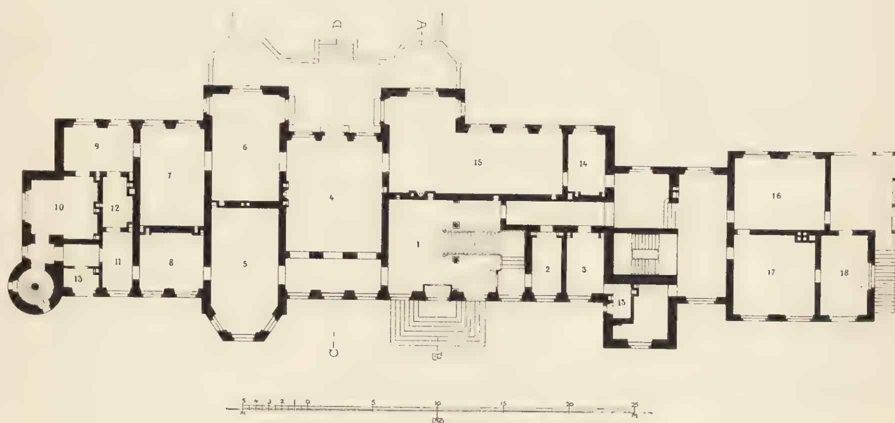

ARCHITEKT
A. CLEMMENSEN.

walow, sig til Architekt A. Clemmensen med Anmodning om at fremkomme med Tegninger til et nyt Slot.

Den sikre Smag, hvormed Architekt Clemmensen — i en Tid, hvor ellers Detaillen i Architekturen har været saa stærkt fremhævet paa Bekostning af Helheden — forstod at skabe Bygninger, der ved enkel Fornemhed og Skønhed søger sin Lige i samtidig dansk Architektur, maa det tilskrives, at endog en udenlandsk Bygherre søgte hans Bistand.

Sidst i Marts 1902 rejste jeg over Berlin, Alexandrowa, Warschau til Talnoe, forsynet med Tegninger etc., for at lede Opførelsen af Slottet. Efter min Ankomst paa Godset, var det første for Haanden værende Arbejde at sørge for Nedbrydningen af de endnu staaende Mure, da det ny Slot skulde bygges paa de gamle, svære Fundamenter og som Følge deraf tildels med Bibeholdelse af den gamle Plan, dog med Tilføjelse af en mindre Bygning, dels for Tjener-

PLAN AF STUEETAGEN.

1. Vestibule. 2. Lakajværelse. 3. Toiletværelse. 4. Salon. 5. Billardværelse. 6. Grevindens Kabinet. 7. Grevindens Soveværelse. 8. Grevens Soveværelse. 9. Grevindens Toiletværelse. 10. Grevindens Boudoir. 11. Grevens Toiletværelse. 12. Badeværelse. 13. W. C. 14. Anretning 15. Spisestue. 16. Spisestue for Tjenerne. 17. Buffetværelse. 18. Tjenerværelse.

personalet, dels til et Tekøkken i Kælderen. Den egentlige Køkkenbygning var ikke nedbrændt og skulde benyttes som tidligere.

Samtidig med Nedrivningen rejstes adskillige Træskure med Sovebrikser til at modtage de Murere og Tømrere, som indtraf fra Midtrusland, fra Guvernementerne Kursk og Orel, hvorfra Tusinder af unge Haandværkere hver Sommer søger til det sydlige og vestlige Rusland, for om Efteraaret at vende hjem til Familiearnen med en beskeden Sum til at modstaa den haarde Vinter med.

Snart var Arbejdet i fuld Gang, i Begyndelsen dog forbundet med en Del faglige og sproglige Vanskeligheder. Folkene arbejdede paa Dagløn uden Mester som Mellemmand, det var derfor nødvendigt at staa i saa direkte Rapport til dem som muligt. Murerne kendte hverken Blok- eller Krydsforbandt, og Tømrerne havde kun lært at tilpasse Bjælkelaget og hugge Tagværket sammen oppe paa Bygningen. Takket være den Lærvillighed, som i saa høj en Grad udmærker det almene russiske Folk, lærte Murerne hurtigt at blive fortrolige med Forbandtet. Anderledes svært var det naturligvis med Tømrerne; med Afbin-

SLOT I SYD-RUSLAND. FAÇADE MOD HAVEN.

dingen af Bjælkelagene nede paa Jorden gik det nogenlunde; derimod hjalp hverken udførlige Detailtegninger eller Forklaring angaaende Tagværket. Jeg maatte selv tage fat paa Tømmerpladsen, snøre hvert Spær og Hanebaand, hver Skifte, Grat og Kehl op. Tømrerne savede og skar, rystende paa Hovedet ad alt det Tømmer, der efterhaanden, som det blev skaaren til, nummereredes og stabledes i Hob, uden at være prøvet paa Stedet. Netop som Taget skulde rejses, maatte jeg tage af Sted til Odessa for at sørge for Losning og Afsending af en Skibsladning sortglaserede hollandske Tagsten til Slottet. Ved min Tilbagekomst stod Tagværket der, hvert Spær paa Plads, uden at Øksen, som sidder saa løs i enhver russisk Tømrers Haand, var tagen til Hjælp.

Ved Afbindingen af Taarnene var Tømrerne ikke mere skeptiske; den Tillid, som alle Arbejdere efterhaanden viste mig, gjorde Arbejdets Gang lettere. De første Maaneders Anspændthed afløstes af en lidt roligere Tid.

En Blikkenslagermester fra Odessa, som dér har udført adskillige store Arbejder, bl. a. paa den nye Børs, har dækket Taarnene med Kobber. Hængerender, Nedløbsrør, Skudrender er ligeledes udført af Kobber.

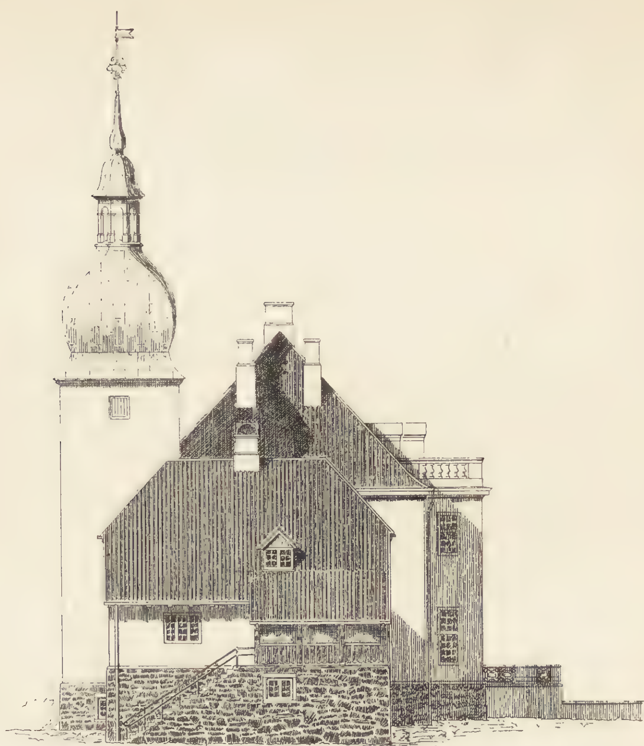

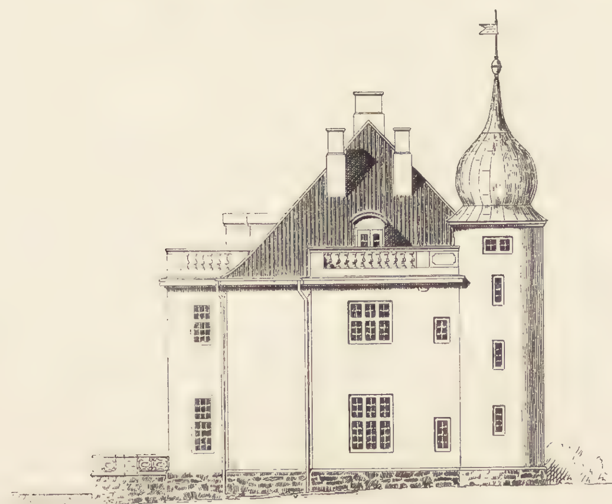
PLAN AF FØRSTE ETAGE.
1, 2, 3, 4, 5. Gæsteværelser. 6. Kammerjomfru. 7, 8. Lakajværelser. 9, 10. Badeværelser. 11, 12. W. C. 13. Bibliotek. 14, 15. Oldfruen.

Gesimserne og Balustraderne paa de fremspringende Partier, den lille Gavl derimellem, Balkonerne og Indfatninger om Vinduer og Døre er udført af Sandsten. Denne fandt vi paa Grænsen mellem Podolien og Bessarabien ikke langt fra Kredsstaden *Jampol*, overvejende beboet af Jøder. Herfra blev Sandstenen fragtet ca. 10 Mil pr. Akse til den nærmeste Jærnbanestation og videre ca. 40 Mil pr. Bane til Talnoe, hvor Tilhugningen først fandt Sted. En i føromtalte Kredsstad Uman bosiddende Stenhuggermester Slama, en Bøhmer, fik overdraget Stenhuggerarbejdet. Han indskrev fra Horitz i Bøhmen, hvor der i mange Aar har eksisteret en kejserlig østerrigsk Fagskole for Stenhuggere, femten Mand, som udførte Stenhuggerarbejdet paa en Maade, der vilde glæde enhver Fagmands Øje.

Taget er dækket med sortglaserede, hollandske Tagsten og oplagt af Mursvende, som Murmester Licht sendte ned; de stedlige Murere turde ikke paatage sig dette Arbejde.

Til Snedkerarbejdet er udelukkende anvendt Fyrretræ. Snedkermester Haman fra Kiew, ligeledes en Bøhmer, har udført alt indvendigt Panelarbejde. Vinduer og Døre derimod er lavet paa Dagløn af russiske Snedkere med en lettisk Mester Salgos fra Lifland som Formand. Snedkerarbejdet er altsammen udført paa Haan-

SLOT I SYD-RUSLAND.

den og er ikke det mindst veludførte Arbejde. Paa Gulvene er der overalt henlagt Parket.

Vandledninger, Badeindretning og W. C. er installeret af Firmaet Lidval & Co. i St. Petersborg. Et Firma i Kiew har indlagt Elektricitet.

Opførelsen af Slottet har strakt sig over en forholdsvis lang Tid og er paa Grund af de senere vanskelige Forhold i Rusland endnu ikke fuldendt.

I Oktober 1902 indtraf Grev og Grevinde Schuwalow paa Godset. Greven, der vel i Forvejen var syg, forkølede sig paa en Jagttur og døde i Talnoe et Par Dage efter. Da Greven ingen Børn efterlod sig, gik Godset over paa en Sidelinie til en Fyrst Dolgoruki, en Søstersøn til Grev Schuwalow, dog med Undtagelse af Slottet, som forbeholdtes Grevinde Schuwalow. Hun lod Arbejdet fortsætte til hen paa Sommeren 1904. Dels paa Grund af den russisk-japanske Krig, særlig da Grevinden selv rejste bort til Krigsskuepladsen for ved egne Midler og under eget Tilsyn at oprette et Lasaret, og dels paa Grund af de urolige Forhold i selve Landet, stoppede vi op med Arbejdet, og jeg rejste hjem henimod Julen 1904. Efter Krigens Slutning og Grevindens Tilbagekomst fra

SLOT I SYD-RUSLAND.

Mandschuriet modtog Architekt Clemmensen en Anmodning om igen at lade mig rejse til Talnoe.

I Maj Maaned forrige Aar mødtes jeg med Grevinden dernede. Arbejdet blev dog heller ikke denne Gang tilendebragt, da man frygtede, at de mange Brande, der hærgede vidt og bredt, skulde ramme Slottet. Dette staar saaledes ubeboet og venter paa den indvendige Udstyrelse.

Hvor Karpatherne taber sig ud i det flade Land, ligger Godset Talnoe omkring en lille Landsby af samme Navn paa ca. 10.000 Indbyggere, hvoraf en Tredjedel er Jøder. Landskabet har her slet ikke Karakteren af det store, flade Sletteland, som ellers møder ens Blikke overalt i Rusland, det er derimod ret bølgeformet, og særlig om Foraaaret, naar alt grønnes og spirer, minder det ikke mindst om et dansk Landskab. Jorden, den saakaldte Sortehavsjord, er den frugtbareste, der findes i Verden. Om Sommeren, naar Landet har været forskaanet for Tørke, staar Hveden svær og saa høj paa de bugnende Agre, at en Kosakrytter kan finde Skjul deri. Til Landsbyen slutter sig en Park, igennem hvilken to Smaafloder snor sig for derefter at forene sig nede i Landsbyen. I

Parken, hvor Ræven og Ulven lumskelig sniger sig omkring, og hvor Raadyr og alskens Vildt hopper og springer, er der indrettet Foreldamme og Indelukke for Vildtet om Vinteren. Midt i Parken ligger Slottet; det knejser med sine Spir, igennem Løvet skimter man de hvidkalkede Mure, og det sorte Tag glinser i Solskinnet. —

Naar det, trods de mange Vanskeligheder man selvfølgelig maa møde under Udførelsen af et saadant Arbejde i et fremmed Land, dog er med Glæde jeg mindes mit Ophold i Talnoe, skyldes det for en stor Del den elskværdige Imødekommenhed, som er Russeren saa karakteristisk, og som man møder hos høj og lav. Den russiske Bonde og Arbejder er saa medgørlig og tillidsfuld, at man uvilkaarlig bliver hans Ven. Man maa dog ikke tro, at disse Egenskaber bunder i Dumhed eller Uvidenhed. En vis Resignation og Tro paa Skæbnen har bemægtiget sig ham.

M. F. Rønnow.

NIKOLAJ PLADS.

Min Tanke er at rejse et »*Handelspalais*« — en forøvrigt ca. 10 Aar gammel Idé, som jeg i sin Tid fremkom med ved Ombygningen af Købmagergade 22 (se »Dannebrog«) — en Konkurrent til de saakaldte Stormagasiner, — med andre Ord: en Sammenslutning af Detailhandlerne i en fælles Bygning — stor og stærk — til endog langt at overgaa Magasinerne.

I Aar er der under Bygning i Berlin i »Friederichsstrasse« et saakaldet »Passage-Kaufhaus«, som aabnes til Efteraaret, men her er, saavidt jeg ved, hele Komplekset bygget af et Konsortium, som igen udlejer Forretningslokalerne til *Specialfirmaer*.

Mit Forslag er et andet, nemlig at samle Karréerne Lille Kirkestræde, Østergade, Nikolajgade, Vingaardsstræde, Admiralgade — altsaa med Taarnet som Midtpunkt — til et samlet stort *Kæmpemagasin*, dog saaledes, at alle de nuværende Ejere beholder deres Ejendomme og Forretninger, suppleret med Nybygninger omkring Taarnet, der hvor Slagterboderne nu ligger. Kommunen maa i saa Fald gaa med til, at Lille Kongensgade fra Højbroplads til Nikolajgade og fra Østergade til Taarnet overbygges med et Glastag og lukkes for Enderne af Passagerne med 4 store Indgangsportaler — Kørsel forbydes selvfølgelig. Karréen mellem Lille og Store Kirkestræde vil ad Aare kunne ombygges, med Undtagelse af Papirhandler Petersens Ejendom, som bibeholdes, dog ønskes Hjørnet ved Lille Kirkestræde rykket tilbage, saa Udsigten til Taarnet bliver friere (se Planen).

Den lille »*Klostergaard*« bag Taarnet er da tænkt som en overdækket Centralhvileplads for dette store Etablissement. Her kan da Kunst og Skønvirke faa sine Lokaler i Forbindelse med Restauration m. m., som Architekt Leuning-Borch med Rette saa stærkt har ønsket, nu da det kan udføres økonomisk.

Magasinet vil bidrage til et stærkt pulserende Liv omkring Taarnets Fod, som den ærværdige Gamling kan skue ned paa med — som jeg haaber — udelt Glæde.

FORSLAG TIL OMBYGNINGER VED NIKOLAJ KIRKEPLADS. ARCHITEKT CHR. HANSEN.

Karréen mellem Lille Kirkestræde og Fortunstræde nedrives, og som de stiplede Linier antyder, vil der langs de nævnte Gader kunne opføres nye Façader ud mod det saakaldte »*Blomstertorv*«, som tænkes indrettet, hvor Karréen nedbrydes. Dette Blomstertorv med Arkaderne paa begge Sider og en Brønd i Midten vil mægtigt bidrage til Højbroplads Forskønnelse, og som det fremgaar af Planen vil Vuet langs Stranden blive langt friere end nu, da Hjørnet af Fortunstræde og Højbroplads springer langt frem for Huslinien, saa at man ikke kan nyde Udsigten til Børsen m. m.

Nikolaj Taarn, selvfølgelig med det dejlige Spir, kan nu i hele sin Højde og Majestæt ses nede fra Stormgade. Med god Villie fra Kommunen og med den Støtte, dette Foretagende kan vente sig af Detailhandlerne, er der ikke Tvivl om, at dette Projekt kan gennemføres saavel økonomisk som kunstnerisk og give en mægtig Støtte for den centrale Højbroplads og Slotspladsen, som disse fortjener, naar nu samtidig Slottet bliver genopført.

CHR. HANSEN.

RIGSARKIVAREN.

Dr. V. A. Secher har i den senere Tid flere Gange igen optraadt som Journalist i »Berlingske Tidende« og med sin ejendommelige Kraft svunget Svøben over de Formastelige, der vover at have en anden Mening om det af ham forfattede uheldige Rigsarkivprojekt, end han. Den meget skrivende Lærde har en sjælden Ævne til at forplumre Begreberne; i Stedet for at holde sig til Sagen — som han sikkert selv har en Følelse af staar daarligt —, søger han ved de mest overraskende Paafund og de taabeligste Beskyldninger, dels mod navngivne Architekter, dels mod Akademisk Architektforening, at bibringe Udenforstaaende den Tro, at Forholdene i Architektverdenen er aldeles korrumperede, hvorfor man har Lov til at tillægge Hr. Sechers Modstandere de værste Motiver.

Architekt Martin Borch har for et Par enkelte Punkters Vedkommende grundigt paavist Løsheden i Dr. Sechers Paastande. I sin Helhed at imødegaa Rigsarkivaren er umuligt; hans Polemik føres i den Grad efter Princippet: Goddag Mand — Økseskaft! at enhver fornuftig Mand maa give tabt. Da hans Fantasi er saa ophidset og de Forestillinger, den avler, nærmer sig stærkt til Begrebet: Hallucinationer, maatte en nærmere Undersøgelse deraf blive rent patologisk, hvad der ligger udenfor vor Ævne og Omraade.

Da Dr. S. imidlertid stadig argumenter saaledes: det og det er ikke bleven modsagt — altsaa har jeg Ret! og da det vel ikke er utænkeligt at en og anden Læser, ved de idelig gentagne og paa Grund af deres Taabelighed ikke modsagte Paastande om Architekternes Nederdrægtighed, kunde forledes til at tro derpaa, skal vi for en Gangs Skyld spidde en af disse Paastande. Man maa jo vel erindre, at disse Artikler — mirabile dictu! — er fremkomne i et saa anset Blad, skønt de efter hele deres Karakter hørte bedre hjemme i Skandalepressen, og at de netop derfor kunde tænkes at skade vor Stand. Hr. S. vil

gærne give det Udseende af, at der er en vis Forbindelse mellem den Omstændighed, at Architekt Ludvig Andersen blev ekskluderet af vor Forening og saa det, at han har medvirket til det mislykkede Arkivprojekt, som en »Klike« i »Fagforeningen« havde udset en anden Architekt, en af »sine egne«, til at udføre. At dette er det reneste Opspind behøver vi ikke spilde Tiden med at bevise, og det vil for dette Blads Læsere være ganske unødvendigt. Hr. Ludv. Andersen var *aldrig* bleven ekskluderet, hvis han ikke, efter en fulkommen berettiget og retfærdig Voldgiftskendelse, offentlig havde æreskændet Akademisk Architektforening i Udtryk, som enhver honnet Mand maatte skamme sig for at bruge om Kolleger. Og dette vilde Ludvig Andersen aldrig have dristet sig til, om han ikke var bleven drevet til det af sin juridiske Raadgiver: Dr. V. A. Secher. Med sin svage og lidet mandige Karakter er Andersen som Voks i denne Mands Hænder; derfor er det ikke for meget sagt, at Dr. S. udelukkende er Skyld i, at han blev ekskluderet. Og naar Dr. S. vidt og bredt taler om den lille »Klike«, der regerer Architektforeningen og endog nævner en bestemt Mand som Fører for denne Klike, da er dette saa naivt og saa fantastisk, at vi næsten generer os for at stemple det som den Usandhed, det er. Men for Offentlighedens Skyld vil vi dog ikke undlade at oplyse, at Beslutningen om at lade Bestyrelsen gøre Skridt til L. Andersens Udelukkelse blev taget af to Trediedele af Foreningens Medlemmer og ikke, som Dr. S. paastaar, af et lille Mindretal. Det er latterligt at tro, at en Forening af oplyste Borgere vil lade sig tyrannisere af et lille ondsindet Mindretal, og det er navnlig denne Tro hos Dr. Secher, vi sikkert formoder hører ind under det, Lægerne betegner ved: Tvangsforestillinger. Hvad der ogsaa maa skyldes en mærkelig Mangel hos ham, er det Faktum, at han ikke kan tænke sig andet som Motiv hos sine Modstandere end Ondskab. *Kan* Dr. S. dog ikke forstaa, at Oppositionen imod hans Arkivprojekt kan være ledet af Interesse for Spørgsmaalet om Slotsholmens fornuftige Bebyggelse og af ren og skær Kærlighed til denne historiske Plet? Eller at det saavel for Architekter som for alle andre fornuftige Folk er en utaalelig Tanke, at en stor og vigtig offentlig Bygning bliver utilfredsstillende indrettet og hæslig at se paa, medens man uden tvingende Grund nedriver et af vore faa historiske Mindesmærker?

Vi anser det for haabløst at overbevise Dr. Secher om, at det er disse Momenter, der har været bestemmende for hans Modpart. Men vi henstiller til den ærede Redaktion af »Berlingske Tidende«, om den ikke finder, at det nu kan være nok, saaledes at vi for Fremtiden kan blive forskaanet for yderligere Udgydelser fra Rigsarkivarens Blækhus.

FORSKELLIGT.

Landsudstillingen i Aarhus. Udstillingskomiteen har udsendt Indbydelse til en Konkurrence om Tegninger til en Plakat, en Udstillingsplatte, en »Aarhusplatte« og et Bomærke. Udkastene skal være indsendte under Adresse: »Selskabet for dekorativ Kunst«, Vester Boulevard 22, Kjøbenhavn, inden 20. Marts

d. A., Kl. 9 Aften. Der er udsat følgende Præmier: for Plakaten 400 Kr. for det Udkast, der antages, og 400 Kr. til Fordeling; for Platterne 150 Kr. for hver af de antagne og 300 Kr. til Fordeling; for Bomærket henholdsvis 100 Kr. og 100 Kr.

Det kommunale Bygningsembede paa Frederiksberg. Den tekniske Forvaltning har til at forestaa den ny oprettede Bygningsafdeling under Frederiksberg Kommune midlertidig ansat Architekt Aage Lauritsen.

Architektkongressen i Wien. Professor Nyrop beder os meddele, at han fra Wien har modtaget 40 Stk. Indbydelser til Deltagelse i den forestaaende internationale Architektkongres, med tilhørende Program, Anmeldelsesblanket o. s. v. Saalænge Oplag haves, udleveres Indbydelserne fra Prof. Nyrops Tegnestue paa Charlottenborg, Stuen tilvenstre, mellem 9 og 3 eller sendes vedkommende, der skriftlig anmoder derom.

Det nye Statsbibliotek i Berlin. Den nye store Biblioteksbygning, der opføres i Berlin under Ledelse af Geheimeoberbaurat v. Ihne, nærmer sig nu stærkt sin Fuldendelse. Næst efter Slottet og Rigsdagsbygningen bliver Biblioteket ifølge »Berliner Tageblatt« den største og kostbareste Bygning i Berlin. Byggesummen er omkring 11 Millioner Mark, og det bebyggede Areal er 18.000 □ Meter. Den store Læsesal, der faar 360 Siddepladser, er indrettet i en Kuppelbygning af 35 Meters Højde, og den har 8 store Nicher, hvori Haandbiblioteket opstilles. Lyset kommer dels fra 8 meget højt siddende Vinduer, dels fra et Ovenlys i Kuppelen. Desuden findes der en mindre Læsesal for 150 Personer og forskellige mindre Arbejdsværelser for Videnskabsmænd med ialt 150 Siddepladser. Bogmagasinerne indrettes med 13 Stokværk i Højden og vil kunne rumme 5 Millioner Bind.

Fransk international Konkurrence. Det sidste Hæfte af »L'Architecte« meddeler om en Konkurrence, der i Retning af Præmier turde slaa enhver Rekord. Det drejer sig om et stort Bygningskompleks i Paris, hvori der skal indrettes Banklokaler, Forsamlingsrum, Lokaler og Trykkeri for Bladet »Le Propriétaire Moderne« samt en Mængde Kontorer. Komiteen bestaar af 4 Architekter, 1 Bankmand og Ejeren af »Le Propriétaire Moderne«. Præmiesummen udgør ialt 90.000 Fr., og der kan desuden indkøbes Projekter til et Beløb af 10.000 Fr. Første Præmie er 30.000 Fr. — Konkurrencen er international, saa naar vore Architekter nu om kort Tid er færdige med Tegningerne til Husmandshusene, er der jo her noget at tage fat paa. Man henvende sig blot inden 1 Maj til: »Le Propriétaire Moderne«, Rue Drouet 25, Paris. Men der er rigtignok den betænkelige Omstændighed, at Projekterne skal være indleverede inden den 15. Juli.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 29. FEBRUAR 1908
10. AARGANG № 22

KONG FREDERIK III'S BIBLIOTEK- OG KUNSTKAMMER-BYGNING.

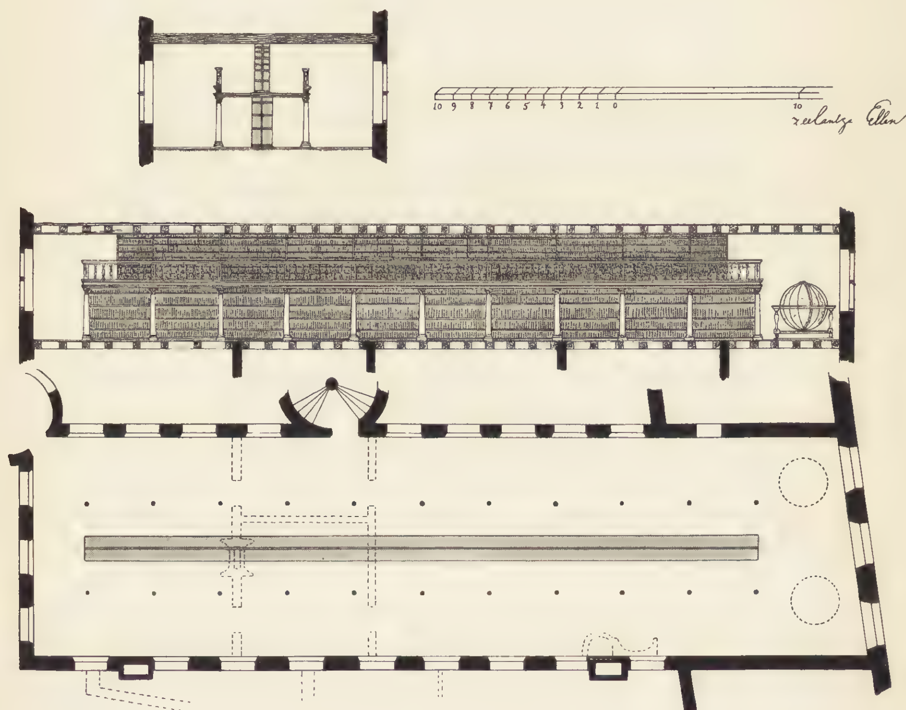
AF CAND. POLIT. FR. SCHIØTT.

Fra den Tid, hvor man ret kunde begynde at samle Bøger, fra Bogtrykkerkunstens Opfindelse, og særlig fra Reformationstiden, have danske Konger ogsaa samlet Bøger. Men det var dog nærmest Haandbiblioteker, ringe i Omfang og valgte efter individuelle Tilbøjeligheder. Ingen af de første Konger efter Reformationen tænkte paa at tilvejebringe et stort, alle Litteraturens Grene omfattende Bibliotek, og, hvis en lærd Bogsamling engang imellem erhvervedes, overgaves den til Universitets-Biblioteket, Datidens eneste større Gemmested for prentet Lærdom.

Det var først FREDERIK III, Danmarks lærdeste Konge, der skabte et stort kongeligt Bibliotek og sørgede for en Bygning, der kunde rumme saavel dette som de andre videnskabelige Samlinger, han havde tilvejebragt, Kunstkamret, en Udvidelse og Fortsættelse af de gamle »kongelige Dreje-Kamre« med deres brogede Indhold af Kunstarbejder, Snurrepiberier og mer eller mindre ægte Mærkværdigheder fra Naturvidenskabernes kun lidt opdyrkede Felter. Kong Frederik var jo ikke fra Fødslen af bestemt til at bære Kronen og kunde da som Yngling og moden Mand finde Lejlighed til at tilfredsstille sine videnskabelige Interesser, hvoraf i de senere Aar alchymistiske Studier spillede en fremtrædende Rolle. Hvor trangt det end var med Penge, kunde han dog ofre meget paa sine Samlinger, der opstilledes paa Kjøbenhavns Slot i dets øvre Etager, Biblioteket saaledes i to store Værelser over Kirken. Dette sidste voksede stærkt, bl. a. ved Indkøb af private Bogsamlinger, 1661 saaledes JOACHIM GERSDORFFS (c. 2900 Bind), 1662 LAURIDS ULFELDS (c. 2600 Bind), og det talte i 1663 c. 10.000 Bind. Endelig erhvervedes 1664 Generalprocurør PETER SCAVENIUS's betydelige Bibliotek paa c. 5800 Bind. Rummene paa Slottet bleve for trange, og der maatte nu tænkes paa et nyt og større Lokale.

Efter det ældste paa kongl. Bibliotek bevarede Projekt er Bibliotekssalen tilvejebragt ved, at en mindre Sal, to Værelser og en Forstue ere slaaede sammen til et Rum, circa 6 Alen højt, 12 Alen bredt og 45 Alen langt, med Vinduer paa alle fire Sider. Salen ligger i et øvre Stokværk med Tilgang ad en Vindeltrappe samt med et lille rundt Taarn i det ene Hjørne. Reolopstillingen

er ganske ejendommelig, idet der langs Ydermuren gaar en bred Gang, ved den ene Endevæg yderligere udvidet for at kunne give Plads til 2 af de store Glober, der dengang hørte med til et anseeligt Bibliotek*), medens Bøgerne staa i en langs Salens Midtlinie løbende Dobbeltreol, Folianter forneden, Kvarter og mindre Formater i den noget kortere øverste Del. Langs hver Side staa 11 korinthiske Søjler, der bære et om Reolernes øvre Del løbende Galleri med Balusterrækværk, men hvortil man dog har forglemt at angive Trappeanlæg, der vel have ligget i Enderne. Salen har i det ene Endeparti Tilslutning til Tværfløje, men det kan ikke ses, hvilken Lokalitet man har tænkt benyttet til Anlæget. For-

UDKAST TIL EN BIBLIOTEKSSAL FRA FREDERIK III'S TID. EFTER TEGNING PAA KGL. BIBLIOTEK.

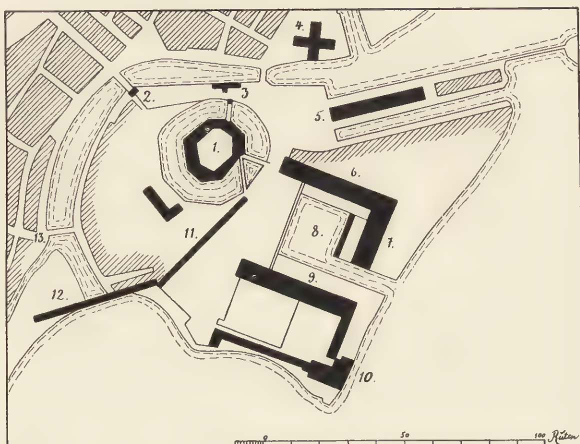
modningen er vel for Slottets øvre Stokværk, af hvilke desværre ingen Grundplaner ere bevarede, men nærmere kan ej siges. Muligvis kan der ogsaa være tænkt paa en af Slottets Staldbygninger**), andre Udbygninger eller en anden nu forsvunden Bygning paa Slotsholmen. Da Maalestokken viser sjællandske Alen, og da Planen, som nævnt, er et Projekt til Sammenlægning og Omdannelse af ældre Lokaler, kan der neppe være Tale om, at Billedet forestiller et udenlandsk Bibliotek, selv om man naturligvis har søgt Oplysninger om saadannes Indretning, saaledes i 1664 om Biblioteket i Wolfenbüttel.

*) Det kongl. Bibliotek har endnu 4 saadanne Glober.

**) Anbringelsen af en Bibliotekssal over en Stald havde man Forbillede til i Cardinal Mazarins berømte Bibliotek i Palais Mazarin, noget der forøvrigt fremkaldte mange Spottegloser.

Denne Bibliotekssal har dog ikke været stor nok eller i andre Henseender fyldestgørende; videre Krav ere ogsaa komne til, om Rum for andre Institutioner, og der fremkommer da et Projekt til en selvstændig Bygning, aabenbart anbragt der, hvor ogsaa den virkelig opførte Bygning fik Plads, mellem »lange Tøjhus« og »Proviantgaarden«.

Paa denne Grund har der ligget en af CHRISTIAN III Aar 1550 opført Tøjhusbygning af Bindingsværk, 40 Bindinger lang, 3 Stokværk høj, den første Arsenalbygning paa Slotsholmen. Lodret paa denne Bygning havde CHRISTIAN IV lagt to store Bygninger, »lange Tøjhus« (begyndt 1598) og Proviantgaarden (begyndt 1603), parallelt med gamle Tøjhus derimod det hvælvede Hus, der nu er indgaaet i det nye kongelige Bibliotek, og mellem disse Bygninger udgravedes

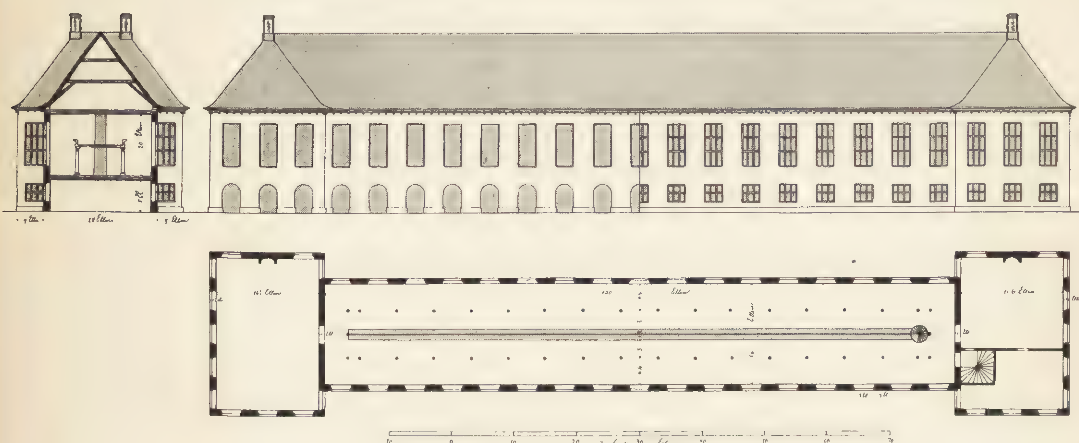
PLAN AF SLOTSHOLMEN 1658. EFTER EN TEGNING I KGL. BIBLIOTEK.
1. Slottet med Bro og Løngange. 2. Højbro med Klædekamret. 3. Rentekammerbygningen. 4. Holmens Kirke. 5. Børsen. 6. Proviantgaarden. 7. Søndre Tøjhus. 8. Christian IV's Havn. 9. Lange Tøjhus. 10. Gamle Bryghus. 11. Kongelige Stalde. 12. Løngangen. 13. Knagbroen.
Offentlige Bygninger ere angivne med fuld sort Farve, private Grunde med Skravering.

et lille, 1867—68 tilkastet Havnebassin, »Christian IV's Havn«. Et Prospekt fra 1611 (C. Bruun, Kjøbenhavn, I. S. 454) viser som Afslutning for hele dette Anlæg en toetages Tværfløj paa det gamle Tøjhus Plads, strækkende sig fra lange Tøjhus til Proviantgaarden, men den er sikkert ikke bleven opført, da Regnskaberne ikke angive nogen Udgift dertil, saalidt som man kender noget til, at den er nedbrudt. Tilmurede Bueaabninger i den Del af Tøjhusets Østmur, som støder op til den nu forladte Biblioteksbygning, vise dog, at en saadan Bygnings Opførelse har været planlagt, medens vel Kejserkrigen og Landets senere Ulykker have hindret Udførelsen*). Christian III's gamle Tøjhusbygning flyttedes 1614 andetstedshen i Tøjhusgaarden, og ogsaa andre Bygninger, der havde ligget dersteds, f. Eks. et til Proviantgaarden stødende Bryghus, forsvandt efterhaanden, saa

*) Efter gamle Tegninger og Efterretninger synes Tøjhus og Proviantgaard at have været forbundne ved en paa Tømmerstolper hvilende Løngang langs Nordsiden af Christian IV's Havn.

at der 1660 neppe har været Bygninger paa Grunden, det skulde da være et mindre Bindingsværkshus, der vises paa det bekendte Billede af Arvehyldningen (C. Bruun, Kjøbenhavn II, Pag. 162) og som vel let kunde flyttes andetstedshen. Der var altsaa en fri Byggeplads paa c. 190 Alens Længde.

Her projekteredes nu en toetages Bygning, bestaaende af to 19 sjællandske Alen brede, 36 Alen dybe Endepavilloner, forbundne med en 100 Alen lang, 18 Alen dyb Tværbygning, alle med Valmtage. Den 5 Alen høje Stueetage har sikkert været bestemt til Magasinrum for Tøjhuset, med en Række rundbuede Porte ud mod Slottet og med firkantede Vinduer ind mod Tøjhusgaarden, ganske som paa den senere opførte Bygning. I den ene Endepavillon var anlagt en Forstue, hvorfra en Vindeltrappe førte op i Pavillonens øvre, 10 Alen høje Etage, der indeholdt en større Sal med Kamin og et mindre Værelse. Fra denne Sal eller fra Trappen traadte man ind i den 100 Alen lange, 10 Alen

UDKAST TIL EN TØJHUS- OG BIBLIOTEKSBYGNING PAA SLOTSHOLMEN.

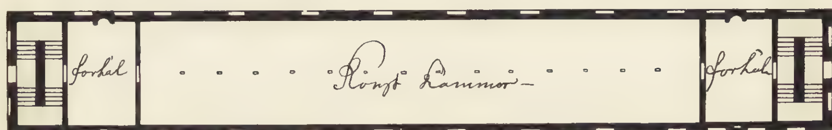
høje Bogsal, der havde 17 Fag høje Vinduer til hver Side. Opstillingen var her ligesom i det forrige Projekt med en dobbelt Midtreol gaaende fra Gulv til Loft og omgivet med et af korinthiske Søjler baaret Galleri, hvortil en Spiraltrappe i den ene Ende førte op. Pavillonen i den anden Ende af Bygningen havde i denne Etage kun eet stort Rum med Kamin, formentlig til Haandskrifter, Glober og deslige Sjældenheder. — Hvad den ydre Architektur angaar, giver Tegningen ingen Oplysning, da den ikke er farvelagt. De kvadratiske Vinduer i nederste, de meget høje Vinduer i øverste Etage, Vinduernes Form og Inddeling med 2 lodrette Poste og smalle Rammer, den af Modillons baarne Hovedgesims, Tagenes Form og Skorstenene med Sandstens-Guirlander, alt viser sig dog saa fuldstændigt henhørende til den hollandske Klassicisme, at man har Lov til at tænke sig Façaderne i røde hollandske Sten, Portene med Murstensbuer, Kæmpfere og Slutsten af Sandsten, Vinduerne med høje, vandrette Stik foroven, Træværket malet brunt eller grønt, Tagene af sortglaserede Tegl og Skorstenene af Sandsten.

Dette Projekt er dog ikke udført, og Grunden hertil er rimeligvis den, at nye Krav have gjort sig gældende. Kunstkamrets Samlinger voksede stadigt, og

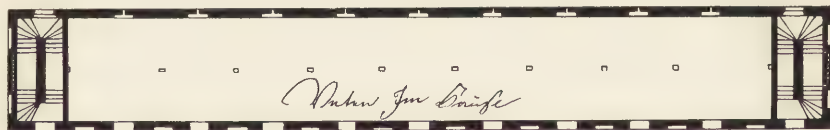
Pladsen paa Kjøbenhavns Slot var kun trang; ved at sætte en Etage til paa den projekterede Bygning kunde man skaffe Plads til disse Samlinger, rummeligere og mere pompøse end Kvistværelserne paa Slottet. Saaledes fremkommer det tredie Projekt.

Det bliver altsaa en tre-Etages Bygning, paa samme Plads som det forrige Projekt, 138 sjællandske Alen lang, men uden Pavilloner; Bygningen er helt igennem 21 Alen dyb, men har dog ved Endepartiernes tættere Vinduesstilling

UDKAST TIL EN TØJHUS-, BIBLIOTEKS- OG KUNSTKAMMER-BYGNING PAA SLOTSHOLMEN

og Vinduernes Dekorering endnu bevaret lidt af Pavillonkarakteren. I de to yderste Fag findes Indgangsdøre, der vise ind til to Hovedtrapper med lige Løb (vælske Trapper) og førende op gennem alle Stokværk. Resten af nederste Stokværk udgør et eneste, for Tøjhuset bestemt Rum med 9 Porte mod Slottet og derimellem kvadratiske Vinduer, derimod til den anden Side kun med smalle Lysaabninger. Loftet bæres af en Række Træpiller. Det mellemste Stokværk har til begge Sider høje Vinduer og i hver Ende ved Siden af Trappen en to-Fags Forsal med Kamin i Ydermuren mod Slottet med tilhørende Skorstens-piber. Hele det øvrige Rum indtages af Bibliotekssalen paa 8 Fag med meget

brede Piller. Disse Piller have da tilladt den Ændring i Dispositionen, at Reolerne ere opstillede langs Væggene, og at det sammen med det paa 50 Søjler hvilende Galleri, der giver Adgang til Reolernes øverste Partier, ikke staar som en Opstabling i Salens Midte, men følger dens Konturer og lader et stort, frit Rum tilbage, en Sal eller, efter Længden og Datidens Sprogbrug, snarere et Galleri. Adgangen til de øvre Reoler sker ad fire Vindeltrapper i Salens Hjørner. — Det øverste Stokværk er noget lavere, men har samme Inddeling med en Hovedsal for Kunstkamret og to Forsale med Kaminer, denne Gang anbragte mod Havnesiden. Kunstkammersalen er som Bibliothekssalen eet stort Rum, dog uden Gallerier, men med en Række Søjler langs Salens Midtlinie, en konstruktiv Nødvendighed, for at man kunde maskere de fra Taget nedgaaende Hængesøjler, der bære Etageadskillelsen mellem andet og tredie Stokværk. Hvad Bygningens Ydre angaar, er den med nederste Stokværks Porte og mellemfaldende smaa Vinduer, det andet Stokværks høje Vinduer og øverste Stokværks noget mindre Etagehøjde svarende til den nuværende Bygning, kun er jo i denne Vinduerne fordelte symmetrisk over Bygningen, svarende til den ubrudte Façadelinie. Taget er Valmtag, ligeledes ubrudt, med to lave Skorstenspiber paa hver Façade og en Række hollandske Smaakviste af den Form, som ogsaa paa Tøjhus og Proviantgaard ved deres karakteristiske Former livede saa godt op i den store Tagflade, og hvoraf endnu enkelte sidder paa Proviantgaardens søndre Ende. For Enderne af Tagrygningen staa to store Statuer af Mars og Minerva. Mars, der af Tegneren er udrustet med et lovlig drabeligt Sværd, har faaet en passende Plads hen imod Tøjhuset, medens Visdommens Gudinde, Minerva, mindre passende har faaet Plads hen mod Proviantgaarden, hvis Kødgryder hendes Tilbedere sjeldent fik Del i. Hvad iøvrigt Façadens Udseende angaar, gælder det samme, som er sagt om det tidligere Projekt, at Tegningen intet giver af Farver, men at man maa antage Taget lagt med glaserede, mørke Sten og Façaden af røde hollandske Sten. Den over Yderfagenes Vinduer og Porte angivne Vekslen mellem Natursten og Mursten tyder derpaa, ligesom de over Endefagenes Indgangsdøre anbragte Navneskjolde og den over Midtporten anbragte Tavle, der skulde bære Indskriften »Ars, Lex, Mars« til Minde om Bygningens tredobbelte Bestemmelse som helliget Kunsten, Bogkundskaben og Krigen. Disse Dekorationer kunne kun komme til deres Ret ved at staa mod en dyb, rød Baggrund. Soklen er derimod tydelig betegnet som Kampestens Kvadre.

Det var paa Basis af denne Plan, at Kong Frederik III rejste sin Bygning, omend den under Udførelsen i mangt og meget blev forandret.

(Fortsættes.)

AK, HVOR FORANDRET!

Se engang paa disse to Billeder af samme Sted, set fra samme Punkt i den lille nordfynske By Bogense. Det ene taget for vel ca. 40 Aar tilbage, det andet af nyeste Dato. Hvilket der er hvilket, kan enhver se. Hvor hyggeligt kønt er alt i det gamle Billede, hvor sørgeligt grimt alt i det nye! Tag Helheden, tag Enkelthederne og sammenlign: Murflader, Vinduer, Tage og Skor-

HUS I BOGENSE — FØR OG NU.

stene. Jævnfør den brede, gamle Stentrappe med den fæle »praktiske« Trætrappe inde i Porten til det nye Hus, ja alt lige til Lygten paa Hjørnet. Dog, Byens smukke gamle Gadelygter kan man endnu glæde sig over ude i »Fredskoven«, hvor de rosværdigt er anvendte, men Resten!

De to Billeder danner et meget betegnende Eksempel og Mod-Eksempel fra samme Sted. Noget lignende vil man desværre nutildags kunne finde mange Steder i vort højt oplyste og kultiverede Land.

Skal det være Resultatet af vore tekniske Skoler i hver en By! Skylden bør ikke lægges paa Enkeltmand. Den triste Forandring er her tildels sket efterhaanden i Tidens Løb. Men naar man ser den »moderne« Nybygning paa vort Billede, maa man sige: Sandelig vi trænger til bedre Bygningsskik og ikke mindre i Byerne end paa Landet.

V. J. Mørk-Hansen.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

F. C. Leth og H. Ree: Vejledning for elektriske Installatører. 2. Udgave. 1ste Del, Jævnstrøm. Pris hæftet 3,50, indb. 4,50 Kr. Hagerups Forlag.

Denne Bog, hvis første Udgave udkom 1903, og som blev udarbejdet paa Opfordring af Kjøbenhavns Magistrat, har til Hovedformaal at tjene som Vejledning for dem, der vil indstille sig til Eksamen for autoriserede Installatører af elektriske Anlæg i Kjøbenhavn. Men ogsaa for andre har Bogen Interesse, idet den blandt andet indeholder en klar og letfattelig Fremstilling af den almindelige Installationsteknik for Husinstallationer, som det kan være af Betydning for Architekter og andre, der beskæftiger sig med Bygningsarbejder, at have Kendskab til. Almindelig Skoleuddannelse er tilstrækkelig Forudsætning for Forstaaelsen.

A. R—e.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. Til Medlemmer af Akademiraadet er genvalgt Architekterne A. Clemmensen og Prof. H. Storck.

Konkurrence. Efter sikkert Forlydende vil Komiteen for Indsamling til Monumenterne for Kong Christian IX og Dronning Louise foranstalte en Konkurrence til en Dobbeltsarkofag, og Programmet hertil vil kunne ventes offentliggjort om kort Tid.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde afholdes *Tirsdag den 3. Marts* i Industriforeningens Foredragssal. Kl. 8 Foredrag af Hr. cand. polit. Fr. Schiøtt: »*Jardin og Klassicismen i dansk Bygningskunst.*« — Indbudt er »Foreningen af 3. Decbr. 1892«.

Efter Foredraget Smørrebrødsbord.

Bestyrelsen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 7. MARTS 1908
10. AARGANG № 23

KONG FREDERIK III'S BIBLIOTEK- OG KUNSTKAMMER-BYGNING.

AF CAND. POLIT. FR. SCHIØTT.

(Fortsat.)

Som Leder af Byggeforetagendet valgtes den tidligere nævnte Generalprokurør SCAVENIUS; han var en dygtig Mand, han havde Interesse for den Nybygning, hvori hans egen, af Kongen købte Bogsamling skulde finde Plads, han var en velhavende Mand, der kunde staa i Forskud, og tilmed kunde han efter sin Embedsstilling særlig have Øje med de Penge, som indkom af Restancer og Konfiskationer, Penge, der skulde anvendes til Opførelsen. Architekten var den kongelige Bygmester ALBERTUS MATHISEN, der ogsaa kom til at indlede Opførelsen af Sophiæ Amalienborg (cfr. »Architekten« B. 9. Pag. 263), og som vel ogsaa har udarbejdet de tidligere Biblioteksprojekter, i det mindste de to seneste. Han var vistnok Udlænding, Hollænder ellet Nordtysker, i hvert Fald uddannet i den hollandske Klassicismes Skole, om hvilken Projekterne bære Præg; men han døde 1668, inden Arbejdet var fuldendt, og andre fik derfor Indflydelse paa den indre Anordning.

Byggearbejdet begyndte i April 1665, idet der 25. 4. 1665 udgik Ordre til Kommandanten i Kjøbenhavn, Generalmajor F. AHLEFELDT, »at 30 Soldater*) møde imorgen tidlig med deres Underofficerer ved Proviantshuset, der at grave en Grøft til Fundamentet paa den forehavende Bygning, hvor den af vores Bygningsmester skal vorde forevist«, og allerede forinden var der udgaaet Ordre om af det ruinerede Kallundborg Slot at sende 50.000 og efterhaanden ialt 400.000 »gode og de meste hele Mursten«, om 100.000 Mursten af »et gammelt afbrudt Kornhus, som staar ved Stranden hos vort Slot Vordingborg«, om norsk Kalk og om norsk Tømmer, hvortil 1666 kom 40.940 »ganske store Mursten« fra Haderslev. I August Maaned 1665 er Grundstenen nedlagt, ved hvilken Lejlighed Soldaterne fik 2 Rdr. 2 Ort i Drikkepenge, og derefter gik Arbejdet frem efter en Plan, der ikke er bevaret, og som vel i sin Hoveddisposition svarede til det ovenfor afbildede Projekt, men dog i forskellige Punkter ændrer dette saameget, at den nye Plan maa have været tilstede, i hvert Fald som Skitse, da Arbejdet begyndtes.

---

*) Efter Ordre af 3. 6. 1665 fik Soldaterne ugentlig to Tønder Øl til Forfriskning.

Ved Kontrakt af 19. 5. 1665 overdroges det Murmester HANS FRIDERICH FISCHER at udføre Murarbejdet ved denne Bygning »efter Majestætens Bygmester M. Albertis Afrids«. Alle Materialer leveredes ham, undtagen Kalkballer, Spande og Saaer, der gaves ham daglig 10 Soldater til Pligtarbejde med Stentransport og derhos for »hans ganske Arbejde med Muren over Gulvet at opsætte og Stillingerne at gjøre og inden og uden at dønnike — for hver Alen i Firkant tværs igennem 28 Sk. dansk, og det at regne oven og unden fuldkommeligen foruden noget Afdrag for Vinduer, Porte eller Døre, for hver Alen i Fundamentet, en Rigsort, hvortil alle de Kampesten, som i den gamle Grund er og findes, skal hannem op over Jorden til Bygningens ny Fundament fri forskaffes. For hvert Fag af Taget at lægge og skelne (beregnet til 2 sjællandske Alen) 2 Rdr.«. Mesteren forpligtede sig derhos til Omhu og Varlighed overfor de betroede Materialer »og fornemmeligen at Kalken bliver vel slagen«, og at han i hele Arbejdet skulde forholde sig »som en ærlig, tro og forstandig Mester vel egner og anstaar og jeg agter at være bekendt, og for Enhver at være gestendig«.

I Aarene 1665 og 1666 blev Grunden lagt og Murene ført et Stykke over Jorden efter en Plan, som ikke helt svarer til det bevarede Udkast, — istedetfor 11 Porte og 10 Smaavinduer i nederste Stokværk kom der nu 11 Porte og 12 Vinduer. Indgangsdørene kom derved ikke til at ligge i Yderfagene, og der fremkom saaledes større Forstuer, medens de italienske Trapper afløstes af mere rumbesparende Vindeltrapper, hvorved der i de øvre Stokværk blev Plads til Kabinetter i samme Fag som Trappen. Vinduerne i disse Stokværk fordeltes da ogsaa nu regelmæssigt over Façaden, og Bygningen fik derved mere Holdning. Ændringerne ere i det Hele Forbedringer med Undtagelse af Trappernes Forandring. Enhver, der har pløjet de Trapper i Aarevis, kender af Erfaring, hvor trættende, uhensigtsmæssige og, navnlig om Vinteren, naar man havde Sne under Støvlerne, farlige de vare, ligesom de i Ildebrandstilfælde vilde have vanskeliggjort ethvert Redningsarbejde. Det var fra først af urigtigt, at Trappeanlæggene skete paa denne Maade, men aldeles uforsvarligt overfor Publikum og Nationalbibliotek var det, at man ikke, allerede dengang Biblioteket 1793 blev erklæret for en offentlig Samling, afløste dem ved brandfri, italienske Trapper opførte dels i de gamle Trapperum, dels i Trappehuse lagte ud mod Tøjhusgaarden.

Betegnende for Bygningsvæsenet paa den Tid er det, at Stuetagen begyndes efter en ændret Plan, medens der ikke samtidig er udarbejdet detaillerede Byggeplaner for hele Værket; først 13. 10. 1666 faar Albertus Mathisen Ordre om, »at gøre enhver af de forordnede Haandværksfolk ved Biblioteket nøjagtig Underretning om Bygningen, hvorefter de sig i deres Arbejde kunne vide at forholde, og alting forsvarligen at forrette, og desforuden haver han straks en fuldkommen Afrids til vores allernaadigste Approbation at forfærdige, hvorudi skal iagttages, at Huset bliver tre Loft højt og zirlig Proportion med Bygningen i sig selv, samt Højden og Breden af Vinduerne og andet deslige tilbørligen observeres«. Dette med Proportioner er betegnende; det er jo netop Palladianismen, der i Architekturen indfører de efter mere eller mindre, mest mindre nøjagtige Opmaalinger af antike Bygningsværker fundne Proportioner for Søjler, Vinduer, Indramninger, Gesimser etc.

Bygningen vokser nu frem, og 30. 1. 1667 afsluttes Kontrakt med Tøm-

mermester MORTEN SØRENSEN om »Bjælkerne at indlægge, Underlag derunder at gøre, 3 Lofter at lægge, Sparværket at forbinde med dertil hørende Hængeværk, men endogsaa alle Skillerummene og Portene at gøre, Plankerne at lægge i Vinduerne, item Trapperne, undtagen Vindeltrapperne, at forfærdige og Taget klæde med Deler til at betækkes med Skifersten, og alt det Arbejde som en Tømmermand vedkommer«. Tømmeret skulde leveres ham paa Stedet, de fornødne Pligtsfolk gives ham til Tømmerværkets Oprejsning, og for hver Binding skulde han have 24 Rdr. Arbejdsløn. Vindeltrapperne, der holdtes udenfor Kontrakten, kom han dog ogsaa til at udføre mod $1^1/_2$ Rdr. Arbejdsløn pr. Trin; Materialet blev leveret af Kongen, Egetømmer fra Flensborg Amt.

Det betydelige Smedearbejde, som behøvedes til Bjælkeværket, navnlig til Tagets Hængeværk, leveredes af Smed HENRIK SWITZER; medens Snedker HANS BALCKE paatog sig »ustraffelig og oprigtig, som det en ærlig Mester vel egner og anstaar«, at levere Vindueskarme og Rammer, til hvilke første der skaffedes ham Flensborgsk Egetømmer, medens han selv skulde tillægge Materiale til Tværtræer og Rammer. Ruderne indsættes af kgl. Glarmester HANS MARSZ »af godt og stærkt Bly og rent og fint Glas« i nederste Stokværk, men i Biblioteket og Kunstkamret af fransk Glas.

Taget skulde, som det ses af Kontrakten med Tømmermesteren, have været lagt af Skifer, men hermed skete den vigtige Forandring, at man, uanset den store Bekostning, bestemte sig for Kobbertag, før en stor Del norsk Kobber, der af DAVID VON CØLLN forarbejdedes paa Hjortholms Mølle ved Frederiksdal, medens Kobbersmed HENRICH EHM besørgede Tækningen af dette med 2 Rækker Kvistvinduer forsynede Tag. Om Bygningsarbejdet og Tækningen melder en Samtidig:

»Udi dette 1668 Aar er det anselige Hus fra Tøjhuset til Provianthuset, udi forrige Aar anfanget, nu med Sparreværk og mestendels med Kobber betækt. Dette Hus synes at skulde kaldes *Ars*, *Lex*, *Mars*, fordi ovenpaa, efter Beretning, skal være Kunstkammer, midt paa i det mellemste Loft skal være Kongens Liberi og Bøger, underneden skal være de store Krigsstykker, hele og halve Kartover, og andre grove Skud, og var det det første Hus, som Kobbersmedene tækte udi Danmark, dog det lidet Spir, de tækte for Kansleren, regnes ikke for et Hus. Tilforn regnedes altid Blytækkerne at tække Tagene enten der skulde Kobber, Bly eller Skifersten til, men i dette Aar erlangede Kobbersmedene den Frihed, at de maatte arbejde, hvor der skulde tækkes med Kobber«.

De Figurer, hvormed allerede det tidligere Projekt smykkede Tagryggene, Minerva og Mars, bleve ogsaa anbragte paa den opførte Bygning, udskaarne i Egetræ af Billedskæreren HENRIK ALVERTSEN og samlede ved Jernstænger med Bolte og Søm, to Gange strøgne med varm Olie, 1—2 Gange strøgne med graa Oliefarve og derpaa malede af Hofmaler SIVERT SIVERTSEN. Mars fik fra Tøjhuset udleveret et Halvslagsværd, hvis Fæste, ligesom Hjælm og Brystharnisk forgyldtes, medens Klædningen maledes rød, hvid og blaa. Minerva fik Sølvspyd, medens hun forøvrigt klædtes i Guld og blaat; Figurernes Piedestaler maledes med grønt og hvidt.

Hvad det indre angaar, er der ikke særlig Anledning til at dvæle ved underste Stokværk, der jo kun skulde være Artillerimagasin. Med Hensyn til det øverste, for Kunstkamret bestemte Stokværk skete den Forandring, at Lokalet ej, som fra først af bestemt, blev eet stort, med en Søjlerad efter en symme-

trisk Længdelinie delt Sal, men at Hængesøjlerne flyttedes hen mod Slotssiden, saaledes at der her fremkom et smalt Billedgalleri, mod Tøjhusgaarden derimod en Række dybere Sale. Dette Galleri skulde have haft Marmorgulv, men denne Plan opgaves, vel særligt, fordi et saadant Gulv vilde have tynget formeget paa det i Tagkonstruktionen ophængte Bjælkelag; men som et Slags Erstatning fik Galleriet et Stukloft efter Tegning af THOMAS VALGENSTEEN, en Mand der var Optiker, Mekaniker og Matematiker, under hvilket sidste Fag Bygningskunsten dengang henhørte, en Kunst, han 1658 havde studeret i Leyden under den dengang berømte M. GOLDMANNS Vejledning*).

Det blev jo ikke givet ALBERTUS MATHISEN at føre sin Bygning til Ende, idet han døde i Foraaret 1668, og heller ikke den kongelige Bygherre oplevede dens Fuldførelse.

Ved den ændrede Byggeplan bortfaldt Forsalene i de øvre Stokværk og afløstes af Kabinetter, Bogsalen blev da længere, men beholdt samme Hovedform. Af Snedkerlauget klædtes den med Bræder, medens SØREN JOHANSEN og ANDREAS HESSE 15. 7. 1669 paatog sig »at dynnike den store Sal i Biblioteket, hvilket de skal gøre slet og jævnt uden nogen Lister, og midt udi Salen en stor Oval eller anden skikkelig Figur, samt i hver Ende en ligedannet Figur, og rundt omkring den hele Sal en smuk, stor Gesims med Architrave«. Billedskæreren HENRIK ALVERSEN paatog sig at forfærdige Kapitæler og Fodstykker til Salens Søjler, hvorimod Søjleskafterne drejedes paa Holmen. Omtrent samtidig overtog ZACHARIAS MORITZ CHRISTOPHER STEFFEN og ANDREAS HESSE for 40 Rdr. pr. Styk at udføre Plafonddekorationen i de fire Endekabinetter, af hvilket Arbejde et dejligt Stukloft endnu er bevaret i det gamle Kontor og Udlaansværelse. Salens Hoveddisposition med omløbende Galleri og Bogskabe langs Vinduespillerne blev i Hovedtrækkene bevaret, men dog i ikke ringe Grad ændret af den nye Bygmester.

De gamle Bogværelser i Kirker, Klostre og Universiteter havde oftest Læsepulte, over eller under hvilke Bøgerne stod paa Reoler, fæstede med Jærnkæder til Pulten; men eftersom Bogmængden voksede, maatte der skaffes mere Plads ved højere Reoler, anbragte langs Murpillerne, lodret paa dem eller i særlige, køjeformige Rum; man dannede Pragtsale, og, for at Vægfladerne kunde udnyttes, gjordes Reolerne saa høje, at Bøgerne i de øvre Rum kun kunde naaes ad høje Stiger eller omløbende Gallerier. Som Eksempler paa Sale med Gallerier kan nævnes den i 1632—40 skete Tilbygning til BODLEYS Bibliotek i Oxford (Handb. d. Architektur IV. 6. 4 Fig. 47) og Kardinal MAZARINS 1647 fuldendte berømte Bibliotekssal i Palais Mazarin i Paris**).

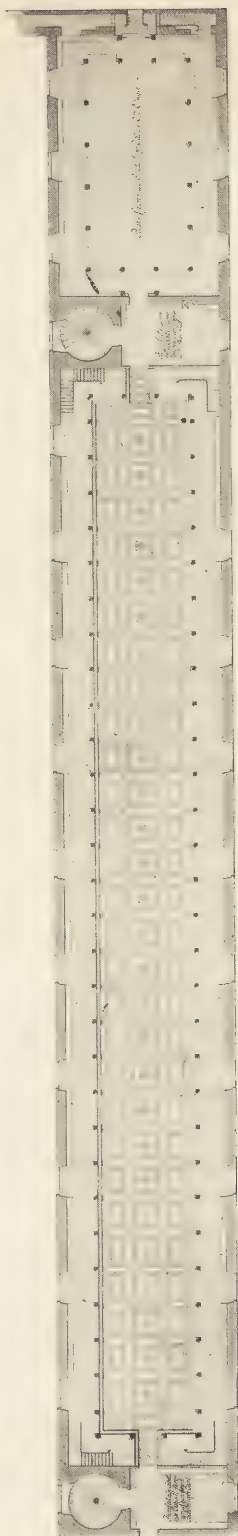
De første Udkast til Frederik III's Bogsal havde, som vi saa, en Disposition med en Midtereol, der delte Salen i to smalle Rum uden Storhed, uden Proportion og med et Søjlegalleri, der kun var en af pyntede Træstøtter baaret Om-

---

*) Paa det kgl. Bibliotek bevaret endnu det Kollegiehæfte, som en anden af Tilhørerne, Villum Worm, har skrevet og tegnet.

**) Skabe, Søjler etc. bleve senere overførte til og opstillede i Bibliotekets nye Lokale i det franske Institut. Et i kgl. Bibliotek bevaret Længdesnit af en pragtfuld Bibliotekssal forestiller sikkert Mazarins oprindelige Sal.

gang om Reolen, en Omgang som ikke i nogen Maade gik ind som architektonisk Led i de to smalle Salafsnit. Ved det tredje Udkast skeer der nu den heldige Forandring, at Reolerne lægges langs Murpillerne, medens et af Søjler baaret Galleri følger Salens Omrids og bliver Led i dennes, ikke blot i Reolernes Opbygning. Rummet gøres dog, som nævnt, længere, 125 Alen, med 18 Alens Bredde og kun lidt over 9 Alens Højde, en Højde, der er lovlig ringe i Forhold til Bredden, tilmed da Galleriet var lagt temmelig lavt, og det flade Gibsloft derfor viser sig i større Bredde. Valgensteen deler nu Gulvfladen i tre Dele efter Bredden, — under Gallerierne to 8 T. forhøjede Gange, paa hvis Forkant Søjlerne hvile — samt et Midtgulv, to Trin under disse Gange. Søjlerne gøres højere, hvorved Galleriet kommer mere op mod Loftet, og Midtgulvet kommer tilsyneladende dybere ned derved, at det lægges i tavlet sort og hvidt Marmor, medens Sidegangene staa med Trægulv. Paa denne Maade fremtræder Midtpartiet som mere selvstændigt Parti af omtrentlig kvadratisk Tværsnit, og man kunde yderligere ved Loftets Inddeling løfte det op over Midtpartiet ved særlig Indramning af dette, medens de over Gallerierne liggende Dele af Loftet holdtes som en omløbende Frise. Yderligere kunde Hovedpartiet hæves ved Anbringelsen af nogle, i let Tone holdte malede Plafonds, navnlig med de dengang saa yndede perspektiviske Stykker, yderst med en malet Balustrade, i Midten med fri Luft, mod hvilken Figurerne fortone sig. Efter Kontrakten af 1669 skulde der jo have været gjort Tilløb til en Dekoration med tre Ovaler eller andre skikkelige Figurer, men Tiderne, der bragte Krige og Finansnød, tillod ikke Salens videre Udsmykning med det Stukloft, som den stadig savner. — Endelig bør det nævnes, at de smaa Gulvflader ved Endedørene under Galleriet fik »perspektive Gulve«, lagte af kvadratisk sorte og hvide Sten sammenstillede med romboidiske Fliser af rødt og grønt Marmor. Snedkerarbejdet i Salen leveredes af Peiter Muis, Henrik Alversen forfærdigede Billedskærerarbejdet til de nye Søjler og Gallerier, Malerarbejdet udførte Sivert Sivertsen.

DET GAMLE KGL. BIBLIOTEKS HOVEDETAGE 1786. EFTER TEGNING AF A. J. KIRKERUP.

DET GAMLE KGL. BIBLIOTEK. DEN STORE SAL.

Ved Mure, forsynede med de fornødne Porte, forbandtes Bygningens Hovedfaçade med Proviantgaardens og Tøjhusets Gavle, og mellem Bygningernes Indre tilvejebragtes Forbindelse ved to Løngange, udgaaende fra Midtfagene i Biblioteksetagens Endegavle; disse, af Bindingsværk opførte Løngange hvilede delvis paa enetages Bygninger, der laa ved Siderne af Portene til Proviantgaard og Tøjhusgaard.

Det Spørgsmaal staar endnu tilbage, hvorledes Façadernes Murflader oprindelig have seet ud. Den ældste Afbildning i »Museum Regium« (1696) giver ingen nærmere Oplysninger, men det vilde vel efter Tiden og den i det Indre anvendte Stil være rimeligst, om i hvert Fald Hovedfaçaden havde været beklædt med røde Sten, som nævnt ved Omtalen af det andet Biblioteksprojekt, og herpaa tyder det, at der foruden de store Mængder af gamle og nye store Mursten

BIBLIOTEKS- OG KUNSTKAMMERBYGNINGEN C. 1700. EFTER BILLEDE I VINDINGS SAMLING.

til Biblioteket ogsaa er leveret 14.000 hollandske Mursten, Façadesten og sikkert af rød Farve, et Antal der kan forslaa til at beklæde Hovedfaçaden med. Bagsiden mod Christian IV's Havn har vistnok været opført af gule Sten.

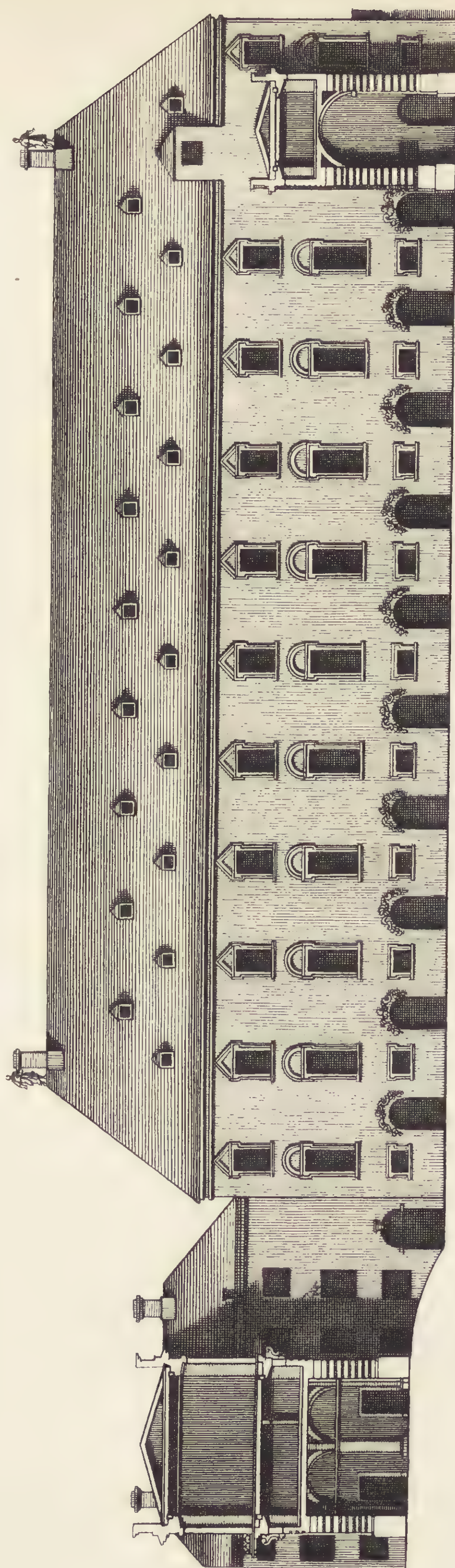
Det næste, her gengivne Billede, en Haandtegning paa en Plan fra c. 1700 (i Vindings Samling) viser Façaden pudset og kvadreret, ligesom Proviantgaardens Syd- og Østsider »dønniket og udstrøget i Tavler ligesom huggen Sten« for at kunne svare til Kridtstensbeklædningen paa det i nuværende kgl. Bibliotek indgaaede »søndre Tøjhus«. De næste Afbildninger, den her gengivne Façadetegning fra »Hafnia hodierna« (1748) og et af J. Rach 1749 malet Prospekt i Nationalmuseet*), vise for de øvre Stokværks Vedkommende Vindues-Indramninger og Frontoner i hollandsk eller italiensk Stil, for Stueetagens Ved-

*) Gengivet i O. Nielsen, Kjøbenhavn paa Holbergs Tid P. 35 samt i C. Bruun, Kjøbenhavn II. p. 191, hvor dog Tegneren har tilladt sig at føre Figurernes Dragter tilbage til Frederik III's Tid.

kommende derimod over Portbuerne Ranke- og Muslingværk af stærk barok Form. Maleriet gengiver Façaden som graa Puds.

Det er før nævnt, at Frederik III ikke naaede at se sin Bygning taget i Brug. Biblioteket flyttede først ind 1672—73 og talte da ca. 20.000 Bind, Kunstkamrets Indflytning og Opstilling skal først være fuldendt 1680. Indenfor de givne Rum levede og voksede Samlingerne nu en Række Aar; kun blev Bibliotekets Kabinet mod Proviantgaarden, det Rum, hvori Griffenfeldt den første Dag i sit lange Fængselsliv sad arresteret, i Frederik IV's Tid benyttet som Geheime-Conseilsværelse og derefter i lange Tider som Opbevaringssted for forskellige Arkivalia. Derimod skete der i de følgende Tider to betydelige Forandringer med Hensyn til Bygningens Forhold til Omgivelserne.

Den grundmurede Løngang, som Frederik IV i Aaret 1705 opførte fra Slottet over mod Proviantgaarden i Stedet for den gamle Tømmerværksløngang, og som i Christian VI's Tid afløstes af store søndre Løngang, influerede vel ej videre paa Biblioteksbygningen, heller ej saa meget den Omstændighed, at der

BIBLIOTEKS- OG KUNSTKAMMERBYGNINGEN 1748, EFTER HAFNIA HODIERNA.

1715—20 istedetfor Løngangen mellem Proviantgaard og Bibliotek opførtes en hvælvet Bygning der sammen med den ombyggede Nordende af Proviantgaarden kom til at danne Geheime-Arkivbygningen. Biblioteket blev vel paa denne Side mere landfast med Slot, Proviantgaard og Kollegiebygning end før, men Forbindelsen var dog nu mindre brandfarlig, end dengang den gamle Bindingsværks-Løngang eksisterede paa dette Sted. Farligere var den lille søndre Løngang, som ved Christiansborgs Anlæg førtes fra Slot og Staldbygninger over til Biblioteket; den skabte altid en alvorlig Brandfare, senest i 1884, da Biblioteket var stærkt truet, den maskerede nogle Vinduer i dettes Bygning, og den lagde den for Biblioteket og indtil 1796 ogsaa for Kunstkamret bestemte, nu tilmurede Jndgangsdør ind under Portbuens Skygger, hvor Vagten ved Tøjhuset ej kunde have noget Indseende, et Forhold der 1802 gav Lejlighed til det i vore arkæologiske Annaler sørgeligt bekendte Guldhornstyveri.

(Fortsættes.)

KERTEMINDE RAADHUS.

Til Vejledning for de konkurrerende meddeles, at Højden af Nabohusene ved det gamle Raadhus er henholdsvis: mod Nord $8^1/_2$ Alen, mod Syd 13 Alen, maalt fra Fortovets inderste Kant til Overkant Gesims.

Udvalget.

* *

KERTEMINDE RAADHUS, SET FRA KIRKEPLADSEN.

Samtidig med Offentliggørelsen af ovenstaaende Meddelelse fra Udvalget bringer vi — efter Anmodning fra flere Sider — Gengivelser af nogle af de

KERTEMINDE KIRKE.

Fotografier, der har været fremlagte i vor Ekspedition, og som formentlig vil have Interesse for de konkurrerende, saa meget mere som vore udenbys Medlemmer vel ikke har haft Lejlighed til at se dem.

Red.

KERTEMINDE RAADHUS. BAGSIDEN MOD GAARDEN VED KATTESTRÆDE.

RIGSARKIVAREN.

Som det vil være vore Læsere bekendt, omsendte Rigsarkivar Secher i Begyndelsen af Januar Maaned til forskellige — hvoriblandt ogsaa »Architekten«s Redaktion — en Piece, kaldet »Særtryk af Meddelelser fra det danske Rigsarkiv«. Indholdet var et Optryk af den Række Avisartikler, Dr. Secher havde skrevet i »Berlingske Tidende« som Svar paa Architekt Thorvald Jørgensens Artikel om det nye Rigsarkivprojekt. I »Architekten« for 11. Januar udtrykte vi vor Forbavselse over, at Meddelelserne fra Rigsarkivet kunde benyttes til den Art Polemik og udtalte en Tvivl om det berettigede i, at en Embedsmand, paa Statens Bekostning, kunde tillade sig noget saadant.

Kort efter Piecens Fremkomst offentliggjorde Architekt Martin Borch i »Berlingske Tidende« en Protest mod forskellige i nævnte Artikler fremsatte og ham vedrørende urigtige Udtalelser og bemærkede, at han til Ministeriet havde indsendt Ansøgning om Tilladelse til i nævnte Meddelelser at maatte faa optaget et Gensvar. Dette Ønske er imidlertid nu overflødiggjort, idet Kultusministeriet i Skrivelse af 21. f. M. har meddelt Architekt Borch, at det har anmodet Rigsarkivaren om *at lade de omhandlede Avisartikler udgaa* af »Meddelelser fra det danske Rigsarkiv«. Det Hæfte af disse, hvori de skulde være optagne, er nemlig (til Held for Dr. Secher) endnu ikke udkommet.

»KONTRAKOPI«.

Alle, som benytter Autografi, vil have lært denne — forøvrigt billige og nemme — Metodes forskellige Ulæmper at kende: Gengivelsen holder ikke Maal med Originalen, Autografiblækket er ubehageligt at tegne med, Kalken kan kun overføres én Gang, o. s. v.

Paa Grund af disse Ufuldkommenheder ved Autografien begynder en Reproduktionsmaade, der kaldes »Kontrakopiering« (eller »Algrafi«, som et Firma har kaldt den), nu at vinde Indpas og anvendes mere og mere.

Metoden bestaar deri, at en almindelig Tuschtegning spændes mod en Zink- eller Aluminiumsplade, som er overhældt med en lysfølsom Væske og derefter tørret. Pladen udsættes derpaa for et stærkt elektrisk Lys. Efter Belysningen fremkaldes Tegningen paa Pladen. Paa dette Stadium viser Kopien sig negativ, altsaa med hvide Linier paa sort Bund. Ved en kemisk Efterbehandling gøres Kopien positiv (Kopien »slaas kontra«, som det kaldes; heraf Navnet), saa at Linierne ligesom paa Originalen staar sorte paa hvid Bund. Pladen trykkes derefter i en Stentrykpresse ganske som et Autografi.

Det vil heraf være indlysende, især for enhver, der er lidt af en Amatørfotograf — og hvem er ikke det? —, at Gengivelsen og Tegningen ved denne Fremgangsmaade ikke *kan* blive af forskellig Størrelse, men er absolut ens. Dette er Metodens væsenligste Fortrin fremfor enhver anden hidtil kendt.

Hertil kommer den Behagelighed at faa sin Original tilbage i uforandret Stand, saa den — om det skal være — efter Aar og Dag kan kontrakopieres paany. Man er heller ikke bundet til at anvende Kalkerpapir, men kan trække

op direkte paa Velin eller paa Kalkerlærred. Trykket er — naar Tegningen er som den skal være — skarpere og smukkere end Autografi, og Uheld med tykke, uldne eller helt udløbne Linier, som kan forekomme ved Autografi, er udelukket.

For at en Tegning skal være velegnet til at gengives ad denne Vej, skal alle Linier være ugennemsigtige, saa Lyset ikke kan trænge igennem dem, og det er de kun, naar de er absolut kulsorte. Graa Steder giver brudte Linier i Gengivelsen. Tegningen skal med andre Ord have ganske samme Egenskaber, som hvis den skal give en smuk Lyskopi. Flasketusch — som ikke maa fortyndes —, særlig Günther & Wagners Perletusch, »Pelikan« og Carters »Waterproof Ink«, er godt hertil, det franske er derimod mindre ugennemsigtigt. Af Kalkerpapir kan næsten alle Sorter anvendes, de smukkeste Aftryk giver dog det tykke blaa (noget ildelugtende) saakaldte Kalkerpergament, — det kaldes ogsaa undertiden olieret Kalkerpapir. Tegnes der paa Velin, gælder det om at finde en nogenlunde transparent Sort, hvis Masse er klar og jævn, naar man ser igennem det, og hvis Overflade er glat. Ru Papir giver uskarpe Linier. Viskelæder er af det onde, efter at Tegningen er trukken op med Tusch, og Farver maa ikke paalægges, før Tegningen er benyttet af Trykkeren.

Der er ikke Tvivl om, at denne Metode — navnlig da, hvis den ikke er dyrere end Autografi — vil have Fremtiden for sig.

FORSKELLIGT.

Konkurrencen om Husmandshusene har haft en meget stor Tilslutning, idet der er indkommet over 100 Projekter. Disse vil efter Bedømmelsen blive udstillede i Raadhushallen.

❦

Foreningsmødet den 3. Marts. Efter et yderst interessant Foredrag (Jardin og Klassicismen i dansk Bygningskunst) af Cand. polit. Fr. Schiøtt, der paany dokumenterede sin enestaaende Viden om dette for vor Bygningskunst saa vigtige Tidsafsnit, tilbragte den talrige Forsamling nogle hyggelige Timer, der bl. a. af de indbudte Unge fra »3. Decbr.« oplivedes ved musikalske Ydelser af en udpræget dynamisk Karakter.

❦

Konkurrence. Programmet for Konkurrencen om Tegninger til en Dobbeltsarkofag i Roeskilde Domkirke for Kong Christian IX og Dronning Louise kan faas udleveret paa Bladets Kontor, Helgolandsgade 5.

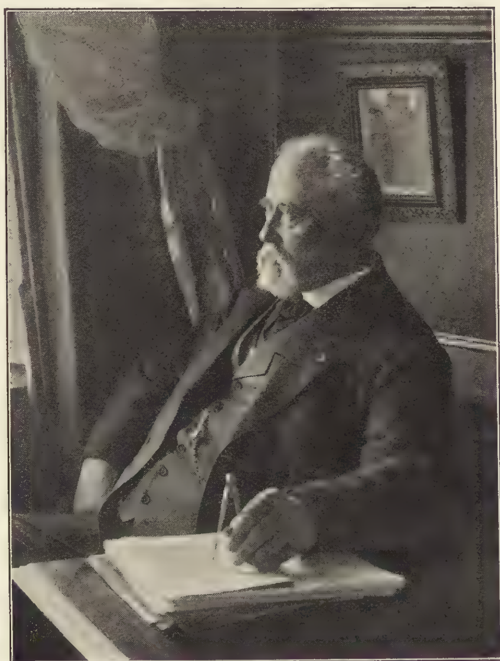
Uagtet Konkurrenceudvalget ikke har medvirket ved Programmets Affattelse eller haft nogen Indflydelse paa Dommer-Komitéens Sammensætning, fremlægger det dog i dette Tilfælde Programmet af Hensyn til Opgavens specielle, ikke udelukkende architektoniske Karakter.

Fred. L. Levy,
p. t. Leder af Konkurrenceudvalget.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 14. MARTS 1908
10. AARGANG № 24

ARCHITEKT F. BØTTGER.

Den Mand, hvis Portræt staar over disse Linier og som den 9. Marts fyldte 70 Aar, vil for mangfoldige Architekter og Bygningshaandværkere være knyttet til Minderne fra teknisk Selskabs Skole, hvor Architekt Bøttger i over 20 Aar virkede som Lærer i borgerlig Bygningstegning. Det var ikke alle givet bag den noget barske Form, hvorunder denne Undervisning gaves — man vil i denne Sammenhæng mindes en ubarmhjertig blaa Blyant, hvormed alle Fejl i det foreliggende Projekt understregedes — at faa Øje paa den Elskværdighed, der laa paa Bunden af den tilsyneladende saa strenge Lærers Væsen.

Som udøvende Architekt sidder Arch. Bøttger utvivlsomt inde med en Rekord, hvad Antallet af opførte Bygninger angaar, idet han, foruden talrige større Bygninger, har tegnet og ledet Opførelsen af ca. 1200 Huse for Arbejdernes

Byggeforening. Dette Arbejde indbragte ham en Medalje paa Udstillingen i Paris 1899 og Ridderkorset, da Kransen hejsedes paa det 1000. Hus.

I vort Foreningsliv har Arch. Bøttger altid været en interesseret Deltager, og i mange Aar var han Medlem af Bestyrelsen og Kasserer. Og som alle hans mange Elever, naar de senere i Livet traf ham, har erfaret, at deres gamle Lærer var den elskværdigste og velvilligste Kollega, vil vi sikkert faa Tilslutning fra alle Sider, naar vi her bringer ham en hjertelig Lykønskning og udtaler Haabet om, at han endnu i mange Aar maa færdes iblandt os.

LANDSTED VED SJÆLSØ.

Det hænder desværre saare sjældent, at man finder saa megen Forstaaelse af vore gamle Landsbyers Skønhed, at en Bygherre, der skal opføre et Hus paa Landet, bekvemmer sig til at indordne sig under de givne Rammer: lave Længer med højt Straatag.

Saa meget gladere er man, naar man faar Lov at bygge et saadant landligt Bo.

Redaktør Sigv. Andersen, der har købt en dejlig Grund, 4 Tdr. Land kuperet Terræn paa Nordsiden af Sjælsø, og som er barnefødt paa Landet og selv forstaar at haandtere en Spade, var det forholdsvis let at overbevise om, at det vilde være Synd paa dette Sted at bygge en »Villa«. Alle Bygningerne i de omliggende Landsbyer er gammeldags. En moderne Villa med rødt Tegltag vilde virke afstikkende i det skønne Landskab.

LANDSTED VED SJÆLSØ.

Det lykkedes ogsaa at formaa Hr. Andersen til at lade Erstad Jørgensen planlægge Haven.

Jeg har valgt den tolængede Form for Komplekset, for at faa en Gaardsplads, dækket mod Syd og Øst af Bygninger, mod Nord af en Granplantage og mod Vest af et kraftigt Læbælte.

Dagligstuen er lagt saaledes, at den har Vinduer, der fanger Lyset fra tidlig Formiddag til hen paa Eftermiddagen. Herreværelset, der vender mod Vest, har Nedgang til Drivhuset.

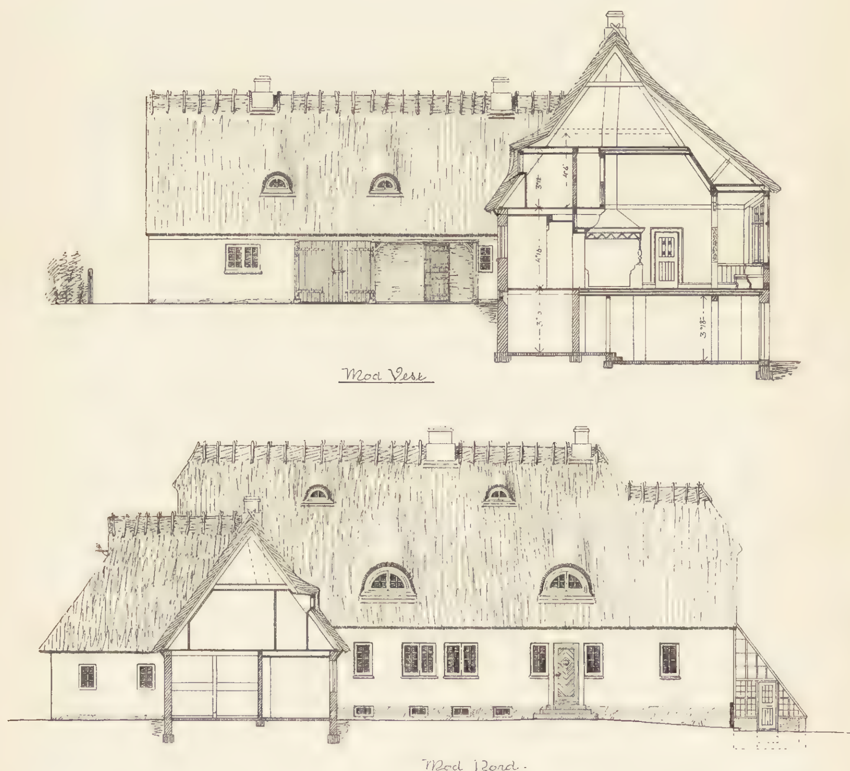
Under Dagligstuen ligger en »Sommerstue«, med direkte Udgang til Haven,

der skraaner mod Syd. Udenfor Spisestuen er en Veranda, hvorfra der er en pragtfuld Udsigt østover til Søen, der støder lige op til Haven, og til Skovene paa den anden Side.

Ovenpaa er Sovekamre, Gæsteværelse og et Galleri, hvorfra man kan se ned i Dagligstuen.

Denne, Herreværelset og Drivhuset skal opvarmes af en Centralovn i Kælderen. Desuden er der en stor »Peis« i Dagligstuen og en Kamin i Spisestuen.

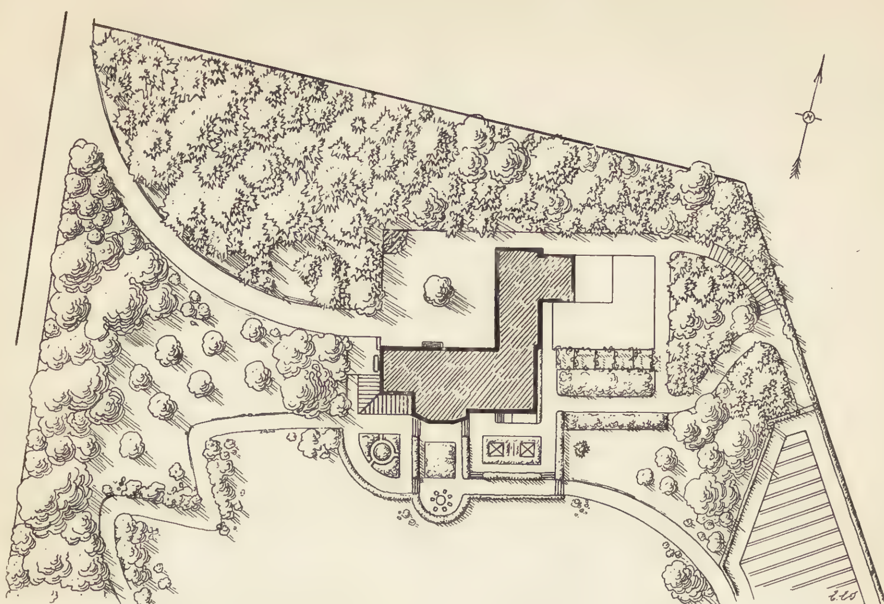
Der er Plads til 2 Heste, Vognskur, Svinestald, Høns og Duer.

LANDSTED VED SJÆLSØ.

Haven bliver anlagt til Sommer, men der ventes med Opførelsen af Bygningen til Haven er vokset noget til.

Det er Ejerens Hensigt efterhaanden at udstyre alle væsentlige Rum kunstnerisk gennemført. Jeg har raadet ham til at tage et enkelt Værelse ad Gangen og gøre det ordentligt med virkelig kunstnerisk Assistance, istedetfor at »dekorere« hele Huset strax. Møbeltegner HANS HENRIKSEN har tegnet nogle af Møblerne, der foreløbig benyttes af Ejeren her i Byen.

LANDSTED VED SJÆLSØ. SITUATIONSPLAN.

Hr. Andersen er en Mand, der efter Evne ønsker at omgive sig med hvad der er skønt. Det skal blive interessant at se hvorledes denne Bolig ser ud om nogle Aar, naar det hele er gennemført ude og inde. *L. B.*

KUNSTAKADEMIET.

At Akademiraadet i sit Møde den 5. ds. for en Periode af 3 Aar valgte Professor Martin Nyrop til Direktør for Akademiet, vil alt igennem Dagspressen være bekendt for Læserne. At en Architekt denne Gang skulde vælges, var givet, og at Direktøren vælges blandt dem, der er Lærere ved Skolerne, er i god Overensstemmelse med Traditionen. Naar Professor Holm ikke blev foreslaaet, maa det naturligvis være af den gode Grund, at han ikke har ønsket at overtage Direktør-Stillingen.

Idet vi omtaler denne for vor Kunst og vor Stand saa betydningsfulde Begivenhed vil vi — samtidig med at vi bringer den nye Direktør vor Lykønskning — udtale Haabet om, at det maa lykkes ham yderligere at befæste Architekternes Stilling indenfor Akademiet og udenfor dette ved de mange vigtige Spørgsmaal, paa hvilke Akademiets Direktør, i Kraft af sin Stilling og Anseelse, har en meget væsentlig Indflydelse.

UNDERVISNINGEN VED DE TEKNISKE SKOLER.

I Anledning af Architekt Mørk-Hansens Udtalelser i Artiklen »Ak, hvor forandret!« har vi modtaget to Breve fra Forstanderne for de tekniske Skoler i Kolding og Esbjerg. Hr. Skoleforstander Wandall i Kolding skriver:

Til Redaktionen af »Architekten«, Kjøbenhavn.

I Anledning af Hr. Architekt Mørk-Hansens Notits i »Architekten« for den 29. Februar 1908 »Ak hvor forandret!« beder jeg den ærede Redaktion om Plads for en lille Bemærkning.

Naar Hr. Mørk-Hansen i Slutningen af sin Notits skriver saaledes: »Skal dette være Resultatet af vore tekniske Skoler i hver By! Skylden bør ikke lægges paa Enkeltmand«, saa indeholder disse Linier en Insinuation mod de tekniske Skoler, der ikke bør blive upaatalt.

De tekniske Skoler lærer deres Elever at forstaa en Bygningstegning og for at opnaa dette Maal, er det nødvendigt, at Eleven mod Slutningen af sin Uddannelse paa Skolen gennemtegner et Hus i alle sine Detailler, og paa anden Maade lader dette Maal sig ikke naa.

Naar nu saadan en Elev udgaar fra den tekniske Skole saa er han bleven en god eller brugelig og navnlig billig Arbejdskraft paa Architektens Kontor, og her foregaar som oftest den unge Mands »kunstneriske« Afpudsning, der kan resultere i saadanne Uhyrligheder, som det af Hr. Mørk-Hansen fremdragne Eksempel. Thi lad den vedkommende Architekt, der antager den unge Mand, være en nok saa dygtig og samvittighedsfuld Mand, saa levner hans Virksomhed ham neppe Tid til særlig at tage sig af sine Tegneres architektoniske Opdragelse.

At jeg har Ret i det her fremsatte, fremgaar klart af de stadige Avertissementer i »Architekten« fra unge Haandværkere, der har faaet deres praktiske Uddannelse paa de tekniske Skoler og nu som Tegnere paa en Architekts Kontor ønsker at faa den sidste »kunstneriske« Afpudsning, inden de selvstændig tager fat paa at agere Architekter.

Det være hermed *ikke* sagt, at det fremdragne Eksempel skyldes en saadan, paa en Architekts Kontor »kunstnerisk« uddannet, Mand, derom ved jeg intet; han kunde jo muligt ogsaa være udgaaet fra en af Folkehøjskolernes Haandværkerafdelinger, og det er heller ikke det her fremdragne Eksempel, min Protest gælder, men den gælder Tendensen hos d'Hrr. Architekter af Akademisk Architektforening til ved denne og lignende Lejligheder at give de tekniske Skoler Skylden, medens de selv, naar de da vil være helt ærlige, ikke vil kunne fralægge sig en meget væsentlig Part af denne.

Naar jeg nu paa Skolernes Vegne har taget til Genmæle, saa maa jeg meddele, at jeg intet Mandat har fra disse i saa Henseende, men at det er med den Ret, som jeg mener en mere end 20-aarig Erfaring som Lærer ved og Forstander for en teknisk Skole forlener mig.

Med Tak for Optagelsen er jeg Redaktionens

ærbødige

Herm. Wandall,

Forstander for Kolding tekniske Selskabs Skole.

Vi finder det ørkesløst at disputere om, hvor Skylden for den nuværende Misere ligger, men et er i hvert Fald sikkert, at de tekniske Skoler har en ganske anden og stærkere Indflydelse paa de unge Haandværkere end »Akademisk Architektforening« kan have det; ca. 14,000 Elever passerer aarligt — udenfor Kjøbenhavn — gennem de tekniske Skoler; det er denne Skare, der skal paavirkes. Architekt P. V. J. KLINT har tidligere her i »Architekten« hævdet, at der ved Undervisningen i de tekniske Skoler burde bibringes Eleverne Kendskab til Bygningskunstens simpleste Love, og at deres Øje burde aabnes for Skønheden i vore gamle Bygninger, saa at de lærte at efterligne dem (eventuelt medvirke til at bevare dem). Dette er ganske sikkert Vejen, der skal følges, samtidig med, at Akademisk Architektforening gennem sin »Tegnehjælp«, Husmandskonkurrencen m. m. søger at bekæmpe Ondet.

Alt dette falder godt sammen med en Bevægelse, der ifølge et Brev fra Hr. Skoleforstander MARKE, Esbjerg, i de senere Aar er opstaaet blandt en Del af Lærerne ved de tekniske Skoler, i Modsætning til det Princip, der hævder den rent faglige Undervisning som det eneste nyttige. I en Artikel i »Teknisk Skoletidende« udvikler Hr. Marke dette videre, og det hedder bl. a.:

». . . Jeg ønsker ikke at fremkalde nogen Revolution, tværtimod; jeg ønsker, at det gamle og prøvede maa blive staaende i Fred; men jeg ønsker, at der *ved Siden af* det gamle maa opvokse noget nyt, at der ved enhver Skole maa blive oprettet en ny Afdeling, sideordnet med den nuværende, og hvori der gives en Undervisning, lige god og gavnlig for alle Elever, afsluttende for nogle, vel de fleste, grundlæggende for andre; en Undervisning, der vel, ogsaa for at bevare Elevens Lyst til Skolen, i alle Fag og Grene tager bestemt Sigte paa det faglige, det haandværksmæssige, men som dog *navnlig* er tilrettelagt med det for Øje, at Eleverne er Mennesker, tilmed *unge* Mennesker. Disse unge Mænd vilde da, hvis de ønsker det, senere som modne og tænksomme Elever i de store Dagskoler kunne modtage den afsluttende faglige Uddannelse. En saadan Undervisning maatte ikke falde hen i Stumper og Stykker; en rød Traad skulde gaa igennem det hele. Ligesom Højskolernes Virksomhed er grundet paa en begejstret, aandfuld Historieundervisning, saaledes skulde den tekniske Skoles hele Undervisning baseres paa en alle Fag gennemsyrende Skønhedsdyrkelse. Gennem Historie og Geografi, gennem Tegning og Skrivning skulde der gaa en Understrøm af Skønhedstrang og Skønhedsbegejstring saa intensiv, at den maatte trænge ind i Elevens Sind og der paavirke hans Karakterdannelse og Personlighed. Maaske vilde der gaa Aar og Generationer; men den Tid maatte komme, da ingen dansk Arbejder frivillig vilde være med til at frembringe et grimt Haandværksarbejde.

Men er alt dette da ikke Fantasteri? Nej, i tre, fire Vintre med ti, tolv ugentlige Timer kan der overfor Elever i 14—18 Aars Alderen udrettes utrolig meget, *naar Undervisningen passer dem.* Den skulde selvfølgelig hovedsagelig ske foredragsvis, og alle Hjælpemidler tages i Brug. Noget af Statstilskuddet eller, hvis dette ikke kunde ske, noget af »Teknisk Provinsskoleforening«s forhøjede Kontingent skulde bruges til Anskaffelse af Afstøbninger, Kopier, Gengivelser, trykte Vejledninger, Lysbilleder, trykte Foredrag o. s. v., som alt kunde cirkulere fra Skole til Skole; Foredragsholdere kunde udsendes og i det hele stærk

Samvirken mellem Skolerne finde Sted. De bedste blandt Kunstens og Kunstindustriens Udøvere maatte interesseres i Sagen og direkte eller indirekte blive Skolernes Medarbejdere. Derved vilde de tekniske Skoler vende tilbage til Samarbejde med Kunstakademiet, men paa en anden og frugtbarere Maade end før. Naar saa en Del af Foredragene og Forevisningerne holdtes offentlig, hvor vilde da ikke de tekniske Skoler kunne blive Folkets Kælebørn, og hvor vilde der ikke fra dem kunne gaa et Skønhedspust ud over Landet.

Netop nu var Tiden inde til at gøre et Forsøg, nu da tilsvarende Bestræbelser er oppe fra forskellig Side, f. Eks. Architektforeningen, og netop nu, medens Skolernes tilsynshavende selv er en af Kunstens Udøvere, som vilde kunne planlægge en saadan Undervisning og ogsaa med Hensyn til den staa Skolen bi med Raad og Daad.

At paavise Stedets, Egnens, Landets Skønhed vilde netop blive en af Skolens Opgaver, og derved vilde de tekniske Skoler medvirke til at opdrage en *dansk* Ungdom. . . .«

Alt i alt maa Formaalet være et *Samarbejde* imellem alle gode Kræfter i By og paa Land, i de tekniske Skoler og i Architekternes Tegnestuer, for at komme den menige Mand til Hjælp og lære ham at forstaa, at Skønhed ikke er en Luksus, der kun er forbeholdt de rige, men at den kan og bør præge ethvert — selv det fattigste — Hjem.

FORSKELLIGT.

De kommunale Præmier. Ved Konkurrencen om de af Kommunalbestyrelsen udsatte Præmier (à 1000 Kr.) for kunstneriske Løsninger af Byggeforetagender har følgende Architekter erholdt Præmier for Bygninger, der er fuldførte f. A.: for en Beboelsesejendom med større Lejligheder, V. Boulevard 49, tilhørende Aktieselskabet Bona, Architekt K. ARNE-PETERSEN; for en Forretningsejendom, Nørregade 7, tihørende Grosserer Jørgen Petersen, Architekterne V. og B. INGEMANN; og for en Gruppe Arbejderboliger paa Lyngbyvej, tilhørende Arbejdernes Byggeforening, Architekt CHRISTEN LARSEN.

Tegningerne er udstillede i Raadhushallen.

Understøttelsesfonden. Det fortjener at nævnes med Paaskønnelse, at Architekt K. ARNE-PETERSEN i Anledning af den ham tilkendte kommunale Byggepræmie har skænket 500 Kr. til Foreningens Understøttelsesfond.

Jubilæum. Det kendte og ansete Malerfirma BERNHARD SCHRØDER, NIELSEN & HANSEN havde den 11. ds. 50 Aars Forretningsjubilæum og har i den Anledning til sine Forbindelser udsendt en smukt udstyret, illustreret Piece med Beretning om Firmaets Virksomhed i det forløbne halve Aarhundrede.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 21. MARTS 1908
10. AARGANG № 25

KONKURRENCEN OM STATSHUSMANDSBOLIGER.

UDVALGETS BERETNING.

I Foraaret 1907 nedsatte Landbrugsministeriet et Udvalg med den Opgave at fremskaffe Tegninger og Overslag til billige, praktiske Boliger for de Landarbejdere, der erholde Statslaan (jfr. Lov af 22. April 1904).

Til Medlemmer af Udvalget valgtes af Landbrugsministeriet d'Herrer Tømrermester HANSEN, cand. mag. LORENZEN, Folketingsmand L. P. OVESEN, Folketingsmand PEDERSEN-NYSKOV, Murermester SØGAARD, og af Akademisk Architektforening Architekt LEMCHE og Architekt, Professor M. NYROP.

Efter de nødvendige Forarbejder udsendte Udvalget i Decbr. s. A. Program (med tilhørende Bilag) for en Konkurrence til Bygninger af den nævnte Art.

Til denne Konkurrence — hvortil Fristen for Deltagelse udløb 1. Marts 1908 — meldte sig *123 Deltagere.* Det samlede Antal af *Projekter er 193.*

Disse 193 Projekter kan igen deles i 3 Grupper efter de allerede i Programmet nævnte *Plantyper:*

1) Vinkelbygning	omfatter	85	Projekter,
2) 2 Længer	—	42	—
3) 1 Længe	—	66	—

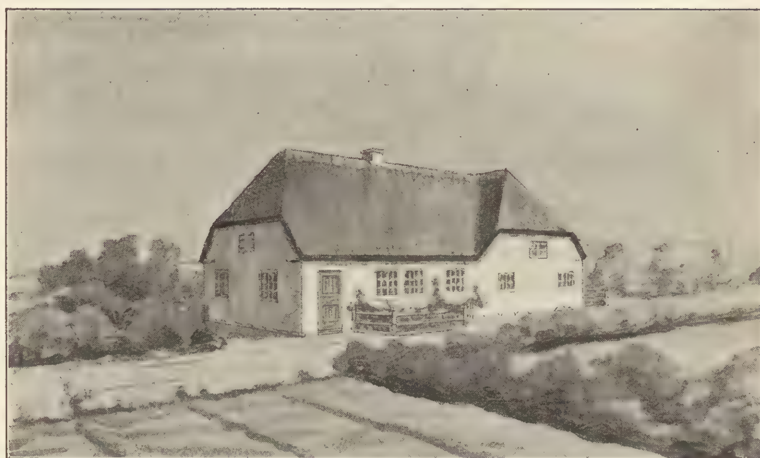
Ligeledes kan de inddeles i 6 Grupper efter de allerede i Programmet nævnte *Landsdelstyper:*

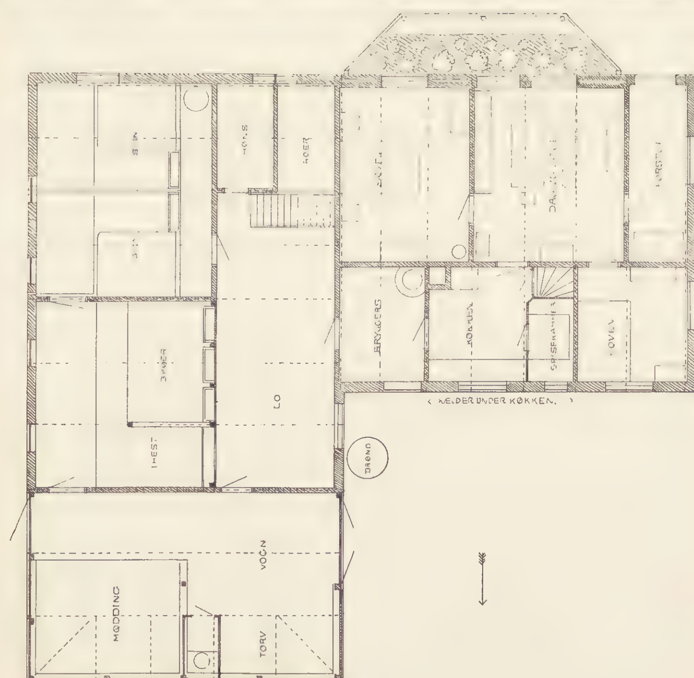
1) Østjydsk	Type	omfatter	32	Projekter,
2) Vestjydsk	—	—	32	—
3) Fynsk	—	—	21	—
4) Sjællandsk	—	—	27	—
5) Lolland-Falstersk	—	—	4	—
6) Bornholmsk	—	—	1	—
Neutrale er			76	—

Idet Udvalget hermed fremlægger sin Bedømmelse af de indkomne 193 Projekter, skal man tillade sig at gøre Rede for, hvilke Grundbetragtninger der har været de ledende ved Bedømmelsen af de enkelte Arbejder.

Udvalget har ment, at de foretrukne Tegninger burde være saadanne, at *de kunde bruges i det virkelige Liv*, at der kunde bygges paa Grundlag af dem. Men en fuldtud tilfredsstillende Besvarelse af den foreliggende Opgave maatte derfor indeholde følgende 3 Hovedegenskaber:

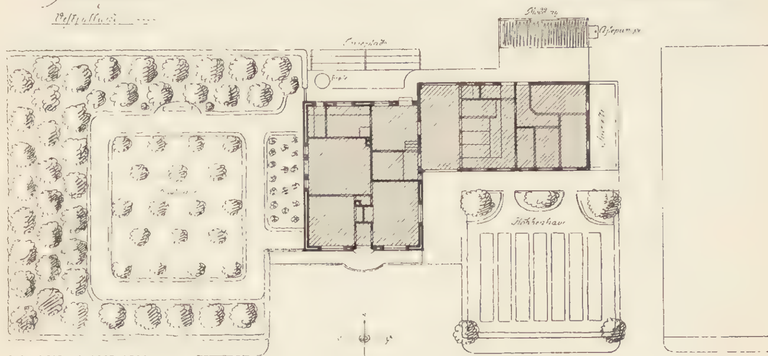
HUS I VESTJYLLAND. I. PRÆMIE (VINKELBYGNING). ARCHITEKT V. AHLMANN.

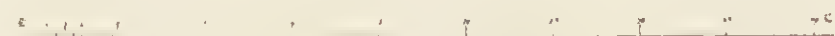

HUSMANDSHJEM I VESTJYLLAND. 2. PRÆMIE (VINKELBYGNING). ARCHITEKT K. VARMING.

Sydside

Snit A-A

Østside

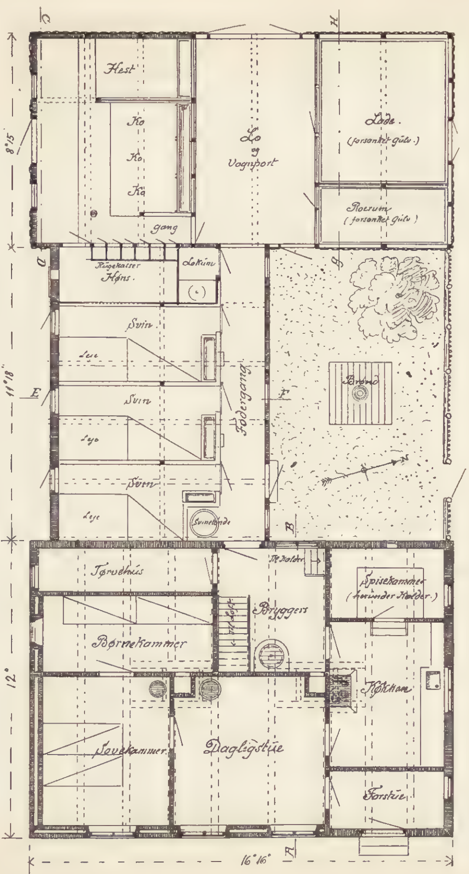
Husmandshjem i Østjylland

Snit B-B

HAANDSLAG

HUSMANDSHJEM I ØSTJYLLAND. I. PRÆMIE (2 LÆNGER).

ARCHITEKTERNE P. HOLSØE OG SV. RISOM.

Nordside

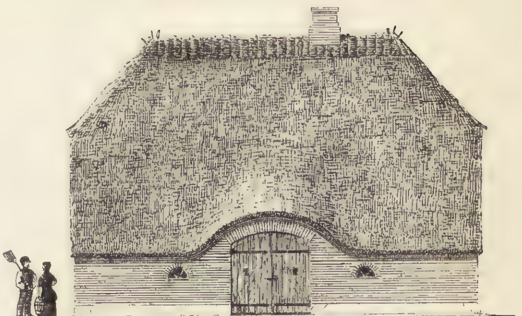
Sydside

HUS PAA SJÆLLAND. 2. PRÆMIE (2 LÆNGER).

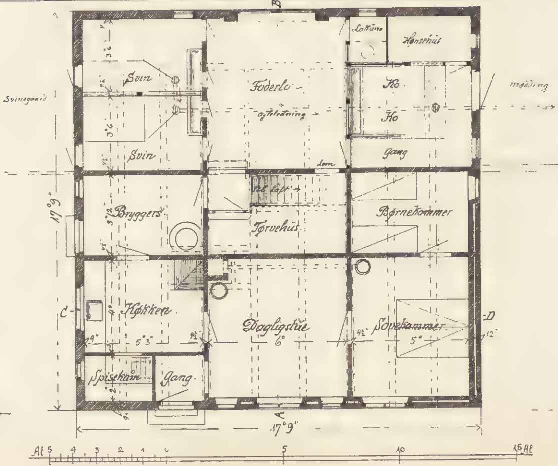
ARCHITEKT M. BORCH.

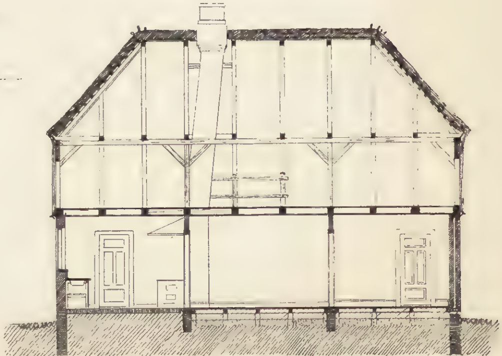

HUS I JYLLAND. I. PRÆMIE (I LÆNGE).

ARCHITEKT M. BORCH.

NORDSIDEN.

AJLEBEHOLDER

NORD.

VEST

SYD

LANDEVEJ

LANDEVEJ

HUS I JYLLAND. 2. PRÆMIE (I LÆNGE). ARCHITEKT H. KAMPMANN.

1) Bygningens Opførelsessum maatte ikke overskride vedkommende Husmands Ævne. Men samtidig maatte Bygningen opføres af saa solide, gode og holdbare Materialer, at de engang opført sikrede Beboeren mod store og unødige Udgifter til Vedligeholdelse og Reparationer.

Idet man derfor er gaaet ud fra, at et solidt og godt Hus i Virkeligheden er af den største økonomiske Betydning for Husmandens hele Bedrift, har man ikke taget i Betænkning at præmiere Projekter, selv om Overslagssummen er 3000 Kr. og derover (se nærmere herom i det følgende).

2) Bygningen maatte være saa praktisk indrettet, at den samtidig med at give Rummelighed i Beboelses- og Avlsrum tillige giver en praktisk og økonomisk Fordeling af de forskellige Lokaliteter, saaledes at Bygningens Grundflade udnyttes til det yderste. Man har derfor i særlig Grad haft sin Opmærksomhed henvendt paa Bygningens *Grundplan*. Man har saaledes ved Beboelseslejligheden lagt Vægt paa, at Værelserne grupperede sig bekvemt om Forstue og Skorsten, og at Dørenes Tal ikke overskred det nødvendige, saa at der opnaaedes paa een Gang Lunhed og god Væggeplads.

For Avlsbygningens Vedkommende har man ligeledes særlig henvendt Opmærksomheden paa, om Staldene var tilstrækkelig bekvemt anbragte og om disse vigtige Rum var store nok.

Ikke mindst har man baade ved Beboelses- og Avlsrum lagt Vægt paa, at Sollyset særlig kom Opholds- og Soveværelser samt Staldrum tilgode, og om Solretningen i det hele taget er tilfredsstillende.

Man er gaaet ud fra som det heldigste, at Forbindelsen mellem Beboelses- og Avlsrum var *indendørs*, idet dette maa anses for at give den luneste, bekvemmeste og sundeste Ordning.

3) Bygningen skal være venlig, hyggelig og tiltalende for Øjet. Udvalget har derfor følt det som en Del af sin Opgave at vaage over, at de præmieberettigede Projekter, der opfyldte de i Punkt 1 og 2 nævnte Fordringer til Billighed og Bekvemmelighed tillige opfyldte de Fordringer i Retning af Skønhed i Bygningen, som man med Rette bør stille til et Husmandshjem. Ud fra den Betragtning, at Skønheden først og fremmest ligger i den gode og fornuftige Plan i Bygningens gode og harmoniske Forhold og i Døres og Vinduers rette Form og Plads, uden al Anvendelse af bekostelig Pynt, har man særlig ved Bedømmelsen haft Øjet henvendt paa de Projekter, der paa dette Omraade med de færreste Midler ydede mest.

Ud fra de ovennævnte Synspunkter har Udvalget gennemgaaet de indkomne Projekter og deraf udtaget 13, der kendtes værdige til Præmier, som særlig egnende sig til Benyttelse for Statshusmænd, idet man dog forbeholdt sig Ret til — med Udgivelse for Øje — at lade Forfatteren foretage mulige Ændringer, som Udvalget kunde ønske foretagne.

For med større Sikkerhed at kunne bedømme de forskellige, præmieberettigede Projekters indbyrdes Stilling til hverandre, har man opstillet 3 parallelt løbende Rækker af Præmier efter de ovenfor nævnte 3 Plantyper.

1) *Vinkelbygning:* 1ste Præmie: Architekt V. Ahlmann, Kjøbenhavn; 2den Præmie: Architekt K. Varming, Kbhvn.; 3die Præmie: Architekterne P. Holsøe og Sv. Risom, Kbhvn.; 4de Præmie: Architekt Strøm Tejsen, Kbhvn.

2) *2 Længer:* 1ste Præmie: Architekterne P. HOLSØE og SV. RISOM, Kbhvn.; 2den Præmie: Kgl. Bygningsinspektør M. BORCH, Kbhvn.; 3die Præmie: cand. phil. K. GOTTLOB, Kbhvn.

3) *1 Længe:* 1ste Præmie: Kgl. Bygningsinspektør M. BORCH, Kbhvn.; 2den Præmie: Kgl. Bygningsinspektør H. KAMPMANN, Aarhus; 3die Præmie: Architekt CHR. BORCH, Kbhvn.; 4de Præmie: Architekt E. MADVIG, Næsgaard, Falster; 5te Præmie: Statsplantør C. NIELSEN, St. Hoverdal, Tim; 6te Præmie: Architekt E. MADVIG.

Det har imidlertid vist sig, at adskilligt flere Projekter end de, man var i Stand til at give Præmier af den i Programmet fastsatte Størrelse, var saa værdifulde, at de fortjente Anerkendelse.

Dette gælder ogsaa flere Projekter, der uden netop at egne sig til Anvendelse af Statshusmænd dog meget vel kunde tænkes benyttede i Forbindelse med et *lidt* større Landbrug. Udvalget har derfor — i Forventning om en Tillægsbevilling — yderligere udtaget følgende 14 Projekter som værdige til en *Ekstrapræmie:*

Bygmester E. MØRCH, Slagelse, Architekt V. CLAUSEN, Kbh., Architekt VEJBY CHRISTENSEN, Hjørring, ANDERS PETERSEN, Vallekilde, Murer JENS HANSEN, Vallekilde, Architekt N. P. PETERSEN-GUNDSTRUP, Kbh. (2 Projekter), Murmester J. C. FREDERIKSEN, Præstø, Bygningskonduktør M. MADSEN, Aarhus, Architekt G. B. HAGEN, Kbh., Architekt KN. LUDVIGSEN, Kbh., Architekt K. VARMING, Kbh., Tømrermester R. BRÜEL, Haslev, Architekterne FRITZ & JOHN JØRGENSEN, Kbh.

Da imidlertid alle Deltagerne i Konkurrencen har vist hele denne Sag den største Interesse og ofte sat et betydeligt og tankevægtigt Arbejde ind paa at bidrage deres til dens heldige Løsning — vedtog man at tilstille hver enkelt af de 123 Konkurrenter *en Skrivelse, der udtrykte en Paaskønnelse af deres Deltagelse i Konkurrencen.* Og i Betragtning af, at adskillige Projekter, der ikke har kunnet præmieres — bl. a. fordi de ikke fyldestgjorde alle Fordringer, der er stillede med Hensyn til Tegninger, Overslag m. m. — dog ofte indeholder gode Enkeltheder, praktiske Forslag og frugtbare Ideer, skulde der i saadanne Tilfælde udtrykkelig gøres opmærksom paa det værdifulde og brugbare i vedkommende Projekt.

Hertil skal man tillade sig at knytte følgende almindelig Udtalelser om, hvad den afholdte Konkurrence formentlig maatte have vist angaaende visse Spørgsmaal af særlig Vigtighed for den Art af Landbobygninger.

1) Med Hensyn til den økonomiske Side af Sagen viser Konkurrencen, at Programmets Overslagssum 3000 Kr. ikke kan overholdes, idet saa godt som alle Konkurrenter overskrider den. Og Priser paa Materialer og Arbejdsløn vil næppe synke i nærmeste Fremtid. Følgen er imidlertid, at Statshusmanden ikke er i Stand til *baade* at faa tilstrækkelig Jord og et solidt, økonomisk forsvarligt Hus. Da han imidlertid *maa* have tilstrækkelig Jord, gaar det uvægerligt ud over Bygningen.

2) Hvad Planordning, Bekvemmelighed og Rummelighed angaar, viser det sig, at de fleste Løsninger som anført er faldne paa Typen med Vinkelbygning og Typen med 1 Længe. De færreste har forsøgt Anlæg med 2 Længer, og forholdsvis faa er de, der har faaet et helt og godt Resultat ud deraf.

Alt i alt synes da de to førstnævnte Typer at maatte foretrækkes. Indenfor dem viser Konkurrencen, at der igen gives utallige Løsninger efter den enkeltes Smag og Behov.

3) For en Bygnings Udseende spiller Materialerne en meget betydelig Rolle. Kun enkelte af Konkurrenterne anbefaler støbte Mure. Det sædvanlige er *Mursten*, og i nogle Tilfælde Bindingsværk. Hvad Tagmaterialerne angaar, foretrækker og anbefaler langt de fleste i Ord og Tegning *Straatag*, tiltrods for, at Programmet forsætlig har fremstillet alle Tagmaterialer som ligeberettigede.

KONG FREDERIK III'S BIBLIOTEK- OG KUNSTKAMMER-BYGNING.

AF CAND. POLIT. FR. SCHIØTT.

(Fortsat.)

Om Bygningens Indretning og Indhold meddeler THURAH (1748) i »Hafnia hodierna« en lang Beskrivelse, hvoraf her anføres:

»Næst ved Proviant-Gaarden er imellem de tvende Slottets Løngange det store og anseelige Hus hvorudi findes det vidt berømmelige Kunst-Kammer og det kongelige Bibliotek . . . Denne Bygning, hvor stor og af hvad udvortes Anseelse den end er, ligner dog ikke nær den Pragt og de Kostbarheder, som den befatter. Jeg vil først lede en Curieux til det prægtige kongelige Bibliotek, samme forvares i det andet Stokværk af Bygningen, i en Sal, der indtager hele Husets Længde og Brede. Salen er over 200 Fod lang, og er en af de skønneste og anseligste, som man nogetsteds finder til denne Brug at være indrettede. Fra den ene Ende af Salen til den anden er i Midten langs igennem en bred Gang, hvis Gulv meget zirlig med de skønneste og fineste sorte og hvide Marmorfliser er belagt. Paa hver Side af denne Gang træder man nogle Trin op til en Forhøjning, som farer fort hele Salen igennem paa begge Sider langs ned, paa hvilken Forhøjning rundt om, saavel paa begge lange Sider, som paa de to korte Ender, er anordnet en Rad fritstaande korinthiske Piller med forgyldte Kapitæler, der bære et Galleri, som gaar rundt om Salen paa alle fire Sider; hvortil gaas op ad fire Trapper, en i hvert Hjørne af Salen anlagt. Jeg veed ej noget Bibliotek, i Henseende til Indretningen at ligne dette bedre, end det bekendte og berømte herlige saa kaldede *Bibliotheca della Minerva* i Rom*) . . . Ved hver Ende af Salen staa paa Galleriet fire lukkede Skabe, med Glasdøre forsynede, hvorudi forvares en rar Skat af Manuskripter . . . Udi denne Bibliotekets Sal er et skønt og lydeligt Ekko, der, paa hvilken Ende af Salen man staar og raaber, trende Gange tydeligt igentager de Ord, som udraabes«.

I det tredje Stokværk, »hvor det vidtberømte og sær mærværdige kongelige Kunstkammer er at skue« nævnes derefter dettes enkelte Rum: Perspektivkamret, det 240 Fod lange, 16 Fod brede Malerigalleri, Medaillekabinettet ved dettes anden Ende, Naturalie-Kamret, Artificielkamret, det Indianske Kammer, Antikvitetskamret, Heltekamret samt endelig det paa Loftet anbragte Modelkammer.

---

*) Her siges altsaa kun, at de to Bibliotekers Indretning ligner hinanden, ej — som det er opfattet — at vort Bibliotek skulde være Efterligning af det 50 Aar yngre romerske.

Endelig beskrives det til Tøjhuset hørende Rum, »i hvilket underste Stokværk, som indtager dette anseelige Huses hele Længde og Bredde, er i lige Plan med Horizonten, det kongelige prægtige Felt-Artilleri i skøn Orden rangeret«.

Medens Bibliotekets Pladsforhold ikke efter Fuldendelsen af Frederik III's Bygning vare blevne forbedrede, kun forringede ved Borttagelsen af det østre Kabinet, var Bogmassen vokset. Det skete vel ret uregelmæssigt, da et bestemt Annuum til Bogkøb savnedes indtil 1774, og Tiderne ikke vare gunstige; adskillige store private Bogsamlinger gik derfor tabte for Landet, tildels ogsaa for Verden, men der indgik andre store Samlinger i Bogmassen og denne voksede saa meget, at Rummene bleve for trange og »Bøgerne hverken alle kan opsættes eller den fornødne Orden og Anstændighed kan vedligeholdes«. 1775 nedsattes da en Kommission, i hvilken Harsdorff havde Sæde*), for at overlægge, hvorledes bedre Plads kunde vindes, men dens Forslag, der dog kun vare Palliativer, bleve neppe gennemførte; de bestode i Fordobling af Reoler, Borttagelse af overflødige Trapper etc., og Biblioteket var i det Hele kommet noget i Forfald under B. Møllmann's Bestyrelse. Med hans Efterfølger, Professor J. H. Schlegel skete der derimod en betydelig Forandring til det bedre, skønt hans Virksomhed saa hurtigt blev afbrudt ved Døden, at han ikke selv fik gennemført sine Planer, om at Biblioteket skulde gøres offentligt og om Udskillelsen af en særlig Afdeling for den dansk-norske Litteratur, et Forslag der blev saa betydningsfuldt for Bibliotekets hele Arbejdsplan i Fremtiden, og som, kommet, som det var, fra en tyskfødt Mand, sammen med hans Arbejder i dansk Historieskrivning viser, hvor nøje han havde sluttet sig til sit nye Fædreland.

Een Ting naaede han, nemlig at Biblioteket fik en selvstændig Chef, en Mand, der havde personligt Foretræde hos Kongen og saaledes virksomt kunde tale Samlingens Sag, noget der ogsaa spores i den følgende Tid. Lykkeligvis traf Valget nemlig paa en Søn af Kunstens og Videnskabens Beskytter, Adam Gottlob Moltke, paa Grev Joachim Godske Moltke, der selv endnu mindes som Mæcen, idet han til Kjøbenhavns Universitet skænkede Faderens betydelige videnskabelige Samlinger og ledsagede dem med store Legater, Samlinger det ere af saadan Betydning, at det Moltkeske Navn stadig er knyttet til den mineralogiske Samling og til en Afdeling af zoologisk Museum**).

For Bibliotekets Vedkommende maa det baade mindes, at han skaffede det en passende aarlig Sum til Samlingens Vedligeholdelse og derhos den til ordnet Opstillelse saa haardt fornødne yderligere Plads ved Tilvejebringelsen af nye Lokaler i Tilslutning til de gamle. Til dette Arbejdes Gennemførelse antog han kgl. Bygningsinspektør Christian Joseph Zuber, Elev af Jardin, dennes Konduktør, da A. G. Moltke omformede Frederik II's gamle Bygning i Lundehave til

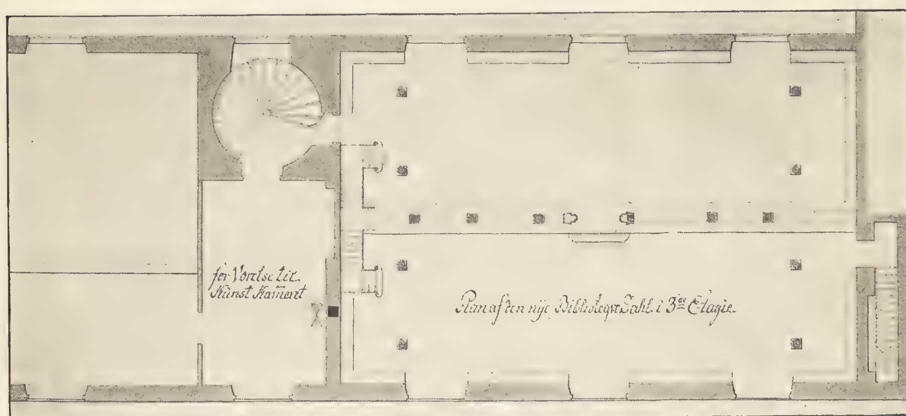
---

*) Det er muligvis paa Basis af Harsdorff's Deltagelse i denne Kommission, at Bibliotekets Udvidelse over mod Tøjhuset, noget der slet ikke laa for 1775, og i hvis senere Udførelse han ikke har nogen Andel, tilskrives ham.

**) Oprindelig vare Samlingerne anbragte i det Moltkeske, nu Christian VII's Palais, i den Pavillon mod Frederiksgade, hvis Loft smykkes med Malerier, der tilskrives Carl v. Mander.

Marienlyst Slot, selvstændig Architekt for samme Moltke, da Glorup ombyggedes og dette Steds berømte Have anlagdes*).

Fra først af har Tanken kun været bedre at udnytte det bestaaende Lokale med Tillæg af det lille Kabinet op mod Geheimearkivet, og Zubers Forslag af 4. 8. 1780 gik da ogsaa ud paa at skaffe Opstillingsplads ved Anbringelse af flere Reoler i Salen samt Borde i Vinduerne og ved Anbringelse af omløbende Reoler paa Kabinetternes tre Sidevægge; men Forslaget omfattede tillige bedre Opvarmningsforhold i disse Kabinetter, forskellige Reparationer og Tilvejebringelsen af bedre Lysforhold i Biblioteket. Vinduerne havde nemlig 2 Poster og 9 Rammer, saa at Træværket borttog meget af Lysaabningen. Det foresloges derfor at indsætte nye Karme med kun 1 Post og 6 Rammer med 54 store Ruder istedetfor de tilstedeværende 72 smaa Ruder; herved kunde der pr. Fag vindes 664 □ Tommer eller ialt mere end to Vinduesfags Lys, hvorhos Lyset blev jævnere fordelt over Salen. Men alle Forslag om Reolers Anbringelse vare dog kun

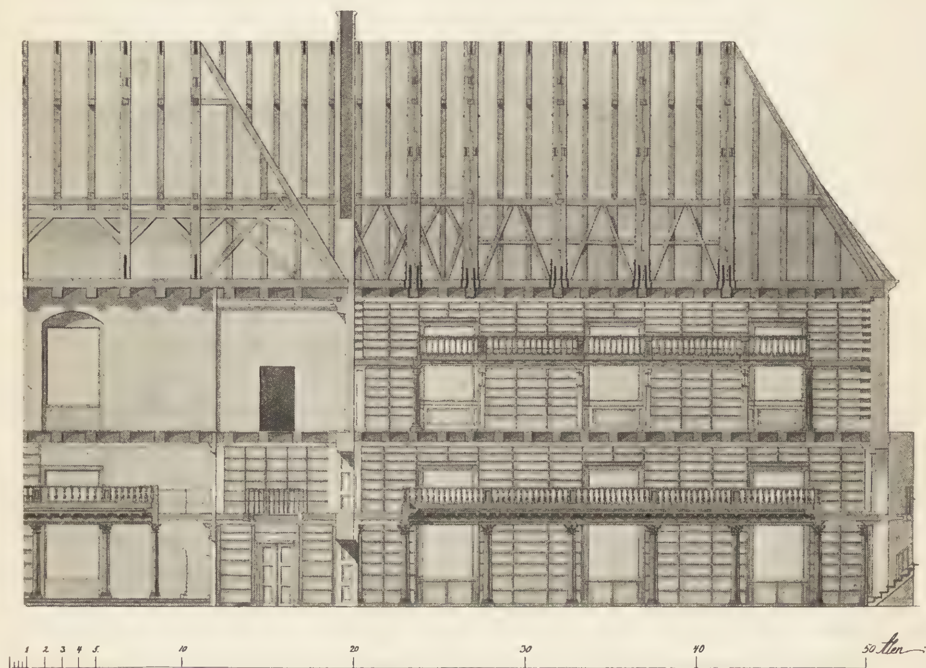

DET KGL. BIBLIOTEK 1786. PLAN AF DEN FORGYLDTE SAL.

Palliativer mod den øjeblikkelige Nødstilstand, og da »Kommunikationsgangen fra denne Bygning hen til Tøjhuset er ej alene ganske forfalden, men endog ved ulykkelige Tilfælde farlig, og om jeg maatte sige saaledes, aldeles uanstændig ved en kongl. Residence midt imellem saa mange betydelige og vigtige Bygninger; denne burde med Rette tages ned og i Steden for at opbygge en bedre, som nødvendig maatte være af Grundmur, var det efter Deres Højgrevelige Excellences egen Formening langt fordelagtigere af fortføre Biblioteket ved en ny Tilbygning hen til Tøjhuset i lige Højde med den nu staaende Fløj, hvorudi kunde rummes en stor Del Bøger, og var den øverste Etage, i saa Fald Biblioteket kunde undvære samme, meget nyttig til Kunstkamrets mangfoldige Rariteter, som der nu haves vel lidet Rum til, ligesom og Tøjhuset vilde finde sig tjent med den underste Etage«. Det var jo nødvendigt at tilvejebringe Port til Tøjhuset i Tilbygningen og Erstatning for det Vagthus, der laa op imod Bibliotekets Vestgavl og for et Bindingsværkshus, der laa langs Tøjhusbygningen fra Gavlen

*) Om C. J. ZUBER se »Architekten« V. Pag. 439—40).

og hen til Trappetaarnet. Zuber bemærker dog samtidig, at, naar man ikke vilde overfylde den gamle Sal og have fornøden Plads til den fremtidige Tilvækst, maatte ogsaa den øverste Etage i Tilbygningen reserveres Biblioteket, og, da dette vandt Moltkes Bifald, indsendtes 17. 8. nye Planer til Tilbygningen og 4. 9. Overslag saavel til dette Arbejde som til Arbejderne ved den gamle Bygning. Der blev nu korresponderet med andre Autoriteter og, efterat Sagen var foredraget Kongen, faldt der 18. 4. 1781 Resolution om, at Tilbygningen skulde opføres efter Tegningerne samt de foreslaaede Forandringer ved den gamle Bygning foretages, at Arbejdsværelset straks skulde forsynes med Kakkelovne og Forandringen af Vinduerne i den store Sal snarest mulig finde Sted. Over-

DET KGL. BIBLIOTEK 1786. LÆNGDESNIT AF TILBYGNINGEN MED DEN LILLE SAL OG DEN FORGYLDTE SAL SAMT EN DEL AF DEN GAMLE BYGNING.

bestyrelsen af Arbejdet henlagdes til Rentekamret, medens Tilsynet overdroges Zuber, som derfor skulde have et Honorar af 400 Rdr. C. Ved Resolutionen bestemtes tillige, at Udgifterne skulde afholdes af Fonden *ad usus publicos*.

Efter Tegningerne og Overslagene skulde den 33$^1/_2$ Alen lange, 21 Alen brede Tilbygning af tre Fag opføres i tre Etager paa en Grund af bornholmske Brudsten med et mod Tøjhuset afvalmet Tag af sorte glaserede Sten, i Stueetagen med Tøjhusporten og ved Siderne deraf to Rum, hvoraf det ene med en afdelt Arrest, i andet Stokværk en Bogsal i samme Stil som den gamle Sal, men af bedre Proportioner (Længden omtrent 1$^1/_2$ Gange Bredden) med Brædegulv, Gibsloft og omløbende Galleri, baaret af 20 korintiske Søjler. Derover laa Salen i tredie Stokværk, ved et Længdeskillerum, som var nødvendigt for at dække Hængesøjlerne, der bar Gulvbjælkerne, delt i to smalle Rum, forenede ved to

DET KGL. BIBLIOTEK 1786. TVÆRSNIT AF TILBYGNINGEN MED TØJHUSPORTEN,
DEN LILLE SAL OG DEN FORGYLDTE SAL.

Døre i Skillerummet og omgivne paa alle Sider af Reoler, men uden Søjler eller Gallerier. Kabinetterne for Enderne af den gamle Sal skulde ligeledes indrettes med Reoler langs Væggene, omløbende Gallerier, der hvilede paa, i Reolernes lodrette Leddelinger skjulte, Stolper samt — for Arbejdskabinettets Vedkommende — med en i et tilmuret Vindue anbragt Nische med Kakkelovn og Skorsten.

Man bestemte sig til ej at holde Licitation, men at akkordere med Haandværkerne, Arbejdet kom saa i Gang, men det gik ej meget hurtigt. Dette kom vel for en Del deraf, at Zuber allerede dengang var en af Sygdom og trange Kaar kuet Mand, men Aarsagen — noget, som Bibliotekarerne ikke forstod, — var jo ogsaa den, at man ej kan gaa hurtigt frem med Nybygninger, skal give Murene Tid til Udtørring, inden Paneler, Reoler og Søjler anbringes, inden der males og forgyldes, og at dette er noget, som i ganske særlig Grad gælder med Hensyn til et Opbevaringssted for Bøger, der jo ere meget sensible overfor fugtige Mure og raa Luft. Hertil kom endnu Vanskelighederne ved at arbejde i det gamle overfyldte Bibliotek, hvor Driften ikke kunde standses, medens Bøgerne hverken kunde bortflyttes eller maatte beskadiges, Ændringer i Planen og flere uforudseelige Vanskeligheder.

En af disse mødte straks ved Nedrivningen af Løngangen og de derved opdagede mærkelige Bygningsforhold, der dels skyldtes Christian IV's før omtalte Plan om at fortsætte Tøjhuset hen over Bibliotekets Grund, dels daarlig Restaurering efter Tøjhusbranden 1647. Herom beretter Zuber:

»Da de gamle Bygninger, i hvis Sted denne nye Bygning skulde opføres, bleve nedrevne, befandtes det mod al Formodning, at Rustkammerbygningens anden Etage var udbygget udover den underste Hovedmur og Grund ind i den gamle nedrevne Bygning, der forhen alene understøttede og bar samme Etage tilligemed det gamle svære Tagværk, som atter var udbygget over bemeldte anden Etage, hvilket da foraarsagede, at disse tvende Udbygninger nødvendig maatte afstives: en ny grundmuret Gavl for Enden af den nye Tilbygning til og under Taget fra Grunden af opføres; over første Etage Bjælker med Indskudsdække, Gulve og Loft indlægges, og derpaa Stenderværk anbringes for at bære disse tvende saa forunderlige, den ene udover den anden hængende Udbygninger, som da tillige gav Anledning til den imellem den nye Bygning og Rustkammeret nuværende Gang med den deri til begge Steder anlagte Trappe. For samme Aarsags Skyld maatte og en ny Mur fra Grunden af og op under Taget for bemeldte Rustkammerbygning opføres fra den ovenmeldte nye Gavl og hen til Taarnet i Tøjhusgaarden. — —«.

Udenfor Planen blev der, efter en senere kongelig Resolution, i Tilbygningens øverste Etage anbragt omløbende Gallerier hvilende paa stærkt forgyldte Knægte og med forgyldt Jerngelænder, hvilket ej alene foraarsagede en betydelig Merudgift til Snedker-, Smede-, Maler- og Forgylder-Arbejde, men ogsaa medførte en bekostelig Forstærkning af Tagets Hængeværk.

Vinduerne vare efter Overslaget beregnede med 6 Rammer i andet, 4 i tredie Stokværk og indrettede med ordinært Beslag, til at aabnes udefter, men de bleve udførte med hollandsk Beslag til Aabning indefter samt alle Karme, ogsaa i andet Stokværk og saavel i det nye, som i det gamle Bibliotek, med kun 4 Rammer. Dette medførte ej alene Merudgift til Smede- og Glarmester-

arbejde, men ogsaa for den store Sals Vedkommende betydelige Arbejder ved Galleriet med Afskæring af Bjælker udfor Vinduer, Anbringelse af Veksler etc. Da disse Arbejder maatte udføres i den bogfyldte Sal, var det nødvendigt under Udførelsen at dække Salens Indre ved et Slags transportable, sejldugsbeklædte Skærme.

Under saadanne Forhold er det forklarligt, at Udgifterne, der oprindelig vare beregnede til c. 15.000 Rdr., voksede til c. 24.000 Rdr., men, da Bygmesteren kun havde handlet i Overensstemmelse med de Tid efter anden givne Ordrer, da Biblioteks-Chefen sikkert forud har erhvervet mundtlig højere Approbation, og Regnskaberne vare i saa god Orden, at Bygnings-Administrationen ved den tekniske Revision intet fandt at udsætte, bevilgedes hele Summen uden Vanskelighed ved kgl. Resolution af 7. 5. 1788. — De Haandværkere, som vare beskæftigede ved dette Arbejde, vare: Murmester DELFFS, Tømmermester KIRKERUP, Gibser LORENZ, Snedkerne SPEER, BIRN og KAMPF, Billedskærer TVEDE, Kleinsmed ZWINGELBERG, Malerne GETREUER, HARMS, RUDE og BRÆSTRUP, Glarmester SEELA, Stenhugger FISCHER og Brolægnings-Inspektør KNOBELAUCH.

Nu var der altsaa Plads til Samlingerne, ordentligt Arbejdslokale, og, da Ordningsarbejderne vare endte, sattes Kronen paa Værket, idet Biblioteket, der vel i lange Tider havde været tilgængeligt for Videnskabsmænd og tilstedede Udlaan, dog nærmest som en Naadesag, 15. 11. 1793 erklæredes for offentligt og 1796 fik en ganske vist kun lille, 11 Alen lang, 7 Alen bred Læsesal, hvilket opnaaedes ved, at Kunstkamret afstod det over Bibliotekets Kontor liggende Perspektivkammer. Som Erstatning fik det Kabinettet ved den anden Ende af den store Bibliotekssal, og Opgangen til Kunstkamret blev nu ad Trappen hen mod Geheimearkivbygningen.

(Fortsættes.)

FORSKELLIGT.

Byggeriet paa Landet. I Storhertugdømmet Hessen er der indført en udmærket Maade at ophjælpe det gode, landlige Byggeri paa, idet Kredsdagen i Friedberg if. »Deutsche Bauhütte« har udstedt følgende Bekendtgørelse:

»For de to bedste Landhuse, opførte i Tidsrummet fra 1. Aug. 1908 til 1. Aug. 1909, og beregnede henholdsvis for Husmands- og Arbejderklassen, udsættes der to Præmier à 200 Mark. Husene maa være hensigtsmæssigt indrettede, landligt udseende og af hjemlige Former. Kun de Huse kan komme i Betragtning, der har kostet 6000 Mark og derunder. Den ene Halvdel af Prisen tilfalder Husets Ejer, den anden Bygmesteren«. Der er ikke Tvivl om, at en Foranstaltning som denne vil gøre stor Nytte, og det vilde være saare ønskeligt, om der — med den gennem Husmandshus-Konkurrencen vaagnende Interesse for denne Sag paa Landet — kunde blive indført noget lignende hos os.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

KJØBENHAVN
DEN 28. MARTS 1908
10. AARGANG № 26

HUS I JYLLAND. ARCHITEKT M. BORCH.

KONKURRENCEN OM STATSHUSMANDSBOLIGER.

Den nys tilendebragte Konkurrence gav Anledning til den glædelige Betragtning, at Spørgsmaalet om at tilvejebringe gode og praktiske Boliger for Husmænd omfattes med stærk og levende Interesse rundt omkring i vort Land. Fra alle Egne af Landet var Løsningerne indsendte, undertiden meget naive og pudsige, mange dog virkelig gennemtænkte i Planen, medens Formen for de flestes Vedkommende havde været for haard en Nød at knække.

Spørgsmaalet om et bedre Byggesæt paa Landet og navnlig om Boliger for Husmænd og Landarbejdere er for Tiden ogsaa stærkt oppe i vore Nabolande, især da i *Tyskland.* Dels gennem den store og vidt organiserede Forening »Heimathschutz«, dels ved Konkurrencer og Opmuntringspræmier arbejdes der paa en Forbedring af Forholdene. Vor Konkurrence her har derfor vakt Interesse og været omtalt i tyske Tidsskrifter, hvorfor Resultatet sikkert imødeses af vore sydlige Naboer med en vis Forventning.

Vi haaber derfor, at det Værk med Gengivelser efter Konkurrencetegningerne, der — forhaabentlig i nær Fremtid — skal udgives, maa kunne fremstilles saa billigt og trykkes i saa stort Oplag, at det kan spredes ud over det ganske Land og virkelig blive Menigmands Eje, samt at der i vore Nabolande bliver gjort opmærksom paa, at der her i Landet er gjort et Arbejde, der maa kunne benyttes som Grundlag for noget lignende andre Steder.

Vi kan ikke undlade — foruden ovenstaaende mere almindelige Bemærkninger — at fremsætte et Par Indvendinger imod Programmet for denne Konkurrence, Indvendinger, der sikkert er bleven gjort af *hver eneste* kyndig Deltager.

I Udvalgets Betænkning hedder det: »Med Hensyn til den økonomiske Side af Sagen viser Konkurrencen, at Programmets Overslagssum 3000 Kr. (der stod ellers: 2000—3000) ikke kan overholdes, idet saa godt som alle Konkurrenter

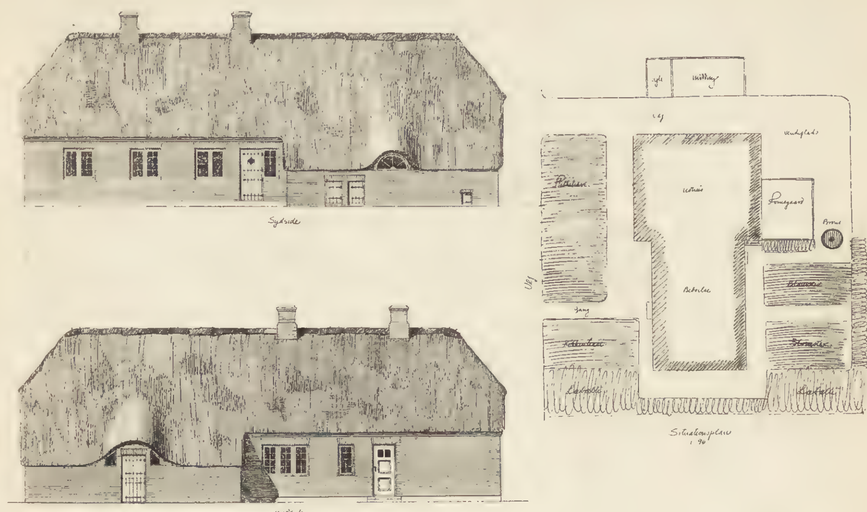
EKSTRAPRÆMIE. ARCHITEKT V. CLAUSEN.

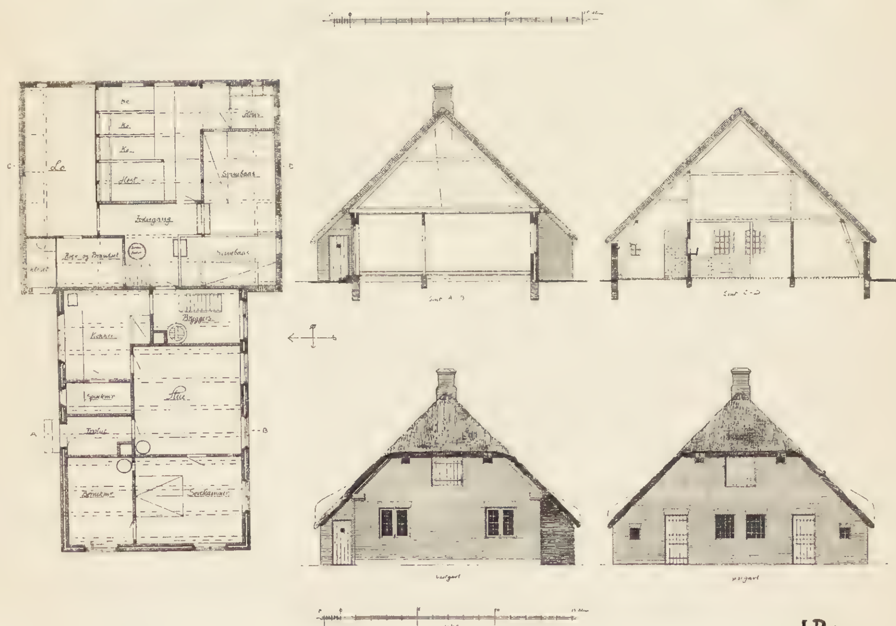
overskrider den«. Dette »Resultat« kunde visselig være naaet uden Konkurrence, thi det kunde enhver, der blot løseligt havde beskæftiget sig med Sagen, have slaaet fast som en urokkelig Kendsgærning.

Det er umuligt andet, end at de bygningskyndige Medlemmer af Udvalget maa have vidst, at man for 2 à 3000 Kr. ikke kunde bygge et saa stort Hus, som forlangt. Derfor var det ikke rigtigt at opstille et saa detaljeret Program, med bestemte Fordringer om Antal og Størrelse af de forskellige Rum. Det er at »spille Maske« for Konkurrenterne. Thi naar disse ser, at begge Fordringer: om Bekostningen og om Husets Størrelse ikke kan overholdes, maa de altsaa give

los paa den ene og — saa er man ude paa det vilde Hav og en Bold for Tilfældighederne!

Det er det samme om igen ved den ene Konkurrence efter den anden.

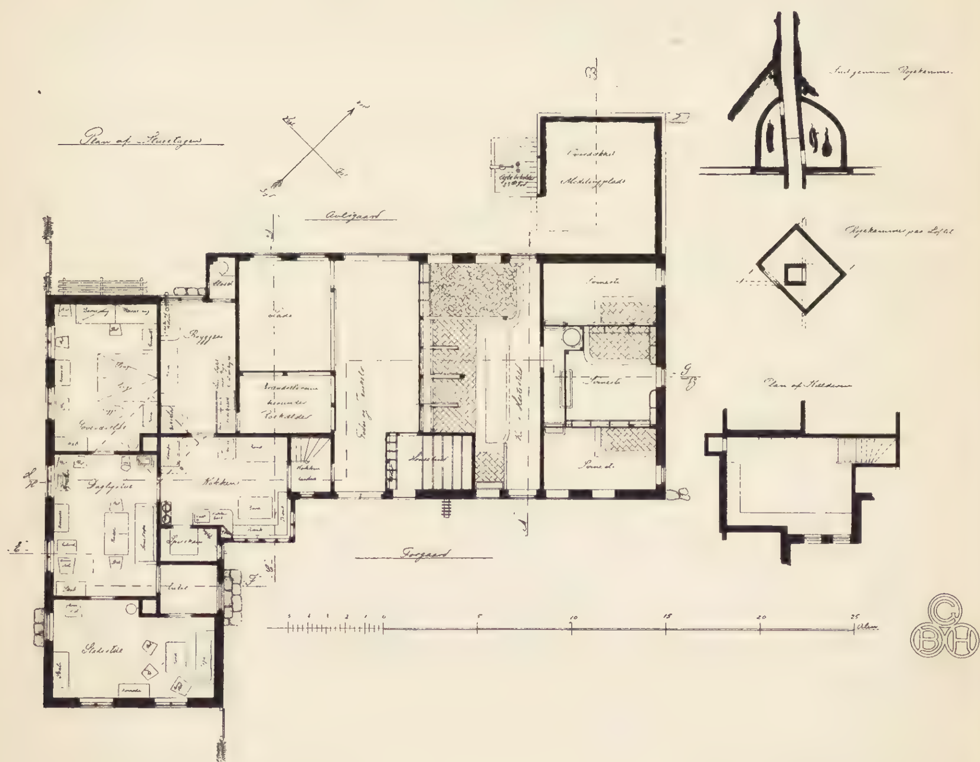

3. PRÆMIE (I LÆNGE). ARCHITEKT CHR. BORCH.

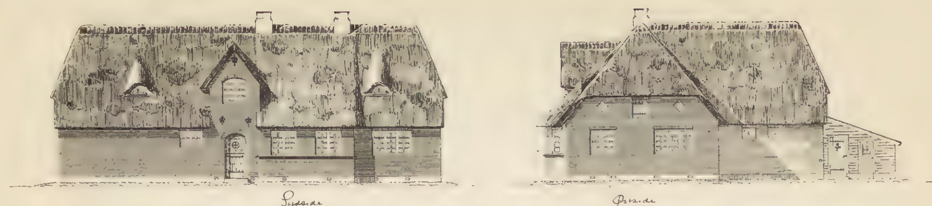
Der vedtages højtidelige Bestemmelser om, at Programmet nøje skal overholdes og at et Projekt, der ikke er lavet efter Programmets Fordringer,s kal sættes udenfor. Og saa ser man ved én Konkurrence et Projekt blive foretrukket, som ikke kan bygges for den opgivne Sum, — ved den næste et Projekt, der ikke indeholder de i Programmet forudsatte Rumstørrelser.

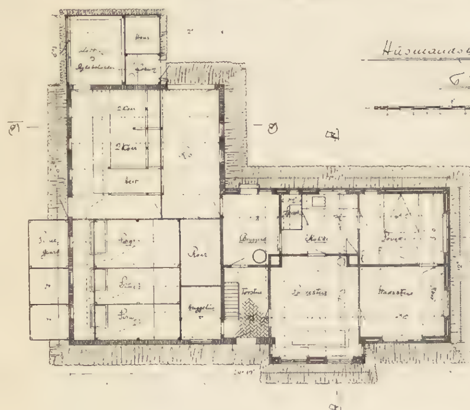

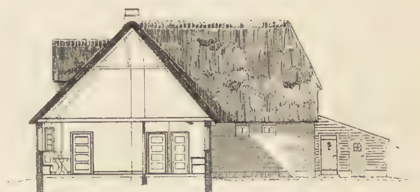

EKSTRAPRÆMIE. ARCHITEKT G. B. HAGEN.

Og ganske rigtig; ved denne Konkurrence har man præmieret flere Forslag, der paa langt nær ikke fyldestgjorde de saa udførligt fremsatte Fordringer om Størrelse. Men da overhovedet vistnok *intet* af de fremkomne Projekter vilde kunne udføres for den bestemte Sum, forekommer det os, det havde været ret-

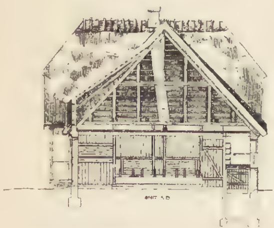

3. PRÆMIE (VINKELBYGNING). ARCHITEKTERNE P. HOLSØE OG SV. RISOM.

6. PRÆMIE (I LÆNGE). ARCHITEKT E. MADVIG.

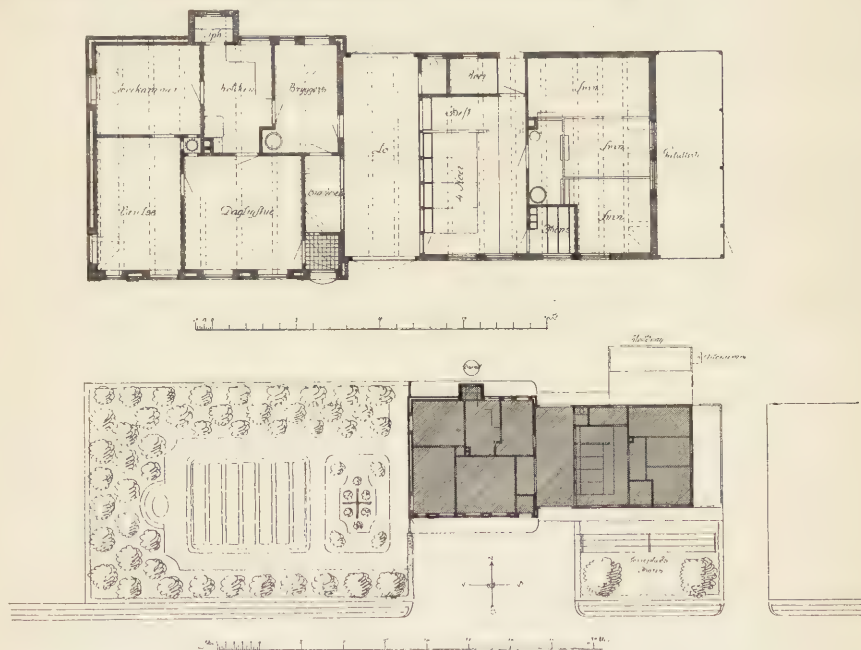
EKSTRAPRÆMIE. ARCHITEKT N. P. PETERSEN-GUNDSTRUP.

4. PRÆMIE (VINKELBYGNING). ARCHITEKT STRØM-TEJSEN.

færdigere *enten* helt at lade Fordringen herom falde *eller*, hvad der naturligvis havde været det rigtige: at reducere Fordringerne til Størrelse.

Men nu kommer vi til et Punkt i Udvalgsbetænkningen, der virkelig har sat os i daarligt Humør. Der staar (i Fortsættelse af ovenfor citerede Sætning):

EKSTRAPRÆMIE. ARCHITEKT K. VARMING.

»Følgen er imidlertid, at Statshusmanden ikke er i Stand til *baade* at faa tilstrækkelig Jord *og* et solidt, økonomisk forsvarligt Hus. Da han imidlertid *maa* have tilstrækkelig Jord, gaar det uvægerligt ud over Bygningen«.

Hvad er dog dette? — — — Skulde Statshusmændene da være fordømte til at bo i *usolide, økonomisk uforsvarlige Huse?* — Dette var i Sandhed et trist Resultat, og vi fatter ikke, at en saa trøstesløs Udtalelse kan være undsluppet det ærede Udvalg, thi det *kan* jo dog ikke være dets Mening.

Selvfølgelig kan og skal Husmændenes Boliger være baade *solide, økonomisk forsvarlige* og *anstændigt udseende.* Og det kan de saa udmærket godt blive, naar de blot bygges efter en fornuftig Plan. Hvorfor skal en Husmand nødvendigvis have 3 Værelser (ialt 120 □ Al.!), Køkken (stort og rummeligt), stort Spisekammer, Bryggers? To Værelser maa være nok, og er det økonomisk uforsvarligt at have Bryggers, saa kan det saavist undværes. Hvorfor kan Landarbejdere ikke, naar Køkkenet er rummeligt og lyst, spise der? — Paa denne Maade kan Huset blive betydeligt mindre; med Hensyn til Udhuset maa vi spørge: er det nødvendigt, at Svin skilles fra de andre Husdyr? er det almindeligt, at en Husmand holder Hest? behøver der at være Roerum i Huset? Hvis disse Spørgsmaal kan besvares med Nej, kan Udhuset reduceres betydeligt. Forøvrigt har Udvalget præmieret Forslag, hvori disse eller en Del af disse Poster *var* strøgne og Udvalget har saaledes annulleret en Del af de Programpunkter, som det selv har fremsat. —

Vi vil derfor tillade os at omredigere den af Udvalget formede Sætning saaledes: »Konkurrencen viser, at naar der skal fremstilles et økonomisk forsvarligt, solidt og smukt Hus, maa de luksuøse Fordringer, der oprindeligt har været opstillede, nedstemmes ganske betydeligt«.

KONG FREDERIK III'S BIBLIOTEK- OG KUNSTKAMMER-BYGNING.

Af cand. polit. Fr. Schiøtt.

(Sluttet).

Men Bibliotekets Samlinger vare samtidig voksede meget stærkt, dels ved aarligt Indkøb og Aflevering af de i Landet trykte Værker, dels ved store Erhvervelser. 1785 døde saaledes Statsminister, Grev Otto Thott, der havde samlet en c. 120.000 Bind stor, kostbar Bogsamling, ved hvis Bortsalg der erhvervedes c. 60,000 Bind, medens Ejeren havde testamenteret Biblioteket sine Samlinger af Manuskripter (4154 Numre) og af 6159 Bøger, trykte før Aar 1530. 1796 kom hertil P. F. Suhm's, c. 100.000 Bind store Samling, der blev overdraget Staten, mod Udredelsen af Livrenter til Ejeren og hans Enke, og 1807 kom ved Gave den meget værdifulde Hjelmstjerne-Rosenkroneske Samling. Der maatte derfor skaffes mere Plads, selv om der jo kunde udskydes en Række Dubletter*), og Slotsbranden 1794 gav Lejlighed til den første Udvidelse, idet Biblioteket fik Mezzaninetagen i Slottets lille søndre Løngang, ganske vist et 65 Alen langt, $13^1/_2$ Alen bredt Rum, men et paa Grund af slette, først 1822 ved Anbringelse af Ovenlys forbedrede Lysforhold og Tagets Utæthed mindre heldigt, samt ved Nærheden til Slot, Staldbygninger og Theater farligt Gemmested**). Hertil kom et 1804 fra Kunstkamret afstaaet 12 Alen langt, 11 Alen

---

*) Af disse fik det nystiftede Universitet i Kristiania saaledes c. 29.000.

**) Efter Slotsbranden forsvandt 1798—99 Tagvalmene paa Biblioteksbygningen og Brandgavle opførtes paa hver Ende op over Tagryggen, ligesom Bueaabningerne ind mod Tøjhuset tilmuredes.

bredt Rum, men yderligere Udvidelse var nødvendig, og, at den blev mulig, skyldtes den Omstændighed, at nye videnskabeligt ordnede Samlinger havde gjort Kunstkamret overflødigt, medens Bygningens Tilstand nødvendiggjorde dets, i hvert Fald foreløbige Bortflytning.

DET KGL. BIBLIOTEK. DEN LILLE SAL.

Bygningens Tag var nemlig ved Aar 1821 i meget slet Forfatning, Kobberet utæt og gammelt, det øverste Bjælkelags Hoveder for en stor Del forraadnede, og hele den øvre Tømmerkonstruktion var trukket skæv, fordi Kunstkamrets Indretning ved et smalt Malerigalleri og dybe Sale til Samlingerne havde gjort, at det Hængeværk, som bar Gulvet, var anbragt til den ene Side, ikke lige under Tagets Hængesøjler. Kunstkamret blev derfor revideret og fordelt til andre

Samlinger, Malerierne anbragtes foreløbig paa Slottet, hvor de ogsaa fik blivende Plads som Grundstamme for den kgl. Malerisamling, og man tog saa fat paa Tagværkets Reparation, ved hvilken Lejlighed dog Kobbertaget afløstes af sortglaserede Sten, indvendig ved Jernbøjler fæstede til Lægterne. Denne Forandring skete af Hensyn til Finansernes Tilstand, ikke efter Architektens, Hofbygmester Koch's eller Rentekamrets Indstilling, idet Kamret i Forestillingen siger:

»For denne Besparelse kunde maaske ogsaa anføres, at, naar i mødende ulykkelige Tilfælde Ild skulde opkomme indvendig fra, er Tegltag i Almindelighed forbunden med mindre Fare end Kobbertag, hvorimod dette igen har Fortrin for hint til at beskytte mod Ild udvendig fra. Ogsaa har Kobbertag den Fordel for Tegltag, at det i langt længere Tid modstaar Vejrligets Indvirkning og i en lang Række af Aar kan bestaa uden Reparation, naar derimod Tegltaget hvert Aar behøver Eftersyn og undertiden ikke saa ubetydelig Istandsættelse og derved efterhaanden medtager en lige saa stor eller endog større Sum end Kobbertaget koster, saa at der ved dette egentlig kun er Spørgsmaal om den første Udgift. — —«

Derefter udvidedes den lille Læsesal til 17 Alens Længde, 11 Alens Dybde, ind over den store Bogsal uden støttende underliggende Skillerum for de to Vægge, der derfor maatte konstrueres ganske lette, af dobbelte Bræddevægge og foroven malet Lærred, saa at det hele egentlig var et Slags stor Trækasse ophængt i Tagværket. Paa den ene Side stod i Nischer to Kakkelovne, hvis Rør førtes gennem Bræddevæggens Hulrum hen til Skorstenen*), paa den modsatte Side stod Piedestaler med Buster af O. Thott og H. Hjelmstjerne, hvilke dog senere maatte vige Pladsen for det voksende Haandbibliotek; Salens Vægge, Reoler og Loft vare holdte i hvidt, hvilket noget hjalp paa de daarlige Lysforhold. Bagved indrettedes en Forstue med Ovenlys og et Værelse for Bibliotekaren (senere danske Afdelings Kontor), og Resten af Rummet afdeltes i tre, $18^1/_2$ Alen dybe Sale, hvoraf den første var 64 Alen lang, den anden 35 Alen, begge ligesom den forgyldte Sal med dobbelte Midtreoler og omløbende Gallerier. Den tredie Sal blev kun 15 Alen lang, med Galleri, men uden Midtreol og bestemtes tilligemed det tilstødende Kabinet til Bibliotekets Samling af Kobberstik, der senere udskiltes som en særlig Samling og 1852 overflyttedes til Prinsens Palais. Udstyrelsen af Salene blev i Stil med Zubers forgyldte Sal, dog uden Forgyldning.

Det Indre gør Bygmesteren al Ære, medens det var mindre heldigt, naar han søgte »at pryde Bibliotekets ydre Bygning ved at give den en ny, pynteligere Façade ud mod Slotsgaarden, tilmure de gamle vansirende Vinduer imellem Kælderportene og forsyne disse med Jærngittere for at afholde Misbrug og Urenlighed«. Allerede den 1781—85 skete Modernisering af Vinduerne havde skadet Bygningens Karakter, ligeledes Valmtagenes Forandring 1798—99, nu fjernedes ogsaa de morsomme Smaavinduer, medens Façaden fik lysegraa Kalkpuds med Kvaderstensefterligning forneden, men det var forøvrigt dog intet mod den 1883—85 paasatte Cementpuds, der baade er tung og død og gør Indtryk af overpudset Bindingsværk.

---

*) Efter Slotsbranden 1884 fjernedes alle Kakkelovne i Bygningen og et Varmtvands-Varmeapparat indrettedes.

Udgifterne ved Koch's Ombygning og Restaurering androg c. 40.000 Rdr. Sedler, af hvilken Sum dog 14.561 Rdr. 16 ß indkom ved Salget af det gamle Kobbertag *).

Endnu en Udvidelse skulde Biblioteket opnaa indenfor den gamle Bygnings Mure, idet den voksende Bogmasse fremtvang Afstaaelsen af Stuetagen. Mod en Godtgørelse af 30.000 Rdr. afstod Tøjhuset sine Lokaler der og skaffede sig

DET KGL. BIBLIOTEK. DEN FORGYLDTE SAL. ARCHITEKT C. J. ZUBER. 1784.

Erstatning i øverste Etage af det, nu i det nye Bibliotek indgaaede »søndre Hus«, og Rummene indrettedes af Bygningsinspektør Chr. Hansen 1861—62 til Bogsale eller rettere Magasiner med Vægreoler, Tværreoler og en af Døraabninger gennembrudt Længdereol. Rummet laa jo lige med Jorden, uden Dræning under Bygningen, uden Isoleringslag i Murene, og det blev da ogsaa et af Bibliotekets

*) Værdien af 1 Rdr. Sedler var i de Aar mellem 80 og 89 ß.

ømme Punkter, et Sted, hvor man stadig maatte kæmpe mod Fugtighed og Skimmel.

Pladsmanglen gjorde sig mere og mere gældende, Rummene overfyldtes med Reoler, og saavel Arbejdslokaler som Læsesal vare aldeles utilstrækkelige, deres Opvarmning med Kakkelovne i højeste Grad brandfarlig, medens Bogrummene slet ikke kunde opvarmes, hvilket var lige nødvendigt for Bøgernes og for Personalets Helbred. I 1868 fremkom der fra Bibliotekets Side Forslag om en Tilbygning ind over Proviantgaardens Grund, lodret paa Biblioteksbygningen, med Varmeapparat anbragt i nederste Etage, Arbejds- og Udlaanslokaler derover og i øverste Etage en rummelig Læsesal. Dette Forslag førte ikke til noget, og kunde vel heller ikke under den daværende Finanstilstand gennemføres, men Kravene og Pladsmangelen voksede, og da der 1879 nedsattes en Kommission for at overveje alle de i Kjøbenhavn fornødne Udvidelser og Nybygninger for Rigsdag, Centraladministration og videnskabelige Samlinger, blev ogsaa Opførelsen af en ny Biblioteksbygning et af Spørgsmaalene, en Bygning paa en hel anden Plads, noget der jo efter lange Fødselsveer nu er sket. At nedrive den gamle Bygning tænkte man vel ikke paa, men paa dens Indretning og Omdannelse til andet Brug. Allerede 1877 fremkom Tanken om at benytte den til Udvidelse af Arkiverne, det henstilledes ogsaa i førnævnte Kommissions Betænkning og toges atter op efter Slotsbranden.

1887 udtaler Rigsarkivar A. D. Jørgensen saaledes:

»Naar det høje Ministerium udtaler sig for det ønskelige i at bevare Salen i det store kongelige Bibliotek i sin historiske Skikkelse, da maa jeg i fuldeste Maal samstemme heri: ingen nyere Architektur kan selvfølgelig give særlig et Arkiv det Relief, som en Bygning, der er historisk overleveret og i Aarhundreder anvendt til samme eller lignende Brug . . . Anvendelsen af denne Sal maatte dog i saa Tilfælde staa i Forhold til dens oprindelige harmoniske Anordning og ejendommelige Skønhed; den maatte altsaa først og fremmest ikke overfyldes. Jeg vilde derfor forelaa at anvende den til Opstilling af Arkivets Egeskabe (over 100), af hvilke de ældste, som have været Model for alle de senere, antages at være fra den Tid, da Biblioteket byggedes; de ville kunne opstilles langs Væggen, saaledes som Bogskabene oprindelig her vare anbragte. . . . Dertil kunde da slutte sig en Udstilling i Montrer af Seglsamlingen og af Dokumenter af fremragende historisk Betydning eller som Prøve paa forskellige Tiders skriftlige Efterladenskaber, saaledes som det haves i andre lignende historiske Samlinger. Kun saaledes vilde Salen formentlig i Sandhed kunne siges at være bevaret paa en værdig Maade og fuldt at komme til sin Ret. For imidlertid med Tryghed at kunne samle saa store Skatte i denne Sal, vilde det være nødvendigt at bringe ogsaa andre Ofre paa Bekostning af den i denne Bygning nu tilstedeværende Plads. Galleriet i den store Sal vilde neppe kunne bruges til nogen Opstilling, hvad der heller neppe har været Meningen fra først af; man kunde muligvis bedække Væggen her med et Eksemplar af Generalstabens Kort over hele Riget i ensartede Rammer, eller med en Samling af ældre danske Kort eller lignende. Etagen ovenover derimod, det oprindelige Kunstkammer, maatte uden Tvivl helt opgives og tillige med det høje og svære Bjælketag erstattes af et lavt Kobber- eller Jerntag. Kun saaledes vilde formentlig Hovedetagen kunne sikres mod Ildsvaade . . . Nedtagelsen af øverste Etage vilde tilmed være af ikke ringe Interesse af Hensyn til Slottet, da dette herved vilde vinde betydeligt i Anseelse mod Sydsiden. Bygningens Tagryg vil vistnok ialt kunne sænkes en 12—15 Alen . . .«

Nu, da Bygningen staar ubenyttet, og der strides om den og dens Pragtrum skulle bevares, om den helt skal omdannes ind- og udvendig eller endog delvis nedrives, er der al Anledning til at mindes den af vort Arkivvæsen som af vor Historieskrivning højt fortjente A. D. Jørgensen og den pietetsfulde Maade, hvorpaa han tænkte og kun kunde tænke sig Frederik III's Bibliotekssal taget i Rigsarkivets Tjeneste.

OM MOLERSTEN.

Af C. Brandstrup.

I.

Hvis en Architekt vilde samle og beholde alt, hvad han Aaret igennem faar sendt af Reklamer for mer eller mindre vidunderlige Bygningsmaterialier, Opfindelser paa Bygningsteknikens Omraader etc., hvilken Dynge Papir vilde der da ikke ved Aarets Slutning ligge paa hans Bord. Det meste deraf gaar efterhaanden i Papirkurven, kun sjældent træffer man noget virkelig nyt, som bringer en til at standse og undersøge det nærmere. Da jeg saaledes ifjor første Gang befandt mig overfor en Mursten, en veritabel Mursten, der er saa let, at den kan svømme paa Vand, maatte jeg have noget nærmere at vide om den. Anledningen var den, at Stadsarchitekten søgte et lyddæmpende Materiale til Skillerum mellem Cellerne i den projekterede Udvidelse af Vestre Fængsel, og det kom da under Overvejelse at anvende de for et Par Aar siden i Handelen fremkomne Molersten. Hvad jeg har faaet at vide om disse Mursten, har jeg væsentlig fra Direktøren for Statsprøveanstalten, Prof. H. I. Hannover, og da det har forekommet mig meget interessant og maa forudsættes at være ukendt for en stor Del af »Architektens« Læsere, skal jeg hermed tillade mig at fremsætte nogle Optegnelser om disse mærkelige Mursten.

Det saakaldte »Moler« findes navnlig i den nordlige Del af Mors, paa Fur, og langs Limfjordens nordlige Kyster, ved Silstrup og i Ertbølle Hoved. I tør Tilstand er Moleret hvidt eller lysegraat, men der optræder deri Lag af sort, vulkansk Sand, og da nogle af Molerlagene ved Forvitring og Gennemsivning af Vand faa en lysegul Farve paa Ydersiden, medens andre blive rustfarvede, og da Lagene tillige er stærkt forkastede og afbrækkede ved Nedskridninger, kunne Molerklinterne i Solskin se højst maleriske ud.

Moleret bestaar, for en væsentlig Del, af Skaller af Kiselalger (Diatoméer), saaledes at man under Mikroskopet straks ser disse smukt formede, smaa Dele i Stedet for de smaa mineralske Korn og Fnug, hvoraf almindeligt Ler bestaar; man mærker ogsaa straks, om det er med Moler eller almindeligt Ler man har at gøre, idet Moleret i tør Tilstand har en særdeles ringe Vægt. I vaad Tilstand er Moler tungt, da det er saa porøst, at det suger en Masse Vand. Moleret er altsaa uren Kiselgur (Infusoriejord).

Der har været gjort forskellige Forsøg paa at udnytte Moleret, og fra en-

kelte Sider er der i den Anledning sket Opkøb af Afgravningsrettigheder, som har kunnet faaes meget billigt, da der hidtil omtrent intet er kommet ud af at anvende det. I Professor N. V. Ussings »Mineralproduktionen i Danmark ved Aaret 1900« *), et Værk paa over 100 Sider, ofres der ialt 8 Linier paa en Omtale af Moleret, dette er alt. Endvidere vides det, at Helsingør Jernskibs- og Maskinfabrik med godt Resultat anvender Moler, der købes i Nykøbing paa Mors, til Isolering, hovedsagelig Kedelbeklædning.

I den sidste Tid har Architekt Tvede anvendt raa Moler som Indskudslag i Etageadskillelserne i Østasiatisk Kompagnis nye Bygning, først og fremmest fordi Moleret er let, men tillige fordi det har lignende varmeisolerende Egenskaber som Kiselgur. Der maa ved Moleret saavelsom ved Kiselgurens Anvendelse til Indskud træffes Foranstaltninger for at forhindre, at det giver Støv op gennem Fugerne mellem Gulvbrædderne. Architekt Tvede har over Indskuddet lagt tyndt Pap, som bøjes op over Bjælkernes Overkant; paa Pappen lagdes Moleret, som klappedes forsigtigt med en flad Træskovl, og paa Moleret lagdes da atter et Paplag, førend Anbringelsen af Gulvbrædderne. Dette sidste Paplag formenes at være nødvendigt, da man andetsteds fra har Erfaring for, at Kiselgur kan støve op gennem Gulvbræddernes Fuger, naar der bruges »Støvsuger« til at rense Gulvtæpperne. De 2 store Fordele ved at bruge Moler som Indskudslag er altsaa: 1) at Moleret er overordentlig let, 2) at man ganske undgaar den Fugtighed og de Farer for Svampedannelse, som er forbunden med Anvendelsen af almindelig vaadt Ler, men tillige den store Tidsspilde, som foranlediges af, at Leret maa tørre, førend Gulvet kan anbringes. Moleret, der jo paalægges tørt, gør det muligt straks derpaa at lægge Gulvet. Baade Indskudsbrædder og Forskalling faar paa denne Maade god Tid til at tørre. Det raa Moler lader sig endvidere, som foreslaaet af Docent, Architekt Gnudtzmann, forme som Sten til at lægge paa Indskudsbrædderne.

Statsprøveanstalten kom ind paa at experimentere med Moler som Bygningsmateriale derved, at Direktør G. A. Hagemann foreslog den at forsøge Fremstilling af Kalksandsten ved at blande Kalk, Moler og Sand. Da de herefter fremstillede Sten paa Grund af Molerets Urenhed kun naaede en Styrke af henved 70 kg. pr. □ cm., medens gode Kalksandsten maa have en Styrke af over 140 kg. pr. □ cm., var det altsaa konstateret, at Moleret ikke egnede sig til denne Brug.

Statsprøveanstaltens Lerlaboratorium slog nu ind paa at forsøge Fremstilling af brændte Sten ved Blanding af Ler og Moler i forskellige Forhold. Der blandedes saaledes Moler med 25, 50 og 75 % Mergel samt med 25 og 50 % Rødler, desuden prøvede man at brænde Sten af Moler alene. Det viste sig ved Brændingen, at man mod Forventning af Moleret alene fik en smuk rød Sten, meget fast og let; man kunde slaa et Søm i en saadan Sten, uden at den revnede.

Efter dette Resultat gjordes alle senere Forsøg med ublandet Moler.

En Prøve paa den fremstillede Stens Modstand mod Slid gav ikke noget særlig godt Resultat, og Svindet ved Brændingen fandtes at være 11 %, altsaa

*) Danmarks geol. Undersøgelse, II. Række, Nr. 12.

ganske betydeligt, derimod viste en Tærning ved Knusning en overordentlig stor Styrke, nemlig 342 kg. pr. □ cm., og Vægtfylden viste sig kun at være 1.

Bestyrelsen for Lerlaboratoriet, der skylder Skrikes Stiftelse sin Oprettelse, henvendte sig nu til Stiftelsen med Forslag om at bevilge 1000 Kr. dels til fortsatte Forsøg, dels til at søge erhvervet Afgravningsret til et Molerleje med vel egnet Moler og med gode Udskibningsforhold. Hensigten hermed var dels at hindre, at Fabrikationen med mindre vel egnet Moler skulde blive paabegyndt og mulig fra først af bringe Molersten i Vanry, dels ønskede man at hindre, at eventuel Fordel ved en lønnende Fabrikation, paa Basis af Lerlaboratoriets Undersøgelser, med Urette skulde tilfalde Spekulanter eller paagældende Lodsejere.

Da Skrikes Stiftelse var gaaet ind paa Forslaget, erhvervede man nu Afgravningsret til et Molerleje ved Silstrup, lidt syd for Thisted, efterat der i Juli Maaned 1902 var foretaget en Rejse til Molerterrænet af Hr. Kaptajn Loof som Medlem af Lerlaboratoriets Bestyrelse og dets Ingeniør, Hr. cand. polyt. Fischer-Møller. Ved Undersøgelser i Lerlaboratoriet viste det sig imidlertid, at Moleret fra dette Leje var langt mindre godt end det, som man tidligere ved Tilfældighed var kommen i Besiddelse af, uden at vide, fra hvilket Sted paa Mors det hidrørte. De af det nye Ler fremstillede Sten viste sig at være langt tungere end de tidligere, idet deres Vægtfylde var 1,4 à 1,5, og Brændingssvindet var dobbelt saa stort som tidligere. Ved en ny Undersøgelsesrejse, som foretoges af Hr. Fischer-Møller, og paa hvilken der udtoges en Mængde Prøver, lykkedes det endelig at finde et Leje ved Ejerslev, hvor Moleret endog var bedre i visse Retninger end det første, idet man af dette nye Ler kunde fremstille Sten af Vægtfylde 0,9, altsaa Sten, der kunde svømme paa Vand og dog havde en meget betydelig Styrke.

I den sidste af de 2 Rejser deltog Statsgeolog, Dr. phil. V. Madsen, idet *Kommissionen for Danmarks geologiske Undersøgelse* viste sig villig til at bidrage til Skønnet over de bedste Molerlags Mægtighed og Udstrækning.

Da Statsprøveanstaltens Forsøg i det smaa lod formode, at der ved Udnytning af Molerlejerne ved Ejerslev kunde blive Tale om en ny dansk Industri, maatte det næste Skridt være at *forsøge en Fabrikation paa et Teglværk,* og en saadan paatog Kaptajn Loof sig velvillig at udføre paa det ham tilhørende Vindø Teglværk ved Hobro. De efter adskillige praktiske Vanskeligheder med Hensyn til Formning, Tørring og Brænding fremstillede Sten blev nu undersøgte paa Statsprøveanstalten og viste, alt efter Brændingsgraden og Behandlingen, en *Styrke* mod Tryk af fra 86 til 230 kg. pr. □ cm. Vægtfylden laa mellem 0,87 og 1,13, hvilket sidste Tal gjaldt de haardest brændte Sten. Vandsugningsevnen var i alle Tilfælde betydelig og kunde andrage over 50 %.

Det mærkeligste var uden Tvivl Molerstenens store Styrke i Forhold til Letheden og i Forhold til andre i Handelen gaaende lette Sten. Saaledes viser f. Eks. rhinske Svømmesten kun en Trykstyrke af 18—29 kg. pr. □ cm., medens porøse Loftssten af Kaolin og andet Ler samt Savsmuld, med Vægtfylde 0,9 à 1,2, har en Brudgrænse af 59 kg.

Med Hensyn til *Mørtels Adhæsion til Molersten* er der gjort nogle faa*)

---

*) Lerlaboratoriets Rapporter Nr. 1, S. 1.

Forsøg med en Kalkmørtel af Kalk og Sand i Forhold 1 : 3. Adhæsionen viste sig for letbrændte Molersten at være omtrent kun halvt saa stor som for Mursten, men for en enkelt prøvet helbrændt Molersten var den større end for Mursten. For de Anvendelser, hvortil Molerstenen egner sig, er Adhæsionen formentlig fuldt tilstrækkelig.

Enkelte af de paa Vindø Teglværk fremstillede Sten blev udstillede paa Bygningsudstillingen i Kjøbenhavns Industriforening i Januar og Februar 1905 samt senere paa Udstillingen af Bygningsmaterialier i Gøteborg i Juni 1905. Ved Bygningsudstillingen vakte de en ikke ringe Opsigt, da man her saa, at 2 Molersten paa en Vægtskaal knapt kunde veje 1 almindelig Mursten op.

Paa nævnte Udstilling blev Stenen bemærket af Byggeudvalget for et nyt Thing- og Arresthus i Aarhus. Dette Udvalg havde, saaledes som det vil fremgaa af en Artikel i Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen 1906, S. 271, gjort en Mængde Forsøg paa at tilvejebringe saadanne lyddæmpende Skillerum og Etageadskillelser, at det saakaldte »Bankesystem« mellem Fangerne indbyrdes kunde undgaas i det projekterede nye Arresthus. Der var dog endnu ikke kommet noget tilfredsstillende Resultat ud af disse Forsøg. Man besluttede, ved at se Molerstenene, at anvende disse, da de ydede den Fordel, at man vilde kunne sømme en Beklædning af Filt eller lign. paa dem, desuden antoges de at være særlig lyddæmpende, da de uden Tvivl var daarlige Varmeledere. Det er imidlertid senere oplyst fra Byfogedkontoret i Aarhus, at Benyttelsen af Stenen kun i ringe Grad har vist sig egnet til at hindre Bankesystemet. Stenen synes saaledes ikke at have videre Fortrin i Retning af Klangløshed.

Derimod egner Stenene sig paa Grund af deres Lethed særligt til Skillerum, der mures direkte paa Etageadskillelsen uden andet Underlag end denne, endvidere egner de sig fortrinligt til Hvælvinger af enhver Form. Hvor man bruger dem til Hvælvinger mellem Jernbjælker, vil disse kunne gøres svagere end ved Anvendelsen af almindelige Mursten. Da Stenene er sømfaste, kan de ligesom Svømmesten anvendes ved Befæstelse af Dørkarme. Paa Vindø Teglværk blev der fremstillet særlige Sten til deraf at mure Kakkelovnspladser i Flugt med Bræddeskillerum. Paa Grund af Molerstenens Lethed er det muligt at anvende Sten af dobbelt Højde, uden at de bliver tungere end almindelige Mursten. Herved bliver Fugernes Antal mindre, der bruges mindre Kalk, og Stabling, Læsning samt Aflæsning bliver nemmere. At Molersten af almindelig Størrelse vil være særdeles behagelige for Murere og Arbejdsmænd at haandtere, samt at de vil kunne lastes i dobbelt Antal paa Jernbanevogne og i Pramme, siger sig selv.

Imidlertid viste der sig ved fortsatte Undersøgelser Udsigt til endnu flere forskellige Anvendelser.

Herom i en senere Artikel.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion; Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 4. APRIL 1908
10. AARGANG № 27

HOLSTEBRO KIRKE.

HOLSTEBRO KIRKE. MOD NORD. ARCHITEKT V. AHLMANN.

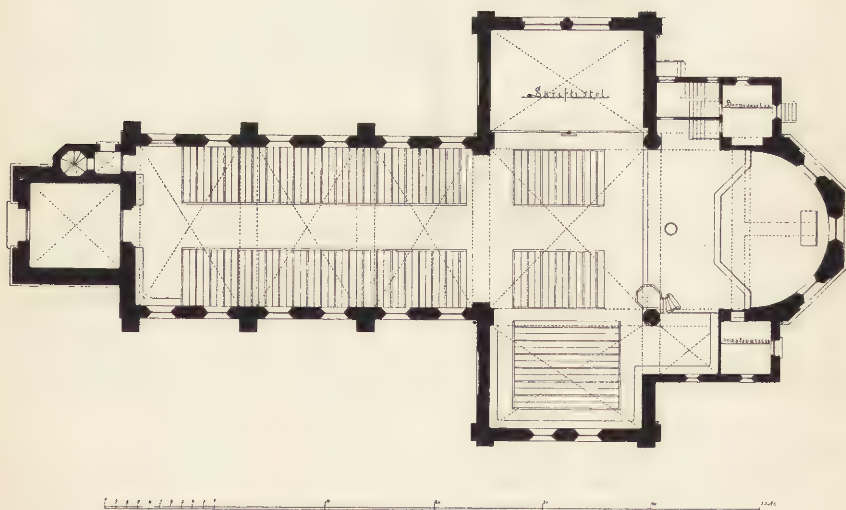
Da det var besluttet at nedbryde den gamle Kirke i Holstebro, og man formodede, at en ny Kirke kunde opføres for en 90.000 Kroner, blev der søgt et Statsbidrag paa $^1/_3$ af Byggesummen, altsaa 30.000 Kroner, som ogsaa

HOLSTEBRO KIRKE. SET MOD ALTERET.

blev bevilliget. Da de øvrige Midler var skaffet tilveje i Holstebro, kunde man skride til Opførelsen af den ny Kirke.

Arbejdet blev paabegyndt i Foraaret 1906, og man havde ventet at faa Kirken under Tag og Spiret rejst og tækket samme Aar. Paa Grund af forskellige Hindringer, saasom Forsinkelse af Granitleverancen og Vanskeligheden ved at skaffe de store Mængder af jydsk Granit til Kirkens Sokkel, blev Arbejdet

HOLSTEBRO KIRKE. GRUNDPLAN.

forsinket saaledes, at Rejsningen af Spiret først kunde ske i Begyndelsen af Aaret 1907. Kirken blev fuldført i Løbet af Sommeren, og den blev indviet inden Aarets Udgang. Til Kirken er anvendt haandstrøgne røde Teglsten, og Tagene er dækkede med røde Tagsten. De gamle, smukke Lysekroner er overførte i

HOLSTEBRO KIRKE. SET MOD ORGELET.

den ny Kirke og indrettede til elektrisk Belysning, en Del ny Lysekroner er anskaffede til Skibets Oplysning.

I Kirkerummet er indbygget Monier-Hvælvinger, udførte af Hr. Murmester Christoffersen, Vejle.

Forøvrigt er en stor Del af Arbejdet udført af Haandværkere fra Holstebro, der har vist deres Interesse for Foretagendet ved Levering af særlig godt Arbejde.

Fremdragning af de oprindelige Farver paa den gamle Prædikestol, Udbed-

ring af Farver paa Epitafier og Kirkens Dekoration er udført af Hr. Dekorationsmaler H. F. SVENDSEN fra Kjøbenhavn.

HOLSTEBRO KIRKE. MOD ØST. ARCHITEKT V. AHLMANN.

Den ny Kirke rummer ca. 750 Siddepladser.

Omkostningen ved Opførelsen af Kirken beløb sig til henved 130.000 Kr.; heri er indbefattet ret betydelige Gaver til Kirkens Forskønnelse.

DET INDRE AF RIDEHUSET VED CHRISTIANSBORG.

Vi har flere Gange henvist til det indre af Ridehuset ved Christiansborg som Eksempel paa Barokkens *Rumkomposition* og er nu i Stand til at meddele et udmærket Fotografi fra Frøken Laurbergs Etablissement, taget af Frøken Gad; til dette kunde vi knytte nogle almindelige Bemærkninger om den barokke Stil.

Naar man i ældre Tider talte om Barokken — f. Eks. naar Høyen nævnede Christiansborg (»Kunsten i Danmark til dette Aarhundredes Begyndelse«; Skrifter III, 113) —, sammenlignede man den med Enevældens tunge pompøse Pragt; Høyen kaldte Christiansborg et Danmarks Escorial, ja han glædede sig næsten over, at Skæbnen havde ramt saa mange af Christian den 6tes Bygninger med Undergang: »Christiansborg er brændt, Hirschholm sporløst forsvundet; Eremitagen staar fast som et halvt Eventyr paa Sletten i Dyrehaven; man undrer sig over at den er skaanet, og man forstaar ikke længere denne høje Bygning saa besynderlig forekommer den En.« Han mente, at det var fremmed Kunst altsammen.

»Vi have set et halvt Aarhundrede gennemløbe hele Rækker af Stilarterne, fra den smukke hollandske i Charlottenborg til den mest letfærdige franske i Palæerne paa Amalienborg og i Bredgade. Vi have set Livlighed, Munterhed, Alvor og en med Hensyn til Landets Kræfter utrolig Overdaadighed udfolde sig for vore Øjne, og vi se fremdeles, at alt det fremmede ikke har efterladt sig noget sandt Spor; heller ikke der var desværre nogen Livsspire«.*) Nutildags ser vi med mere umiddelbar Sympathi paa Barokken; vi beklager netop de lidte Tab, fordi vi føler, at der var levende Traditioner i denne gamle Kunst, og at den baade kunstnerisk, og man kan vel ogsaa sige økonomisk ɔ: med Hensyn til den praktiske Udnytten af Værdien, havde et større Blik end vi. Barokken løste sine Opgaver med moden Dygtighed, og skabte en Haandværkeraand, som man endnu paa Høyens Tid kunde finde lyslevende i Provinsbyernes Architektur, altsaa netop ude i Folket. Det var en Misforstaaelse, naar han troede at f. Eks. Restaureringen af de romanske Domkirker, — eller naar hans Elever troede, at Indretningen af det national-historiske Museum paa Frederiksborg var mere betydningsfuldt for Udviklingen af den sande Folkeaand i Kunsten; men saaledes saa man jo paa Forholdene allevegne i Europa, og man er ikke kommen videre den Dag i Dag i Italien eller i Frankrig.

Det Indtryk af Kunsten, som Høyen formulerede, var dels grundet paa visse Iagttagelser af Enkelthederne, og dels paa visse Fornemmelser af Helhedens Stemning, for hvilken sidste han reagerede næsten barnligt; en »alvorlig« Bygning og en »munter« Bygning var for ham selvfølgelige Begreber, den ene skyldtes naturligvis en alvorlig, trykket Periode, den anden en munter og livsglad. Hvorledes en Kunstner opnaar at *skabe* saadanne Stemninger, faldt det ham ikke ind at spørge om. Men det er netop denne kunstneriske Side af Sagen, der interesserer os, og under Arbejdet med at klare disse Spørgsmaal om Stilens Udtryksevne faar vi et andet Blik saavel for Enkelthederne som for Helheden. Vi studser over, at Høyen uden videre talte om den letfærdige franske Stil i Palæerne paa (!) Amalienborg — thi for os er Amalienborg en samlet Virkning, et Indbegreb af Palæerne, Pladsen og Himlen derover, saaledes at de lystige eller letfærdige Rococovaser og anden Pynt ikke er mere afgørende for os end de enkelte Roser i et Rosenlysthus: de hører med til Stilen, de er med til at gøre det hele levende, men de skaber ikke Karakteren af Bygningerne eller disses Samvirkning med Pladsen.

Saaledes maa vi ogsaa sige, at Indtrykket af Ridehusets Indre for os bestemmes af selve Interiørets Art mere end af de enkelte Former, skønt disse sidste ogsaa har deres Betydning; og vi tør ikke tillade os at overføre det noget vilkaarlige Begreb »forvanskede Enkeltheder« ɔ: fritbehandlede antikke Motiver, paa Rummets Karakter som Helhed. Thi selv om Enkelthederne i Ridehuset ikke er efter Vignolas Regler og ikke vilde have behaget Blondel eller dennes senere Elev Jardin, passer de dog i Stilen til de harmoniske Linjebevægelser i Architekturen og bliver karakteriserede af denne. Og fra den anden Side betragtet er Helhedsvirkningen i Rummet i den Grad kunstnerisk bevidst og har-

*) Jeg antager, at der er en Trykfejl i den sidste Sætning. Ordene »der« og »var« skulde maaske have været ombyttede.

monisk, at den, hvad enten den maa kaldes tung eller let, virker opbyggelig paa det modtagelige Sind.

Et af de ejendommelige Træk i Barokken — bl. a. til Forskel fra Rococoen og Klassicismen — var, som vi tidligere har nævnt, Benyttelsen af en kraftig vandret Faktor i Bygningslegemet eller Bygningsrummet, set i den halve Højde af disse, hvorved man faar det Indtryk, at Architekturen lejrer sig, breder sig og holder sig selv i Ligevægt; naar det af tvingende Grund ikke lod sig gøre at accentuere denne vandrette Faktor, nøjedes man med at anbringe visse tunge, nedadsynkende Legemer i Kompositionen, som Kontravægte til den opadstræbende Virkning. Derpaa er adskillige af de i ældre Kirker indsatte Orgelpulpiturer Eksempler. *)

Her i Ridehuset har man baade det vandrette Galleri og Pulpituret, og dette sidste er sat i Forbindelse med Loftet, saa at hele den øvre Del af Architekturen danner et relativt uafhængigt Parti, der dog virksomt er forenet med Rummet, netop fordi Galleriet ses i den halve Højde af dette. Det vil være let at overbevise sig om, at Virkningen i alle Henseender forandredes, hvis man sænkede eller hævede Galleriet, eller hvis man fjernede det ejendommellge svungne Pulpitur, hvorfra den kongelige Familie kunde betragte Festlighederne i Huset.

Selve Stemningen i Rummet som Rum paavirkes i den Grad af dette Ligevægtsspil i Architekturen, at det ikke blot er Proportionerne af Salen og Lysforholdene, der bestemmer Rumvirkningen, ej heller de fint afstemte Farver — den graabrune Jord, den stenfarvede Sokkel, de svagt rødlige Vægge, de hvide Gesimser, Pilastre, Balustrer og det hvide Loft, samt det enlige røde Navneskjold med Guldkronen øverst oppe over Gesimsen af Pulpituret, og helt forneden Vægspejlet, der gengiver Farverne af de ridende! — men navnlig dette *Sammenspil af Rummet og Architekturen.* Man føler det næsten dramatisk: Det er som om det rigt artikulerede Endeparti i det lange Rum kom os i Møde; Pulpituret svinger fremad, idet det drager de to lavere Sidedøre tæt ind til sig, og drager selve Endevæggen foroven længere frem, end dette egentlig var konstruktivt rigtigt — muligt ogsaa af Hensyn til Vægfladen, der bliver lysere ved at lægges i Flugt med Vinduerne, hvorved den ogsaa bliver bredere at se til, saa at den nævnte Sammendragning af Pulpituret og Døren faar en ejendommelig Spændstighed ved Modsætningen; Størrelserne bliver atter udjævnede ved Gesimsen foroven, og ved Sammenspillet med Sidegallerierne. —

Jeg vil nu ikke beskrive Architekturen i Enkeltheder eller forsøge at bestemme den Gensidighed i Virkningen af det rumlige og kubiske, som jeg tidligere har omtalt, og som det synes, at mange af de ældre Architekter betragter som Hjernespind. Det er vel sikkert nok, at der, her i det mindste, bestaar et Forhold mellem Linjerne i Architekturen og de perspektiviske Linjer, der holder Rummet sammen; noget andet bliver altsaa de egentlige kubiske Virkninger af de svære Vægge, de kraftige Buer, Fremsvinget af Pulpituret etc. Det jeg tror at burde paapege, som noget der fortjener Opmærksomhed, ligegyldigt hvorledes

*) Jeg mener naturligvis ikke, at de æsthetiske Hensyn her har været eneraadende, men kun at Architekterne selv har været den æsthetiske Virkning fuldt bevidst.

man opfatter Begrebet Rumvirkning, er at Interiøret tydelig er *tænkt* i Rummets Form, det vil sige, at Bygmesteren har tænkt Architekturen perspektivisk *set fra neden*, og ikke blot i det abstrakte Frontplan. Man ser det især i Pulpituret. — Og endvidere, at han fordelte de enkelte Virkninger efter en vis Forestillling om deres forskellige Værdighed, saaledes at f. Eks. de gothiske Bueslag forbeholdtes Sidevinduerne og Sidedørene, medens Pulpituret fik de højere og lettere Rundbuer, som ikke har en saa stærk Bæreevne, men virker mere dekorativt, idet han til Gengæld samlede disse i et trefløjet Parti. Der er jo en glimrende Modsætning mellem disse og Dørene, ligesom imellem den absolut flade og uorganiske Omfatning over Dørene og det plastisk svungne organiske Gesimsparti over Pulpiturets Vinduerne: en Modsætning mellem blødt og haardt, mellem fyldigt og tyndt, som allerede Michelangelo var sig bevidst. Morsomt er det ogsaa at se, hvorledes Balustre-Motivet forandres, da det momentant kommer til Syne paa Pulpituret, som en rig Blonde. Her er det den dekorative Virkning, modsat den kraftige plastiske i Galleriernes Balustre, som føles. — Fra Michelangelo og de ældre florentinske Architekter stammer ogsaa Virkningen af Architekturens Farveløshed, hvad man kan godtgøre ved Henvisning til Trapperne i Frederiksberg Slot. der tydelig minder i Virkningen om Sakristierne i Florens, bl. a. ved Brugen af mørke stenfarvede Pilastre i hvide Vægge.

I Pulpiturets Komposition sporer man forøvrigt, at Tiden for den senere saa almindelige Tredeling i Højden, der kendetegner Rococoen, nærmede sig eller allerede var inde. Pulpituret er tænkt som bestaaende af en ganske lav Sokkel — der, hvis Partiet var anbragt paa Jorden, vilde gaa i et med dennes Flade eller kun være hævet over den ved ganske lave Trin — af et elegant Mellemparti, der hæver sig højt, med en kraftig Gesims foroven, og yderligere et pragtfuldt Vaaben, der hæver Tyngdepunktet i Helheden. Men dog bevares Barokkens Følelse for Tvedelingen og for den vandrette Hovedlinje derved, at den vandrette Linje i Vinduerne er lagt i den halve Højde til Kronens Spids, regnet fra Underfladen af Galleriet, og ved at denne Linje er ført videre ud til Siderne i Overlinjerne over Dørene

I Ordets egentlige Forstand kan man sige, at der er taget *stort* paa det hele. Den Bredde i Fladerne, den Harmoni i den bærende Kraft, den letfattelige og dog interessante Klaring af alle Led, ikke mindst den sikre Brug af Tilfældighederne — f. Eks. de i Hjørnerne fremkomne vilkaarlige Motiver, der baade architektonisk og malerisk set er saa kraftige og morsomme — alt dette kendetegner den overlegne Kunst, der var sig bevindst, at den var *moderne*, ikke akademisk korrekt, ikke fremgaaet af Vitruvstudier, men af praktisk Bygningskunst.

Naar vi for Øjeblikket interesserer os saa meget for den barokke Kunst, er det netop fordi vi føler, at den vilde det samme, som vi. Barokkens Former har vi tilegnet os, eller tilegnet os lignende Former fra middelalderlig eller orientalsk Kunst, men Barokkens *Kompositioner* har vi endnu meget at lære af; og efter min Mening er netop det skønne Rum i Ridehuset et godt Eksempel paa disse sidste baade i plastisk-architektonisk og i malerisk-rumlig Henseende.

Barokkens Mission hos os er at gøre os fuldt bevidste over alle de Midler, den *store* Architektur besidder; dens Væsen er Overlegenheden, det universelle, og netop dette forstaar vi bedre, end man gjorde f. Eks. for 20 Aar siden;

derfor virker Barokstudierne ikke længere som en upersonlig Mode (Wienerbarokken i 80erne) men som en Spore til Udfoldelse af selvstændig Kraft. Det er rigtig, hvad Architekt Leuning-Borch sagde (p. 176): »Der er maaske noget, der tyder paa, at en dybere Indtrængen i »Barokens« Karakter og Nydannelser paa denne Basis kan blive Udgangspunktet for den Tid, der kommer. Barokens halvt stive, halvt svungne Linier, dens storladne Kraft og Sans for Helhedsvirkningen har allerede sat Spor i moderne Architektur og Skønvirke«. Vi regner altsaa her med fuldgyldige moderne Bestræbelser, hvilket det selvfølgelig som Kritiker er mig en stor Tilfredsstillelse at betone. Thi ellers vilde jeg ikke præke Barokkens Evangelium. — Jeg gentager det, at Barokken følte sig selv som en moderne Kunst, og at det er derfor, den har saa megen Livskraft endnu.

VILHELM WANSCHER.

KONKURRENCEN OM STATSHUSMANDSBOLIGER.

Artiklen om dette Emne i »Architekten«s forrige Nummer giver mig Anledning til følgende Bemærkninger:

Programmet sætter som højeste Overslagssum 3000 Kr. *Hidtil* har det ogsaa været muligt for Statshusmænd ikke at overskride denne Sum.

Samtidig har Programmet (med Bilag) fremsat en Del Fordringer med Hensyn til Rummene, deres Størrelse etc. (Plads til Hest, Roerum o. s. v.). Alt, hvad der indeholdes i Program (med Bilag) er i Overensstemmelse med de Oplysninger, Udvalget har indhentet gennem Rejser og besvarede Spørgeskemaer fra Landets Amtraadskrese. Naar Programmet m. m. er bleven saa detaljeret, skyldes det den Opfattelse, at man derved vilde give de fyldigst mulige Oplysninger om vedkommende Husmænds Byggevilkaar og saaledes forebygge Løsninger, der muligvis kunde være gode nok i og for sig, men kun ikke passede netop for Statshusmændenes Forhold. Paa den anden Side har man ikke villet binde Deltagerne, men udtrykkelig gjort opmærksom paa, at de opstillede Fordringer kunde fraviges, naar der gaves gode Grunde derfor.

Det indvendes nu i nævnte Artikel, at man for 2 à 3000 Kr. ikke kan bygge et saa stort Hus som forlangt.

Hertil er at sige, at højere end til de 3000 kunde man ikke godt gaa paa Grund af den nugældende Lov af 22. April 1904 om Laan til Statshusmænd, der kun fastsætter 5000 Kr. til Hus, Jord etc.

Saa »burde det naturligvis være det rigtige at reducere Fordringerne til Størrelse«. Men dette sidste var heller ikke godt muligt. Det vilde i de fleste Tilfælde gøre Husene mindre brugelige, idet Erfaringen viser, at de dygtigste Statshusmænd udvider deres Bedrift og forbedrer deres Kaar, og at disse Husmænd, hvis de skal kunne drive deres Jord med Udbytte, snarere maa begynde med mere end med mindre Jord end det nu er Tilfældet. Konkurrencen maatte jo — ud fra allerede gjorte Erfaringer — tage Sigte paa de vordende Statshusmænd.

Udvalget mente sig følgelig forpligtet til — ganske umaskeret — at træde frem med Fordringer baade til Byggesum og Fordringer til Størrelse.

Det har nu virkelig vist sig, at begge Fordringer var vanskelige at overholde, saa vanskelige, at det med stor Majoritet af Konkurrenterne er bleven slaaet fast, at »Statshusmanden ikke er i Stand til baade at faa tilstrækkelig Jord og et solidt, økonomisk forsvarligt Hus. Da han imidlertid maa have tilstrækkelig Jord, gaar det uvægerligt ud over Bygningen«. Det svarer ganske til det Faktum, at Statshussagen staar i Stampe i flere Egne af Landet paa Grund af de stigende Priser paa Arbejdsløn og Materialer. De »luksuøse« Fordringer, der er opstillede i Programmet, lader sig nemlig ikke væsentlig »nedstemme«.

Dette er ganske vist ikke »humoristisk«. Men saa »trøstesløst« er det heller ikke. Det viser kun, at Loven af 24. April 1904 bør revideres, saa Statshusmændene faar større Midler og følgelig mere Jord og bedre Huse.

VILH. LORENZEN.

OM MOLERSTEN.

AF C. BRANDSTRUP.

II.

Da Lerlaboratoriet saaledes saa Muligheder for en ny Industri, tilraadede det Administrationen for Skrikes Stiftelse, som efter dets Anmodning var kommen i Besiddelse af de brugbareste Afgravningsrettigheder til godt Moler, at søge Fordelen ved en eventuel Tilvirkning af Stenene bragt over paa dansk Teglværksindustri ved at tilbyde Afgravningsrettighederne paa billige Vilkaar til et Selskab paa bredest mulig Basis af danske Teglværksejere. Dette lykkedes imidlertid ikke, og da Sagen var ved at dø hen, traadte en halv Snes Mænd sammen og tilvejebragte en Sum, hvorved det blev muligt, dels ved Hr. Statsgeolog Dr. phil. Madsen at faa nøjere undersøgt, om der var Moler i stor Mængde, af brugelig Sort, ved Ejerslev, dels at faa fortsat Forsøgene med fabriksmæssig Tilvirkning ved Frederiksholms Teglværk. I Efteraaret 1906 tilvirkedes her væsentlig 6″ Skillerumssten, hvoraf Størstedelen, ca. 250.000 Stk., anvendtes ved Rigshospitalet. Sidste Efteraar er der tilvirket ca. 100.000 Stk. Molersten af almindelig dansk Normalformat.

Foruden til Skillerumssten kunne Molersten anvendes ved Kedelindmuring, dog ikke istedetfor ildfaste Sten, ejheller til Ydersten, paa Grund af deres stærke vandsugende Egenskaber. (Af samme Grund egner de sig heller ikke til Understen i Bygninger). Derimod ville de, paa Grund af deres *ringe Varmeledningsevne*, egne sig godt paa andre Steder ved Kedlens Indmuring. Den ringe Varmeledningsevne er konstateret ved forskellige Forsøg, dels paa Statsprøveanstalten, dels paa østre Gasværk, hvor Hr. Driftsbestyrer Irminger nylig har anbragt nogle Sten som Overdækning af Overbænken over en Retort og sammenlignet dem med 2 forskellige Slags ildfaste Sten og almindelige Mursten. Paa den nye Ladegaard har Stadsingeniøren ladet ganske ens Kedler indmure dels

med, dels uden Molersten, saa at det ogsaa der ved Forsøg vil blive fastslaaet, om Molersten egne sig godt til Varmeisolering. Der foreligger iøvrigt fra anden kompetent Side skriftlig stærkt anbefalende Udtalelse for, at Molersten paa Grund af deres varmeisolerende Evne har vist sig fortrinlige ved Anvendelse til Kedelindmuring.

Molerstenens varmeisolerende Evne skyldes naturligvis de mange smaa Lufthuller, som findes i og mellem Kiselalge-Skeletterne. Molerstenene ville af denne Grund egne sig godt som Bagmuringssten i Ydermure, hvor man ønsker sit Hus lunt. I hule Ydermure ville de rimeligvis egne sig fortrinligt til den indvendige Del af Muren. Ligeledes ville de jo paa Grund af den samme Egenskab egne sig godt som Hvælvingssten samt til Beklædning af Søjler og Bjælker i Jernkonstruktioner. Særligt maa det ligeledes anbefales at prøve dem i Murene til Ishuse, Kølerum samt Mejerilokaler og Ostekamre. Endvidere kunne disse Sten anvendes til Filtrersten, maaske ligesom de kunstige Sandsten *).

Paa et enkelt meget vigtigt Punkt var Molerstenene imidlertid indtil for kort Tid siden endnu ikke undersøgt. Man vidste ikke, hvorledes Stenene vilde kunne modstaa den stærke Ophedning ved en Ildebrand, og med Hensyn til deres Værdi som Bygningsmateriale var det selvfølgelig af stor Vigtighed at komme til Klarhed i denne Henseende. Man havde jo Erfaring for Stenenes ikke ringe Svind ved deres egen Brænding.

Statsprøveanstalten har nu tilendebragt sine Forsøg ogsaa i denne Henseende og til Frederiksholms Tegl- og Kalkværker udstedt en Attest af d. $^{13}/_{11}$ 1907, hvis Ordlyd i sin Helhed ikke her behøver at gengives, men hvis Resultat jeg kortelig skal gøre Rede for.

Det ønskedes undersøgt, om en 1 Stens Mur kunde modstaa Virkningen af en Ildebrand, uden at Murens Bæreevne ophørte ved, at de enkelte Sten sintrede eller smeltede.

Paa Østre Gasværks Terræn blev opmuret et lille ca. 5 Fod højt, i Grundplan rektangulært, Forsøgshus, hvis Ydermure udførtes som 1 Stens Mur af gule Klinker. Midt i Huset muredes af 6" brede Molersten, paa almindelig Maade, et Skillerum i Forbandt med Ydermurene, saa at der dannedes et Par smalle Celler i Husets Indre. Dette dækkedes med ildfaste Mursten, som lagdes saa tæt mod hinanden, at de kun akkurat tillod Røg at passere. I Bunden af hver af Husets smaa Celler anbragtes 3 kraftige Bunsen-Brændere, altsaa i alt 6 Brændere, som tilsammen brændte 1200 Kub.-Fod Gas i Timen.

Efter en langsom Udtørring af Huset begyndte nu Forsøget, og der maaltes i Løbet af $4^1/_2$ Time en Temperatur, som steg jævnt fra 730° C. til 1085° C. Ved et Forsøg et Par Dage senere naaedes i Løbet af 5 Timer en Temperatur af ca. 1000° C., som da holdtes i en Time, hvorpaa Forsøget standsedes. Husets ene Hjørnemur nedbrødes nu saaledes, at Skillerummets Vrangside, hvor Stenene altsaa ikke var muret bindige, blottedes, idet man gik ud fra, at Stenene her vilde vise sig haardest angrebne af Ilden.

Det viste sig nu, at Stenene ikke vare sintrede saa stærkt, at Murværket paa noget Sted var sunket kendelig sammen. De enkelte Sten sintrede noget

*) Norsk tekn. Ugeblad 1907, No. 18.

paa de mod Ilden vendende Flader. En af de stærkest medtagne Sten var sintret saaledes, at Endefladernes Tværsnitsarealer vare henholdsvis ca. 14,5 cm. × 5,0 cm. og ca. 14,8 cm. × 5,4 cm., medens Tværsnitsarealet ca. 4 cm. fra Endefladerne og længere inde var ca. 15,5 cm. × 6,0 cm.

Det er saaledes ved dette Forsøg konstateret, at man rolig kan anvende Molersten uden Frygt for, at de ikke skulde være modstandsdygtige mod Brand.

Fabrikationen af Molersten fortsættes nu paa Frederiksholms Teglværk, indtil det ved stigende Efterspørgsel viser sig sandsynligt, at Anlæg af et særligt Teglværk for Molersten og altsaa med Ovne og Maskiner, specielt indrettede paa Fabrikationen af disse, vil kunne betale sig. De store Transportomkostninger ved at føre Leret til Frederiksholms Teglværk vil da spares, og Stenene, der nu ere i Pris omtrent med prima Façadesten, vil rimeligvis blive en hel Del billigere, saa at deres Anvendelse bliver almindelig. Man skulde jo iøvrigt synes, at disse Sten, der, hvad Lethed og samtidig Styrke angaar, næppe har deres Lige, maatte kunne blive Genstand for Eksport, naar det er lykkedes at bringe Prisen ned.

Sluttelig er der Anledning til at udtale det Haab, at det ihærdige og dygtige Arbejde, som Statsprøveanstalten og dens Lerlaboratorium her har udført for at grundlægge en ny dansk Industri, ikke maa være gjort forgæves. For en Lægmand ser det ud til, at man er naaet et langt Stykke henimod Maalet, og at Skrikes Stiftelse har set rigtigt ved at anvende Midler til Støtte af denne Sag. Den fortjener uden Tvivl ligeledes at støttes af Architekter og andre Bygningsfolk.

FORSKELLIGT.

Den kommunale Konkurrence. I en Meddelelse om denne internationale Konkurrence i det svenske Tidsskrift »Arkitektur och dekorativ Konst« udtales bl. a. følgende: »Hvad sluttelig Præmierne angaar, saa er de, i Betragtning af det kolossale Arbejde, særdeles lave. En Jævnførelse med de tre Konkurrencer om Stadsplaner, der hidtil har været afholdte i Sverig, giver nemlig følgende Resultat:

	Areal	Til Præmier og Indkøb	Præmiedel pr. Hektar
Gøteborg 1901	340 Hektar	11.000 Kr.	34,1 Kr.
Helsingborg 1905	800 —	9.000 —	10,6 —
Trollhättan 1907	1000 —	10.000 —	10,0 —
Kjøbenhavn 1909	5600 —	25.000 —	4,5 —

Heraf fremgaar, at den til Prisdommernes Raadighed staaende Sum pr. Hektar i Kjøbenhavn blot udgør resp. 13, 42 og 45 procent af de tilsvarende Summer ved Konkurrencerne i Gøteborg, Helsingborg og Trollhättan, hvorved er at bemærke, at Præmierne ved disse Konkurrencer allerede var lavt ansatte.«

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 11. APRIL 1908
10. AARGANG № 28

VESTRE BOULEVARD 49.

VESTRE BOULEVARD 49
TILKENDT KOMMUNENS BYGGEPRÆMIE.

ARCHITEKT K. ARNE-PETERSEN.

Bygningen er opført af Aktieselskabet »Ny Christiansborg«, og den danner en Del af et stort Bygningskompleks af samme Navn.

Dette Kompleks, som nu snart er helt fuldført, ligger mellem Vestre Boulevard og Vestervoldgade med Hovedsiden ud mod Kalvebod-Brygge ved Langebro.

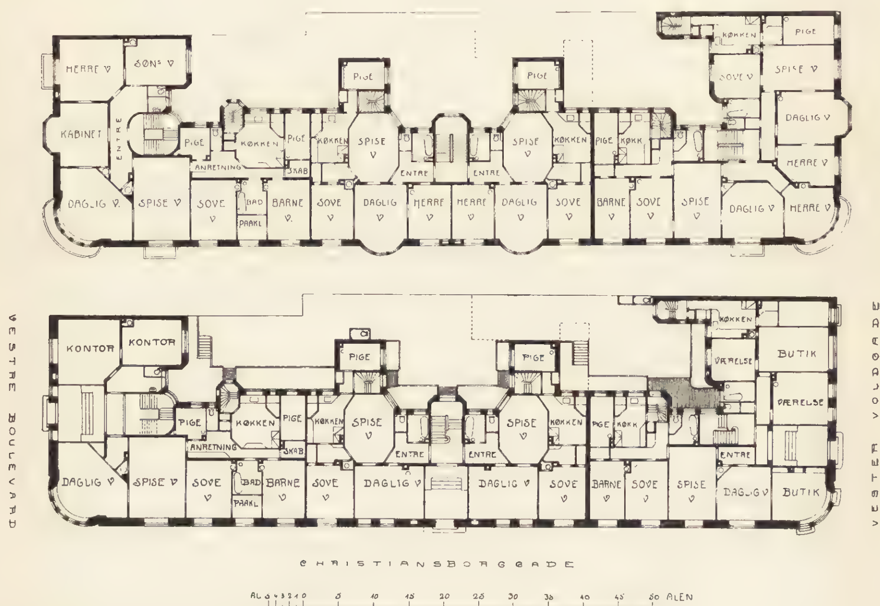
Ejendommen Nr. 49 var den første af Anlægets Bygninger, som blev opført; den adskiller sig i sit Ydre fra den egentlige Karré, da den ligger som noget for sig, med Façader mod 3 Gader og uden direkte Forbindelse med de øvrige Bygninger.

I Bygningens Façader er for de underste Etagers Vedkommende anvendt Granit og Ølandssten i ret betydelig Udstrækning; Dørpartiet mod Christiansborggade er dog udført af Sandsten.

Vinduesindfatninger, Baand og Gesimser er af støbt Beton. Murværket er af røde Sten.

Taget og Taarnene er dækkede med grøn Skifer.

Bygningen indeholder Lejligheder paa 7, 6, 5 og 4 Værelser. Alle Lejlighederne er indrettet nogenlunde efter samme Princip, og der er overalt taget meget Hensyn til moderne Fordringer.

VESTRE BOULEVARD 49.

Der er dog ikke indlagt fælles Varmeapparat, men der findes i de forskellige Lejligheder indmurede Ovne af særlig Konstruktion, som giver Varme til 2 à 3 Værelser ad Gangen.

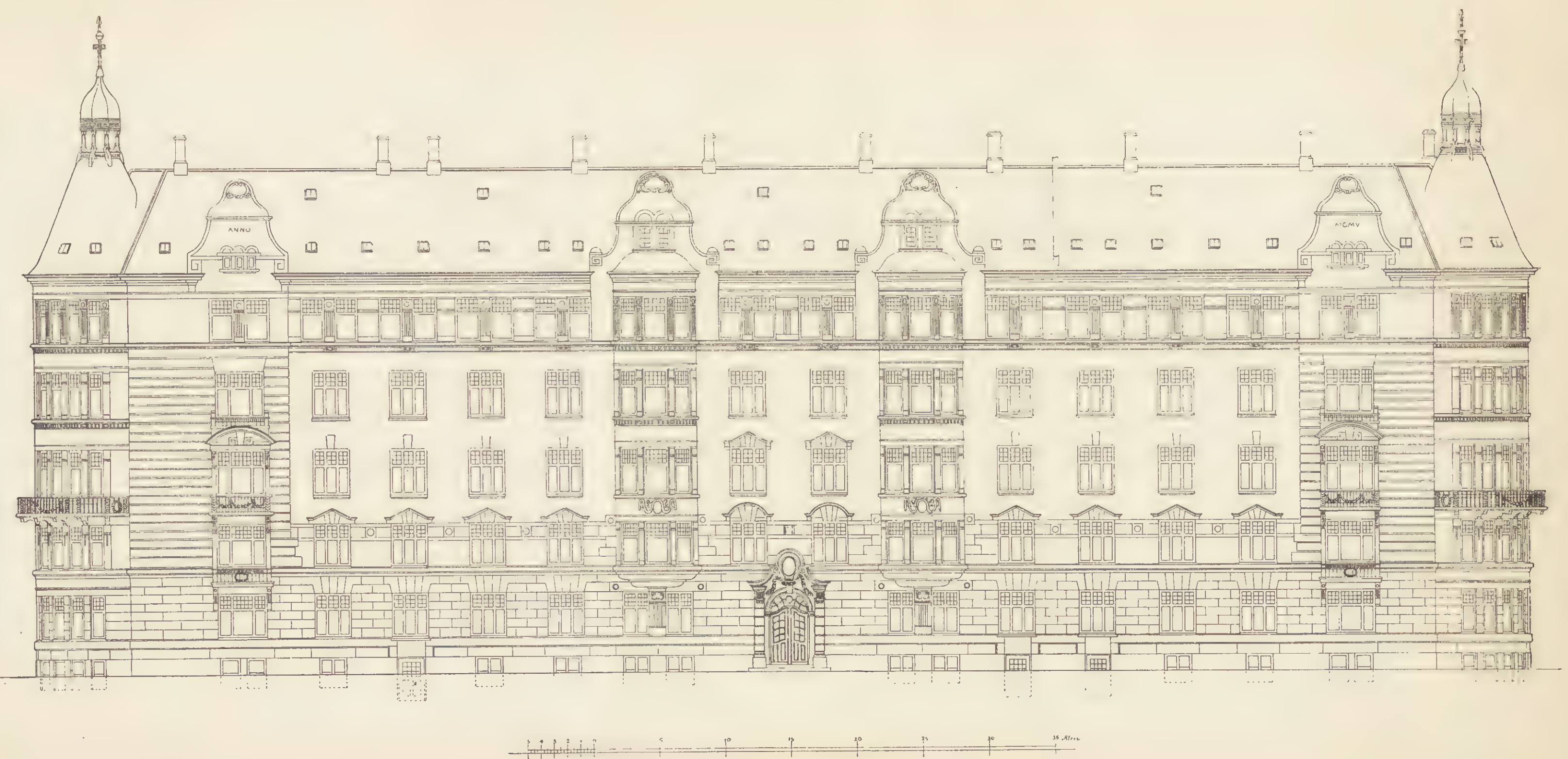
I øvrigt er alle Lejligheder forsynede med Varmtvandsanlæg til Badeværelser og Haandvaske i Entréer og Soveværelser, Støvsugningsanlæg, Brændselselevatorer m. m.

I de større Lejligheder mod Vestre Boulevard er der lagt særlig Vægt paa rummelig Udenomsplads, ligesom der er to Pigeværelser og 2 W. C. i hver Lejlighed.

Murarbejdet er udført af Firmaet Holbøll & Poulsen, Tømrerarbejdet af Knud Weng, Snedkerarbejdet af Ole Andersen, Larsen & Holm.

Af andre medvirkende Haandværkere skal særlig nævnes Kunstsmedemester Chr. Christensen, som har udført Jerndøren mod Boulevarden, alle Altangitre m. m.; endvidere Malerne Jørgensen & Deleuran samt Lamberg-Petersen & Co. Arbejdets Ledelse paa Byggepladsen har været forestaaet af Tømrermester Jens Hansen.

Knud Arne-Petersen.

FAÇADE MOD CHRISTIANSBORGGADE.

FORENINGSMEDDELELSER.

Bestyrelsen for Akademisk Architektforening har rettet en Henvendelse til *Regering og Rigsdag*, saalydende:

Foranlediget ved det i Rigsdagen fremlagte Lovforslag »om Opførelsen af et nyt Rigsarkiv samt om Tilvejebringelsen af forøgede Lokaler paa Slotsholmen til Brug for Ministerierne m. v.«, endvidere foranlediget ved den herom foreliggende Udvalgsbetænkning og de derefter i Folketinget faldne Udtalelser, tillader Akademisk Architektforening sig at fremkomme med følgende Henvendelse:

Da det er en Kendsgerning, at de Bygninger, Ministerierne for Tiden benytter paa Slotsholmen, er ufyldestgørende og saa forældede i deres Indretning, at det kun kan betragtes som et Tidsspørgsmaal, naar der maa foretages omfattende Forandringer, Til- og Nybygninger, til disse for at skaffe fornøden Plads, og da det ses, at Lovforslaget bl. a. gaar ud paa at inddrage Staldmestergaarden til Brug for Ministeriet, hvad der vel kun midlertidigt og ikke fuldt ud vil gøre Fyldest, synes det os uforsvarligt nu at disponere over en Del af det Areal og de Bygninger, der forefindes, til Brug for Rigsarkivet, naar man ikke samtidig betragter Spørgsmaalet om Bygningernes og de ubebyggede Arealers Anvendelse i sin Helhed. Dette gælder ikke mindre det Forslag, som ved Lovforslagets tredje Behandling i Folketinget er fremlagt ved Ministeren for de offentlige Arbejder, hvori det foreslaas, at Staten overlader Civillisten et større Areal eventuelt paa Slotsholmen til Opførelse af en ny Staldmesterbolig med Smedje og Værksted.

En forudseende Privatmand, der ejer et Bygningskompleks og vil foretage en Udvidelse eller Forandring i dette, undlader jo aldrig, inden han begynder dette Arbejde, at lægge en samlet Plan for den endelige Bebyggelse for ikke ved sine Dispositioner i Øjeblikket at lægge Fremtiden Hindringer i Vejen.

Naar der da nu er Tale om Forandringer i Bebyggelsen paa Slotsholmen, maa dog vel Staten, i langt højere Grad end Privatmanden, have Anledning til nøje Overvejelse med Fremtiden for Øje, særlig naar man betænker, hvilket Hensyn der skyldes de historisk og kunstnerisk værdifulde Bygninger, der findes her, og hvilket Hensyn der ogsaa maa tages til de betydningsfulde Institutioner, der skulle huses paa dette Sted.

Vort Synspunkt i denne Sag er da som hidtil, at det er umuligt og vil blive skæbnesvangert at gribe ind i disse Forhold paa et enkelt Punkt, naar man ikke tillige ser hen til de Fordringer, en senere Bebyggelse maa stille til gode Adgangsveje, forsvarlig Brandsikkerhed for Bygningerne, godt og rigeligt Dagslys samt en passende Forbindelse mellem de Bygninger, der skulle bruges af samvirkende Institutioner; et Fejlgreb nu vil kunne binde Fremtiden paa en sørgelig og bekostelig Maade.

Da det nu ikke vil være forbundet med nævneværdig Udgift, og ikke kan volde nogen væsentlig Forsinkelse, at lade fuldtud dygtige Mænd, der repræsentere al fornøden Sagkundskab, udarbejde en i sine Hovedtræk angivet Plan for den samlede Bebyggelse, der i en overskuelig Aarrække kan tænkes at blive-

fornøden paa Slotsholmen — en Plan, ved hvilken der ikke er Tale om at tilvejebringe udførlige Bygningstegninger —, anmode vi den høje Regering og Rigsdag om at foretage de fornødne Skridt til, at et saadant for Nu- og Fremtid overordentlig vigtigt Arbejde kan blive udført, inden Sagen føres videre, da vi fremdeles maa fastholde, at vi finde det uforsvarligt og uberettiget halvt i Blinde at nedrive eller ved Om- eller Tilbygning gribe forstyrrende ind i Slotsholmens gamle, værdifulde Bygninger, førend et saadant ordnende Arbejde er udført og har vist, hvad der er nødvendigt og formaalstjenligst.

Den akademiske Architektstand tillader sig at fremkomme med denne Henvendelse, inden Sagen endelig afgøres, fordi vi, der jo repræsenterer en væsentlig Del af Sagkundskaben, føler det som vor Pligt at minde om, hvad der skyldes den værdifulde Arv fra Fortiden, som Slotsholmen rummer, og at paapege den kulturelle og økonomiske Fare for Nu- og Fremtid, som Spørgsmaalets mangelfulde Løsning vil volde.

Kjøbenhavn, den 6. April 1908.

For Akademisk Architektforening:

AXEL BERG,

p. t. Formand.

»DET NY HJØRNE«.

. . . En Trøst for Bygningsinteresserede er det da, at det er overladt to anerkendte Architekter, d'Hrr. Brandstrup og Nyebølle, at søge den gamle Gaard erstattet paa passende Vis.

De to Architekter har resolut brudt med Fortiden og skabt en moderne Forretningsbygning, som paa en god Maade kontrasterer med den kedelige Ensformighed, der særtegner Strøgets skidengraa Husrækker, og de har været saa heldige i Ejeren, Apoteker Clausen, at finde en Mand, som har villet ofre noget paa at faa et virkelig solidt og smukt Hus.

Som det fremgaar af Billedet, har Bygningen ud imod Hyskenstræde et Taarn, hvori paatænkes anbragt en Lysreflektor, der paa en heldig Maade vil kunne bidrage til at oplyse denne Del af Strøget, der nok kan tiltrænge noget i den Retning. Det til Façaden anvendte Materiale, Cotta Sandsten, er særdeles godt valgt. Det maa blot beklages, at der ikke ogsaa til Vinduesbrystningerne er anvendt Natursten, men muligt vil denne Mangel kunne skjules ved Anbringelse af stilfulde Skilte, der her vil finde en passende Plads. . . .

Ovenstaaende er et Brudstykke af en Artikel, som fandtes i »Politiken« Nr. 78 af 18. Marts 1908. Den var en Slags Anmeldelse af det nye Hus, der er bleven opført i Stedet for det nedbrudte Løveapoteks kendte Bygning.

Havde Artiklen været uden Signatur, vilde der ikke være nogen Anledning til at skænke den yderligere Opmærksomhed, idet dens Navnløshed da vilde have svaret til dens lidetsigende Indhold. Men en Architekts Navn under den betyder, at den prætenderer at være mere end Journalistik: En sagkyndig Anmeldelse.

Der vilde heller ikke have været nogen særlig Grund til at paatale Artiklen med Sign., hvis det nye Hus havde afløst noget ligegyldigt eller noget grimt — der skal dog noget til, førend de gamle Huse bliver »aktiv grimme« — man

er jo vant til, at Pressen omtaler ethvert Byggeforetagende som en Gevinst for Byens Udseende.

Men Tilfældet er det, at man har fjernet et smukt Hus og i dets Sted opført et, hvis architektoniske Skønhed ikke er umiddelbar iøjnefaldende.

Da vi alle i en vis Forstand har været Medejere af den udslettede Skønhedsværdi, rejser vi selvfølgelig Krav om Erstatning, og det er da rimeligt, at man undersøger, om den nye Bygning er i Stand til at kompensere dette Krav.

Anmeldelsen gør Indtryk af Viden om et saadant Kravs Eksistens og søger efter Evne at paavise Tilstedeværelsen af et rundelig Ækvivalent. Dette er dog gjort saa mangelfuldt, at næppe nogen Fagmand paa Grundlag af det føler sig overbevist, og da sikkert *mange ikke med deres bedste Vilje kan faa Balance mellem det, der er tabt, og det, der er vundet, kan man vel her i Fagbladet efterlyse en ny Paavisning af et mere sagligt og vægtigt Indhold end i et Dagblad.*

Det er beklageligt, at Bestræbelsen for at fremme Interessen for og Forstaaelsen af Architektur hos Lægfolk skal lide under en saa lidetsigende Omtale af Architektur som den, der er fremkommen i den paagældende Dagblads-Anmeldelse. Og det bør erindres. at det at vurdere, kritisere og bedømme Architekturfrembringelser er, naar det skal have nogen Art, en selvstændig Kunnen, der ikke følger af det at være Architekt.

Til eventuelle nyopdukkende Anmeldere (saavelsom til visse forhaanden værende) kunde man rette en Opfordring om, at de i deres Bestræbelser for at skabe Jordbund for god Architektur vilde være *saglige* og huske at beskæftige sig med Tingen, ikke med Personen. Paavisning og Forklaring (»Udlægning«) er nok til at skabe Interesse. Kritik kan ikke undværes og rigtig brugt virker den opdragende og fremmer Forstaaelse. Den daarlige Architektur kan kun modarbejdes ved Beskæftigelse med den gode, og kun i graverende Tilfælde bør man skænke den daarlige Opmærksomhed og Straf.

LOUIS HYGOM.

STATSHUSMANDSBOLIGERNE.

Den afholdte Konkurrence har fremkaldt en Mængde smukke Tegninger. Men Gud hjælpe de arme Statshusmænd, der skal bygge efter dem! Jeg tør vove den Paastand, at der ikke vil blive bygget et eneste Statshusmandshjem efter nogen af de præmierede Tegninger, og forsaavidt har Konkurrencen været ganske forfejlet. Derimod har den utvivlsomt gjort sin Nytte som Led i Bestræbelserne for at øge Sansen for det skønne — ogsaa hos dem, der er henvist til at skulle bygge billigt.

Men det er ganske uforstaaeligt, at et Udvalg, hvori der sidder bygningskyndige Mænd, kan udsende et Program som det, der var Grundlag for Konkurrencen. Det ærede Udvalg maatte dog vide, at den Opgave, det stillede, var ganske uløselig.

Nu siger Hr. Vilh. Lorenzen i sit Svar paa Redaktionsartiklen herom, at Udvalget med sit Program (med Bilag) har villet »forebygge Løsninger, der

muligvis kunde være gode nok i og for sig, men kun ikke passede netop for Statshusmændenes Forhold«. Men dette er et meget primitivt Forsvar, eftersom Udvalget i sin Beretning erkender, at »med Hensyn til den økonomiske Side af Sagen viser Konkurrencen, at Programmets Overslagssum ikke kan overholdes o. s. v.«, og man fristes til at spørge: Var da Programmets Overslagssum ikke fastsat ud fra Udvalgets Kendskab netop til Statshusmændenes Forhold — det økonomiske saavel som de øvrige?

Hr. Lorenzens Slutningsytring om, »at Loven af 24. April 1904 bør revideres, saa Statshusmændene faar større Midler og følgelig mere Jord og bedre Huse«, er efter mit Skøn lovlig letkøbt i dette Forhold. Men en Diskussion herom bliver af saa socialpolitisk Natur, at den næppe hører hjemme i »Architekten«. Kun skal jeg med Redaktionens Tilladelse anføre, at forøgede Statslaan til Husmænd vil medføre større Efterspørgsel efter Jord — hvorved Jordpriserne stiger, og Husmændene er nøjagtig lige nær. De faar ikke Raad til at bygge fuldt formaalstjenligt, før der skaffes dem billigere Jord.

Men dette har lange Udsigter, og da Hensigten med den afholdte Konkurrence har været at skaffe dem, der bliver Statshusmænd efter den nugældende Lov, saa gode og kønne Boliger som muligt, tror jeg, at Udvalget, med de vundne »Resultater« for Øje, bør prøve at skaffe sig Midler til Afholdelse af en ny Konkurrence, der passende kunde formuleres saaledes: »Hvorledes bygger man det bedste Statshusmandshus for om ved 2500 Kr.?«

Frederikshavn, 6. April 1908.

J. ANDERSEN,
Bygmester.

UDDRAG AF FINANSLOVEN

FOR FINANSAARET FRA 1. APRIL 1908 TIL 31. MARTS 1909.

Indenrigsministeriet.

Det tekniske Selskabs Skole i Kjøbenhavn	91.000 Kr.
De tekniske Provinsskoler	250.000 —
Til unge, uformuende Haandværkeres Ophold ved og Uddannelse paa tekniske Skoler	50.000 —
Til Understøttelser til Rejser i Udlandet for ubemidlede Haandværkere og ligestillede	15.000 —
Til Studierejser i Indland og Udland for Haandværksmestre, industridrivende og andre dermed ligestillede	15.000 —
Andre Understøttelser	3.000 —
Fællesrepræsentationen for dansk Industri og Haandværk til Tilvejebringelse og Offentliggørelse af Oplysninger om industrielle Forhold i Udlandet	3.000 —
Samme til Vandreudstillinger og stedlige Udstillinger af Haandværks- og Industrigenstande m. m.	16.000 —
Samme til dens Virksomhed i Almindelighed	5.000 —

Bidrag til de Massmannske Søndagsskoler	500 Kr.
Tilskud til Foredragsforeninger af næringsdrivende eller Arbejdere i Provinserne til Afholdelse af offentlige Foredrag af fagligt, teknisk eller alment belærende Indhold	12.500 —
Udgifter vedrørende de af Stats-Laanefondens Midler bevilgede rentebærende Udlaan til Haandværkere og smaa industridrivende til Anskaffelse af Motorer og Værktøjsmaskiner	2.000 —
Udgifter ved Tilsyn med den tekniske Undervisning	6.000 —
Til Husflidens Fremme	40.000 —
Bidrag til Foreningen til Lærlinges Uddannelse i Industri og Haandværk	2.000 —
Bidrag til Fagskolen for Boghaandværk	4.000 —
Til Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder i Kjøbenhavn	10.000 —
Bidrag til det af Industriforeningen i Kjøbenhavn udgivne Tidsskrift for Industri	2.000 —
Bidrag til det af Teknisk Forening og Elektroteknisk Forening udgivne Tidsskrift	3.000 —
Til Haandværkssvendes Rejseforeninger	6.000 —
Tilskud til Driften af det danske Kunstindustrimusæum, 6te Del af et 10-aarigt Bidrag paa 100.000 Kr., forhøjet ekstraordinært for 3 Aar med 5000 Kr. aarlig	15.000 —
Ekstraordinære Bidrag til de tekniske Skolers Bygninger i Kolind, Hasle, Struer, Hadsten, Fakse, Svendborg og Kolding, tilsammen	71.900 —
Ekstraordinært Bidrag til Indretning af et maskinelt og elektro-teknisk Laboratorium til Brug for Odense tekniske Skoles »Maskinbygnings Teknikum«, 1ste Del af en 2 aarig Bevilling paa ialt 26.250 Kr.	13.125 —

Ministeriet for offentlige Arbejder.

De kongelige Bygninger samt Amtmandsboligerne:	
Til Bygningstilsyn	31.900 —
Vedligeholdelse	56.585 —
Hovedistandsættelses- og ekstraordinære Arbejder	119.575 —
Uforudsete Bygningsarbejder	10.000 —
Lønninger og Lønningstillæg	22.964 —
Belysning og Opvarmning	28.126 —
De kongelige Haver	75.662 —
Udgifter vedrørende Rigsdagsbygningen	5.658 —

Justitsministeriet.

Til Vedligeholdelse og Drift af det gamle Raad- og Domhus i Kjøbenhavn	18.200 —
Straffeanstalterne: Bygningsvæsen	49.425 —
Sindssygeanstalterne: Bygningsvæsen	145.323 —
Til Vedligeholdelse af Serum-Instituttets Bygninger, Skatter m. m.	2.100 —

Til Hovedistandsættelsesarbejder ved samme	11.043 Kr.
Til Opførelse og Indretning af en bakteriologisk Diagnosestation for farlige epidemiske Sygdomme	18.500 —

Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Aarligt Tilskud til en ny Kirke i Skive Købstad, saa længe Enke efter Apoteker i Skive G. Norgaard Pethrea Magdalena, født Feller, lever	1.800 —
Tilskud til Opførelsen af en Kirke i Ejby i Odense Vor Frue Landsogn	18.500 —
Tilskud til Opførelsen af en Kirke i Klarup i Taars Sogn i Aalborg Stift	18.500 —
Tilskud til Opførelsen af en Kirke i Koldmose i Trannum Sogn i Aalborg Stift	18.500 —
Tilskud til Opførelsen af en Kirke i Badskær i Hørby Sogn i Aalborg Stift	18.500 —
Tilskud til Opførelsen af et Kapel paa Tyborøn under Aalborg Stift	10.000 —
Tilskud til Opførelsen af en Kapellanbolig i Vejgaard under Aalborg Stift	8.500 —
Tilskud til Opførelsen af en Kapellanbolig i Jetsmark i Aalborg Stift	8.000 —
Tilskud til Opførelsen af en Kirke i Gudumholm Stationsby i Viborg Stift	18.500 —
Tilskud til Opførelsen af en Kirke i Ry Stationsby i Dover Sogn i Aarhus Stift	18.500 —
Tilskud til Opførelsen af en Kirke i Vesterhede i Hejnsvig Sogn i Ribe Stift	18.500 —
Tilskud til Opførelsen af en Præstebolig i Hejnsvig	8.000 —
Til Udgifter ved det grønlandske Kirke- og Skolevæsens Bygninger anslaas	11.560 —
Bygningsudgifter ved Folkeskolevæsenet og dermed beslægtede Institutioner	34.129 —
Til Tegnelærerkursus	40.000 —
Det kgl. Akademi for de skønne Kunster (Udgift ÷ Indtægt)	107.507 —
Akademiets Stipendiefond	16 000 —
Tilskud til Aarhus, Odense, Aalborg, Randers, Ribe, Lolland-Falsters og Bornholms Kunstmusæer	19.000 —
Tilskud til Aarhus, Aalborg, Randers, Odense, Viborg, Ribe, Lolland-Falsters, Vendsyssels og Bornholms historiske Musæer samt til Musæet paa Koldinghus m. m.	11.300 —
Tilskud til Afholdelsen af Kunstudstillinger i Provinsbyerne	6.400 —
Vedligeholdelse af det kgl. Teaters Bygning	10.000 —
Rejseunderstøttelser til Videnskabsmænd og Kunstnere	18.500 —
Bygningsudgifter ved Universitetet	64.057 —
Bygningsudgifter ved Kommunitetet	46.000 —

Bygningsudgifter ved Polyteknisk Læreanstalt.................	9.965 Kr.
Til Udarbejdelse af Planer og Overslag vedrørende Opførelsen af en Bygning ved Polyteknisk Læreanstalt til Undervisningsbrug paa Professorboligernes Plads..........................	1.500 —
Bygningsudgifter ved Sorø Akademi........................	65.904 —
Til Videnskab og Kunst i Almindelighed......................	186.450 —
Til Fuldførelsen af et Monument for Holberg i Sorø, sidste Tiendedel af 20.000 Kr....................................	2.000 —

Finansministeriet.

Udgifter i Anledning af Lov af 15. Maj 1903 om Ejendomsskyld:	
Overskyldraadet: Honorarer, Medhjælp m. m.	26.100 —
Vurderingsformændene: Honorarer m. m....................	218.000 —
Vurderingsmændene: Honorarer m. m.	148.000 —
Toldvæsenet: Bygningsudgifter..........................	101.000 —
Mønten: Bygningsudgifter, Skatter m. m...................	11.000 —

Andre og overordentlige Statsudgifter.

Til dansk Ingeniørforening som Bidrag til Udgifterne ved Driften af Prøveanstalten for mekanisk Undersøgelse af Bygningsmaterialer	6.500 —
Til den af A. B. Christensen og M. Lublin bestyrede Læreanstalt for Elektroteknik (Fagskole for praktiske Elektroteknikere)	3.000 —
Tilskud til Udgifter ved Driften af Fagskolen for Haandværkere og mindre industridrivende, 2den Del af et 10-aarigt Bidrag paa 18.800 Kr. aarligt....................................	18.800 —
Til Bestridelse af Udgifterne ved en hele Landet omfattende Industri-, Landbrugs- og Kunstudstilling i Aarhus i Aaret 1909, indtil..	300.000 —
Til Genopførelsen af Christiansborg (3die Bidrag).............	636.000 —
Tilskud til Opførelse og Udvidelse af Tuberkulosehospitaler	109.520 —
Tilskud til Opførelsen af St. Josephs Søstrenes Sanatorium og yderligere Tilskud til sammes Tuberkulosehospital i Esbjerg ...	84.100 —
Tilskud til Byggeforetagender ved Handbjerg Pigehjem (»Hebron«)	1.000 —
Tilskud til forskellige Byggeforetagender ved Opdragelsesanstalten »Himmelbjerggaarden«..................................	21.500 —
Yderligere Tilskud til Opførelsen af det under Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse hørende Folkesanatorium ved Nakkebølle Fjord....................................	30.500 —
Tilskud til Opførelsen af Julemærkekomiteens Folkesanatorium »Luisehøj« ved Kolding................................	151.250 —
Til Undersøgelse og Istandsættelse m. m. af Kalkmalerier i Kirker og af kirkelige Inventariegenstande og Prydelser samt særlig mærkelige Gravstene og Gravmonumenter	10.500 —
Til Selskabet for Danmarks Kirkehistorie til Afholdelse af kirke- og kunsthistoriske Møder rundt om i Landet, 1ste Del af et 3-aarigt Bidrag..	1.500 —

Til en Restaurering af Stege Kirke, 2den Del af en 3-aarig Bevilling paa ialt 90.000 Kr.	30.000 Kr.
Tilskud til en Hovedistandsættelse af Taarup Kirke i Frørup Sogn i Fyns Stift	7.000 —
Tilskud til en større Istandsættelse af Dorf Kirke i Dronninglund Sogn i Aalborg Stift	1.000 —
Til Undersøgelse af samtlige Mindesmærker fra Fortiden og til disses Fredning	12.000 —
Ekstraordinært som 5te Del af en 5-aarig Bevilling paa 8000 Kr. aarlig	8.000 —
Ekstraordinært til Undersøgelse og Opmaaling af Voldsteder og Borgpladser, 3die Del af en 3-aarig Bevilling paa ialt 3000 Kr.	1.000 —
Til Udgifter ved Hammershus Slots Ruiner	1.200 —
Ekstraordinært som 1ste Del af en 3-aarig Bevilling paa ialt 12.560 Kr.	4.186 —
Udgifter ved Vordingborg Slots Ruiner	1.000 —
Ekstraordinært som 1ste Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 8000 Kr.	5.400 —
Til Udgifter ved Koldinghus Slots Ruiner	950 —
Til Udgifter ved Mariager Kloster	322 —
Til Udgifter ved Kalø Slots Ruiner, 3die Del af en 5-aarig Bevilling paa 4000 Kr.	800 —
Til dansk Folkemusæum	27.000 —
Til Kunstnernes Studieskole	3.000 —
Foreningen af 3. December 1892 til fortsat Udgivelse af et Blad med Opmaalinger af gammel nordisk Architektur, 2den Del af en ny 3-aarig Bevilling paa 400 Kr. aarlig	400 —
Tilskud til Musæet i Køge, 3die Del af en ekstraordinær 3-aarig Bevilling paa ialt 10.000 Kr.	4.000 —
Til Restaurering af det Ebeltoft Kommune tilhørende gamle Raadhus i Ebeltoft, 2den Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 13.800 Kr.	6.900 —
Til Hovedistandsættelse af Ribe Stiftsmusæums Bygning og Installering af Varmeapparat i samme, 1ste Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 15.000 Kr.	7.500 —
Til Erhvervelse af de af Billedhuggerinden Fru Anna Carl-Nielsen udførte Modeller til Bronceklædningen af de 3 Porte til Ribe Domkirke	1.200 —
Til Opførelse af en Bygning for Herning Musæum, 1ste Del af en 2-aarig Bevilling paa ialt 31.500 Kr.	15.750 —
Udgift ved Fribefordring paa Statsbanerne til Fremme af humane, videnskabelige, kunstneriske eller andre Formaal, anslaaet til	274.000 —
Til Udvidelse af forskellige Statsbanestationer og Holdepladser	833.300 —
Til Udvidelse af Statsbanernes Centralværksted i Aarhus (1ste Bidrag)	100.000 —

Til Foranstaltninger paa Aarhus Statsbanestation i Anledning af Landsudstillingen i 1909 (1ste Bidrag) .... 100.000 Kr.
Til Erhvervelse af en Grund i Thisted og Opførelse paa samme af en Stationsbygning for Telegrafvæsenet .... 32.600 —
Til Anlæg af Kjøbenhavns Personbanegaard m. m. .... 1.500.000 —
Til Anlæg af et nyt Centralværksted i Kjøbenhavn for Statsbanernes Maskinafdeling .... 792.000 —

FORSKELLIGT.

Kerteminde nye Raadhus. Til Konkurrencen var der indleveret 34 Projekter. Ved Bedømmelsen, som fandt Sted den 4. ds., blev der tildelt Architekterne VALDEMAR SCHMIDT 400 Kr., H. KOCH og CARL PETERSEN 200 Kr., CHRISTOF HANSEN 200 Kr. og KNUD HENNINGSEN 200 Kr. Desuden blev 2 Projekter indstillet til Ekstrapræmie (mrk. »Laurentius« og 2 koncentriske Cirkler, hvorigennem et lodretstaaende Sværd, og J. S. 1908). Konkurrencetegningerne er offentlig udstillede paa Raadhuset til Søndag den 12. ds. inkl. (Tog fra Kjøbenhavn Kl. 8,30 Form., i Kerteminde Kl. 2,03 Eftm., fra Kerteminde Kl. 3,21 Eftm., i Kjøbenhavn 8,49 Eftm.)

— Ved Meddelelsen af ovenstaaende skal Udvalget endvidere oplyse, at Dommernes Begrundelse af den stedfundne Bedømmelse vil være fremlagt for Foreningens Medlemmer i den kommende Uge paa Kontoret Helgolandsgade 5 St., daglig Kl. 10—2.

Endvidere opfordrer Udvalget d'Hrr., der har konkurreret i Kerteminde, og som maatte være villige til at udlaane deres Tegninger til en Udstilling af disse i Kjøbenhavn, om at meddele undertegnede Leder af Udvalget dette, da der, efter de Architekters Udsagn, som har deltaget i Bedømmelsen, til denne var indsendt en Mængde smukke Arbejder, som man ikke kunde præmiere, men som det vilde have megen Interesse for Foreningens Medlemmer at lære at kende.

Forsaavidt Tanken finder videre Tilslutning, vil Udvalget foranstalte en saadan Udstilling.

Foreningens Konkurrenceudvalg.
FRED. L. LEVY,
p. t. Leder af Udvalget.

❦

Konkurrencen om Kirken i Rønne. Vi er anmodede om at oplyse, at der efter den 12. April ikke vil blive udleveret flere Programmer til Konkurrencen.

❦

Bognyt. Udkommet er: P. KØBKE: »De danske Kirkebygninger«, ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. Andet forøgede Oplag med 136 Billeder.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion; Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

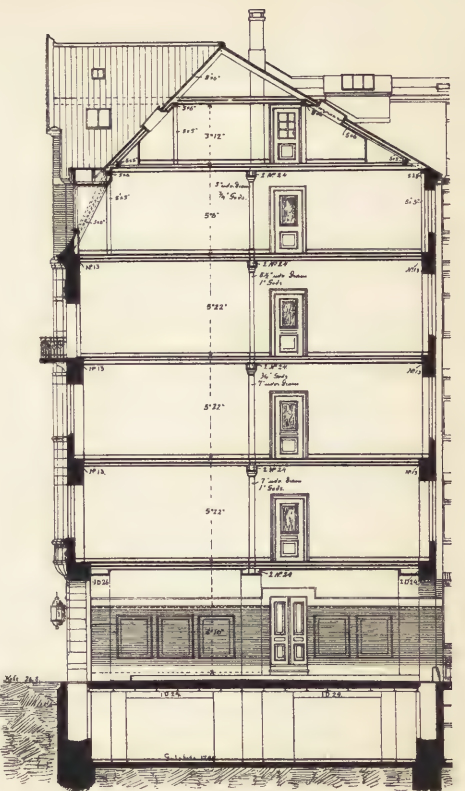
KJØBENHAVN
DEN 18. APRIL 1908
10. AARGANG № 29

NØRREGADE 5 & 7.

TILKENDT KOMMUNENS BYGGEPRÆMIE. ARCHITEKTER V. OG B. INGEMANN.

·SNIT·

NØRREGADE 5 OG 7.

ALSBOE

Facade mod Nørregade

Facade mod Nørregade

V. R. Ingemann

5 4 3 2 1 0 5 10 15 20 25 30 35 40 45

NØRREGADE 5 OG 7.

Ejendommen er bygget med det Formaal at udlejes til Forretningsbrug, dog saaledes, at den kan indrettes til Beboelse, og i Forhuset mod Nørregade har Ejeren, Grosserer Jørgen Petersen, indrettet sin Privatlejlighed paa 3die Sal. Baghuset optages ganske af Ejerens Skotøjsfabrik. Bygningens Kælder og Stue er udført i Granit, de øvrige Etager er murede af røde, haandstrøgne Sten med Gesimser og Indfatninger af støbt Cement, da Bremersandsten, der oprindelig var projekteret, ved Licitationen viste sig at overstige den Sum, som Bygherren havde bestemt at ofre paa Façadeudsmykningen. Taget er dækket med mørkt glaserede Tagsten fra Frederiksholms Teglværk. Kvistene er beklædte med Kobber, der ligeledes er anvendt til Rendearbejde og Nedløbsrør.

Ved Bygningens Udførelse har følgende Haandværkere medvirket: Som Hovedentreprenør Murermester Zeltner; endvidere Tømrermester Zeltner, Snedkermester Hans A. Holm & Søn, Blikkenslagermester Drejer & Co., Malermester Seehusen og Glarmester Møller. Det støbte Arbejde til Façaderne samt Modellerne er udførte af Billedhugger Lamberg-Petersen. Som Bygningskonduktør har Architekt Bendixen haft det daglige Tilsyn.

V. & B. Ingemann.

SKØNVIRKE.

Kjøbenhavn er for Tiden rig paa Udstillinger af Skønvirke, og de ligger saa bekvemt i Nærheden af hinanden, at man let overkommer at se dem i Sammenhæng. »Selskabet for dekorativ Kunst« har sin permanente Udstilling, der for Tiden ganske domineres af Willumsen. Denne Kunstner har noget af Urskovens Friskhed og frodige Vildskab i sit Talent. Hans Samling af dekorative Tegninger og Keramik er noget saa helt for sig, saa friskt og oprindeligt, at det virker betagende paa den med almindelige europæiske Stilbegreber opflaskede Beskuer, ganske modsat den Tamhed og Artighed, der *kan* være faretruende hertillands.

HORNUNG & MØLLER: KLAVER, TEGNET AF TH. JØRGENSEN.

Med lignende Friskhed, men med rent ud monumental Sikkerhed virker Siegfred Wagner. En kunstnerisk Daad som det røde, lakerede Skab med forgyldte Ornamenter paa »Forening for Kunsthaandværk«s Udstilling er i Dristighed enestaaende, og dog virker Tingen harmonisk og selvfølgelig, fordi den er gjort

med overlegen Kunst. Men den vilde ganske vist ikke »staa« godt sammen med Møbler f. Eks. i Christian VIII's Stil; de vilde se skævt til denne røde Dejlighed!

Paa Johan Rohdes Udstilling er der ingen revolutionære Ideer; men man finder mange fine Møbler af en vis stilfærdig Ynde og gammeldags, fornem Ro. Og som Farverne i de forskellige Træsorter og i Betrækket er stillede sammen! — det kan ikke tænkes bedre.

HORNUNG & MØLLER: KLAVER. TEGNET AF BRUMMER.

RUD. RASMUSSEN: BUFFET. TEGNET AF BINDESBØLL.

Den Udstilling, den nystiftede »Forening for Kunsthaandværk« debuterer med, er i sin Helhed en meget vellykket Opvisning. Der findes meget dejligt Haandværksarbejde — ja uden at være chauvinistiske tør vi sige, i alt Fald om Møblerne, at disse ikke kan gøres bedre noget Steds i Verden for Tiden, men tværtimod efter vor Erfaring gøres meget ringere selv i Lande som England og

BRØDRENE LARSEN: REOL. TEGNET AF JOHAN ROHDE.

Tyskland. Hvorfor udfører vore Snedkere ikke deres Møbler til disse Lande? Der vilde sikkert kunne skabes et Marked derfor.

Paa Udstillingen er Møbelfirmaer som Bunch, Severin & Andreas Jensen, C. B. Hansen, Brødrene Larsen, J. P. Mørck & Søn, Jacob Petersen, Brødrene Plum og Rud. Rasmussen repræsenterede.

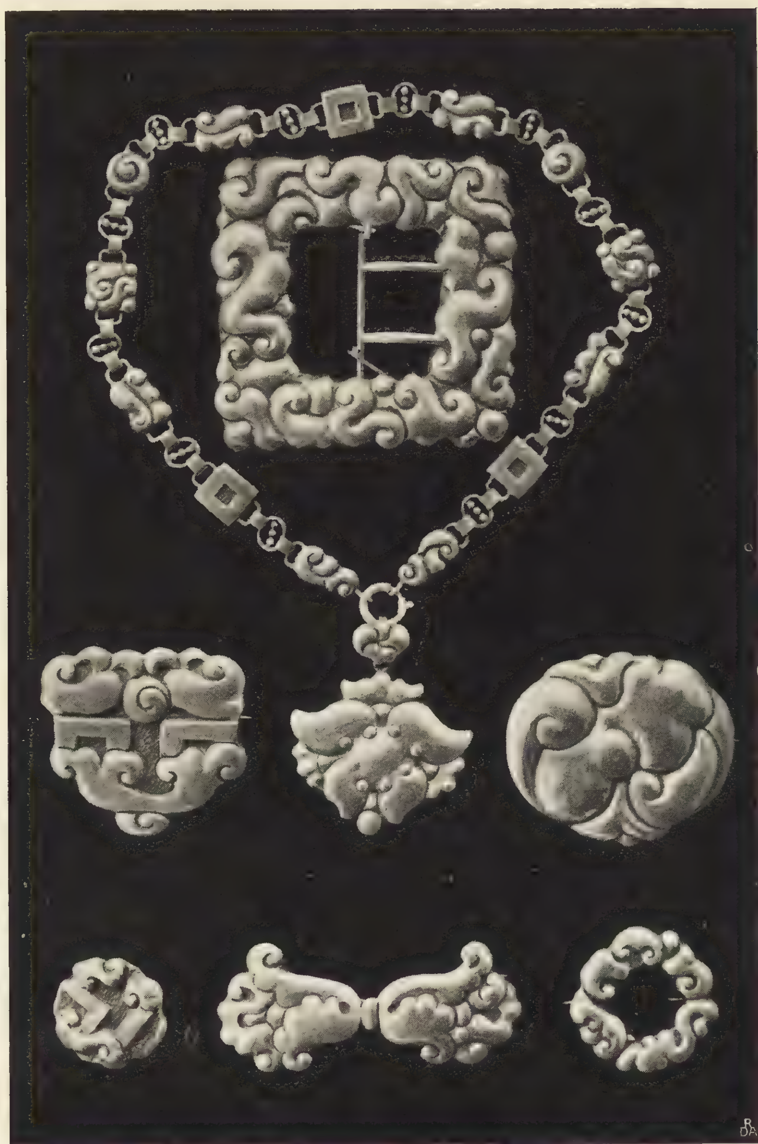
Ovenpaa den uheldige Udstilling i Tivoli af Dusin- og Fabriksvarer i forrige Maaned virker det meget oplivende at se noget godt og ærligt Snedkerarbejde. Men selv det bedste Arbejde bliver ikke til Skønvirke uden kunstnerisk Hjælp, og det er da et Held, at Haandværkets Mænd kan faa saa god Hjælp, som denne Udstilling tilfulde viser. Ogsaa her findes Arbejder af Johan Rohde;

DUVIER: GLASRUDE. TEGNET AF M. NYROP.

endvidere af Brummer, Leuning-Borch, Egil Fischer, Magdahl-Nielsen, A. E. Mørck, Packness o. fl. Bindesbøll har tegnet en Del Møbler, men de virker underligt tungt, for nogles Vedkommende er de ret daarligt opbyggede og uden Helhedsvirkning. Saa er hans Sølvsager og Bogbind langt interessantere.

Af smedede Arbejder har Oluf Schæbel en smuk Samling efter Tegninger

HOLGER KYSTER: SØLVSAGER. TEGNET AF BINDESBØLL.

af EDV. EGGELING. Det fortjener Anerkendelse, at vore Pianofortefabrikanter forsøger at faa sat Skik paa de uheldige Former, hvorunder Klavererne hidtil har optraadt i vore Stuer; saaledes HORNUNG & MØLLER og EMIL FELUMB, for hvilke forskellige Architekter har givet Tegninger — med større eller mindre Held.

Der findes smukke Glasmosaikarbejder af DUVIÈR og OVERGAARD og gode Bronzesager fra DALHOFF, TVERMOES & ABRAHAMSON og KJØBENHAVNS DØRGREBSFABRIK.

K. V.

Klicheerne til ovenstaaende Billeder er velvilligt udlaant os af »Foren. for Kunsthaandværk« og udført i »Dansk Reproduktionsanstalt«.

LIDT OM BYGGERIET PAA LANDET.

Der er i de senere Aar i »Architekten« skrevet en Del om Byggeriet paa Landet, og alle er enige om, at Landbobygningerne nu ikke opføres saa smukke som tidligere; man har udtalt Ønsket om, at Landboerne vilde tilegne sig den gamle smukke Maade at bygge paa og ikke i saa høj en Grad, som det nu er Tilfældet, søge at efterligne Købstædernes Architektur.

De fleste Landhaandværkere er sikkert ogsaa enige med Architekterne i, at Bindingsværkshuse med Straatag er de smukkeste i et dansk Landskab, og for godt et halvt Hundrede Aar siden blev alle Landbobygningerne ogsaa opførte af Bindingsværk og Straatag, men jeg mener ikke, at det var fordi man dengang havde Architekter til først at tegne Bygningerne, nej det var simpelthen af den Grund, at det den Gang var den billigste Maade at opføre en Bygning paa; man rejste først et Skelet af Træ, og saa udklinede man Mellemrummene med Ler, eller i de senere Aar udmurede man Mellemrummene først med lufttørrede, senere med brændte Sten; Vinduerne var med smaa Ruder, fordi store Ruder paa den Tid var vanskelige at fremstille.

GLASRUDE. TEGNET AF OVERGAARD.

Nu er der flere Architekter, der har ment, at Landhaandværkerne og de mindre Tegneskoler bærer Skylden for at der nu bygges mindre smukt paa Landet, men det er efter min Mening ikke altid helt rigtigt. Er Skolerne Skyld i det, bør de jo rettes eller afskaffes, er Landhaandværkerne Skyld i det, maa de jo nu staa paa et lavere Kulturtrin end tidligere, og det vil jo være et sørgeligt Resultat af alt det Arbejde og alle de Penge, der nu ofres paa den tekniske Uddannelse Landet over. Nej den største Grund til, at der nu ikke bygges saa smukt paa Landet, er den, at Landboerne nu er henviste til at opføre Bygningerne paa en anden Maade og af andre Materialier; Bindingsværk er nu alt for dyrt, og Straatag er et forældet Tækkemateriale.

Der tales saa meget om Straatagets gode Egenskaber, men der kan ogsaa nævnes mange meget slette Egenskaber ved et Straatag: for det første er det

SCHÆBEL: LYSEKRONE. TEGNET AF EDV. EGGELING.

brandfarligt, for det andet er Straatag et Arnested for Rotter, Mus og Insekter, for det tredie bliver det efter kort Tid fyldt med Støv, Spindelvæv og alt muligt andet Snavs og er ikke til at faa renset, for det fjerde er det meget dyrt at vedligeholde. Det betaler sig derfor ikke mere at tække med Straa eller Rør.

Med Hensyn til Bindingsværk skal jeg nævne, at det nu er kostbart at opføre og tillige ikke saa varigt eller saa fyldestgørende, som en massiv Mur, derfor bruges ikke Bindingsværk mere.

Naar man nu skal bygge billigt paa Landet, er man henvist til at bruge Kalksandsten eller brændte Mursten til Ydermuren og brændte Tagsten eller Cement-

tagsten til Taget; den Overgang fra Bindingsværk og Straatage til brændte Mursten og Cementtagsten er med Hensyn til Bygningernes Udseende mindre heldig, og Landhaandværkerne har ikke straks kunnet og kan vel heller ikke endnu løse den Opgave at bygge ligesaa smukke Bygninger af de nuværende billigste Materialier som de kunde for 50 à 100 Aar siden af de daværende billigste Materialier.

Det var mig derfor en Glæde, da Konkurrencen om Statshusmandsboligerne kom. Nu mente jeg, at Architekterne nok skulde løse Opgaven, men jeg er bleven meget skuffet i mine Forventninger ved at se Resultatet af Konkurrencen. Architekterne er nemlig saa godt som alle gaaet uden om Opgaven, nemlig en Forandring af Bygningernes Ydre. Stentage og Grundmur kan vi nu ikke komme uden om paa Landet, fordi det nu er langt det mest praktiske og særlig det billigste Materiale, større Vinduer kræves ogsaa, fordi der nu ogsaa paa Landet kræves mere Lys i Beboelse og Stalde, og de større Vinduer er nu tillige billigere at lave og lettere at holde rene end Vinduer med Krydssprodser.

Opgaven er derfor nu den at opføre smukkere Landbobygninger med større Vinduer, Stentag og ingen Bindingsværk i Ydermuren. Jeg mener, den Opgave kan løses; det er derfor beklageligt, at Architekterne ved Konkurrencen om Statshusmandsboliger er gaaet uden om den.

Naar vi kommer 50 Aar længere frem i Tiden, er Opgaven maaske en ganske anden, der bygges maaske da med helt andre Materialier; bliver det Tilfældet, ja saa staar Bygningerne paa Landet og viser tilbage til hver sin Tid; kan man tænke sig noget smukkere?

En Bygmester i det sydlige Jylland.

* *

Da det forekommer os vigtigt, at det foreliggende Spørgsmaal bliver saa alsidigt belyst som muligt, har vi optaget ovenstaaende Indlæg, skønt vi ikke i et og alt deler de deri fremsatte Tanker. Vi forstaar saaledes ikke den megen Tale om Bindingsværk, da kun yderst faa af Konkurrenterne havde benyttet dette Materiale. At ikke alle Landboere er enige med Indsenderen i hans Anskuelser om Straatag fremgaar bl. a. deraf, at dette Materiale var tænkt anvendt ved mange Projekter, udførte af Landhaandværkere.

Red.

ET JUBILÆUM.

Igaar, Fredag den 17. April, var det 25 Aar siden, Architekt Hans Jørgen Holm blev Professor ved Kunstakademiets Architekturskole. Han var dog den Gang ikke nogen ny Mand paa Charlottenborg, hvor han allerede fra 1866 til 1879 havde virket som Assistent ved Undervisningen i Architektur.

Det er saaledes en meget lang Aarrække, Professor Holm har været knyttet til vort Kunstakademi, og saa godt som alle nulevende Architekter har været hans Elever. Uden i egentlig Forstand at have dannet Skole, kan man sige, at »Mester Holm« har haft en meget stærk Indflydelse paa den yngre Architekt-

generation, og navnlig gennem sin levende Kærlighed til gammel, dansk Bygningskunst har hævet Studiet heraf og søgt Anvendelsen af dens Former og Væsen overført paa Nutidens Bygninger.

Dette er Prof. Holms uvisnelige Fortjeneste: at han har gjort Bygningskunsten *hjemlig* for os, og det skal han have Tak for.

Skønt vi ikke mistænker Professor Holm for at være nogen Ynder af Jubilæumsbegejstring eller officiel Røgelse, vil vi dog bede ham gennem disse Linier modtage Architektstandens Tak for hans Arbejde i de 25 Aar. Det er et godt Arbejde, der skulde og burde gøres, og vi tvivler paa, at *nogen anden* Samtidig vilde kunne have gjort det.

FORSKELLIGT.

Udnævnelse. Etatsraad, Architekt Vilh. Petersen er fornylig blevet udnævnt til Æresmedlem af Kunstakademiet i Florens.

Christiansborg-Platten. Hr. Redaktør! Maa jeg have Lov til at faa oplyst, at den Reklame, der for Tiden skilter for »Christiansborg-Platten«, ikke er tegnet af mig, skønt mit Navn er angivet derpaa. Jeg har nok gjort en Tegning til Platten (som er købt af Bertelsens Boghandels Forlag), men den er paa Reklameskiltet bleven »forbedret« af vedkommende Reproduktionsanstalt!

Ærbødigst Knud V. Engelhardt.

Landsudstillingen i Aarhus. Den af Landsudstillingen udskrevne Konkurrence om en Plakat og 2 Platter (1 Aarhus- og 1 Udstillingsplatte) samt et Bomærke for Udstillingen er nu sluttet og Bedømmelsen foretaget af den nedsatte Censurkomité.

Resultatet af Bedømmelsen blev: *En Udstillingsplakat*, tegnet af V. Sandstrøm, Kjøbenhavn, honoreredes med 400 Kr., medens andre 400 Kr. fordeltes som Præmier til Architekt Beenfeldt, Kjøbenhavn, (150 Kr.), Tegneren Emil Winther, Valby, (50 Kr.), Tegneren Knud V. Engelhardt, Kjøbenhavn, (50 Kr.) og et Udkast, mærket »L. H.« i en Cirkel, men indkommet uden Navnekonvolut (150 Kr.).

En Aarhusplatte, tegnet af Ove Sternow, honoreredes med 150 Kr., Tegneren Emil Winther, Valby, fik 100 Kr., Jens Ravnholt, Aarhus, 50 Kr.

En Landsudstillingsplatte af Ove Sternow honoreredes med 150 Kr., for andre Udkast tilkendtes der Osvald Hartung, Kjøbenhavn, 50 Kr., Emil Winther 50 Kr. og den ovennævnte anonyme (L. H.) 50 Kr.

Et Bomærke, tegnet af Kunstneren V. Engelhardt, belønnedes med 100 Kr.; J. Ølsgaard, Aarhus, og Ove Svensson, Kjøbenhavn, fik hver 50 Kr. for deres Udkast.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion; Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 25. APRIL 1908
10. AARGANG № 30

ARBEJDERBOLIGER VED LYNGBYVEJ.

ARBEJDERBOLIGER VED LYNGBYVEJ.
TILKENDT KOMMUNENS BYGGEPRÆMIE.

ARCHITEKT
CHRISTEN LARSEN.

Arbejdernes Byggeforening, hvis Formaal er at opføre smaa Beboelseshuse, der overgaar til Selveje, og samtidig at virke som en god Sparekasse, har indtil Dato opført 1313 Huse.

De her gengivne Huse er opførte paa Foreningens Grund ved Lyngbyvej, hvor der er projekteret ca. 360 Huse.

De forskellige Arbejder er udførte af Murermestrene N. Juul Petersen og Schrøder & Unmack, Tømrermestrene Anton Christensen, Julius Nielsen og A/S Oscar Køhler, De forenede Snedkerier (Oxelberg), Snedkermestrene Hans A. Holm & Søn, Gas- og Vandmestrene Hans Pers og Hermansen & Lannoy, Malermestrene Gøtke og Joh. N. Schiøler samt Glarmester E. Guhle.

Christen Larsen.

DE NYE KILOMETER-VEJSTEN.

Fra Formændene for Dansk Billedhuggersamfund, Selskabet for dekorativ Kunst og Akademisk Architektforening i Forening med Direktøren for Nationalmusæets 2den Afdeling er der til Amtsraadene udsendt følgende Skrivelse:

Facadeparti mod H. P. Ørumsgade

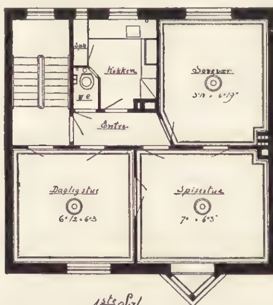

Planer af et Treværelsers Hus

Paa Loftet 3 Pulterkamre og 1 Tørrerum

Stue

1ste Sal

2den Sal

ARBEJDERBOLIGER VED LYNGBYVEJ.

De nye Vejmærker, som vil være en nødvendig Følge af Meterlovens Ikrafttræden, og hvis Tilvejebringelse og Opstilling jo vil paahvile Landets Amter, giver os Anledning til at fremkomme med nogle Bemærkninger, som formentlig bør tages under Overvejelse ved Sagens Behandling.

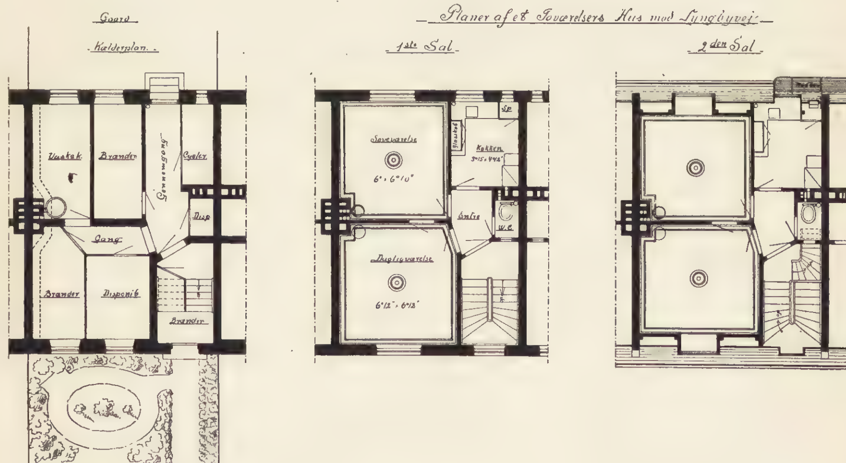
At der vil blive Tale om store Udgifter, og at det maa være en væsentlig Del af Opgaven at bringe disse ned til det, indenfor rimelige Grænser, mindst

mulige, er os ganske indlysende; men for at dette skal kunne ske Fyldest, er det nødvendigt, at alle Hensyn bliver omhyggeligt drøftede af fuldtud sagkyndige Mænd paa alle de Omraader, der her bør komme i Betragtning.

Saavel de praktiske som de kulturelle og æsthetiske Krav bør ske lige Ret, og vi tilllader os derfor at henlede Opmærksomheden paa den Betydning, det

ARBEJDERBOLIGER VED LYNGBYVEJ.

vil kunne have, at benytte den Hjælp, som undertegnede Foreninger herved tilbyder.

Det vil være de ærede Amtsraad bekendt, at der blandt de gamle Milepæle, som er en Pryd for vore Landeveje, findes adskillige fortræffelige og monumentale Sten i mange forskellige Former. Ved deres Fjernelse bør deres senere

Skæbne grundigt overvejes, ligesom den Tradition, der her muligvis kan bygges videre paa, ikke maa gaa tabt. De mange forskellige Materialer, der staar til Raadighed i vore Dage, frembyder ligeledes et Felt, der er saa betydningsfuldt, at et rigtigt Valg kan være meget vanskeligt at træffe. Et Fejlgreb her vil kunne faa indgribende Betydning i mange Henseender — ikke mindst økonomisk. Vi nærer ikke Tvivl om, at den tekniske og kunstneriske Uddannelse, vore Foreningers Medlemmer sidder inde med, vil kunne drages til Nytte ved denne Lejlighed.

Den Bevægelse, der i den senere Tid er rejst herhjemme, og som Amtsraadene sikkert maa være stærkt interesserede i — at søge gennemført et bedre Byggesæt paa Landet — og som netop tager Sigte paa med rimelige Midler at skabe praktiske og smukke Bygninger, er en Sag, der er parallelt løbende med denne. For at løse den første Opgave har man med Rette taget de bedste

ARBEJDERBOLIGER VED LYNGBYVEJ.

Kræfter i Brug — vi tænker bl. a. paa Konkurrencen om Statshusmandsboligerne, som foreløbig har givet Sagen et godt Stød fremad.

Det forekommer os, at man, ved at slaa ind paa en lignende Vej, maatte kunne opnaa gode Resultater ogsaa for denne Sags Vedkommende. Ved at nedsætte et Udvalg til at behandle Sagen, og i hvilket Amtsvejinspektører, som Delegerede fra Amtsraadene, i Forbindelse med Repræsentanter for de nedennævnte Foreninger og Nationalmuseet arbejdede paa at skabe et godt og klart Program, kunde muligvis en Konkurrence forberedes.

Et saadant Samarbejde skal vi herved tillade os at bringe i Forslag.

Vi undlader ikke at tilføje, at en ligelydende Skrivelse er tilstillet samtlige Amtsvejinspektører — der, efter hvad der er os bekendt, allerede er traadte sammen, denne Sag angaaende — med Anmodning om at sætte sig i Forbindelse med Amtsraadene.

PROFESSOR HANS J. HOLMS JUBILÆUM.

Foruden Bestyrelsen for Akademisk Architektforening modtog Prof. Holm paa sin Jubilæumsdag Deputationer fra Kunstakademiet og Skoleraadet, der begge overrakte Adresser. Af Skoleraadets Adresse, der, som rimeligt var, mest tog Sigte paa Prof. Holms Lærergærning, har vi faaet Tilladelse til at anføre Slutningen, der lød saaledes:

»Om De idag standser et Øjeblik og ser tilbage over den lange Arbejdsdag, da vil *det* være den smukkeste Tak og Løn, at De ser, hvor der har været Grøde i Deres Gærning, hvor det har spiret langs de Veje, De fulgte.

Skoleraadet siger Dem da sin varmeste Tak for Deres rige og frugtbringende Lærergærning: det vil blive vidnet, at De har været en Lærer og Opdrager til menneskeligt og kunstnerisk Retsind, og at De har vejledet de unge gennem dybere Forstaaelse og inderligere Tilegnelse til Troskab og Sanddruhed mod dansk Bygningskunst.«

Bestyrelsen for »Foreningen af 3. Decbr.« mødte ogsaa med en Adresse, saalydende:

Kære Hr. Architekt, Professor Hans J. Holm!

Da det idag den 17. April 1908 er 25 Aar siden, De blev Professor ved det kgl. Akademi for de skønne Kunster, bringer vi unge Dem vor bedste Tak, fordi De altid har været os saa god og hjælpsom en Lærer paa Skolen, saa venlig og kammeratlig en Gæst i vor Forening.

Derfor ønsker vi Dem alle hjærtelig til Lykke, idet vi udtaler det Haab, at De rigtig ofte endnu maa opleve at faa Beviser for, at Deres trofaste Lærergærning ikke har været øvet forgæves for

Deres taknemlige Elever.
Foreningen af 3. Decbr. 1892.

DE TEKNISKE SKOLER.

Architekt Mørk-Hansens mismodige Spørgsmaal i Artiklen »Ak, hvor forandret« i »Architekten«s 22. Hæfte: »Er dette Resultatet af vore tekniske Skoler i hver en By?« synes at have vakt en stærk Misstemning iblandt de tekniske Skolers Mænd. Foruden de Indlæg, der siden har været optagne her i »Architekten«, er der i »Teknisk Skoletidende« fremkommet en længere Artikel fra en anonym Indsender, hvori der paa det kraftigste protesteres mod Berettigelsen af dette Spørgsmaal. Vi har faaet det Nummer tilsendt, hvori nævnte Artikel er optaget, og det maa vel saa være den ærede Redaktions Mening, at vi skulde indlade os i en Polemik med den anonyme Forfatter, hvilket i og for sig kunde synes naturligt, da Æmnet er saa alvorligt og af en saadan Vigtighed for vort Lands Byggeri og Haandværkerstand. Men en Polemik med den paagældende Artikel som Udgangspunkt er paa Forhaand udelukket paa Grund af dens rent ud uhøflige Form og paa Grund af en Række Udtalelser, der er saa fornærmende

for Architektstanden, at vi kun kan beklage, at Redaktionen af et Tidsskrift som »Teknisk Skoletidende« uden Forbehold optager den Art Skriverier, hvilket saa. sandt ikke giver os høje Tanker om dette Tidsskrifts Ledelse. At Meningerne om en Sag kan være forskellige og at der i en Diskussion herom kan falde skarpe Udtalelser, kan tilgives og glemmes, men at kaste Skarn paa sine Modstandere er grimt, og det eneste Vaaben herimod — for Gentlemen — er Tavshed.

Vi skal derfor ikke komme ind paa en Imødegaaelse af den anonyme Forfatters mange Udfald mod vor Stand, men derimod overraske ham ved at citere en Udtalelse af ham, der har glædet os meget, fordi den ganske falder sammen med, hvad vi skrev i 24. Hæfte af »Architekten«, og fordi denne Udtalelse netop rammer Kærnen i Sagen: en fyldigere Undervisning i de tekniske Skoler. Han skriver følgende: »Hvis ikke »Architekten« ved det, skal det siges den nu, at blandt det meget andet, som de tekniske Skoler *nødvendigvis maa tage op* *). er ogsaa en af Hovedopgaverne, at bibringe de unge Haandværkere Forstaaelse af og Respekt for alt, hvad der er skønt, ogsaa i Architekturen. Men de tekniske Skoler som Institution er jo endnu kun i deres første Udviklingsstadium, og hidindtil har de fleste af disse arbejdet med forholdsvis beskedne Midler. Der gøres dog Aar for Aar et stort Arbejde bl. a. paa Statens Tegnelærerkursus for at organisere og forbedre Vilkaarene ogsaa for denne Side af Undervisningen. Men det maa vel betragtes som ret urimeligt straks at forlange synlige Vidnesbyrd i det praktiske Liv o. s. v.« — Nej, vi forlanger ikke Mirakler, men vi forlanger netop ogsaa, at de tekniske Skoler *nødvendigvis maa tage den Sag op*, og da dette, som enhver kan se, var Kærnepunktet i vor Artikel, behøvede den anonyme »Lærer ved en teknisk Skole« slet ikke at stille sig saa haanlig an. Lykkes det kun at blive enige om Hovedsagen, bør alle andre Hensyn vige, og at de tekniske Skoler paa dette væsentlige Punkt endnu er ufuldkomne, kan vi altsaa nok blive enige om. Det er da altid en Begyndelse!

STATSHUSMANDSBOLIGERNE.

Foranlediget af Hr. Bygmester Andersens Artikel i »Architekten«s Hæfte 28 d. A. om Konkurrencen til Statshusmandshuse, tillader jeg mig at udtale følgende:

Jeg gaar ud fra, at der er bygget Husmandshuse til den opgivne Sum: 3000 Kr., og som i det væsentlige indeholder de Rum, som Programmet for Konkurrencen opgav. Disse Boliger har den Fejl, at det ydre og mulig ogsaa det indre var afskrækkende hæsligt. Det er min Overbevisning, at har Husmænd kunnet opføre de grimme Huse for 3000 Kr., maa der ogsaa kunne bygges et tiltalende Hus for samme Beløb, naar det bebyggede Areal ikke forøges.

*) Udhævet af os.

Der kan tages højst forskelligt paa den økonomiske Side af en Byggesag, og Arbejdets Værdi er en anden paa Landet end i Byen, fordi Landboerne faar Livets Fornødenheder langt billigere. At man ofte bygger billigt paa Landet, skal jeg anføre et Eksempel paa:

For en Del Aar siden kom jeg til Byen Enslev ved Grenaa. Byen var nylig afbrændt, og Beboerne var ved at opbygge deres Gaarde. I en Samtale med en af de arbejdende Haandværkere oplyste denne, at en Bondegaard paa 3 Længer: Stuehus, Stald og Lade, blev opført for 11.000 Kr. + Kørsler og andet, som kunde udføres af Gaardens Folk. Stuehuset var ret anseligt, med den lange Række kedelige Vinduer, som er almindelige. — Derefter maa man antage, at et Husmandshus maa kunne opføres for ca. 3000 Kr., naar Sagen lægges rigtig til rette.

Kjøbenhavn, April 1908.

V. Ahlmann.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Tegninger af ældre nordisk Architektur. Udg. af H. Storck, Hagerups Forlag. Femte Samling, første Række, foreligger nu med 18 Blade og et oplysende Register. Vi maa alle være Professor Storck teknemlige for hans vedvarende Interesse og utrættelige Arbejde for dette Værk, der altid vil være en værdifuld Kilde til Studiet af gammel dansk Bygningskunst. Det foreliggende Bind indeholder bl. a. Opmaalinger af Kong Hans'es Gaard i Aalborg (af H. Storck), som ret viser, hvilken Blindhed og Uforstand der i sin Tid var den raadende, da denne udmærkede og smukke Bygning blev dømt til Undergang.

Endvidere findes der Tegninger af Præstø Kirke (P. Methling og P. Holsøe), Ove Gieddes Gaard i Didrik Badskærsgang (E. Madvig og T. Henningsen), Helligaandskirkens Vaabenhus (T. Henningsen), Holstebro Kirke (V. Ahlmann) og en Samling nydelige »Skitsebogsblade« fra Næstved af H. Storck, tre Bindingsværkshuse, der naturligvis forlængst er dels nedrevne, dels omkalfatrede.

Die Welt in Farben. 40 Hæfter. Internationaler Weltverlag, Berlin. Tilsendt af G. Chr. Ursins Efterfølger.

Som bekendt er det i de senere Aar lykkedes at fremstille farvede Fotografier direkte efter Naturen og at gengive dem grafisk. Disse Billeder kan ikke sammenlignes med de tidligere Forsøg paa farvet Gengivelse, der blev til ved, at man ovenpaa det sorttrykte Billede (efter Zinkætsning, Lystryk el. lign.) paatrykte forskellige Farver. Paa denne Maade er de fleste af de kolorerede Prospektkort fremstillede, der nu opfylder Jorden, og i Almindelighed er fæle at se paa.

I det foreliggende Pragtværk er Billederne frembragte efter den førstnævnte Metode; det maa siges, at der ad denne Vej er opnaaet ret forbavsende Resultater, og Værket betegner i grafisk Henseende et Højdepunkt. Særligt Gengivelsen af Lufttonerne er virkelig udmærket, de grønne Farver synes foreløbig

at være de vanskeligste. Naturligvis er det overhovedet umuligt ad mekanisk Vej at frembringe denne Uendelighed af Nuancer, som Naturens Farveskala indeholder. Men naar passende Motiver vælges, kan der faas meget illuderende Virkninger frem, og Billederne er i saa Henseende i Almindelighed valgte med stor Skønsomhed.

Værket indeholder 120 Billeder fra Italien, Tyskland, Schweiz og Østrig, og man kan have megen Glæde af i Tanken at gøre en Rejse til de mange skønne Egne, hvorfra Motiverne er hentede, ligesom det for de Mennesker, der har været saa lykkelige at se disse i Virkeligheden, kan være et fornøjeligt Erindringsmiddel.

Teksten, der ogsaa indeholder mange Billeder, er forfattet af den som Natur- og Kunstven lige bekendte Dr. Johannes Emmer, Generalsekretær i den tysk-østrigske Alpeforening.

FORSKELLIGT.

Den bygningstekniske Skole. Paa Kunstakademiets Budget paa Finansloven findes en Post, der hedder: Til Installationsudgifter til den bygningstekniske Skole 4600 Kr. Da denne Skole saaledes nu snart skal træde i Virksomhed, vilde det have Interesse at erfare, hvorledes den tænkes ordnet, hvem der skal være Lærere derved og Leder deraf m. m.

Kerteminde-Konkurrencen. Da der ikke har meldt sig et tilstrækkeligt Antal Deltagere til den Udstilling af de ved Kerteminde-Konkurrencen fremkomne Arbejder, som Konkurrenceudvalget havde ønsket at tilvejebringe her i Byen, vil Udstillingen ikke blive afholdt, og bedes de Konkurrerende om snarest ved Henvendelse til Hr. Borgmester v. Wylich at lade deres Arbejder afhente i Kerteminde.

Fred. L. Levy,
p. t. Leder af Konkurrenceudvalget.

Da der efter Sigende var indleveret mange gode Arbejder til denne Konkurrence, maa dette Udfald meget beklages af alle, der havde glædet sig til at se den paatænkte Udstilling. Vi forstaar ikke, hvad Deltagerne kan have imod en saadan Udstilling, og er nærmest tilbøjelige til at tro, at enkelte kun af Glemsomhed (eller Magelighed!) har forsømt at gøre Anmeldelse. Mon det derfor ikke var tænkeligt, at Udstillingen alligevel paa en eller anden Maade kunde bringes i Stand?

Red.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 2. MAJ 1908
10. AARGANG № 31

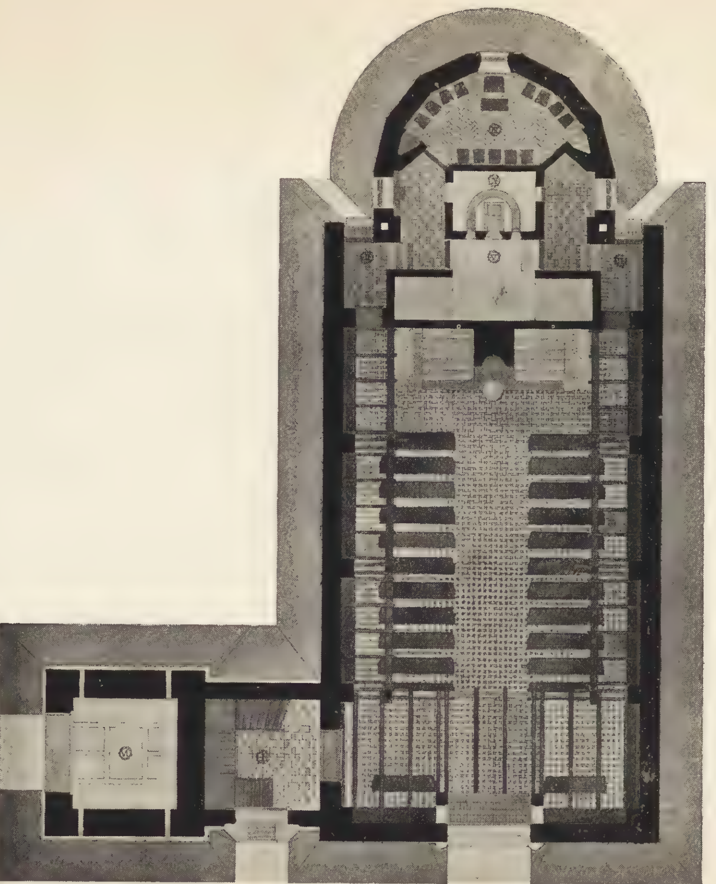
KIRKE VED TAASTRUP.

TAASTRUP KIRKE.

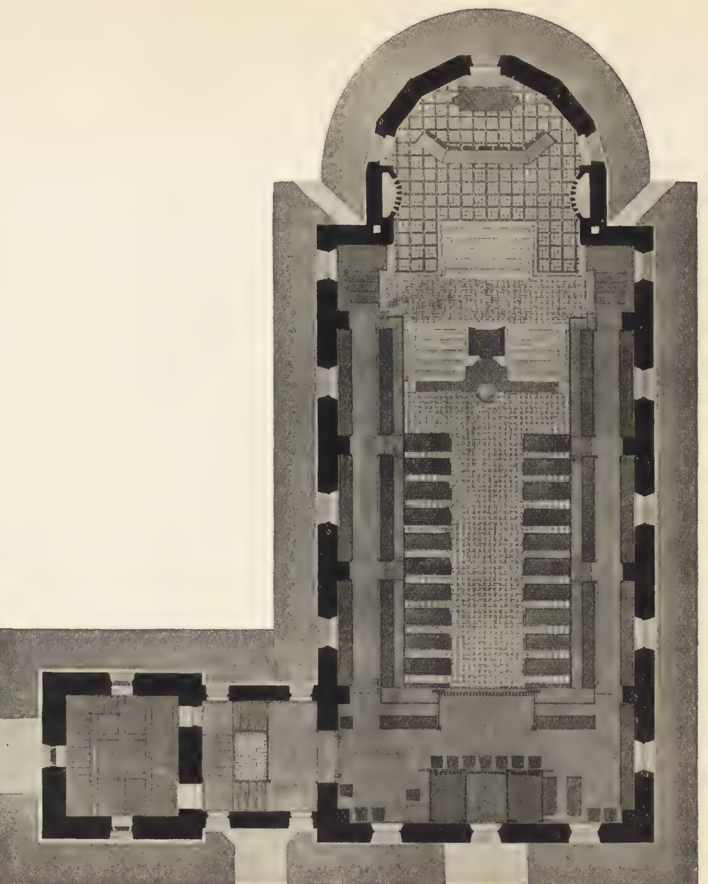
ARCHITEKT
HOLGER JACOBSEN.

Beboerne ved Taastrup Station, Klovtofte og Taastrup-Valby, der hidtil har maattet søge Kirken i Høje-Taastrup, har ved Tilskud fra Kirke- og Undervisningsvæsenet og ved Indsamling blandt Menigheden faaet de nødvendige Midler til Opførelsen af den her afbildede lille Kirke, som ligger ved Taastrup Station.

TAASTRUP KIRKE.

I. Vaabenhus. II. Forstue. III. Præstens Værelse. IV. Varmeværk. V. Fyrplade.
VI. Kisterum.

Kirken har kostet ca. 38.000 Kroner, hvoraf de 18.500 var Tilskud fra Statskassen. Byggepladsen blev skænket af Proprietær IBSEN. Kirkens Retning er Vest—Øst; den er af Hensyn til Landevejen drejet saaledes, at Koret ligger i Vest, Taarnet i Øst. Kirkens Ydre er opført af haandstrøgne, gule Sten, skuret og hvidtet; den skulde være hvid for at lyse op i Landskabet. Taarnet, der er rykket bort fra Kirken, for at komme for Enden af en Vej, giver i underste Etage Plads til 2 Kister. Kirkens Tag er røde Teglsten. Foruden

TAASTRUP KIRKE.

Adgangen gennem Vaabenhuset har Kirken en Hovedudgang og to mindre Udgange. Da den skulde rumme 300 Siddepladser og holdes indenfor ovennævnte Sum, maatte den bygges med helt omløbende Pulpiturer. Min Tanke gik da ud paa at hæve Korgulvet saa meget over Kirkens Gulv, at de kirkesøgende, som sad paa Pulpiturerne, var stillede i samme Forhold til Alteret som de, der sad nede i Kirken. Hertil kom endvidere, at Gulvet i de nødvendige Birum, som Præstens Værelse, Varmekammer, Fyrplads og Rum for Kirkebetjenten, naar de blev lagt under Korbygningen, ikke maatte lægges dybere end 1 Alen 12 Tom. under Jordoverfladen, idet Grundvandet staar i den Højde. Paa den Maade blev Koret hævet op over Kirkegulvet og er saaledes det forbindende

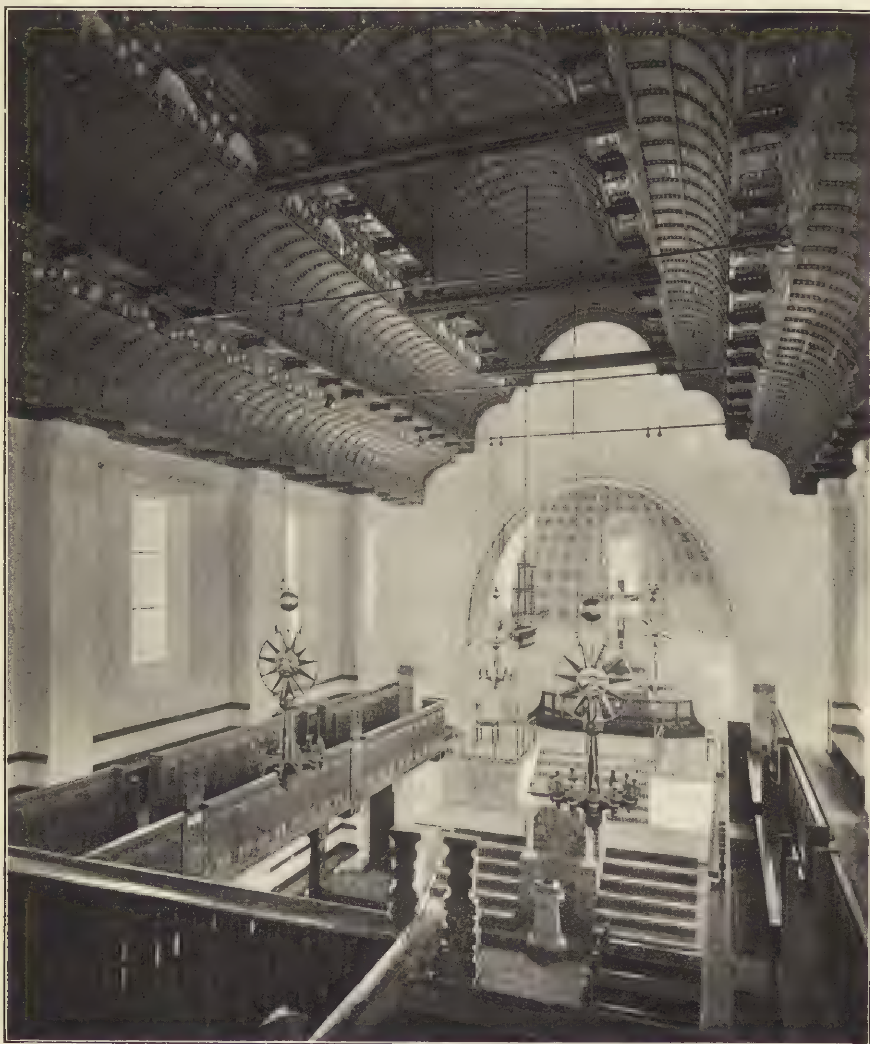
Led mellem Menigheden nede i Kirken og paa Pulpiturerne. Kirken er overhvælvet med et Træloft, og over dette er igen et andet Loft. Det hvælvede Træloft er lavet som Forskalling paa Buer, Brædderne er smalle, høvlede og pløjede; Kassetdelingen er frembragt ved Paasømning af Lister. Vinduerne er højtsiddende, for at Lyset kan falde dæmpet ned over Menigheden. Prækestolen

TAASTRUP KIRKE.
ORGELET.

har sin Plads midt i Kirken, midtvejs mellem Kirkegulv og Korgulv, saa at Præsten, naar han præker, kan ses af alle. Døbefonten af finsk Klæbersten har sin Plads foran Prækestolen, saaledes at Præsten under Daaben staar med Prækestolen som Baggrund hævet et Trin over de daabssøgende. Lysekronerne er skaaret i Træ og hænger parvis paa hver Side af Midtergangen. Kirkens Alterbord (Korset er foreløbigt) og Prækestol er muret af haandstrøgne, røde Sten prydet med Kridtsten. Alt Træværk i Kirken er mørkt bejtset; dette og den murede Hvælving i Koret er dekoreret af Maleren C. N. Overgaard og hans

Medhjælper ERIK ANDERSEN. Billedhugger NIELS HANSEN har modelleret Relieffet over Hoveddøren og skaaret Lysekronerne og Væggestagerne. Frøken MARIE PETERSEN har syet en meget smuk Alterdug efter Tegning af Maleren N. C. Overgaard; den fremstiller de tre Højtider: Jul, Paaske og Pinse.

TAASTRUP KIRKE.
KORET.

Af Haandværkere, der har medvirket ved Kirkens Opførelse, er Murermester L. LAUGESEN, der har haft Kirken i Entreprise, Murerformand RASMUS OLSEN, Tømrermester HANS HANSEN, Snedkermestrene LARS HANSEN & KINGO PETERSEN, Smedemester H. P. HANSEN og Malermester H. P. OLSEN, alle af Taastrup, samt Blikkenslager M. B. VOHLLEBEN, Glostrup, og Glarmester GUHLE, Roskilde. DE SMITHSKE KLOKKESTØBERIER i Aalborg har støbt de to Klokker,

Orgelbygger J. P. HENRIKSEN, Kjøbenhavn, har Æren af det gode Orgel, Varmeværket er leveret af L. LANGE & Co. og projekteret af Ingeniør, Professor CH. RAMSING. HANS & JØRGEN LARSEN har skaaret Døbefonten i Klæbersten og hugget Relief over Hoveddøren i Granit.

HOLGER JACOBSEN.

TAASTRUP KIRKE.

»W. C.« ELLER »M. C.«

I Indbydelsen til den Konkurrence, som iaar har været afholdt om Planer til Boliger for Landarbejdere — Husmandshjem —, er der et Punkt, som forekommer mig at burde have været behandlet med større Kærlighed baade i Indbydelsen og af de konkurrerende, — fordi man kan sige med Vished, at hvad der paa det Punkt syndes ved Planlæggelsen, vil hævne sig tifold, naar Huset tages i Brug. Jeg sigter til det lille Gehejme-Kabinet.

Indbydelsen anerkender, at der skal være et saadant, idet Avlsbygningen skal indeholde som Rum Nr. 8 et »Lokum«. Iøvrigt udtales intet derom, undtagen forsaavidt som man tør regne dette Sted for Slægtning af Møddingen, hvorom der staar, at den skal have Ajlebeholder, med glaserede Rør som Tilløb, samt være indhegnet med støbte Mure.

Det er klart, at Indbydelsen har Ret i ikke at forlange W. C. i Husmandshjem paa Landet, men at den ikke gør noget Forsøg paa at vejlede paa et Omraade af saa stor æsthetisk og hygiejnisk Betydning, er vel ubegribeligt. Lidt økonomisk Betydning har Sagen vel ogsaa. Ved en uheldig Ordning risikerer man let, at »Nr. 8« bliver ledig, medens det $1^1/_2$ Alen brede Fortov, som skal omgive Huset paa alle Sider »med stærkt Fald ud fra Huset«, vil blive benyttet som »Luftcloset«; thi det maa indrømmes det Medlem af Hus-

mandsfamilien, som sættes til at besørge Renholdelsen, at Staldenes Mugning i Forhold dertil er en Nydelse, og Familiens Medlemmer vil let ved en stiltiende Overenskomst gaa Nr. 8 forbi. Og det var dog Meningen, at det skulde bruges.

Hvad der behøves for at sikre Sagens rette Udvikling er, at Nr. 8 er let at holde rent og navnlig let at »renovere«. Det er dette sidste Punkt, jeg i min Overskrift har betegnet ved »M. C.«, hvilket skal betyde »Mødding-Closet«: *Nr. 8 skal ligge ved selve Møddingen*, saa at det af sig selv eller dog med et Minimum af Arbejde holdes tømt. — *Kan* man ikke faa W. C., saa *skal* man have M. C.

Det bør tillige ligge højt. Da Møddingen vel er forsænket lidt under Jordlinien, vil et Par Trin op til »M. C.«-Døren skaffe rigeligt Fald ned til Møddingen. Dets Mure indtil Sædets Højde bør være støbte, Gulvet ligeledes, og med stærkt Fald ind under Sædet, og alle Kroge fyldt ud med Cementmørtel. Endog det lodrette Forstykke, som Sædet hviler paa, bør være støbt (med et Afløbshul ved Gulvet), og kun selve Sædet bør være af Træ, nemlig et løst Dække, som ogsaa ligger lidt skraat, saa at en vaad Kost og tilsidst en Pøs rent Vand kan klare Rengøringen, — og at Sædet en Gang imellem kan lægges ud paa Græsset for at skruppes paa begge Sider og soles, medens da tillige Kosten og en Pøs Vand bruges i Rummet under Sædet, som har stærkt Fald til Møddingen.

Synderligt nærmere ved Idealet kommer man næppe i en Husmandsbolig, men at komme saa vidt er dog vel ikke utopisk. Det forekommer mig, at man maatte have baade Glæde og Gavn af at civilisere paa dette Omraade lidt mere end hidtil, ogsaa i Gaardmandsboliger og al anden Landbedrift, og ikke mindst ved Landsbyskolerne, saa at den opvoksende Slægt kunde lære, at »et Lokum« ikke *behøver* at være svinsk. Det bør komme saa vidt, at Byggevedtægterne kræver en rationel Ordning, saa vil det meste Svineri falde bort af sig selv.

Det skal indrømmes, at den foreliggende Sag snarest hører til de utaknemmelige Omraader, og Indbydelsen til Konkurrencen har ikke opflammet nogen til at interessere sig herfor. Det var derfor ikke meget store Forventninger, jeg nærede om at træffe et »M. C.«, da jeg en Dag under Besvarelsernes Udstilling paa Raadhuset fik Tid at slippe ind for at se dem, og jeg fandt kun et Par Besvarelser, som er eller dog let kan blive det ideale »M. C.«. Hvis der har været flere Undtagelser, har jeg paa Grund af knap Tid ikke fundet dem, men saa meget tør jeg i alle Tilfælde sige, at som Regel havde de konkurrerende *forsømt* at interessere sig for »Nr. 8«.

A. Poulsen,
Ingeniør.

FORSKELLIGT.

Konkurrencen i Rønne. Ved en Trykfejl, som vi først nu er bleven gjort opmærksom paa, er der i »Architekten«s Hæfte 17, hvor Programmet til Kirkekonkurrencen i Rønne var meddelt, kommet til at staa, at Projekterne skulde

indleveres inden 9. Maj. Vi skynder os derfor nu at berigtige Fejlen: Tegningerne skal, som anført i Programmet, indleveres senest den 12. Maj, Kl. 12 Middag, i Industriforeningens Foredragssal.

»Stationsbyen«. Indenrigsministeriet har meddelt det angaaende den paatænkte »Stationsby« paa Aarhus-Udstillingen af Akademisk Architektforening nedsatte Udvalg, at det bifalder Planen, og at Udgifterne ved Fremstillingen af Bygningerne kan dækkes af det med Udstillingen forbundne Lotteri.

Den finske Landdagsbygning. Ved den tidligere omtalte Konkurrence om denne Bygning blev 1ste Præmie tildelt Eliel Saarinen, 2den Præmie Lindgren og Gesellius, alle af Helsingfors.

Architektkongressen i Wien. Under den internationale Architektkongres vil der blive foranstaltet en Udstilling af architektoniske Tidsskrifter, hvori ogsaa »Architekten« — efter Indbydelse — deltager.

Byggeriet paa Landet. Ifølge »Architektonische Rundschau« har »Bremer Gewerbekammer« under Medvirkning af Foreningen for nedersachsisk folkelig Kunst oprettet et Kursus for Haandværksmestre. Undervisningen bestaar dels af Øvelser i Skitsering og videre Udarbejdelse af Tegninger til Land- og Købstadbygninger, dels i Foredrag med Lysbilleder, hvor der vises baade Eksempler og Modeksempler paa typiske gamle og moderne Bygninger. Endvidere anmodes Deltagerne om at medbringe Tegninger til allerede udførte eller paatænkte Arbejder. Disse bliver da gennemgaaede, korrigerede og bragte i en saadan Form, at de er brugbare paa Byggepladsen, og saaledes, at ogsaa alle Enkeltheder er gennemtegnede og alle Konstruktioner klarede. Deltagerne i Kursus'et betaler 20 à 30 Mark, og alle Omkostninger bæres forøvrigt af »Bremer Gewerbekammer«.

Amerikanske Skoler. I »The American Architect« berettes om de offentlige Skoler i San Louis følgende: Som Regel er disse byggede for 1200 Elever og indeholder 24 Klasseværelser, Børnehave, Rum for Husholdnings- og Sløjdskole, 2 Gymnastiksale og Legestuer for Drenge og Piger. Klasserne er 9,90 M. lange, 7,30 M. brede og 3,80 M. høje. De har venstre Sidelys, og Vinduesfladen udgør ikke under en Femtedel af Gulvfladen. I de nederste Klasser sidder 52, i de øvre 48 Elever, alle med Enkeltpladser. Garderoberne er 4,90 M. lange, 1,60 M. brede og kun tilgængelige for Klassen.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

KJØBENHAVN
DEN 9. MAJ 1908
10. AARGANG № 32

KREMATORIET PAA BISPEBJÆRG.

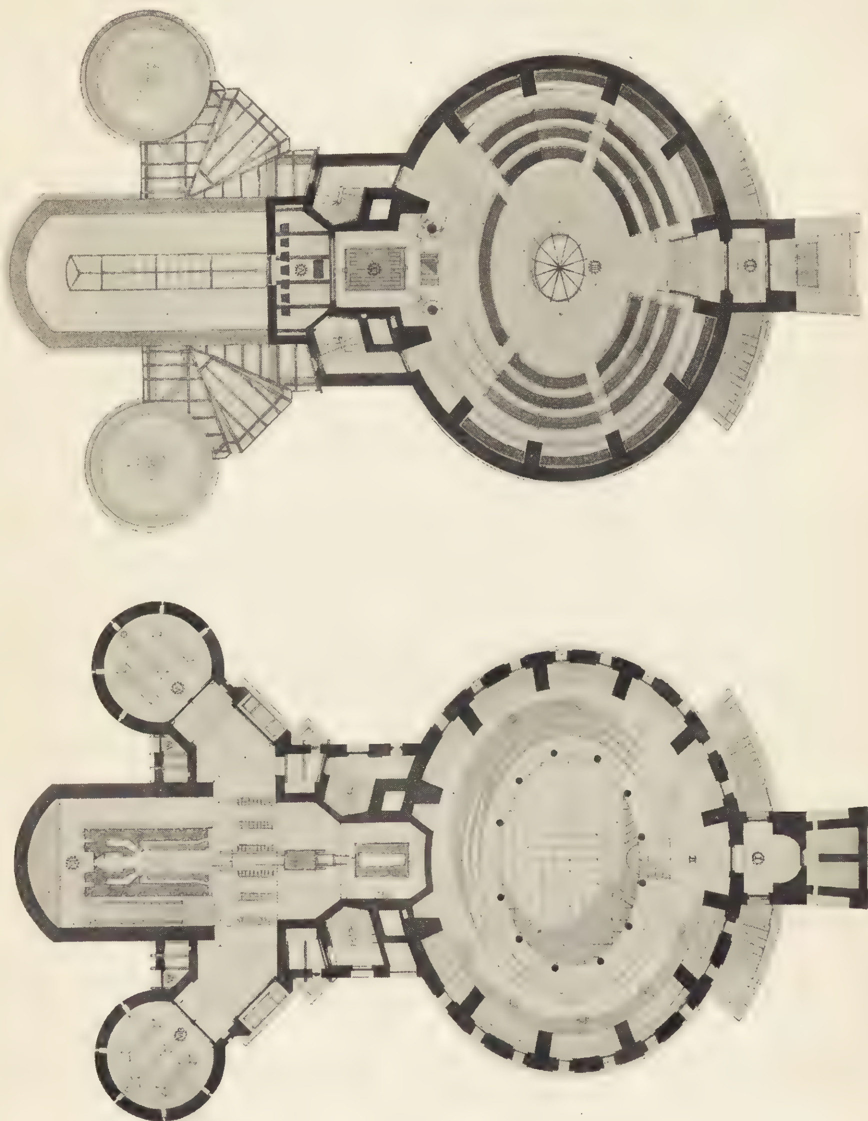
KREMATORIET PAA BISPEBJÆRG. ARCHITEKT HOLGER JACOBSEN.

Som Beliggenhedsplanen viser, er Byggepladsen en Hjørnegrund, med Frederiksborgvej ved den ene Side og en paatænkt Vej langs den nordre Side af Bispebjærg Kirkegaard. Foruden Krematoriet, som i det store indeholder en Sal til Brug ved Bisættelseshøjtideligheder, et Kolumbarium med Plads til c. 1000 Askeurner, et Magasin, hvor Askeurner efter udløben Frist hensættes, et Ovnrum og Kisterum, tillige en Bolig for et Opsyn. Af Hensyn til Udvidelse af Kolumbariet, som er tænkt lagt som Buegang om Bygningen, ligger Opsynets Bolig i Hjørnet af Grunden, derved kommer den udenfor det egentlige Anlæg, og Ind- og Udkørsel bliver paa hver Side af den. Boligen er i 2 Etager, i underste findes Dagligstue og Køkken, i øverste Soveværelserne, i Tagetagen Tørreloft.

BELIGGENHEDSPLAN.
(Se Teksten S. 373.)

KREMATORIET PAA BISPEBJÆRG.
I. Forstue. II. Kolumbarium. III. Sal. IV. Kistens Plads. V. Syngeplads. VI. Ovnrum. VII. Kisterum. VIII. V. K. IX. Brændsel. X. Arbejdsrum. XI. Varmeværk. XII. Magasin.

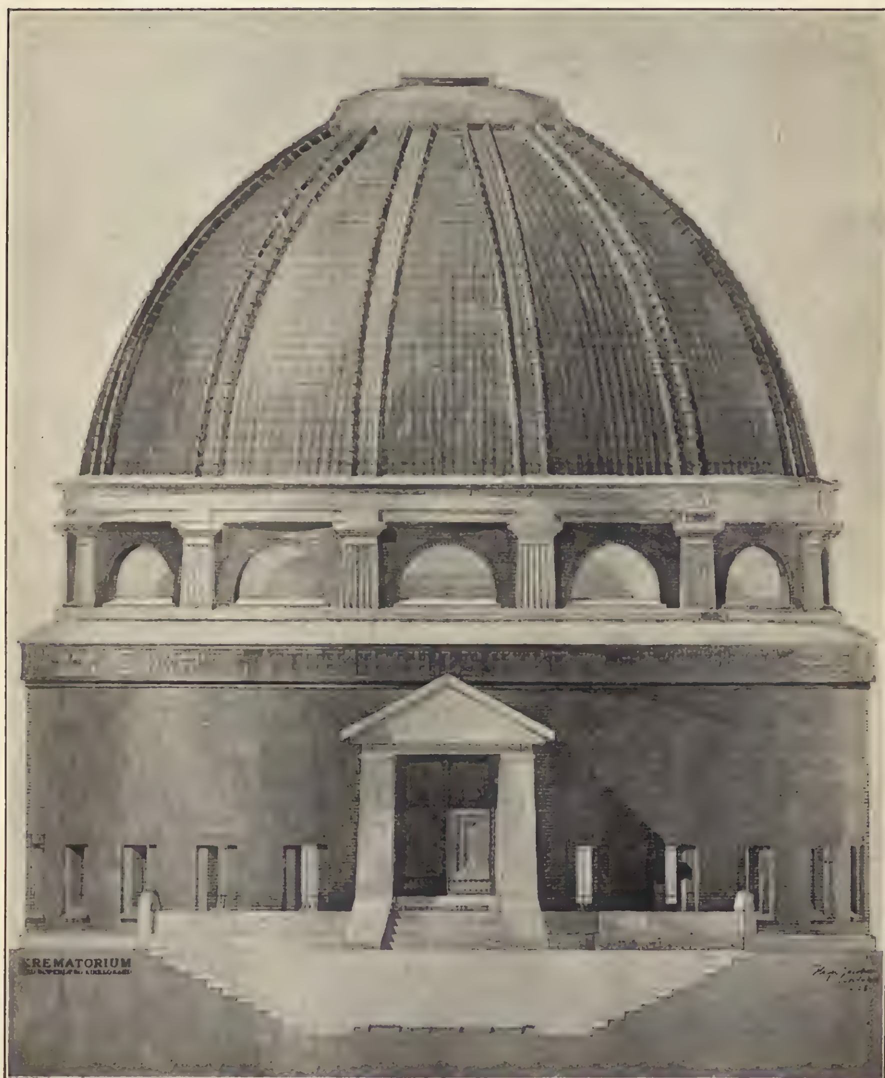
Naar et Lig skal brændes, føres Kisten bag om Bygningen til Kisterummet; da Hensætningen ofte foregaar med Følge, ligger Kisterummene saaledes, at den brede Port, naar den slaas op, dækker for Ovnrummet; herved lukkes for Adgangen til dette. I det Tilfælde, at der forud for Brændingen skal være

KREMATORIET PAA BISPEBJÆRG.

Højtidelighed i Salen, køres Kisten fra Kisterummet paa en 3-hjulet Vogn hen til Hissen, som hæver Kisten og Vognen op til en Højde af 2 Alen over Salens Gulv. Under Højtidelighedens sidste Afsnit sænkes Kisten langsomt ned, og 2 Lemme glider lydløst sammen og lukker paa den Maade mellem Salen og Ovnrummet. Kisten køres op paa Siden af Indføringsvognen.

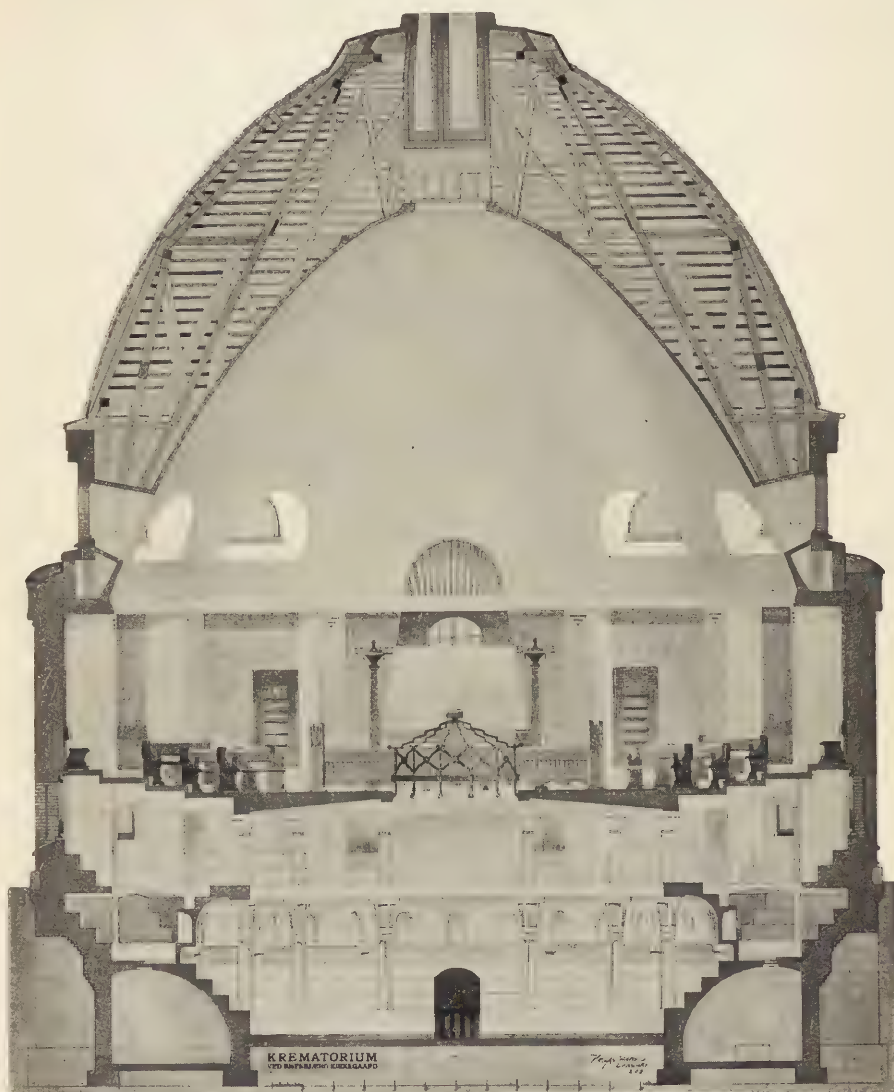
Før Forbrændingen foregaar, er Ovnen ophedet til 1000 Grader. Der fyres i et særskilt Rum bag i Ovnen (der fyres med Kokes). Trækket fra Ildstedet gaar gennem Forbrændingsrummet ned gennem Ovnen til Forbindelseskanalen, videre til Skorstenen. Naar Kisten skal føres i Ovnen, hæves Vogndøren ved

KREMATORIET PAA BISPEBJÆRG.

et Haandspil, og Indføringsvognen skydes ind; naar denne er helt inde, sænkes Døren hurtigt, for at Varmetabet ikke skal blive for stort, Kisten sættes af paa den murede Rist i Ovnen, Vognen trækkes tilbage og Døren sænkes det sidste Stykke. I Løbet af c. 2 Timer er Forbrændingen tilende, Asken er da gennem Risten drysset ned paa et Skraaplan, hvorfra den fjærnes, naar Ovnen er afkølet. Fra Ovnrummet bæres Urnen ind i Kolumbariet, hvor den henstaar i 20 Aar;

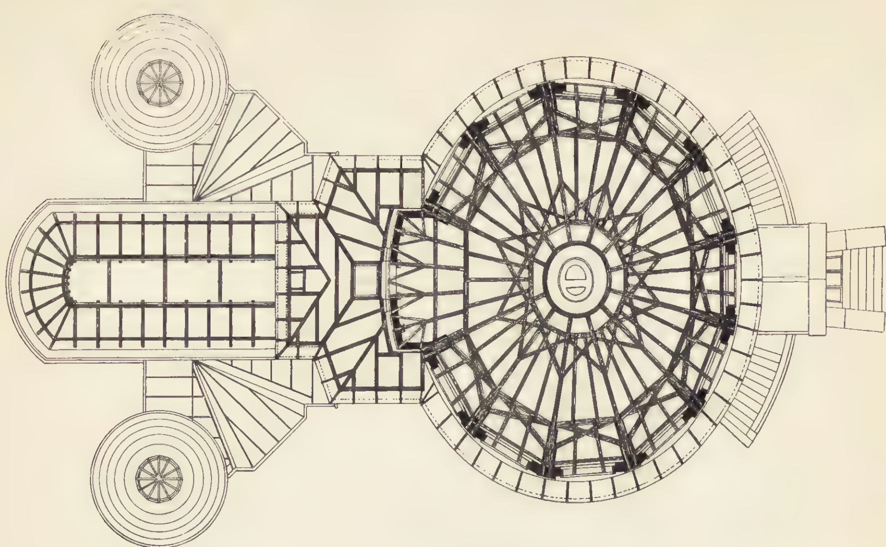
efter den Tid, hvis ikke Fristen forlænges, henstilles Urnen i det ringformede Magasin under Kolumbariet. Over Kolumbariet er Salen, som har Siddepladser til c. 200 Mennesker. Salen opvarmes ved Luftcirkulation, idet den kolde Luft trækker gennem den ovale Aabning i Gulvet ned i Kolumbariet og derfra

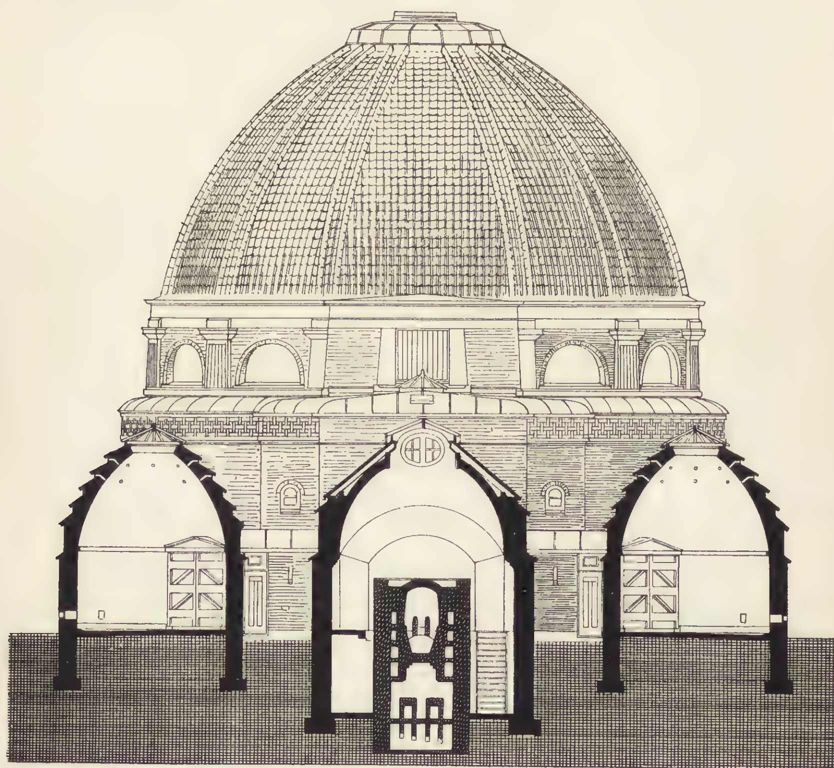
KREMATORIET PAA BISPEBJÆRG.

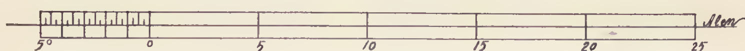
videre ind i Varmekamret. Udstrømning af Varme til Salen sker gennem den tilgitrede Aabning over Kistens Plads. Hvælving over Ovnrum og Kisterum er af Mur, ellers er der anvendt armeret Beton. Skorstenen, som er trukket over den indvendige Kuppelhvælving, er ligeledes af armeret Beton, indvendigt beklædt med ildfast Materiale. Alle Rum er hvidtede.

Bygningen er opført af røde, haandstrøgne Sten, alt Stenhuggerarbejde er

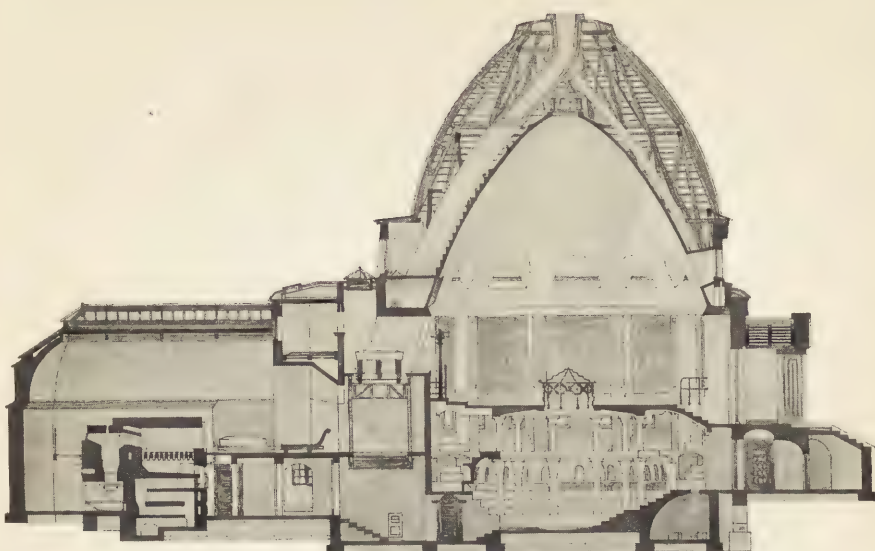

TAGVÆRKSPLAN.

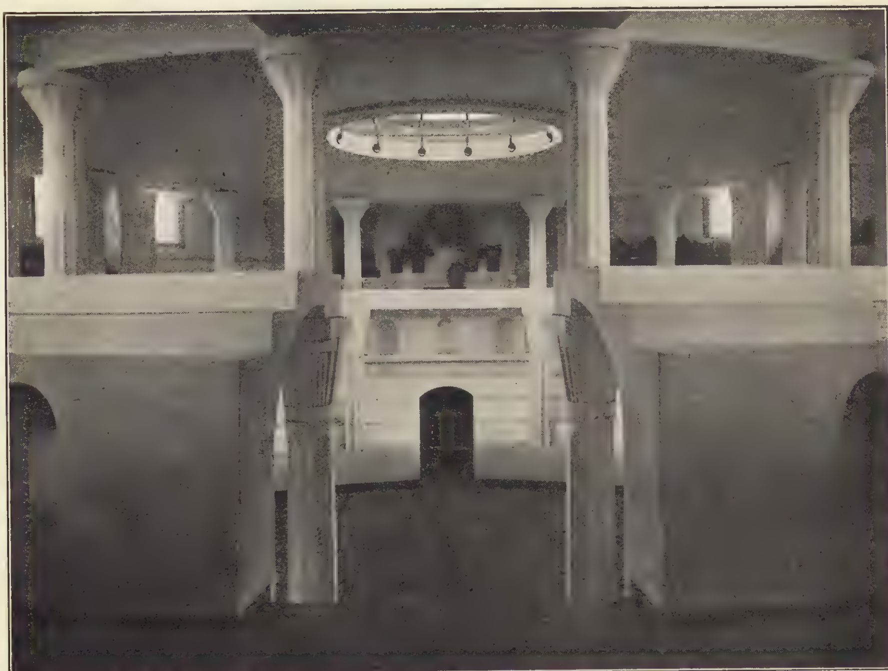

KREMATORIET PAA BISPEBJÆRG.
SNIT GENNEM OVN OG LIGRUM.

LÆNGDESNIT.

KREMATORIET PAA BISPEBJÆRG.
URNEHALLEN.

Granit. Tagene er lagt af røde Teglsten. Til Taget over Ovnrum, Forstue og Bolig er benyttet Ludowici-Sten, de flade Tage og Muren om Salen er dækket med Bly. Ovnen er indvendig opmuret af Chamotte Sten i Chamotte Ler, udvendig af røde Sten muret i Ler.

Billedhugger NIELS HANSEN har skaaret Trækandelabrene i Salen, Ingeniør RICH. SCHNEIDER, Berlin, har projekteret Ovnen, Ingeniør A. R. CHRISTENSEN har foretaget Beregning over den armerede Beton for Firmaet AAGE SCHRØDER & SIGURD UNMACK, Ingeniør, Professor CHR. RAMSING har projekteret Varmeanlæget, Fabrikant MOGENSEN har konstrueret Hejseværket.

Af Haandværkere, som har medvirket ved Bygningens Opførelse, er Murermester CARL OLSEN, som har haft Bygningen i Entreprise og opmuret Ovnen, medens Murermester AAGE SCHRØDER har haft den armerede Beton. Endvidere Tømrermester KASTRUP NIELSEN, Blikkenslager BERNH. GRAUCOB & Co., Akt. OSKAR KØHLER (Snedkerarbejdet), Smedemester H. M. NIELSEN, senere CARL SEIFERT, Malermester CHR. E. DAM, Entreprenørerne HOPPE & LUTZ-PETERSEN, som har projekteret og lagt Kloakarbejdet, samt Murerformand VALENTIN NERLAND.

HOLGER JACOBSEN.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Skoleraadets Forsamling den 1. Maj bestod Eleverne at Architekturskolen FREDERIK WAGNER, J. P. TVEDE og M. B. FRITZ Akademiets Afgangsprøve for Architekter.

— Akademiraadet har tildelt Architekt H. B. MØLLER den Hansenske Opmuntringspræmie for Architekter for hans som Nr. 701 paa Udstillingen optagne Skitsebogsblad fra Pistoja (Hospitalets Façade).

— Professor HANS J. HOLM har indgivet Begæring om Afsked fra 1. Oktober d. A. at regne.

Kunstindustrimuseet. Vi henleder Opmærksomheden paa den Udstilling af Elevarbejder fra Museets Haandværkerskole og Fagskolen for Boghaandværk, der for Tiden er arrangeret i Kunstindustrimuseet.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde afholdes *Lørdag den 9. Maj* i Industriforeningens Foredragssal. — *Kl. 8 Smørrebrødsbord.*

1) Foreningens Stilling til det paatænkte Besøg i Sommer af Ingeniør- og Architektforeningen i Hamborg. 2) Architekt AXEL E. PETERSEN vil fremvise en Række Lysbilleder fra Nedbrydningen af Christiansborg. *Bestyrelsen.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

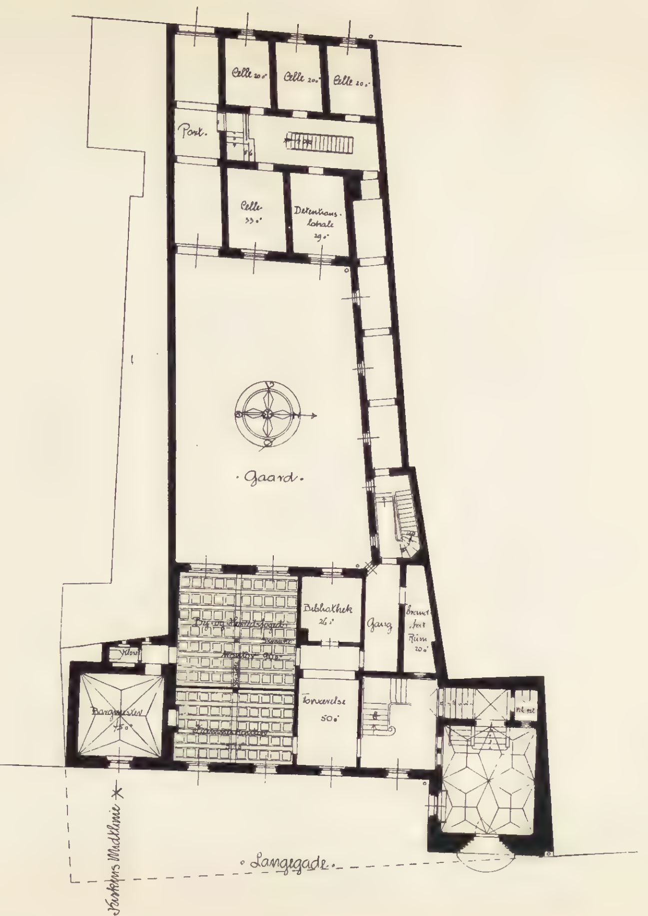
ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 16. MAJ 1908
10. AARGANG № 33

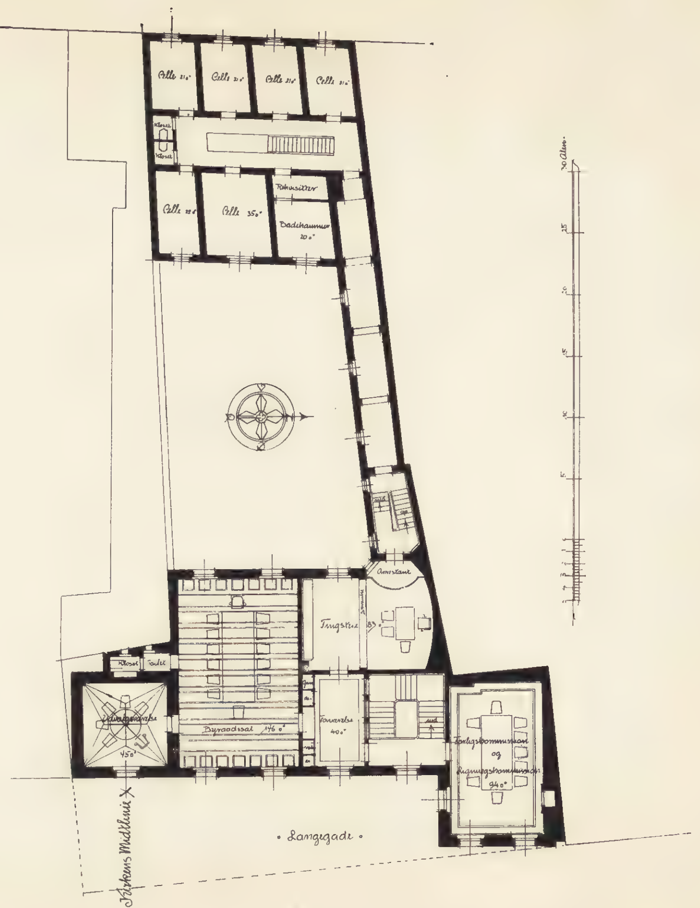
TING- OG ARRESTHUS I KERTEMINDE.

FØRSTE PRÆMIE. ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

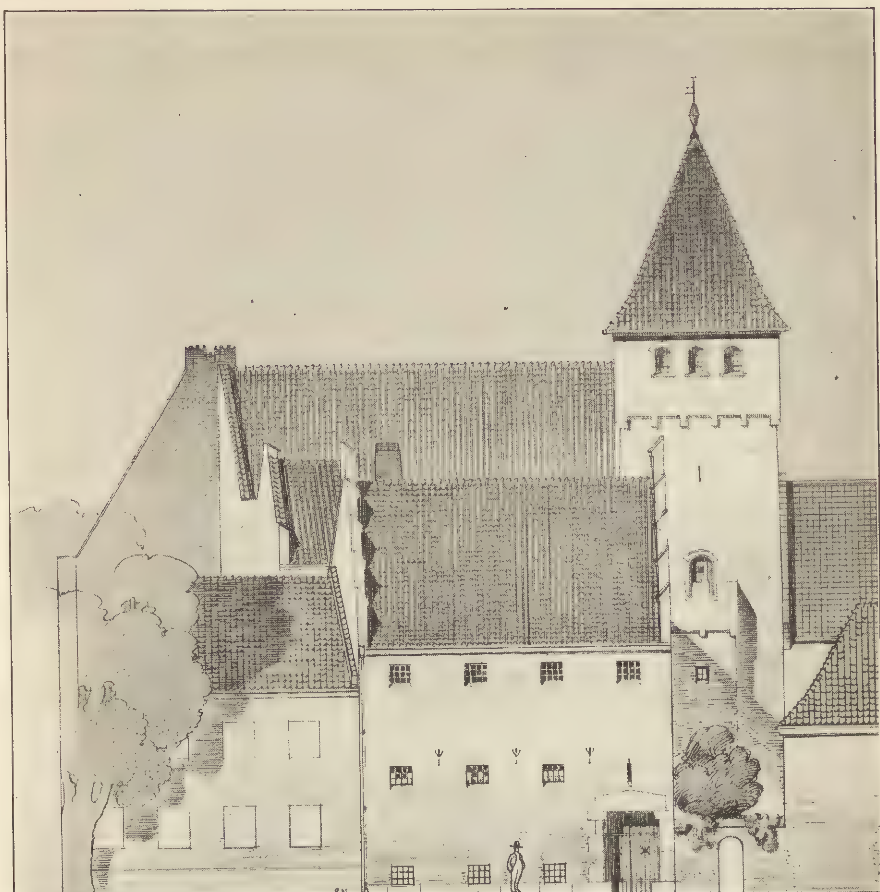

TING- OG ARRESTHUS I KERTEMINDE. STUEETAGE.

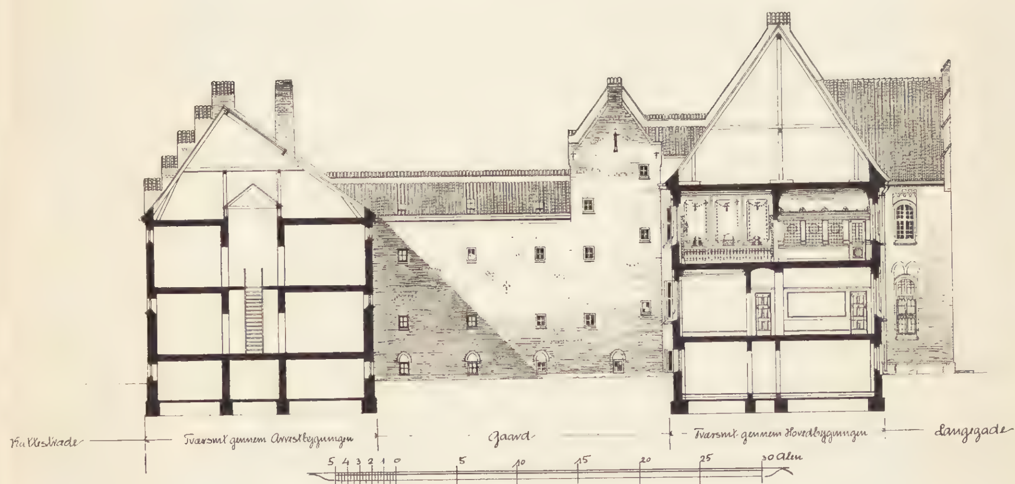

FØRSTE SAL.

FAÇADE MOD KATTESTRÆDE.

LÆNGDESNIT.

BEDØMMELSESUDVALGETS BETÆNKNING.

Ved at gennemgaa de indkomne 34 Projekter har vi fundet følgende at bemærke som Supplement til Programmet:

1) Den stipulerede Byggesum maa siges at være for ringe i Forhold til de stillede Fordringer. Selv de Konkurrenter, der mest har bestræbt sig for at overholde Summen, har ikke kunnet det, og Bestræbelserne har øjensynligt haft uheldige Følger for Projektet.
2) Arrestbygningen bør ligge for sig selv med Forbindelsesgang til Raadhuset.
3) Hjørnet ved Nabogrunden mod Nord bør ikke være for stærkt bebygget.

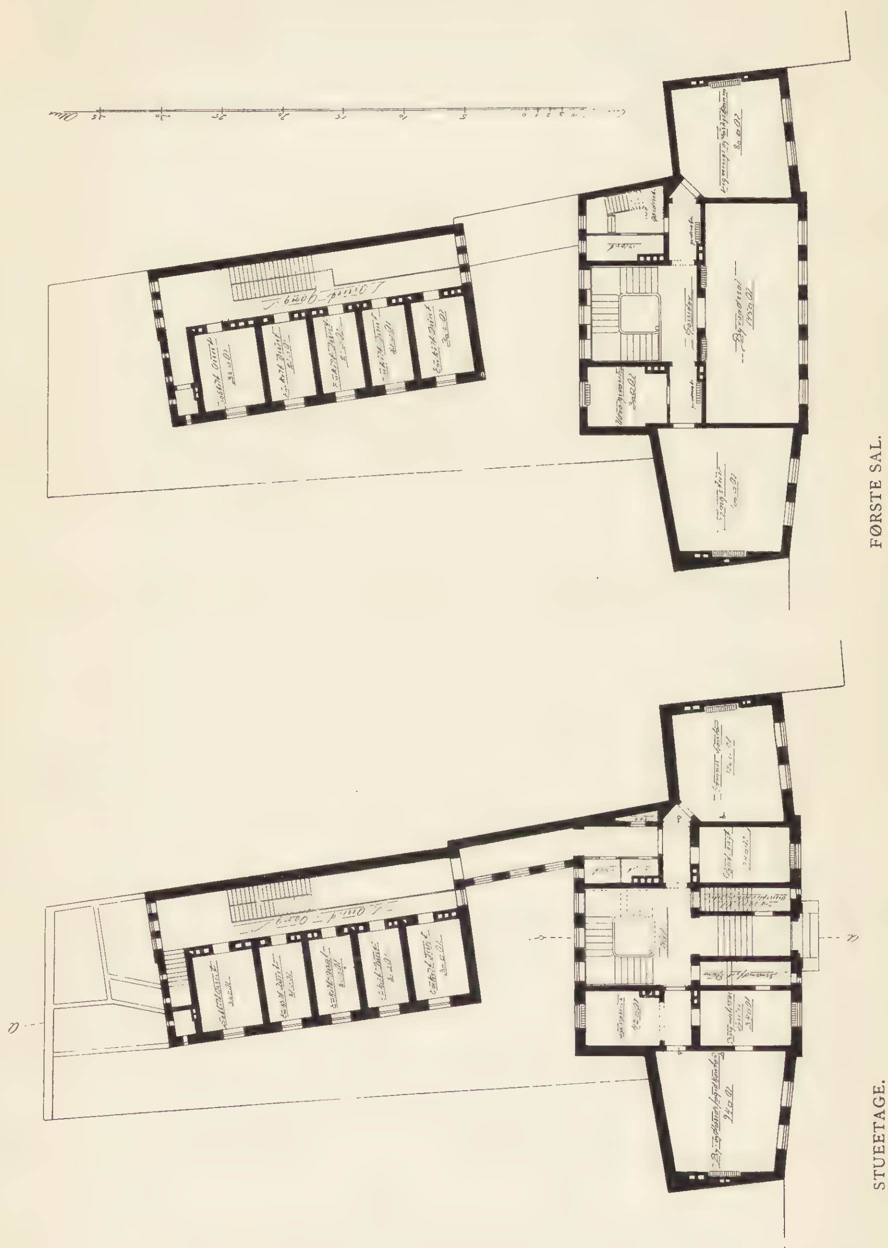

ANDEN PRÆMIE. ARCHITEKT CHRISTOF HANSEN.

4) Der bør være en let og uhindret Forbindelse mellem Arresterne og Tingstuen.
5) Alle væsentlige Lokaler bør have direkte og rigeligt Lys.
6) Arresterne bør maaske helst have Vinduer mod Syd.
7) Arrestforvarerens Lejlighed bør ligge saavidt muligt samlet.
8) Arrestforvareren bør have god Oversigt over Arrestbygning og Arrestantgaard.
9) Der bør være Indkørsel (fra Kattestræde) til en saavidt muligt samlet Gaardsplads.

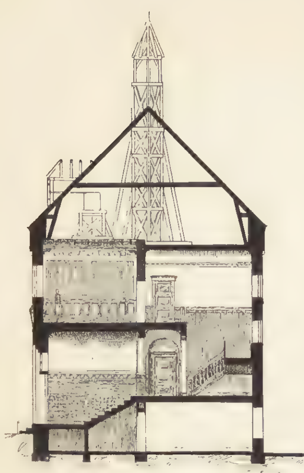
Intet af de indleverede Arbejder synes at have løst Opgaven fuldstændig. At ingen af Forfatterne kan gennemføre Arbejdet for den stipulerede Byggesum,

kan næppe lægges dem til Last, og vi formener derfor, at Hensynet til denne Sums Størrelse ved Bedømmelsen bør komme i andet Plan.

I Henhold til ovenstaaende Bemærkninger har vi fundet følgende Projekter værdige til Præmier og fordelt disse saaledes:

Nr. 7, mærket en lukket Bog: Præmie 400 Kr. Forslaget er, taget under et, det mest modne af de indsendte Arbejder. Planen er samlet og vel gen-

TVÆRSNIT.

nemtænkt. Forbindelsen god overalt. Særlig er Forbindelsen mellem Tingstuen og Arrestbygningen fortrinlig. Byraadssalen er smuk i Forholdene, og Forværelse og Trappen paa 1ste Sal smukt sammenarbejdet. Arrestforvarerens Lejlighed er rummelig og god. Gaardspladsen er samlet og rummelig med bekvem Indkørsel. Façaden er smuk og værdig; dog finder vi Vinduerne for smaa, særligt for smalle, men det skønnes, at der maa kunne bødes herpaa uden i væsentlig Grad at forandre Bygningens Karakter. Ved bl. a. at gøre Forbindelsesgangen mellem Arrestbygning og Raadhus i en, i Stedet for som nu i tre Etager, vil Byggesummen kunne bringes noget ned. Men det maa dog varmt anbefales under alle Omstændigheder at forhøje Byggesummen, for at kunne gennemføre Forslaget i den Aand, som Forfatteren har tænkt sig det, ligesom vi varmt anbefaler at benytte denne Architekt til Opførelsen.

Ved Aabningen af Navnesedlen viste Forfatteren af Nr. 7 sig at være: VALDEMAR SCHMIDT.

Nr. 16, mærket »1 — 4 — 08«. Præmie 200 Kr. Planen rummer nogle Fordele — bl. a. har Arresterne alle Vinduer mod Syd —, men ogsaa adskillige Mangler. Ved at ombytte Tingstuens og Forligs- og Ligningskommissionens

FAÇADE MOD KATTESTRÆDE.

Værelser maatte der kunne skaffes bedre Forbindelse mellem Tingstue og Arrester. Façaden vil i sin store Simpelhed i særlig Grad egne sig for et Raadhus i en mindre dansk Provinsby.

Forfatter: CHRISTOF HANSEN.

AFTRÆKSRØR FOR GASBADEOVNE.

Ingeniør, cand. polyt. SVEND KOCH har velvilligst tilstillet os nedenstaaende Artikel, der tillige har været optaget i »Maanedsskrift for Sundhedspleje«.

Da der, som det vil fremgaa af forskellige Meddelelser i Bladene, atter er sket en af disse sørgelige Ulykker, som er en Følge af *manglende Forstaaelse* ved Indretning af Badeværelser, der er forsynede med Gasbadeovne, idet en ung Pige paa Frederiksberg er død af Gasforgiftning, maa det maaske være mig tilladt at fremkomme med et Par Bemærkninger denne Sag vedrørende.

Rent bortset fra, om det paagældende Badeværelse har været indrettet i Overensstemmelse med vedkommende Sundhedskommissions Forskrifter, kan der være Anledning til at underkaste saadanne Forskrifter en nærmere Prøvelse.

I det af Justitsministeriet d. 18. Aug. 1906 stadfæstede Tillæg til Sundhedsvedtægten for Kjøbenhavn staar bl. a.:

»Hvor Omstændighederne tillader det, skal Aftræksrøret (fra en Gasbadeovn) føres til en godt trækkende Skorsten, med hvilken den skal være tæt forbundet. Hvor ingen Skorsten findes, kan Aftræksrøret føres direkte op over Taget eller, med Sundhedskommissionens Tilladelse, direkte til frisk Luft . . . Naar Aftræksrøret føres direkte op over Taget eller direkte ud i fri Luft, skal det dækkes med en passende Hætte eller Skærmplade og føres lodret 2 Fod enten over Taget eller over Udgangspunktet i Muren.«

Kan disse Bestemmelser nu siges at være tilstrækkelig betryggende?

Hertil maa absolut svares: Nej!

At føre Aftræksrøret fra Gasbadeovne til en Skorsten, som tillige danner Aftræk fra andre Ildsteder, saasom Komfurer eller Kakkelovne, er ganske uforsvarligt. Ved Rensning af disse Skorstene kan det nemlig ikke undgaas, at Sod og Aske lægger sig i den øverste vandrette Del af Aftræksrøret, og efter kortere eller længere Tid vil dette fuldstændig være tilstoppet. Denne Tilstopning finder naturligvis ogsaa Sted for de Røgrørs Vedkommende, der fører fra Komfurer og Kakkelovne, men her kan man gøre sikker Regning paa, at den nødvendige Rensning vil blive foretaget, da de paagældende Ovne ellers ikke kan benyttes; der vil ikke være tilstrækkelig Træk til, at man kan faa tændt op i dem. Ganske anderledes med en Gasbadeovn; den brænder lige godt, hvadenten der er Aftræk eller ikke, og man kan derfor ganske rolig gaa ud fra, at et saadant Aftræksrør i de 99 af 100 Tilfælde ikke vil blive renset, naar det først er tilsodet.

Naar der benyttes et særligt Aftræksrør fra Gasbadeovne, vil det ikke være tilstrækkeligt, at dette er ført op over Taget. *Det maa være ført saa højt op, og Udmundingen af Røret maa være saadan indrettet, at Nedslag i dette er udelukket.* Og det kan overhovedet aldrig forsvares, at føre Aftræksrøret direkte til frisk

Luft gennem Ydermuren. Baade naar Aftræksrøret er ført utilstrækkelig højt op over Taget, og navnlig naar det kun er ført ud igennem Ydermuren, vil det, naar Vinden staar paa paa den paagældende Side af Bygningen, som Regel slet ikke virke som Aftræksrør. Ja, jeg har endogsaa set Eksempler paa, at Vindtrykket har kunnet slaa saadan ned gennem et »Aftræksrør«, at Gasbadeovnens Flammer slukkedes fuldstændigt. Ved mindre Vindpust slukkes de delvis, og den udstrømmende Gas kan da give Anledning til ret ubehagelige Eksplosioner. At Flammen slukkes er ikke det værste; i saa Fald opdages det som Regel, inden der endnu er sket nogen Ulykke, og man opgiver at benytte Badeværelset den Dag; men er Vinden blot saa stærk, at Aftræksrøret ikke virker efter Bestemmelsen, saa strømmer alle Forbrændingsprodukterne ud i Rummet, og Faren er overhængende. Og saa kan det ikke hjælpe det ringeste, at de lovbefalede Frisklufts- og Aftrækskanaler, der som Regel udmunder netop paa samme Side af Bygningen, findes i den skønneste Orden, for de kan ganske simpelt ikke virke. Rummet fyldes med de giftige Forbrændingsprodukter.

Nej, det som er absolut nødvendigt, og det eneste, der kan afværge Faren ved Brugen af Gasbadeovne, er et ordentligt og effektivt Aftræksrør fra selve Ovnen, samtidig med at der naturligvis i smaa Rum maa være truffet saadanne Foranstaltninger, at der tilføres disse tilstrækkelig frisk Luft til at nære Forbrændingen. Om dette sker gennem en Kanal direkte fra fri Luft eller fra et større Naboværelse, har sikkert mindre at sige. Og er Aftrækskanalen tilstrækkelig stor, faas gennem selve Ovnen, i hvert Fald med de Konstruktioner af Ovne, som nu benyttes, en saa god Ventilation af Rummet, at særlig Udsugningskanal fra dette vil være ganske overflødig.

Vore Bygningsmyndigheder udviser en næsten rørende Omhu for alt, hvad der vedrører Indretning af Vandklosetrum. Der sørges i saadanne Rum for Friskluftstilførsel, for Aftræk, for Lys m. m. Og hvad betyder saa den Smule ubehagelige Lugt, der kan udvikles i et saadant Rum, i Sammenligning med den Os, der udvikles af en Gasbadeovn eller en almindelig Kakkelovn, hvor det er Livet om at gøre, at der skaffes ordentligt Aftræk?

Det vilde være ønskeligt, og det var sandelig snart paa Tide, at der blev truffet forsvarlige Bestemmelser paa dette Omraade.

Svend Koch.

KONKURRENCE.

Der er udskreven en Konkurrence om Villabebyggelse paa et Areal af Marselisborg-Terrænet Syd for Aarhus i Nærheden af Landsudstillingen 1909.

Det Areal, som tænkes udstykket og bebygget, er paa et medfølgende Kort, mærket A, B, C, D, E, F, G langs en paatænkt Villavej fra K—L. Byen ligger Nord derfor, Havet mod Nordøst til Sydøst. Mod Syd Folkeparken »Friheden« og mod Vest Marselisborgs Kostskole og Have. Elektrisk Sporvej fra Byen gennem Hans Brogesgade og til den søndre Ende af Dalgas-Avenue.

Paa Kortet er indlagt Kotehøjder og der er afmærket Træer; disse er Dele af den gamle Marselisborg Have. Det anbefales de Konkurrerende at bese Grund-

stykket forinden Planlæggelsen, og der maa arbejdes henimod at bevare nogle af de gamle Træer som Led i Villahaverne. Den ny Villavejs fremtidige Højder er angivne, Vejen vil faa et Fald fra Nord til Syd paa 20 Fod.

Man tænker sig Grundstykket inddelt i Byggegrunde fra 2000 til 3000 □ Alens Størrelse, og Villaerne skal kunne opføres for Summer fra 9000 til 12.000 Kr. pr. Stk.

I Almindelighed skal en Bolig mindst indeholde: I Stueetagen et dagligt Opholdsrum, en Spisestue og Køkken foruden Forstue og Trappe m. m. og paa 1ste Sal eller Loftsetagen 2 Soveværelser, Pigekammer, Bad og W. C.; endvidere maa der være Rum for Viktualier og Vask.

Fri Etagehøjde i Stuen mindst 4^{0} 12" og paa 1ste Sal eller Loftsetagen mindst 4^{0} 6". Den indre Trappe kan lægges for sig eller indbygges i et af Beboelsesrummene. Ved Hovedindgangen om muligt et Garderoberum med Haandvask. Senge og Kakkelovne indtegnes i Planen, og der ønskes Balkoner i øverste Etage. Der gøres Rede for Haveanlæget, Blomster- og Køkkenhave. Siddepladser og eventuel Løvgang antydes.

Der fordres af Tegninger:

a) En Udstykningsplan med Bygningernes Beliggenhed i Maalestok 1 : 800.
b) De nødvendige Planer, Façader og Snit i Maalestok 1 : 100 af en eller flere Villaer til 9000 Kr., saaledes typiske, at de med ringe Variationer taaler at gentages.
c) Planer, Façader og Snit i Maalestok 1 : 100 af en eller flere Villaer til 12.000 Kr., saaledes typiske, at de med ringe Variationer taaler at gentages.
d) En geometrisk Fremstilling i Maalestok 1 : 200 af samtlige Façader mod Villavejen K—L.

Endvidere fordres et kalkulatorisk Overslag, udregnet pr. □ Alen, til hver af de foreslaaede Villaer og en ganske kort Bygningsbeskrivelse.

Denne Konkurrence gælder Præmierne alene, ikke Udførelsen af Arbejdet (derom ved man endnu intet udover, at der skal opføres 3 Villaer til Bortlodning). Der udsættes Præmier til et samlet Beløb af 3000 Kr., at fordele efter Bedømmelsens Skøn; de præmierede Tegninger er Udstillingens Ejendom.

Projekterne forsynes med Motto eller Mærke paa alle Blade og Overslaget samt paa en vedlagt Konvolut, hvori Forfatterens Navn og Adresse. Projekterne sendes inden den 1. Juli 1908 til Landsudstillingens Bureau i Aarhus, med Paaskrift »Villabebyggelse«. De, der i Poststemplet har en senere Dato end 30. Juni, kommer ikke i Betragtning.

Bedømmelsen foretages af Landsudstillingens Byggeudvalg, der bestaar af: Bankdirektør Nørgaard, Formand, Stadsingeniør Jørgensen, Tømrermester R. A. Koch, Overbanemester Jensen, Murermester J. Chr. Jensen, Malermester Secher, Tømrer M. Jensen og Architekt Kampmann samt endvidere Architekterne P. V. J. Klint og Valdemar Schmidt, valgte af Akademisk Architektforening.

Program og Oversigtsplan i Maalestok 1 : 800 udleveres fra Landsudstillingens Bureau, Aarhus, og fra »Architekten«s Kontor, Helgolandsgade 5, Kjøbenhavn B.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

P. KØBKE: *De danske Kirkebygninger.* Kortfattet Oversigt. 2. forøgede Oplag. Ved Udvalget for Folkeoplysningens Fremme. 1908.

Købkes lille Bog vil være Læserne tilstrækkelig bekendt. Det er jo den eneste almenfattelige Fremstilling af vor kirkelige Architektur, og for saare mange har den været den første Vejleder ind i det ukendte Land. Det er et glædeligt Tidernes Tegn, at den nu er udkommet i en ny udvidet og smukkere Skikkelse, Medens nemlig 1. Udgave kun talte 115 Sider Tekst med 103 Afbildninger, er denne paa 153 Sider, og Illustrationernes Tal er steget til 135, ligesom mange af de ældre er ombyttede med ny og bedre. Mellem dem, der utvivlsomt burde have haft samme Skæbne, kan dog f. Eks. nævnes den lidet korrekte Gengivelse af Erik Menveds og Dronning Ingeborgs bekendte Gravplade i Ringsted (Fig. 43) og de to noget naive Billeder af jydske Kvaderstenskirker (Fig. 13—14), hvor jo Professor Storcks store Bog kunde have leveret langt smukkere Typer. Dog, en Forfatter er jo desværre ikke eneraadende paa dette Felt, navnlig da ikke, naar Talen er om en Nyudgave.

Alene Sidetallet viser, at Teksten langtfra er et simpelt Optryk af den ældre, saaledes som det ellers stundom kan hænde med langt mere berømte Bøger. Navnlig Afsnittet om Middelalderens Billedkunst er bleven stærkt omarbejdet og forøget. I langt højere Grad end paa det rent architektoniske Felt var jo ogsaa vor Viden paa disse Omraader endnu for en Snes Aar siden meget hullet, medens der nu foreligger Værker som Becketts Altertavler, Løfflers Gravstene, Magnus Petersens Kalkmalerier og Uldals Kirkeklokker. Det behøver ikke at siges, at en saa varmt interesseret og kundskabsrig Mand som Forf. har øst af disse Kilder, og ogsaa paa det rent architektoniske er han fulgt godt med. Selv om Grundlaget for hans Fremstilling af den romanske Architektur stadig er Løfflers Bog, vidner en Mængde Tilføjelser og Rettelser noksom herom. Nye Monumenter er medtagne, som f. Eks. Ledøje- og Hørningplanken*); der er gjort opmærksom paa den af Koch først paaviste engelsk-normanniske Paavirkning, og Langes Undersøgelser om Roskilde Domkirke er benyttet. Af det nye savner man egentlig kun Vitskøl. Thi selv om dette kun er en Ruin, burde dog et Par Linjer om dens rige og ejendommelige Plan og dens Betydning for vor Teglstensarchitektur findes i en Bog om danske Kirker. Talende Udeladelser og Ændringer viser, at Forf.s Syn har forandret sig i de forløbne 25 Aar. Barokken og Rokokoen faar saaledes en langt mildere Omtale end i 1. Udg., og medens det her hed om Viborg Domkirke: »Ved den Indsigt, som vore Dages Bygmestre besidde, er dette Mindesmærke nu ført tilbage til en rent romansk Skikkelse« (S. 21—22), er dette nu ændret til: »Paa Grund af Brøstfældighed [er Kirken] bleven helt fornyet ved en Ombygning og ført tilbage til en rent romansk Skikkelse« (S. 22—23). Svagest er — jeg havde nær sagt selvfølgelig — Fremstillingen af den gotiske Architektur. Skylden herfor er dog ingen-

*) Forf. har her overset den fornylig af den norske Architekt Kjelland fremsatte vigtige Berigtigelse til Henry Petersens Afhandling, der bl. a. medfører, at Illustrationen skulde vendes, saaledes som Originalen paa Nationalmuseet ogsaa har været det i nogen Tid.

lunde Forfatterens, snarere hviler den paa Anm. og den Generation, hvortil han hører, der stadig skyder denne Opgave fra sig! Thi det kan selvsagt ikke bebrejdes den, der skriver en Bog til »Folkelæsning«, at han ikke drukner sig i den overvældende Mængde af ubearbejdet og næppe endnu indsamlet Stof, der hedder dansk Gotik.

Hr. Købke ender sin Skildring med et hvast og varmt Angreb paa al den Uret, der gennem Tiderne og endnu i vore Dage er øvet og endnu øves mod vore Kirker. Netop en Bog som hans vil gøre sit til at skabe dem blidere Kaar ved i vide Kredse at sprede den Interesse for dem, uden hvilken al Lovgivning kun er halvgjort Gærning. M. Mackeprang.

FRA GAMLE HJEM.

En Kreds af Medborgere har sluttet sig sammen om den Tanke at skabe en Udstilling af Kunstsager og Kuriositeter. Dette motiveres nærmere i et os tilsendt Opraab, hvori det bl. a. hedder følgende:

Vor Tidsalder har været Vidne til den glædelige Kendsgærning, at der i alle Lag af Befolkningen vises en stedse stigende Interesse og Pietet for det fra Fortiden overleverede, og særlig er det vel de Genstande, der omgav vore Forfædre i det daglige Liv, som skattes højt og med Omhu bevares i Slægterne.

Betydelige Værdier er paa denne Maade, baade i Byerne og paa Landet, bleven samlede i vore gamle Hjem — snart i større Omfang, snart i Form af gamle Familierelikvier, der for Efterkommerne er bleven en dyrebar Arv, fordi vore Fædres Hjærter har været nøje knyttede dertil ved værdifulde Minder om Tider og Mennesker.

Vi har ment, at det vil kunne have almen Interesse nu at drage en Del af disse Hjemmenes Skatte frem for Lyset som et Vidnesbyrd om, hvad der (udenfor de offentlige Samlinger) er bevaret her i Danmark af en svunden Tids Kunstsager, Kostbarheder, Brugsting og Kuriositeter, ikke mindst i Hjemmene paa Landet. Med dette Maal for Øje vil der i Oktober d. A. — med forventet kongeligt Protektorat — til Fordel for »Dansk Kunstflidsforening«s nationale Formaal blive afholdt en Udstilling i Industriforeningen under Navnet: *Fra gamle Hjem, Udstilling af Kunstsager og Kuriositeter.*

Udstillingen vil komme til at strække sig over en Maaned og skal nærmest omfatte Ting, som ikke direkte er faldet ind under Rammerne af tidligere afholdte Antikvitetsudstillinger. Den tænkes at skulle bestaa af Genstande fra Tiden indtil 1830 — dog Oldtiden undtaget. Eksempelvis kan nævnes: Kunstsager, Kuriositeter og Snurrepiberier, Møbler, Brugs- og Dekorationsgenstande, Sølvtøj, sjældne Køkkenting og Belysningsgenstande, Buster, Broncer, Miniaturer, kulturhistoriske Billeder og Interiører (Portræter kan undtagelsesvis medtages), Dragter, Kostumer og Beklædningsgenstande, Ure, Smykker og andre Prydelser, Toiletrekvisiter, Legetøj, Spil, Broderier og Gobeliner (Navneklude og Hedebosyning undtages), Lavssager, Rejsetøj, Karosser, Kaner, Bærestole, Sele- og Ridetøjer, Jagtvaaben, Idrætsgenstande o. l., Genstande af særlig personalhistorisk Interesse.

Ejere af saadanne Ting, enten enkelte Genstande eller større Samlinger, anmodes om at ville laane dem til Udstillingen og helst snarest muligt til Orientering at ville indsende en kortfattet Beskrivelse af Genstandenes Art, Antal og omtrentlige Størrelse.

Henvendelser adresseres til: Fra gamle Hjem, Udstillingsbureauet, Kongens Nytorv 8.

FORSKELLIGT.

Aarsmedaljen. Akademiraadet har tilkendt Architekt G. TVEDE Aarsmedaljen 2den Gang for den nye Bygning til Finsens Lysinstitut i Rosenvænget, og er Tvede derved bleven Medlem af Akademiets Plenarforsamling.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningsmøde d. 9. Maj 1908. VALDEMAR SCHMIDT valgtes til Dirigent.

1) Foreningens Stilling til det paatænkte Besøg i Sommer af Ingeniør- og Architektforeningen i Hamborg.

Akademisk Architektforening havde fra Ingeniør-Foreningen faaet en Forespørgsel, om den vilde deltage i Festlighederne for Hamborgerne, naar de kom hertil i Sommer. Ingeniørforeningen var i Fjor Sommer inviteret til Hamborg, hvorfor den i Aar har indbudt Hamborgerne til Kjøbenhavn, men da Akademisk Architektforening ikke var inviteret med i Fjor (kun Prof. Wenck, der tilfældig var i Hamborg, blev opfordret til at være med), mente de tilstedeværende Medlemmer ikke, vi havde nogen Grund til at deltage som Værter. EMIL JØRGENSEN foreslog at vælge 10 Mand, der skulde deltage i Festen. Det vedtoges at foreslaa Ingeniørforeningen, at de Medlemmer af Akad. Architektforening, der ønsker at deltage, melder sig hos Ingeniørforeningen.

2) Meddelelser fra Formanden. Form. oplyste bl. a., a) at LUDV. ANDERSEN havde anlagt Sag mod Akademisk Architektforening for »uberettiget Udelukkelse«; b) at Bestyrelsen havde lykønsket Prof. HOLM ved hans 25 Aars Professorjubilæum; c) at der under Akademiet skulde oprettes en Bygningsskole, om hvilken Prof. NYROP bl. a. oplyste, at Akademiet havde foreslaaet G. V. BLOM som Forstander, skønt der i Bestemmelserne for Skolen var anført, at Forstanderen burde være en Architekt. Men man har ment at kunne se bort fra denne Bestemmelse, da G. V. Blom sikkert vilde være udmærket som Leder af Skolen.

Sluttelig foreviste ERHARD PETERSEN en Del Lysbilleder fra Nedbrydningen af Christiansborg.

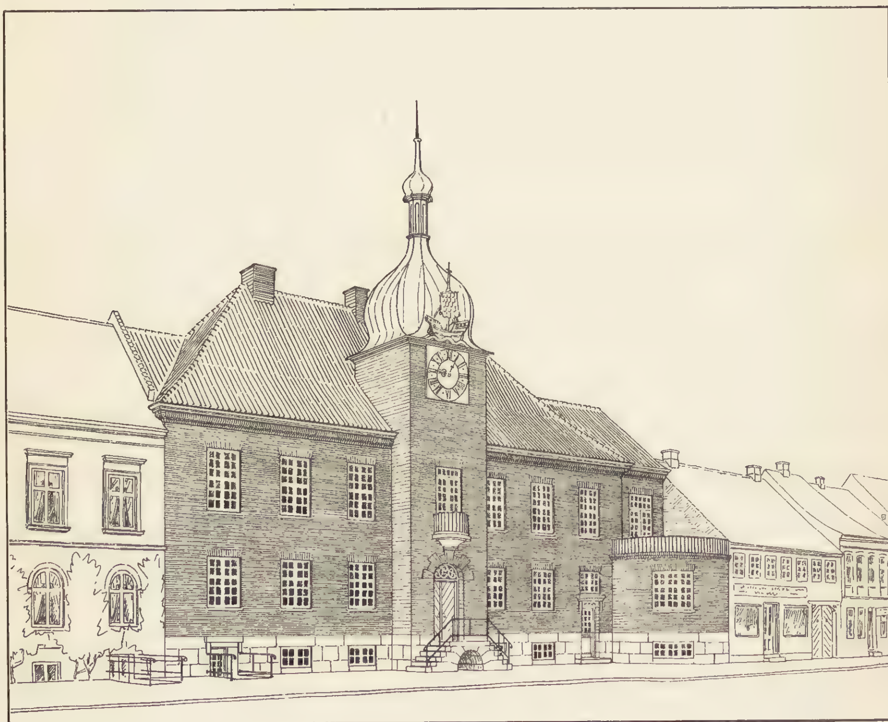
Mødet hævedes ca. 11½. *H. K.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 23. MAJ 1908
10. AARGANG № 34

TING- OG ARRESTHUS I KERTEMINDE.

TREDIE PRÆMIE. FORSLAG B. ARCHITEKTER HANS KOCH OG CARL PETERSEN.

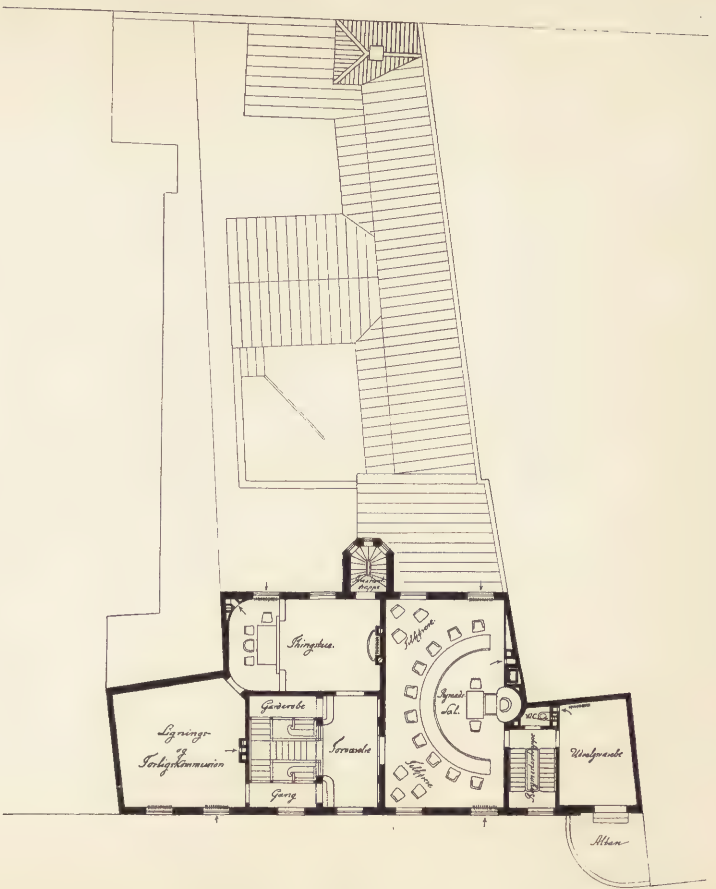
BEDØMMELSESUDVALGETS BETÆNKNING. II.

Nr. 24, mærket »Retep«. Præmie 200 Kr. Planen er helt igennem god, og med den lave Arrestbygning er Projektet forholdsvis billigt. Façaden Ltr. A. er ganske stilfuld, men staar, som Forfatteren selv bemærker, ikke i Samklang med Planen. Façaden Ltr. B. er ganske enkel og smuk. Vaabnet paa Taarntaget burde dog fjernes.

Forfattere: Hans Koch og Carl Petersen.

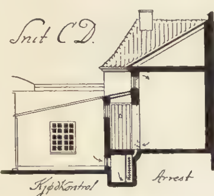
TING- OG ARRESTHUS I KERTEMINDE. STUEETAGE.

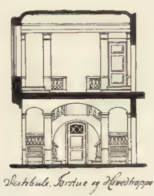

FØRSTE SAL.

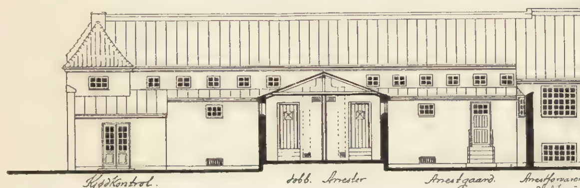

MOD LANGEGADE. FORSLAG A.

Snit A-B.

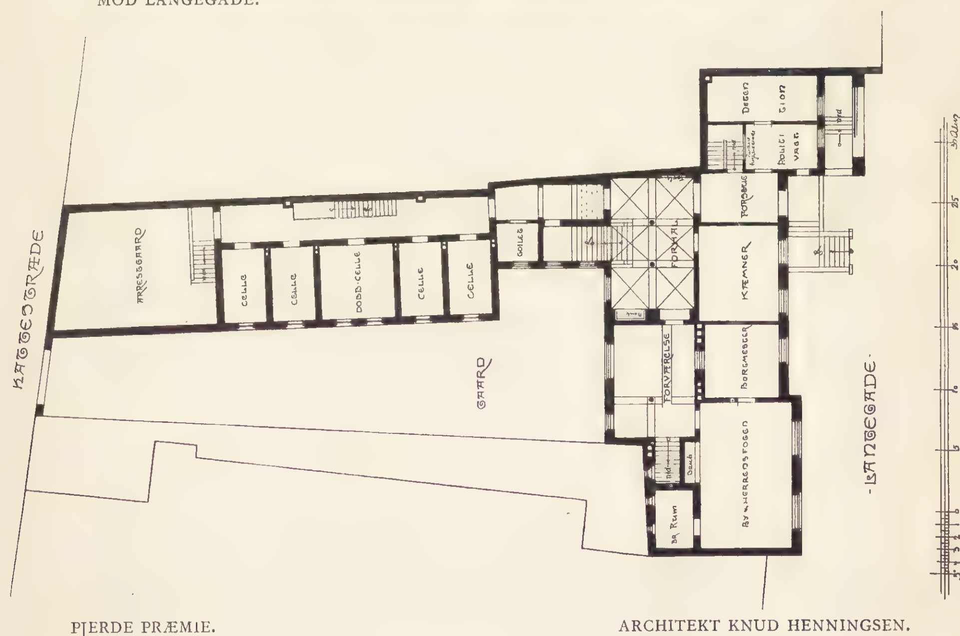
LÆNGDESNIT. ARCHITEKTER HANS KOCH OG CARL PETERSEN.

FJERDE PRÆMIE. ARCHITEKT KNUD HENNINGSEN.

MOD LANGEGADE.

PJERDE PRÆMIE. ARCHITEKT KNUD HENNINGSEN.

Nr. 29, mærket 2 koncentriske Cirkler med indskrevet K. H. Præmie 200 Kr. Planen er god og bredt anlagt. Stor Gaardsplads. God Indkørsel. Ringe bebygget Areal. Façaden smuk og simpel, dog uden synderlig Originalitet.

Forfatter: Knud Henningsen.

DOMKIRKEN I AARHUS.

Ved forefaldende Arbejder ved Kirkebygningen har det været følt som et Savn ikke at have paalidelige Opmaalinger af den, idet man uden dem intet Overblik har, men paa en Maade arbejder i Blinde. Ganske vist er Domkirken i 1863 opmaalt af Nebelong, men disse Tegninger tilfredsstiller ikke, giver ikke det, man i vore Dage forlanger af en Opmaaling. Da jeg paa dette Punkt har mødt fuld Forstaaelse hos Kirkens Autoriteter, er der nu i de forløbne Vintermaaneder blevet taget fat paa en saadan, og den her gengivne Plan er en første Begyndelse. Samtidig er der foretaget en omfattende Undersøgelse for at komme til Klarhed over Kirkens forskellige Byggeperioder, især ønskede man at blive klar over Kirkens oprindelige, romanske Partier, og jeg har troet, at det kunde interessere »Architekten«s Læsere at erfare de Resultater, man foreløbig er naaet til for flere Hovedpunkters Vedkommende. Senere, naar Undersøgelserne er bragte til Ende, er det Hensigten at komme tilbage til en detailleret Redegørelse og til den historiske Side af Sagen.

Som bekendt begyndtes der paa Opførelsen af Kirken ved Aar 1201 med Mursten som Hovedmateriale og Granit i Sokkel og Portaler. Senere er den — navnlig efter en Ildsvaade, som overgik den 1330 — ganske betydelig ombygget og forhøjet, hvilket omfattende Arbejde afsluttedes af Biskop Jens Iversen Lange i sidste Halvdel af 15de Aarhundrede.

Fra denne Periode stammer blandt andet det store Vesttaarn, hvis imponerende Spir paa Grund af Skrøbelighed maatte nedtages 1557, og det mægtige Korparti.

Omtrent i denne Skikkelse — dog skæmmet ved smagløs og utilstrækkelig Vedligeholdelse i de forløbne Aarhundreder — stod Kirken, da Høyen i 1857 ved sit Foredrag i selve Bygningen paaviste dens Betydning som et af vore stolteste Monumenter fra Middelalderen. I 1863 blev der, ved daværende Museumsdirektør Worsaae's Foranstaltning, foretaget nogle Udgravninger ved Koret for om muligt at faa Rede paa dettes oprindelige Form og man fremdrog da Soklerne — den Del af dem, der ikke var indbygget i de store Kormure — for de to mindre Korrundinger, der blev genopførte ved den store Istandsættelse fra 1867—1871 og 1877—1882 under Professor Walthers Ledelse.

De nuværende Undersøgelser begyndte i det nordøstre, saakaldte Lindenovske Kapel (paa Planen mærket A), der sikkert oprindelig har staaet i aaben Forbindelse med Korskirken, men ogsaa med Kapellet indenfor, det Sehestedske Kapel, hvilket den romanske Sokkel, som man fandt under Gulvet i førstnævnte Kapel, tydeligt viste. At det Lindenovske Kapel ikke har haft nogen Apsis, fremgik af Worsaae's ovennævnte Undersøgelse af Kapellets ydre Omrids, idet den romanske Sokkel her løb lige igennem og tillige blev fremdraget paa Kapellets nordre Side og paa det Trappetaarn (paa Planen mærket B), der har ligget op ad Korsfløjens Nordgavl. Sporene af dette Taarn var tildels udviskede, men man er nu naaet til Levningerne af det dels fra oven, dels ved en Genaabning af en tilmuret Dør nede i Korskirken. Man kom ind til Resten af en smukt muret, romansk Spindeltrappe, der førte fra Korskirkens Gulv op til den kendte Gang i nordre Korsfløjs Østmur, hvilken Gang oprindelig førte hen over Korets romanske Hvælvinger.

Hvorledes det romanske Kor oprindelig havde været formet, var det af stor Interesse at faa paapeget. Afd. Architekt O. V. Koch har i Aarb. f. nord. Oldkyndighed og Historie fremsat den Formodning, at der har været *syv* Apsider, en Opfattelse, han sikkert vilde have ændret til *fem* Apsider, hvis han havde kendt Worsaae's Undersøgelse fra 1863. Nu kan det imidlertid siges med afgjort Sikkerhed, at Kirken har haft *tre* Korrundinger (paa Planen mærket D), de to, der er genopførte, og en tredie som Afslutning for Højkoret. De tre Apsider var indbyrdes forbundne ved lige Gavle.

Efterhaanden som Opmaalingsplanen skred frem, gav den nemlig Oplysninger, der ledte paa Sporet, og ved Indhugninger fra Korets Sidegange og ved Gravning under Sidegangenes Gulve konstateredes det, at Sidegangene i den romanske Tid havde været afsluttede med *lige Vægge* (paa Planen mærket E) i Flugt med de to yderste Kapellers Østvægge, saaledes som angivet paa hosstaaende Plan. Derved forklares ogsaa det tilmurede, men nu genaabnede, romanske Vindue i det Sehestedske Kapels Sydvæg (paa Planen mærket F).

Hvor langt den midterste Korrunding har haft Fremspring mod Øst, har det hidtil ikke været muligt at konstatere, idet alle Fundamenter er optagne og hele Korpartiet opfyldt af temmelig dybe Gravkamre. Men man har dog kunnet paavise, at der ligesom ved Sidekapellerne først har været et lige Stykke, før Rundingen kom, men som sagt, alle de romanske Fundamenter er her fjernede. Det eneste, man har tilbage af Midtkorets Afslutning mod Øst, er de profilerede Granit-Sokkelsten, saavel fra det lige Stykke som fra Korrundingen, der er indmurede som Sokkelsten i det senere opførte, langt større Korparti.

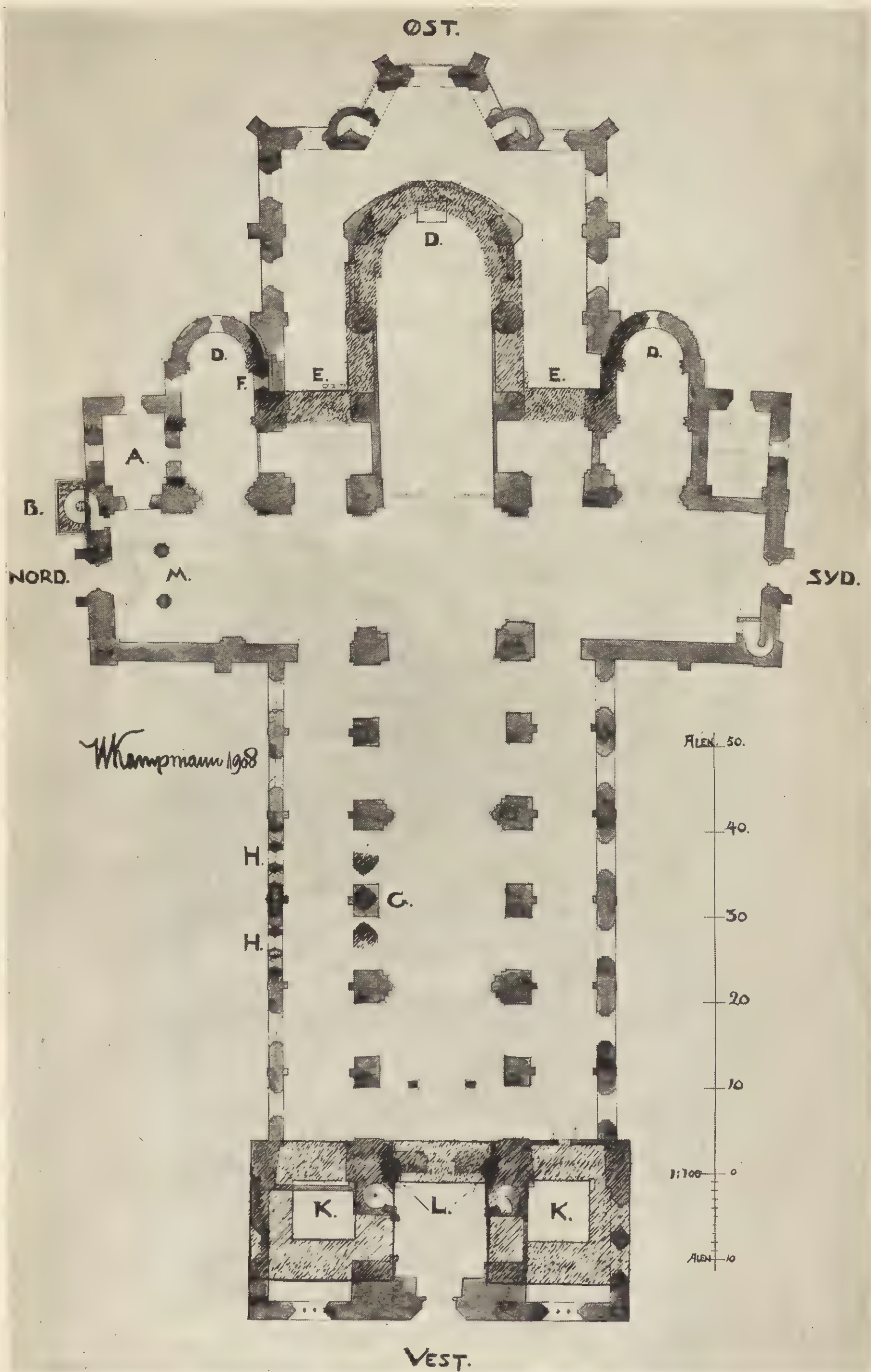
Resterne af selve *Korskirkens* romanske Architektur har stedse været synlige for alle. Man ser de højtsiddende, tilmurede, romanske Vinduer og Sporene af de romanske Hvælvinger. De to ottekantede Piller (se Planen ved M) er ikke, som man hidtil har antaget, fra den romanske Periode.

Der er nu i selve Højkirkens Mure — fra Sideskibenes Tagrum — fremdraget betydelige Rester af den romanske Kirkes Højkirkevinduer, overordentlig smukt murede med Anvendelse af grønglaserede Tegl og rigt profilerede Indramninger. Vinduerne har siddet to og to samlede (Planen mærket G). Her — som overalt, hvor man finder Levninger af romansk Arbejde — er det haandværksmæssigt set udført med en rørende Omhu og Teglstenene i det ydre smukt riflede.

Det bemærkes, at den nordre Halvdel af Kirken er rigere i sin Profilering af Sokkelsten og Vinduesindramninger end den søndre Halvdel.

Af Sideskibenes romanske Vinduesformer har der altid været Spor i det ydre. Ved en nøjere Undersøgelse med Indhugning i nordre Sideskibs Mur er det paavist, at der har været tre Vinduer i hvert Hvælvingsfag (se Planen ved H).

Endvidere er det paavist, at Kirken har haft *to* Taarne ved Vestenden, beliggende ud for Sideskibene (paa Planen mærket K). Rester af disse Taarnes Østmure ses særlig i Sideskibenes Tagrum, hvor Taarnmuren har været ca. 4 Alen tyk, opført af Mursten helt igennem og ikke, som det senere blev Brug, kun med en ydre Skal af Mursten og en indre Fyldemur. Ved Udgravning i det søndre Taarn er der fremdraget nogle af de indvendige Sokkelsten.

AARHUS DOMKIRKE.

Og endelig har man kunnet paavise, at Hovedskibets Vestgavl har ligget i Flugt med Taarnenes Østmure, og man har endogsaa (se Planen ved L) fundet Lysningssiderne af de store Vinduer, der over Hovedportalen har kastet Lys ind i Kirken.

Det kan saaledes nu siges, at der har staaet en fuldt færdig, romansk Kirke, der, hvad Midtskib, Sideskibe og Korsarme angaar, havde samme Udstrækning som den nuværende Kirke, og som havde tre Apsider mod Øst og to Taarne mod Vest. Men det var jo en langt lavere og mere trykket Kirke end den, der staar nu. I det indre stod den med sine røde Mursten, rigt profileret omkring alle Vinduer og alle Piller, hvoraf der endnu ses Levninger i Højkirkens Hovedpiller og i Aabningerne ind til de to Korrundinger. Dog stod de romanske Hvælvinger ikke i rødt Murværk, men var pudsede, hvilket ogsaa var Tilfældet med Vinduesbuernes Undersider.

Antager man, at den romanske Kirke har staaet færdig omkring Aar 1250, er det jo ikke noget langt Aaremaal, den har oplevet i sin oprindelige Skikkelse, idet der som nævnt overgaar Kirken en Ildsvaade 1330, og derpaa begynder Ombygningen efter den nye Tids Smag, hvor Bestræbelserne gaar ud paa at ophæve det lave og dunkle og gøre Kirken høj, slank og lys og hvid indvendig.

Det ovennævnte er i store Træk Resultatet af Undersøgelsen til Dato uden at komme ind paa de mange, langtfra uvæsentlige Iagttagelser, der har været Anledning til at gøre, og som der vil blive gjort Rede for, naar Opmaalingstegningerne er fuldendte, ligesom der ogsaa vil fremkomme Gengivelser af de romanske Bygningsformer, samt en Fremstilling af den Rækkefølge, i hvilken den store Ombygning i Middelalderen har fundet Sted.

Undersøgelsen har jeg foretaget sammen med Translatør Holm, Bygningskonduktør Johs. Frederiksen og Murerarbejdsmand Amdi Amdisen.

Grosserer Hammerich er Kirkens Værge.

Aarhus, 3. Maj 1908.

Hack Kampmann.

FORSKELLIGT.

Rejsestipendier. Akademiets store Rejsestipendium (3000 Kr.) er for 1908 tildelt Architekt Harald Lønborg Jersen, to Rejseunderstøttelser à 400 Kr. er tildelte Architekterne Vilh. Fischer og P. V. Jensen Klint.

Konkurrencen i Rønne. Der var indkommen ialt 24 Forslag. 1ste Præmie, 1000 Kr., tildeltes Architekt H. C. M. Steen, 2den Præmie, 700 Kr., Vald. Schmidt, 3die Præmie, 500 Kr., V. Ahlmann.

De indleverede Forslag vil fra Lørdag den 23. Maj være udstillede i 8 Dage i Industribygningens Udstillingssal fra Kl. 12—4.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 30. MAJ 1908
10. AARGANG № 35

FINSEN-INSTITUTETS KLINIK FOR INDRE SYGDOMME.

FINSEN-INSTITUTETS KLINIK. ARCHITEKT GOTFRED TVEDE.

I Rosenvænget, paa den gamle Hinnéeske Grund, er der i de senere Aar opført Bygninger, der giver Rum for de forskellige Afdelinger af Finsen-Institutets Virksomhed. Den gamle Villa er indrettet til Laboratorium, og ved Tilbygninger er der givet Plads til 2 Lægeboliger. Der er opført en Bygning til Behandling af Lupus og andre Hudsygdomme, og til denne knytter sig det gamle, paa Grunden staaende Ridehus, som bruges til en stor Lyssal. Nu sidst er der opført en Bygning til Klinik for indre Sygdomme, hvoraf nogle Planer og Billeder vedføjes. Bygningen indeholder, foruden Plads til 32 liggende Patienter,

FINSEN-INSTITUTETS KLINIK. STUEPLAN.

TAGPLAN.

VINTERHAVEN.

FINSEN-INSTITUTETS KLINIK.

med dertil hørende Økonomi, en Badeanstalt i Tagetagen. Denne kan benyttes ogsaa af Syge, som ikke ligger paa Klinikken, hvorfor der er indrettet det i Planen viste Venteværelse. Klinikkens Syge bringes til Badene med Elevator, der er saa stor, at en Baare kan faa Plads. I Stueetagen er indrettet en saakaldt »Vinterhave«, der optræder som Dagligstue for Patienterne; forhaabentlig bliver den, naar den om et Aars Tid er tilvokset, et hyggeligt og godt Sted for Beboerne. Det var en af Finsens kæreste Tanker, at der skulde blive Raad

FINSEN-INSTITUTETS KLINIK. VINTERHAVEN.

til at faa et saadant Rum, som selvfølgelig har været bekosteligt, fordi det indtager stor Plads i Bygningen. Nordvæggen i Vinterhaven er beklædt med Tufsten, hvorfra Vand siver ned i et lille Bassin. I Bygningen er indlagt et meget betydeligt Ingeniørarbejde, som Ingeniør KARSTEN har anbragt overordentlig smukt. Bygningen har jeg søgt at give et, om jeg saa maa sige, offentligt Præg, fordi Pengene til den blandt andet er skaffet til Veje ved Bidrag fra Staten, offentlig Indsamling, Finsens Bidrag af Nobelprisen o. a. Over Døren mangler endnu et Relief, som stærkt tiltrænges paa den tomme Plads.

Architekt RUMP har været Konduktør ved Bygningen, GLÆSEL har hjulpet mig med Vinterhaven og Terrænet om Bygningen. Murermester POUL POULSEN,

Tømrermester N. C. C. Smith, Snedkermester Lars Jørgensen, Malermester Møllmann, Glarmester Heismann og Murermester Schiøtz (Hennebique-Etageadskillelser) har været Haandværkerne.

Gotfred Tvede.

KONKURRENCEPROGRAMMER.

Ved den i »Architekten«s sidste 2 Numre offentliggjorte Betænkning af Bedømmelsesudvalget for Konkurrencen om et Raadhus i Kerteminde henledes atter Opmærksomheden paa de uheldige Følger af, at der i Programmet angives en bestemt Byggesum.

I dette Tilfælde indeholder Programmet følgende Bestemmelse:

»Den samlede Byggesum — inkl. Ingeniørarbejdet — maa ikke overskride 50.000 Kr., heri medregnet almindelig Fundamentering indtil 2 Fod under Kældergulvets Overkant, og til Vejledning ved Bedømmelsen maa Konkurrenterne ledsage Tegningerne med en Beregning af Bygningens Flademaal og Kubikindhold fra Overkant af Kældergulv og inkl. Tag samt en kort Redegørelse for, hvilke Materialer og Konstruktioner der tænkes anvendte — Mur, naturlige eller kunstige Sten, Etageadskillelser, Gulve, Tag, Trapper, Vægbeklædning, Lofter etc.«.

Naar Bedømmelsesudvalget bagefter ved at gennemgaa Projekterne har fundet at bemærke: »Den stipulerede Byggesum maa siges at være for ringe i Forhold til de stillede Fordringer. Selv de Konkurrenter, der mest har bestræbt sig for at overholde Summen, har ikke kunnet det, og Bestræbelserne har øjensynligt haft uheldige Følger for Projektet«, maa det i høj Grad beklages, at Konkurrenterne er lokkede paa Glatis ved at tage Hensyn til Programmets stærkt understregede Fordring, som i alt Fald maa forstaaes saaledes, at der ønskes taget videst muligt Hensyn til en økonomisk Løsning.

Dette er forøvrigt ikke den eneste Indvending, der kan gøres mod Bedømmelsens Uoverensstemmelse med Programmet.

I dette henvises udtrykkeligt til Bygningsreglement for Købstæderne. Det hedder heri, at det ubebyggede Areal i intet Tilfælde maa være mindre end det bebyggede. I Programmet findes ikke angivet Grundens Areal, men efter Udmaaling (saa godt det lader sig gøre) af det Kort, som var vedlagt, udgør hele Arealet omtrent 1660 □ Al., hvorefter der altsaa ikke kan bebygges over 830 □ Al. Efter denne Bestemmelse vil intet af de præmierede Projekter kunne bygges paa den opgivne Grund — det med 1ste Præmie belønnede Projekt har 1020 □ Alen bebygget Areal. Muligvis har ogsaa Bestræbelserne for at overholde denne Bestemmelse »haft uheldige Følger« for et eller andet Projekt.

Endnu en Bestemmelse i Programmet maa fremdrages:

Der forlanges, at Façadelinien rykkes tilbage fra Gadelinien, i Flugt med Bygningen Syd for Raadhuset, hvorved Gavlen af Bygningen Nord for Raadhuset vil blive blottet og maa dækkes paa en eller anden Maade. »Ved Bedømmelsen af Projekterne vil der blive lagt særlig Vægt paa Løsningen af denne Del af Opgaven — —«. Her er Programmet udmærket, men Bedømmelsen

mindre heldig. Det med 2den Præmie belønnede Projekt har ikke taget Spor af Hensyn til Løsningen af denne Del af Opgaven. 3die Præmie, med den »helt igennem gode« (?) Plan, har ogsaa taget sig denne Kardinalbestemmelse temmelig let. I den nydelige Empirefaçade tages maaske heller ikke fuldtud »tilbørligt Hensyn til Kirkens Architektur«, men denne Bestemmelse kunde vist ogsaa uden Skade være strøget i Programmet.

Om Bedømmelsen af Projekternes kunstneriske Værd bør der ikke strides. Det vides i Forvejen, hvem de sagkyndige Dommere er, og i dette Tilfælde kan der ikke tvivles om deres Kunstforstand og Upartiskhed. Men det viser sig stadigt at være særdeles vanskeligt at bringe Bedømmelsen i Overensstemmelse med Programmet, og jeg synes, at det næsten altid er Programmet, det er galt med.

A. Clemmensen.

OM LOVBESKYTTELSE FOR BYGNINGER AF HISTORISK OG KUNSTNERISK BETYDNING.

Af Dr. W. Mollerup.

Med Tilladelse af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet offentliggøres herved nedenstaaende Udkast til Lov om architektonisk og historisk værdifulde Bygningers Bevarelse tilligemed de dette Udkast ledsagende Motiver. Det vil bemærkes, at Kirkebygninger ikke er medtagne, da de er Genstand for særlig Lovgivning.

I de fleste europæiske Lande har man ved Lovgivning søgt at drage Grænser for den frie og uhindrede Raadighed over Bygningsmonumenter, som har historisk og kunstnerisk Betydning. Udviklingen er gaaet i noget forskellig Retning i de forskellige Lande. I nogle har Staten erklæret alle indenfor dens Omraade staaende Mindesmærker for fredlyste, ja betragter endog Privatejendom som Nationalbesiddelse og vil have den behandlet som saadan og straffer derfor alle Overtrædelser med Bøder eller Fængsel. Herhen hører Lande som Grækenland, Tyrkiet, Ungarn og Ægypten. Der er andre Lande, hvis Frednings-Lovgivning skarpt skelner mellem Privatejendom og Statsejendom. I nogle af disse lades Privatejendom fuldstændig ude af Loven, og der henvises over for dem udelukkende til Henstillinger, Raad og Vejledning, medens alle Mindesmærker, som hører ind under offentlige Myndigheder — Staten, Kommunen, verdslige og gejstlige Stiftelser — underkastes de ved Lovgivning trufne Bestemmelser. Preussen er et Eksempel paa en saadan Stat. I andre Landes Lovgivning gøres vel en bestemt Sondring mellem Forpligtelse til Fredning af Privatejendom og af offentlig Ejendom, men der tillades, ja kræves endog for visse Mindesmærkers Vedkommende og under visse, bestemt opgivne Forhold Ekspropriation. Frankrig, Italien og tildels Belgien frembyder Eksempler paa denne Lovgivning. Der er endelig Lande, som lader Lovgivningen fuldstændig afholde sig fra Indgriben ikke

blot i Privatejendom, men ogsaa i Kommuners og offentlige Institutioners Ejendomsret og kun sikrer sig Tilsynsretten over for Statens Bygningsmonumenter.

Danmark hører til de i saa Henseende mindst lovgivende Lande. Man har overfor Privatejendom fulgt det gennem Tiderne hævdvundne Princip, at Frivilligheden bør være Grundlaget for Fredlysning af Bygningsmonumenter, ligesom den med saa stort og smukt Resultat har været det over for Fredlysning af forhistoriske Mindesmærker og over for Undersøgelsen af vort Lands Fortidsminder. Det er imidlertid en Kendsgerning, at mange Bygninger af betydelig kunstnerisk Værdi dels er ødelagte og nedbrudte, dels forvanskede ved uheldige Istandsættelser, fordi Staten har savnet Myndighed til at gribe ind, ja endog har savnet Lejlighed til at erhverve sig Kundskab om forestaaende Forandringer ved eller Nedrivning af Monumenter, som burde være bevarede paa Grund af deres kunstneriske eller historiske Værdi. En virkelig kunstnerisk og historisk-arkæologisk Vurdering af vore Bygningsmonumenter fra det 16. til det 19. Aarh. med Statens Anerkendelse af deres Betydning som Mindesmærker har ikke fundet Sted. Grundlaget for en planmæssig Beskyttelse af disse har saaledes manglet. Dog bør det fremhæves, at, efter at Tilsynet med de historiske Monumenter ved Nationalmuseets Deling 1892 er bleven henlagt under dettes anden Afdeling, har man med større Kraft end tidligere taget denne Opgave op, ligesom det er lykkedes at vække Regerings, Rigsdags og Offentlighedens Interesse herfor, saaledes at der i Løbet af de sidste 15 Aar er fredlyst ca. 20 Bygninger fra Middelalderen og Renæssancen, blandt hvilke bør nævnes: Helligaandshuset i Randers, Byporten i Stege, Raadhuset i Næstved, Bispegaarden i Ribe, Ejler Rønnows Gaard i Odense, Taarnet i Korsør, Latinskolen i Kalundborg, Kirkeladen samme Steds, den gamle Kirke i Skive, Buderup Kirke, flere Bindingsværks Bygninger i Aalborg, Aarhus, Køge og Ribe, Raadhuset i Ebeltoft m. fl.

Men Opgaven er i de senere Aar mangedoblet ved det store og omfattende Byggeri, som efterhaanden lader vore Købstæders og Hovedstadens Udseende skifte Karakter, og som ubønhørlig kræver gamle, fortrinlige Bygninger som Ofre. Ligeledes medfører de større og stedse stigende Krav, Nutiden stiller med Hensyn til Boligernes Hygiejne og Indretning, ofte store og indgribende Forandringer i de gamle Bygninger, Forandringer, der som oftest foretages uden Hensyn til Bygningens Karakter og uden den nødvendige, kunstneriske Vejledning.

Det synes da netop nu nødvendigt, at Staten ved Lovgivningens Hjælp skaffer sig Hjemmel til at gribe ind, naar slige Bygninger trues. Dette kan opnaas enten ved det skrappe Middel, som andet Steds er anvendt, Statens Ret til Ekspropriation, eller ved Forholdsregler, som ikke betyder et fuldstændigt Brud med den hidtidige Praksis. Jeg har i det Udkast til en Lovgivning paa dette Omraade, som jeg i April 1907 har forelagt Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, valgt den sidstnævnte Fremgangsmaade, idet jeg som et Mellemled mellem fredlyst Ejendom og fuldstændig Privatejendom har opstillet de anmeldelsespligtige Bygninger. Herved forstaas Bygninger, der er saa værdifulde, at de fortjener at bevares, og ved hvilke der ikke bør foretages ukontrollerede Forandringer, men som det af den ene eller den anden Grund ikke har været muligt at faa fredlyste. Saavel disse anmeldelsespligtige Bygninger som de egentlige, fredlyste Monumenter skal optages paa en ved Statens Forsorg ud-

arbejdet og offentliggjort Liste. Ved denne Fremgangsmaade opnaas for det første, at det bliver kundgjort for alle, hvilke Bygninger der er optagne paa den af Staten anerkendte Liste som fredningsværdige, og for det andet, at intet saadant Monument kan nedrives eller omdannes, uden at Staten faar Lejlighed til at gribe ind paa virksom Maade. Uden at gøre Indgreb i Ejendomsretten erhverver Staten herved den nødvendige og ønskelige Kontrol med Monumentet og Lejlighed til i fornødent Fald ved Forhandling at gøre sin Indflydelse gældende overfor Ejeren.

Det foreliggende Udkast til Lovgivning paa dette Omraade har ogsaa til Formaal at foreslaa den Organisation, som en saadan Lovs Ikrafttræden maatte nødvendiggøre. I de fleste Lande er Omsorgen for Mindesmærkernes Bevaring lagt i Hænderne paa Kommissioner, ofte af betydeligt Omfang, men alle staaende direkte under et eller flere Ministeriers Tilsyn. I Danmark har Ledelsen som bekendt siden 1848 været betroet en Direktion, som stod i nøje Forbindelse med Museet for nordiske Oldsager og tilsidst, efter at Worsaae var bleven Museumsdirektør, forenedes med Museet ved en Art Personalunion. Ved Oprettelsen af Nationalmuseet i 1892 fik denne personlige Embedsforbindelse en fuldstændig fast Karakter, og samtidig deltes Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevaring ligesom Museet i to Afdelinger, saaledes at de forhistoriske Mindesmærker henlagdes under Museets 1. Afdeling, de historiske fra Kristendommens Indførelse af under dets 2. Afdeling.

I Tilslutning til denne Tradition og til det gennem et saa langt Tidsrum erhvervede Kendskab til Landets historiske Monumenter og til Befolkningen har jeg ment det rigtigt, at den egentlige Administration — som hidtil — knyttes til Nationalmuseets 2. Afdeling, under hvilken Fredningen af Landets historiske Mindesmærker nu henligger. Men da der hertil ogsaa kræves særlig Sagkundskab paa Bygningsvæsenets Omraade, er dette søgt opnaaet ved Dannelsen af en Kommission, i hvilken der er optaget to Architekter. Naar jeg tillige har ment det rigtigt, at der til denne knyttes en Jurist, er dette sket af Hensyn til de Retsspørgsmaal, som naturlig vil fremkomme, naar Forhandlinger skal føres mellem Kommissionen og de paagældende Bygningers Ejere.

Det er formodentlig unødvendigt at tilføje, at det af mig udarbejdede Forslag kun er at betragte som et Grundlag for det Lovgivningsarbejde, som i saa høj Grad tiltrænges og fra saa mange Sider paakræves. Men jeg har fundet det naturligt, at den Institution, som under Ministeriets Tilsyn med saa gode Resultater paa mange Omraader hidtil har ført Tilsynet med vore nationale og historiske Mindesmærker, ogsaa angav det Grundlag, som den maatte finde mest formaalstjenligt til Gennemførelsen af Lovbeskyttelse for disse Monumenter.

UDKAST TIL LOV OM ARCHITEKTONISK OG HISTORISK VÆRDIFULDE BYGNINGERS BEVARING.

Udarbejdet af Dr. Mollerup, Direktør for Nationalmuseets 2. Afdeling.

I. Almindelige Bestemmelser.

1. Lovens Formaal er at bringe de i historisk og kunstnerisk Henseende mærkelige, endnu i Brug værende, verdslige Bygninger eller Bygningsdele under Statens Tilsyn.

Loven har kun Gyldighed for saadanne monumentale Bygninger eller Bygningsdele, som findes opførte paa en ved Ministeriets Foranstaltning tilvejebragt, officiel Fortegnelse.

2. Denne Fortegnelse omfatter følgende Grupper:

a) De Staten tilhørende Bygninger.
b) Kommuners og offentlige Stiftelsers Bygninger.
c) Privatbygninger.

3. De paa Fortegnelsen opførte Bygninger falder efter deres Retsstilling i to Afdelinger:

a) de, som ved *Fredlysning* er stillede direkte under Statens Tilsyn (mærkede i Fortegnelsen med *),
b) de, hvis Optagelse paa Fortegnelsen medfører *Forpligtelse for Ejerne til at anmelde* for Ministeriet paatænkt, hel eller delvis Nedrivning, Ombygning eller Hovedistandsættelse af dem (uden Mærke i Fortegnelsen).

4. Ved de Staten tilhørende Bygninger kræves til Opnaaelse af Fredlysning eller Anmeldelsespligt Samtykke af det Ministerium, hvorunder vedkommende Bygning er henlagt.

5. Ved Kommuners og offentlige Stiftelsers Bygninger kræves Samtykke af vedkommende Kommunalbestyrelse og Stiftelses Bestyrelse.

6. Ved Privatejendom kan Fredlysning kun finde Sted med Ejerens og ved Majorater med Majoratbesidderens frivillige Samtykke.

II. Særlige Bestemmelser.

1. For Fredlysning af Bygninger.

Ved Fredlysning stilles Monumentet direkte under Statens Tilsyn, saa at ingen Forandring maa foretages ved det uden Ministeriets Samtykke, medens der ved særskilt, af Ejeren udstedt og underskrevet Deklaration fastsættes de Regler, som vil være at følge over for hvert enkelt, fredlyst Monument med Hensyn til Fremgangsmaaden ved fremtidige Forandringer.

2. For anmeldelsespligtige Bygninger.

a) Ejerne af de paa Fortegnelsen til Anmeldelsespligt optagne Bygninger skal senest seks Uger, forinden Forandringer ved Bygningen agtes paabegyndte, gøre Anmeldelse herom til Ministeriet, ledsaget af Planer og Tegninger til Oplysning om de ved Bygningen paatænkte Arbejder.

b) Ministeriet skal være berettiget til at lade ommeldte Bygning undersøge og derefter vederlagsfrit for Ejeren udarbejde Forslag til Restaurering, hvis dette gøres nødvendigt eller maatte anses for ønskeligt. Forsaavidt Enighed opnaas mellem Ejeren og Ministeriet om de saaledes ændrede Planers Anvendelse, skal Ministeriet ligeledes være bemyndiget til at tilbyde Ejeren en passende Erstatning eller Deltagelse i Omkostningerne med indtil Halvdelen af Restaureringsbeløbet. Hvis dette opnaas, er Staten berettiget til at kræve Bygningens Fredlysning ved særskilt Deklaration.

c) Ifald der enten ved Jordarbejder eller ved Nedrivning eller Bygningsforandring fremtræder en Bygning eller Bygningsdel af saadant monumentalt

Værd, at den fortjener at bevares, har Direktøren for Nationalmuseets 2. Afdeling at paase det i saa Henseende fornødne. Han henvender sig derom ufortøvet til Ejeren af den paagældende Grund.

Opnaar han Overenskomst med denne om Monumentets Bevaring uden Udgift for det offentlige, lader han Overenskomsten tinglæse som Hæftelse paa Ejendommen.

Kommer han overens med Ejeren paa Vilkaar, som vil medføre Udgift for det offentlige, sammenkalder han den nedenfor anførte Kommission. Hvis Kommissionen billiger Overenskomsten, indstilles denne til Ministeriet, der, hvis det stadfæster den, lader den tinglæse som fornævnt. Nægter Kommissionen sin Billigelse eller Ministeriet sin Stadfæstelse eller Rigsdagen den til Overenskomstens Gennemførelse fornødne Bevilling, er Overenskomsten bortfaldet. Men paaføres der derved Ejeren Tab, har han Krav paa Erstatning herfor af Statskassen.

Disse Erstatningers Beløb bliver i Mangel af mindelig Overenskomst at fastsætte af uvildige, af Retten udmeldte Mænd.

3. Overtrædelser af de ved nærværende Lov fastsatte Fredlysnings- eller Anmeldelsespligter eller Forbud anses med Bøder til Statskassen.

4. De af nærværende Lov flydende Udgifter bevilges ved de aarlige Finanslove.

Tilsynet med fredlyste Bygninger føres som hidtil gennem Nationalmuseets 2. Afdeling, dog saaledes, at alle Forslag til Bygningers Restaurering og Vedligeholdelse forelægges en af Ministeriet nedsat Kommission, bestaaende af Direktøren for Nationalmuseets 2. Afdeling som Formand, to Architekter, hvoraf den ene vælges af Akademiet, den anden af Ministeriet blandt de kgl. Bygningsinspektører, en Jurist samt en Sekretær, valgt af Ministeriet blandt Nationalmuseets 2. Afdelings Embedsmænd. Med Undtagelse af Formanden oppebærer Kommissionens Medlemmer Lønning.

Ministeriet fastsætter Reglerne for Kommissionens Virksomhed.

RIGSARKIVET.

Loven om det nye Rigsarkiv er altsaa nu vedtaget af Rigsdagen, efter at det af Landstinget nedsatte 15 Mands Udvalg til Behandling af Lovforslaget havde afgivet Betænkning og tilraadet at vedtage det nyeste Forslag, udarbejdet af Trekløveret Secher, Ludv. Andersen og Lange. Forslaget gaar som bekendt ud paa at »bevare« det gamle kgl. Biblioteks Bygning og indrette den til Rigsarkiv. Denne Bevarelse bestaar i fuldstændig at rasere det indre af Bygningen, indskyde nye Bjælkelag, sætte nyt Tag paa, gennemhulle Façaden med en Mængde nye Vinduer, tilmure en Del af de gamle og paaklistre en Façadedekoration i »barok Stil«.

Om dette Architekturværk har Udvalget henvendt sig til de to Professorer i Bygningskunst ved Akademiet og bl. a. stillet dem det Spørgsmaal, »om den foreslaaede Façade tilfredsstiller, hvad der med Rimelighed kan forlanges«, hvortil d'Hrr. svarede: »Dette Spørgsmaal kan straks besvares med et *ubetinget Nej*«.

Ministeren for offentlig Arbejder har afæsket den kgl. Bygningsinspektør, Architekt CLEMMENSEN en Erklæring i samme Anledning, i hvilken det hedder: »Bibliotekets Omdannelse til Rigsarkiv maa kunne formes i Harmoni med Omgivelserne, naar der ikke forsøges en Maskering som i den foreliggende Façadeskitse, der i ingen Henseende tilfredsstiller de Fordringer, der bør stilles«.

Nu skulde man jo tro, at Ikkesagkyndige, naar de beder om de paa dette Omraade højeste Autoriteters Raad, agtede at følge disse Raad; hvorfor har de ellers spurgt? — Men da den utrættelige Rigsarkivar mødte med en *Anbefaling* for Projektet fra 5 andre Architekter, konstateredes der straks Uenighed mellem »Sagkundskabens Repræsentanter«, og — Forslaget blev derfor vedtaget, dog med den intetsigende Ændring, at der af Ministeren for offentlige Arbejder skal nedsættes en Komité, der skal »undergive Tegningerne — eventuelt tilvejebragte ved en Konkurrence — en kunstnerisk Bedømmelse, forinden Arbejdet paabegyndes«. Dog skal Ministeren, hvis der ikke i denne Komite opnaaes Enighed, være berettiget til at afgøre Spørgsmaalet endeligt, uden Rigsdagens Mellemkomst! Man bedes lægge Mærke til, at det kun er *Façadetegningerne*, det ved en saa løst antydet Konkurrence skulde gælde; og da Ministeren ikke ønsker Konkurrence, selv skal udnævne Komitéens Medlemmer og forøvrigt ikke behøver at bryde sig om Komitéen, vil man vist give os Ret i at betegne denne Ændring som intetsigende.

De Architekter, der som »Sagkundskabens Repræsentanter« har afgivet den sidstnævnte Erklæring om det skønne Bygningsværk, fortjener at bevares i dansk Architekturhistorie og skal derfor nævnes her. Det er: d'Hrr. BERGMANN, BLICHFELDT, NYBØLLE, MARSTRAND og Professor ERIK SCHIØDTE. Særlig den sidstnævntes Navn i denne Forbindelse er — interessant. En anden Professor, V. KLEIN, har fra Rom sendt en varm Anbefaling for Foretagendet. Hvad kan man saa forlange mere? — — —

Fr. III's Bibliotek er dødsdømt, men *Sechers Rigsarkiv* vil leve!

BYGNINGSDIREKTØREN.

Det i Anledning af Forslag til Lov om Bestyrelsen af Statens Bygningsvæsen nedsatte Folketingsudvalg har afgivet Betænkning. Som det var at vente, indstiller Flertallet Forslaget til uforandret Vedtagelse. Dets Begrundelse heraf er noget af det mest overfladiske, man kan tænke sig og indeholdes egentlig i disse Ord: »Det, der navnlig har fremkaldt Ønsket om en anden Ordning, er den Kendsgerning, at Statens Byggeforetagender — ikke mindst, hvor Talen er om mindre Byggeforetagender, som Skovfogedhuse og lignende — er altfor kostbare samtidig med, at Bygningerne ofte er mindre praktisk indrettede«. Disse »Skovfogedhuse« dukker atter op senere hen i Betænkningen, og man faar Ind-

tryk af, at d'Herr. ganske har manglet *Bevismateriale* for de Paastande om Misbrug, der ugenert er fremsat baade af Trafikministeren og i Tinget. Ikke et eneste positivt Eksempel kan der fremføres; kun Formodninger, svævende og ubestemte Talemaader om Ødselhed og manglende praktisk Begreb fra de dygtige Architekters Side, der nu som Bygningsinspektører samvittighedsfuldt bestyrer Statens Bygningsvæsen, ligesom man ikke generer sig for vedblivende at insinuere, at de bygger dyrere end nødvendigt, for at det procentvise Honorar kan blive større.

Selv Mindretallet (Krabbe og M. Larsen) tager ikke Afstand fra denne infame Beskyldning, hvis Usømmelighed der maa høre mere end almindelig Tankeløshed (med et mildt Udtryk) til ikke at skamme sig over. Dens Meningsløshed i rent praktisk Henseende fremstilles meget klart af et andet Mindretal (Ellinger), der i det hele taget er fremkommet med de eneste fornuftige og rigtige Betragtninger ved denne Sags Udvalgsbehandling, og da vi formener, at det vil være af Interesse for vore Læsere at blive bekendt med Professorens Betænkning, skal vi i et senere Hæfte komme tilbage til denne Sag.

FORSKELLIGT.

International Konkurrence. Fra *Foreningen til Oprettelse af et Monument for Reformationen* har vi faaet Opfordring til at henlede Opmærksomheden paa en Konkurrence, som nævnte Forening vil foranstalte, og hvorom den henvender sig til Kunstnere i alle protestantiske Lande. I Anledning af Firehundredaarsdagen for Calvins Fødsel tænkes der rejst et stort Mindesmærke i Genf til Ære, ikke alene for denne Reformator, men for selve Reformationens Idé, hvorfor der tænkes fremstillet Statuer af en hel Række af dens Bærere foruden Reliefbilleder af historiske Begivenheder, hvilket alt nærmere udvikles i Programmet. Komitéen haaber at kunne disponere over en Sum af 4—500.000 Frcs. Til Præmier ved den nu paatænkte Konkurrence er anslaaet 30.000 Fr.

Besvarelserne skal være indleverede 15. Septbr. 1908 i Genf. Programmer faaes ved Henvendelse til: »Secrétariat de l'Association du Monument de la Réformation«, rue du Stand 56, Genève, Suisse. Mod Tilsendelse af 10 Fr. faaes tillige tilsendt de nødvendige Kort m. m. af Terrænet, hvor Monumentet skal opstilles.

Anonyme Artikler. Paa given Foranledning og til særlig Underretning for d'Herr. »Galde«, x + y, A. H., T—t og flere skal vi meddele, at anonyme Artikler kun optages, naar Forfatteren navngiver sig for Redaktionen samt at anonyme Artikler af personlig eller polemisk Natur overhovedet ikke vil blive optagne i »Architekten«.

Red.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 6. JUNI 1908
10. AARGANG № 36

DEN NY KIRKE I RØNNE.

FØRSTE PRÆMIE. ARCHITEKT H. CHR. M. STEEN.

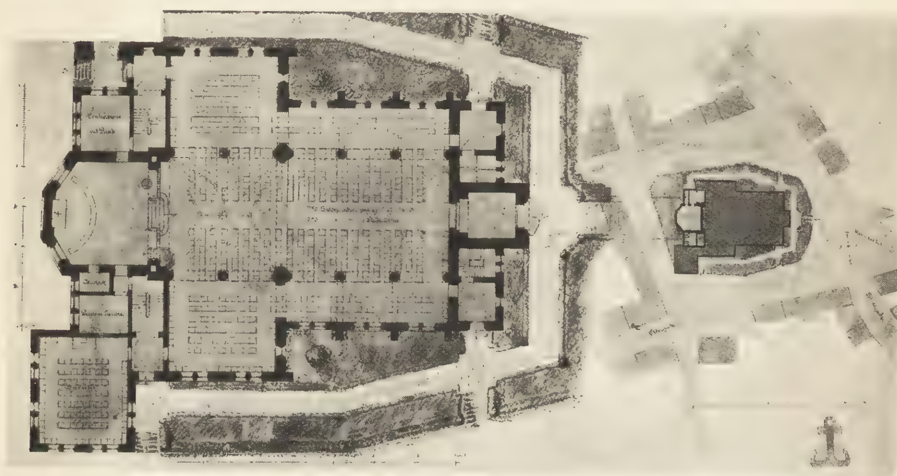
BEDØMMELSESUDVALGETS BETÆNKNING.

Til Konkurrencen var indsendt 24 Forslag. 1ste Præmie, 1000 Kroner, tildeltes Forslaget med Motto: Et Korsanker i et Hjærte. 2den Præmie, 700 Kroner, tildeltes Forslaget med Motto. Tegning af Kastellet i Rønne. 3die Præmie, 500 Kroner, tildeltes Forslaget med Motto: 4 hinanden skærende Cirkler.

Ved Navnesedlernes Aabning viste det sig, at 1ste Præmie var tilkendt H. Chr. M. Steen, 2den Præmie Architekt Valdemar Schmidt og 3die Præmie Architekt V. Ahlmann, alle af Kjøbenhavn.

Det med 1ste Præmie belønnede Forslag valgtes, dels fordi den i Forslaget anslaaede Karakter passer særlig godt paa de stedlige Forhold, og dels fordi baade det gamle Taarn og Korpartiet med dets ejendommelige Tagrytter, hvilke begge hører til de mest karakteristiske Dele af den gamle Kirke, kan bevares. Planen er god, Adgangsforholdene fortrinlige, ligesom Benyttelsen af den gamle Kirkeplads er god. Udvalget finder dog, at de Opbygninger, gennem hvilke Trapperne til Pulpiturerne faar Lys, er uheldige.

Det med 2den Præmie belønnede Forslag fandt man at være særdeles tiltalende, men mindre stemmende med Rønne Bys særlige Karakter. Planen er god og simpel, dog med for rigelig Anvendelse af Pulpiturer. Den fuldstændige Sløjfning af Kirkepladsen er næppe heldig.

FØRSTE PRÆMIE. GRUNDPLAN OG SITUATIONSPLAN.

Forslaget, som tilkendtes 3die Præmie, er ligeledes et tiltalende Arbejde, Planen god og simpel, Façaderne smukke. Kirkens Indre formodes dog at ville blive noget for trist og mørk.

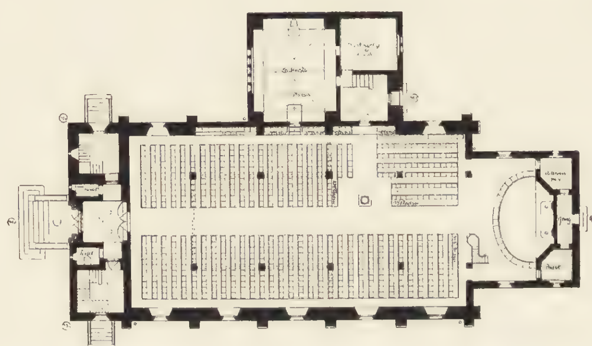
Der findes, foruden de præmierede 3 Forslag, adskillige smukke Løsninger, som dog af forskellige Grunde ikke har kunnet komme i Betragtning.

* *

Selv efter at have gjort sig bekendt med ovenstaaende Betænkning tror vi, at mange ikke ret forstaar den trufne Afgørelse, og vi har haft Lejlighed til at erfare, at der i Architektkredse hersker en ret betydelig Skuffelse over Udfaldet af Konkurrencen, hvorfor vi skal tillade os et Par Bemærkninger derom.

For en umiddelbar Betragtning maa det siges, at det med 1ste Præmie belønnede Projekt staar ikke lidt under 2den Præmie og at ogsaa 3die Præmie synes mere tiltalende. Der er ved det førstnævnte (selvfølgelig ganske bortset fra den uskønne Behandlingsmaade af Tegningerne) noget uharmonisk, smaatskaaret. Berettigelsen af at benytte det gamle Taarn, der kun daarligt passer

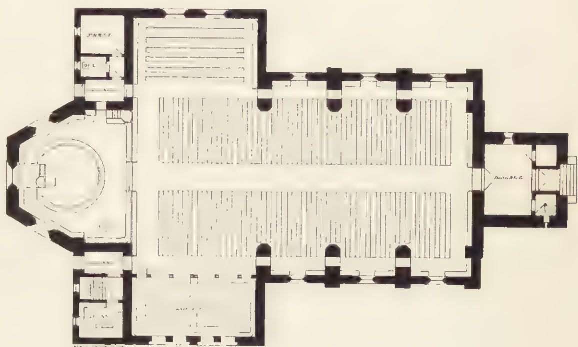

ANDEN PRÆMIE. ARCHITEKT VALDEMAR SCHMIDT.

TREDIE PRÆMIE.

ARCHITEKT V. AHLMANN.

ARCHITEKT HENNING HANSEN.

til den nye Kirke, synes ikke indlysende, naar man erfarer, at det kun er Formen, der er den gamle. Taarnet er beregnet delvis ganske fornyet!

Naar den Opgave forelaa at bygge en Kirke i en bornholmsk Søstad, skulde man paa Forhaand synes, der maatte være stærkt karakteriserende Momenter til Stede: først naturligvis det specielt bornholmske, djærve og brede, som vi kender det fra de gamle Kirker paa Øen. Dernæst skulde Kirken med sin udmærkede Beliggenhed tjene som Sømærke, Taarnet derfor være højt og kraftigt, sigtbart paa lang Afstand, endelig maatte der være anslaaet en vis købstadsagtig, hyggelig Tone med en Anelse om Sø og Saltvand.

Ogsaa i den Henseende var Udfaldet af Konkurrencen en Skuffelse, thi det forekommer i hvert Fald os, at ingen af de præmierede Projekter havde noget videre at fortælle herom. Vi har derfor medtaget et Par Gengivelser af et af de ikke præmierede (af Henning Hansen), hvori mange virkelig har fundet noget af den ovenfor antydede Stemning.

Om de fleste af de øvrige ikke præmierede Arbejder maa det siges, at de var endnu meget længere udenfor den rette Opfattelse, og vi forstaar ikke, at danske Architekter, som det almindeligvis var Tilfældet her, gør noget saa kunstigt ud af den Opgave: at bygge en dansk Købstadkirke. Vi har da Forbilleder nok at gaa efter, og naar man i vore Dage, som aldrig før, opmaaler og tegner de gamle Kirker, skulde Formaalet dog være, derved at tilegne sig noget af deres simple og jævne Væsen og den Storhed og Ro, der er deres — og al god Architekturs — Særpræg.

Red.

LOVFORSLAGET OM ORDNING AF STATENS BYGNINGSVÆSEN.

PROFESSOR ELLINGERS BETÆNKNING.

Professor Ellinger »anser det for komplet umuligt at gaa den af Forslaget anviste Vej: at henlægge Bestyrelsen af Statens under de civile Ministerier hørende Bygningsvæsen under een Direktør, til hvis Raadighed der kan stilles Konduktører, som lønnes ved Bevillinger paa de aarlige Finanslove; den Opgave, der i Forslagets § 3 stilles Bygningsdirektøren, kan ingen Mand løse, idet der neppe gives den Mand, der samtidig er i Besiddelse af den Kundskabsfylde i kunstnerisk og teknisk Henseende og den Arbejds- og Administrationsevne, der behøves for at udfylde en saadan Stilling blot nogenlunde tilfredsstillende. Direktøren maatte nødvendigvis til sin Assistance have andre dygtige Architekter med *selvstændigt Ansvar*, men saadanne faar man ikke paa de Vilkaar, der her bydes »Konduktører«. Ser man paa de Stadsarchitekten i Kjøbenhavn i Følge Vedtægt af Marts 1908 paahvilende Forpligtelser, da ere de noget nær de samme for Kjøbenhavns Kommunes Vedkommende, som i Lovforslaget tænkes paalagt Bygningsdirektøren for Statens Vedkommende, men Stadsarchitekten i Kjøbenhavn — under hvis Tilsyn er henlagt 154 større og mindre Bygninger, et Antal, der er lille i Sammenligning med det Antal Statsbygninger, *spredte over hele Landet*,

der staa og maa under Tilsyn — har til sin Raadighed 9 fast ansatte og pensionsberettigede Tjenestemænd, derunder 7 Architekter, af hvilke de to som Afdelingsarchitekter have en Gage af 4000 Kr., stigende til 5500 Kr., og Stadsarchitekten lønnes selv med 5500 Kr., stigende til 7000 Kr. Desforuden arbejder der for Tiden 12 ikke fast ansatte Architekter og Tegnere samt 2 Skrivere paa Stadsarchitektens Kontor, hvortil Udgiften er ansat til 17.435 Kr. I alt kalkulerer Kjøbenhavns Kommune sine Udgifter til det under Stadsarchitekten fungerende Apparat til 54.552 Kr., naar man altid regner med Begyndelseslønningerne og ikke tager Hensyn til Alderstillægene. Det eneste bestemte, der i nærværende Lovforslag indeholdes om Udgifterne, er Lønnen til Bygningsdirektøren, nemlig 6000 Kr. aarlig, stigende til 7800 Kr.

I Anmærkningerne til Lovforslaget oplyses det, at Staten i de 5 sidste Aar gennemsnitlig kun har haft en aarlig Udgift paa c. 21.000 Kr. (for Finansaaret 1908—09 er opført 24.000 Kr., hvoraf de 16.400 er Bygningsinspektørernes Lønninger) til de 5 Bygningsinspektorater, i Spidsen for hvilke der staar 5 fremragende Architekter, og det maa derfor erkendes, at Staten har et ganske overordentlig billigt Tilsyn med sit Bygningsvæsen. For *Nybygningers* og *større Hovedistandsættelsesarbejder*, som Bygningsinspektørerne i Følge deres Stilling have at bringe til Udførelse, oppebærer de som Honorar samt til Dækning af Udgifterne ved Udarbejdelsen af Projekter til og Tilsyn med Arbejderne 3 pCt. af Byggesummen. Imod denne Honoreringsmaade har der rejst sig Indvendinger og uden Tvivl ud fra det Synspunkt, at der i den kunde ligge en Fristelse til at gøre Arbejderne mere omfattende end strengt taget nødvendigt; dette er en vel barok Tanke, thi naar der honoreres for et Arbejde, retter Honoraret sig jo efter Arbejdets Størrelse, og hvad enten Honoraret er 3 pCt. eller det fastsættes paa anden Maade, maa Fristelsen, om en saadan i det hele taget eksisterede, være lige stor. Men imidlertid kan det Spørgsmaal løses paa denne Maade, at Bygningsinspektørerne faar en større aarlig Løn, imod at de fremtidig skulle udføre alle Hovedvedligeholdelsesarbejder uden særligt Honorar. Hvad Nybygninger angaar, da staar det Staten frit for, om det vil lade Bygningsinspektørerne eller andre Architekter udføre dem. Naar Kjøbenhavns Kommune lader private Architekter bygge for sig, honorerer den dem efter Akademisk Architektforenings Regler, hvilke gaar ud paa *mere* end 3 pCt., naar det ikke drejer sig om meget store Arbejder, og vi ser ogsaa, at i det af Ministeriet for offentlige Arbejder i Aar stillede Forslag om Opførelse af et nyt Rigsarkiv er der beregnet et Honorar, der er ca. 50 pCt. højere, end hvis det var sat til 3 pCt. af Byggesummen. Ved Opførelsen af Skolen paa Duevej, som kostede Frederiksberg Kommune i alt godt 400.000 Kr., var Architekthonoraret (foruden Konduktørløn) 4,8 pCt. af Bygningsarbejdet og 4,17 af Bygningsarbejde + $^1/_2$ Ingeniørarbejde (Akademisk Architektforenings Beregningsmaade). 3 Procent er altsaa et meget lavt Honorar.

Den Ordning, som Lovforslaget er bygget over, kan Mindretallet, som sagt, ikke anse for heldig eller forsvarlig; det betegner afgjort et Tilbageskridt. I en Erklæring til Ministeriet have de 5 Bygningsinspektører ogsaa udtalt, at allerede nu er Tilsynet med og Vedligeholdelsen af Statens Bygninger og særlig Bevarelsen af de mange for Landets Architektur betydningsfulde Bygningsmonumenter, Udførelse af de nødvendige Hovedistandsættelsesarbejder ved samme og de ved-

kommende Bygningssagers i det hele hensigtsmæssige Forberedelse og endelige Ordning saa omfattende, at det i de til Dels udstrakte Bygningsdistrikter til Tider er næsten uoverkommeligt. Udenfor disse Arbejder maa Bygningsinspektørerne afgive Betænkninger i mangfoldige Sager for de forskellige Ministerier, hvoriblandt særlig Sager hørende under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet er overmaade omfattende. I alle Spørgsmaal vedrørende Ombygning eller Fornyelse af Præstegaarde og Kirker skulle Inspektørerne — til Dels efter forudgaaet Besigtigelse — afgive deres Erklæring, ligesaa om Kirkegaardsudvidelser, om Stridigheder mellem Tiendeejere og Provstesyn osv. osv., og saafremt »Det kirkelige Udvalg«s Synslov faar Lovkraft, vil Bygningsinspektørernes Arbejde derefter yderligere i høj Grad blive forøget. Blandt disse kirkelige Sager er ofte Spørgsmaal, der angaa vigtige Forhold vedrørende Bevaring af betydningsfulde middelalderlige Bygninger, der kræver Inspektørens personlige Nærværelse, idet man ikke kan overlade Afgørelsen til Konduktører, som mangler det fornødne Kendskab til vor gamle Architektur. For Landbrugsministeriets Vedkommende er Bygningsinspektørernes Arbejde blevet væsentlig forøget ved den ifølge kgl. Anordning af 27. Januar 1805 skete Ændring i de vedkommende Brugeres til deres Tjenesteboliger knyttede Vedligeholdelsesforpligtigelser, der for alle større Arbejders Vedkommende nu er overtagne af Staten til Udførelse ved Bygningsinspektørernes Foranstaltning uden noget som helst Tillæg for nødvendigt Kontorhold.

Dette Mindretal mener altsaa, at man bør *bibeholde Bygningsinspektørerne*, under hvilke Tilsynet med og Vedligeholdelse af Statens Bygninger (samt Slottene) sorterer, men saaledes, at de bliver fast ansatte med fast Løn og ikke som hidtil er konstituerede og foruden en vis aarlig Løn oppebærer Honorar for større Vedligeholdelsesarbejder. Da jeg meget vel ser, at det kan have Betydning for Staten at have en Institution, der ikke selv beskæftiger sig med Udførelse af Byggeforetagender for Staten, og som Ministerierne og de under disse sorterende overordnede Myndigheder kan raadspørge i alle Byggesager, der henhører under Staten eller Institutioner, som staar under dennes Tilsyn, foreslaas ansat en *Bygningskonsulent*, hvem der, naar det drejer sig om Affattelsen af Program for Nybygnings- og større Ombygningsarbejder og Tilvejebringelsen af foreløbige Planer og Overslag, tilforordnes 2 i saadanne Sager kyndige Mænd, der herfor oppebærer et aarligt Beløb, som vil være at fastsætte paa Finansloven; yderligere kan det Ministerium, under hvilket Bygningsforetagendet sorterer, tilforordne Konsulenten 2 andre Mænd, der, naar det ikke er Embedsmænd i Ministeriet, honoreres med 10 Kr. pr. Mødedag. Paa den Maade tages der Hensyn til Ønskerne om, at der kan komme Lægmænd med praktisk Blik med ind i Overvejelserne. Ved Udførelsen af nævnte Arbejder kan Ministeriet efter eget Tykke henvende sig til en privat Architekt eller til en af Bygningsinspektørerne og med vedkommende træffe Aftale om Honoraret. Ad disse Veje mener Mindretallet, at man faar en Ordning, der er tilfredsstillende; den imødekommer Administrationens Ønske om en den nærstaaende, sagkyndig Autoritet og hæver de Mangler, der maatte være ved den hidtidige Ordning, samtidig med, at dennes Goder bevares. I Henhold hertil foreslaas Lovforslaget affattet».

BYGNINGSAFGIFTERNE.

Vi er anmodede om at offentliggøre følgende:

Under 21. April 1908 har Justitsministeriet billiget nedenstaaende af Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse vedtagne Kendelser, der i Henhold til § 73 i Bygningsloven for Staden Kjøbenhavn af 12. April 1889 samt § 7 i de tre Love af 3. April 1900 om Indlemmelse under Staden Kjøbenhavn henholdsvis af en Del af Hvidovre Sogn, af Brøndshøj Sogn og af Sundby og Nathanaels Sogne, jfr. de af Justitsministeriet stadfæstede Bygningsreglementer for de nævnte Sogne henholdsvis af 19. August 1895 § 70, 3. December 1898 § 12 og 22. Februar 1899 § 57, skulle erlægges til Staden Kjøbenhavn i Anledning af Byggeforetagender, nemlig:

1) For Opførelsen af en 1-Etages Bygning eller for Paaførelsen af en Etage paa en Bygning paa indtil 350 Kvadratalen Fladeindhold, udvendig maalt, erlægges 20 Kr.

For hver Etage, som kommer til, erlægges 10 Kr., Kælderen — herunder udgravede Gaardkældere — regnes altid for en Etage, dog undtages herfra de Kælderetager, som udelukkende er indrettede til Brændsel-, Viktualie-, Vaske- og Strygerum for Husets Beboere, samt til Kedelrum til Brug ved Husets Opvarmning.

Tagetagen regnes for en Etage, saa snart der i denne er anbragt Ildsted, herfra dog undtaget Vaskekedler til Brug for Husets Beboerne.

Foretages der i en Etage, for hvilken der herefter ikke har kunnet kræves Afgift, senere saadanne Forandringer, at den bliver afgiftspligtig, erlægges herfor den samme Afgift, som i saa Fald oprindelig vilde være forlangt.

Forsaavidt en Bygnings eller Etages Flademaal, udvendig maalt, overstiger de 350 Kvadratalen, erlægges yderligere $^{3}/_{10}$ af Afgiften for hver 100 Kvadratalen eller Dele deraf, som Fladeindholdet forøges med.

2) For Opførelsen af Udhuse i 1 Etage, Latrinhuse, lukkede Træskure og lukkede Lysthuse, paa indtil 50 Kvadratalen Fladeindhold, erlægges 10 Kr. For hver 100 Kvadratalen eller Dele deraf, som Fladeindholdet her udover forøges, erlægges yderligere $^{3}/_{10}$ af Afgiften.

For Udhuse med mere end 1 Etage erlægges Afgift efter Stykke 1.

3) For ethvert andet Arbejde, som falder ind under Bygningslovens Bestemmelser, erlægges 5 Kr. for hver Etage, det paagældende Arbejde omfatter.

For Arbejder, der medfører en væsentlig Forandring i en Bygnings Indretning eller Benyttelse, erlægges dog Afgift efter Reglerne i Stykke 1. I Tvivlstilfælde er Stadsbygmesterens Skøn afgørende.

Afgiften erlægges, naar Arbejdet er udført og af Bygningsinspektøren fundet forsvarligt. Indbetalingen sker til Bygningskommissionens Kasserer, af hvem den af Bygningsinspektøren udfærdigede Attest, forsynet med behørig Kvittering, udleveres.

Disse Regler gælder for hele Kjøbenhavns Grund.

DYRPLAGERI VED UDGRAVNINGER OG ANDRE JORDARBEJDER.

Fra Foreningens til Dyrenes Beskyttelse har vi modtaget nedenstaaende Skrivelse med Anmodning om Offentliggørelse:

I Følge Byggeloven skal der paa Byggepladser, ved Udgravninger og andre Jordarbejder sørges for fast Kørebane, en Bestemmelse, der er indført for at forebygge Mishandling af de Heste, der benyttes ved denne Kørsel. Denne Bestemmelse er søgt overholdt ved, at en Bro af halvrunde Sveller udlægges, hvorved Svellerne anbringes med Rundingen opad.

Denne Svellernes Stilling foraarsager imidlertid, at Vogne, naar de kører hen ad en saadan Kørebane, skumpler fra Toppen af den ene Svelle til den anden, saa at derved en stødende Bevægelse af Vognstangen forplantes til Hestenes Seletøj, hvilket foranlediger, at Dyrene ved længere Kørebaner bliver ømme i Manke og Bringe samt søger at unddrage sig Virkningerne af de haarde Stød ved at gaa i Staa.

Paa denne Maade ikke alene anstrenges Hestene mere end paa en jævn Vej, men Kuskene forledes derhos til at misbruge Pisken paa de trætte og af de stadige Stød forskræmte Dyr. Dertil kommer, at adskillige Sveller ofte er for korte, saa at Hjulene glider udenfor Svellebroen og bringer Svellerne ud af Lejet.

I August Maaned forrige Aar havde man Lejlighed til at se en Svellebro, udlagt af Kjøbenhavns Vognmandsforening paa den Jernbanevold, som gaar over Peder Bangsvej, og som den Gang var under Opførelse.

Denne Bro bestod af 4 Alen lange, 8 Tommer brede og 3 Tommer tykke vinkelret tilsavede Planker, der laa fast mod Jordsmonnet og saa tæt mod hinanden, at Kørebanen næsten var som et Stuegulv.

En saadan Kørebane koster Kr. 3,20 pr. løbende Alen Bro, og var der paa den omtalte Bro bleven besørget kørt c. 45.000 Læs Fyld. Kun c. 5 % af Svellerne var bleven ødelagt under dette Arbejde, og dog var den ved Besigtigelsen i saa god Forfatning, at den formentlig vilde kunne holde til mindst lige saa mange Læs endnu.

Ved Kørsel paa Svellebro med halvrunde Sveller har det vist sig, at 40 % af disse maa fornyes efter c. 22.000 Læs, medens saadanne Sveller koster Kr. 2,25 pr. løbende Alen.

Broer af flade Planker synes herefter at være billigere i Brugen end de hidtil benyttede af halvrunde Sveller, som vel fremskaffer en fast Kørebane, men kun ufuldstændigt opfylder Lovgiverens Hensigt: at lette Arbejdet for Hestene og at skaane disse for unødvendige Lidelser. Den kan tvertimod siges at paaføre Dyrene saadanne, og disse Svellebroer er en af Aarsagerne til det hyppige Misbrug af Pisken, som saa ofte finder Sted paa Byggepladser, og som vækker en stor, berettiget Harme i Befolkningen.

Man har til Forsvar for de halvrunde Sveller anført:

1) at da Svellebroen næsten altid hviler paa et mindre fast Underlag, og det derfor ikke kan undgaas, at enkelte Sveller lader sig trykke, saa at den ene Svelle staar for den anden, saa letter det Hestene, at Svellernes Overflade

er rund, hvorimod det bliver meget tungt for Dyrene at slæbe Læsset over de fremstaaende Kanter i en Bro af flade Sveller,

II) og at det endvidere er en Fordel ved den buede Overflade, at Hestehoven faar et skraat Anlæg i Trækningen.

Hvad Punkt I) angaar, er det imidlertid ganske umuligt at fastholde den Opfattelse, som deri kommer til Orde, efter at man engang har set en Svellebro af Planker af ovenanførte Dimensioner i Anvendelse. Der er i en saadan Bro en ganske anderledes Stabilitet end i Broer af halvrunde Sveller, og det forekommer paa Grund af Svellernes Længde ingensinde — allermindst forøvrigt hvor Underlaget er blødt og eftergivende — at den ene Svelle staar for den anden. Det skulde da være, at en haard Genstand ligger under en Planke. Men der maa, hvilket jo ogsaa sker for halvrunde, ved Udlæggelsen foretages en Planering eller Udjævning af Terrænet, hvorved saadanne Genstande fjernes. — I den omtalte Bro ved Peder Bangsvej saa man aldrig en Svelle bevæge sig.

Ogsaa Troen paa den Støtte i Trækket, Hesten skulde have i det skraa Anlæg viser sig ved nærmere Undersøgelse af Forholdene uholdbar. De halvrunde Sveller anstrænger i høj Grad Hestenes Ben. Hesten bevæger sig her ikke i Frihed og er ikke paa den Maade Herre over, hvor den sætter Foden, at der kan være Tale om et frit og omhyggeligt Valg. Dertil distraherer Læsset og Kusken den alt for meget. Paa den flade Plankebro kan vel i fedtet Føre en Gliden langs Planken forekomme, kun meget mindre hyppigt end ved de halvrunde Sveller. Thi en Gliden i denne Retning forebygges paa ingen Maade ved Svellens runde Overflade. Langs med den flade Plankebro, altsaa paa tvers af Planken, glider Hoven ikke, hvilket derimod ofte sker snart bagud, snart fremover Rundingen paa de nu benyttede Svellebroer, men altid til Skade for Sener og Baand i Hestens Ben.

Det er kun en simpel og selvfølgelig Retfærdighedspligt at byde de Heste, der yder os saa mange Tjenester, saadanne Arbejdsvilkaar, at der ikke paaføres dem Pinsler og Beskadigelser, som med en ringe Ulejlighed og ubetydelige Omkostninger kunde undgaas, og det vil forhaabentlig være tilstrækkeligt at henlede alle vore i denne Sag toneangivende Fagmænds Opmærksomhed paa dette Anliggende, for at de, enhver i sin Kreds, skal gøre deres Indflydelse gældende ikke alene med Hensyn til Indførelse af gode og upaaklagelige Kørebaner, men ogsaa til en human og skaansom Behandling af Hestene overhovedet ved Byggeforetagender og andre Arbejder af beslægtet Natur.

FORSKELLIGT.

Konkurrencen om Rønne Kirke. De ikke præmierede Tegninger bedes afhentede hos Industribygningens Portner fra Kl. 9—4 i Dagene 9.—13. Juni inkl.

Det nye Domhus i Stockholm. »Architekten«s Læsere vil mindes det udmærkede Forslag til et Domhus, afbildet i »Architekten« for 5. August 1905, der indbragte Architekt Ragnar Östberg 1ste Præmie ved Konkurrencen i 1905,

og som han senere har arbejdet uafbrudt paa, og paa hvis Opførelse der længst var begyndt. Fra Stockholm kommer nu den beklagelige og forbavsende Meddelelse, at Byraadet har besluttet at standse med Bygningen, opføre Domhuset et helt andet Sted i Byen og at bygge et Raadhus i Stedet for paa Domhusets Plads og Fundamentmure. Dermed er Östbergs fortræffelige og smukke Bygning, der vilde have prydet det paagældende Kvarter, bragt ud af Verden. Men hvorledes de to Bygningers Skæbne end vil blive, maa det i hvert Fald haabes, at vor fremstaaende svenske Kollega maa blive knyttet til Opførelsen af dem.

»*Architektonische Rundschau*« (red. af Architekt Carl Zetzsche, Engelhorns Forlag, Stuttgart) bringer i sit sidste Hæfte en meget sympatetisk Omtale af dansk Architektur, ledsaget af en Række Billeder deraf. Efter en begejstret Lovprisning af det gamle Kjøbenhavn, gaar Forf. over til at skildre den moderne Bygningskunst, som han — i Modsætning til danske Kritikere — finder at være beslægtet med den gamle, naturligt afledet og videre udviklet af denne.

Artiklen slutter saaledes: »Efter disse Prøver paa dygtige og selvstændige Frembringelser af kjøbenhavnske Architekter med indgaaende Forstaaelse af Overleveringen og den særlige kjøbenhavnske Byggemaade er det desto smerteligere at se den Ødelæggelse og Hærgning (Verwüstung), der i den nyeste Tid er brudt ud over den indre Kærne af den gamle Stad.

Selv om ogsaa de, for Fagmanden endnu i deres forfaldne Tilstand højst tiltrækkende, gamle Gader med deres Fylde af kostelige Enkeltheder ikke lader sig redde overfor de uophørlige Krav, vor Tid maa stille, saaledes at nu hele Kvarterer falder som Ofre for Murhammer og Brækjærn, saa skulde dog en By som Kjøbenhavn værge sig til det yderste mod en Skamfering, som hyppigt øves der. I Stedet for de smalle Stræder med deres i Reglen ganske jævne, men karakterfulde og maleriske Huse, opstaar der nu snorlige over al Nødvendighed brede, derfor kedsommelige og øde Gader med Forretnings- og Varehuse, af hvilke det ene overgaar det andet i Hæslighed.

For Staden Kjøbenhavn er dette i hvert Fald en stor Forringelse af det samlede Stadbillede og det ondeste Varsel for Fremtiden. Det vil holde svært at standse den begyndte Ødelæggelse, thi enkelte bedre Bygninger vil kun formaa at mildne, ikke helt at forandre det samlede Indtryk. Det kan kun ske ved en stort tænkt og vidtskuende Bebyggelsesplan, som den Stuttgart i den nyeste Tid paa saa overordentlig vellykket Maade har bragt til Udførelse overfor sin gamle Staddel. En lignende kunstnerisk og planmæssig Nyskabelse vil vi endnu i den elvte Time ønske for Kjøbenhavn«.

At alt dette Ord til andet oftere er paapeget her i »Architekten« behøver vi ikke at paavise. Men det er interessant, at ogsaa Udlændinge har Øje for denne truende Ødelæggelse af vor By, og særligt de ledende Mænd i Kjøbenhavns Kommune samt naturligvis de, der bygger i den gamle By, vil have Gavn af at læse disse Betragtninger.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 13. JUNI 1908
10. AARGANG № 37

DET KGL. OCTR. BRANDASSURANCE-COMPAGNI.

SET FRA SLOTSHOLMEN. ARCHITEKT G. TVEDE.

Da Architekt Fritz Koch i Efteraaret 1904 blev syg, var han just igang med at udføre Tegninger til »Det kgl. octr. Brandassurance Comp.«s Bygning, som skulde ligge paa Hjørnet af Højbroplads og Gl. Strand, et Arbejde, han var gaaet til med den største Glæde. Han vilde gerne bygge et storstilet Hus, det gamle, gode Compagni værdigt. — Sygdom afbrød ham, som han netop havde udført Tegninger i $^{1}/_{12}$, hvilke Tegninger af Compagniet blev antagne. Da Koch begyndte at føle sig uvel, saa vi, der kendte ham, at han trængte til Hvile, og for at han i fuld Ro kunde nyde denne, tilbød jeg ham at holde hans Arbejde ved Bygningerne gaaende i nogen Tid — ikke anende den Gang, at han aldrig skulde se sine Tegninger mere; havde jeg vidst dette, havde jeg betænkt mig paa at overtage hans Bygning; thi det er jo en saare vanskelig Sag, navnlig ved en Bygning af den Art, at komme ind i den andens Tankegang, og da navnlig Kochs, hvis Arbejder altid havde et saa bestemt personligt Præg.

FAÇADE MOD GAMMELSTRAND.

Jeg har nu gjort dette saa godt jeg har ævnet; det i Bygningen, der ikke er godt, faar staa for min Regning.

Af Enkeltheder fra Kochs Tegninger, som jeg helt har forladt, er Kapitælerne paa Pilastrene; Koch havde tænkt sig disse formede som Figurer i højt

DEL AF FAÇADEN MOD HØJBROPLADS.

Relief, forestillende Mennesker i Nationaldragter fra Landets forskellige Egne — en Amager, Hedebobonde, Islænder o. s. v.

Jeg talte ofte med Koch om denne hans Tanke og ytrede min Tvivl om, at det vilde lykkes ham at udføre den; han selv var meget begejstret for Ideen, men sagde dog stadig, at han ikke var ganske paa det rene med, hvordan han vilde udføre den; muligt at han kunde faa noget godt ud af den — jeg kunde ikke og maatte da, efter meget Arbejde med hans Tanke, forlade den og lavede

da de Kapitæler, som nu sidder. Motivet i dem, Fuglen Fønix siddende i sin brændende Rede, er Kompagniets Mærke. Portalen var heller ikke endelig formet af

EKSPEDITIONSLOKALET.

Koch. Figurerne i den har Billedhugger CARL MORTENSEN modelleret. Det indvendige i Bygningen staar for min Regning; hvad Koch der havde tænkt sig ud, ved jeg ikke — saa langt naaede han desværre ikke.

De to Rum i Bygningen, hvor der er anvendt særligt Udstyr, er Ekspeditions-

lokalet og Direktionsværelset. Det første har høje Paneler med faste Skabe af Teak, ret rigt forsynet med Billedskærerarbejde, udført af Frk. Steenberg. Søjlerne er beklædt med og Gulvet lagt af gl. norsk storaaret Marmor; jeg havde det Held at kunne faa fat i dette Materiale, idet en Del Blokke blev opfisket ved Frederikshavn, hvor i sin Tid et Skib var forlist, lastet med denne Marmor, som skulde have

EKSPEDITIONSLOKALET.

været anvendt til Marmorkirken, da den første Gang skulde være bygget. Kapitæler og Baser er Bronce.

Reliefferne paa Væggene har Prof. Hans Tegner tegnet for mig, og Billedhugger Lamberg Petersen har skaaret dem i Kalk. De forestiller Brandredskaber fra tidligste Tider. Direktionsværelset er holdt i dybe blaa Farver paa Træværket med nogen Anvendelse af Guld. Dørene er Teak, Stoffet paa Væggene gyldent Silketøj, indrammet med en Bindesbøllsk Liste, der gør svært godt.

DIREKTIONSVÆRELSET.

ENKELTHED FRA EKSPEDITIONSLOKALET.

Naar jeg har kunnet føre Fritz Kochs skønne Tanke ud i Livet paa en værdig Maade, skylder jeg derfor min varmeste Tak til min Bygherre, som altid havde Forstaaelsen af, at hvis Bygningen skulde faa den rette Værdi, var det nødvendigt at ofre Midlerne dertil.

Professor Ramsing har forestaaet Indlæget af Ingeniørarbejdet. Architekt Høeg-Hansen var Konduktør, og for fortræffeligt Haandværksarbejde takker jeg Murmester Carl Schiøtz, Hans & Jørgen Larsen (Stenhuggerarb.), Tømrermester Kastrup Nielsen, Snedkermester Lars Jørgensen, Malermester Møllmann, Smedemester Doberck, Snedkermestrene Bunch og Plum for Møbler.

Gotfred Tvede.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Zopf und Empire, von der Wasserkante, udg. af Architekt Carl Zetzsche. 24 Mark. J. Engelhorn, Stuttgart. (Tilsendt fra Forlaget.)

I forrige Hæfte omtalte vi en Artikel om dansk Architektur, der var fremkommet i »Arch. Rundschau«. Dette Værks Redaktør er Hr. Carl Zetzsche, som vi formoder havde skrevet den nævnte Artikel, idet Hr. Z. er en varm Beundrer af vor gamle Architektur. Han har nu udgivet det foreliggende Værk, der for en stor Del handler om og giver Billeder efter gamle danske Huse i Kjøbenhavn, Roeskilde, Flensborg, Haderslev, Tønder m. m. Om denne Tids Bygninger siger Forf., at de viser »en ufordærvet sikker Følelse for gode Forhold og fine Farver, tildels ogsaa en betydelig klassisk Dannelse, og de naar en harmonisk Helhedsvirkning, som vi nutildags med saa mange flere Midler ofte forgæves tilstræber«. En hel Del af disse Huse og deres Enkeltheder har været opmaalt og tegnede af »3. Decbr.« o. a., men der findes dog en Mængde, som er ukendte og som man har megen Glæde af at lære at kende. I det hele er det et smukt og fint Værk, der fortjener den største Udbredelse.

FORSKELLIGT.

Konkurrence. Til den af Stenhuggermester E. Nielsen foranstaltede Konkurrence om Tegninger til Gravstene indkom der en stor Mængde Forslag. Bedømmelsen foretoges af to af »3. Decbr.« valgte Architekter: Prof. M. Nyrop og K. Varming i Forbindelse med Stenhuggermester E. Nielsen. Præmiesummen, 300 Kr., deltes i 10 lige store Dele, der tilfaldt følgende Konkurrenter: A. Ekberg (2 Forslag), K. V. Engelhardt (2 Forslag), Anton Frederiksen, Harald Gad, Kaj Gottlob, P. A. Rosenkilde-Gram, Erik Glosimodt og K. T. Seest.

Der var til Konkurrencen indkommet mange gode og brugbare Forslag, og vi skal i et senere Hæfte gengive en Del af dem.

Kong Christian IX og Dronning Louises Dobbeltsarkofag. Programmet for Konkurrencen om Udførelsen af Kong Christian IX og Dronning Louises Dobbeltsarkofag giver ingen Vejledning om, hvilke historiske Oplysninger, Data

o. s. v., Komiteen muligen kunde ønske at faa med paa Mindesmærket. Da sikkert adskillige Konkurrenter vilde sætte Pris paa at faa foreskrevet en saadan Indskrifts Indhold, tillader jeg mig herved at foreslaa, at Komiteen (maaske med Hjælp af en Historiker) fastslog en saaden Indskrift, som *kunde* benyttes.

En Konkurrencelysten.

Det 3die danske hygiejniske Møde. Det 3die af de Møder, som Selskabet for Sundhedsplejen plejer at afholde i de større Provinsbyer, finder Sted iaar i Helsingør den 27. og 28. August. Til dette Møde vil man søge at samle Repræsentanter for Amtsraad, Kommunalbestyrelser og Sundhedskommissioner samt Embedslæger, Embedsingeniører, Embedsarchitekter og Embedsveterinærer og i det hele alle i den offentlige Hygiejne interesserede.

Foreningen af 3. Decbr. afholdt en større Skitsetur til Als og Sønderjylland fra den 3.—8. Juni. Senere paatænkes Ture til Borreby og Skelskør (12. Juli), Møen (fra 6.—9. Aug.) og eventuelt en Tur i September.

International Bygnings- og Kunstudstilling i St. Petersborg. Fra Indenrigsministeriet har Akademisk Architektforening modtaget Meddelelse om, at den nævnte Udstilling, der aabnedes i St. Petersborg den 15. Maj, vil blive holdt aaben til 1. Oktober, i Stedet for som først paatænkt til 15. August d. A.

FORENINGSMEDDELELSER.

Den hamborgske Architekt- og Ingeniørforening. Fra Formanden for Dansk Ingeniørforening er der tilsendt vor Forenings Bestyrelse Meddelelse om, at den hamborgske Architekt- og Ingeniørforenings Besøg i Kjøbenhavn vil finde Sted den 28. og 29. Juni. Søndag den 28. er der Udflugt til Frederiksborg, Fredensborg og Helsingør, Middag paa Marienlyst. Tyskerne er Dansk Ingeniørforenings Gæster paa Turen, og Formanden for Akademisk Architektforening er tillige indbudt som Gæst. Endvidere indbydes vor Forenings Medlemmer til at deltage paa samme Betingelser som Ingeniørforeningens Medlemmer. For hele Turen erlægges 20 Kr., for Middagen alene 12 Kr. Man tegner sig paa Kontoret Amaliegade 38.

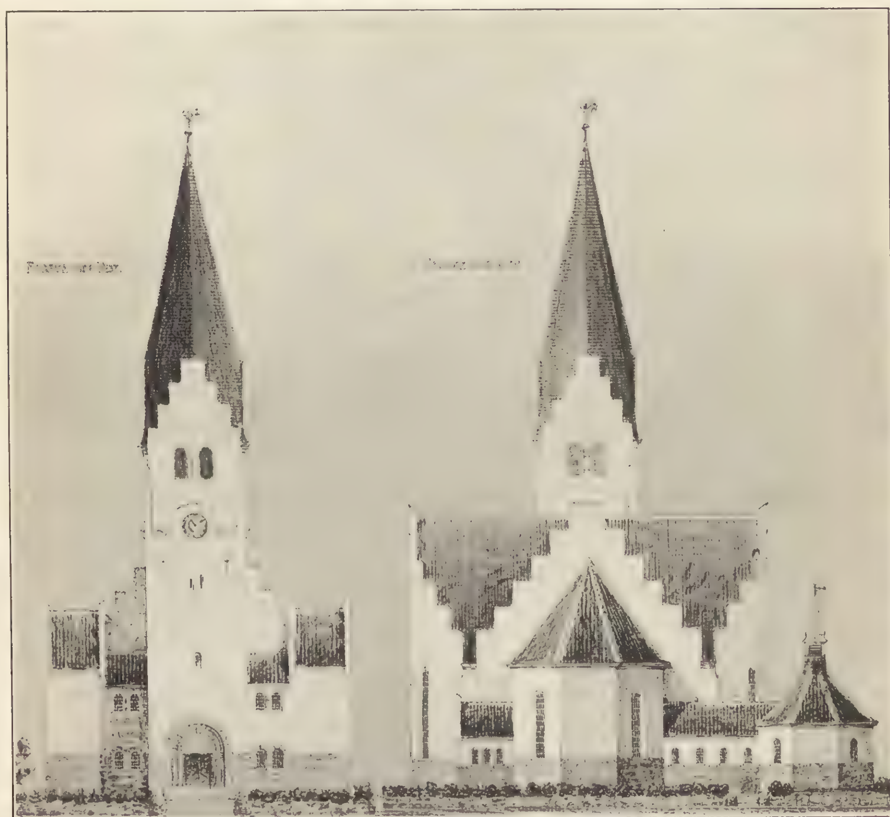
Formanden for Dansk Ingeniørforening beder oplyst, at denne Forenings Besøg ifjor i Hamborg ikke skete efter Indbydelse fra Architekt- og Ingeniørforeningen der. Man havde gennem Udenrigsministeriet anmodet den preussiske Regering om Tilladelse til at bese de nye Banegaardsanlæg i Hamborg og Senatet om at maatte se Frihavnen. Foreningen blev derefter modtaget med stor Gæstfrihed af den hamborgske Architekt- og Ingeniørforening.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 20. JUNI 1908
10. AARGANG № 38

KONKURRENCEN I RØNNE.

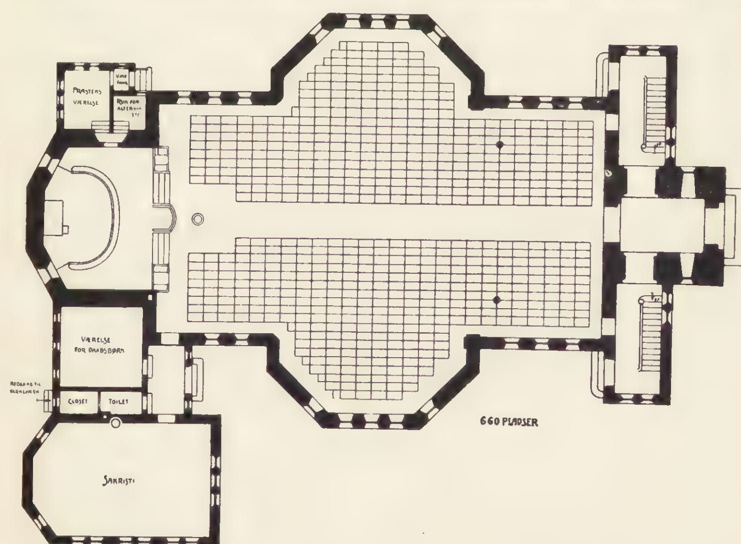
FORSLAG TIL
DEN NY KIRKE I RØNNE.

ARCHITEKTERNE
ULRIK PLESNER OG THORALF RIDDER.

Architekterne Ulrik Plesner og Thoralf Ridder deltog i den forleden omtalte Konkurrence med hosstaaende Forslag, som d'Hrr. har stillet til vor Raadighed, og som vi gærne gengiver i »Architekten«. Af Planen fremgaar det, at den nederste Del af det gamle Taarn og Korets Mure er foreslaaet bevarede.

Red.

FORSLAG TIL DEN NY KIRKE I RØNNE. ARCH. U. PLESNER OG TH. RIDDER.

INDTRYK FRA ARCHITEKTKONGRESSEN I WIEN.

AF VILH. LORENZEN.

I.

KONGRESSEN — DEN DANSKE ARCHITEKTSTAND — ARCHITEKTUR-UDSTILLINGEN.

Da Wiens Førsteborgmester, Dr. Lueger, paa Staden Wiens Vegne bød den 8de internationale Architektkongres Velkommen i det mægtige, ny-gotiske Raadhus, udtalte han sig med en vis Skepsis om de verdensomvæltende Følger af internationale Kongresser. Derimod følte han sig meget optimistisk stemt overfor Nytten af det kammeratlige og fredelige Samvær mellem de forskellige Nationer paa Grundlag af en stor Fællesinteresse, hvor i det mindste for en Tid — og man mærkede den bekymrede Tysk-Østriger bag Ordene — alle nationale Rivninger kunde glemmes. Den efterfølgende elegante Middag paa 1400 Kuverter i Raadhusets store Sal gjorde heller ikke denne Betragtning til Skamme. Alt det Internationale opløste sig i den skønneste Harmoni, hvor al Verdens Sprog og festlig Wienermusik flød sammen i et almindeligt Festbrus.

Selv om man ikke nærer nogen Tyrketro til internationale Kongressers praktiske Resultater, maa man dog heller ikke vurdere dem for lavt. Filosoffen Hegel sagde med en vis Ret, at »alt, hvad der er, er fornuftigt«, og naar internationale Kongresser, trods al Skepsis og Kritik ikke vil aflade, maa der sikkert være nogen Mening i dem. Det vilde være beskæmmende, om nogle enkelte Personers Forfængelighed og honette Ambitioner var tilstrækkeligt til hvert 2det Aar at trække mange Hundreder af Architekter rundt gennem alle Europas Lande og — efter hvad der forlød paa Kongressen — inden længe endogsaa til Amerika. Tokio er jo ligeledes kun et Tidsspørgsmaal.

Skal man gøre Resultatet op for Deltagerne i en Kongres som den i Wien, tror jeg, man maa skelne mellem det at være et simpelt menigt Medlem af Hoben, og saa det at være officielt Delegeret.

Jeg tror, at der for de første altid er en *Mulighed* for at faa noget ud af en Kongres. Jeg tænker her paa Foredrag og Forhandlinger og forudsætter, at man staar tidligt op og er flittig. Men det maa ogsaa forudsættes, at Diskussioner og Foredrag er godt lagt til Rette. Og det kunde ingenlunde siges om den 8de internationale Kongres i Wien. Rent bortset fra, at en enkelt Taler først i yderste Øjeblik inden han stod paa Talerstolen havde faaet at vide, at han skulde tale, og at adskillige af de højtidelige Handlinger begyndte meget upræcist, var der begaaet den store Fejl, at man ikke — som for 2 Aar siden i London — havde ladet trykke korte Uddrag af Foredrag og Diskussionsindledninger. Endogsaa Resolutioner blev vedtagne uden at man havde faaet rigtig Lejlighed til at gøre sig bekendt med dem i Forvejen. Paa dette som paa mange andre Punkter (ved Udflugterne f. Eks.) manglede i sørgelig Grad en praktisk og fast Ledelse, hvilket skaffede adskillige Mennesker for mange Ærgrelser. For en menig Kongresdeltager var sikkert det egentlige Udbytte de Visitkort, han bragte med sig hjem, med de Samtaler og Forbindelser, de repræsenterer. Og dette Udbytte behøver jo ingenlunde at være ringe.

Noget anderledes vil Forholdet utvivlsomt stille sig, naar man er officiel Repræsentant. I det Tilfælde er Muligheden for frugtbar Tankeudveksling med de førende Architekter fra de forskellige Lande langt større. Fælles Forhandlinger og — hvorfor ikke nævne det ogsaa — officielle Udvalgs-Middage, maa give god Lejlighed til »at faa noget at vide« og sætte sig ind i mange interessante Forhold paa allerførste Haand. Selv om man velvillig forudsætter om saa fremragende Mænd som et Lands officielle Repræsentanter, at de ikke behøver at rejse helt til Wien for at samle Visdom, bliver der dog een vigtig Ting tilbage: *Vedkommende Land* — hvis det da ellers ønsker at regnes til Kulturstaterne — *bliver repræsenteret sammen med andre fremadstræbende Nationer.* (Jeg gør opmærksom paa, at det gentagne Gange udtrykkelig blev fremhævet, at denne Kongres *repræsenterede* Kulturstaterne.)

Og for en lille Stat som Danmark var der for menneskelige Øjne al mulig god Grund til at lade sig repræsentere officielt ved en Lejlighed som denne og gøre sig gældende i Forhandlinger, i Udvalgsmøder, ved de utallige festlige eller faglige Anledninger, en saadan Kongres byder. Ja havde det kun været for at tale et Par Ord med en Ærkehertug ved Hof-Burg-Festen, som Hans apostoliske Majestæt, den østrigske Kejser gav, havde det været Umagen værd at sende en Repræsentant derned. Ikke engang den for os Danske saa enestaaende Fordel, at Kongressen holdtes i Theophilus Hansens By har kunnet lokke os derned paa en repræsentativ Maade. Og hvad havde været naturligere, end om Lejligheden var benyttet til at hædre ham og derigennem hans Fædreland. Heldigvis var der andre, der forstod at paaskønne Theophilus Hansens »Mesterhaand«. Under megen Højtidelighed henlagde østrigske Elever og Beundrere en mægtig Laurbærkrans ved Foden af den danske Architekts Byste foran Parlamentsbygningen.

Man havde ikke sendt en officiel Repræsentant for Danmark, fordi pekuniær Støtte paa højeste Sted var udelukket. De 500 Kr., det eventuelt havde kostet, burde Staten selvfølgelig have betalt. Men naar den nu ikke gjorde det, behøver den danske Architektstand derfor fornærmet at trække sig tilbage fra det Hele uden at forsøge paa *paa egen Haand* at faa Landet og Standen repræsenteret? Man mindes andre — selvfølgelig meget vigtige Lejligheder — hvor Architektstanden har vist Verden Eksemplet paa imponerende Sammenhold og Standsfølelse!

Noget af det værdifuldeste ved Kongressen var den dertil knyttede internationale Architekturudstilling, omfattende de sidste 10 Aars Bygningskunst. Behøver det at siges, at *Danmark* — som en anden Balkanstat — *heller ikke var repræsenteret her.* Vi overlod loyalt til Svenskerne at vise den civiliserede Verden, at ikke alle Skandinaverne endnu er Huleboere. Det skal forøvrigt indrømmes, at Svenskerne, som altid, repræsenterer godt, og maaske var det en Idé ved fremtidige Architektkongresser at overlade det Hele til dem. De gjorde det sikkert uden at lade sig nøde altfor meget! — Kunde man end høfligt underskyde, at det var af Beskedenhed — om end en grumme falsk og misforstaaet —, Standen ikke lod sig repræsentere gennem en officiel Udsending (der jo for en stor Del er Repræsentant for den danske Architekt*stand*), saa er det næsten strafbart, at den ikke har ladet det, der dog staar

over Standen: den danske Bygningskunst, faa en Lejlighed til at gøre sig gældende. En saadan international Udstilling kommer jo næppe igen de første 10 Aar, og her havde det lille Land samme Mulighed for at gøre sig bemærket som det allerstørste, hvis blot det, der er udstillet, dur. Det var harmeligt ved en Vandring gennem Udstillingssalene stadig at maatte tænke paa, hvor egenartet og udpræget en Eliteudstilling af moderne dansk Architektur kunde have virket — hvis den havde været der. Og det til Trods for — eller maaske snarere paa Grund af dens Begrænsning. Naar imidlertid enhver Antydning af, at der ogsaa bygges i Danmark, manglede paa Udstillingen, kan det ikke forklares ved, at de øverste Myndigheder næppe heller her havde stillet sig velvilligt overfor økonomiske Ofre, skønt Portoforsendelsen jo nok havde stillet sine Fordringer. Noget andet maa ligge bagved. Det maa skorte paa en rigtig Forstaaelse af, hvad dansk Bygningskunst kræver af sine Dyrkere og paa *virkeligt Sammenhold, hvor det gælder at hævde den udadtil.*

Men det hænger ogsaa sammen med desværre almindelige nationale Skavanker. Vi mangler Ævne til at tænke udover Skagen og Gedser, til overhovedet at ræsonnere *i Sammenhæng* over Danmark og den øvrige Verden. Vi er saa optagne af os selv, og det er slaaet over i kronisk *Selvgladhed.* Vor Kultur er uangribelig, og vi mener egentlig om os selv, at vi er et Hestehoved forud for de andre, mindre fremmelige Nationer. Vi er saa trygge i denne vor formentlige Overlegenhed, at vi bogstavelig talt ikke engang *gider* dokumentere den. Hvorfor ulejlige os til Wien? De andre kan jo lige saa godt komme op til os!

I Sandhedens Interesse skal det dog anføres, at en kort Beretning om de seneste Begivenheder paa Architekturens Omraade herhjemme (Tegnehjælpen bl. a.) var tænkt tilstillet Kongressen. Ved et Uheld udeblev den ganske!

For en almindelig Kongressist var *Udstillingen* — naturligvis i Forbindelse med, hvad man ellers fik at se i Byen selv eller paa Udflugter (til Kreutzenstein og Klosterneuburg) — det store Plus. Den omfattede Bygningskunst (og nogen Dekoration) og gav en Lejlighed til at danne sig et flygtigt Overblik over den mest moderne Bygningskunst i de forskellige Stater. Naar det kun kunde blive flygtigt, laa det bl. a. i en mildest talt mærkelig Mangel paa Planer (man havde nærmest frabedt sig dem!!). I de allerfleste Tilfælde var der kun Façadetegninger af vedkommnede Bygninger kunde altsaa aldeles ikke kontrolleres. Tilmed var mange Tegninger mere Architekturmaleri og flygtige om end flotte Farveskitser end vedbørlige Architekttegninger, der var til at faa Forstand af. Der burde ved en saadan Udstilling have været langt flere Modeller; de giver ganske vist kun Bygningerne plastisk, men til Gengæld ofte med en Antydning af deres Omgivelser, og for Ikke-Fagmænd vil de altid være af stor Betydning, fordi de færreste Lægmænd forstaar at se paa en Tegning. Skønt det utvivlsomt var Stjærnearchitekter, der udstillede, havde man dog en Fornemmelse af, at det ikke altid var Eliteudstillinger, og Lande som England og Tyskland kunde utvivlsomt have mødt med bedre Ting. For Tysklands Vedkommende savnede man saaledes Messel, Gessner og Hoffmann. Men trods den Tilfældighed, der naturligvis let kommer til at præge en international Udstilling af begrænset Omfang, var den dog af største Interesse og i flere Henseender lærerig. Der var en hel

Del smukt og godt — men naar Sandheden skal siges — bød Architekturudstillingen Erkendelsen mere end Følelsen*).

Den var i al sin Brogethed et rent Prøvekort paa alle mulige — om jeg saa maa sige — offentlig anerkendte og private Stilarter. En Vandring gennem Udstillingssalene gav En et fortættet Indtryk af, hvorledes alle disse mange Kunstnere stræbte efter, hver paa sin Maade, at skabe noget eenhedspræget, noget, der, naar det stod *ude i Terrænet*, overladt til sig selv og Publikum, kunde have architektonisk Personlighed nok til at leve et selvstændigt Liv, agtet og anset af Menneskene. Men netop den store Mangfoldighed viste, ad hvor forskellige Veje man søgte at opnaa *et karakteristisk Eenhedspræg* — kort sagt: *Stil* — over det enkelte Værk.

Nogle søgte at naa Maalet ved at arbejde ud fra antike Motiver; andre lod sig vejlede af Baroken, andre igen af Renæssancen, Gotiken etc. etc. — overhovedet alle de saakaldte historiske Stilarter. Mange søgte at benytte flere af dem paa een Gang for ad den Vej bedst at finde Udtryk for hvad de vilde.

Hos de allerfleste stak de historiske Stilarter overmaade tydeligt frem; hos andre var det nedarvede, overleverede i Stilsproget ligesom trængt tilbage og kun latent til Stede. Det var i al Fald ofte stærkt omarbejdet og saa præget af Kunstnerens individuelle Ejendommelighed, at det var dette Ejendommelige og Nye, der fuldkomment beherskede Indtrykket af Værket og gjorde det i særlig Forstand moderne.

Det var tydeligt nok, *at de fleste udstillende Nationer aldeles bevidst søgte Tilknytning til vedkommende Folks egen nationale Fortidskunst.* Mindst blandt de store Kulturstater maaske Frankrig, hvis Udstilling overhovedet gjorde et temmelig stillestaaende og meget akademisk Indtryk. Derimod i høj Grad England. Allermest nationale var dog Russerne, der gik den gamle russisk-byzantinske Kunst endog meget nær ind paa Livet. For den, der kun kendte saare lidt til det moderne Ruslands Kunst, var dets Udstilling i høj Grad fængslende, sær og fremmedartet med en østerlandsk Farvepragt i Bygninger og dekorative Ting, der stak besynderligt af mod al anden udstillet europæisk Kunst. Det var noget eensidigt kun den kirkelige Kunst, der var repræsenteret. Særlig lagde man her Mærke til en Klosterkatedral af Stschussew, et selvgroet, yderst malerisk Architekturværk. Ogsaa Italien, der bærer paa en næsten overmægtig Tradition, fulgte nøje de gamle Stilarter.

Andre havde vanskeligere ved at finde sig til Rette med deres nationale Fortidsarchitektur. Jeg har omtalt Frankrig, og i denne Sammenhæng kan ogsaa nævnes Belgien, der — trods sin glimrende, gotiske Privatarchitektur, som alle danske Architekter burde se paa Hjemrejsen fra Italien — alligevel gjorde et forholdsvis unationalt Indtryk og fulgte nøje i Frankrigs Fodspor. I en noget anden Forstand synes det samme at gælde Sverrig, der gærne søger Tilknytning

*) Tanken om en Architekturudstilling er jo i sig selv udmærket. Der er snart heller ikke en tysk By paa 500.000 Indb., uden at den hvert Øjeblik afholder en saadan Udstilling. Man har der for længst indset, hvilken sørgelig Figur Bygningskunsten gør paa Maleriudstillinger og har villet give den Ordet alene. Var velordnede, afrundede og pædagogisk hensigtsmæssige Architekturudstillinger ikke mulige i Kjøbenhavn paa Tider af Aaret, hvor der ikke er for mange andre Udstillinger?

til andre Landes Architektur, og hvis Udstilling for saa vidt ikke gjorde et særlig svensk Indtryk. I Claesons nye Nationalmuseum var det dog Motiver fra den store svenske Renæssance, der var lagt til Grund; forøvrigt vil hans Paavirkning fra Spanien være kendt nok. Andre havde søgt Tilknytningspunkter i Orienten, Tyskland eller Danmark. Hvad Amerika angaar, er det jo med Hensyn til Fortidskunst af gode Grunde undskyldt.

Det var imidlertid paafaldende at se, hvorledes Genoptagelsen af nationale og lokale Byggemaader først og fremmest gjorde sig gældende *i de mindre Byggeopgaver*, i Privatboliger og særlig i Kirker, der naturligt nok altid vil have vanskeligst ved at unddrage sig Traditionen. Anderledes derimod med *de meget store, i Regelen offentlige Bygninger.* Her traf man *i saa godt som alle Lande en overvejende Tilbøjelighed til at falde tilbage paa Barokkunsten* for der at finde Motiver og Udgangspunkter — fraregnet de Tilfælde, hvor man bevidst har søgt at skabe noget helt Nyt, hvorom senere. Og det er i og for sig ikke at undres over. Den Architekt, der staar overfor Opførelsen af en Bygning af større Dimensioner — ja maaske hele Komplekser og Architekturanlæg —, vil uvilkaarligt komme til at mindes Barokens vidunderlige Ævne til at tumle med storartede Planforhold, med mægtige Façader; han vil erindre dens Dygtighed til at skabe monumentale Rum og kombinere flere Bygninger til sammenhængende Helheder. Det 17.—18. Aarhundredes Bygninger ligger endelig ikke vor Kulturform alt for fjærnt og er bevarede i alle Lande i betydelig Mængde. Hvor mange af Europas nuværende Monumentalbygninger stammer ikke fra den Tid! (I Wien selv havde man rig Lejlighed til at beundre Fischer von Erlachs Paladser fra Begyndelsen af 18de Aarhundrede. I Klosterneuburg var der et herligt, om end ufuldendt barokt Paladsanlæg, for ikke at tale om Prag, der er næsten lige saa storslaaet barokt som visse Dele af Stilens Fædrestad: Rom). Selvfølgelig tog de forskellige Nationer forskelligt paa det. Franskmændene og Belgierne let, louvreagtigt, lidt forsigtigt, som om det hele var meget skørt. Englænderne tungt og værdigt. De kan aabenbart aldrig glemme Palladio og føler sig betegnende nok aandsbeslægtede med Romerrigets barokke Kolossalarchitektur. Ungarerne svælgede parvenuagtigt i Stilen, mens Østrigerne og Tyskerne i mange Tilfælde søgte at bearbejde og omdanne den — som det senere skal omtales med et højst forskelligt Resultat.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Auswahl von schwedischer Architektur der Gegenwart. Aktiebolaget »Ljus«, Stockholm. 10 Kr. Kommissionær for Danmark: Lehmann & Stage.

Foruden hvad de svenske Architekter iøvrigt har virket for at »vise Flaget« ved Architektkongressen i Wien, har de udgivet et smukt udstyret Værk under ovenstaaende Titel og med tysk Tekst.

Efter en Indledning af Ragnar Östberg, hvori der ved Hjælp af Billeder af gammel svensk Architektur søges paavist, hvorledes den moderne Bygningskunst bør hente sin Næring fra de nationale Overleveringer — en Stræben, der

først i de seneste Aar er bleven fuldt bevidst — gives der en Række gode Billeder af nulevende Architekters Arbejder.

Omkring de to Førere: Clason og Boberg grupperer sig en Skare, mest yngre, Folk, hvoraf mange vel har Træk tilfælles med den ene eller den anden af disse Foregangsmænd: den første stærkt bundet af Traditionen og med stor Overlegenhed beherskende de historiske og kendte Former, den anden stærkt personlig, søgende efter nye Udtryksmidler, glimrende og opfindsom i Enkeltheder, med en Ævne til at skabe Liv og Bevægelse i det døde Materiale, som vistnok er enestaaende i alle Landes Architektur i Nutiden.

Disse to Architekter har præget svensk Architektur og været af stor Betydning for Kunstens Udøvere. Og der er det gode ved dem, at de altid ved, hvad de vil. Den Usikkerhed med Hensyn til Udtryksmaaden, som vor Tid ellers saa ofte fremviser, kommer undertiden til Syne hos andre svenske Architekter, saaledes hos den iøvrigt saa fortræffelige Erik Lallerstedt. Imellem saadanne Arbejder som Kunstakademiet i Stockholm og Matthæuskirken sammesteds er der en saa stor Væsens-Forskel, at man undres over, at samme Mand kan have gjort dem. Endvidere er en Mand som Lars Wahlmann »ægte svensk« i sine Træbygninger, hvorimod han i Tjoleholm Slot er udpræget engelsk baade i Plan og Façade og i Engelbrektskirken, Stockholm, gaaende mere i moderne tysk Retning. Der findes iblandt de øvrige enkelte, som Carl Møller, Steenberg, Sundberg o. fl., der er helt udenfor den svenske Jordbund, og en Mand som Bergsteen har et helt kosmopolitisk Præg; men ellers maa det gennemgaaende siges, at Bestræbelsen for at fastholde og videre uddybe det nationale Element er det fremherskende, saaledes som det navnlig ses hos Westmann, Östbrrg, Tengbom & Torulf o. fl.

Om saa godt som alle de i Værket afbildede Architektarbejder gælder det, at de er gjort med stor Dygtighed, og at de vidner højt om deres Skaberes fine Kultursans og Intelligens. Og som de kan tegne! De svenske Architekter har et Mesterskab i Fremstillingens Kunst, som vi af ganske Hjerte misunder dem. To Akvareller af Clason og Lallerstedt er f. Eks. saa henrivende og forøvrigt i grafisk Henseende saa udmærket gengivne, at de fortjener at sættes i Glas og Ramme.

FORSKELLIGT.

Lynafledere efter Netsystemet. For at bidrage til Udbredelsen af de i Udlandet saa kendte Lynafledere efter Netsystemet, der yder den bedste Beskyttelse mod Ødelæggelse ved Lynnedslag, har den almindelige Brandforsikring for Landbygninger de 3 sidste Aar i April Maaned ladet afholde et Kursus for Landhaandværkere i Opsætning af saadanne Lynafledere, idet man her, som i andre Lande, er kommen til det Resultat, at det er en af de Veje, man maa gaa for at mindske de store Tab, som hvert Aar afstedkommes ved Lynnedslag.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

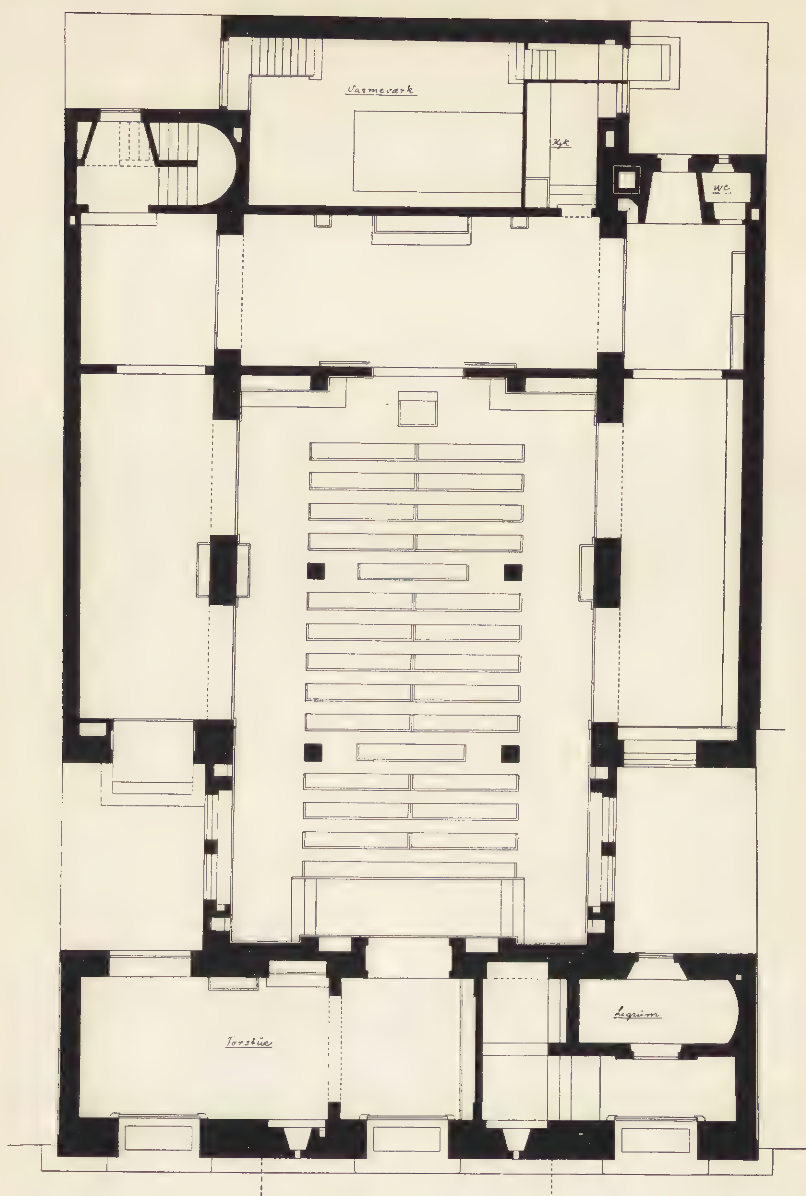
KJØBENHAVN
DEN 27. JUNI 1908
10. AARGANG № 39

ELIAS-KIRKEN.

ELIASKIRKEN. PORTALEN. ARCHITEKT PROF. M. NYROP.

Søndag den 17. Maj d. Aar indviedes Eliaskirken paa Vesterbros Torv. Den er opført af en Komité med Pastor FIBIGER som Formand og Boghandler AUG. BANG som Kasserer, for frivillige Bidrag uden Tilskud fra Stat eller Kom-

ELIASKIRKEN. UNDERSTE ETAGE.

mune. Arbejdet begyndte i Oktober 1905, da man, paa Grund at billige Tilbud paa Murer- og Tømrerarbejde, mente at kunne gennemføre Sagen pekuniært; ved Indvielsen er Byggesummen fuldt tegnet og Kirken gældfri, den overgaar nu til det kjøbenhavnske Kirkefond som dettes Eje.

Kirken er tidligere beskrevet i Architekten Aarg. 1901—02; men den endelige Plan er bleven noget enklere end den oprindelige, idet Trapperne til Sakristiet, der nu som tidligere ligger under Koret, er ordnede paa en anden Maade end før, ligesom Skriftestolen tilhøjre for Koret i Højde med dette og det lille Pulpitur tilvenstre ved Pulpiturtrappen, er faldet bort.

ELIASKIRKEN.

ELIASKIRKEN.

I Rummet tilhøjre for Koret er Døbefonten anbragt og Rummet her med den delvis panelede Nische, Vinduet med farvet Glas og den lille Lysekrone over Fonten, former sig som et lille Daabskapel.

Hvor der i den tidligere Plan tilvenstre for Kirkens Forstue var Ligrum, er

nu et Ventenværelse med vedliggende Toilet. Ligrummet er nu i underste Etage i det højre Taarn.

Det er lykkedes ved Imødekommen fra Kommunens Side at faa Tilladelse til at anbringe den store Trappe fra Torvet til Kirken, saaledes at Byg-

ELIASKIRKEN. MOD ALTERET.

ningen nu staar, som den oprindelig var tænkt, og de i den tidligere Beskrivelse anførte Betragtninger, med Hensyn til Trappens Værdi baade for Kirken og for Torvet, viser sig at være rigtige — Rummet under Trappen overlades til Brolægningsvæsenet, som Oplagsrum for Redskaber m. m., hvorved det nuværende Skur paa Torvet, der benyttes i dette Øjemed, kan bortfalde.

Kirken er — med Undtagelse af Taarnene og Façaden mod Torvet, hvor

Beklædningen er Neksøsten, murede uden bestemt Skiftegang — opført af Kalksandsten. Murværket indvendig staar blankt og fuget uden Hvidtning.

De malede Vægge i Taget, Korhvælvingen, Pulpituret over Midtskibet og Etageadskillelsen mellem Kirken og den underliggende Mødesal, er udført som Hennebiquekonstruktion, Etageadskillelsen understøttes i Mødesalen af 4 ottekantede Klæberstenssøjler paa muret kvadratisk Fundament.

LYSEKRONE.

Lofterne i Sideskibene og over Kirken er udført af høvlet og bejtset Træ. Orglet er, for ikke at borttage Lyset fra de 3 store Vinduer til Pulpituret, anbragt ovenover dette i Rummet ud mod Torvet. Tagene er dækkede dels med Kobber, dels med Skifer. Tagrenderne paa Taarnene og paa Mellembygningen mellem disse ud mod Torvet er støbt som Hennebique, klædt med Kobber paa Ydersiden og asfalterede indvendig.

Gulvene i Kirken, Forstuen og i underste Etage ere af Magnitol; Bræddegulvet i Koret, samt de støbte Betontrapper og Reposer er belagt med Linoleum. Maleren FR. SCHWARTZ vil male Forklarelsen paa Bjærget i de 3 Blæn-

dinger i Muren over Alteret — den nuværende Dekoration er kun midlertidig. Kirken har foreløbig 1 Klokke, Klokke Nr. 2 er under Udførelse, de leveres af DE SMITHSKE STØBERIER i Aalborg.

Murerarbejdet ved Kirken er udført med stor Omhu af Murermester ANDR. WILDT med G. BRIX som Formand, Tømrerarbejdet af N. C. C. SMITH, Snedkerarbejdet, delvis som Gave, af HERM. EBERTH, Billedskærerarbejdet af C. WIESE, Malerarbejdet af MØLLMANN & CO.

DØBEFONTEN.

Billedhugger R. HARBO har udført alle Modellerne til Stenhuggerarbejdet, der er leveret af MOGENSEN i Vang, senere C. WIENBERG og DE FORENEDE GRANITBRUD (Façadebeklædning, Døbefont og Relieffer paa Kirkens Forside). E. NIELSEN har leveret Klæberstenssøjlerne. Tagdækning og Render er udført af G. M. JENSEN, der ogsaa har udført og skænket Kirkens Bøsser. Smedearbejde er leveret af J. P. CHR. JENSEN & SØNNER samt SØE-JENSEN & BEYER. Kloak- og Vandarbejdet, der er projekteret af Ingeniør T. A. FENGER, er udført af POETZOLD & JAKOBSEN som Gave og O. J. SMITH. Varmeværket er indlagt af BONNESEN & DANSTRUP. Glarmesterarbejdet er udført af CARL MØLLER. Elek-

trisk Lys- og Lynledning som Gave af LAUR. KNUDSEN. Messinglysekroner og Lampetter af Kunstsmed AAGE NIELSEN. Alterdugen, der er tegnet af Frk. ERNSTINE NYROP, er syet og skænket af Frk. CLARA WÆVER, der ogsaa har hjulpet med ved Udførelsen af Altertæppet. Gardiner og Forhæng er leverede af MAGASIN DU NORD, Tapetserer BØYTLER har udført Tapetsererarbejdet. Gulvene er udførte af P. JUL. PETERSEN, Valby, og EM. MEYER. Alterstagerne er støbte af LAUR. RASMUSSEN. Orglet er bygget af ZACHRIASSEN, Aarhus.

Kirken har med Grund og Inventar kostet ca. 310,000 Kroner.

Arbejdsledelsen og Tilsynet er besørget af

JULIUS SMITH.

KIRKEBØSSE.

RAADHUS I NEW-YORK.

Hr. Ingeniør JONAS VON ROSEN, Oakland, Kalifornien, har velvilligst tilsendt os følgende:

Planerne for Opførelsen af den højeste City Hall (Raadhus) i Verden er nu antaget af Borgmester Mac Clellan og New-Yorks »Board of Estimates«.

Denne 34-Etages Bygning, der kommer til at koste næsten 26.000.000 Kr., skal opføres paa en trekantet Grund, der begrænses af Center-, Park Row- og Duane-Strs., og vil rage 170,8 m i Vejret; det er to Gange saa højt som den saa meget omtalte »flatiron« Bygning i New-York og kun et Par Fod lavere end »Singers« Bygning, der er den højeste Bygning i Verden.

Praktisk talt kommer New-Yorks Raadhus til at rumme alle kommunale Kontorer, og endda er der 23 Etager tilovers, som Byen vil leje ud til private Kontorer. Man antager, at Kontorerne vil kunne indbringe en aarlig Leje paa 1.855.000 Kroner.

Den franske Renæssance er benyttet som Forbillede, og udvendige Søjler benyttet til Prydelse i stor Udstrækning. Hovedmaterialerne, der skal anvendes i Konstruktionen, er Staal og Sten. Ud mod Center St. bygges en Arkade, og New-Yorks underjordiske Jærnbane føres ind i 1ste Kælderetage, medens Stueetagen benyttes til Indgange for Jærnbanen. 1ste Etage benyttes til Installering af Maskinerne, der leverer Drivkraft til Bygningens Lysanlæg og dens 32 Elevatorer.

Et karakteristisk Træk ved Bygningen er, at alle Kontorer vender mod Gaden, saa at det ikke er nødvendigt at anvende Lysgaarde.

New-Yorks kommunale »Skyskraber« adskiller sig fra andre »Skyskrabere« ved sin kolossale Højde, der ikke skyldes Taarnet, da Bygningens Højde op til Tagskægget er 106,5 m; fra Taget til Taarnfigurens Hoved er 64 m, og denne Figur er 7,3 m høj. Urskiven er 7,6 m i Diameter.

Architekten har søgt at faa Bygningens Architektur i Overensstemmelse med de omliggende offentlige Bygninger.

TO DOMME

VED DEN KGL. LANDSOVER- SAMT HOF- OG STADSRET.

Overretten har paadømt den fra Frederiksberg Birks ordinære Ret indankede Sag, der var anlagt af Ingeniørerne A. Poetzold og O. H. Jacobsen mod Murermester P. Elmer, Architekt Landbo-Berthelsen og Tømrermester Bloch-Sørensen og hvorunder de tre Indstævnte i Henhold til nogle Servituter var blevne dømte til under en Bøde af 10 Kr. til Frederiksberg Kommunes Kasse for hver Dag de sad Dommen overhørig inden en Frist af 8 Uger at nedrive og fjerne den af dem paa Grunden Matr.-Nr. 21 bh opførte Bygning, saa vidt og saa langt denne ligger Gamle Kongevej nærmere end 15 Alen og Bülowsvej nærmere end 5 Alen, saa vidt og saa langt som den har større Dimensioner end 24 Alen i Dybden og 30 Alen i Længden, og saa vidt og saa langt den har større Højde end 2 Etager foruden Kælder og Kvist, og ikke senere paa Grunden opføre nogen Bygning, der overskrider disse Maal.

Overretten forlængede Fristen til 4 Maaneder, men forhøjede Bøden til 50 Kroner pr. Dag.

Sagens Omkostninger ophævedes for begge Retter.

De 3 ovennævnte Indklagede havde i en anden af dem anlagt Sag paastaaet fornævnte Servituter kendte døde og magtesløse; men hverken Under- eller Overretten havde taget deres Paastand til Følge.

Dommen er indanket for Højesteret.

* *

Den anden Dom vedrører en Sag, der er ganske interessant i denne Konkurrencernes Tid og er for saavidt overraskende, som den paadømte Overtrædelse af Programmet sikkert adskillige Gange har fundet Sted tidligere. Sagen var anlagt af Tegneren TH. IVERSEN mod A/S *Aaes Laas, Verdenspatent,* og Striden opstod paa følgende Maade: I Juni 1907 indrykkede Selskabets Bestyrelse i kjøbenhavnske Dagblade en Opfordring til Konkurrence om Udkast til en Reklame-Plakat. Der udsattes 3 Præmier: en 1ste Præmie paa 400 Kr., en 2den Præmie paa 200 Kr. og en 3die Præmie paa 100 Kr., og der stod i Bekendtgørelsen, at disse Præmier skulde uddeles.

Ved Bedømmelsen af de indkomne Udkast fik Th. Iversen 1ste Præmie, men det gjorde Tegneren Chr. Jørgensen ogsaa, og Bestyrelsen delte saa de 400 Kr. mellem de 2 Herrer og sendte dem hver en Chek paa 200 Kr.

Nu paastod Th. Iversen Selskabet dømt til at betale ham de resterende 200 Kr., da han ikke vilde finde sig i den af Bestyrelsen egenmægtig foretagne Deling af 1ste Præmie, saameget mere, som Aktieselskabet senere havde benyttet hans Udkast. Selskabet paastod sig frifundet, da det havde uddelt alle de 700 Kroner, der var udlovet i Indbydelsen til Konkurrencen, men *Retten gav Iversen Medhold, og dømte Selskabet til at betale ham 200 Kr. med 5 pCt. Rente fra 15. August 1907 samt 60 Kr. i Sagsomkostninger.*

STOR AVANCE.

Maa jeg anmode Redaktionen om at optage følgende:

Hr. G. B. Thomsen, Vandkunsten 6, der er Agent for Firmaet Kantor & Mohr i Berlin, har i længere Tid forhandlet architektoniske Værker her i Byen. Saavidt mig bekendt er det lykkedes ham at faa mange Architekter til at underskrive en Rekvisition paa saadanne Værker, og da Værk og Regning derefter bliver sendt fra Firmaet, der tildels selv har forlagt de Bøger, Agenten forhandler, er man selvfølgelig berettiget til at gaa ud fra, at man betaler den Pris, Værket har i Boghandelen, selv om Agenten tilbyder Afbetalingsvilkaar; men man lader sig bedrage, hvis man stoler herpaa. Agenten tager nemlig, foruden den Avance, enhver Bogforhandler faar, ca. 40 % Fortjeneste, saaledes at f. Eks. »Zopf und Empire von der Wasserkante«, der af Forlæggeren (ikke Kantor & Mohr) fornylig er averteret i »Architekten« til 24 Mark, kan købes hos Boghandler Hagerup for 21 Kr. 60 Øre (= 24 Mark), men af Agenten er solgt til mig og flere af vore Kolleger for en Pris af 30 Kr. Saavidt jeg har kunnet undersøge, tager Agenten en lignende Avance paa andre Bøger.

Det bemærkes, at alle tyske architektoniske Værker kan købes eller bestilles gennem flere af de større Boghandeler i Kjøbenhavn til den tyske Bogladepris (1 M. = 90 Øre).

En Ejendommelighed ved de gennem Agenten leverede Bøger er værd at lægge Mærke til, nemlig at den virkelige Forlæggers Navn paa Titelbladet i de

Bøger, der ikke er forlagt af Kantor & Mohr, er overklistret med en trykt Plakat, hvorpaa staar:

Kantor & Mohr
Verlags-Buchhandlung für Architektur und Kunstgewerbe.

Man maa altsaa tro, man faar Bøgerne fra Forlæggeren selv.

H. Koch.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Wohnung und Hausrat af Hermann Warlich, Bruckmanns Forlag, München. 10 Mark. 240 S. Tilsendt af Forlaget.

Det bekendte Kunstforlag, der ifjor udsendte den i »Architektens« 27. Hæfte, 9. Aarg. omtalte udmærkede Bog »Landhaus und Garten« har atter gjort sig fortjent ved at foranstalte Udgivelsen af den her foreliggende Bog, der omhandler Husets indre med alle de for Menneskene fornødne Brugsgenstande, der, hvis de er kønt og godt gjorte, kan berede Sindet mangen Oplivelse. Det er morsomt at se, hvorledes der Verden over tumles med disse Opgaver, der omtrent ganske blev forsømt for ikke saa mange Aar siden. Det gærer og syder i Kunstnersindene og der ses en Glæde ved at skabe, som ikke staar tilbage for den, der kom frem i lignende »Vækkelsesperioder« i Fortiden. Men det samlede Indtryk er ganske vist ikke saa harmonisk som i Renæssancens eller Rococoens Tider; kommende Kunsthistorikere vil faa det surt ved at bearbejde vor Tids Kunst, taget som Helhed! Der er noget mere *udspekuleret* ved vore Dages Skønvirke og den bestandig Trang til at være personlig, helst lidt (eller meget!) sær, tager sig nu og da lidt pinligt ud og sætter ikke altid de mest velsmagende Frugter.

Disse almindelige Betragtninger trænger sig frem under Gennemsynet af den foreliggende, smukt udstyrede og rigt illustrerede Bog, hvor der findes en Mængde Gengivelser af virkelig værdifulde Arbejder, medens det mindre gode og helt daarlige optræder nogenlunde sparsomt. — Underligt (og for Resten glædeligt) at en van de Veldes sære Vridninger ikke synes at have efterladt sig Spor i den yngste Tids Møbelkunst. Den Skønvirkets »Logik« han paastod sig at være Talsmand for, har ikke kunnet fattes af almindelige Dødelige og hans Værker og »Knokkelstil« vil forsvinde i den store Fællesgrav, der er beredt al sygeligt og forpint Kunst.

Iblandt de mange Frembringelser af tysk Kunst, Bogen indeholder, gør nogle danske Ting sig smukt gældende: der findes Møbler af Johan Rohde og Møller Jensen, Tinsager fra Mogens Ballin, Porcelæn fra Bing & Grøndahl og elektriske Lyslegemer af Siegfred Wagner.

FORSKELLIGT.

En Foregangskommune. Bygningskommissionen i Nykøbing, Falster, hvori foruden Borgmester Finsen følgende Herrer har Sæde: Bygningsinspektør, Tømrer-

mester CLAUSEN, Architekt GLAHN, Overretssagfører FR. GRAAE, Tømrermester LAUR. LARSEN, Murermester SØRENSEN og Stadsingeniøren, har udarbejdet et Forslag til en ny Bygningsvedtægt, der er indsendt til Justitsministerens Approbation. I Bygningsvedtægten § 59 hedder det: »— — — Endvidere skal Anmeldelsen være ledsaget af Façadetegning. Forsaavidt Bygningsinspektøren formener, at Façaden vil virke misprydende, kan Tegningen forelægges for Bygningskommissionen, som skal være berettiget til at forkaste den. Saafremt en fremsendt Façadetegning bliver forkastet af Kommissionen, kan Sagen indankes for »Akademisk Architekt-forening«, hvis Afgørelse er endelig«. Vi haaber sikkert, at den fornødne Approbation maa blive meddelt; thi dette Forslag betegner et saa stort, kulturelt Fremskridt, at det rent ud vil betyde et Vendepunkt i vore Byers Bygningshistorie og faa den heldigste Virkning paa deres Udseende. Vi gaar ud fra, at det gode Eksempel vil blive fulgt af andre Købstadskommuner Landet over, og de nævnte Mænd i Nykøbing fortjener derfor den største Ros for deres Pionerarbejde paa dette sørgeligt forsømte Omraade.

Professorembedet i Architektur. Til dette Embede, der bliver ledigt til 1. Oktober, har der meldt sig følgende Ansøgere: de kgl. Bygningsinspektører CLEMMENSEN og KAMPMANN, Architekterne BRUMMER, MØRK-HANSEN og PLESNER.

FORENINGSMEDDELELSER.

FORENINGSUDFLUGT MED DAMER
Søndag den 12. Juli 1908
til
KALLUNDBORG OG ROESKILDE.

Kl. 9,20 Fm. fra Kjøbenhavns Hovedbanegaard.
- 11,25 - i Kallundborg.
- 11,30 - Frokost (varm Ret) i Hotel Postgaarden.
Derefter beses Byens Bygninger, Kirken og Lindegaarden.
- 2 Em. med Vogn (Hotel Postgaarden) til Kysthospitalet, Strandbad.
Derefter Kaffe (Kognac) paa Møllebakken.
- 5,05 - til Roeskilde.
- 6,38 - i Roeskilde.
Besøg i Domkirken. Smørrebrød i Trægaarden.
- 9,55 - fra Roeskilde.
- 10,48 - i Kjøbenhavn.

Deltagelse 10 Kr. pro persona. Anmeldelse maa ske senest Tirsdag den 7. Juli til H. KOCH, Brønsteds Allé 6.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 4. JULI 1908
10. AARGANG № 40

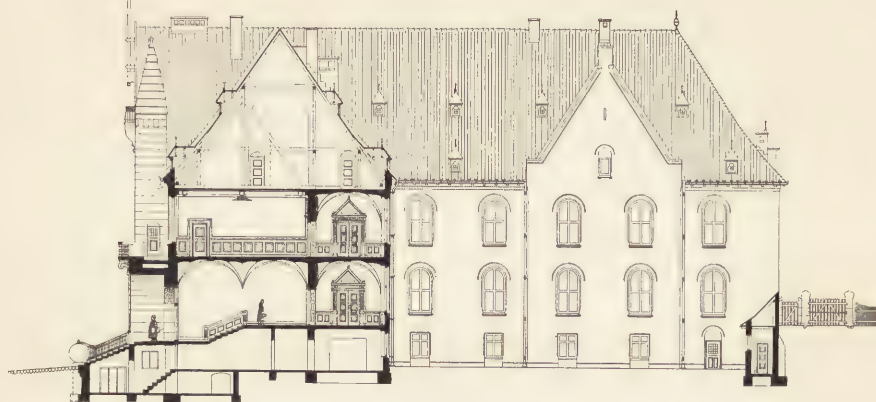
KREDITFORENINGSBYGNINGEN I VIBORG.

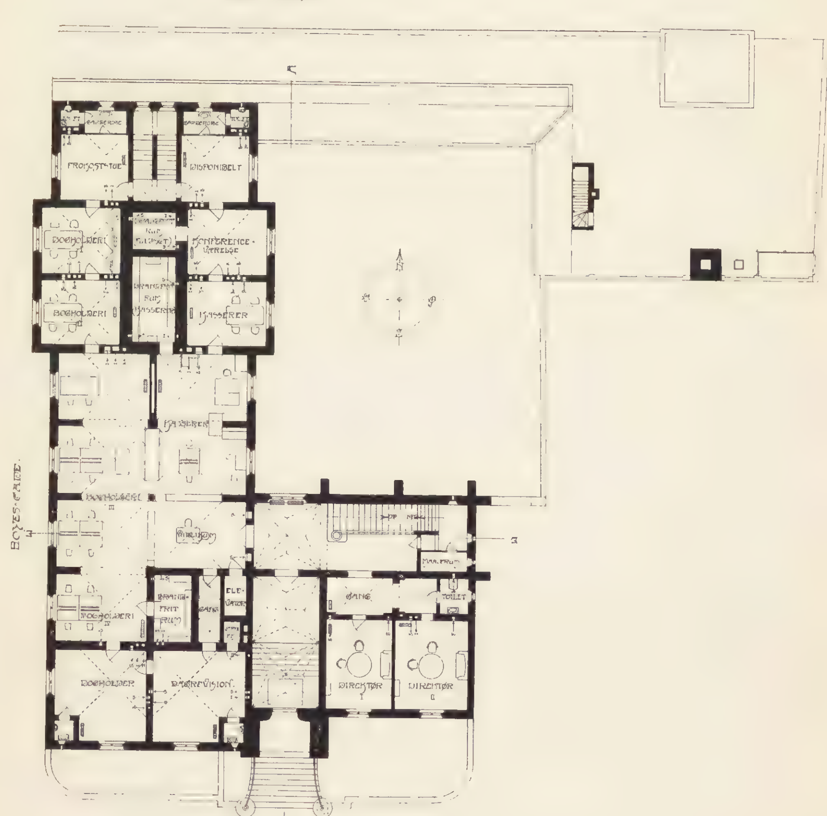

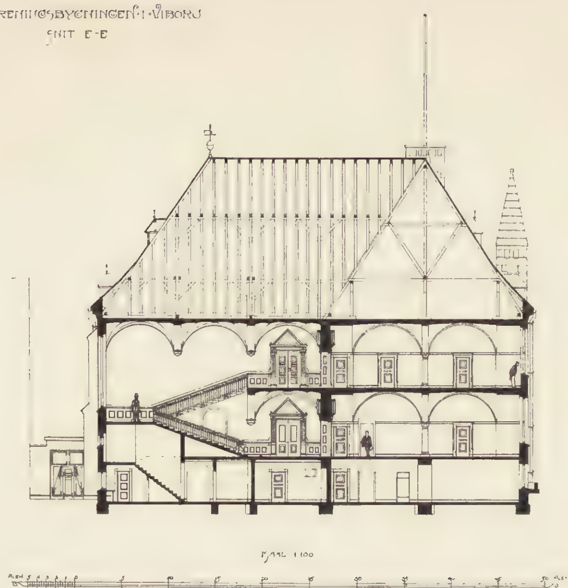
KREDITFORENINGSBYGNING I VIBORG.
MOD MATHIASGADE.

ARCHITEKTER
H. KAMPMANN OG VALD. SCHMIDT.

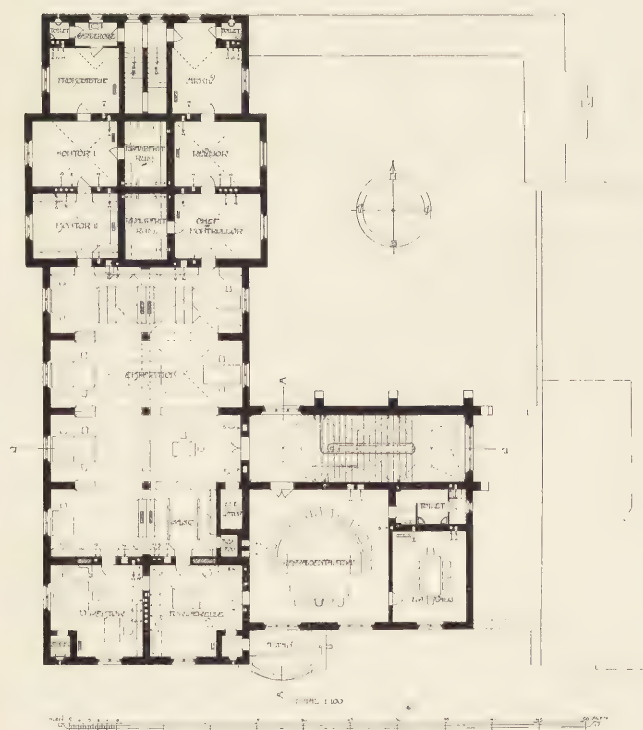
Efterat Kreditforeningen af jydske Landejendomsbesiddere havde bestaaet i noget over 50 Aar, stadig boende i Viborg, i Begyndelsen i Lejehuse og sidst i den af »Det danske Hedeselskab« erhvervede Ejendom paa Hjultorvet, blev det

KREDITFORENINGSBYGNINGEN I VIBORG
SNIT A-A
MAAL 1:100

KREDITFORENINGSBYGNINGEN I VIBORG
PLAN AF STUE
FROKOST-STUE
DISPONIBELT
BOGHOLDERI
KONFERENCE-VÆRELSE
BOGHOLDERI
KASSERER
KASSERER
BOGHOLDERI
BOYES-GADE
BOGHOLDERI
BOGHOLDER
DIREKTØR
DIREKTØR
GANG
TOILET
SCT. MATHIAS-GADE

KREDITFORENINGSBYGNINGEN I VIBORG
PLAN AF 1STE SAL

nødvendigt for den at bygge sig et brandsikkert Hus til betryggende Opbevaring af dens Værdipapirer o. m. a. og af saadanne Dimensioner, at der for lang Tid kunde blive rigelig Plads for dens store Kontorer.

I Slutningen af 1903 blev det saa overdraget Architekt HACK KAMPMANN og mig at bygge Foreningens nye Hus, og paa Hjørnet af Mathiasgade og Boyes-

KREDITFORENINGSBYGNING I VIBORG. REPRÆSENTANTSKABETS FORSAL.

gade — ligefor Jernbanegade — erhvervedes en god og stor Byggegrund, der tillod, at Bygningen kunde lægges i nogen Afstand fra Nabohusene. Saaledes, som Bygningen nu staar og er fremstillet i hosstaaende Afbildninger, er den bygget efter Kampmanns Udkast af Planerne og Façaden mod Mathiasgade i Maal 1 : 200. Resten af Architektarbejdet staar for min Regning.

I det af Kreditforeningen nedsatte Byggeudvalg, bestaaende af den administrerende Direktør Etatsraad RASMUSSEN, Direktørerne Landstingsmand DALSGAARD og Propr. NYHOLM, Repræsentantskabets Formand, Propr. POULSEN til Risagergaard,

og dets Viceformand, Landstingsmand Sørensen-Saxager, samt Repræsentanterne Proprietær Odgaard til Skivehus og Gaardejer Jacobsen, har jeg haft en Bygherre, der, uden smaaligt Hensyn til, hvad der i Øjeblikket fandtes billigst, beredvilligt stillede de nødvendige Midler til Raadighed for Fremstillingen af et solidt og brandsikkert Hus med lyse og rummelige Kontorer, store indbruds- og brandsikre Arkivrum og hyggelige Lokaler for Repræsentantskabet.

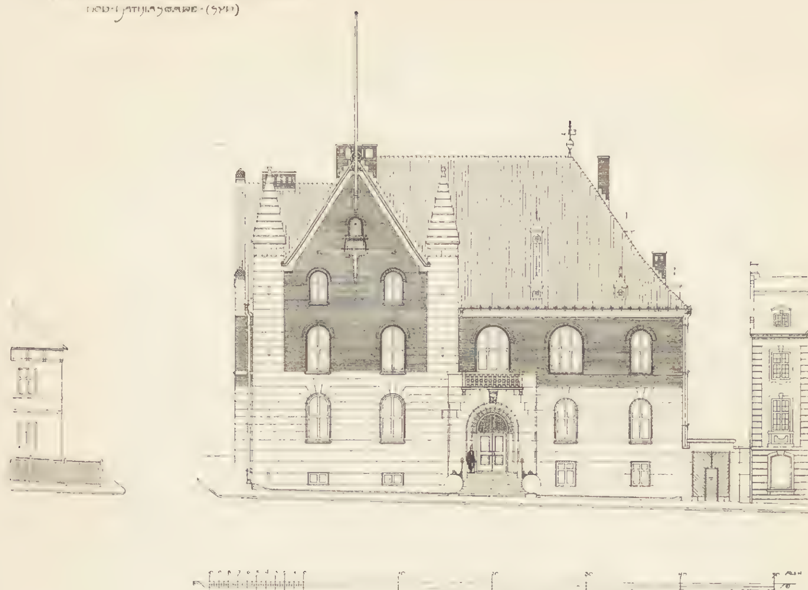
Architekt Søren Vig-Nielsen har her, som ved tidligere større Arbejder været mig til udmærket Hjælp som Konduktør. Hansen-Rejstrup har lavet Stuk paa Hovedtrapperummets Hvælvinger og malet 3 store Billeder al fresco paa

KREDITFORENINGSBYGNING I VIBORG. BOGHOLDERIET.

Væggene i Repræsentantsalens Forværelse. A. Kongsbak har i Kalkfarver dekoreret de murede Hvælvinger over Kontorerne og over den administrerende Direktørs Værelse. Professor Ramsing har planlagt og tilset alle Ingeniørarbejderne med Ingeniør Mortensen som Medhjælper.

Jeg takker efternævnte Firmaer for det gode Haandværk, de har præsteret: Sti Davidsen og A. Klinge, Viborg. Murermester Posselt, Randers. Tømrermester P. Bendixen, Aarhus. Gunnersens Stenhuggeri Lysekil, Sverrig. Stenhugger Niels Nørgaard, Viborg. Ingeniørerne Christiani & Nielsen armeret Beton. Kobberdækker Carl Johan Nielsen, Viborg. A/S Oskar Køhler, Snedkerarbejdet. Carl Weitemeyer, Kjøbenhavn, Staaldøre. Unmack & Pedersen, Aalborg, Staalskinner. Malermester Anton Nielsen-Gildsig, Viborg. P. M. Sørensen, Aarhus, Glasmosaik i Hovedtrapperummets Vinduer efter Hansen-

KREDITFORENINGSBYGNING I VIBORG.
HJØRNET AF MATHIASGADE OG BOYESGADE.

Rejstrups Tegninger. Smedemester M. Johansen, Munkegade, Aarhus. Stukkatør R. Guldborg, Aarhus. Kjøbenhavns Dørgrebsfabrik. Monies & Andersen, Kjøbenhavn, Varmeanlæget o. a. Ingeniørarbejde. Andersen R Meyer, Kjøbenhavn, elektriske Installationer. Holger Kjølstad, Kjøbenhavn, Klosetter. Thomas B. Thrige, Kjøbenhavn, en Dokumentelevator.

Fast Inventar og Møbler er leveret af Magasin du Nord, Severin & Andreas Jensen, Rasmus Nielsen og A/S Oscar Køhler, Kjøbenhavn, og A. L. Johansen & Sønner, Kolding.

27. 6. 1908. Valdemar Schmidt.

INDTRYK FRA ARCHITEKTKONGRESSEN I WIEN.

Af Vilh. Lorenzen.

II.

UDSTILLINGEN: HISTORISKE STILARTER — MODERNE STIL — DEN NY STIL.

Ubetinget det mest spændende ved Architekturudstillingen var, hvad den vilde aabenbare eller ikke aabenbare af Forsøg paa — i Forbindelse med Nutidens Materialer, Teknik og Konstruktioner — at klare vor Tids Bygninger paa en ny og moderne Maade. Om Udstillingen i det hele vilde røbe noget om Nutidsarchitekturens Bevægelsesretning og løfte lidt af Sløret for Fremtiden? Og i bekræftende Fald: Hvorvidt man var naaet og hvad Resultatet kunde være værd?

For Klarheds Skyld kalder jeg disse Udslag af de senere Aars Bestræbelser: *Den ny Stil.* Ikke moderne. Thi i *moderne Stil* eller Forsøg paa Stil er jo alle de Bygninger, der opføres nu. Endogsaa Hochkönigsburg, hvoraf en mægtig Gibsmodel var at se paa Udstillingen, er paa sin Vis moderne, og adskillige vil med fuld Ret mene, at det er dens store Fejl.

Forsaavidt er det derfor med Urette, naar det er bleven sagt, at vor Tid mangler en Bygningsstil. Det er kun Maaden at skabe Eenhedspræg paa, der i vort Slægtled er saa forskellig, fordi man som sagt vælger sine Forbilleder fra Alverdens Lande og fra alle Historiens Tider lige fra Oldtidens Ægypten til Nutidens Japan. Men en Bygningsstil som tidligere Tidsaldres er det jo ikke. De var — trods lokale og nationale Ejendommeligheder — saa temmelig internationale, og *samme* Stil prægede *alle* Tidens Bygninger. Saaledes med Oldtidens og Middelalderens Stilarter, men ogsaa med de senere Perioders fra Renaissancen og helt op i forrige Aarhundrede. Har end vor Tid haft en forbløffende Ævne til at kunne krybe ind i en svunden Tids kunstneriske Ham, saa har den — heldigvis — ikke ganske Ævnen til at fylde den helt, selv om altfor mange Architekter kan have lige lovlig megen god Vilje dertil, for slet ikke at tale om den rene Ævneløshed til at bygge selvstændigt. Der vil nemlig altid selv i det kedeligste Kopi-Produkt være noget individuelt tilbage, noget af vor egen Tid. Ligesaalidt som vi nogensinde vil være i Tvivl om, at Sempers og Hasenauers Musæumsbygninger i Wien ikke er fra Baroktiden eller Frederiksborggades Paladser fra 16de Aarh., selv om vi saa dem anbragte paa selve Paladsgaden i

Genua, ligesaalidt vil det falde en senere Tid ind i vore Bygninger — de være opførte ud fra Paavirkning af Renæssance, Klassicisme, Gotik etc. — at se ægte Børn af hine Tider. Selv om det i Øjeblikket kan falde os vanskeligt at finde dette vor Tids Særpræg, saa er det der dog. Og faar vi hele vor Slægts Bygningskunst paa Afstand, vil vi ogsaa alle kunne se det.

At mange af det moderne Europas Bygninger ofte skjuler vor egen Tids Særpræg altfor godt, viste ogsaa Udstillingen tydeligt nok. Og disse formummede Maskeradebygninger er sandelig ikke saa morsomme at se paa. Mange af dem, der holder af Bygningskunst, er allerede nu enige om, at selv meget af den *bedre* moderne Architektur i en beklagelig Grad savner det Interessante, Fængslende. Man har gjort tilstrækkelig sørgelige Erfaringer om, at Menneskene ligesom ikke rigtig vil interessere sig for den, fordi den ikke er nutidsbestemt nok. Man mindes unægtelig ofte altfor direkte om Originalerne, og der er en sørgelig Sandsynlighed for, at Eftertiden vil vende sig med et Skuldertræk bort fra meget af vor Tids Bygningskunst — ikke fordi den ikke skulde være hæderlig nok og alvorlig ment — men fordi den ikke giver tilstrækkelig Nyt, ikke nok udtrykker vor egen Tids Liv, kort sagt, fordi den mangler Originalitet.

Samtidig med, at denne Sandhed er gaaet op for mange, er der opstaaet en stærk og utaalmodig Iver efter at skabe noget Originalt og Nyt. Det hele kan maaske føres tilbage til den store Englænder Ruskins Virksomhed i Midten af forrige Aarhundrede. Og denne Stræben efter at overlade kommende Tider et monumentalt og blivende Udtryk for Nutidens Kulturliv — thi dertil er jo Bygningskunsten kaldet fremfor nogen anden — kan man kun ønske alt godt. Hvad var det blevet til med den doriske Stil, hvis der ikke i 9.—8. Aarh. var bleven arbejdet energisk af nu ukendte Architekter paa at udvikle Datidens Architekturelementer videre. Eller Gotiken, hvis ihærdige Mennesker i det 12te Aarh. ikke havde tumlet med den romanske Stils inderste Muligheder. I en livskraftig Kunst maa der være Vilje til at udvikle Nyt og Utaalmodighed efter at se det blive til. Men efter Erfaringer paa Udstillingen i Wien og andetsteds kunde det nok se ud, som om Utaalmodigheden har været det overvejende. Med Vold og Magt har man særlig i Tyskland og Østrig villet stampe en ny Stil frem af Jorden. Men noget saadant kommer ikke paa Kommando. Den gode og karakterfulde Architektur er lidt langsom af sig og bliver ikke til i en Haandevending.

Forkæmperne for den nye Stil i Architekturen følger som Rettesnor — saaledes som Otto Wagner udtrykker det — *Hensigtsmæssighed*, *Konstruktivitet* og *Poesi*. Men oprigtig talt, hvor findes den Architekt, der vil staa op, slaa sig for sit Bryst og vidne, at hans Ideal er uhensigtsmæssige, ukonstruktive og poesiforladte Bygninger. I denne Devise er jo faktisk Nutidens Krav til god moderne Architektur udtrykt og det er dette Maal der kæmpes for af alle Landes Architekter ligefra yderste Venstre — for at tale architektur-politisk — til langt ind i Højre. Det er i Virkeligheden heller ikke det alene, der er Kendetegnet paa det Nye i Architekturen. For en stor Del er dette Nye ogsaa bestemt af *dets Forhold til* gamle Dages Maader at skabe Eenhedspræg paa, altsaa *de historiske Stilarter*.

Intet bliver jo af intet, heller ikke i Architekturen. En Tilknytning til Fortidens Bygningskunst, til Traditionen vil umulig kunne undgaas — kan overhovedet ikke undværes. Man maa lære noget før man kan skabe noget selv. En Architekt maa have gjort sig fortrolig med og levet sig ind i een eller flere af Fortidens udprægede Stilarter: Antiken, Gotiken, Barok eller hvilken man vil. Den gamle Sandhed, at for »at kunne en Tomme, maa man have lært en Alen« gælder ogsaa Architekter.*) Genierne falder naturligvis udenfor enhver Regel! Men det er den uselvstændige Benyttelse af det lærte, der med Rette kan siges — og er bleven sagt — saa meget imod. I og for sig er der jo intet i Vejen for, at en Nutidsbygning kan holde sig tæt op til et historisk Forbillede og alligevel være god. Det personlige, individuelle kan udmærket præge saadan en Bygning, saa den ikke virker som Oversættelse, men som et aandrigt: Saadan kan det ogsaa gøres. I al Kunst kommer det jo først og fremmest an paa Udførelsen, ikke paa Motivet, der er alles Fællesejendom. Alt er tilladt, undtagen det kedelige. Der var i Wien udstillet Bygninger fra et stort Kirkegaardsanlæg i München af H. Grässel. Det holdt sig nøje til Pantheonmotivet og andre antike Elementer. Men her gjorde det intet, at man mindedes om klassiske Tider, fordi det kun var det *alment*-skønne i deres Kunst, der var gjort levende igen i en moderne Bygning. Overhovedet forekom det mig, at der i adskillige Arbejder af Münchenerskolen (hvis man kan tale om en saadan) var en vis afklaret, destillerende Benyttelse af gammel Architektur. Som allerede tidligere flere Gange antydet, er det *Individualismen, der nu hersker indenfor Bygningskunsten.* Det er den enkelte Kunstners Trang til at benytte snart et, snart et andet, han synes om i Fortid eller Nutid, indenfor Stilarter, Typer eller Motiver — ganske som han har Brug derfor til at give sit Arbejde Eenhedspræg, Stil. Det gode eller daarlige Resultat afhænger med en saadan Arbejdsmethode ganske konsekvent af vedkommende Architekts Personlighed og kunstneriske Kultur. — Der er derfor en gennemgribende Forskel paa Nutidens Maade at arbejde paa og tidligere Tiders, hvor man ikke valgte frit, men pressedes frem af en altbeherskende Tradition, der af sig selv gjorde mangen Middelmaadighed til Kunstner og paatrykte hans Huse, Havetrapper og Møbler det Enhedspræg, han — frit stillet som nu — aldrig havde haft Personlighed nok til at kunne bibringe dem. Og i denne Kendsgerning ligger Forklaringen paa alle de mange daarlige Bygninger de sidste Slægtled har set blive til. —

Der er imidlertid ingen Tvivl om, at følges med Ærlighed og Begejstring Devisen: Hensigtsmæssighed, Konstruktivitet og Poesi vil der af sig selv opstaa en ny Stil i Bygningskunsten. Lidt efter lidt vil man fjærne sig fra en uselvstændig Benyttelse af de gamle Stilarter, fordi netop Hensigtsmæssigheden, det moderne Livs mange Krav simpelthen vil tvinge Architekterne til en friere og mere overlegen Brug af dem. Man vil efterhaanden mere og mere lære at indse, at det, der skal benyttes er de gamle Architekturers *almene* Sandheder, ikke deres *specielle* Enkeltheder: Et Motiv f. Ex. som Pantheon med Forhallen, men ikke netop de korinthiske Søjler eller Leddelingen i det Indre. Hvad der

---

*) Det synes jo næsten en Regel, at den bedste Architektur skabes af Mænd over de 40. Messel, Ohmann og Wagner var alle højt op i Aarene, før de slog igennem.

lidt efter lidt vil bidrage til at omforme den architektoniske Opfattelse i moderne Aand er, at for langt de fleste af Nutidens Byggeopgaver savner vor Tid fuldstændig virkelige Paralleler og Forbilleder fra Fortiden. Romanske Banegaarde og græske Fabriker vil aldrig virke helt tilfredsstillende. — Drivfjedren i den hele Udvikling vil dog Materialer og Konstruktioner blive. Og de mest individuelt anlagte moderne Architekter, Wienerudstillingen bragte i Berøring med, havde netop særlig slaaet sig paa den konstruktive Tredjedel af Programmet, og søgt derudfra at skabe helt ny Architektur- og Dekorationsformer. Ad den Vej vilde de ikke blot lade deres Personlighed løbe Linen ud, men samtidig skabe den rette Nutids- og Fremtidsarchitektur. Hele den yderliggaaende Fløj af Nutidens Individualister har erklæret de historiske Stilarter Krig. De mest begejstrede paastaar, at om 5 Aar er der ikke en eneste »historisk« Architekt tilbage! Forøvrigt overser de, at de i Virkeligheden alle arbejder paa samme Individualitets-Grundlag.

Paa venstre Fløj staar som en af Førerne, Intelligens-Kunstneren Otto Wagner. Indtil for godt en halv Snes Aar siden, da hans egentlige Gennembrud fandt Sted, var han en rettroende historisk Architekt, der byggede i uforfalsket Barokstil. At han har lært adskilligt af den, fremgaar tydeligt nok af de af hans Bygninger, der var Lejlighed til at se i Wien, som i Postsparekassen. Baade i den og i Projektet til en ny Millionbygning i Wien: Krigsministerium og Officerskasino, var det tydeligt nok Barokkunstens Leddeling af store Façader, han havde tilegnet sig. Ogsaa i Kuppelkirken udenfor Wien (am Steinhof) var der i Centralanlæget holdt sammen af Kuplen, og i hele Anslaget i Bygningen, meget, der mindede om barokke Centralkirker. Pillede man den uskønne Pæle-Portal bort, var der udmærket Samling i Kirken, og selve Rummet var dejligt bygget op. Overhovedet traf man ofte paa smukke Rum, f. Eks. i Secessionsudstillingen i Wien, nu en halv Snes Aar gammel og et af de første, men udvendig mislykkede Forsøg i den nyere Retning.

Som Wagner har ogsaa en anden af denne Retnings Hovedførere, Ohmann, men mere poetisk anlagt, mere Temperamentsmenneske, indtil langt op i Aarene trofast arbejdet i de historiske Stilarter. Først efterhaanden gik det op for ham at det — som han selv siger — kom mere an paa at gribe det smukkeste og bedste i de gamle Architekturer og bearbejde det til moderne Kunst. Dette fuldkommen rigtige Ideal har han forsøgt at realisere i adskillige Bygninger og Monumenter, f. Eks. Kejserinde Elisabeths i Wien, der ligesom Anlæget af Flodhvælvingen i Wien viser hans intime Fortrolighed med det væsentlige i Barokkens store Monument- og Fontæneanlæg.

Karakteristisk for hele denne Retning er dens *Dekoration*, der saa godt som ganske undgaar de sædvanlige Architekturled: Sokkel, Gesims, Søjlestillinger etc. Det hænger utvivlsomt sammen med, at Materiale og Konstruktion i de store monumentale Bygninger, der her oftest er Tale om, ikke nødvendiggør alle disse Ting — i det mindste ikke paa den overleverede Maade. I al Fald hævder Retningens Tilhængere, at Nutidens tekniske Byggemaader kræver helt andre kunstneriske Udtryksformer end de overleverede. Den mest nærliggende af disse og den, som — med en forøget Anvendelse af Jærnbeton f. Eks. — i Fremtiden sikkert ogsaa vil blive af stor Betydning, er *Beklædningen af Byg-*

ningens Skelet med kostbare Materialer. Wagner og mange med ham har i høj Grad gjort Brug af denne Fremgangsmaade baade indvendig og udvendig — ikke uden at tage Lære af Oldtidens Inkrustationsstil. Poleret Granit, Marmor, Metal (Bronce) anvendes i stor Maalestok og frembringer tit en besynderlig, raffineret men ofte fin og smuk Farvevirkning. Store, moderne Bygninger i Wien, Prag og Berlin viste interessante Udslag af denne Tendens. For tarveligere vante Danske en næsten overvældende byzantinsk Pragtudfoldelse. Trods det ofte gode Anslag i disse Bygninger, særlig i deres Ydre, var der imidlertid noget underlig koldt, noget haardt og skarpkantet over mange af dem. De tog sig tit udmærket ud paa Papiret, gjorde overhovedet Indtryk af mere at være bleven til paa Tegnebrædtet end ud fra en levende Anskuelse af, hvordan de plastisk vilde fylde i Terrænet. Forøvrigt var det noget lignende, der prægede de egentlige Dekorationsmotiver. De var gennemgaaende rent *ornamentale* og i Forbindelse med Forsagelsen baade ind- og udvendig af Søjler, Pilastre, Gesimser etc. meget lidt plastisk. De var holdt i en ren Fladestil, ja! i en forbavsende Grad benyttede man fordybede Ornamenter, hyppig en rent primitiv Neger-Ornamentik: Streger, Prikker, geometriske Motiver; fra antikiserende Stilarter lidt Guirlandeværk o. lign. Sprang Ornamenterne frem fra Fladen, var de tynde og magre. Ganske ukonstruktiv var Tilbøjeligheden til at lade Dele af Muren — over Hjørner, Portaler eller Gavle — løbe op i dekorativt afsluttede Pæle, smaa Klodser eller lign. Det fordybede, flade og tynde gjorde mange af disse Bygninger endnu mere uplastiske og tørre, hensatte dem i en Slags moderne »Biedermannsstil«. Vil man være retfærdig maa man til Gengæld indrømme, at enkeltvis tagne var mange Motiver yderst smagfuldt gjorte, og Enkeltheder af en stor samlet Dekoration kunde være meget smukke. Næsten altid vidnede de om en fin Formsans og Forstaaelse af Farvens Myndighed i Inderrum. Det forekommer mig, at for hele denne yderliggaaende Retning, særlig i Østrig, ligger Svagheden i Vanskeligheden ved at forene Konstruktiviteten med Poesien paa en tilfredsstillende Maade. Stærkest føles det med Hensyn til det rent dekorationsmæssige.

Til Trods for det virkelig gode, man gærne vil anerkende, tvinges man til at indrømme, at det maatte kunne gøres bedre. Det er ogsaa en Kendsgerning, at Retningen har Vanskelighed ved at trænge igennem i det temperamentfulde Wien, hvor den er alt andet end populær — mere dog Ohmans end Wagners Skole. Man kan forøvrigt sympatisere mere eller mindre med den, men vil man se lidt i Sammenhæng paa Nutidens Architektur, har disse Værker i høj Grad Krav paa Interesse som et — ganske vist noget bizart Udslag af den. Sympatien gælder imidlertid mest Førerne (Wagner og Ohman), der har kæmpet sig til deres kunstneriske Form og som er væbnede med Erfaringer. De yngre og yngste synes efter Udstillingen at dømme konsekvent at have kastet *al* Tradition over Bord. De synes intet at *ville* lære af Fortidens Kunst og flyder — architektonisk set — paa 70.000 Favne Vand. De har med Hud og Haar ladet sig erobre af Retningen, og Stilen er for dem bleven den rene Maner. Er det et Vidnesbyrd om, at denne Stil — i det mindste i den wagnerske Form — er saa individuelt bestemt, at den ikke kan benyttes uden af Ophavsmændene selv og altsaa ikke direkte blive Grundlaget for en Fremtidsstil?

Der var imidlertid ogsaa et andet Udslag af moderne Architekturstil paa Udstillingen i et Arbejde af Tyskeren C. J. Bühring (Gymnastik- og Festsal med Funktionærbolig), der gav et interessant Eksempel paa *Farvers Anvendelse i moderne Architektur.* Meget interessante Forsøg i samme Retning er bleven gjort af Alb. Gessner med hans pudsede gule, violette og grønne Huse i Charlottenburg, Berlin. Der er sikkert her Muligheder for Fremtiden — og som det stærkt fremhævedes paa Kongressen i London — særlig i Forbindelse med Jærnbetonkonstruktioner. En stilfuld og klart komponeret Koncertbygning paa Udstillingen i Prag i varm gul-brun Farve gav en Ide om, hvor udmærkede Resultater der aabenbart ad denne Vej kunde naas. Det lod sig ogsaa tænke, at der her aabnede sig uanede og glædelige Muligheder for Dekorationsmaleriet og den monumentale Billedkunst.

Det ligger imidlertid saare nær at søge de mest typiske Udslag af den nye Stil i de *specielt for vor Tid moderne og nye Byggeopgaver.* Jeg tænker her nærmest paa den store Jærnbanestation, paa Varehuset, overhovedet paa de moderne Storstadsbygninger af forskelligste Art, som Hoteller, Restauranter, osv. osv.

Her havde det paa Forhaand været at vente, at de forenede Stater i Amerika, som det forudsætningsløse Land det er, i særlig Grad skulde repræsentere det Nye, Ekstra-moderne, og at man her først og fremmest lagde an paa at udvikle en Architektur, skabt af moderne Materialer og ud fra moderne Konstruktionsprincipper. Det var derfor mærkeligt at se, hvor forholdsvis nøje man fulgte de europæiske Stilarter, i offentlige Bygninger særlig Antiken og i Privatboliger moderne engelsk Stil. Alligevel var der, saavidt man kunde se, interessante Tilløb til noget virkeligt Nyt. Som i Mac Kim & White's Projekt til et Raadhus i New York, mange Stokværk højt og med et mægtigt Midtertaarn. Og paa eet Omraade, i de taarnagtige Skyskrabere, har Amerikanerne vitterlig skabt en Architekturspecialitet, som ikke er ilde. Det var maaske i Virkeligheden nok Umagen værd for den gamle Verdens Architekter at følge lidt med den amerikanske Bygningskunsts Udvikling. En Architektkongres i New York er sikkert slet ingen daarlig Ide. De udstillede Tegninger til Skyskrabere lod forstaa Vanskelighederne ved at leddele de kolossalt høje og samtidig ofte smalle Bygninger paa en naturlig Maade. Bedst var et Udkast af J. Colcutte til The Croft i Totteridge.

Det lader sig imidlertid ikke nægte, at det Land, hvor man sætter det største Arbejde ind paa at løse saadanne Opgaver og gaar paa med en mærkelig disciplinær Energi, er Tyskland. At der ogsaa i Østrig er stærke Bestræbelser fremme paa dette Omraade, er antydet i det foregaaende, hvorimod de øvrige Stater — efter Udstillingen at dømme — interesserede sig mindre for disse Problemer. Tysklands og Østrigs Udstillinger var ganske naturligt langt de fyldigste, og tilsammen optog de Broderparten af det samlede Vægareal. Der var noget af alle Slags, baade godt og ondt — lige fra ret upersonlige Arbejder i de historiske Stilarter til den mest anstrængte Individualitetskunst.

Af de forskellige Banegaardsprojekter var E. Rentsch's til en Banegaard i Leipzig meget tiltalende, fuldkommen moderne i konstruktiv Henseende, af en egen Spændstighed og Kraft, der fremhævedes yderligere, men altfor stærkt, i en elastisk

Bue over Midtpartiets Portal. Af dens Indre interesserede særlig Hovedhallen, dækket af en Art Tøndehvælving, og en Ventesal med aaben Loftskonstruktion, der følgelig gav en mindre sluttet Virkning. Hovedhallen bestod næsten udelukkende af Jærn og Glas, og der var ved Hjælp af Farver tilstræbt en vis opstemt Virkning, der ikke var ilde. Et mægtigt Rum — ligeledes i Jærn og Glas — havde jeg Lejlighed til at se virkeliggjort i Hovedhallen i den i Aar afholdte store Udstilling i Prag. Man havde tydeligt nok bestræbt sig for at skabe afsluttende Flader i dette gennemsigtige Glashus, saa Følelsen af, at man dog var i et afgrænset Rum ikke helt gik tabt. Man havde gjort det bl. a. ved Glasmalerier i fint afstemte Farver — forøvrigt det samme Middel til samme Virkning som i de store gotiske Katedraler. Ved en samtidig diskret Bemaling af Jærnskelettet havde man virkelig skabt en Farvestemning over det store Udstillingsrum af en ganske festlig og fin Art og som harmonerede godt med den smækre og underlig tynde Architektur. Man fik forøvrigt Indtryk af, at det Indre i saadanne Bygninger er lettere at faa noget ud af end det Ydre, der i Udstillingsbygningen i Prag var dødt og mat. Livlig og kraftig Bemaling — som jeg har set det ved andre store beslægtede Bygninger — var maaske et Middel. En Banegaard til Darmstadt af V. Brurein var holdt i en paa een Gang om romansk og barok Kunst mindende Stil. Det var ikke uden en vis tung Kraft, men manglede det førstomtaltes Nobelhed. Forøvrigt var det et dygtigt og interessant Arbejde. I en Studie til Hovedbanegaarden i Hamborg af Reinhardt og Süssenguth svulmede Kraften op over alle Bredder og blev til Plumphed.

En særlig Interesse knyttede sig til Modeller og Tegninger af Varehuse, altsaa saadanne Bygninger, der udelukkende er beregnede til Forretningsbrug. Forsaavidt maa denne Opgave regnes for lettere, end hvor Talen er om en Bygning bestemt dels til Forretning og dels til Beboelse, som saa uendelig mange Storstadsbygninger er det. Varehuset af den rene Type har vel nok Messel i Wertheim i Berlin som den første løst paa en banebrydende Maade. Ingen kan se denne store, om Gotikens Katedraler mindende Bygning uden Beundring for Architektens Intelligens og Fantasi-Frodighed. Men helt tilfredsstillende virker den ikke, fraregnet Partiet med Forhallen op mod Potzdammer-Platz. Man savner lidt Sammenhæng i den uendelige Façade og en harmonisk Afslutning for oven (noget det forøvrigt altid kniber med i Bygninger med moderne Konstruktioner). Og i det Indre kæmper Architekten endnu en fortvivlet Kamp mod Elevatorer, Etagepartier og Gangbroer, der sønderdeler de mægtige Vare- og Handelsrum og gør det saa vanskeligt at faa noget helt ud af dem. En Filial af Wertheim i Rosenthalerstrasse, ogsaa i Berlin, var, hvad det ydre angaar, langt mere et Varehus og ypperligt gjort. Ogsaa den indre Hal var et mere modent Arbejde, men endnu ikke helt befriende gennemført. Paa Architektur-Udstillingen i Wien fandtes et udmærket Varehus Tietz i Düsseldorf af den tidligere nævnte V. Brurein. Som de fleste af denne Art Bygninger i Tyskland, var det paavirket af Messel, men mere barokkiseret. Et mindre vellykket, men dog dygtigt Arbejde var udstillet af V. Kreis. Josef Olbrich mødte med en ganske prunkløs, men noget tør Model til det samme Varehus Tietz i en let Antydning af Empiremaner. Andre Løsninger af Varehusproblemet gik alene ud paa at skaffe Bygherren det størst mulige Vin-

duesareal, men bekymrede sig mindre om at faa den netop for denne Art af Huse ejendommelige Skønhed frem.

Hvad man mærkeligt nok savnede saa godt som ganske — og maaske er det ikke helt tilfældigt — var smukke og tilfredsstillende Løsninger af Typen: Forretningshus i Forbindelse med Beboelse. At forbinde nederste Stokværks smalle Piller og brede Vinduer med Murfladerne ovenover paa en harmonisk og for Øjet tilfredsstillende Maade var ikke rigtig lykkedes. Almindeligst var Systemet med gennem alle Stokværk løbende Piller, men det forekommer mig, at dermed er Problemet ikke helt løst. Det store Spørgsmaal i dette — som i saa mange andre Tilfælde — og som det aabenbart endnu er forbeholdt Fremtiden at besvare fyldestgørende, er, hvorledes en Bygning, opført af Jærn og Sten, konstruktivt og kunstnerisk lader sig bringe i Harmoni.

Af en saa udpræget Bygningstype som det moderne Storstadshotel viste Udstillingen intet af særlig Interesse; selv et flygtigt Blik paa nye Hoteller i Berlin (ved Pariser-Platz og paa Potzdammerplatz) gav imidlertid Indtryk af, at der ogsaa paa dette Omraade ydes interessante Ting.

De ikke faa Projekter til Krematorier var alle mer eller mindre søgte. De var maaske de mest udprægede, men derfor ikke mest tiltalende Udslag af den Stræben efter en ny Stil, der gav sig saa livskraftige Udslag i de tysk-østrigske Arbejder — ikke alene i den her fremhævede specielle Bygningsgruppe, men paa saa mange af Architekturens Omraader lige fra Kirker, Teatre o. s. v. helt ud til Bygningskunstens Overdrev, hvor Pragtmonumenter og Brobygninger holder til. (Udstillingen gav i det hele mange Vidnesbyrd om frugtbart Samarbejde mellem Ingeniører og Architekter, Billedhuggere etc.)

Tyskerne var gennemgaaende ikke saa yderliggaaende som Wienerne. Ganske vist kunde de ogsaa skeje lovlig meget ud; men naar de gjorde det, var det altid til den stik modsatte Side. Krematorier, Bismarckmonumenter, flere Banegaarde og diverse »Idealarchitecturen« kunde blive til en svulmende Kraft- og Muskelstil, en Slags romansk Barok — langt paa den anden Side sund, architektonisk Sans.

Der er heller ingen Tvivl om, at Tyskerne, med Hensyn til Spørgsmaalet om Udviklingen af en ny Stil, som Helhed gjorde det langt fordelagtigste Indtryk. I deres mange heldige Forsøg paa at løse specielt vor Tids architektoniske Opgaver, i Arbejder af Rentsch, Vilh. Kreis, Brurein, Messel, Bruno Schmitz, selv Olbrich m. fl. traf man ofte en uventet naturlig Maade at tage det hele paa. De nye kunstneriske Former og Maader udviklede sig uden al for megen ubetimelig Utaalmodighed, fri for det krampagtige og vredne. Jeg har ved Lejlighed omtalt, hvorledes Tyskerne ogsaa kan tage naturligt og bredt — men dog fuldkommen moderne — paa gammelkendte Byggeopgaver, Beboelseshuse f. Eks. Af andre saadanne Opgaver, der havde faaet en smuk personlig Løsning, kan nævnes en Kirke af Schiller og Gröber i Strehlen ved Dresden*).

I *Østrigernes, Amerikanernes* og *Tyskernes Bygningskunst fra de seneste Aar er der noget, der er i Pagt med Fremtiden*, og det synes mig, som *Tyskerne* er

*) De samme, der har opført den udmærkede Forbygning til »den gyldne Port« Freiberg.

noget forud for de andre, men selvfølgelig er deres Maade tysk af Form og opfattes af dem selv som deres særlige nationale Stil. »Tysk er Huset« er Mottoet paa Brureins Banegaardsprojekt.

Man skimter i utydelige Omrids noget virkelig Nyt ude i Fremtiden, som den *nuværende* nye Stil kun er den svage Overgang til, og som vil udvikle sig ud af *al den Architektur, der fortrinsvis opføres paa Grundlag af alskens moderne Materialer* (Staal, Jærnbeton etc.). I mange, maaske de fleste Byggeopgaver vil dog sikkert den gamle, *noble Byggemaade, hvor man vidnefast lægger Sten paa Sten,* holde sig uantastet adskillig Tid endnu. Men i den førstnævnte Gruppe af Fremtidsbygninger er der maaske mest Mulighed for den reneste Udfoldelse af det 20de Aarh.'s Stil, paa samme Maade som den gotiske Katedral og det doriske Tempel staar for os som særlig typiske for vedkommende Stilperioder. Det er saa meget mere en Mulighed, som de mest udprægede historiske Stilarter (Dorisk og Gotisk) har udviklet sig i saa intim Forbindelse med det konstruktive. Og de redeligste og mest vellykkede moderne Architekturbestræbelser knytter sig jo netop til Konstruktioner og Materialer. Det vil vel blive en international Stil, som de gamle var det, en Verdensstil, men selvfølgelig med Race- og Nationalitetspræg.

Man har godt af at komme ud i den store Architektur, man har godt af at føle, hvor intenst der arbejdes i den store Verden, selv om man jo ikke er forpligtet til at synes lige godt om alt, hvad man faar at se. Naar man har lært at skønne paa den udmærkede Enkelthed, glæde sig over et Hjørne hist og en Kvist her, er det velgørende at se, hvorledes der ude tumles med de store Helheder og kæmpes for at naa frem til »den store Stil«. Til Tider kan man ogsaa nok gribes af Misundelse over de Kæmpeopgaver, Millionstaterne kan tilbyde deres dygtige Architekter.

FORSKELLIGT.

Kunstakademiet. I Akademiraadets Møde den 29. Juni valgtes Architekt Hack Kampmann til at beklæde Embedet som Professor i Architektur.

Konkurrence. Industriforeningen i Kjøbenhavn indbyder til en Præmiekonkurrence for Fremstilling af Stole, der her i Landet kan optage Konkurrencen med de billige fremmede Stole, som indføres. Deltagelse staar aaben for hele Landet, og Anmeldelse skal ske inden 1. Septbr. 1908. Stolene skal indsendes inden 15. Septbr. 1908. Til Præmier har Foreningen bevilget 1500 Kr.

»*Stor Avance*«. I Anledning af en Artikel i forrige Nr. af »Architekten« »Stor Avance« beder jeg Dem venligst optage følgende Bemærkninger: Forholdet er, at Boghandlerforeningen har ganske bestemte Love for Prisen paa tysk Litteratur, hvorfor ikke blot enkelte, men *enhver* Boghandler i Danmark leverer alle tyske Værker til fast, tysk Bogladepris og 1 Mark beregnet = 0,90 Kr. (er Vær-

ket paa Grund af mange Billeder toldpligtigt, da 1 Mark = 1 Kr.). Nævnte Værk vilde altsaa *overalt* af Boghandlere sælges for 24 Mark = 21 Kr. 60 Øre.

D'Hrr. Architekter staar sig saaledes i hver Tilfælde ved at lade deres Indkøb ske gennem den organiserede Boghandel.

Med Tak for Optagelsen ærbødigst EMIL WIENE,
Boghandler.

— Vedrørende den samme Sag har vi endvidere fra Arch. AAGE PETERSEN modtaget følgende:

I Anledning af Architekt H. Kochs Meddelelse i »Architekten«s sidste Nr. tillader jeg mig at meddele nogle supplerende Oplysninger:

For ca. 1 Aar siden fik ogsaa jeg Besøg af Hr. Thomsen som Repræsentant for Firmaet KANTOR & MOHR i Berlin og modtog flere lignende »favorable« Tilbud. I en Suite Værker, der tilbødes mig paa Afbetaling, fandtes f. Eks. det i »Architekten« gentagne Gange omtalte *Landhaus und Garten*; det skulde hos Hr. Thomsen koste 18 Kroner; jeg købte det hos Boghandler Ejnar Møller, Kultorvet, for 10 Kr. 80 Øre (tysk Bogladepris 12 Rmk.). Hovedværket C. Zetzsche: *Zopf und Empire*, som udkom i Fjor, og af hvilket det af Architekt Koch nævnte Værk vel er en Slags Fortsættelse, skulde hos Hr. Thomsen koste 50 Kr., i tyske Bogfortegnelser over ny udkomne Bøger stod det til 36 Rmk. — Ja, det er en ganske antagelig Opgæld for en Kredit, man ikke engang har haft Bud efter; jeg betakkede mig ogsaa.

Hellerup, 28. Juni 1908. AAGE V. PETERSEN.

❦

Et Haandværksmuseum. Haandværkerforeningen i Kjøbenhavn har besluttet at foranstalte en Indsamling af gamle Haandværksgenstande for at forhindre, at disse ved Tidernes Ugunst skal gaa til Grunde og dermed Vidnesbyrdene om Haandværkernes Flid og Arbejdsomhed skal forsvinde. Der tænkes nærmest paa Redskaber og Værktøj, som har været brugte af Haandværkerne i gamle Dage, og som nu lægges til Side som Følge af de forandrede Arbejsmaader; endvidere paa gode og dygtige Haandværksarbejder, særlig Svende- og Mesterstykker, Lavsgenstande, Erindringer fra Vandrelivet, men forøvrigt vil man gerne modtage alt, hvad der er af Interesse for at belyse Haandværkernes Liv og Virksomhed i tidligere Tid.

Forslaget om at tilvejebringe en saadan Samling har straks ved dets Fremkomst vakt megen Interesse i Haandværkerstanden. Haandværkerforeningen, hvis Repræsentantskab efter Bestyrelsens Indstilling enstemmigt sluttede sig til Tanken, har derefter nedsat et Udvalg, bestaaende af d'Hrr. EDV. NIELSEN, Blaagaardsgade 37, Udvalgets Formand, OLUF SCHÆBEL, Gl. Kongevej 131, HARALD STEENBERG, Slagelsegade 3, SOPHUS PENTHER, Gotersgade 48, AD. BAUER, Bredgade 6, til at forestaa Indsamlingen og den første Ordning af det paatænkte Museum.

Dette Udvalg har anmodet os om at henlede Opmærksomheden paa Sagen, som vi medgiver vor bedste Anbefaling. Enhver af de nævnte Herrer er villig til at modtage Anmeldelser og besvare eventuelle Forespørgsler.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 11. JULI 1908
10. AARGANG № 41

ANDREAS THEJLL.

Professor, Bygningsinspektør THEJLL, der den 3. ds. afgik ved Døden efter et langt og smertefuldt Sygeleje, var født den 28. Marts 1852 i Svendborg. I 1869 blev han af Professor C. V. NIELSEN dimitteret til Kunstakademiet, fra hvilket han fik Afgangsbevis 1883. Allerede forinden blev han ansat som Bygningsinspektør i Hvidovre, Gentofte, Søllerød og Lyngby-Taarbæk Kommuner. Da et saa vidt omspændende Inspektorat, med den i disse Kommuner stærkt tiltagende Byggevirksomhed, tilsidst blev umuligt at overkomme, søgte Thejll i 1903 sin Afsked fra alle Kommunerne undtagen Gentofte; dette Embede fratraadte han for et Par Aar siden for at overtage Bygningsinspektørposten i Kjøbenhavns 7de

Distrikt og virkede her til sin Død. Foruden sin Embedsstilling har Prof. Thejll haft meget privat Arbejde og navnlig bygget en stor Mængde Villaer og andre Bygninger paa Landet. De bekendteste af disse er det smukke Raadhus i Gentofte, et Asyl i Ordrup og en Pigeskole sammesteds.

Thejll, der fra alle Sider anerkendtes som en meget samvittighedsfuld og nidkær Bygningsinspektør, blev, som Paaskønnelse heraf, i 1905 udnævnt til titulær Professor.

PAUL MEBES: »UM 1800«.

AF CARL BRUMMER.

GADE I TØNDER. EFTER »PAUL MEBES: UM 1800«.

Det 18de Aarhundredes Architektur synes mere og mere at skulle danne Grundlaget for den moderne Architekturs Udvikling; man sporer dette tydeligt her i Landet og i Tyskland. Det er ogsaa ret naturligt, thi med den var det nemlig, at Architekturen, om man saa maa sige, slap op, hvorfor den danner et naturligt Udgangspunkt for vor Tids Bestræbelse for at tage Traaden op igen.

Desuden egner den sig bedre end de tidligere Stilarter til at omformes efter det moderne Livs Krav, i ethvert Fald for den profane Architekturs Vedkommende. Den kan være storslaaet i sit Anlæg og rig i sin Komposition, og den kan være klassisk streng, og enkel og beskeden.

Den tillader, hvad vi i vore Dage med Rette skatter saa højt, at der kan strømme rigelig Sol og Lys ind i vore Hjem.

Det synes som om der, med denne Architektur som Udgangspunkt, er Betingelse for, at der kan komme noget mere Ro og Helhed ind i den moderne

Architektur, hvad der sandelig ogsaa i høj Grad tiltrænges; Architekturen vilde vinde ved, at Architekterne bevidst stræbte hen imod at skabe en større indbyrdes Helhed og lægge en lille Dæmper paa det forcerede Originalitetsstræb, der som en Epidemi er gaaet over Landene, og som dog de fleste knækker Halsen paa.

Vi skal ikke være bange for at benytte Motiver, som ogsaa andre har be-

STRANDGADEN PAA CHRISTIANSHAVN. EFTER »PAUL MEBES: UM 1800«.

nyttet. Den lidt naive Tilbøjelighed, vi har haft, til at ville lægge Beslag paa dette eller hint gamle Motiv som sit eget, fordi man har benyttet det først, er heldigvis ved at forsvinde.

Et nylig udkommet Værk om det 18de Aarhundredes Architektur af Regeringsbygmester Paul Mebes i Berlin (Bruckmanns Forlag, München) fortjener Opmærksomhed. Igennem det fortræffeligt valgte Materiale faar man et slaaende Bevis for, hvorledes de samme Former og Motiver gaar igen, og dog danner en saa rig Variation i Architekturen. Til Trods derfor faar man ikke det Ind-

tryk, at vore Kollegaer fra det 18de Aarhundrede har været mindre personlige i deres Kunst end vi, men de har haft det Fortrin fremfor os, at der var mere indbyrdes Harmoni i deres Frembringelser.

I sin prisværdig kortfattede Tekst siger Paul Mebes mange rammende Ord.

RAADHUSET I BONN. EFTER »PAUL MEBES: UM 1800«.

Mod den i vore Dage overdrevne Tilbøjelighed til at anvende Ornamentik paa vore Bygninger advarer han, idet han siger, at kun faa betydelige Kunstnere formaar i vore Dage at frembringe et karakteristisk og saavel kunstnerisk som teknisk fuldendt Ornament. Ligesom en tarvelig klædt Kvinde uden ethvert

Smykke, alene ved den ædle Skikkelse og den yndefulde Holdning forekommer smuk, saaledes vil ogsaa et Bygningsværk uden Ornament fuldt æstetisk tilfredsstille, naar Planen, Opbygningen og Gennemførelsen er lykkelig løst.

Ogsaa med Hensyn til vore Dages Restaurering faar Forf. Lejlighed til at

WÜLFING-HUSET, BERLINERSTRASSE, ELBERFELD. EFTER »PAUL MEBES: UM 1800«.

udtale sig, og han fremkommer med saa forstandige Ytringer hetom, at de fortjener at kendes. Han siger bl. a., at med vor ulyksalige Trang til Stilrenhed har vi for stedse berøvet mange af vore ærværdige Kirker deres skønneste Indhold. Han mener, at den Tid ikke er fjern, da vi vil ophøre med at spilde

vor Kraft og vore Midler paa at genrejse vore Borgruiner og Slotte i deres formentlige oprindelige Skikkelse, da vi dog ikke formaar at trænge ind i en Tids Aand, der ligger vor egen saa fjern. — Heri har han sikkert Ret; Restaurering

VAISENHUS I ORANIENBURG. EFTER »PAUL MEBES: UM 1800«.

bør saavidt muligt indskrænkes til Reparering; hvad senere Tider har tilføjet af godt, bør bibeholdes, og kun i de faa Tilfælde, hvor ingen Fejltagelse er mulig, bør man foretage Rekonstruktion.

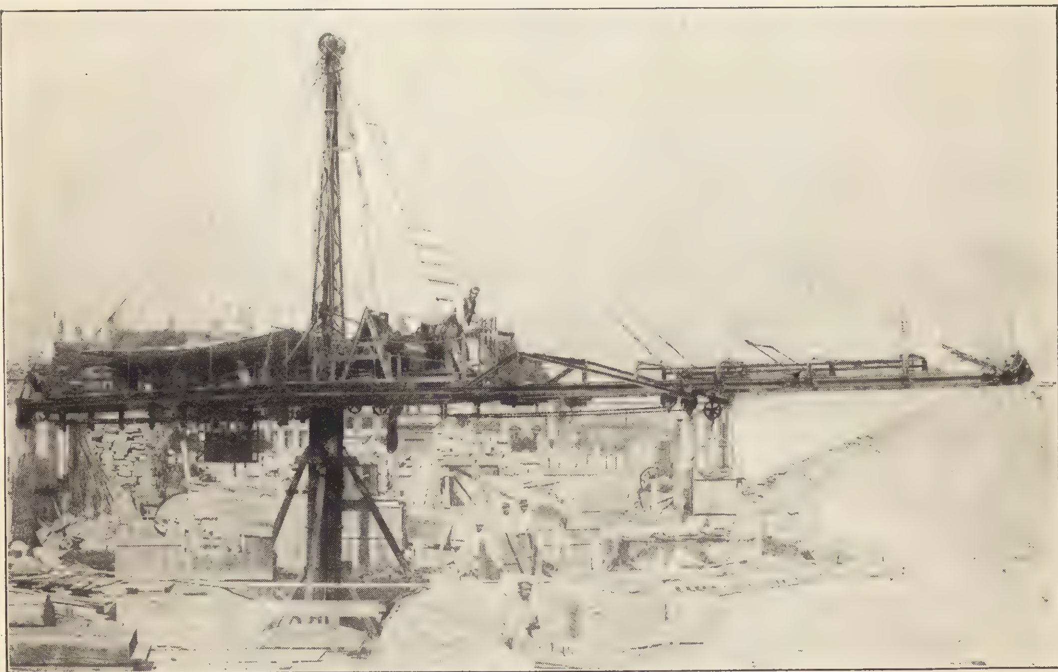
Med Hensyn til Valget af Billedstoffet i sit Værk siger Paul Mebes, at han hovedsagelig har lagt Vægt paa enkle, borgerlige Bygninger. Det er for største Delen Bygningsværker, som vilde være upaaagtede af den store Mængde, ligesom han endogsaa mener, at et stort Antal Architekter (!) kun vilde have et medlidende Skuldertræk tilovers for dem.

Dette Værk udkommer i 2 Bind. 1ste Bind omhandler hovedsagelig Byhuse fra Tyskland, Danmark, Schweiz, Østrig og Holland. 2det Bind omfatter Landboliger og Interiører. Dets Titel er: Mebes, Um 1800. Architektur und Handwerk im letzten Jahrhundert, ihrer traditionellen Entwicklung. Det har ikke alene Bud til Architekter, men ogsaa til Provinshaandværkere. For de tekniske Skoler og Højskolerne vilde saavel dets Tekst som Billederne være en gavnlig Lære, i Særdeleshed fordi der navnlig er taget Sigte paa de Bygningsværker, der virker ved deres ædle Beskedenhed, og som derfor ikke tiltrækker sig det mindre kultiverede Øjes Opmærksomhed.

Kunde Skønheden i disse Bygninger gaa op for Folk i Provinsbyerne og paa Landet, vilde meget være vundet og mangen en smuk gammel Bygning kunne reddes. At mange af dem er tegnede af Haandværkere, beviser mere end noget andet, hvad den traditionelle Udvikling betyder.

TØMRERMESTER N. H. ABELS KRAN.

Kranen, der er bygget af Jærn, bestaar af en Mast, i hvis Top er ophængt en Bro, der kan forlænges eller forkortes, medens Kranen svinger, for at

kunne passere Stilladser eller Bygningsdele. Kranen kan løfte Byrder paa cirka 1000 kg. og flytte dem indenfor en Cirkel af 33 m.s Diameter. Til en hel Omdrejning bruges $1^1/_2$ Minut, og til Løftning bruges 3 Sekunder pr. m.

Maskinpasseren kan fra et Styrebord med 4 Haandtag dirigere alle Bevægelser, nemlig: Drejning, Løftning, Forskydning af Broen og Forskydning af Byrden, og alle 4 Bevægelser kan foregaa samtidig. Naar Kranen løfter, løber en Kontravægt automatisk frem eller tilbage, til Broen er i Ligevægt. Kranen drives ved Elektricitet, og ved Anvendelse af en kraftigere Motor vil Løfteevnen kunne forøges. Masten kan ved Dunkrafte forhøjes, og nye Led indskydes.

Kranen, der forsøgsvis har været anvendt til Betonarbejdet ved Christiansborgs Taarnfundament, som Murermester Carl J. Hansen har udført, virkede udmærket ved at føre Beton fra Blandingsmaskinen hen over Hovedet paa de arbejdende Murersvende til Støbestedet. *A. E. P.*

FORSKELLIGT.

Kjøbenhavns Folkemuseums Frilandsafdeling.

Til Redaktionen af »Architekten«!

Paa vor Frilandsafdeling ved Folevad paa Lyngby—Vedbækbanen er opført en Kopi af en forlængst nedreven Hegnsmur af Bindingsværk. Jeg havde den i Skitse fra Aaret 1883 og var saa heldig at modtage en opmaalt Tegning, som Bygningsinspektør Kampmann havde udført en Del Aar senere, saa at der med Sikkerhed kunde arbejdes efter den. Muren har Tegltag, og i Bindingsværkets Felter har jeg samlet en Del Mønstermurværk. Mure af den Sort spillede en stor Rolle i fordums Tid i Købstæder og paa Landet og gav de gamle Byer et ejendommeligt Præg.

Paa Frilandsmuseet er der nu samlet en Mængde Brudstykker og samlede Rækker af udskaaret Bindingsværk og Detailler af indvendig Architektur, som vist vil interessere »Architekten«s Læsere.

Der er i Aar aabnet et Museum af Jærnovne.

Ærbødigst Bernhard Olsen.

Konkurrencen i Aarhus. Til Konkurrencen om »Villabebyggelse paa et Areal af Marselisborg-Terrænet« var der indkommet 22 Forslag. Præmiebeløbet fordeltes saaledes:

Egil Fischer & Kløften 700 Kr., Svend Risom 700 Kr., Ivar Bentzen 400 Kr., C. Harild 400 Kr., Poul Baumann 400 Kr., Henning Hansen 200 Kr., Høeg Hansen 200 Kr.

Landsudstillingens Byggeudvalg henstillede straks efter Bedømmelsen at overdrage Architekt Egil Fischer at bygge 3 Villaer paa Arealet.

Tegningerne vil i den kommende Uge blive offentlig udstillede i den tekniske Skole i Aarhus.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion; Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 18. JULI 1908
10. AARGANG № 42

VILLA I HELSINGØR.

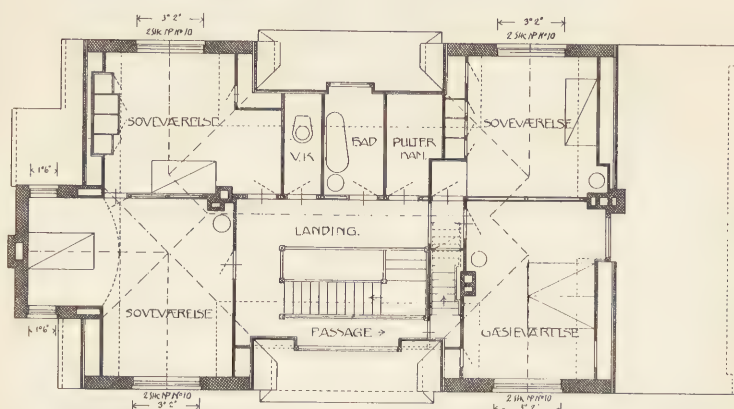
SET FRA VEJEN. ARCHITEKT P. BAUMANN.

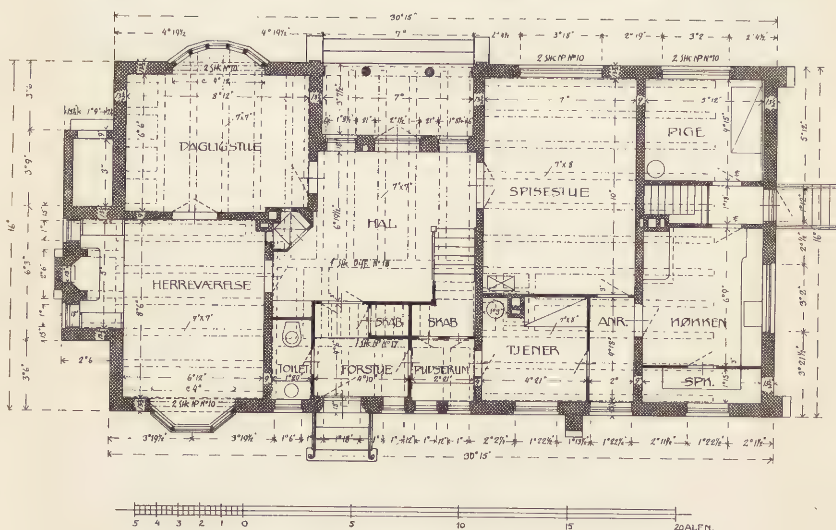
Den her afbildede Villa er opført i Sommeren 1907 for Underfoged H. C. Ørsted i Helsingør. Den ligger i Marienlyst Allé, en smuk gammel Vej, som fører fra Byen ud til det gamle Marienlyst Slot.

Façaderne er murede af almindelige flammede Sten og fugede; paa afgørende Steder, som ved Hoveddøren, i Karnapbrystningerne og de smaa Gesimser, er muret med røde og gule Sten i Mønster. Verandaens Gulv og Trapperne er ligeledes udført i dette Materiale. Hovedgesimserne og Verandaens Søjler er af Træ og malede med hvid Oliefarve. Taget er dækket med sortglaserede Tagsten, hvori er iblandet mørkegrønne og brune Sten i Forholdet 1 : 1 : 4, hvad der giver en ret behagelig Helhedstone. Skorstenspiberne er murede over Taget med en Stens Vanger for at give dem lidt Størrelse. Kvistflunkerne og Karnaptagene er udført i Bly.

FORSIDE.

VILLA I HELSINGØR.

ARCHITEKT P. BAUMANN.

SET FRA FORHAVEN

SET FRA BAGHAVEN. ARCHITEKT P. BAUMANN.

HERREVÆRELSETS KARNAP OG HOVEDDØREN.

HALLEN. ARCHITEKT P. BAUMANN.

Herreværelse, Dagligstue og Hal opvarmes af en Centralovn, leveret af »Titan«. Desværre er den dertil hørende, af Fabrikken udførte, Støbejærns Fordør saa ganske urimelig styg, saa at det var nødvendigt at lade udføre en Jærndør efter særlig Tegning. Den blev afslebet og staar nu, behandlet med Vaseline, i sin smukke jærngraa Farve. Men sligt er jo altid lidt dyrere, og man kan vanskelig tilbageholde en Beklagelse over, at Architekterne endnu ikke paa dette Omraade — som f. Eks. ved Kakkelovnene — har gjort deres Indflydelse gældende, saa at man slap for unødigt Arbejde og sparede sin Bygherre for forøgede Udgifter.

Herreværelset har tillige en Kamin, anbragt i den lille Udbygning, i en Beklædning af brune hollandske Lerfliser med sort Træindfatning. Hallen og Forstuen har Bjælkeloft, de øvrige Lofter er pudsede. I Køkken og Pigekammer er udført en forskallet og pudset Hvælving. Over Komfuret er anbragt en Kappe, hvilende i Hjørnet paa en smedet Jærnstang. Væggen her og ved Vadsken er beklædt med malede hollandske Fliser. Paa det indvendige Snedkerarbejde er der ofret en hel Del; det er udført med stor Omhu og Dygtighed af Snedkermester Rasmussen i Helsingør.

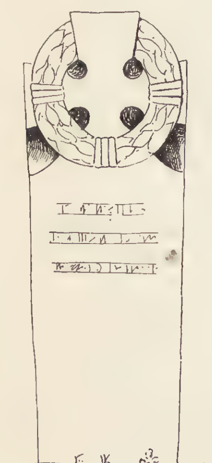
Haandværkerne har forøvrigt været: Murermester Sølver, Tømrermester Søegaard-Petersen, Blikkenslagermester Georg Poulsen og Malermester Rusch, alle af Helsingør. Ovnsætter Badock har muret Kaminen og opsat Flisebeklædningerne.

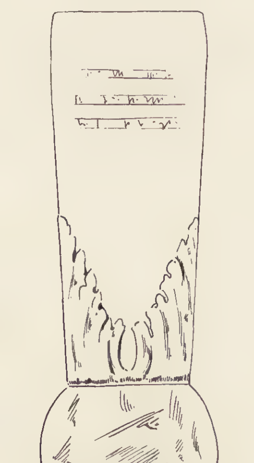
Ingeniør P. A. Fenger har projekteret Kloakarbejdet, og Architekt Carl Petersen har udført Dekorationer paa Døre og Loft i Forstuen samt tegnet to gennembrudte Messingplader, der sidder i en Flisebeklædning foran Kaloriferens to Aabninger ind til Dagligstuen.

Bygningens Opførelse tog c. 6 Maaneder; den kostede c. 28.000 Kr.

Povl Baumann.

GRAVSTENE.

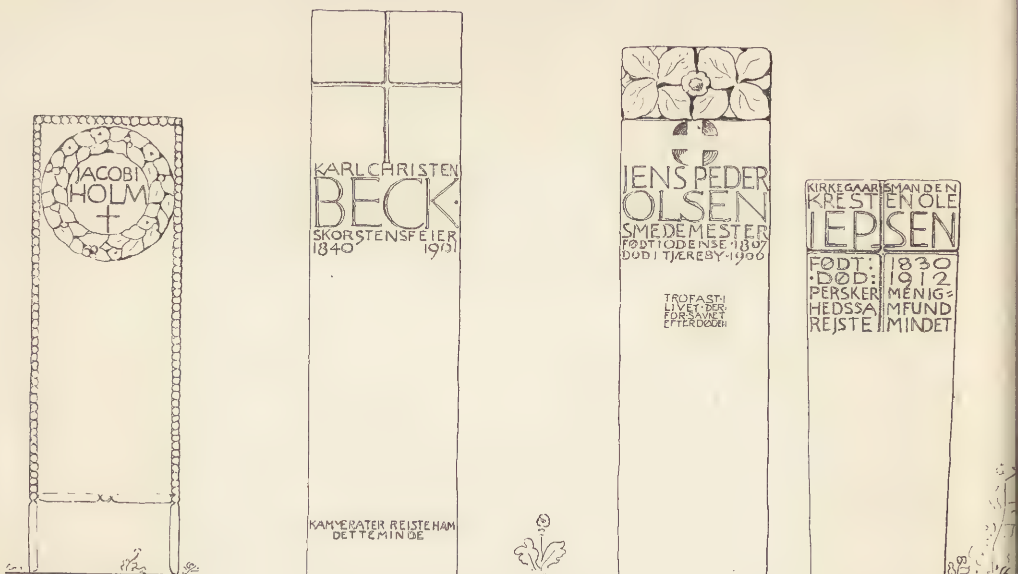

A. EKBERG.

P. A. ROSENKILDE-GRAM.

KNUD V. ENGELHARDT.

HARALD GAD. ERIK GLOSIMODT. K. T. SEEST.

Vi gengiver hosstaaende en Del af de ved Konkurrencen om Tegninger til Gravstene præmierede Arbejder. Som det vil erindres, var Konkurrencen foranstaltet af Hr. Stenhuggermester E. Nielsen, der havde indbudt Foreningen af 3. Decbr.'s aktive Medlemmer til at deltage og udsat en Præmiesum af 300 Kr. I Programmet var det bestemt, at de præmierede Tegninger blev Hr. Nielsens Ejendom, men med Forpligtelse for ham til at lade Pristagerne gøre de fornødne Arbejdstegninger i fuld Størrelse (og for særlig Betaling).

VORE LANDSBYSKOLER.

For nogen Tid siden indgik Akademisk Architektforenings »Udvalg for et bedre Byggesæt paa Landet« med en Skrivelse til Kultusministeriet, hvori det foresloges, at der blev tilvejebragt nye Forbilleder for Skolebygninger og Gymnastikhuse paa Landet, og at disse Tegninger derefter blev underkastet et kritisk Skøn ved Akademisk Architektforenings Foranstaltning og under Medvirkning af to af Ministeriet valgte skolekyndige Mænd. Ministeriet har bifaldet dette og anmodet Udvalget om videre Fremme af Sagen samt udnævnt d'Hrr. Professor N. A. Larsen, Ministeriets Konsulent i Skolesager, og Gymnastikinspektør K. A. Knudsen til at samarbejde med Udvalget. Dette har derpaa udarbejdet et Program, indeholdende Bestemmelser for Fremstillingen af Tegninger til 5 forskellige Typer af Skolebygninger. Som et Led af »Tegnehjælpens« Virksomhed er disse Opgaver nu fordelt imellem 5 Architekter, der hver udarbejder et eller flere Forslag. Disse skal saa indsendes til Prøvelse i Udvalget, som derefter afgør, hvorvidt de kan optages i et Værk, der senere vil blive udgivet ved Ministeriets Foranstaltning til Raad og Vejledning for Landets Kommuner ved Opførelsen af nye Landsby-Skoler. — Vi kan ikke undlade at udtale vor Glæde over Ministeriets velvillige Stilling til denne Sag og over det gode og uegennyttige Arbejde, som er gjort og stadig gøres af det nævnte Udvalg og af »Tegnehjælpen«.

FORSKELLIGT.

Konkurrencen i Rønne.

Til »Architekten«s Redaktion!

I »Architekten« for 6. Juni bekendtgjordes, at de ikke præmierede Projekter til Rønne Kirke kunde afhentes hos Industriforeningens Portner inden den 13. Juni. Da jeg antog det for unødvendigt personlig at rejse til Kjøbenhavn for at faa det rette Projekt udleveret, skrev jeg til Portneren og anmodede ham om at lade mit Projekt besørge til mig. Jeg modtog intet Svar, og lod derfor for nogle Dage siden en Mand henvende sig hos Portneren, for at faa Projektet udleveret. Vedkommende modtog den Besked, at Projektet ikke var der, Portneren kunde godt erindre, at jeg havde skrevet om at faa Tegningerne sendte, men de var allerede afhentede. Maaske kan jeg gennem denne Henvendelse faa oplyst, hvem der fejlagtig har faaet et Projekt udleveret, som var forsynet med to Cirkler som Mærke. — Jeg tillader mig at henstille til rette Vedkommende ved fremtidige Konkurrencer at sørge for, at de Konkurrerende faar deres indleverede Arbejder returnerede. Ærbødigst *N.*

Gefionspringvandet. Hr. Bronzestøber L. Rasmussen har anmodet os om at offentliggøre følgende Meddelelse:

Til »Architekten«s Redaktion!

De paa Gefionfontænens Stenkant anbragte Bronzeslanger er ikke udførte paa mit Støberi, men støbte hos Firmaet Bertel Jacobsen, Hellerup.

Med Tak for Optagelsen. Deres ærbødige Lauritz Rasmussen.

FORENINGSMEDDELELSER.

Foreningens Sommerudflugt d. 12. ds. var præget af den fortræffeligste Stemning og begunstiget af det skønneste Vejr. I Forhold til det lovlig sent ansatte Tidspunkt, hvor saa mange bor paa Landet eller er bortrejste, havde et ret anseligt Antal Medlemmer og en Del Damer givet Møde. Cand. polit. Fr. Schiøtt glædede Foreningen ved at deltage som Gæst. I *Kallundborg* modtoges Selskabet af Murermester Sørensen, der stillede sig ganske til dets Raadighed og var en udmærket Fører paa Turen i Kallundborg og Omegn. Efter en animeret Frokost besaa man det gamle Raadhus, Kirken og Lindegaarden og kørte derefter ud ad Refsnæs til. Efterat have set Kysthospitalet og glædet sig over, at de mange smaa skrofuløse Børn her kunde faa en saa udmærket Pleje og leve under saa gode og sunde Vilkaar, gik man langs den herlige Strand til *Skambæk*, et af de skønneste Punkter i Danmark. Ovenpaa et forfriskende Bad som paa Grund af den meget stenede Strand stillede store Krav til Behændigheden og — da Søgangen var ret stærk — ikke gik af uden drøje Knubs, indtoges Kaffen paa Skrænten ved Skambæk. Efter en kort Hvile her besteg Selskabet atter Vognene og kørte til Kallundborg, derfra med Ekspressen til *Roeskilde*.

Professor Holm havde lovet at »støde til« her og forefandtes ganske rigtig paa Banegaarden. Under Mesters Ledelse besaas Domkirken og de Arbejder, der for Tiden er i Gang med at frigøre de smukke Granitsøjler forneden i Korets Runding; den nederste Del har i lange Tider været omsluttet af Murværk, der nu bliver fjærnet, ligesom det Jærngitter, der omgiver Højkoret (et noget stivt og tørt Gitter med Spydformer), ogsaa vil blive borttaget.

Fot. F. Levy.
»ENKELTHEDER« FRA KALLUNDBORG.

Souper'en indtoges i »Trægaarden«, hvor Turens Leder, H. Koch, havde sørget for righoldig Underholdning: en Sanger, der foredrog architektonisk-humoristiske Viser med Ledsagelse af et udsøgt Orkester o. s. v. Udenfor Programmet optraadte en Del af Publikum som »knock-about«-Mænd og tærskede kraftigt løs paa hinanden. — Ved Ankomsten til København kunde de *yngre Kræfter* ikke tænke sig at afslutte den vellykkede Dag paa anden Maade end ved at gaa i Tivoli, hvorfra *vi* derfor ikke ser os i Stand til at bringe Referat.

K. V.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion; Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 25. JULI 1908
10. AARGANG № 43

PRIVATHUSE I OLDTID OG MIDDELALDER.

Af V. Klein.

FIG. I. BYEN ANTICOLI VED ROM.

I.

Vil man forestille sig Folkenes daglige Liv i ældre Tider, maa man kende dets Baggrund, og i denne danner de Bygninger, hvori man færdedes, et væsentligt Element. Der findes endnu mange af dem fra de sidste 4—500 Aar; derfor er Forholdene fra den Tid os temmelig klare, men gaar vi længere til-

bage, er der adskillige dunkle Pletter. Dette gælder mindre, hvor der er Tale om Gejstligheden, da der er bevaret saa mange Kirker og Klostre; de verdslige Stormænds Liv i Oldtiden kan vi ogsaa let forestille os, da vi kender deres Privatboliger fra Pompeji og de Fora, Basiliker og Termer, hvori de togaklædte Herrer bevægede sig. Billedet af den tidlige Middelalder er derimod mindre klart, da der ikke paa den Tid eksisterede noget Slot af Betydning og maaske heller ingen mindre Privathuse. *For Slottenes Vedkommende* kan Savnet maaske dog udfyldes ved en særlig Undersøgelse af Overgangen fra Oldtiden, men saa vidt mig bekendt, er en saadan endnu ikke foretaget, og jeg selv har heller ikke haft Lejlighed dertil. Det følgende er derfor ikke andet end Optegnelser af nogle Indtryk, som andre maa prøve nærmere.

FIG. 2. ANTICOLIS PORT.

For en Del Aar siden forestillede man sig Adelsmændene paa Karl den Stores Tid (768—814) klædte i Pladerustninger med vajende Hjælmbuske; paa det Punkt er vi bedre underrettede, men med Hensyn til deres Boliger, er der endnu dem, som mener, at de har været omtrent som Ridderborgene ved Rhinen. Dette kan tildels være rigtigt, men disse »Rocche« var mere Natur- end Kunstformer; de fik derfor kun ringe Betydning for den Udvikling af Bygningskunsten, som skete gennem Firenzes og Sienas Paladser i det 14de Aarhundrede. Denne havde tillige et andet Udgangspunkt, som hidtil næppe har været tilstrækkelig paaagtet.

Af det lidt, man ved om Slottet i Quercy fra Merovingertiden (481—752), ser det ud, som om det har været en antik Villa omgivet af en Fæstningsmur, der tillige omsluttede en Kirke. Derved mindes vi om Slottet ved Spalatro, som opførtes af Diocletian (285—313) og danner Overgangen mellem Oldtidens og Middelalderens Beboelseshuse. Det var baade en Villa, en befæstet Lejr (Castrum) og et middelalderligt Kastel, og der har sikkert været mange af den Art Bygninger, nemlig de Castelli, som Romerne, tildels Diocletian selv, opførte paa Rigets Grænser. Selv Navnet betegner en Overgang, da Castellum er et Diminutiv af Castrum. Det maa anses for temmelig afgjort, at Stormændene i Gallien og Germanien opslog deres Boliger i disse, og det er sandsynligt, at der fandtes lignende i Italien; det meget omstridte Spørgsmaal om, hvorvidt de longobardiske Konger, Hertuger og Gastalder boede paa Landet eller i Byerne,

faar derved sin Forklaring, da man kan sige begge Dele om disse Bygninger, idet de laa tæt uden for Byerne eller i dens Udkanter, enten som i Spoleto paa en Klippetop eller som i Pavia paa en mere flad Mark. Ved denne Lejlighed maa jeg bemærke i Parentes, at Hertugslottet i Spoleto næppe har ligget paa Domkirkepladsen neden for Klippen, saaledes som det undertiden antages, hvorimod det er muligt, at dets Ringmur har omfattet baade det antike Akropolis og Marken ved dens Fod, hvorpaa Domkirken ligger.

Naar der senere opførtes nye Slotte, er det sandsynligt, at man anvendte Typen fra Spoleto, idet man dog helst valgte en Byggeplads, hvor der var en Forhøjning i Terrænet, der kunde benyttes til et Kastel, senere til en Donjon. Teodoriks Palads i Ravenna har sikkert været en befæstet Villa, der strakte sig ud over de store Klosterhaver lige til Bymuren og indbefattede baade det antike

FIG. 3. TORVET I ANTICOLI.

Hippodrom, Kirken S. Apollinare og den Bakke, hvorpaa senere Rocca di Brancaleone opførtes. Den Levning, der er tilbage, var Ringmurens Port. Det er sandsynligt, at Karl den Store ligefrem har kopieret denne Bygning i Aachen og Ingelheim, ligesom han i Aachen kopierede S. Vitale; man ved, at han benyttede dens Søjler og Statuer. Andre Stormænd har vel gjort ligesom han; paa den Maade faar vi Sammenhæng mellem Oldtiden og saadanne Bygningsanlæg som Savelliernes Borg paa Aventin, Gaetaniernes ved Cæcilia Metella fra det 13de Aarhundrede, Castruccio Castracanes »Agosta« i Lucca fra 1320 og Viscontiernes Palads i Pavia fra 1360, der formodentlig ligger paa samme Plads som det longobardiske Kongeslot, der maaske har været et antikt Kastel. Endog de Taarne, der er saa karakteristiske for Middelalderen, har deres Forbilleder i Diocletians Slot og andre antike Fæstningsmure, f. Eks. de pompejanske. I Danmark kan Paavirkningen spores blandt andet i Vordingborg Slot og paa Uranienborg.

I Enkeltformerne var der den samme Forbindelse mellem Oldtid og Middel-

alder. Folkevandringen frembragte intet Brud, og ingen anstrængte sig for at udspekulere »noget mere tidsvarende«; det var de ydre Betingelser selv, som bestemte Udviklingen. Man holdt paa Søjlebygningen, saa længe man kunde; Crescentiernes Taarn fra det 10de Aarhundrede ved Ponte Emilio i Rom betegner en Kraftanstrængelse i den Retning. Men det varede ikke længe, før man maatte bruge Buer istedenfor de horizontale Overdækninger; man kunde ikke skaffe de kostbare Architravbjælker. Ogsaa Søjlebeholdningen slap op; det var sjældent, at man, som i S. Apollinare in Classe, havde Raad til at gøre nye; i Regelen maatte man nøjes med de murede Piller, der senere dannede Grundlaget for de romanske Kirker i Tyskland, af hvilke maaske den i Hildesheim er den ældste, da man ved, at dens Bygmester Abbed Bernwardt længe havde opholdt sig i Rom sammen med Otto III (983—1002). I det højeste kunde man eftergøre dem

FIG. 4. STORE HUSE I ANTICOLI.

i mindre Maalestok til Vinduesindfatninger, smaa Buegange eller anden Dekoration, som ogsaa gik over i de tyske Kirker. Teodoriks Palads, hans Grav og S. Vitale fra 546 er maaske de ældste Eksempler i Middelalderen. Men ogsaa denne Dekoration havde Forbilleder i Oldtiden; den findes paa Diocletians Palads og adskillige Stadsporte fra den senere Kejsertid og har vistnok været temmelig almindelig. Den Omstændighed, at man kunde samle saa mange smaa Søjler til Domkirken i Pisa, S. Marco i Venezia og forskellige syditalienske Kirker, tyder derpaa; i de byzantinske Kirker er den som bekendt meget hyppig.

At de middelalderlige Kapitæler stammer fra forkludrede antike Former, er bekendt nok, og det samme var Tilfældet med Gesimserne. Ligesom ved Søjlerne hjalp man sig længe med Stumperne, men da Bunden var skrabet (S. Lorenzo fuori le mure fra 578, Crescentiernes Taarn fra cirka 1000)*), og da

*) Jeg kan ikke se nogen Grund til den Antagelse, at det skulde være fra det 12te eller 13de Aarhundrede. Crescentierne nævnes første Gang 901, sidste Gang 1009.

der skulde gøres nye, var der ikke Raad til de stærke Fremspring. Saaledes blev Formerne bestandig fattigere, men ved Opførelsen af Kirker anstrængte man sig og fik lidt barbarisk Dekoration, noget der var uoverkommeligt for Privatfolk. Slottene sank derfor ned til at blive uformelige Kasser, indtil man i det 13de Aarhundrede ogsaa kunde begynde at dekorere disse, navnlig ved at tilhugge Kvadrene mere regelmæssigt og anbringe smaa Søjler i Vinduerne ligesom paa Kirkerne.

Om Smaafolks Boliger i den tidlige Middelalder er det vanskeligere at danne sig en Forestilling, da det synes, at de alle er forsvundne, og at man heller ikke har deres Forbilleder fra Oldtiden. Man kan ikke se nogen Forbindelse mellem Byhusene fra det 13de Aarhundrede og de pompejanske. Det er dog maaske tildels fordi man mest har beskæftiget sig med de mere velhavendes Huse i denne By og overset Arbejderkvartererne. Her vil maaske en fremtidig Undersøgelse bringe et og andet for Lyset, men det er muligt, at man ogsaa paa andre Steder kan finde Udviklingens Spor. Med dette for Øje gennemsøgte jeg i afvigte Foraar Anticoli di Corrado, den bekendte lille By med cirka 2000 Indbyggere (Fig. 1), der ligger i Sabinerbjærgene ved Aniofloden cirka 50 Kilometer fra Rom. Den er, som næsten alle italienske Byer, bygget paa en Klippeskraaning. Fra Dalen fører to Veje derop; den ene, som er fire Kilometer lang og anlagt for cirka tredive Aar siden, slynger sig udenom Byen i regelmæssige Terrasser med jævn Stigning, saaledes at man kan køre op ad den; den ældre Vej, hvis øverste Del ses paa Fig. 1, er lidt kortere, da den gaar mere midt igennem Byen, men til Gengæld er den saa stejl, at den kun kan befares af Fodgængere og Lastdyr. Paa sine Steder stiger den 40—50 Grader. Foruden denne indeholder Byen et Par andre Gader med samme Stigning og nogle smaa horizontale Forbindelseslinier. Gadernes Bredde er to til tre Meter, og de bestaar af Trapper, d. v. s. at man hist og her har jævnet Klippen og anbragt nogle Fordybninger, hvori man kan faa Fodfæste; paa enkelte Steder er der i nyere Tid lagt ru Trappesten.

FIG. 5. VIA MAGGIORE I ANTICOLI.

Ved Byens Indgang er der en Port, Fig. 2, som dog ikke ses paa Fig. 1. Den har været befæstet; de høje Bygninger paa Siden synes at have været Forsvarstaarne. Fra den gaar Hovedgaden lige frem i Slyngninger, medens en smal Sti fører tilhøjre i lige Linie op til Toppen. Det ser ud, som om det kun har

været en Skydelinie, da den er meget stejl og paa begge Sider flankeret med Taarne, af hvilke de to endnu findes. Foroven, i den Udkant af Byen, som er modsat Porten, ender baade denne Sti og Hovedgaden i et Plateau (Fig. 3) med en lille isoleret Bjærgtop (Fig. 4 til højre), der har været omgivet med en Ringmur, af hvilken der findes Levninger. Indenfor disse ligger Kirken, som dog er moderniseret, og ved Siden af den har der i Middelalderen, maaske allerede i Oldtiden, ligget en Borg, som i det 17de Aarhundrede er afløst af et Palais, der undertiden beboes af Godsejeren, Prins Brancacci.

Tæt ved Borgen ligger et Par ældre Huse (Fig. 3 og 4), der synes oprindelig at have indeholdt Boliger med flere Værelser. Foruden dem er der et Par andre fra nyere Tid, som tilhører Byens Embedsmænd; næsten alle de andre, der beboes af Bønder, bestaar kun af et Værelse, et lille Kammer og et Pakrum til

FIG. 6. HUSE I ANTICOLIS FORSTAD.

Vin, Majs etc. Nogle af disse Værelser er 30—40 Kvadratmeter, men de synes at tilhøre en nyere Tid, da de har større Vinduer; de fleste er kun 10—20 Kradratmeter og har oprindelig ikke haft Vinduer, kun en lille Aabning paa $^1/_2$ Kvadratmeter, der kaster Lys paa Kogestedet og hjælper til at aflede Røgen. Forøvrigt faar de deres Lys fra Døren ligesom i Oldtidens Værelser (Pompeji).

Af Værelsernes Indre var det ikke muligt at faa noget Fotografi, da de var for mørke*). Deres Udstyr er næsten ens overalt. Paa den ene Side er Døren, der fører lige ind fra Gaden; ved Siden er Ildstedet, en stor Kamin med en Skorsten, der dog næppe er til megen Nytte, da den er lav og tildels omgivet af høje Huse (Fig. 5). Paa den staar et Par Ildbukke, et Stegespid og en Kedelkrog; paa en Hylde derover er Kogekarrene anbragte. Ved Siden deraf er det

*) For dog at give et Begreb derom er der i Fig. 9 efter et Maleri gengivet et Billede af en Husmandsstue i Assisi. Men denne er indrettet i Kælderen af en større antik Bygning.

omtalte lille Lufthul og undertiden en Lænestol til de gamle. I et Hjørne af Stuen staar en kolossal Seng, hvorover et Madonnabillede med Lampe; af andet Møblement er der kun et Bord, en Bænk og en Kiste, der tjener baade til Klædeskab og Spisekammer. I det bagved liggende lille Kammer er der sjældent andet end en Seng, som fylder det meste af Rummet.

Husenes Ydermure bestaar tildels af selve Bjærgvæggen; de andre Sider (Fig. 6) er som i Pompeji opmurede af Brokker, tagne paa Stedet, da man jævnede Byggegrunden. Gulvet bestaar ligeledes af selve Klippen, der ligesom i Gaderne kun er jævnet. Hos de mere velhavende har man dog i nyere Tid belagt dem med Mursten paa Fladen eller Lerfliser. Façaderne har oprindelig næppe været afpudsede; dette synes kun at være sket ved senere Ombygninger, navnlig ved Indsætning af større Vinduer, og det samme er Tilfældet med de indre Vægge, men dette er vanskeligt at afgøre, da de for det meste er sorte af Røg. Værelsernes Loft bestaar af ru Træstammer, der ligger temmelig tæt og er dækkede med Teglsten af samme Form, som man brugte i Oldtiden; hvor der staar et andet Hus ovenpaa, er de dækkede med store Mursten, der spænder fra den ene Bjælke til den anden og danner Gulv foroven.

Dette kan anses som det typiske for italienske Smaafolks Boliger, saaledes som de næsten alle var paa Landet for tredive Aar siden, men der er endnu et karakteristisk Træk, som maa fremhæves. Hver Familie ejer sit eget Hus med egen Indgang fra Gaden, men de staar ofte ovenpaa hinanden. Det er ikke, som man skulde tro, Lejehuse med flere Etager og fælles Trappe; hver Etage har sin Ejer. Hvorledes de klarer sig, naar f. Eks. Ejeren af det nederste Hus vil ombygge eller nedrive det, skal jeg ikke kunne sige. Af indre Trapper findes kun en i hele Byen, nemlig Huset Nr. 14, via maggiore (Fig. 5); den fremvises som en Mærkværdighed, men den og hele Huset stammer bevislig fra det 13de Aarh. Alle andre Steder ligger Trappen udenfor Huset, og Vanskeligheden ved at komme op i anden eller tredje Etage klares let paa Grund af det kuperede Terrain. Kan man ikke komme ind fra den ene Gade, gaar man om Hjørnet, og finder der en højere liggende Gadedør. Noget lignende har maaske været Tilfældet i Roms Suburra, hvor der tales om høje Huse i Oldtiden. Denne Bydel har flere høje Bakkeskraaninger, som f. Eks. ved S. Pietro in Vincoli, og de har vitterlig været endnu højere i Oldtiden.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

»*Hausgärten*«. Konkurrence, udg. af »Die Woche«, Aug. Scherls Forlag, Berlin. 3 Kr. Tilsendt af Georg Chr. Ursins Efterfølger.

Det vil erindres, at Tidsskriftet »Die Woche« ifjor foranstaltede en Konkurrence om Tegninger til billige Landhuse, af hvilke de præmierede blev udgivne i to Hæfter. Det virksomme Tidsskrift har nu afholdt en Konkurrence om Udkast til Villahaver, hvortil der indkom 296 Besvarelser, af hvilke 46 blev tilkendte Præmier fra 50 til 1000 Mark. De præmierede Udkast er nu offentliggjorte i den foreliggende Bog (119 S.), og der findes heri mange gode og fornuftige Forslag til Haveanlæg af mere beskedne Dimensioner. Konkurrencen

omfattede ogsaa Havehuse, Lysthuse, Løvgange, Trapper, Havestakit, Havemøbler o. s. v., og man ser paa adskillige af disse Ting med virkelig Fornøjelse og Udbytte.

FORSKELLIGT.

Konkurrencen i Aarhus.

Hr. Redaktør!

Da der sikkert til den nys afsluttede Konkurrence i Aarhus er indkommet mange gode Forslag, tillader undertegnede sig at anmode Dem om gennem Bladet at virke hen til, at Projekterne kan blive udstillede i Kjøbenhavn.

Ærbødigst *Flere Architekter.*

Vi deler ganske dette Ønske og sender det herved videre til Lederen af Konkurrenceudvalget. *Red.*

Konkurrence. Vi henviser til omst. Annonce, i Henhold til hvilken Møbelindustriforeningen i Kjøbenhavn indbyder til offentlig Konkurrence om Tegninger til Møbler til en 3 Værelsers Lejlighed, beregnet for en Familie med en Aarsindtægt af 2000 à 2500 Kr.

Tegningerne skal indsendes senest den 31. Oktober d. A., forsynede med et Motto eller Mærke og ledsagede af en Navnekonvolut, og Bedømmelsen foretages af d'Hrr. Møbelfabrikanter Wm. Christiansen, Georg Müller og H. C. Petersen, valgte af Møbelindustriforeningen, samt tre Medlemmer af Akademisk Architektforenings Konkurrenceudvalg.

Gamle svenske Byer. Paa Foranledning af den svenske Architektforening og efter et Foredrag af Architekt Westmann om moderne Vandalers Hærgninger i den lille svenske (pseudonyme) By Grönköping, er der dannet en Komité af Architekter, Arkæologer og Historikere, der vil søge at vække Interesse for, hvad der findes af værdifuld gammel Architektur i de svenske Købstæder. Komitéen vil søge udgivet et samlet Værk, der skal have til Formaal: 1) at bevare i Billeder det gamle, der er dømt til at forsvinde, 2) at vække Sansen i Købstæderne for det gamle af Værdi, der endnu findes, og Interessen for at bevare det, 3) at give Impulser til den nu virkende Bygningskunst og vise, hvilke af de nedarvede Former der bør søges Tilknytning til.

Der turde være al mulig Grund til ogsaa her i Landet at tænke paa Udgivelsen af et saadant Værk. Begivenheder, som er foregaaede i de seneste Aar i nogle af vore Købstæder, viser tilfulde, hvor liden Forstaaelse der gennemgaaende findes for det, der giver Byerne deres største Tiltrækning, og hvor meget der trænges til Oplysning herom. Det vilde være en god og smuk Opgave for »Foreningen til gamle Bygningers Bevarelse« at udgive et saadant Værk, til hvilket der vel maatte kunne opnaas Understøttelse fra et af vore kunstneriske eller videnskabelige Fonds, og som derved kunde sælges billigt.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion; Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 1. AUGUST 1908
10. AARGANG № 44

ROESKILDE HØJSKOLE.

ROESKILDE HØJSKOLE. Fot. A.Hude. ARCHITEKT ULRIK PLESNER.

Højskolen er opført til Hr. THOMAS BREDSDORFF efter Tegning af Architekt ULRIK PLESNER. Bygningen skulde være »dansk«, thi fra Skolen skulde særlig Kendskab til dansk Aandsliv udbredes.

Det er Sofus Schandorph, der væsentlig har paavirket Forstanderens Valg af Architekt.

Interesserede Beboere af Roeskilde og Omegn og Bredsdorffs Familie og Venner har tilvejebragt en Del af Byggesummen.

Ved Gennemarbejdelsen af Tegningerne og Tilsynet med Udførelsen har IVAR BENTSEN i Vallekilde medvirket.

Murerarbejdet er udført ved J. P. OLSEN & Co., Roeskilde, Tømrerarbejdet ved L. KRISTIANSEN, Roeskilde, Snedkerarbejdet ved V. ASMUSSEN, Holbæk, Blikkenslagerarbejdet ved JENSEN, Roeskilde, og Malerarbejdet ved A. HACKE,

ROESKILDE HØJSKOLE.

Roeskilde. Inventaret er udført ved L. Weber i Roeskilde og M. Olsen i Hillerød.

Vejrfløjen, der desværre ikke ses paa Billederne, er tegnet af Kunstneren Niels Skovgaard og udført i Jærn af Smedemester J. Vedel i Høve.

LANDSUDSTILLINGEN I AARHUS 1909.

(Tilsendt fra Landsudstillingens Pressebureau).

Forberedelserne til det store Landsstævne skrider nu fremad med Kæmpeskridt. Ved at tage et Vue over det 45 Tdr. Land store Areal, der er lagt ud til Udstillingsterræn, kan man allerede nu danne sig en Mening om, hvor imponerende denne Udstilling vil blive.

ROESKILDE HØJSKOLE. Fot. A. Hude.

Rammen, indenfor hvilken Terrænet ligger, er noget nær enestaaende i Skønhed; Marselisborgkvarterets pragtfulde Nybygninger, den smukke grønne Bøgeskov og den friske Bugt. — Man skal lede længe for at finde en mere ideel Udstillingsplads, frit og luftigt og dog i den mest umiddelbare Nærhed af Byen.

Arbejdet er i fuld Gang.

Skelettet til den kæmpemæssige Industrihal, der spænder over et Fladerum af $1\frac{1}{2}$ Td. Land, er allerede rejst, og i Fortsættelse af denne rejser sig nu Elektricitetshallen med sin 200 Fod høje Kuppel samt Transporthallen.

De store Planeringsarbejder nærmer sig deres Afslutning, og man faar lettest et Begreb om, hvor omfattende de har været, naar man hører, at der allerede nu er flyttet c. 6000 Kubikfavne Jord.

ROESKILDE HØJSKOLE. Fot. A Hude.

Der arbejdes overalt med feberagtig Hast i Forstaaelse af, at der ikke er et Øjeblik at spilde, om det store Værk skal staa færdigt i Maj 1909.

Udstillingen vil komme til at omfatte: Dansk Industri, Haandværk og Kunst samt Landbrug, Havebrug, Jagt, Fiskeri, Skov-, Hede- og Mosebrug og dermed forbundne Næringsveje; endvidere Undervisnings- og Sundhedsvæsen samt Idræt. Man venter tillige Deltagelse fra Hær og Flaade samt fra Island, Færøerne, Grønland og de dansk-vestindiske Øer.

Efter mange Aars Forløb, i hvilke Udviklingen ogsaa herhjemme er gaaet frem med Kæmpeskridt, er der god Anledning for Haandværkets og Industriens Mænd til nu at vise det hele Land, hvor højt vi staar i Udvikling paa disse Erhvervs Omraader, vise f. Eks. ved arbejdende Værksteder de forandrede Arbejdsmaader fra den trælsomme Haand- og Fodkrafts Dage og til nu, hvor de fleste Haandværk benytter mekanisk Drivkraft og sindrige Maskiner til deres Produkters Fremstilling.

Landsudstillingen bør rumme alle haandværksmæssige og industrielt fremstillede Genstande, og enhver Industri, saavel i Sten, Glas, Porcellæn, Træ som Tekstil, bør møde frem med det bedste, den formaar.

Fot. A. Hude.

ROESKILDE HØJSKOLE.

Det er et nødvendigt Led i Bevægelsen for Udbredelse af Kendskab til danske Varer, at Papir-, Metal- og den hos os nye Læder- og Galanterivarefabrikation her udstiller deres Produkter, for at danske Købere og Forbrugere kan overbevise sig om, at dansk Arbejde ogsaa i disse Brancher kan staa Maal med Udlandets.

Og paa Maskinvæsenets Omraade, hvor det industrielle og haandværksmæssige rækker hinanden Haanden, der maa vi ikke alene vise Publikum de praktiske og nyttige Værktøjer og Redskaber, men ogsaa vore forskellige Arbejds- og Kraftmaskinerier, der i mekanisk Snille i mange Retninger kan staa Maal med de store Industri-Landes bedste Frembringelser.

Overfor Landbruget bør vi dokumentere, at dette ikke behøver at gaa over Aaen for at hente Vand, men at det udmærket godt kan blive betjent af danske Hænder.

I det hele taget, paa Landsudstillingen skal Haandværkets og Industriens Mænd bevise, at de er Stænder, som Landet skal regne med, og som det kun har Fordel og Ære af at huse og ophjælpe saa meget som muligt ved at købe deres fortrinlige Frembringelser.

Anmeldelse om Deltagelse i Udstillingen indsendes til »Landsudstillingens Bureau«, Aarhus, og Blanketter hertil kan, foruden i Udstillingsbureauet, faas hos Udstillingens Kommissærer, af hvilke der findes mindst én i hver af Landets Købstæder. Kommissærernes Adresser faas ved Henvendelse til Udstillingsbureauet; det koster kun et 5 Øres Brevkort.

Anmeldelsesfristen udløber 1. Oktober, undtagen for Land-, Skov- og Havebrugsprodukter, for hvilke Fristen er 1. Marts 1909.

Heldigst vil det jo være, om alle, der ønsker at deltage i Udstillingen, indsender Anmeldelse herom snarest muligt, og at ingen, som kan deltage, holder

sig tilbage; thi et bør vi være enige om hele Landet over, indenfor alle Fag og alle Samfundslag: at det skal være en Æressag for hver enkelt af os at bidrage vort til, at Landsudstillingen i 1909 bliver et stort nationalt Værk, der kan højne vor Anseelse udadtil og fæstne Sammenholdet indadtil.

OM BYGNINGERS UDSMYKNING.

Det burde jo i Grunden være en Architekt, nedenstaaende Bemærkninger kommer fra, men som Forholdene nu engang er, og som det af selve det følgende fremgaar, maa det nødvendigvis blive en af Malerne selv, der tager Ordet.

Altid siges det, at hertillands har vi ikke Raad til at gøre andet ved vore Bygninger end det allerhøjst nødvendige; det gentages saa ofte og ved alle Lejligheder, at vi selv til sidst tror det er idel Sandhed. Se paa vore moderne Bygninger med Taarne og Spir, Karnapper og Søjler, og gentag saa Veraabet, — mon saa Publikum vil tro paa Architekternes Klagesang, naar det staar overfor Beviset for, at Klagen er grundløs.

At Pengemidlerne er begrænsede for hvert Foretagende, er vist ikke karakteristisk for Danmarks Vedkommende. Men man maa nu engang sætte Tæring efter Næring og ikke tømme Midlerne ud til Fordel for den første Del af et Arbejde, saaledes at man staar tomhændet, naar det sidste skal gøres. Man kan jo dog ikke regne det Menneske for økonomisk begavet, der bruger hele sin Aarsindtægt paa 4 Maaneder og saa dør af Sult inden Aaret er omme.

Gang paa Gang sker det, naar en Bygning, det være sig offentlig eller privat, kirkelig eller profan, er saa vidt, at Kransen forlængst er rejst paa Tagkonstruktionen, oftest først naar Væggene alt er pudsede og tørre, at Bygningens Architekt kommer til en af os Malere og siger, at i denne er eet eller flere Rum, som han oprindeligt har tænkt sig malerisk udsmykkede, og forskellige architektoniske Led er anbragte med Udsmykningen for Øje. Som Rummet staar, raaber det ligefrem paa den nødvendige Dekoration, men forskellige Ting har medført, at Bygningen efterhaanden er bleven for dyr; der er i Virkeligheden slet ingen Penge til Raadighed, men Architekten vil nødigt have, at Rummet skal se altfor »skaldet« ud, og derfor beder han Maleren gøre et Forslag til en Udsmykning, der kan hjælpe lidt paa Omstændighederne, men selvfølgelig være saa spartansk (d. v. s. billig) som muligt. Saa mener han, naar han har et godt Forslag at vise Bygherren, at det dog maaske skal kunne lykkes ham at faa denne med til at »ofre« et Par Hundrede Kroner. I bedste Tilfælde lykkes dette for Architekten, men i de fleste faar Maleren den Besked, »at det ikke kan blive til noget — ialfald foreløbigt«, med andre Ord aldrig, thi naar en Bygning først er tagen i Brug, finder Forbrugeren kun undtagelsesvis Lejligheden til at lade et Rum dekorere.

Naar man vil se nøjere paa de Ting, som efterhaanden har skrabet Bunden paa Bygherrens Pengekasse, saa viser det sig saa ofte, at Nedløbsrørene, som oprindeligt kun var tænkte af Zink, er stegne til Kobber ligesom Tækningen af

visse Partier af Taget. Indgangsdørene, der forhen kun skulde være malede, er blevne fremstillede af ægte Træsorter; Haandgrebene blev af Bronce istedetfor simplere Materiale. I Gaarden er lagt fine Klinker istedetfor Beton, og Porcellænsfliser beklæder Køkkenets Vægge istedetfor Puds o. s. v. i det uendelige, Smaating af ret underordnet Karakter, ialfald noget, der ikke fordres, for at Architekturen kan komme til sin Ret. Disse smaa Forbedringer har slugt det Tusind Kroner eller to, som havde været betydeligt rigtigere anvendte til kompetent Tilsyn med Farvesammenstillinger i Rummene, til en Smule bedre Ornamentik end de frygtelige Malermesterpaafund, og fremfor alt til en god og fyldig Udsmykning af de Rum, som Architekten oprindeligt har tænkt udsmykkede, og som derfor nu, naar denne Udsmykning savnes, staar nøgne og uhyggelige og tydeligt ufuldendte.

Hvorfor i Alverden kommer Architekterne ikke til os Malere eller til Billedhuggerne paa et tidligere Tidspunkt? Hvorfor bliver Udgiften til en beskeden, men i kunstnerisk Henseende nødvendig Dekoration eller blot Afstemningen af Farverne ikke tagen med ved Beregningen af Udgifterne til Bygningen?

Der kunde nævnes Eksempel ved Eksempel paa, at Architekten maa renoncere paa at faa sin Tanke med en Bygning eller et Rum gennemført, blot fordi han fremkommer for sent med Forslag om kunstnerisk Assistance og *saa* beskedent, som om denne var en Luksus, og som om det med Rimelighed kunde forlanges, at Architekten baade var Maler og Billedhugger; men det er ikke Hensigten her at gaa i Rette med Architekter i de enkelte Tilfælde, blot at slaa til Lyd for en noget anden Tingenes Gang end den nuværende. Og at nævne Eksempler er vel næppe nødvendigt for at klargøre, at Architekten staar sig selv i Lyset ved ikke i Tide — eller rettere i det hele taget — at tilkalde kunstnerisk Assistance.

Alle Architekter kan jo ikke skæres over een Kam; nogle — nogle faa — har virkelig Sans for Farver og deres Anvendelse, men disse kender ogsaa deres Begrænsning og bliver ikke ringere i deres egen eller andres Bevidsthed ved at tilkalde Hjælp i alle Tilfælde, eller i det mindste naar Grænsen overskrides.

Architekterne er ikke de sidste til at hævde Sagkundskabens Ret. Er det i sin Orden, at Architekten installerer det elektriske Ledningsnet i et Hus — selv om han mener om sig selv, at han kan? Er det mere i sin Orden, at han foretager den maleriske eller plastiske Udsmykning?

En Architekt føler dog et Skuldertræk berettiget, naar han ser en Maler i Forbindelse med en Murermester lave noget sammen, der skal forestille Architektur. Bliver Forholdet et andet, naar Architekten virker sammen med Malermesteren eller Stukfabrikanten? Saa bliver det blot *vor* Tur til at trække paa Skuldrene.

Naar Tegningerne til en Bygning i Hovedsagen er bragte i Orden fra Architekten, bør han straks som en Selvfølge tilkalde kunstnerisk Assistance. Den Indvending, at Arbejdet bliver alt for dyrt, naar Kunstnere skal medvirke, er fuldstændig urigtig og har ikke mindste Berettigelse fremfor Lægmandens Betragtninger om, at et Hus bliver for dyrt, naar en Architekt skal bygge det, og alle Architekter kan dog indse, at den Anskuelse er dikteret af Snæversyn.

Kunde man dog komme saa vidt, at Architekterne selv fik Forstaaelse af,

at de tre Kunstarter, Architektur, Maleri og Skulptur er ligestillede, og at det sømmer sig god Architektur at være i kunstnerisk set godt Selskab, saa vilde Architekterne ikke i Vane eller af Mangel paa Forstaaelse — som Tilfældet er nu — begaa et alvorligt Overgreb paa Tidens kunstneriske Kultur ved at undlade at gøre deres til, at Maleri og Skulptur kommer til Orde i monumental Forbindelse med Architektur.

Men saa vidt er vi ikke, og Eftertiden vil fordømme vor Uforstand.

En Maler.

DET TREDIE DANSKE HYGIEJNISKE MØDE.

Fra Bestyrelsen for »Selskabet for Sundhedsplejen i Danmark« er der kommet Indbydelse til Akademisk Architektforening til at deltage i det 3die danske hygiejniske Møde, der afholdes i Helsingør d. 27. og 28. August d. A. Til dette Møde vil man søge at samle Repræsentanter for Amtsraad, Kommunalbestyrelser og Sundhedskommissioner samt Embedslæger, -ingeniører, -architekter og -veterinærer og i det hele alle i den offentlige Hygiejne interesserede, saaledes at der kunde gives de mange, hvem Ordningen af de hygiejniske Forhold paahviler, Lejlighed til Meningsudveksling og personligt Samvær.

Indtegning til Mødet sker ved Henvendelse til Dr. med. Poul Hertz, Holsteinsgade 11, eller til *Kommunens tekniske Kontor*, Helsingør.

Adgangskort til Mødet à 3 Kr. udleveres den 26. Aug. paa Raadhuset i Helsingør eller den 27. Aug. paa Mødets Bureau paa Marienlyst Badehotel, hvor Møderne holdes.

Programmet er fastsat saaledes:

Første Dag: Kl. 9—12 Formd. og $1^1/_2$—$4^1/_2$ Eftm.: 1) Om Tilsyn og Vejledning fra det offentliges Side med Bygning og Drift af mindre Vandværker. Indledes af Direktør F. Øllgaard, Kjøbenhavn. 2) Opførelse og Indretning af Epidemihuse. Indledes af Afdelingsingeniør A. C. Karsten, Kjøbenhavn, og Stadsfysikus Tryde, Helsingør. 3) Røgplagen i de større Byer. Indledes af Kredslæge Poul Hertz, Kjøbenhavn. Kl. 6 Eftm.: Festlig Sammenkomst.

Anden Dag: Kl. 9—12 Formd.: 4) De hidtidige Erfaringer med Hensyn til Opførelse af Arbejderboliger. Indledes af Architekt Poul Holsøe, Kjøbenhavn, og Overretssagfører, Borgerrepræsentant A. Hvass, Kjøbenhavn (sidstnævnte med særlig Henblik paa kjøbenhavnske Forhold). Kl. 12: Byen Helsingørs Frokost for Mødets Deltagere. Om Eftermiddagen forevises for Deltagerne i Mødet forskellige offentlige Institutioner etc., hvoriblandt Vandværket, Hospitalet med Epidemihus og Garnisonssygehuset, Skolebygninger, Kronborg med Soldaterhusholdning samt St. Mariæ Kloster med Kirke. I Raadhussalen udstilles og forklares Byens nye Kloakplaner.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 8. AUGUST 1908
10. AARGANG № 45

SOLBJERG KIRKE.

SOLBJERG KIRKE. ARCHITEKT K. VARMING.

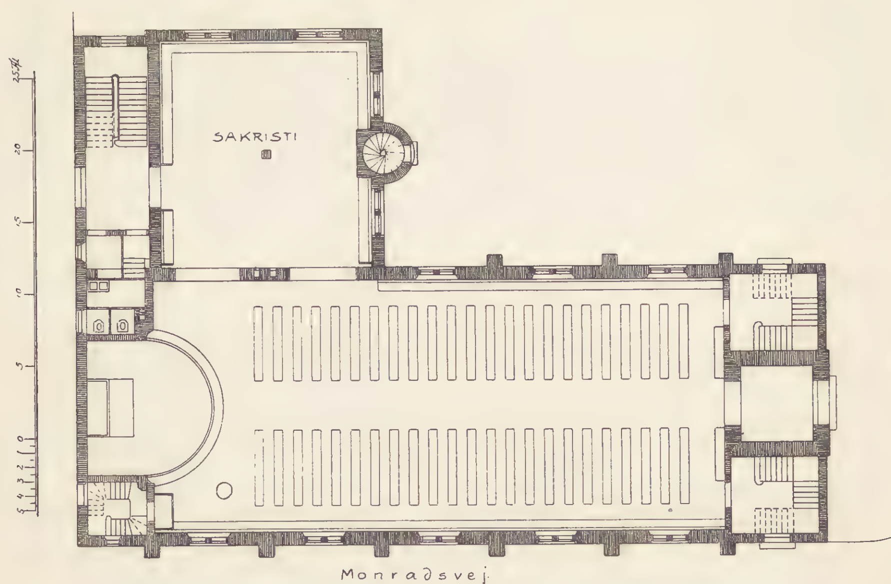
Lidt vesten for den nuværende Allégade paa Frederiksberg laa Landsbyen *Solbjerg**). 1370 blev den af Kong Valdemar I skænket til Biskop Absalon, og den kom derved senere under Roeskilde Bispestol. Solbjerg By afbrændte 1620; dens Jorder blev 1621 købt af Christian IV og lagt sammen med forskelligt andet Jordegods til en »Ladegaard«, og hermed forsvandt Navnet Solbjerg.

Der var derfor god Mening i at genoptage det gamle Navn, da der omtrent samme Sted, hvor Byen laa, skulde bygges en Kirke og oprettes et nyt Sogn. I 1905 dannedes der en Komité, hvis Formand var den for Kirkesagens

*) Trap: Danmark, 2. Udg., 3. Bd. p. 159.

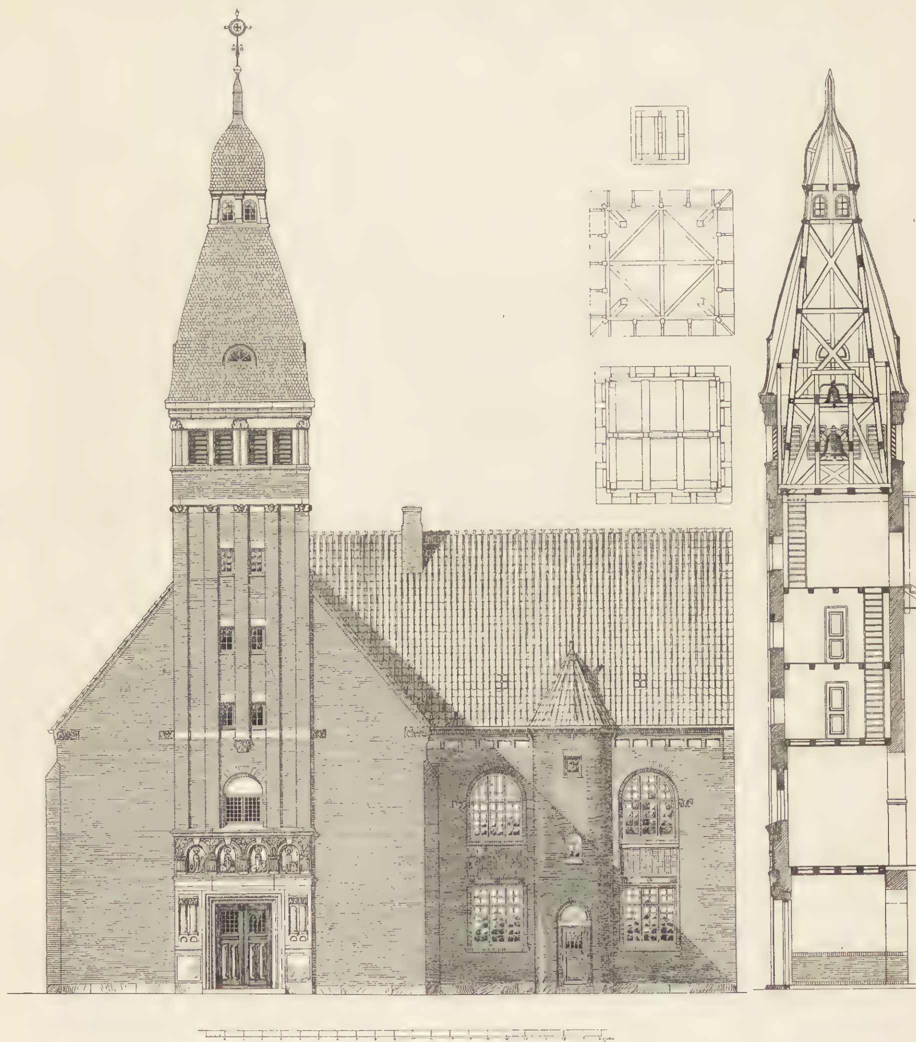
SNIT AF MENIGHEDSHUS OG KIRKE.

SOLBJERG KIRKE.

Udvikling paa Frederiksberg saa utrættelige Provst V. Glahn, og hvori Pastor Ostenfeld, der var udset til Præst ved den nye Kirke, havde Sæde.

Den smukt bevoksede Grund var en Del af det nedlagte Frederiksberg Hospitals Have, beliggende ud til Howitzvej (den tidligere Lampevej), som her gør den bekendte S-Bøjning, der giver et ualmindelig kønt Gadebillede, hvorfor

SOLBJERG KIRKE, MOD VEST.

det oprigtig maa haabes, at Vejen beholder denne Form; der foreligger nemlig et Projekt, hvorpaa Vejen er rettet ud efter en Lineal, hvad der vil virke ganske ødelæggende paa dette Kvarter. Grunden har Form af en retvinklet Trekant, hvorfor Planen af Kirke og Menighedshus maatte blive i Vinkelform, da Pladsen var temmelig knapt tilmaalt.

Kirken har 600 faste Siddepladser, foruden 170 i Sakristiet; dette Rum kan ved brede Aabninger med Skydedøre sættes i Forbindelse med Kirkerummet.

Paa 1ste og 2den Sal i Vinkelbygningen findes der Rum til Brug for Menighedssamfundet.

I Forhold til det forlangte Antal Siddepladser, Rum i Menighedshuset o. s. v. var den opgivne Byggesum, 82.000 Kr., saa beskeden, at der maatte bygges

SOLBJERG KIRKE. MENIGHEDSHUSET.

med den største Grad af Sparsommelighed. Der kunde vel være de Architekter, der af idealistiske Grunde vilde afvise en saadan Opgave som værende uforenelig med de Krav, Bygningskunsten maa stille til en Kirke. Men det er sikkert et forkert Standpunkt, saavist som Udviklingen netop stadig gaar i Retning af »billige« Kirker, og Architekterne har naturligvis den Pligt ogsaa at gøre sig til Tjenere for *denne* vigtige Fordring — ligesaavel her som ved borgerligt Byggeri, hvor den jo saa godt som altid er til Stede. Det lykkedes

at gennemføre Byggeriet omtrentlig for den bestemte Sum, hvilket dog kun blev muligt ved en Del Gaver og derved, at Haandværkerne formodentlig reducerede deres Fordringer til Fortjeneste. Ved normal Beregning maatte Summen sikkert sættes til 90.000 Kr.

At man ved et saadant Byggeri nødvendigvis maa tage alle økonomiske Hensyn, medfører naturligt Anvendelsen af armeret Beton; dette er anvendt i Taarnets Overdel, som Overliggere ved Vinduer og Døre og som Vederlags- og Slutsten i forskellige Buer m. m. Naar dette fortræffelige Materiale formes efter sin Natur og ikke søges fremstillet som et forlorent Plagiat af Natursten,

SOLBJERG KIRKE. MOD ØST.

er det selvfølgelig et aldeles udmærket Byggeæmne. Det nytter ikke, at Architekterne fornemt holder sig tilbage derfra; det er tværtimod vor Pligt at tage det op og ufortrødent kile paa Arbejdet med at skabe de passende og nye Former. Dette Arbejde er langtfra færdigt, og det vil maaske vare længe, inden der naas almengyldige Resultater. (Rent bortset fra Formen bedes forbipasserende lejlighedsvis lægge Mærke til, hvor udmærket og smukt det støbte Arbejde i Taarnets Overdel staar i *Farven* til det røde Murværk.)

Architekt Holger Tornøe har som Konduktør ledet Arbejdet.

Ved dette har følgende Firmaer været beskæftigede: Murermester V. Sibbern-Køhler, Murermester Carl Schiøtz (støbt Arbejde), d'Hrr. Hans & Jørgen Larsen, Tømrermester Axel Unmack, Blikkenslagermester Hannibal, A/S Oxelbergs Fabrikker, Malermestre Møllmann & Co., Kunstsmed Oluf Schæbel,

DØBEFONTEN.

Smedemester C. M. PETERSEN, Glarmester CHR. MORVILLE. Varmeværket er projekteret og udført af A/S »VØLUND«. De øvrige Ingeniørarbejder er ledede af Ingeniør, Cand. polyt. G. JOCHIMSEN og udførte af Brødrene LARSEN og Entreprenør BJERREGAARD.

Døbefonten er hugget i Cottasandsten af Stenhuggermester SODE, Keruberne derpaa er modellerede af BUNDGAARD.

Glasmaleriet i det runde Vindue over Alteret er udført af DUVIER efter Tegning og under Tilsyn af AXEL HOU.

Den paa Tværsnittet antydede Dekoration af Alternichen er ikke udført endnu, men da Kirken af den Grund gør et noget ufærdigt Indtryk, maa det haabes, at Pengene dertil snarest maa kunne skaffes til Veje.

K. VARMING.

GLASMALERI I SOLBJERG KIRKE. EFTER KARTON AF AXEL HOU.

PRIVATHUSE I OLDTID OG MIDDELALDER.

AF V. KLEIN.

II.

Spørgsmaalet om, hvor gamle disse Bygninger kan være, er vanskeligt at afgøre, da der saa godt som slet ikke findes architektoniske Enkeltheder til Vejledning. Nogle Kaminindfatninger syntes at stamme fra Renaissancetiden, men de var aabenbart senere tilføjede; de fleste bestod kun af to Kragsten og en Træbjælke, hvorpaa Kappen var muret. Dørene var af samme Slags; Rundbuen Figur 5 er som omtalt en Undtagelse. De kan være byggede for faa Aar

FIG. 7. HUSE I ANTICOLIS FORSTAD.

siden, og de kan være fra de ældste Tider. Gulv og Mure er uforgængelige; en Dør, et Spær kan være fornyet, men derfor er Huset ligefuldt gammelt, og selv Træet i Italien er meget holdbart; paa den bekendte Dør i S. Sabina al Aventino er der Dele, som bevislig er 1400 Aar gamle og endnu fuldstændig friske. Tilmed er det i Anticoli stærk gennemtrængt af Røg, der er et udmærket Præservativ. Andet Træ findes ikke. Hvad skulde der da være i Vejen for den Antagelse, at det er i selve disse Huse, at Middelalderens Livegne eller endog Oldtidens Coloni og Agrarslaver boede. Det forekommer mig, at alt taler derfor. Disse Mennesker maa dog have haft Huse, men hvordan skulde de have været, hvis de ikke vare som disse. Bedre var de næppe, og simplere kunde de ikke være. Og hvis det ikke er de samme, hvorfor og hvornaar skulde man da have ombygget dem?

At de har staaet saaledes fra Middelalderen, er mere end sandsynligt, da de er i god Sammenhæng med Borgen, og denne fandtes vitterligt i 983, da Byen i et Dokument fra den Tid kaldes Castellum. Mod den Antagelse, at de stam-

mer fra Oldtiden kan man indvende, at selve Byen ikke eksisterede, da det hedder, at Landet affolkedes i Republikens sidste Tid til Bedste for Rom. Dette kan dog ikke tages bogstaveligt; det kan have været tyndt befolket men næppe mennesketomt, og det er heller ikke sandsynligt, at man dengang boede spredt. Baade i Oldtid og Middelalder havde de frie Landboere stærk Opfordring til at bo samlede, og hvis de var Slaver, var det i Godsejerens Interesse at have dem paa et Sted. Borgen kan da i Oldtiden have været Opsynsmandens Bolig; de store Huse, Fig. 4, kan dengang have været beboede af hans Medhjælpere, — i Middelalderen af Capitani og Hofbetjente. Det høje Hus med Balkonerne, Fig. 3, ser ud til at have været et Porttaarn. Der er Spor af, at Byen paa dette Sted har været afsluttet med en Mur imod den sydlige Del af Bjærget.

FIG. 8. LEVNING AF DET MIDDELALDERLIGE KASTEL I ANTICOLI.

Det hedder jo nok, at Byerne befæstedes efter Aar 900 i Anledning af Ungarernes Indfald, men det hedder ogsaa, at Longobarderne nedbrød deres Mure i det 6te Aarhundrede. Befæstningen fra 900 har derfor kun været en Genopførelse, og der er Eksempler nok paa befæstede Bjærgbyer fra en langt ældre Tid, baade i Grækenland og Italien; selv Rom havde oprindelig denne Form. Jeg kan derfor ikke tro andet, end at de Livegne i Middelalderen og sandsynligvis en Del af Oldtidens Coloni og Agrarslaver har boet ligesom de italienske Bønder i vore Dage, tildels endog i de samme Huse. Deres daglige Liv har da været ligesom nutildags, og under disse Forhold har det ikke været saa forfærdeligt, som man gærne vil forestille sig, om det end har været beklageligt i retslig Henseende. Man opholdt sig ikke indendørs mere end højst nødvendigt. Mændene kom sent hjem fra Marken, og naar de havde spist, fik de sig en

fornuftig Passiar paa Torvet, medens Kvindfolkene drev den samme Sport ved den offentlige Brønd, kun paa en mindre stilfærdig Maade, og saa sov man fortræffeligt efter Dagens Anstrængelser paa en Sæk, fyldt med Majsblade, skønt de knirkede stærkt. Man kan leve ganske hyggeligt i disse Smaabyer; det har vist mangen en vandrende Kunstner erfaret. At Husslaverne paa Villaerne og de store Avlsgaarde maaske havde det mindre behageligt, skal gærne indrømmes. Det hedder om dem, at de om Natten indespærredes i Kældere uden Lys og Luft. Men ogsaa her kan gøres en Bemærkning: De Levninger, der findes af antike Kældere, er meget høje (Fig. 9*); Luften i dem har derfor næppe været saa slet som i vore Dages Baghuse, og af Lys vil Italienerne ikke gærne have for meget i deres Boliger.

Saa længe vi ikke har noget mere bestemt at holde os til, kan vi vist rolig ansé de beskrevne Bygninger i Anticoli som typiske for det omhandlede Tidsrum. De tolv Klostre, som Benedict af Nurcia byggede ved Subiaco i Begyndelsen af det 6te Aarhundrede, maa sikkert have været som Fig. 6 og 7, og det samme gælder Borgernes Boliger i de større Byer, kun har de været noget større, naar de skulde benyttes til Forretninger. I Rom kan man endnu finde mange Beboelseslejligheder, bestaaende af et Rum uden Vinduer, kun med en aabenstaaende bred Dør mod Gaden. Handelen eller Haandværket foregaar i den forreste Del; i Midten sysler Konen ved Ildstedet, og i den mørke Baggrund staar den store Seng. For halvtredsindstyve Aar siden var dette almindeligt; de Huse, man i 1890 nedbrød i Firenzes »Centro«, var næsten alle saaledes, kun havde de i Tidernes Løb faaet flere Etager og en indvendig Trappe. Og det var dog Medicæernes, Strozziernes og Tornabuoniernes Stamhuse. Gaderne var ikke bredere end i Anticoli. Man har mange Beretninger om Byen, der efter en Ildebrand genopførtes i utrolig kort Tid; man har derfor gættet paa, at de var af Træ, men dette er lidet sandsynligt. Hvis de derimod har været som de her beskrevne, har Istandsættelsen kun bestaaet i, at man lagde et nyt Tag paa dem, og det kunde ikke staa længe paa. Naar det hedder, at de longobardiske Byer i 1167 hjalp Milaneserne med at genopføre deres By, betyder det formodenlig, at de forærede dem Træstammer og Teglsten eller Straa til Tagene. Resten kunde Beboerne gøre selv.

Roma Juni 1908.

VORE EGNE KØBSTÆDER.

Vil De, Hr. Redaktør, give mig Plads i »Architekten« til en lille Meddelelse i Tilslutning til Deres Notits i Nr. 43 angaaende den i Sverige rejste Bevægelse for at vække Interessen for gammel Architektur i vort Nabolands Købstæder.

Nationalmuseets 2den Afdeling har planlagt et Arbejde i samme Retning,

---

*) Paa Grund af et indtruffet Uheld kan dette Billede først bringes i et følgende Nummer.

nemlig en fotografisk Gennemgang af vore Købstæder, der ikke saa meget skulde omfatte de særlig fremragende Bygninger, der er — eller burde være — almenkendte, som netop alt, hvad der giver Byen dens særlige Karakter, Gaarde og Huse saavelsom disses Enkeltheder: Døre, Klokketræk, Trapper etc. samt tillige Gadebilleder, for derigennem at bevare i det mindste noget af Helhedsindtrykket.

Som Forsøgsobjekt har man udvalgt Faaborg, der bortset fra sine Kirker og den sørgelig ødelagte Vesterport, ikke udmærker sig ved mange »Stjerner«, men paa den anden Side har bevaret et hyggeligt gammeldags Præg og er rig paa mange gode og fornøjelige Enkeltheder.

Et Udvalg af de tagne Fotografier med et Par indledende Ord havde Museet tiltænkt »Architekten«, hvis De, Hr. Redaktør, mener, at det kunde gavne og fornøje Deres Læsere at stifte Bekendtskab med Resultatet af en saadan »fotografisk Skitsetur«.

Deres ærbødige

MOLLERUP.

* *

Vi takker Hr. Direktør Mollerup for det ovenfor fremsatte Tilbud og vil med Glæde optage en Række af saadanne Afbildninger i »Architekten«, ligesom vi lykønsker Nationalmuseets 2den Afdeling til den gode Idé at samle, hvad der endnu er tilbage i vore Købstæder af værdifulde gamle Ting. Vi haaber, det maa blive muligt ogsaa at udgive disse Billeder i Bogform, saa billigt som muligt, saa at de kunde blive spredte over hele Landet, til Opdragelse og Vejledning særligt for Provinsbygmestre og ved de tekniske Skoler. *Red.*

OM ANVENDELSEN AF BETONKUNSTSTEN.

Om dette Æmne indeholdes i »Deutsche Bauhütte« Nr. 23 en Afhandling, der forekommer os at være baseret paa en saa sund og rigtig Opfattelse, at vi har ønsket at gengive den i Uddrag i »Architekten«.

Den højtudviklede Betonindustri og Muligheden af ved Hjælp af Portlandcement at frembringe Kunststen, der teknisk set opnaar Naturstenenes Egenskaber, fordrer bestandig mere indtrængende, at Bygherrer og Fagfolk gør sig de Spørgsmaal klare, som kan komme i Betragtning ved Anvendelse af større Kvadersten af Betonblandinger. Der er ingen Tvivl om, at Anvendelsen af Betonsten i Bygninger i og for sig har sin æstetiske Berettigelse, thi vi anvender ogsaa i Murstensbygninger og navnlig ved Terrakottabeklædning Sten, der bestaar af en kunstig fremstillet Masse, og som ved mekanisk Mangfoldiggørelse har faaet deres endelige Form. Men den uundgaaelige Fordring for denne Byggemaades Berettigelse er, at man lader dette kunstigt frembragte Byggemateriale med sin Ejendommelighed komme til sin Ret og ikke misbruger det til Efterligning af saadanne naturlige Byggeæmner, der i vedkommende Tilfælde vilde være for dyre. Vilde man altsaa fremstille en kunstigt frembragt Sten i den Hensigt at efterligne en naturlig Sten, for at indbilde Beskueren at det var et kostbart Materiale, hvor

der dog i Virkeligheden kun var bleven anvendt et billigt Surrogat, saa var der dermed aabnet Vej for en usand og helt igennem kunstnerisk falsk og forkastelig Arbejdsmaade, og der kan kun advares indtrængende imod, at Betonstenen, som et saadant Element. bliver indført i vor Bygningskunst.

Opstaar det Spørgsmaal, hvorledes Opgaven i et praktisk Tilfælde skal løses, saa kan kun en samvittighedsfuld, dygtig, kunstnerisk-forstandig Architekt give virkelig afgørende Regler for Anvendelsens Enkeltheder. Paa et saadant Omraade, hvor det er mulig med Hensyn til Udseendet i ret høj Grad at nærme sig det ægte naturlige Materiale, bør der ikke af overfladisk tænkende Dilettanter og kunstnerisk uerfarne Fabrikanter uden videre fastslaas Normer for det rigtige.

Ogsaa bortset fra den tydelige Hensigt: at ville skuffe, hvilket enhver forstandig og samvittighedsfuld Bygmester ganske maa forkaste, vil allerede det praktiske Hensyn betegne denne Efterligning som uheldig.

Kunststensfabrikanten kan vel garantere, at han fremstiller Stenen saaledes, at man i nogen Afstand ikke kan skelne den fra Naturstenen. Men om fem eller ti Aar, naar Naturstenen begynder at afsætte den ædle Patina og antage den smukke varme Tone, der er betinget af den ægte Stens ejendommelige Korn, mon da ikke Kunststenen afstikkende falder ud af Fladen som Surrogat og aabenbarer den kunstneriske Løgn for enhver Beskuer? — derfor gives ingen Sikkerhed.

Tværtimod er det meget mere sikkert at antage, at den store Forskel i Strukturen og den, ved en i Aarevis fortsat kemisk Proces, foraarsagede Løsnen af Cementmørtelen med Tiden vil give Kunststenen et ganske andet Udseende, end det Naturstenen antager.

Det kan antages, at Betonstenen med Tiden faar et glat, mat Udseende, da her den haarde grødede Bindemasse udgør den væsentlige Bestanddel.

Naturstenen beholder derimod stedse en fløjelsagtig, blød Overflade, da Porerne ikke er udfyldte med en stiv og haard Grød, som den, Kunststen af Cementmørtel bliver fremstillet af.

Vil man altsaa paa en Kvaderstensbygning, ved hvilken stedse Indtrykket af Ægthed og Ærlighed ganske særlig bør være fremherskende, fremstille de rigere udsmykkede Dele af Kunststen, saa maa de paa Forhaand ved andre Behandlingsmaader og ved saadanne Former, der passer til den mekaniske Fremstilling, adskille sig som væsensforskellige Bestanddele af Kvaderstensfladens Materiale. I dette Tilfælde er Løsningen i det mindste taalelig, thi der foreligger ingen aabenbar kunstnerisk Usandhed, saaledes som naar Kunststenen søger at efterligne Kvaderstenen.

Men under alle Omstændigheder bør en saadan Opgave ikke behandles maskinmæssigt og den gode Løsning kræver en Architekt, der ikke alene er teknisk erfaren, men ogsaa besidder skolet Formsans og som med Samvittighedsfuldhed og moden Kunstforstand rettelig behersker en saadan blandet Byggemaade, der ikke er uden betænkelige Sider.

FORSKELLIGT.

Elevatorerne. Under 4. Juni d. A. har Justitsministeriet udsendt en »Bekendtgørelse om Indretningen og Brugen af mekanisk drevne Elevatorer og Hejseværker«, og samtidig er alle ældre Bestemmelser ophævede.

Landsudstillingen i Aarhus. I Tilslutning til Meddelelsen forleden om Landsudstillingen er vi anmodede om at tilføje, at Udstillingen har en særlig Sektion (Afd. VII, Sektion I), der omfatter: Kommunalinstitutioner, Ingeniør- og Bygningsvæsen. Herunder kan udstilles Planer, Modeller, Beskrivelser, Tegninger eller Fotografier af:

Klasse 108. Offentlige Bygninger saasom: a) Raadhuse, Skoler, Hospitaler, Alderdomshjem, Badeanstalter, Fængsler, Ligkapeller, Krematorier m. m.; b) Vand-, Gas- og Elektricitetsværker, Slagtehuse, Brandstationer, Kloakpumpestationer, Renovations- og Forbrændingsanstalter m. m. Klasse 109. Vej-, Kloak- og Vandbygning. Klasse 110. Privat Ingeniør- og Bygningsvæsen.

Mindesmærke. Et Monument for Etatsraad, Architekt J. V. DAHLERUP blev Tirsdag den 4. August, Aarsdagen for den afdødes Fødsel, afsløret paa Vestre Kirkegaard. Mindesmærket, som af Professor BØNECKE overleveredes til Etatsraadinde Dahlerup, er rejst ved Bidrag fra Architekter, Kunstnere og Haandværkere. En Ven af den afdøde takkede paa Familiens Vegne for det smukke Mindesmærke, der saavel i kunstnerisk Henseende som med Hensyn til Udførelsen fyldestgjorde alle Fordringer, og udtalte, at alle Venner af Dahlerup vilde glæde sig over dette Mindesmærke og at de vilde bevare hans Minde i Hjertet.

Mindesmærket bestaar dels af Granit, dels af en Art Kalksten, og det er udført efter Tegning af Architekt HOLGER JACOBSEN. Billedhugger NIELS HANSEN har besørget Billedhuggerarbejdet, Zinkstøber RASMUSSEN Bronzestøbningen, og Murermester HENNING HANSEN har ledet Opstillingen.

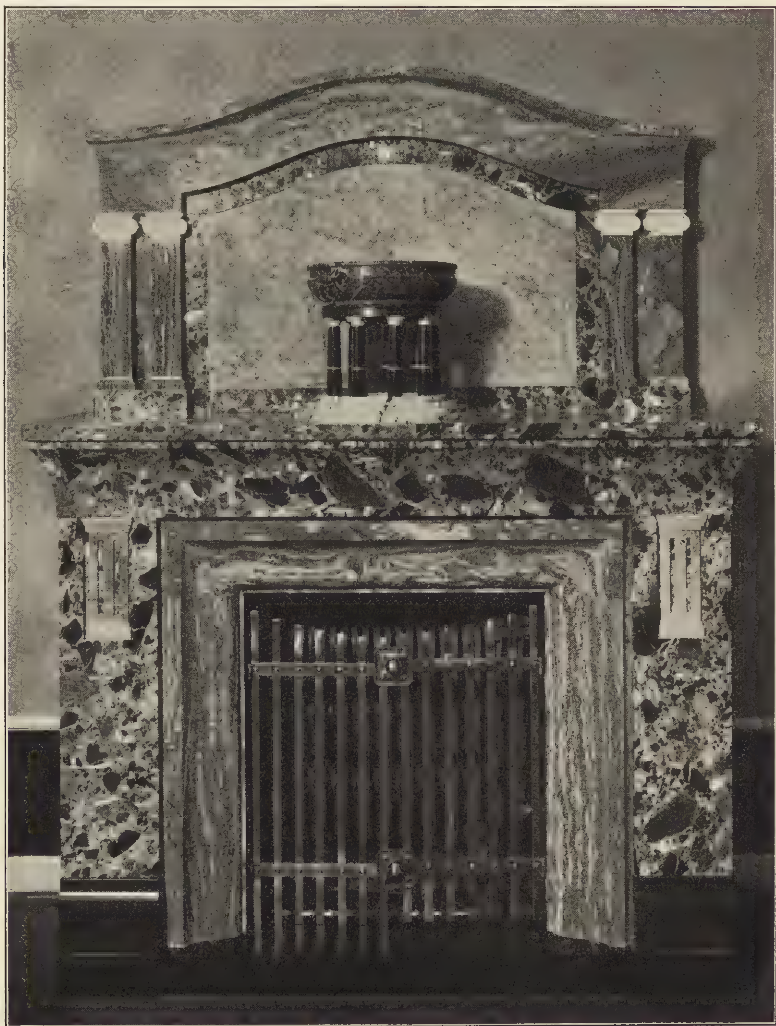
Dansk Arbejde. Under en levende Følelse for det uheldige i, at vor Indførsel fra Udlandet er i stadig Stigen, saaledes at den f. Eks. ifjor oversteg Værdien af vor Udførsel med ca. 100 Mill. Kroner, har en Kreds af Mænd stiftet en Forening »Dansk Arbejde«, hvis Formaal skal være »at fremme Sansen for, at danske Varer overalt blandt Haandværkere og Industridrivende, hos Stat og Kommune og i hele det danske Folk foretrækkes for udenlandske, hvor Pris og Kvalitet ikke stiller sig hindrende i Vejen«. Med al mulig Sympati for et saa udmærket Formaal, vil Architekterne have en ret vanskelig Stilling til en saadan Fordring. Mangfoldige Bygningsmaterialer indføres fra Udlandet, og som Bygherrernes Tillidsmænd er vi jo lige forpligtede til at skaffe de *billigste* og de *bedste* Materialer frem. Men selvfølgelig vil ogsaa Architekterne gøre alt, hvad der staar i deres Magt, for at støtte dansk Arbejde og danske Byggeæmner, hvor — som ogsaa anført i Opraabet — »Pris og Kvalitet ikke stiller sig hindrende i Vejen«.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 15. AUGUST 1908.
10. AARGANG № 46

EN MARMORKAMIN.

TEGNET AF LEUNING BORCH. UDFØRT AF DEN ANKERSKE MARMORFORRETNING.

EN MARMORKAMIN.

Den paa foregaaende Side afbildede smukke og kostbare Kamin er udført af den *Ankerske Marmorforretning* efter Tegning af Architekt *Leuning Borch.*

Den fremkom i Anledning af Skønvirkeudstillingen for at vise, hvad der her hjemme kan præsteres i Marmorindustrien. Sammenstillingen af de forskellige Marmorsorter er overordentlig smuk; der er overvejende benyttet en grønlig thessalisk Marmor af en sjælden fin Farve; Indramningen er af Colmården, den til Spejlet anvendte gule Marmor er Jaune Lamartine.

Kunstsmed *Th. Strøm* har for den Ankerske Marmorforretning udført Kaminlaagen af Messing.

KUNSTAKADEMIETS BYGNINGSTEKNISKE SKOLE.

Akademiet har til de tekniske Skoler med Dimissionsret sendt Meddelelse om, at der fra Oktober 1908 vil blive oprettet en ny Skole ved Det kongelige Akademi for skønne Kunster: *Kunstakademiets bygningstekniske Skole,* der skal bestaa af 2 Klasser med Undervisningstid for hver Klasse i 8 Maaneder (Oktober—Maj incl.) 5 Timer hver Dag.

Akademiet har fastsat følgende Betingelser for Adgang:

Ingen kan optages som Elev i den bygningstekniske Skole uden at have bestaaet Akademiets almindelige Optagelsesprøve for Architekter. Betingelserne med Hensyn hertil er (jfr. Akademiets Reglement af 20. April 1888 Prgrf. 10 A. med senere Resolutioner), som følger:

1. Tegninger, som vise Kendskab til geometrisk Projektion af simple Legemer som Prismer og Cylindre.
2. Tegninger, som vise Kendskab til Linearperspektiv, konstruerede med hel Distance, hvori tillige udføres en Prøve efter Opgave fra Akademiets Skole. (Herved forstaas: Tegninger, der vise Kendskab til Elementerne af Linearperspektiven, saavel i Front, incl. Circler, som ved skraatstaaende Genstande, konstruerede med hel Distance.
3. En skygget Tegning efter en større Gipsafstøbning. (Herved forstaas et antikt Hoved eller, for Architekter, en større ornamental Genstand).

4. Fremlæggelse af de øvrige paa den forberedende Skole udførte Arbejder.
5. Fremlæggelse af selvstændige Forsøg, Skitser ell. lign., tegnede, malede eller modellerede.

Optagelse i den bygningstekniske Skoles 1ste Klasse.

Hertil fordres desuden Bevis for bestaaet Prøve i 1) *Aritmetik* og 2) *Geometri,* gennemgaaet i samme Omfang som til Realeksamen og bestaaet med Gennemsnitskarakteren »Godt«, 3) *Fysik* (som dette Fag fordres ved Realeksamen), 4) *Trigonometri* og 5) *Stereometri* (de to sidste Fag gennemgaaende omtrent i det Omfang, som angives ved de f. T. ved det tekniske Selskabs Skole benyttede Lærebøger af Dr. *C. Juel).*

NB. Akademiet anerkender som Beviser for bestaaet Prøve for Fagene 1—5 Bevis fra de tekniske Skoler i København, Aarhus, Odense eller Randers saavel som Bevis for bestaaet Studentereksamen (matem.-naturv.-Artium), — som Beviser for bestaaet Prøve for Fagene 1—3 Bevis for bestaaet Realeksamen (med Karakteren »Godt« for Fag 1—2) og for Fag 1—2 Bevis for bestaaet 4. Klasses Hovedeksamen (Gennemsnitskarakter »Godt«).

Kan Eleven ikke fremlægge Beviser, som Skolen kan anerkende som fyldestgørende, er han pligtig til at underkaste sig en Optagelsesprøve ved selve den bygningstekniske Skole. Denne Prøve vil blive afholdt i første Uge af Oktober.

Optagelse i den bygningstekniske Skoles 2den Klasse.

Elever fra de tekniske Skoler, som have Dimissionsret til Akademiet, kunne faa Adgang til 2den Klasse, naar de fremlægge Bevis for Optagelse i den Klasse, hvis Afslutning er den nævnte Dimission.

Paa teknisk Selskabs Skole i København findes 4 Bygningsklasser: yngste, næstyngste, næstældste og ældste. Afgangseksamen fra næstældste Klasse er Adgangseksamen til Akademiet. — Eleven maa altsaa med disse Klassebetegnelser levere Bevis for at være optaget i sin Skoles næstældste Klasse, eller:

1. levere Bevis for at have gennemgaaet sin Skoles næstyngste Klasse og
2. fremlægge Tegninger i Husbygningskunst til Bedømmelse samt
3. underkaste sig en Prøve i Statik.

FORSKELLIGT.

Elevatorerne.

D'Herrer Architekters Opmærksomhed henledes paa, at der under 4. Juni d. A. er udstedt nye, justitsministerielle Bekendtgørelser vedrørende Indretningen og Brugen af mekanisk drevne Elevatorer og Hejseværker. I disse Bestemmelser er der stillet forskellige Fordringer, som direkte vedrører selve Bygningerne, hvortil Elevatorerne skal leveres. Opmærksomheden henledes særligt paa Pgf. 2, 6, 9, 13 og 15, som omhandler Indfatninger og Døre ved Elevatorerne.

København, d. 11. August 1908.

Aktieselskabet „*TITAN*".

Entreprisekontrakt.

Snedkerlauget har tilsendt Medlemmerne af A. A. en trykt Kontrakt, ledsaget af følgende Skrivelse:

„Snedkerlaugets Bygningssnedker-Afdeling tillader sig herved at meddele den ærede Forenings Medlemmer, at Afdelingen paa sin Generalforsamling den 2. Juli d. A. har vedtaget ved fremtidige private Byggeforetagender, hvor Kontrakt skal oprettes, kun at benytte den Entreprisekontrakt, som vi herved tillade os at gøre Dem bekendt med.

Afdelingens Bestyrelse tillader sig at anmode de ærede Architekter om at betragte denne Vedtagelse med Velvillie, og støtte os i vore Bestræbelser, for ved Hjælp ogsaa af denne Kontrakt at yde vort Bidrag til Udviklingen af sundere Forhold i Byggevirksomheden, der paa Grund af den hidtidige Løsagtighed under de alt for frie Konkurrenceforhold har udartet til store Tab og Ulykker for alle i Byggevirksomheden interesserede under den nuværende Misere.

Ærbødigst
P. F. V.
Victor Henriksen,
Formand.

TIL LÆSERNE.

Paa Grund af de for Tiden herskende urolige Forhold i Bogtrykkerfaget ser vi os kun i Stand til idag at udsende „Architekten" i en noget defekt Skikkelse. Forhaabentlig vil det lykkes allerede ved næste Hæfte at kunne give dette den normale Størrelse. *Red.*

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarshavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
DUPLEX - TRYKKERIET, Købmagergade 52.

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

KJØBENHAVN
DEN 22. AUGUST 1908
10. AARGANG № 47

DET NY BERLIN.

I.
MESSEL.

WERTHEIM. A. MESSEL.
HJØRNE MOD LEIPZIGERPLATZ.

ALFRED MESSEL er Berlins største og berømteste Architekt og har mere end nogen anden bidraget til at give Rigshovedstaden dens nye Præg. Han er dog ikke indfødt Berliner, Darmstadt er hans Fødeby, og her staar ogsaa den Bygning, som maa kaldes hans Hovedværk, nemlig det storhertugelige Musæum, som blev aabnet i 1905, efter at dets Opførelse havde staaet paa i 13 Aar. I Berlin findes imidlertid den allerstørste Del af hans Værker, og man har her nem Lejlighed til at studere ham i alle hans Former.

Han staar for Tiden i sin bedste Arbejdsalder — han er, saa vidt jeg ved, midt i Halvtredserne — og bestrider en Virksomhed af et Omfang, som selv efter tyske Forhold er ret enestaaende. Han beskæftiger til Stadighed 25—30 Tegnere og Konduktører og opfører samtidigt Bygninger af den forskelligste Art: Købmandshuse og Kontorbygninger, Herregaarde og Rigmandsboliger, Landhuse og Arbejderboliger. Alle disse Bygninger, der som oftest er opførte i utrolig korte Tidsrum, er gennemdyrkede med den yderste Omhu, ja Intensitet, hvad der vidner højt om hans skolede Hjerne og uhyre Administrationsevner. Han er ikke Akademiprofessor og har, saa vidt jeg ved, ingensinde i Berlin arbejdet for Stat eller Kommune. Dog er hans Autoritet og Indflydelse overordentlig, og hans Gerning har i udpræget Grad været skoledannende netop ved dens Væsens Ejendommeligheder.

Han kan, synes det mig, karakteriseres ved følgende tre Egenskaber:

For det første er hans Bygninger altid skabte over nogle faa og sikkert valgte klassiske Virkninger, han har altid sat sig et bestemt kunstnerisk Ideal

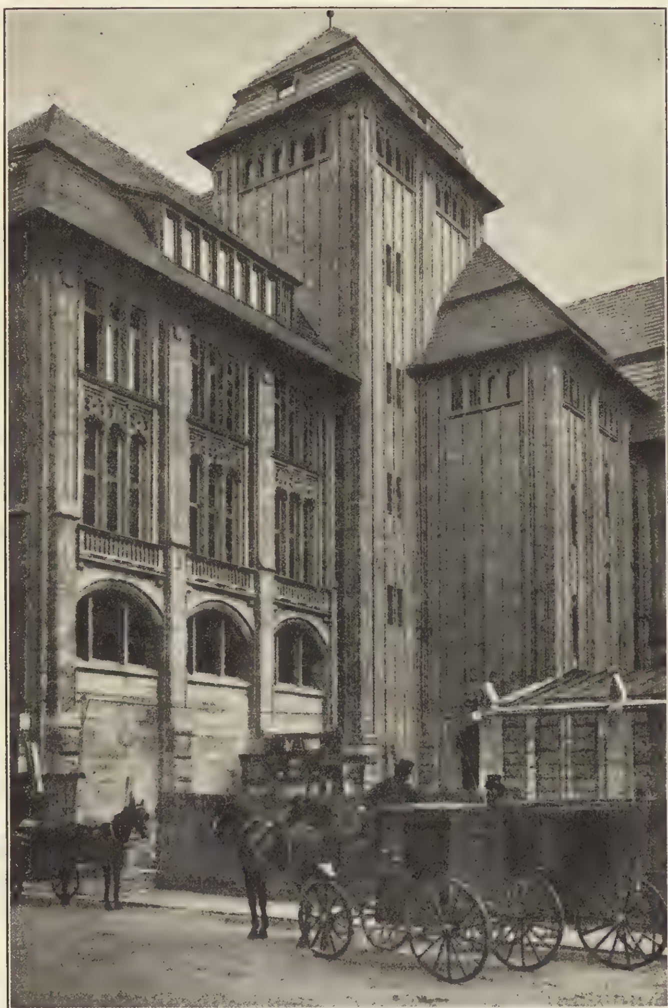
paa hvert bestemte Sted. Hans Huse *vil* altid noget, de er ikke et tilfældigt Hele, fyldte med nogle pæne Detailler som saa meget halvgod Architektur. Han synes at kende al Fortidens Bygningskunst til Bunds, men han er ikke druknet i Detailstudiet, stedse har han formaaet at trænge ind til Kærnen i Værdien af de gamle Bygninger, og tiltrods for sine overordentlige Ævner for det dekorative arbejder han fortrinsvis med rent architektoniske Virkninger. Han benytter Motiver fra de forskelligste Steder og Tider, men behandler dem med en saadan Frihed og Sikkerhed, at det er som om hans Bygninger paa ganske naturlig og moderne Maade var formede over deres Brug og Idé.

For det andet er hans høje kunstneriske Idealisme underbygget med den grundigste og mest fintfølende Realisme. Hans Fantasi kan lade ham stige nok saa højt, aldrig mister den Fodfæstet paa Grund af manglende Virkelighedssans. Han er fremfor alt ikke »Papirarchitekt«, hans Bygninger er alle tænkte i Stof og bestemte af Stoffet. Hans Viden paa dette Omraade synes uden Grænser. Hele den gamle Haandværkertradition har han studeret og tilegnet sig, og moderne Krav og moderne Materialer betragter han ikke som Fjender, men benytter deres Muligheder og finder deres naturlige Skønhed. Alle Midler har han saaledes til sin Raadighed ved Udformningen af sin Tanke, men ligesom hans Bygninger udmærker sig ved Enhed i architektonisk Idé, saaledes foretrækker han som oftest ogsaa den for moderne Mennesker saa velgørende Enhed i Materiale. Hans skønneste Bygninger som det nye Wertheim eller Simons Hus er ligesom de græske Templer gjorte helt ud af ét Stof. Kun ved Behugningens Finhed er den forønskede Stigning i Udtrykket frembragt, medens Husets Homogenitet ubrydelig er hævdet. Hvor han benytter flere Materialer, sker det, om end blødt og nænsomt, dog altid bevidst og utvetydigt, saaledes at hvert Materiale bruges til sit Formaal og overalt præsterer sin fulde Ydelse.

For det tredie søger han *Typen*, dyrker den og gentager den. Det gælder saavel Helheden — man lægge f. Eks. Mærke til Stigningen i Udformningen af Wertheims forskellige Faser, eller Ensartetheden i de forskellige Kontorbygninger som A. E. G. og Landsforsikringsanstalten — som Detaillen: de samme gennemdyrkede Døre og Vinduer, Møbler og Gardiner, Farvesammenstillinger og Stofvalg gaar atter og atter igen i hans Bygninger. Han er for selvkritisk til nogensinde at lade sig nøje med det omtrentlige, det halvgode, og for overlegen til at lide af nogen Slags Ærgerrighed efter stadig at kunne hitte paa nyt. Netop derved er hans Værker saa betydningsfulde for den fremtidige Bygningskunst, fordi der er saa megen Grøde i dem, at de bliver typedannende, de synes endelige, krystalliserede, — afklarede, som de er, for alle Tilfældighedens Slagger, og dog kan de benyttes og varieres i det uendelige og danne Udgangspunktet for en hel ny Stil.

Disse tre Egenskaber udgør hans Fasthed og Storhed, og ved dem har hans Gerning faaet sin pædagogiske Betydning. Den bevidste og klare Idé, dennes kloge og nænsomme Udformning, samt Dyrkelsen og Hævdelsen af Typen. Det er vel muligt, at en Architekt selv uden disse særlige Karakteristika er i Stand til at frembringe enkelte smukke Værker, men skal han faa vedvarende og heldbringende Indflydelse paa Samtidens Byggesæt, er de sikkert nødvendige.

I nedenstaaende Liste over Messels Bygninger i Berlin er Værkerne ordnede i Klasser, ikke kronologisk. Hans ældre mere akademiske og mindre betydelige Huse er ikke medtagne. Alle de omtalte Huse har jeg set, de fleste ogsaa indvendigt.

WERTHEIM. A. MESSEL.
PARTI AF BAGSIDEN MOD VOSSSTRASSE.

1. Forretnings- og Kontorbygninger.

Wertheim. Dette verdensberømte Købmandshus er saa velkendt, at jeg ikke behøver at omtale det nærmere her. Det er Berlins største Hus — c. tre Tønder Land stort — og dets populæreste, og blandt Byens utallige Forretningshuse er det i architektonisk Henseende stadig langt det betydeligste. Da den ældste Del af Bygningen mod Leipzigerstrasse opførtes i 1896, vakte den kolossal Opsigt blandt Sagkyndige og hos Publikum, fordi Problemet her var løst saa natur-

ligt og saa smukt, som om der slet ingen Vanskelighed havde eksisteret. Nogle Aar senere udvidedes Bygningen bagud til Parallelgaden Vossstrasse. Façaden mod denne Gade, som er udført helt i Kalksten, er friere og blødere med et Hjørnetaarn og en mod Gaden aaben Gaard. Dernæst byggede Firmaet en stor Filial i en anden Bydel, Rosenthalerstrasse 28—31 *) (nær ved Bahnhof Börse). Og endelig byggedes i 1904 den store Udvidelse af Hovedhuset langs Leipzigerstrasse og mod Leipzigerplatz med den vældige Lysgaard og den dejlige Tæppesal.

KONTORBYGNING FOR A. E. G. A. MESSEL.

Berliner Handelsgesellschaft i Behrenstrasse tæt ved Hjørnet af Markgrafenstrasse og med en Bagside mod Französische Strasse. En stor Bankbygning i den kraftigste Barokstil, helt af huggen Sten i vældige Kvadre, udført i samme Materiale — en rødgraa Sandsten — fra nederst til øverst og dækket af et stort, tungt Tag. I det Indre findes to pragtfulde Trapperum, et i Kalksten og et i Marmor med Broncerækværker, samt en smuk og meget rig Bankraadssal med Døre og høje Paneler af dybbrunt, næsten sort Træ og derover Gyldenlædertapet.

Denne Bygning er sikkert den rigeste af Messels Bank- og Kontorbygninger.

---

*) Denne Filialbygning har været afbildet i »Architekten« for 4. Marts 1904, men under en fejlagtig Betegnelse.

A. E. G., Friedrich Karls Ufer 2—4, tæt ved Lehrter Bahnhof. En omfattende Kontorbygning med Side- og Tværfløje og 4 Gaarde, opført af Allgemeine Elektricitäts-Gesellschaft. Den kan ses paa lang Afstand fra den modsatte

LANDESVERSICHERUNGSANSTALT. A. MESSEL.

Flodbred og gør sig stærkt gældende ved sit rolige og strenge Ansigt. Façaden er grovt pudset med en meget smuk gullig Puds- og alle fremtrædende Led er af grovhuggen Kalksten. Hovedgesimsen ligger under øverste Etages Vinduer, og denne er trukket stærkt tilbage fra Murfladen. Det høje Tag er dækket med mørkegraa, uglaserede Tagsten, og midt paa Taget sidder en Rytter i Form

af et lille, kobberklædt Rundtempel. I Gaardene er Pillerne murede af lysgraa, næsten hvide Forblændere med en meget behagelig Overflade, Vinduesblændingerne er pudsede og Gesimsen af Kalksten. Vinduerne er lig Façadens, høje, smalle og tætsiddende.

LANDESVERSICHERUNGSANSTALT. SIDEINDGANG. — A. MESSEL.

Det Indre er udstyret med en gennemført, næsten puritansk Tarvelighed, men alt er udført med den største Omhu, kunstnerisk saavelsom teknisk. De store Tegnestuer, Kontorer, Taleværelser og Konferensværelser er Idealet af rolige, tilbageholdende og neutrale Arbejdsrum, hvor intet paatrænger sig Opmærksomheden, og dog alt er gennemtænkt og sammenstemt. I de fleste Rum er en bestemt Helhedstone hævdet. Tegnestuerne er lyse, sølvgraa, Direktørkontorerne kaffebrune, gyldenbrune. Den store Generalforsamlingssal er helt hvid: hvide Vægge med Stuk, hvidt Stukloft, hvidmalede Døre og Paneler.

Det vældige Hus, der er bygget for et Aar siden, er tegnet og opført i Løbet af 11 Maaneder.

Landesversicherungsanstalt, liggende »Am kölnische Park«, er maaske den mest typiske af Messels Bygninger. Det er et Pillehus, gennemført med den yderste Konsekvens. De lodrette, firkantede Piller gaar uden Brud eller Deling fra Gadens Brosten til den kraftige Gesims, hvis underste Led forkrøpper uden om Pillerne og danner Kapitæl. Samtidig er alle vandrette Linier førte igennem og binder underordnede Ting som Sideindgangen og Sideporten sammen med Vinduesrækken. Vinduesblændingerne er udførte som rige Skjolde eller Fyldinger, der sidder som dejlige Smykker mellem de stærke Piller. Til Façaden er ene anvendt to Materialer: Sokkel og Gesims er af Kalksten, Pillerne er murede af rødgule, lidt forskelligt farvede Forblændere med rødlige Fuger (hvad der giver en fortræffelig Helhedstone), og Vindueslysninger og -blændinger samt Dørindfatninger er ligeledes af Kalksten. Taget er dækket med mørkerøde Bæverhaler, Spiret med Kobber.

Alt ved dette Hus er beundringsværdigt; skønt Detaillen nærmest er rig, og selv den mindste Enkelthed er udført med den yderste Omhu og Finfølelse, tiltvinger dog intet sig Opmærksomheden paa en forstyrrende Maade, alt er underordnet det vældige Hele. Det er som om hver Del lige fra Gesimsens Profiler til den lille Sideindgang med Relieffet over den beherskede Indfatning kun var det selvfølgelige og enegyldige Udtryk, Huset maatte give sig netop paa dette Sted. Man lægge f. Eks. Mærke til, hvor smukt det store Tag er dækket med de buede Kviste og bløde Skotrender. Dette er ikke blot en stor Skønhed i sig selv, men ved at det samme Materiale saaledes svøber sig blødt og præcist omkring alle Former, fremhæves Tagets mægtige og rolige Tyngde som Modsætningen til og Afslutningen paa Pillernes spillende Liv. Saadan er alt, Messel har kendt alle sine Virkninger og udnyttet dem til Grænsen. Intet er tilfældigt, intet er overflødigt, intet er halvgjort, alt er benyttet til at markere Stigningen og hævde Enheden.

Det Indre er holdt i en lignende Karakter som A. E. G.: i den største Tarvelighed, kun med noget rigere Udstyrelse i Salen. Gaardene er murede af Forblændere med Kalkstensgesims og den samme Vinduestype som i Façaden. Det fortjener maaske at fremhæves, at Tagene her, »hvor de ikke ses« — som forøvrigt ved alle Messels Bygninger — er dækkede med samme Materiale og paa samme omhyggelige Maade som mod Gaden.

Lettehaus, Victoria-Louisen Platz. En stor Opdragelsesanstalt og Samling af Fagskoler, særlig i kunstindustriel Retning, for ubemidlede unge Piger, opkaldt efter Stifteren Lette. Ud mod Pladsen ligger et almindeligt Beboelseshus (ogsaa opført af Messel), som Stiftelsen ejer og udlejer. Igennem en stor Port i dette kommer man diagonalt ind i en stor, regelmæssig Gaard-Have, omsluttet af Stiftelsens høje, gultpudsede Bygninger. Lige for Indgangsaksen ligger det stilfærdigt fremhævede Midtparti med Hoveddøren, Salens høje Vinduer og den lille Uhrgavl.

Nationalbank, Behrenstrasse Nr. 70—71. (En privat Bank, ikke at forveksle med Reichsbank.) Façade i Puds og huggen Sten med høje, smalle Vinduer. Det Indre er meget behersket og fornemt med faa, men ægte Materialer og

dæmpede Farver. Der findes en smuk Kasse-Lysgaard i Marmor med gennembrudt, hvælvet Bronceloft samt Direktørkontorer og Bankraadssal i den for ham særegne enstonige Karakter.

Denne Bygning, der er fuldført i 1907, er karakteristisk for Messels nuværende Stil. Han er som saa mange store Architekter bleven strengere med Aarene og omgaas nu de architektoniske Udtryksformer og Materialer med den

NATIONALBANK. A. MESSEL.

yderst mulige kunstneriske Økonomi, samtidig med at han med Forkærlighed benytte antikke Motiver. Men ogsaa disse Former, som Akademierne næsten har formaaet at tage al Smagen af for os, er anvendte paa en egen frisk og intim Maade, saa at man virkelig føler en antik Aand hvile over Dele af dette Hus.

Bygning for Schultes Kunsthandel, Unter den Linden Nr. 75 Hjørnet af Neue Wilhelmsstrasse. Bygget 1904—05. Façade i Kalksten og Puds. Udmærkede Slutstensmasker og Skulpturer. Smuk Vestibule beklædt med slebet Kalksten. Smukke Butiksdøre og -vinduer af Messing og Spejlglas. Ejendommelig blandt Messels Bygninger ved sit flade Tag og ret italienske Karakter. (Fortsættes.)

Povl Baumann.

NYHAVN.

Da Husene ved Graabrødretorv ved Forskønnelsesforeningens Initiativ blev malede og den gamle Plads, der hidtil havde præsenteret sig graat i graat, straalede i mangehaande, tildels meget kraftige Farver, afstedkom dette stor Skræk blandt en Del, med følsomme Øjne forsynede, Medborgere. Og nægtes kan det ikke, at Helheden blev *noget* forstyrret, og at det havde været ønskeligt, om man havde arbejdet efter en simplere Farveskala, ligesom man med nogen Bekymring maatte afvente Eftervirkningerne af denne kraftige Kolorering i de øvrige Dele af den gamle By. Sligt bliver jo let efterlignet af driftige Husværter, der, uden at have ringeste Farvesans, paa denne Maade reklamerer for deres Lejlig-

heder. Men selv om der ogsaa hist og her er sket enkelte Metamorfoser fra graat til spinatgrønt, kanarigult eller himmelblaat, saa hører dette dog til Undtagelserne, og det maa i Almindelighed siges, at der ved Forskønnelsesforeningens Eksempel er vakt en stor Interesse for at lade de mange pudsede Husfaçader rense og male, og at det sidste paa mangfoldige Steder (se f. Eks. Stormgade) er gjort med megen Diskretion og god malerisk Virkning.

Et Forsøg, Foreningen senere har gjort med Husene paa Holms Plads, kunde imidlertid ikke siges at være faldet ubetinget heldigt ud, der findes der Sammenstillinger og Farver, som man ikke kan blive fortrolig med.

Da det derfor blev bekendt, at Forskønnelsesforeningen vilde forsøge at faa Husene i Nyhavn malede, nærede en Del Kunstnere og kunstinteresserede Frygt for, at det skulde blive »for broget« og indgav en Protestadresse for at forhindre, at der blev gjort noget. Det skal nu straks siges, at denne Ængstelse var ganske overflødig; den, der har ledet Arbejdet, har været sig bevidst, at det her gjaldt at passe paa Helheden, og de Façader, der er malede under hans Ledelse staar fint og smukt; at nogle andre ved Opmalingen har været unddragne hans Indflydelse, og at en Del slet ikke er malede, bidrager naturligvis til at forstyrre Helhedsindtrykket noget.

Hvad Forskønnelsesforeningen i første Række har villet er: en grundig Renselsesproces, og alene dette er jo i højeste Grad rosværdigt. Dernæst naturligvis en Bemaling, der stærkere end før kunde lade Øjet op for, hvor prægtig en Gade Nyhavn er. Dette har maaske nok de fleste Architekter og Malere kunnet se, men i den almindelige Bevisthed har det langtfra været Tilfældet, og Nyhavn har derfor ganske savnet den Støtte i den offentlige Mening, der f. Eks. ene vil kunne forhindre, at den ødelægges af Byggespekulationen. Ved sit Arbejde har Forskønnelsesforeningen sikkert bevirket, at det store Publikum har »opdaget« Nyhavns Skønhed, og denne Landvinding kan ikke vurderes højt nok.

Det er en Fornøjelse at se de mange morsomme Skilte og Bomærker, der ved Rensningen er fundne og nu straaler med deres oprindelige Glans. Foreningen agter at lade nogle Træer plante hist og her langs Bolværket; dette vil sikkert ogsaa blive en Vinding for det samlede Billede. Naar saa ogsaa den anden Side af Nyhavn indtil Charlottenborg bliver taget under Behandling, vil hele det skønne og ejendommelige Gade- og Kanalparti være kommet til sin fulde Ret. Men allerede nu maa man være Forskønnelsesforeningen — og da navnlig dens Formand, Dekorationsmaler MØLLER-JENSEN, der har ledet hele Arbejdet — taknemlig for sin Energi og sit ganske *uegennyttige* Arbejde for at føre Sagen igennem, trods mange Vanskeligheder baade af teknisk og økonomisk Art og — vidunderlig nok — ogsaa fra Husejernes Side!

I Anledning af dette Arbejde har Foreningen ladet hele den ene Side af Nyhavn opmaale og tegne. Dette er udført af de unge Architekter ROBERT HANSEN og ALF. JØRGENSEN. Den store Opmaaling (Tegningen er $8^1/_2$ Alen lang, Façaderne er tegnede i $^1/_{96}$ v. St.) giver et fortræffeligt samlet Billede af hele Husrækken, og det vil derfor interessere at høre, at Gengivelser deraf, for en meget billig Penge, kan faas ved Henvendelse til Formanden.

PRIVATHUSE I OLDTID OG MIDDELALDER.

Af V. Klein.

III.

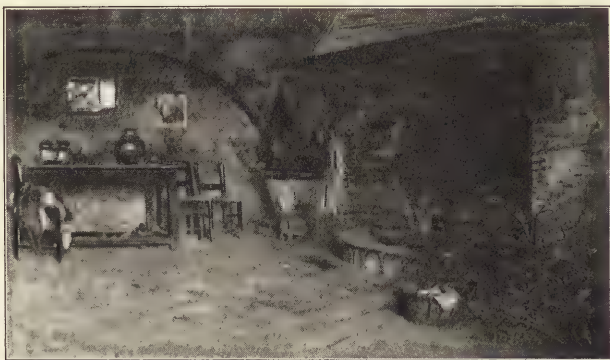

FIG. 9.

Ovenstaaende Billede fremstiller en Husmandsstue i Assisi, som er indrettet i en antik Kælder. Til Højre ses den store Kamin, hvori Ildstedet er anlagt paa et Brudstykke af en antik Søjle. Se Pag. 490 og 509.

Rettelse. Pag. 487, Lin. 9 f o.: Spoleto — læs: Spalatro.

TITANS FORPLADE.

I Hæftet Nr. 42 af »Architekten« skriver Hr. Architekt Baumann i Omtalen af en af ham opført Villa ved Helsingør:

»Herreværelse, Dagligstue og Hal opvarmes af en Centralovn, leveret af »Titan«. Desværre er den dertil hørende, af Fabrikken udførte, Støbejærns-Fordør saa ganske urimelig styg, saa at det var nødvendigt at lade udføre en Jærndør efter særlig Tegning. Den blev afslebet og staar nu, behandlet med Vaseline, i sin smukke jærngraa Farve. Men sligt er jo altid lidt dyrere, og man kan vanskelig tilbageholde en Beklagelse over, at Architekterne endnu ikke paa dette Omraade — som f. Eks. ved Kakkelovnene — har gjort deres Indflydelse gældende, saa at man slap for unødigt Arbejde og sparede sin Bygherre for forøgede Udgifter.«

Efter at være gjort opmærksom paa dette, iler jeg med, om end noget sent, at oplyse, at jeg har tegnet den omtalte Forplade og beklager, at den ikke er faldet i Hr. B.s Smag.

Den Opgave, at tegne en saadan Salgsvare, der baade skal kunne udføres høj eller lav, alt efter Ovnens Størrelse, og kunne anvendes i enhver Bygning

uden Hensyn til dennes Stil eller de lokale Forhold, er vel umulig at udføre tilfredsstillende for alle. Det vil derfor være nødvendigt, naar der er Tale om at udføre en virkelig stilfuld Bygning, at Architekten, som i dette Tilfælde, selv giver Tegning til Forpladen ligesom til enhver anden Detaille i Bygningen. Dette synes mig saa selvfølgeligt, at det undrer mig, Hr. B. overhovedet har omtalt dette Spørgsmaal.

Sluttelig beklager jeg, at Hr. B. ikke har set min uheldige Forplade saa betids, at han har kunnet spare den tilsyneladende ganske unødvendige Stræbepille paa Villaens Hovedfaçade til Fordel for den af ham udførte Plade.

Kjøbenhavn, den 17. August 1908.

CHRISTEN LARSEN.

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. Ved cand. mag. VILH. LORENZEN.

I det her foreliggende Hæfte gøres der Rede for den ny Forenings Virksomhed i dens første Leveaar, og det er med den største Glæde, man gør sig bekendt dermed. I den korte Tid, der er hengaaet siden dens Stiftelse (Lovene blev først vedtagne i December 1907), har Foreningen, hvis Formand som bekendt er Professor Storck, allerede naaet at beskæftige sig med en Række gamle Bygninger, nemlig Lindegaarden i Kallundborg, et Bindingsværkshus og en gammel Gaard i Kolding, det bekendte Weiss' Hus i Ribe og endnu et Bindingsværkshus i denne By, en Bondegaard i Holmstol ved Silkeborg, »Claus Cortsens Gaard« (Søndergade 10) i Horsens, det store kgl. Biblioteks gamle Bygning og Dueholm Kloster, Nykøbing Mors. Ved disse Bygninger har Foreningen, efter Anmeldelse af stedlige Medlemmer, optraadt raadgivende og navnlig søgt at forebygge uheldige Forandringer eller Nedrivning, i Almindelighed med Held. Det smukkeste Resultat er vel nok Bevaringen af Lindegaarden i Kallundborg, der ved en Rigmands Offervillighed reddedes fra at gaa til Grunde. Det bør dog erindres, at Nationalmuseets 2den Afdeling havde gjort et energisk Forarbejde for at hindre Salget. Ved en Del Bygninger har Foreningen sikret sig, at de ikke sælges, før den har faaet Meddelelse om, at saadant maatte paatænkes, ved andre har den tilbudt sagkyndig Hjælp ved Istandsættelser, eventuelle Ombygninger til Forretningsbrug o. l. Man faar af Beretningen det Indtryk, at der arbejdes ihærdigt og at Foreningen er ifærd med at blive det, den bør være: et *Forsyn* for alle de gamle Bygninger i Landet, der hidtil har været prisgivet tilfældige Luner af uforstaaende Ejere. De oven omtalte Bygninger er alle med indgaaende historisk Kundskab og stor Kærlighed til Æmnet beskrevne af Hr. Vilh. Lorenzen og rigt illustrerede; Bogen er smukt udstyret og godt trykt (ved Knud V. Engelhardt), saa alene for at komme i Besiddelse af den bør man indmelde sig i Foreningen. Men endnu mere for at støtte denne i sine Bestræbelser for at bevare de gamle Bygninger i vort Land.

Det har glædet os af Medlemslisten at se, at en stor Del Architekter (62)

er Medlemmer, men der bør være mange flere, saavist som enhver »ægte« Architekt — saavel med som uden Stjerne — sikkert sympatiserer med Foreningens Virksomhed og Formaal.

FORSKELLIGT.

Prisopgave, udstedt af Den tekniske Forening 1908. Ved forskellige Midler kan man gøre Træ og Væv flammesikre, saa at de ikke antændes ved at udsættes for Paavirkning af en Flamme. Derved opnaas, at de langt langsommere destruerer ved Paavirkning af Ild, end naar de selv brænder, og at de ikke forplanter Ilden. Paa Grund af Sagens Betydning for Bygningsindustri, Bygningsinventarium og for Teatre har Den tekniske Forening udsat følgende Prisopgave:

»Der ønskes en Redegørelse for de Midler, der hidtil har været bragt i Forslag for at gøre Træ, Straa og Væv flammesikre, for de Resultater, der hidtil er opnaaede saavel ved Paastrygning af det færdigt tildannede Træ som ved Imprægnering af det utildannede, samt for, hvorledes Anvendelsen af disse Midler indvirker paa Materialets fysiske Egenskaber som Styrke, Elasticitet, Vægtfylde og paa dets Evne til at modstaa Forraadnelse samt paa de til Materialets senere Farvepaalægning benyttede Farver. Der ønskes en Redegørelse for, hvad Bekostningerne vil blive«.

For den bedste, fyldestgørende Besvarelse af den stillede Opgave udsætter Den tekniske Forening med Understøttelse fra det Raben-Levetzau'ske Fond en Præmie paa 500 Kr.

Bedømmelsen af de indkomne Besvarelser har Foreningens Bestyrelse overdraget et Udvalg, bestaaende af Vice-Branddirektør V. P. E. Liisberg, Tømrermester V. Mertins, Architekt Emil Jørgensen, Prof. ved den polyt. Læreanstalt N. Steenberg og Direktør for Landbygn. alm. Brandforsikr. J. Tronier. — Foreningen er berettiget til at lade den præmierede Besvarelse offentliggøre.

Besvarelser, forsynede med Motto eller Mærke og ledsagede af forseglede, paa samme Maade betegnede Konvolutter, som indeholder Oplysning om Forfatterens Navn og Adresse, indsendes senest den 30. April 1909 til Foreningens Sekretær, Tegner ved Artilleriet J. Scheller, Steenstrups Allé 5, 3. Det bemærkes, at kun Besvarelser, som indsendes paa anførte Maade, kan vente at komme i Betragtning.

Eksemplarer af Prisopgaven udleveres hos Hofboghandler Vilh. Prior, Købmagergade 52, Kbh. K.

Det hygiejniske Møde i Helsingør. Vi henleder Opmærksomheden paa omst. Annonce med Dagsordenen for Mødet og beder dem, der ønsker at deltage, erindre at indtegne sig i Tide.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 29. AUGUST 1908
10. AARGANG № 48

DET NY BERLIN.

I.

MESSEL.

VICTORIASTRASSE 7. A. MESSEL.

(Sluttet.)

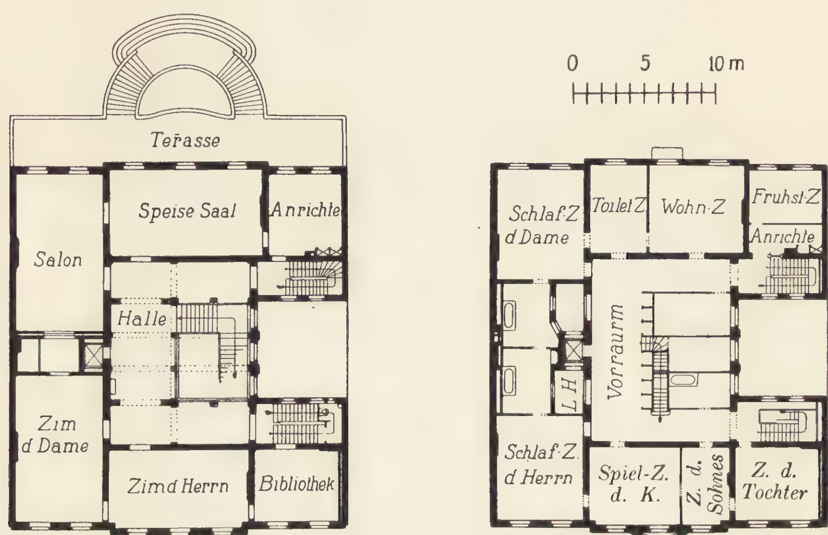
II. Privathuse. Messel har i Berlin opført en Række rige Privathuse, som næsten alle ligger i disse dødsstille og fornemme Gader langs Tiergartenstrasse, hvor Berlins Millionærer bor. *Hildebrandtstrasse 22* og *Tiergartenstrasse 3 A* er Eksempler paa hans ældre Stil, *Mathäikirchstrasse 31* og *Behrenstrasse 6* er noget yngre, og *Bendlerstrasse 6* er lige fuldført i Aar.

Iblandt dette Kvarters alt for urolige og med Pynt overlæssede Huse virker disse saa behageligt dannet ved deres store Tilbageholdenhed og beskedne For-

nemhed. De har som oftest rolige, symmetriske Façader, udførte i et eller to Materialer, høje, smalle Vinduer med kraftige, vandrette Sprodser og svære Tage, omsorgsfuldt dækkede med Tegl eller Skælskifer. Vel er ingen af dem saa slaaende karakterfulde som hans Forretningshuse, men Opgaven er jo ogsaa her en anden. De skal jo ikke karakterisere en Institution eller Magt, men kun være smukke og praktiske Boliger for velstaaende og dannede Mennesker.

Højest blandt alle Messels Privathuse, ja overhovedet som et af de smukkeste Eksempler paa hans sikre Beherskelse og fine Smag, selv hvor de mest ubegrænsede Pengemidler er til hans Raadighed, staar det Hus, han har bygget for Bankieren, Dr. juris E. Simon, en uhyre rig og saare kultiveret Mand.

Det ligger i *Victoriastrasse Nr. 7* (paa højre Side, naar man kommer fra Tiergartenstrasse). Façaden er helt af Kalksten, i den allerskønneste Bearbejd-

VICTORIASTRASSE 7. PLAN AF FØRSTE OG ANDEN SAL. A. MESSEL.

ning, Altangitrene er af Bronce, støbte og gennemciselerede, og det store Mansardtag er dækket med mørkerøde Bæverhaler. Den fine Rytme i Delingen og Skønheden i Profileringen og de dekorative Enkeltheder er uden Lige, men kan naturligvis kun vanskeligt ses af de her gengivne Fotografier. Havesiden, der paa Grund af den foranliggende Terrasse kun er to Etager høj, er udført i samme Materiale og med lignende, dog ikke saa markeret Rytme som Forsiden. Den lille Lysgaard er muret af hvide Forblændere.

I det Indre er Værelserne ordnede paa følgende Maade: Underetagen er optagen af en lille Forstue og Hallens nedre Del med vedliggende Garderobe og Toilet samt et Billardværelse; desuden den store Køkkenafdeling samt Bolig for Husmesteren. I Hovedetagen ligger Opholds- og Selskabsværelserne; her ender den store Trappe. Fra denne Etage er der mod Haven direkte Udgang til den brede Terrasse, hvorfra de svungne Trapper fører ned til den strengt symmetrisk anlagte Have. Paa anden Sal ligger Sove- og Børneværelserne, og

VICTORIASTRASSE 7. A. MESSEL.
PARTI AF HAVESIDEN.

i Mansardtaget findes Tjenestefolkenes Kamre, hvortil direkte Trappe fra Underetagen.

Planen er saaledes den typiske for en Rigmandsbolig, kun særegen ved den høje Fuldkommenhed, hvortil den her er bragt. En egen Ynde faar dog Huset derved, at alt er saa forholdsvis smaat; intet af Rummene er saa stort, at man vilde kalde det en Sal, intet er for stort til, at man ikke ved den daglige Brug vil føle sig vel deri. Dette giver Huset et saa behageligt Præg af Intimitet og Tvangløshed. Det synes bygget for en Mand, der forstaar at bruge sin Rigdom, men ikke praler med den, en Mand, der lever et stille Familieliv med sine Bøger og Kunstskatte, og som er saa kræsen i Valget af sin Omgang, at hans Selskaber nødvendigvis altid bliver smaa og sluttede.

Sin særlige Karakter faar imidlertid Bygningen ved den store Mængde Antikviteter, som er benyttede, indbyggede og opstillede i det. Da Bekostnings-

VICTORIASTRASSE 7. A. MESSEL.
ALTAN OVER HOVEDDØREN.

spørgsmaalet som sagt tilsyneladende har været ganske underordnet, kan man her se Ting indarbejdede i en kunstnerisk Helhed og underkastede Brug og Slid, som man ellers kun finder samlede i Musæernes øde Rum eller opstillede i Slottenes Pragtværelser: I Hallens Kalkstensvægge er indmuret antikke Relieffer, og paa dens Galleri er ophængt franske Gobeliner i nøje dertil afpassede Felter. I den panellerede Spisestue er indsat Fresker og Loftsmaleri af Tiepolo, og i Herreværelset er anvendt florentinske Marmordørindfatninger og venetianske indlagte Døre og Bænke. I Dagligstuen staar franske Rokokomøbler, og rundt om i Værelserne hænger kostbare Værker af italiensk og fransk Kunst.

Disse Ting er dels udvalgte og købte med bestemt Anbringelse for Øje, har dels været bestemmende for Plan og Udstyr, og i den Maade, hvorpaa de paa én Gang er underordnede Helheden og samtidig fremhævede som særlig kostelige Smykker, viser Messel sit fuldendte Mesterskab. Overalt har han for-

staaet at lade dem virke med den fulde Styrke af deres kunstneriske og historiske Værd. Intetsteds er der gjort mindste Forsøg paa Imitation eller Rekonstruktion for at faa Rummene »stilkorrekte«. Naturligvis er det nye paavirket af og stemt sammen med det gamle, men Overgangen er altid klar og sikker, og som oftest er det nyt udførte bevidst gjort tarveligere for ikke at drage Opmærksomheden fra det væsentligste. Dog er alt nyt af den yderste Fuldkommenhed selv i sin største Simpelhed. Trappens Rækværk med de slanke Balystre og de smaa Relieffer er det smukkest mulige Broncearbejde, og Spisestuens udskaarne Egetræs Døre og Paneler er udførte med en haandværksmæssig Præcision og Følsomhed, som næppe har sin Lige.

Det er karakteristisk for dette Hus, at naar man har gennemvandret det og Gang paa Gang er bleven slaaet af Beundring og har følt den dybe Nydelse, som kun det Fuldendte giver, saa ender man med at finde det hele ganske naturligt. Herregud, det er jo ikke anderledes, end det skulde og burde være, naar en rig og dannet Mand bygger sig et Hus. Det er jo ikke Spor af mærkværdigt uden ved den ene højst mærkværdige Ting, at hele Niveauet er hævet saa højt op over alt hidtil kendt. Det er fra øverst til nederst udført med den Omhu og Delikatesse, man ellers kun ser anvendt paa et fint Instrument eller kostbart Møbel.

At det netop er ved disse behagelige Egenskaber, at dette Hus udmærker sig, synes mig i vor Tid saa sjældent og saa lærerigt. Det er jo ellers kun saa almindeligt at se, at naar en rig Mand bygger, sker det enten uden kyndig Hjælp, og Huset faar et smagløst eller i hvert Fald usikkert og dilettantisk Præg, eller ogsaa benytter han kunstnerisk Assistance, og Resultatet bliver da ofte, at Huset staar som et Udtryk for den tilfældige Architekts Personlighed, i hvilket Ejeren bevæger sig om som en Fremmed.

Simons Hus er ikke strandet paa noget af disse Skær. Bygherren har haft tilstrækkelig personlig og kultiveret Smag til at bestemme Anslaget, og samtidig Forstaaelse og Respekt nok til at søge den bedst mulige Hjælp og underordne sig denne, og i Messel fandt han en Mand med den rette Selvfornægtelse og Trang til at yde det »upersonlig« Fuldendte, som en Opgave af denne Art kræver. Det har for ham ikke været magtpaaliggende at vise sit eget, men kun at realisere det Almene. Man mærker ham overalt, fordi man ved, at der ved en fuldendt Organisme altid maa staa en Mand bag, men han træder aldrig frem og fordrer Opmærksomhed af Bruger eller Betragter. Roligt har han bevaret sin Anonymitet og kun arbejdet paa at »hævde« Huset ud i det yderste Led, saa at det stod som en naturlig Enhed, overalt i samme Niveau, uden Plet eller Ridse.

Den til samme Ejendom hørende *Staldbygning* ligger omkring Hjørnet i *Margaretenstrasse Nr. 20*. Façaden er udført i Kalksten og Puds og Taget dækket med mørkerøde Bæverhaler. Det er en fortræffelig lille Bygning, kraftig og yndefuld i Architekturen, og udført med den største Sikkerhed og Omhu i Materialbehandlingen.

En lille Finesse ved Façadens Afgrænsning mod Nabobygningerne er værd at lægge Mærke til. Den er forøvrigt ikke særegen for dette Hus, men findes saa at sige ved alle Messels indbyggede Huse. Hans Finfølelse lader ham ikke

STALDBYGNING MARGARETENSTRASSE 20. A. MESSEL.

taale de sædvanlige brutale Afskæringer af Gesimser og Baand, hvor Hus støder til Hus. Han lader derfor Façaden springe et lille Stykke tilbage i en Afstand fra Skellet lig Gesimsudhænget og forkrøpper alle vandrette Led omkring dette Hjørne, saa at de løber stumpt af mod den bagved liggende Plan. Hjørnerne føres op gennem Taget som Grater, og ind mod Nabo lægges som oftest et Tag af et noget lavere og simplere Profil.

Ved denne Ordning opnaas dels, at hele Husets Form og Deling fremhæves og anskueliggøres, ved at dets Profil saaledes tegner sig mod denne neutrale Flade, dels at det ind mod Nabo istedenfor den sædvanlige »Saarflade« viser en proper og simpel Afgrænsning, vel egnet for denne til at tage fat med sin Architektur og sine vandrette Delinger.

Det er atter et Tegn paa Messels Virkelighedssans og »Renlighed«, at han gennemarbejder til Fuldkommenhed saadanne smaa Ting. Kun faa vilde skænke dem saa megen Omtanke, og dog er de saa afgørende for den Følelse af Behag, hvormed man færdes paa Gader og Stræder.

VILLA SPRINGER I WANNSEE. A. MESSEL.

Foruden de her nævnte Messel-Bygninger, som alle ligger i selve Berlin, findes der i den nærmeste Omegn enkelte af ham opførte Landsteder. De kan i Interesse langt fra maale sig med hans Byhuse, men for den, der ønsker et omfattende og fyldigt Indtryk af hans Værk, er de dog en Udflugt værd.

I *Grunewald* ligger *Villa Dotti* og *Wertheims Villa* — den sidste omtrent skjult i en udstrakt Park. Det er begge store og kostbare Huse, udførte med al hans Dygtighed og Omhu, men rigtig indtagende er de ikke, det er, som om den frie Stil, han her har anslaaet, ikke er faldet ham hel naturlig.

Smukkest synes mig det for en Forlagsboghandler *Springer* opførte Landsted i *Wannsee*. Det er stærkt paavirket af England, baade i Plan og Udformning — uden dog at kunne staa Maal med de bedste engelske Huse i naturlig Simpelhed — men Motiverne er som altid hos Messel fuldstændig fordøjede og selvstændig benyttede, og Huset er præget af tysk Haandværkertradition, saa at det trods den fremmede Indflydelse føles som helt nationalt.

I sin Farve er det meget karakteristisk for Messels særlige Smag. Ligesom han i Udsmykningen af sine Rum som oftest skyr de stærke Modsætninger — hvidt og Farver, mørkt Træloft og hvid Væg o. s. v. — men foretrækker at vælge flere Toner eller Stoffer, der ligger nær hinanden og tilsammen føles som en Helhedstone, saaledes har han tilsyneladende ikke Smag for den stærke og maleriske Modsætning af hvide Mure og rødt Tag mod grønne Plæner og Træer, som hos os er saa kendt og yndet. I hvert Fald dette Hus er bygget op i Stoffer, som staar mildt til hinanden og til Omgivelserne. Stueetagen er opført af grovhuggen gulgraa Kalksten, sat i uregelmæssig Forbandt i vandrette Skifter. Første Sals Bindingsværksetage er klædt med Spaan, strøgen med fortyndet Oljefarve, saa at den staar omtrent i Træets naturlige, graabrune Farve, og Taget er dækket med mørkegraa, uglaserede Tagsten. Ved dette Valg af Materialer faar Huset gode Muligheder for en smuk Patina og har allerede som nyt et vist vejrbidt eller solbrændt Præg, og ses det en diset Efteraarsdag bag

sin store Plæne, smelter det blødt sammen med de bladløse Træer og staar fint mod den graa Himmel.

Hermed er givet en, saa vidt jeg ved, fuldstændig Fortegnelse over Messels Bygninger i Berlin. For den, der vil studere den moderne Architektur i denne saa interessante By, er der god Grund til at begynde med ham og tage sit Udgangspunkt i hans omfattende Gærning. Ingen har som han formaaet at sætte Blomsten af dens Aand i Form og Sten. Dens Orden og Renlighed, dens Fornuft og Klarhed, dens noget stive Elegance og tørre Vid, dens umaadelige Aandsarbejde, — alle dens bedste Egenskaber er ogsaa hans, og i hans Værker finder man dem og finder Berlin. Vel muligt, at andre Architekter kan overgaa ham i Ynde og Hygge som Gessner, eller i overvældende Mystik og Storhed som Bruno Schmitz, eller i raffineret moderne Elegance som Emil Schaudt, men ingen er som han altomspændende og dybtgaaende, han er den store Ordner og Typedanner, han er af dem, hvis Gærning bærer Frugt og sætter Tidsskel, han er *Standard*, for hvad vor Tids Berlin evner og vil.

POVL BAUMANN.

FORENINGSMEDDELELSER.

I Anledning af en fra Snedkerlaugets Bygningssnedkerafdeling udsendt Entreprisekontrakt er der foreløbig tilsendt vedkommende Laugsafdeling nedenstaaende Skrivelse:

Til Snedkerlaugets Bygningssnedkerafdeling!

Den ærede Laugsafdeling har under 28. Juli d. A. tilsendt Akademisk Architektforenings Bestyrelse et Eksemplar af en Entreprisekontrakt, som Afdelingen paa sin Generalforsamling den 2. Juli d. A. har vedtaget at gøre obligatorisk ved fremtidige private Byggeforetagender, hvor Kontrakt skal oprettes.

Akademisk Architektforenings Bestyrelse har behandlet Sagen paa sit Møde den 21. ds. og gør gældende, at den foreliggende Entreprisekontrakts Ordlyd paa flere Punkter er i absolut Modstrid med de i 1900 vedtagne »*Almindelige Betingelser for Husbygning, udarbejdede af Akademisk Architektforening og Repræsentanter for Bygningsfagene i Kjøbenhavn og Provinserne*«.

Bestyrelsen har dernæst overdraget den videre Behandling til undertegnede Udvalg, der af Akademisk Architektforening er nedsat til Forberedelse af en eventuel Revision af nævnte »Almindelige Betingelser«.

Idet vi meddeler dette, udtaler vi det ønskelige i, at Sagen gøres til Genstand for en Forhandling mellem Repræsentanter for den ærede Laugsafdeling og Udvalget, og tillader os at afvente Afdelingens Erklæring desangaaende.

Kjøbenhavn, den 24. August 1908.

Ærbødigst

EMIL JØRGENSEN. FREDERIK LEVY.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 5. SEPTEMBER 1908
10. AARGANG № 49

THORVALD BINDESBØLL.

Architekt THORVALD BINDESBØLL, der døde den 27. August, var født den 21. Juli 1846 som en Søn af den bekendte Architekt MICHAEL GOTTLIEB BINDESBØLL, Thorvaldsens Musæums Bygmester, og Hustru ANDREA FREDERIKKE, født ANDERSEN.

Hans Ævner førte ham tidligt i samme Retning som Faderen, saaledes at han allerede som 15-aarig Dreng var Elev paa Kunstakademiet; han fik Afgangsbeviset i December

1876. Derefter konkurrerede B. et Par Gange og vandt i 1882 den mindre Guldmedaille for en Badeanstalt i italiensk Renæssance.

Foruden et Par Bygninger i Sverig har B. givet Tegninger til »Bombe-

BOMBEBØSSEN.
OVERGADEN OVEN VANDET.

ARCHITEKT
TH. BINDESBØLL.

bøssen« paa Kristianshavn, Frk. Melchiors Villa i Taarbæk, Restaurationen »Capella« i Frihavnen, Etatsraad Bestles Landsted i Vedbæk, Kunsthandler Kleis's Villa i Rungsted og en Stiftelse paa Mariendalsvej. Endvidere til Mindesmærket for »2den April« paa Kastelsvolden, de to Springvand i Raadhusgaarden og foran

Raadhuset (sammen med Joakim Skovgaard og Aug. Jerndorff) samt til en Mængde Arbejder af Skønvirke.

* * *

SKAB AF MAHOGNI
MED FORGYLDTE BRONZE ORNAMENTER.
TILHØRER KUNSTINDUSTRIMUSÆET.

Naar Thorvald Bindesbøll kom paa Tale mellem Architekter — og han var meget omtalt —, var det som Regel hans sære Væsen og drøje Kritik, som man hæftede sig ved. Skønt han saa godt som nogen har givet sit Bidrag til Foryngelse af Kunsthaandværket, og gjort det med en Ringeagt for personlig Vinding og en ligefrem eksploderende Kraft, blev han ikke rigtig regnet med;

han var ikke Medlem af Foreningen, sad ikke i noget Udvalg til Forbedring af Byggeriet eller Smagen, han gik sin egen Vej, uden Forhandlinger om, hvordan man bedst skulde komme Samfundet til Hjælp. Naar der nu banes Veje med stor Arbejdsstyrke og alle moderne Hjælpemidler, glemmer man den enkelte, som brød den første Sti, og man søger maaske Steder, hvor det er lettere at komme om Hjørnet, medens de forude tumler med Vanskeligheder paa den Sti, de forfølger. Men naar Smaa-Anekdoterne og Særhederne er glemte, vil Bindesbøll staa som Foregangsmand i den fælles Bevægelse.

Opvokset i en højt kultiveret Kreds, selv velbevandret i Kunstens Historie

VILLA I RUNGSTED.
TILH. KUNSTHANDLER KLEIS.

ARCHITEKT TH. BINDESBØLL.
(HER EFTER TEGNING AF H. KLEIS.)

og den klassiske Litteratur, i stadig Berøring med betydelige Mænd, var han i Udvikling forud for sine samtidige Kammerater. Allerede i hans Arbejder paa Akademiet var der en Stræben efter at frigøre sig for det saakaldte akademiske, han søgte et enkelt Motiv og behandlede det mere personligt og mindre stilbundet end Skik var. Det er forklarligt, at hans Forsøg kom til at mangle den Sikkerhed og Færdighed, som skaffede andre Stipendier og Anerkendelse. Manglen paa Forstaaelse førte ham bort fra Fagfællerne; Bindesbøll var kræsen i Valget af sine Venner, og hans kategoriske Domme over »de andre« bidrog til, at Afstanden stadig blev større. Det var nærmest blandt Malerne han fandt sine Venner; hans dekorative Sans og hans Ævne til at træffe Hovedet paa Sømmet gjorde ham til en skattet Raadgiver og Medarbejder for

Kunstnere som Jerndorff og Skovgaard. Til Gengæld modtog han fra dem Impulser og direkte Hjælp; det er ikke let at afgøre, hvad der i de fælles Arbejder skyldes den ene eller den anden. Af et saadant lykkeligt Samarbejde fremgik »Troldtøj« og den pragtfulde Skitse til Springvandet, som staar paa Raadhuspladsen i en stærkt reduceret Skikkelse.

VILLA I RUNGSTED.

Da han havde begyndt Pottemageriet ude i Utterslev, slog Joakim og Niels Skovgaard, Philipsen, Jerndorff og flere Følge med ham, og en kort Blomstring af Keramiken blev Forløber for den senere Virksomhed paa forskellige Fabriker. Sammen med F. Hendriksen og Bogbinder Kyster arbejdede han paa Bogudstyret, som skaffede vort Boghaandværk en Hædersplads paa Verdens-Udstillingerne.

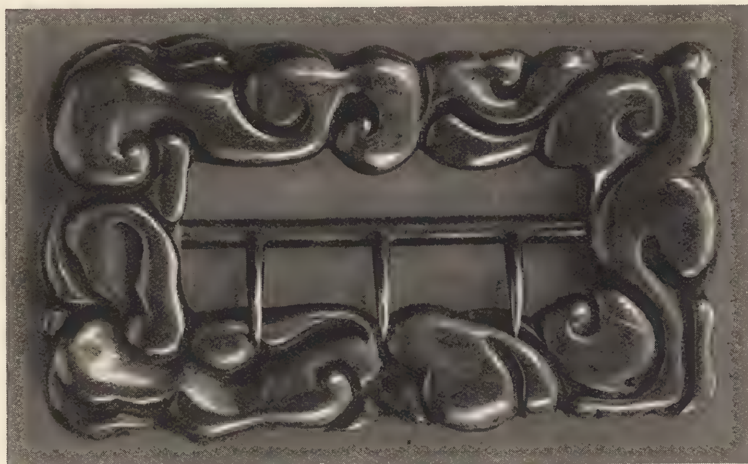

HAVEHUS I RUNGSTED.

Talrige Sølvarbejder, Broderitegninger, Vignetter o. s. v. vidner om hans frodige Fantasi. Han var bedst i sine Skitser, som nære og vildsomme vældede ud under hans bløde Blyant, og som han strøede om sig med rund Haand. Indirekte har hans Kunst sikkert paavirket ikke alene de faa, der forstod at paaskønne den, men ogsaa dem, som ikke fandt Behag i hans »Bølleornamenter«.

Om dens mere eller mindre direkte Efterlignere er det ikke værd at tale; den var for personlig til at kunne danne Skole.

Som Bygmester fik han ikke Lejlighed til at udvikle sig; han savnede

SØLVSPÆNDE.

maaske ogsaa nogle af Betingelserne derfor. I Stedet for Tegninger til de konstruktive Enkeltheder maatte Haandværkerne tidt nøjes med et: »det kan I sgu selv klare«. Han blev let uenig med sin Bygherre og tabte Lysten, særlig naar

SMYKKER AF SØLV.

det kom til den indre Udstyrelse og hans Taalmodighed blev sat for haardt paa Prøve. Men ogsaa i sine Bygninger viste han nye Veje, og de Tilløb, han har gjort, viser hans Ævner ogsaa i denne Retning. Hvor mange Huse mellem Kjøbenhavn og Helsingør kan egentlig staa Maal med Bestles Landsted i Vedbæk?

Det Anslag, her er givet, er der siden spillet paa i mange Variationer af andre. Ogsaa »Bombebøssen« paa Christianshavn maa regnes til de Arbejder, som viser Vej.

TITELBLAD.
FORENING FOR BOGHAANDVÆRKS AARSSKRIFT 1890.

Bindesbøll var Aristokrat; han anerkendte kun det allerbedste og var vistnok ikke saa tilfreds med, hvad han selv gjorde, som det maaske kunde have Udseende af. Hans Foragt for det middelmaadige, pyntelige, det, som falder i Publikums Smag, blev til Trods imod det jævne og smaaborgerlige og gav sig Udtryk i noget sært og tungt i hans ydre Optræden og i hans Kunst, som ikke

KRUKKER.

var helt i Overensstemmelse med hans egentlige Væsen; som Kunstner og Menneske var han en sjælden fin Natur. Han vil blive savnet dybt af sine Venner.

A. CLEMMENSEN.

FORSKELLIGT.

Hagemanns Kollegium blev forleden forevist for en Kreds af Indbudne, deriblandt ogsaa »Architekten«s Redaktion. Vi skal i et senere Hæfte give en Beskrivelse af den smukke og vel indrettede Bygning, ligesom vi haaber at kunne bringe Gengivelser deraf.

En uheldig Restaurator. Efter at Kejser Wilhelm med en Bekostning af over 2 Mill. Mark har ladet Slottet Hohkönigsburg i Elsass restaurere, er der fremkommet Beviser for, at dette er gjort forkert. Der er fundet gamle Billeder, som viser, at den oprindelig har set helt anderledes ud, og Architekten, BODO EBERHARDT, bliver slemt medtaget i den tyske Presse for sin uheldige Rekonstruktion af den gamle, middelalderlige Borg.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 12. SEPTEMBER 1908
10. AARGANG № 50

HUS I HELLERUP.

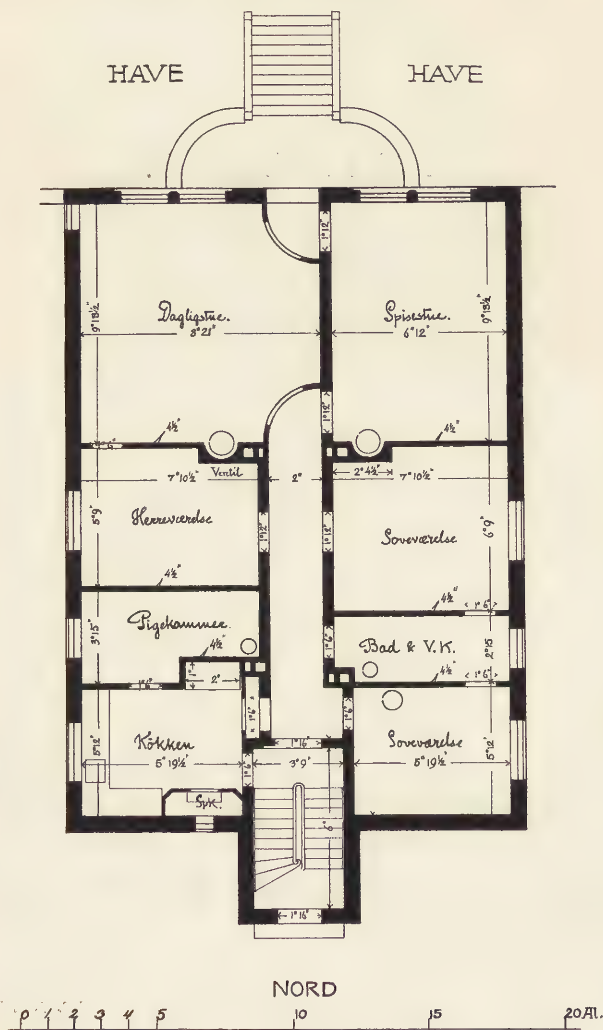
ARCHITEKT P. V. J. KLINT.

Hosstaaende Hus paa Onsgaardsvej i Hellerup indtager et bebygget Areal af ca. 425 □ Alen i to Beboelsesetager, desuden muret Veranda, Kvistværelser og en høj Kælder, hvis Gulv kun ligger 6" under Jordoverfladen af Hensyn til mulige Oversvømmelser fra det nærliggende Sund. Det er opført for en Sum af godt 24.000 Kr. af Murermester Th. Hagedorn, Hellerup, der har varetaget Bygningens Økonomi.

Det tidligere her i Bladet afbildede Hus efter Povl Baumanns Tegning er medtaget i Perspektiven for at vise, at det oprindelig var Hensigten at bygge

en hel Række af lignende Huse, der alle skulde vende Gavlen mod Vejen i Nord. Gavlene skulde da varieres, saa at hvert Hus fik sit »Ansigt«, men disse skulde ikke afvige mere fra hinanden, end Ansigter plejer at gøre.

Det lykkedes desværre kun at gennemføre to Huse efter Planen, men maaske en æret Kollega i Forbindelse med en dygtig Bygmester kunde naa fuldt at gennemføre en lignende Plan andetsteds.

HUS I HELLERUP. ARCHITEKT P. V. J. KLINT.

Der eksisterer dog ikke smukkere Bebyggelse end de gamle Gavlhusgader i de nordtyske Byer (og de gamle holstenske Landsbyer). Ogsaa herhjemme har vi jo endnu smukke Rester af en lignende Bebyggelse i Nyhavn og Nybrogade. Vi maa se at komme bort fra denne ganske tilfældige Bebyggelse i vore Villakvarterer, hvor Husene ligger kastede mellem hinanden som Pakkasser paa en Godsbanegaard, eller den diametrale Modsætning i de saakaldte Arbejderhuse,

der virker saa trættende ved sin fuldkomne Ensformighed, selv om det en enkelt Gang er lykkedes at faa en smuk Hustype.

Det var ikke til at udholde Menneskene, hvis de ikke havde hver sit Ansigt, men det vilde ogsaa være uudholdeligt, om Menneskene ikke tog lidt Hensyn til hinanden og da især til Naboerne. Det samme skal Husene gøre.

P. V. J. KLINT.

P. S. Perspektiverne er tegnede af KAARE KLINT.

MONUMENT OVER V. DAHLERUP.

Som omtalt i »Architekten«s 45. Hæfte har en Kreds af Etatsraad Dahlerups Elever og Venner rejst et Monument paa hans Grav paa Vestre Kirkegaard. Det er udført efter Tegninger af Architekt HOLGER JACOBSEN; Overdelen er af Bronze, Stenen, som bærer Inskriptionen, er af italiensk Kalksten (Botticino Mazzano), det øvrige af Granit. Billedhugger NIELS HANSEN har modelleret Overdelen, Metalstøber LAURITZ RASMUSSEN har støbt den i Bronze, HANS & JØRGEN LARSEN har leveret Kalksten og Granit, og Murermester HENNING HANSEN har funderet og opstillet Stenhuggerarbejdet.

ARCHITEKTERS KUNSTNERISKE EJENDOMSRET.

Ved den forestaaende internationale litterære og kunstneriske Konference i Berlin agter de franske Delegerede at foreslaa en Ændring i Bernerkonventionens Artikel 4, der omhandler Beskyttelse af den kunstneriske Ejendomsret,

MONUMENT OVER V. DAHLERUP. ARCHITEKT HOLGER JACOBSEN.

saaledes at denne, foruden de allerede nævnte Kunstarter: Litteratur, Musik, Maleri og Skulptur, ogsaa skulde omfatte Architektur. I den Anledning har *La Société des Architectes Français* udsendt sin juridiske Konsulent, Advokat G. Harmand, for at søge Architekternes Tilslutning til denne Sag i de forskellige Lande.

Efter at have været i Stockholm, aflagde Hr. Harmand forleden et Besøg her i Kjøbenhavn og holdt for den samlede Bestyrelse og en i al Hast indbudt Kreds af Architekter samt en Repræsentant for Kultusministeriet et Foredrag, hvori han gjorde Rede for Motiverne til nævnte Forslag.

MONUMENT OVER V. DAHLERUP.

ARCHITEKT HOLGER JACOBSEN.

Det var de franske Delegeredes Mening, at der ved Affattelsen af Bernerkonventionen var begaaet en Uretfærdighed mod Architekterne, der lige saa vel som Malere, Billedhuggere, Forfattere og Musikere havde Ret til Beskyttelse for deres Arbejder. Han sidestillede her navnlig Architekterne med Komponister: ligesom disse, efter at have fremsat deres Ideer paa Papiret, maa have andre til at udføre dem i Virkeligheden, saaledes ogsaa Architekterne. Derfor skulde ikke alene Architekternes Skitser, Arbejds-Tegninger og Modeller, men ogsaa de færdige Arbejder (jfr. henholdsvis en Opera-Komponists Manuskript, Partitur og Musikopførelsen) være beskyttede mod Kopiering. Og lige saa lidt som det er tilladt at reproducere et Maleri uden Kunstnerens Samtykke, lige saa lidt maatte Reproduktioner efter Bygninger — f. Eks. de i vore Dage saa utallige Prospektkort — være tilladte uden de respektive Architekters Tilladelse. Ethvert architektonisk Arbejde og alle Tegninger, der havde været benyttede til Fremstillingen deraf, burde forsynes med *Signatur*, og denne burde være lige saa strængt beskyttet som al anden kunstnerisk Signatur paa Malerier, Skulptur, Noder, Bøger o. s. v. Konsekvensen heraf maatte være, at alle af en Architekt signerede Arbejder ikke af andre maatte forandres, forvanskes eller ødelægges uden Tilladelse af Forfatteren.

De franske Delegerede vil derfor stille et Forslag ved Konferencen saalydende: Architektoniske Arbejder og alle Tegninger dertil, samlede eller hver for sig, skal være beskyttede ganske som alle andre kunstneriske Arbejder. Dette Forslag skal saa tiltrædes af Architektkorporationerne i alle de Lande, der har Tilslutning til Bernerkonventionen, samt søges stadfæstet gennem Lovgivningsmagten.

Forsamlingen hørte med Interesse paa det livlige og interessante Foredrag, og Architekt Levy, der i Formandens Fraværelse ledede Mødet, bragte Hr. Harmand en Tak for Foredraget og hans Arbejde for denne Sag. Senere deltog den franske Gæst i en improviseret Middag i Tivoli, hvor ogsaa Architekt Dorph-Petersen fra Perpignan, der f. T. opholder sig her i Byen, var til Stede.

OM BYGGERIET PAA LANDET.

Ved det Møde, Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri holdt i Aalborg d. 22. Juli, var der et af Diskussionsæmnerne, der hed: »Bør Haandværkerne staa uvirksomme overfor den Bevægelse, der er rejst bl. a. af Akademisk Architektforening om Byggeriet paa Landet, særlig i Stationsbyerne?« Det indledende Foredrag herom, af Architekt, Professor Bistrup, Rønne, er af ham velvilligt blevet stillet til vor Raadighed og gengives her efter Talerens Manuskript.

»Naar jeg paa Delegeretmødet i Køge f. A. indledede dette Spørgsmaal og der i Tilslutning hertil enstemmigt blev vedtaget en saalydende Resolution: »Delegeretmødet anmoder Bestyrelsen om, ved Foredrag eller andre til dens Raadighed staaende Midler, at henlede Haandværkernes Opmærksomhed paa, at Byg-

geriet i Købstæderne og Stationsbyerne samt paa Landet bliver saa smagfuldt og saa vel afpasset til Omgivelserne, som det maatte være muligt. Dernæst ogsaa at virke for, at Interessen vækkes for Bevarelsen af det mest mulige af vore gode, gamle Bygninger« — saa har Fællesrepræsentationens Bestyrelse, i Erkendelse af, at dette Æmne har Interesse for hele Landet og ikke mindst for Jylland med dets mange Stationsbyer, besluttet at optage Sagen til fornyet Drøftelse paa Fællesmødet.

Man har anmodet mig om at indlede, og naar jeg saa henviser til mine Udtalelser paa Køgemødet, og hvad jeg yderligere i Dag kan faa Held til at anføre, saa haaber jeg, at det maa lykkes mig at faa Haandværkerne og de mange Industridrivende med.

Siden Mødet i Køge har Bebyggelsessagen været under fortsat Behandling: paa Møder, i Foreninger og Udvalg, samt i Tidsskrifter og Dagblade; til Tider er der faldet ret skarpe Replikker, særlig om Aarsagerne til Byggeriets Slethed, saaledes at man mere og mere erfarer, at Tampen brænder, og at det er en Sag af Betydning, hvor vi absolut ogsaa maa være med.

Saa fristende som det har været at deltage i disse Bladforhandlinger, saa har jeg undladt dette, fordi Fællesrepræsentationens Bestyrelse formentlig, i det mindste indtil videre, maa staa frit og kun ved alle gode og virksomme Midler vil søge at faa Medlemmernes Interesse vakt saa meget, at vi alle kan blive virksomme Deltagere i Arbejdet paa en Forbedring af denne for vort Land og ikke mindst for vore Haandværkeres betydningsfulde Bebyggelsessag.

Fortrinsvis tilsigter jeg en fredelig Forhandling med det Formaal at samle alle de gode Kræfter, der vil og kan være med til det her omhandlede Arbejde; men skulde jeg desuagtet komme til at tilkendegive min personlige Sympati til en eller anden Side paa en saadan Maade, at en eller anden kan føle sig truffen, da maa De tage mig personlig til Ansvar.

Ved Køgeresolutionen blev det indledede Bebyggelsesspørgsmaal saa meget udvidet, at det tog Købstæderne og Bevarelsen af gode, gamle Bygninger med. Vi var saa beskedne, at vi helt undlod at tale om Kjøbenhavn, uanset at vi var vidende om, at denne vor Hovedstad, trods de gode Huse — ja, adskillige Mesterværker —, der er rejste i den nyere Tid, dog har adskilligt Ukrudt, hvis Vækst burde være hæmmet.

Er vort Nybyggeri i Købstæderne, i Stationsbyerne og paa Landet virkelig blevet saa slet? Ja, i altfor stor en Udstrækning er det blevet slet i Udseendet, baade i Enkeltheder og i Helhedsvirkning, saaledes at Pjankeri og Smagløshed i betænkelig Grad truer med at træde i Stedet for den Poesi, der paa saa mange Omraader har karakteriseret vore gamle Hjem i By og paa Land, hvoraf altfor meget af det gode, gamle er bleven nedbrudt uden tvingende Nødvendighed, men kun for at modernisere og uden at have Forstaaelse af, at man tabte æstetiske Værdier og fik Flitterstads i Stedet.

Selvfølgelig kan ikke alt blive ved det gamle, men vore Bosteder er ved at miste noget af deres til Landskaberne og Bygaderne velafpassede, tiltalende gode og tillige nationale Karakter.

Paa alle disse Omraader maa vor Skønhedssans, saavel som vort gode Nationalpræg, ikke forsvinde; thi det bliver i saa Fald et Tab for vort Land og

ikke mindst for vore Haandværkere, der netop her burde staa paa Vagt, ja i Forening med Landets gode Architekter maa danne Æresvagten.

I Enkelthederne behøver jeg næppe yderligere at paavise Miseren; der behøves heller ikke mere Henvisning til Huset i Bogense eller til Dørportalen i Kjøbenhavns Gotersgade, thi Skavankerne findes overalt. Tag en sagkyndig Ven i al Fortrolighed under Armen og gaa saa Deres By eller Landsdel igennem. Betragt saa det gode gamle og selvfølgelig ogsaa det gode nye, hvis De har noget, og sammenlign det med den store Mængde Fornyelser, og De vil ganske sikkert komme til Erkendelse af og forhaabentlig ogsaa blive betænkelig over de Smagløsheder, der er naaet frem i altfor mange af vore Nybygninger.

Ja, saaledes staar det virkelig til med det almindelige Byggeri her i Danmark, og skal vi dog ikke alle være hinanden behjælpelige med at faa dette forbedret? Og ligeledes hjælpe til med at bevare alle de gode, gamle Bygninger, hvor dette sidste er muligt?

Det er kun en daarlig Trøst, at det ikke er stort bedre i vore Nabolande med Nybyggeriet; men enkelte Steder har de i Modsætning til os adskillige Lovbestemmelser til Bevarelse af det gamle, ja, selv overfor gamle Privatbygninger har Ejerne ikke Nedbrydningsfrihed. Imidlertid er der i Tyskland, Holland, Belgien og flere Steder — sidst i Sverrig, hvor en Rigmand har optaget Sagen, — Arbejder i Gang for paa nationalt Grundlag at retlede og fremme et bedre Byggeri.

Vi maa da ogsaa tage fat! Og dertil kan det være heldigt at kende nogle af Aarsagerne til de nuværende Tilstande; thi naar det direkte eller indirekte er anført, at de tekniske Skoler (hermed tænker jeg paa disse som Helhed med deres ca. 14.900 Elever pr. Aar) har Skylden, saa er dette forunderlig kortsynet og er — bortset fra, at man i Skolerne formentlig ikke har været advarende eller belærende nok; alt skal jo dog have sin Tid! — en saa stor og uretfærdig Paastand at denne paa det allerstærkeste bør paatales.

Nej, Aarsagerne har ældre og sværere Rødder i de fleste af Europas Folkeslag. Menneskelivet med dets Opholdstrang og Higen efter det ubekendte og det, der kan føre dem til bedre og atter bedre Tilstande — de lykkeligst mulige Levevilkaar, der for enkelte kan være Magt, for andre Frihed, eller hvad der paa andre Omraader føles Trang til — føder Tanker, heldige eller uheldige, der udsendes og langsomt eller hurtigt slaar an i Befolkningerne, alt efter Tankernes Art, den for Haanden værende Tilstand og Modtagelighed. Ja, saaledes skabes og forplantes Ideerne. og hvor de faar Tag i Befolkningerne, der kan de binde Kræfterne saaledes, at alt andet, der ogsaa hører med til virkelig menneskelig Lykke, det bliver for en Tid tilsidesat eller maa vente, og blandt det, der saaledes maa vente, hører som Regel alt eller det meste af de Frembringelser, der sorterer under Begrebet »Skønvirke« i stort som i smaat, i Boligerne, som i Husgenstandene. Vi faar ingen Renæssance uden der, hvor Aands- og Haandsmagterne er forenet under et kraftigt Viljes- og Foretagelsesliv, der som Regel maa være underbygget af gode materielle Livsvilkaar.

Men er der nu ikke i de sidste hundrede Aar udsendt en stadig voksende Strøm af Ideer! Vi har haft Staternes Magtfordeling, Frihedskravet, det sociale Spørgsmaal, de humane Bestræbelser, Arbejdsvirksomhedernes, Samfærdselens og

Omsætningsforholdenes kolossale Fremvækst, alt under forskelligartede Kampe for at naa frem, og dette forenet med de voksende Aandsstrømninger, saavelsom Ophjælpning af Landenes naturlige Hjælpekilder. Ja, alt dette tager Tid, Arbejdet skal gennemtænkes, tilrettelægges og saa prøves og give sine Frugter og det tager nu sin Tid, og denne Tid har været lang, men efter Stofmængden næppe urimelig. Thi findes der noget Aarhundrede, der har fremsat saa stor en Iderigdom og Arbejdsmængde som netop det 19de?

Vi Danske har selvfølgelig ogsaa faaet vor Del af dette; vi er kommen godt med, men har haft meget, baade ondt og godt, at arbejde os igennem. Intet Under derfor, at det er gaaet med Kunstsansen, saaledes som vi ser dens Resultater i vore Frembringelser i stort som i smaat.

Dertil kommer saa de Mangfoldigheder af nye Materialer og den forhen ukendte Rastløshed i det materielle Virksomhedsliv, der løber langt foran Æstetikken. Ogsaa nyere Arter af Bygninger, til Eksempel Mejerier, Slagterier, Forbrugsforenings-, Forsamlings- og Missionshuse samt Skoler med Glassider og m. m. Alt dette vanskeliggør Arbejdet i Modsætning til det gamle, der opførtes mere forsigtigt og langsomt af kendte og gennem Aarene prøvede Materialer og Haandværksfærdigheder.

Men med alt det nye og dets større stigende Vanskeligheder maa der saa tages fat til Ophjælpning af Skønhedssansen og et værdigere Byggeri; Tiden er sikkerlig inde hertil, og vore økonomiske Forhold skønnes ikke at være hindrende, saa meget mere som det ikke altid behøver at være dyrere at bygge smukt i Modsætning til grimt.

Hvorledes skal vi saa søge at afhjælpe de nye Tilstande og komme frem til noget bedre?

Bygherrerne Landet over har hidindtil haft og vil fremdeles faa Hovedindflydelsen paa vort Byggeri; vi maa derfor virke i det størst mulige Omfang indenfor Befolkningen. Men allernærmest ligger det os at virke indenfor de tekniske Skoler og vore Haandværkerforeninger, og Virkemaaden skønner jeg at være godt tilrettelagt ved den Anvisning, der er givet af P. V. J. Klint m. fl. (Klints Anvisninger staar i »Architekten« Nr. 1, 6. Oktober 1906). Der maa stadig holdes Foredrag paa Skolerne og i Foreningerne; der maa foretages Ekskursioner i By og paa Land, ligesom Foreningerne eg Skolerne maa subskribere paa vore gode danske Opmaalingstegninger med Tekster og købe de fortrinlige Værker, som allerede forefindes af vore gode, gamle Bygningstyper; Samlinger af Billeder med gode Bygningseksempler — ogsaa Modeksempler — vil være meget belærende, og dernæst skulde der ikke afholdes nogen Udstilling her i Landet, uden at der paa den fandtes Modeller eller Tegninger til gode Bygninger.

Der er fra anden Side allerede paabegyndt ret betydelige Arbejder til Bedring af Byggeriet; der er, foruden hvad der er skrevet, dannet Foreninger, Kommissioner og Kontor for gratis Tegnehjælp; der har været afholdt Tegningskonkurrence til Husmandsboliger, og nu tegnes der Skolebygningstyper og saaledes andet mere i forskellige Retninger, derunder Henvendelse til Højskolerne, som jeg anser for meget heldigt; kun forundrer det mig meget, at man ikke før har søgt Haandværkerforeningerne og saa i Forening er taget ud til Befolkningen paa alle de Steder, hvor denne er at faa i Tale. Da dette ikke er sket,

maa vi søge de andre Kredse og fortælle dem, at vi vil være med og har naturlige Krav paa at komme med. Men selv om det nu er saaledes, og fremdeles i adskillige Slægtled vil vedblive at være saaledes, at hvor Haandværkeren opfører Snese af Huse, opfører Architekten i Sammenligning hermed kun et Hus, saa maa vi dog lade vore talentfulde Architekter være vore Anførere og Vejledere. Jeg ved godt, at adskillige Haandværkere ikke ynder Architekter, fordi der blandt disse har været dem, der har talt for meget om, at de havde deres Papirer i Orden, og syntes at tilkendegive, at dette for dem var det vigtigste saavelsom adskilligt mere, som jeg ikke vil omtale; men lad Dem da endelig ikke afskrække af de faa, der endnu savner den rette Modenhed og Menneskeforstaaelse; det har vi desværre ogsaa i vore Kredse. Jeg anbefaler Architekterne som vore Førere i denne Sag, thi heldigvis er det saaledes, at vi her i Landet har en Stab af saa talentfulde Architekter, at deres Bygningsværker virkelig gør vort Fædreland Ære; lad os søge Samarbejde med disse; thi Kunst og Haandværk maa aldrig skilles ad her i Landet.

Lad os dernæst slutte Kreds om vort Haandværks og vor Industris eneste og fortrinlige Fører »Fællesrepræsentationen« og bede dennes Bestyrelse om paa bedste Maade at søge Samarbejdet imellem Architekterne og Haandværkerne gennemført i denne vigtige Sag, thi jeg gentager, Kunst og Haandværk maa aldrig skilles — det har de store Mestre hævdet, og lad os være enige om at hævde det samme. Da opnaas det bedste.«

BREV FRA AMERIKA.

Fra Hr. Jonas von Rosen, der er bosat i Oakland, Californien, og arbejder der som Architekt-Ingeniør, har vi modtaget følgende Brev:

I Følge Deres Opfordring om at sende nogle Oplysninger angaaende de øjeblikkelige Chancer for unge Architekter her i U. S. A. beder jeg Dem, Hr. Redaktør, optage følgende:

Den hjemlige Pengekrise og derved opstaaede Standsning i Bygningsfaget, som har tvunget saa mange unge Architekter til Lediggang, har sikkert sin Oprindelse i De forenede Stater, og den herværende Krise er endnu ikke overstaaet. Her opstaar som oftest i det Aar, der gaar forud for et Præsidentvalg, en almindelig Standsning i al Forretning og stor Pengeknaphed; dette er Tilfældet i Øjeblikket, da der skal vælges en ny Præsident til Efteraaret. De derved opstaaede urolige politiske Forhold, samt andre dermed sammenfaldende Aarsager, har allerede i lang Tid lagt sin lammende Haand paa al Virksomhed, følgelig ogsaa paa Bygningsfaget; Folk er bange for at anbringe deres Penge i ny Foretagender, før de ser, til hvilken Side Læsset hælder, det vil sige: hvem der bliver valgt.

Naar den ny Præsident er valgt, og Publikums Tillid til Bankerne er genoprettet, saa vil De forenede Stater, hvis den offentlige Mening holder Stik, opleve en Periode saa fuld af Virksomhed og Lykke, som aldrig før; og det

vil navnlig gælde for de vestlige Stater, da Centret for Virksomhed i de sidste Par Aar er flyttet et godt Stykke Vest paa, over mod Pacifickysten.

Der viser sig allerede Tegn, som tyder paa bedre Tider, navnlig her i Vesten, men for Øjeblikket er Chancerne ikke gode for nogen som helst, altsaa heller ikke for Architekter.

En ung Mand, der er Architekt og Ingeniør, har de bedste Udsigter til at klare sig; med Ingeniør mener jeg, at han maa være i Stand til at tegne og beregne Staalkonstruktioner, »Reinforced Concrete« (armeret Beton), samt have grundigt Kendskab til Varmeanlæg, Ventilation, Elevatorer etc.

I Byerne forlanges det altid af en Tegner, at han har Kendskab og Erfaring til disse Æmner, da det kun er de store Architektfirmaer, der tegner de større Bygningsanlæg og saaledes har Raad til at anvende Tegnere, de mindre Architekter udfører største Delen af deres Tegninger og Beregninger selv.

Dekorativ Architektur og Kunst er dog sikkert et Felt, hvor en ung Architekt kan faa Lejlighed til at anvende sine Ævner, da der er saa mange forskellige Grene, hvor han kan anvendes, f. Eks. i Skibsbygning, den indre Dekorering af Jernbanevogne, Møbelfabrikation etc.

I de vestlige Stater og de mindre Byer opføres Beboelseshusene oftest af Træ, og disse Steder byder derfor en »ny« Mand det bedste Felt; men da Træ bliver dyrere Aar for Aar, og Byggelovene skærper Bestemmelserne angaaende dets Anvendelse, er det kun et Tidsspørgsmaal, hvorlænge den Byggemetode varer.

Her patenteres hver Dag ny Bygningskonstruktioner, dels brandsikre, dels besparende, og de nu anvendte Konstruktioner afviger meget fra de hjemlige. Da »Reinforced Concrete« benyttes i større og større Udstrækning, er det næsten en Betingelse for at faa en god Ansættelse, at have Kendskab dertil.

San Francisco er nu sikkert efter Jordskælvet og Branden et af de bedste Eksempler paa amerikansk Architektur og Byggemaade og har i de sidste Par Aar været Architekternes Eldorado; men »ils sont passés ces jours des fêtes«, nu er det ikke bedre der end i andre Byer, da Byen vrimler af Architekter fra hele U. S., der slaas om at skumme Fløden. Halvdelen af Byen ligger ganske vist endnu i Ruiner, men da Folk ingen Penge har, vil det tage lang Tid før alt er genopbygget; det er dog beundringsværdigt, hvad der er udrettet i den korte Tid, den ene Gade har rejst sig efter den anden med »Scyscrapers« paa ti til tyve Etager, alle opførte af Staal eller »Reinforced Concrete«, mange beklædte med Terrakotta.

Derfor har en Mand, der ikke er for ensidig, ikke for meget »Kunstner«, hellere mere af en Ingeniør, de bedste Chancer. Forholdene er ret usikre for unge — især fremmede — Tegnere; thi faar en Architekt et større Arbejde, saa ansætter han straks mange Tegnere, men han afskediger dem ofte lige saa hurtigt uden lang Opsigelse.

En af Hovedbetingelserne for hurtig Succes er et *grundigt Kendskab til det engelske Sprog*, da en Mand, der taler »broken English« og saaledes røber »Udlændingen« og dermed, at han er en »ny« Mand, ikke er anset. Udsigterne for en Nyankommen til at kunne begynde selvstændig er kun smaa i de fleste Stater og Byer, da der oftest forlanges lokal Eksamen eller i hvert Fald »the Board of

Architects« Godkendelse; dette Raad er i Regelen ret strengt, da de ikke ønsker for mange Architekter i deres respektive Distrikter. I alle Stater findes der desuden udmærkede Læreanstalter og Akademier for Architekter, og disse besøges mere og mere, da Folk faar Øjnene op for Nødvendigheden af en rationel Uddannelse. Architekthonorarerne er gode, og mangen en Architekt er endog velhavende, men Tegnerens Løn staar ikke i Forhold dertil, da alt er meget dyrt, især i Vesten.

Til Slut vil jeg endnu pointere, *at Tilstandene for Øjeblikket* er daarlige her i U. S., og at en Mand med nogle af de ovenanførte Egenskaber har de bedste Chancer; har han Lyst til at »prøve sig frem« i nogen Tid, kan han høste rigt Udbytte ved et Ophold her, men jeg raader dog til at vente endnu nogen Tid.

Med Tak for Optagelsen forbliver jeg, Hr. Redaktør,

Deres forbundne

JONAS VON ROSEN.

Oakland, Cal., den 17. Juli 1908.

FORSKELLIGT.

»Tegnehjælpen«. Kultusministeriet har under 24. f. M. meddelt Akademisk Architektforening, at det, i Anledning af en forestaaende Bebyggelse af den udstykkede Frederiks Præstegaard paa Alheden, har henstillet til Stiftsøvrigheden at henlede Købernes Opmærksomhed paa, at de bør søge Vejledning hos »Tegnehjælpen« for at faa »en saa hensigtsmæssig og tilfredsstillende samt i æstetisk Henseende saa tiltalende Bebyggelse som muligt«.

Byggeriet paa Landet i Norge. Kristiania Architektforening har fulgt det Eksempel, der er givet ved A. A.'s Tegnehjælp, idet den if. »Teknisk Ugeblad« har besluttet at oprette et »Byggeraad«, hvis Formaal skal være, at yde faglig Assistance ved Opførelsen af Huse paa Landet for Husmænd, Smaabrugere og Arbejdere enten helt gratis eller for et ringe Honorar. Byggeraadet vil »særligt arbejde for økonomiske, hygiejniske og praktiske Byggeplaner, afpassede efter de stedlige Forhold, et enkelt og godt Ydre samt en haandværksmæssig Udførelse«, — altsaa et Program ganske som »Tegnehjælpens«.

»Sund By at bygge.« Under denne Titel har Kredslæge, Dr. med. POUL HERTZ, som Særtryk af »Maanedsskrift for Sundhedspleje«, udsendt en Piece, der indeholder en ret skarp Kritik af det nye Byggelovforslag. Dr. Hertz mener, at Forslaget vil indføre en Del kloge og nødvendige Reformer, men at der langtfra er taget de Hensyn til Hygiejnen, der burde tages. »Respekten for de økonomiske Interesser synes absolut at have været større end for Hygiejnens Krav«, siger Forf., og vistnok med Rette.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. Telf. 4525.
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING

KJØBENHAVN
DEN 19. SEPTEMBER 1908
10. AARGANG № 51

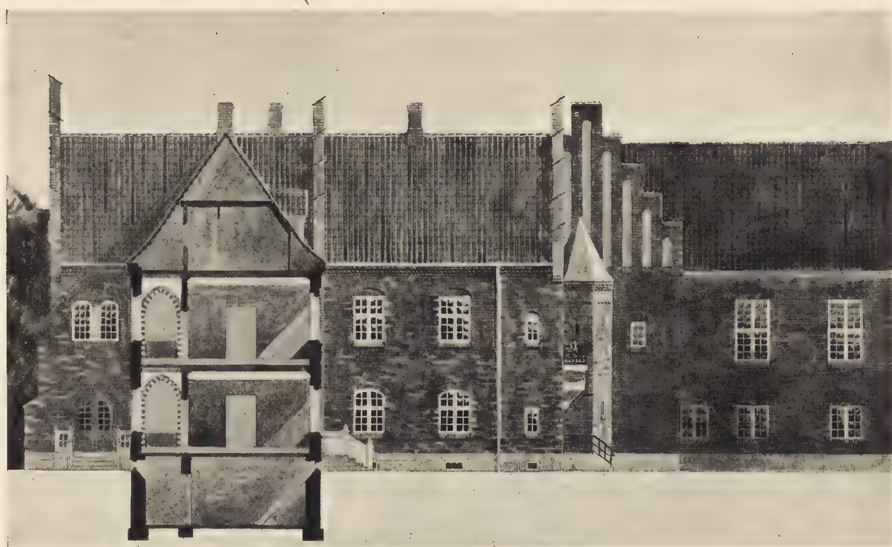
TILBYGNING TIL ROESKILDE ADELIGE JOMFRUKLOSTER.

ARCHITEKT JENS INGWERSEN.

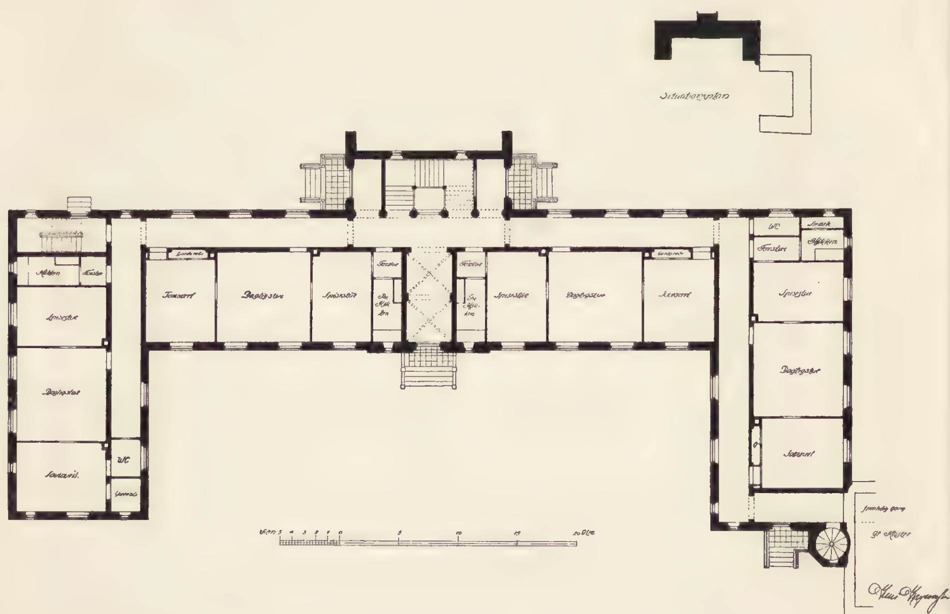
Paa den her afbildede Bygnings Plads laa indtil Midsommer 1906 en gammel rødkalket, teglhængt Bindingsværkslænge, et Stokværk høj, overgroet med Slyngroser og Vin. Den gamle Bygning var i al sin Simpelhed — uden Fordringer om egentlig Architektur — *saa* stemningsfuld smuk ved sine Farver og Forhold og ved dette ubestemmelige, som gør, at en Bygning »fortæller« og taler til vort Hjærte, ved dette »noget«, som kun Tiden kan give, at det næsten var mig, som noget levende skulde fjernes, da dens Fald blev bestemt.

Bindingsværkslængen var ikke sammenbygget med det gamle Kloster, og Damerne maatte saaledes stadig gaa over aaben Gaard, for at komme til Spisestuen, Riddersalen og Kirken, som alle er beliggende i den egentlige Klosterbygning; den indeholdt 4 — ikke overvættes sunde — Boliger. Der tiltrængtes

TILBYGNING TIL
ROESKILDE ADELIGE JOMFRUKLOSTER.

yderligere 4 nye, og da der ikke kunde blive Tale om en Istandsættelse med Tilbygning — dertil var Bygningen for medtagen af Tid og Vejr —, besluttede Patronatet sig til Opførelsen af en Nybygning og overdrog mig denne smukke Opgave.

TILBYGNING TIL
ROESKILDE ADELIGE JOMFRUKLOSTER.

Jeg modtog den, men var mig mit Ansvar herved bevidst, og min fornemste Opgave maatte derfor blive et *Forsøg* paa at skabe *noget* af den Stemning, der hviler over den gamle Klostergaard, med hvilken Nybygningen skulde sammenbygges.

TILBYGNING TIL
ROESKILDE ADELIGE JOMFRUKLOSTER.

Tilbygningens Plads var af Hensyn til Parken og de øvrige Omgivelser nogenlunde givet; men da den, som alt nævnt, skulde indeholde 8 Dameboliger — hver bestaaende af 3 Stuer med Forstue og et lille Thekøkken —, vilde dens Grundflade blive større end det gamle Klosters, hvorfor det gjaldt om at trække Nybygningens Hovedfløj saa langt tilbage, at ikke den gamle Bygning trykkedes; den ønskedes endelig indrettet saaledes, at der med Tiden *kunde* tilbygges yderligere 2 Boliger; derved fremkom de to Loggiaer paa Siderne

af Hovedtrappen, idet den fremtidige Tilbygning er tænkt mod Nord i Forlængelse af Trappeudbygningen. Den ene Loggia danner da Tilgang til Boligerne — én i underste, én i øverste Etage.

TILBYGNING TIL
ROESKILDE ADELIGE JOMFRUKLOSTER.

Bygningen er opført af Munkesten fra Ladby Teglværk, med kløvet Sokkel og udvendige Trapper af Granit. Tagene er dækkede med røde Tegl, det lille Trappetaarn ved Sammenbygningen med Kobber.

Tagetagen indeholder 8 Jomfrukamre, et Gæsteværelse, Pulterkamre og Tørrelofter; i Kælderen er der indrettet en stor Badstue med Paaklædningsrum samt Brændselsrum m. m. for alle Boligerne. Boligerne, som udelukkende har Vin-

duer mod Syd, Øst og Vest, er udstyrede saaledes, at de ikke udkræver nogen bestemt »Stil« af de Møbler, de skal afgive Plads til.

Gangene — som oprindelig var tænkt 4 Alen brede — er derimod søgt gennemførte i Bygningens Stil. For at bøde noget paa den store Længde, er de delte ved Spidsbuer, murede af Kridt- og Munkesten; Væggene er indtil Brystningshøjde teglrøde, derover hvidtede, — om Vinduerne og i Lysningerne simple Kalkfarvefriser, Lofterne er med bejtsede Bjælker og Indskud, hvorpaa flade Lister med stærkt farvede Borter; — alle Døre mod Gangene er blaalazerede paa Sølvgrund.

Der er indlagt elektrisk Lys i hele Bygningen, og denne er forsynet med 10 Stk. Vandklosetter — ét til hver Bolig og to i Tagetagen.

TILBYGNING TIL
ROESKILDE ADELIGE JOMFRUKLOSTER.

Landskabsgartner Edv. Glæsel har tegnet og forestaaet Parkens og Gaardspladsens Omdannelse. Vald. Jepsen har som Konduktør været bosat i Roeskilde og ledet Bygningens Opførelse.

Udmærket Hjælp har jeg ligeledes haft af følgende Haandværkere og Firmaer, som var beskæftigede ved Arbejdet: Murermester Schledermann, Tømrermester Weber, Smedemester Winckelmann (Smedearbejdet, Blikkenslagerarbejdet og Faldrørsarbejderne), alle af Roeskilde; Hans & Jørgen Larsen (Stenhuggerarbejdet), Snedkermester Lars Jørgensen, Malermester Møllmann & Co., Otzen & Thorstenson (elektriske Anlæg), Hans Chr. Berg (Kridtsten og Stukarbejde), alle af Kjøbenhavn. Fritzsche og Magasin du Nord har leveret Lyslegemer og Tæppeløbere, Lund & Lawerentz Badeindretning og Vandklosetter.

Jens Ingwersen.

BYGGELOV OG BYGNINGSKUNST.

EN SAMMENLIGNING MELLEM BYGGELOVENE I BERLIN, LONDON, PARIS, ROM OG WIEN.

Foredrag holdt af Professor, dipl. Architekt KARL MAYREDER ved den 8de internationale Architektkongres i Wien i Maj 1908 og med Forfatterens Tilladelse oversat for »Architekten« ved Stadsarchitekt WRIGHT.

Da det formentlig kan have Interesse at se, hvorledes der i det foreliggende Forslag til en ny Byggelov for Kjøbenhavn ogsaa har været tænkt paa de i Foredraget omhandlede Forhold, har Red. i Fodnoter anført de paagældende Parallelbestemmelser i Lovforslaget.

Mellem Byggelovgivning og Bygningskunst var der oprindelig ingensomhelst Sammenhæng. Thi Byggelovene skylder fortrinsvis Overvejelser af teknisk og hygiejnisk Natur deres Opstaaen og indeholdt derfor indtil for kort Tid siden næsten udelukkende Forskrifter til Sikring for dem, som færdedes udenfor og inde i Bygningen, Forskrifter, som skulde tjene til at bevare Bygningen, Hensyn til Beboernes Sundhed og endelig Beskyttelse under Ildsvaade. Men allerede for lang Tid siden er man kommen til Erkendelse af, at Byggelovene — udarbejdede i Sammenhæng med Bebyggelsesplaner — ogsaa bør have en betydelig Indflydelse i kunstnerisk Henseende under Hensyn til de paagældende Beboeres økonomiske og sociale Forhold. De nuværende Byggelove sætter i første Linie en Grænse for Byggespekulanternes alt for store Udnyttelse af Byggegrunden ved Opførelsen af deres Lejekaserner, de sætter den Grænse, som sikrer Sundhed og Sikkerhed for den Enkelte saa vel som for Samfundet. Men fordi de navnlig er udarbejdede med de store Lejekaserner for Øje, indeholder de en Mængde Bestemmelser, som virker unødig hæmmende, naar Talen bliver om Enkeltmandsboliger og derved næsten opfordrer til Opførelse af Etagehuse. De moderne Stadsdele med deres chablonagtige Udseende afgiver det bedste Bevis paa, hvorledes disse skematiske Forskrifter i Sammenhæng med skematiske Bebyggelsesplaner tjener til at hindre alt, hvad der hedder kunstnerisk Ynde og Afveksling.

Ved at udlægge nogle Bydele hovedsagentlig til Villabebyggelse ogsaa i hine Stæder i Mellemeuropa, hvor Lejehuset var bleven den herskende Type, opnaaede Enkeltmandsboligen omsider at gøre sig saa meget gældende, at den tiltvang sig særlige Paragrafer. Herved opstod efterhaanden en hel Nuancering af Byggebestemmelser med strænge tekniske Bestemmelser for de store Etagehuse og lettere Bestemmelser for Boliger med een eller faa Familier. Parallelt med denne Nuancering efter Bygningernes Art udviklede der sig en Nuancering med Henblik paa, hvilke Bydele der var under Bebyggelse, saaledes at der i de tæt sammenbyggede ældre Stadsdele, under Hensyn til nedarvede Rettigheder, blev givet Tilladelse til større Udnyttelse af Grunden baade i Højde og Bredde end i de ydre sparsomt eller endnu slet ikke bebyggede Stadsdele, hvor der paa denne Maade, ved ringere Udnyttelse af de paagældende Grunde, kunde opnaaes sundere Forhold. Samtidig blev Anlæg af generende Fabriksvirksomhed saa vidt muligt vanskeliggjort eller helt forbudt mellem Beboelseshuse og henvist til dertil egnede Enemærker.

Ved Opstillelsen af denne saakaldte Zonebebyggelse var det første Skridt gjort til at bryde Chablonbyggeriet og gamle hæmmende Paragraffers Tvang. Men ogsaa kun det første Skridt. Thi man nøjedes foreløbig med at opstille en Mængde forskellige Bestemmelser angaaende Bygningshøjder og Etageantal, Afstanden mellem de enkelte Huse i Villakvarterer o. s. v., hvorved der opstod en ny Chablonisering, denne Gang efter hver paagældende Landsdel. Heri kunde kun skaffes Forandring ved at foreskrive Forholdstal, saa at til Eks. Bygningshøjderne blev gjort afhængige af Gadebredderne, Gaardenes Størrelse af Bygningernes Højde o. s. v., kort sagt, hele Bygningens Højde blev bestemt ved Lysindfaldsvinkelen. Først paa denne Maade kan Hygiejnens Fordringer paa rationel Vis fyldestgøres og samtidig opnaaes der større Afveksling for Øjet.

I økonomisk Henseende paalagde Zonebebyggelsen mangen Gang en ret besværlig Tvang og navnlig saadanne Steder, hvor der var foretaget for faa Zone-Nuancer, eller hvor Zonerne ikke var tilstrækkelig omhyggeligt afgrænsede, saa at de kom de praktiske Krav paa tværs. Navnlig har der i den senere Tid rejst sig en ret stærk Bevægelse mod al for stor Anvendelse af den saakaldte aabne Bebyggelse i de ydre Bydele, en Bebyggelsesart, som man længe ansaa for at være den eneste Form for virkelig sunde Boliger. Kostbarheden ved denne »aabne Bebyggelse« ɔ: en Bygning, fritstaaende til alle Sider, det store ubebyggede Areal, som den gør Fordring paa, og den deraf flydende Vanskeliggørelse af Forretningstrafikken og meget andet, henviser denne Bebyggelsesmaade hovedsagentlig til de mere Velhavendes Bydele. Man kom til Erkendelse af, at ogsaa for de mindre Bemidlede, der maatte søge deres Bolig i »sluttet Bebyggelse«, maatte der sørges for tilstrækkelig ubebygget Areal og Rummelighed, saa at Bebyggelsesforholdene var hygiejnisk uangribelige, idet der blev draget Omsorg for, at der i »Blokkene« var tilstrækkelig store sammenhængende Gaarde og Haveanlæg. Det bedste Middel til at holde det Indre af en Blok frit, bestaar som bekendt i at kræve en saakaldt tilbagetrukken Bygningslinie.

Spredt imellem aaben og sluttet Bebyggelse kan planlægges Arealer med alle andre Bygningsgrupper. Saaledes paakræver saavel økonomiske Hensyn som den herskende Monotoni i store Bydele en videre Udformning, der ikke alene kan komme Stadens Udseende til Gode, men tillige vilde være fremmende for den individuelle Udsmykning af den enkelte Bygning.

Byggelovenes og Bebyggelsesplanernes Udvikling ligger derfor væsentlig i en bestandig mere omhyggelig Tilpasning efter den mangeartede sociale, økonomiske, hygiejniske og stedlige Trang hos de enkelte Kommuner og en bestandig mere omfattende Differencering i de foreskrevne Bestemmelser. En saadan Differencering vilde ikke alene mildne de uundgaaelige Ulemper ved at alt for mange Mennesker lever op ad hinanden, men tillige aabne ny Muligheder for afvekslende og kunstnerisk Udsmykning.

En direkte kunstnerisk Indflydelse er Kommunerne i Besiddelse af, idet det er dem, der er Herre over Bebyggelsesplanerne. Thi gennem disse kan og skal der drages Omsorg for den kunstneriske Rumvirkning ved ny Gader og Pladser saavel som for en tiltalende og virkningsfuld Fordeling og Anbringelse af offentlige Bygninger, Mindesmærker og Haver. Ligeledes maa det være Byggelovenes Sag at forhindre saadanne Nybygninger, der paa paafaldende Vis vil skæmme

Stadsbilledet og beskytte allerede eksisterende, kunstnerisk værdifulde og dygtige Bygningsværker mod Ødelæggelse, Ombygning og skæmmende Naboskab. Den forpligtende Følelse: saa vidt muligt at bevare ikke alene vore gamle Bygninger, men, hvor det blot er muligt, tillige den ejendommelige Karakter i gamle Bydele, Stæder og Landskaber, har i den nyere Tid bestandig vundet videre frem.

Naar man efter disse Overvejelser anerkender den Indflydelse, der tilkommer Byggelovene saavel paa den enkelte Bygnings som paa det samlede Stadsbilledes kunstneriske Tilsyneladelse og paa den anden Side betragter de store Staters Hovedstæder som Repræsentanter for den herskende Kultur, idet deres Lys- og Skyggesider afspejler denne i kæmpemæssig Maalestok, saa ligger den Tanke nær at anstille en Sammenligning mellem nogle af disse Verdensstæders Byggelove. Jeg paatog mig derfor gerne efter Ønske af den forberedende Komité for den 8de internationale Architektkongres den Opgave: fra en Architekts Standpunkt at sammenligne Byggelovene i Berlin og London, Paris, Rom og Wien. Umuligheden af med saa kort Frist at undersøge alle stedlige Forhold i de nævnte Byer gør, at denne Studie kun kan have Betydning som et første Forsøg, som gennem en tilsluttende Diskussion kunde faa nogle af sine mulige Fejltagelser rettede og Huller stoppede.

Til Brug for denne Sammenstilling kan vi ikke nøjes med selve Staden Berlin og dens Byggeforordning af 1897, men maa ogsaa tage dens Forstæder med i Betragtning, da de danner en ideel Enhed med Hovedstaden og i de sidste Aartier har udviklet sig i en saa uhyre Grad, at deres Byggelov gentagende har maattet omarbejdes. Den sidste Byggeforordning for Berlins Forstæder stammer fra forrige Aar og er saaledes den nyeste af alle nu gældende Byggelove.

London-Building Acts er fra 1894 og blev revideret i 1898 og 1905.

I Paris gælder som bekendt i Stedet for en ensartet Byggelov en Række af Dekreter og Forordninger, som til Dels gaar tilbage helt op i det 17de Aarhundrede, og af hvilke de vigtigste for os ved denne Lejlighed er: »Règlement sur les hauteurs et les sailles des batiments« af 1902 og »Règlement sanitaire«, af 1904.

Byerne Rom og Wien har af henholdsvis 1887 og 1883 de mest forældede og reformtrængende Byggelove. Men Wiens Byggelov fik i Aaret 1890 et værdifuldt Supplement, som indførte Zonebebyggelse, og saavel i Rom som i Wien foreligger allerede i Aar og Dag Udkast til ny Byggelove, som kun venter paa Approbation. Da disse Udkast indeholder en Del Nyt, medtager jeg dem i de her opstillede Sammenligninger. Men foruden disse Byers allerede gældende Byggelove og de foreliggende ny Udkast maa vi ogsaa lægge Mærke til saadanne Statens Love, der er bestemt til at virke supplerende paa de første. Saaledes med Hensyn til Berlin den preussiske »Fluchtliniengesetz« af Aaret 1875 og den først forrige Aar udkomne Lov mod Skamfering af ejendommelige Landsbyer eller i landskabelig Henseende fremragende Egne samt Mindesmærker. Særlige Beskyttelseslove for Mindesmærker har England siden 1882 og Frankrig og Italien siden 1887, medens Østrig endnu kun har Udkast til slige Love — stadfæstet er de endnu ikke.

Mellem disse Stadsbyggelove og Rigslove kan der opstilles Sammenligninger efter følgende Synspunkter:

I. En Sammenligning af Forskrifterne for Bebyggelsesplanen, d. v. s. en Undersøgelse af, hvorvidt de enkelte Kommunalbestyrelser har Ret eller Pligt til at opstille en Bebyggelsesplan, og hvorvidt der i denne er tænkt paa Zoneinddeling og bestemte Gadebredder.

II. En Sammenligning mellem Dimensionerne af Beboelseshusene — Fabrikker regnes ikke med — og disses Højde og Etageantal, Façadernes Fremspring, Tagets Form og endelig Gaardens Areal.

III. En Sammenligning mellem tilladte Etagedimensioner og Forskrifter om, hvorledes Beboelseshusene skal benyttes. Herunder hører Beboelsesrummenes Højde og Fladerum saavel som lysgivende Vinduesaabninger, endvidere Tilladeligheden af Kælder og Tagbeboelse.

IV. En Sammenligning med Hensyn til Tilstedeligheden af at anvende Træ som Hovedæmne ved de vigtigste Trapper og Gesimser samt Bindingsværk i Stedet for Mur.

V. En Sammenligning mellem Bestemmelser, som har Byens Skønhed, Ejendommelighed og Historie for Øje; og endelig

VI. Sammmenligning mellem Bestemmelser med Hensyn til Architektens Ansvarlighed ved Opførelsen af Nybygninger og Bygningsforandringer.

I. BEBYGGELSESPLAN.

1. Opstilling af Planer.

Byerne Berlin og Rom har Ret, Staden Wien har Pligt til at udkaste en samlet Bebyggelsesplan. I Berlin kræver Fastsættelsen af ny og Ændring af bestaaende Bebyggelsesplaner kongelig Approbation. I Rom saavel som i enhver italiensk By paa mere end 10,000 Indbyggere har Borgerrepræsentationen Ret til at udkaste en Reguleringsplan, som, hvis den opnaar Approbation hos Regeringen og Ministeriet for offentlige Arbejder, besidder Gyldighed i 25 Aar.*)

Kommunalbestyrelsen i Wien er saavel efter den bestaaende Byggelov som efter det ny Udkast fuldstændig selvraadende, og heller ikke senere Appel kan fremtvinge Forandringer i vedtagne Planer.

I London har den Afdeling af County Council, hvorunder Byggeloven henhører, ikke Kompetence til at foreslaa en Bebyggelsesplan undtagen selvfølgelig for de Arealer, som the County Council selv indkøber og udparcellerer. Grund-

---

*) Byggelovforslag § 10. For hele Byen udarbejder Magistraten en Hovedretningsplan for Gader, der efter dens Skøn maa betragtes som vigtige Hovedfærdselsled, og derefter udarbejdes, efterhaanden som dertil findes Trang, af Magistraten mere detaljerede Retningsplaner for Gader i Byens enkelte Dele.

I § 11 bestemmes endvidere, at Retningsplaner for Gader ogsaa kan udarbejdes af private, naar der ikke foreligger autoriserede Planer, og at de skal godkendes af Magistraten.

ejerne approberer selv Byggelinierne, og disse approberes af the Council. The Councils Kendelse kan indankes for en Appellationsdomstol. I allerede eksisterende Gader bliver almindeligvis simpelthen enhver Nybygning stukket ud saa langt fra Gadens Midtlinie, som den foreskrevne normale Gadebredde fordrer det.

Byen Paris har efter nogle resultatløse Forsøg i Aaret 1823 givet Afkald paa Opstilling af en samlet Bebyggelsesplan. De enkelte Stadsdeles Regulering — disses Storslaaethed og Omfang er vel kendt — *foretages efter offentlig udskrevne Konkurrencer* — *godkendes paa Grundlag af offentlige Enquêter*. Ogsaa her er den givne Kendelse inappelabel.

2. *Bygningsvis.*

En Zoneinddeling af Byerne med derefter afpassede Byggevedtægter er endnu ikke indført overalt. Hverken London, Paris eller Rom saalidt som Berlins indre By kender dertil. I Berlin kan i særlige Tilfælde foreskrives Anlæg af Forhaver, og Byggeloven fordrer kun i nogle særligt angivne Distrikter og Gader aaben Bebyggelse med Mellemhaver af en bestemt Minimumsbredde samtidig med absolut Udelukkelse af Fabriksbygninger og Pakhuse. I Paris bestaar for enkelte mindre Distrikter særlige Bestemmelser, i Kraft af hvilke Gader og Pladser er gennemført efter en bestemt Plan og med Enhed i Architekturen; endvidere er der vedtaget Forhaver i nogle Avenuer og aaben Bebyggelse i enkelte bestemt afgrænsede Distrikter.

En fast Zoneinddeling findes i Byggeloven for Berlins Forstæder og for Wien, for Roms Vedkommende findes Udkast til en Zoneinddeling.

De Distrikter, som sorterer under Berlins Forstadsbyggelov er inddelt i syv Klasser eller Zoner; i to af disse er sluttet Bebyggelse tilladt, i de øvrige fem forlanges aaben Bebyggelse med en Bygningsafstand af mindst 4—5 m og Façadelængde af indtil 30 m. Tvillinghuse, Bygningsgrupper og sluttede Rækker af Bygninger bliver undertiden under vedtagne Betingelser tilladt i Distrikter for aaben Bebyggelse. For Familieboliger gælder i alle Distrikter særlige, i høj Grad lettende og imødekommende Bestemmelser. I enkelte Distrikter er det forbudt at drive Erhverv, som kan virke forstyrrende. En Bestemmelse med Hensyn til Bagfaçaderne mangler.

Efter den bestaaende Wienerbyggelov kan Kommunalbestyrelsen i enkelte Distrikter bestemme, hvorvidt der skal bygges Boliger med sluttet Façade og Forhaver eller enkelt staaende Huse med eller uden Forhave, ligesom der kan foreskrives disse Bygninger større eller mindre Højde samt deres Etageantal. Paa Grundlag af denne Kompetence blev der udkastet en Bebyggelsesplan i fem Zoner, som hovedsalig skiller sig fra hinanden ved det tilladte Etageantal. I den fjerde Zone er overvejende aaben Bebyggelse foreskrevet; i den femte Zone begunstiges ligefrem Opførelsen af Fabrikker, dog er disse helt forbudt i de andre Zoner.

Efter et Udkast for en Bygningslov for Wien er den indre By inddelt i seks Byggezoner. De tre indre Zoner er bestemte for Boliger og Forretningslokaler, den fjerde Zone hovedsagentlig til Beboelse, den femte Zone til at fremme Forst- og Landbrug, den sjette Zone Handel og Industri. For de tre indre Zoner er der udelukkende vedtaget sluttet Bebyggelse, i de tre ydre i særlig

bestemte Gader halv sluttet og halv aaben Bebyggelse. Sammenhængende Gaarde og Haver i det Indre af et Bygningskompleks kan sikres ved Regler for Bagfaçaderne. Ved disse Bestemmelser slutter Udkastet for Wien sig til de bedste Forbilleder i Tyskland. Generende Fabriksanlæg er kun tilladt i to Byggezoner og forbudt i de andre.

Det ny Byggelovsudkast for Rom inddeler i Grunden kun Staden i to Hoveddele: en indre næsten helt bebygget Del og en ydre saa at sige helt ubebygget Del. Og mellem disse to Zoner skelnes kun ved Bestemmelser angaaende Bygningernes Højde og Gaardenes Areal. Herudover forbeholder Kommunalbestyrelsen sig Ret til paa en vis Maade at bestemme enkelte nyere vedtagne Distrikter som en Slags tredje Zone, hvor kun Villaer maa opføres, og ethvert industrielt Anlæg er forbudt. Selv om disse Bestemmelser ikke er helt fyldestgørende som Zonebebyggelse, saa betegner de dog et væsentligt Fremskridt fra den nuværende romerske Byggelov.*)

3. *Gadebredder.*

Byggelovene for Paris og Rom og det ny Udkast for Rom indeholder ingen Bestemmelser om Gadebredder, saa at disse helt er forbeholdt Reguleringsplanerne. For Berlin og Forstæder gælder en Del preussiske Regler, »Fluchtliniengesetz« af Aar 1876, efter hvilke Hovedfærdselsveje ikke maa anlægges under 30 m, tilstødende Færdselsveje ikke under 20 m og andre Gader ikke under 12 m. En ministeriel Kundgørelse af Aar 1906 løsner en Del disse Bestemmelser derhen, at særlig Gader udelukkende beregnet til Beboelse kan gaa den under de 12 m Bredde.

Londons Byggelov skelner mellem Gader med Vognfærdsel, og som ikke maa anlægges smallere end 12,20 m, og Gader, som kun befærdes af Fodgængere og kan anlægges i en Bredde af 6,10 m — Gader, der allerede er anlagt, skal efterhaanden udvides til disse Bredder. Der ydes ingen Erstatning for den Grund, som bliver at inddrage for at skaffe disse respektive Bredder. For en Gade af særlig Betydning kan paakræves en Bredde af 18,30 m, og for denne Bredde ud over den normale ydes der Grundejeren Erstatning. For Gader udover en Bredde af 18,30 m maa der foreligge en Parlamentsbeslutning.

Efter den gældende Byggelov i Wien maa ny Gader ikke anlægges smallere end 16 m. Sidegader kan nøjes med 12 m, naar de projekterede Huse ikke overstiger 15 m Højde eller indeholder mere end 3 Etager; i Gader med Forhaver er fastsat en Minimumsbredde af 10 m.

---

*) § 99. 1) Til en Retningsplan kan der knyttes Bestemmelser om, at Grundstykker, i hvis Grænser visse, paa Planen viste Gadelinier indgaar, skal bebygges paa særlig Maade.

4) De særlige Bebyggelsesarter, der kan foreskrives i Henhold hertil, er: A. Lav Bebyggelse, B. Bebyggelse med Forhave, C. Lav Bebyggelse med Forhave, D. Villabebyggelse, E. Fabriksbebyggelse.

I §§ 101—117 gives der videre Bestemmelser om disse forskellige Bebyggelsesarter samt om, hvorledes forskellige af Byggelovens Regler kan læmpes og modificeres derefter.

Udkastet til Wiens ny Byggelov betegner for saa vidt et Fremskridt, som det ikke opstiller en Gennemsnitsnorm for Gadebredder, men kun forlanger, at Hovedgader skal være 24—33 m, Sidegader uden Forhaver ikke under 10 m, og Gader med Forhaver ikke under 8 m.*) (Fortsættes.)

BØGER OG TIDSSKRIFTER.

G. H. Sandberg: »*Om villor och egnahemsbyggnader*«. Stockholm. Björck & Börjesson. Pris 1 Kr.

I den her foreliggende lille Bog fremsætter Forf., der er Architekt, en Række sunde og moderne Betragtninger over Villabyggeri, om Boligens Planlæggelse og Indretning, Udstyrelse og Møblering, Opvarmning m. m.

Der gives hertil en Række Billeder efter nogle hyggeligt udseende og nette Træhuse, som antagelig skyldes Forfatterens egne Tegninger.

FORSKELLIGT.

Foredrag om Bygningskunst. Fællesrepræsentationen for Haandværk og Industri, der leder og planlægger en Foredragsrække over hele Landet (ca. 300 Foredrag i Vinterhalvaaret), har ønsket at faa nogle Architekter til at holde Foredrag om Bygningskunst med Henblik paa Forholdene i Provinsbyerne og paa Landet. Architekterne Carl Brummer og Poul Holsøe har lovet at paatage sig dette samfundsnyttige og (i højere Forstand!) fortjenstfulde Hverv.

Ebonit er et nyt Tagdækningsmateriale, der er bragt i Handelen. Det er fremstillet af Cement og Asbest og synes ifølge Statsprøveanstaltens Undersøgelser at være modstandsdygtigt mod Frost og Vand og Ild og at have meget ringe Varmeledningsævne. Det er endvidere overordentlig let og dog stærkt, fremstilles i forskellige Farver (graalig, grønlig og rødlig) og synes efter alt at dømme at kunne blive anvendeligt i Rækken af vore Tagdækningsæmner.

---

*) § 7. Nye Gader skal i Reglen overalt have en Bredde af mindst 20 m; dog kan Kommunalbestyrelsen, hvor særlige Grunde taler derfor, tillade, at Bredden nedsættes indtil 16 m og, for saa vidt Gaden ligger i den gamle By, indtil 12,5 m. Ifølge § 107 kan Gadebredden paa de Grundstykker, der bebygges paa særlig Maade, indskrænkes til at være ved A. med højst 4 Beboelseslag 16, undtagelsesvis 14 m, og med 3 Beboelseslag 14 m, undtagelsesvis 12 m; ved B. 16 m, under visse Betingelser 14 m; ved C. 12 m, under visse Betingelser 10 og 8 m; og ved D. 12 m, undtagelsesvis 10 m.

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

ARCHITEKTEN
MEDDELELSER FRA
AKADEMISK ARCHI
TEKTFORENING ❦❦

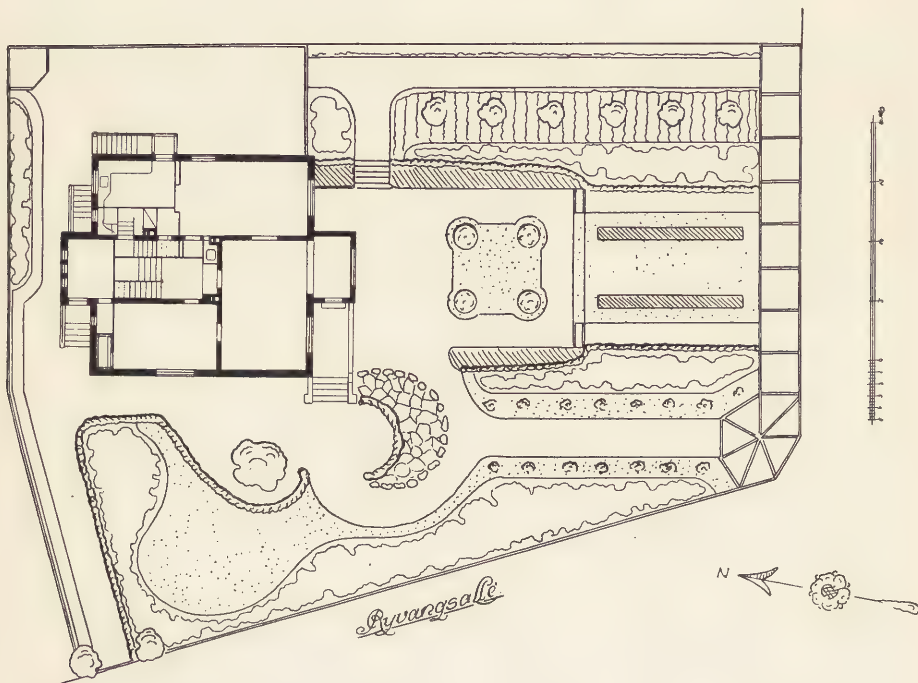
KJØBENHAVN
DEN 26. SEPTEMBER 1908
10. AARGANG № 52

VILLA I RYVANGEN. ARCHITEKT ANTON ROSEN.

VILLA I RYVANGEN.

Den her afbildede Villa blev bygget i Sommeren 1906 — for Direktør CHR. MAGNUSSEN — paa Hjørnegrunden ved Ryvangsallé og Svanemøllevej. Villaen er opført af alm. flammede Sten, grovt berappet og hvidkalket. 1ste Sal er Bindingsværk med 1 " indv. Kokolithbeklædning. Stolperne er behuggede og behandlede med Karbolin og Farve. Rækværket over Karnappen er beklædt med Spaan og Taget dækket med røde Tegl. I Kælderen findes — foruden de almindelige Kælderrum — en Havestue under Dagligstuen.

VILLA I RYVANGEN.

Murermester TH. LINDHARDT var Entreprenør. Tømrermester LUDVIG NIELSEN udførte Tømrerarbejdet, Snedkermestrene O. og CHR. OLSEN Snedkerarbejdet, PFAFF Malerarbejdet og KJØLSTAD Blikkenslagerarbejdet. Opførelsessummen var ca. 24.000 Kr.

ANTON ROSEN.

BYGGELOV OG BYGNINGSKUNST.

EN SAMMENLIGNING MELLEM BYGGELOVENE I BERLIN, LONDON, PARIS, ROM OG WIEN.

(Sluttet.)

II. HØJDE IMOD GADEN.

I alle de nævnte Byggelove, kun med Undtagelse af den for Wien er Bygningernes Højde gjort afhængig af Gadens Bredde, altsaa af Lysindfaldsvinkelen.

I de mere smalle Gader i den gamle By gøres den Indrømmelse, at Bygningernes Højde ikke behøver at sænkes under et vist givet Maal. I Berlin med Forstæder og i London — her rigtignok kun i de siden 1862 anlagte bredere Gader — gælder som Norm, at Forholdet mellem Gadens Bredde og Husets Højde er som 1 : 1, saa at Bygningens Højde altsaa ikke overstiger Gadens Bredde; i Rom gælder, aabenbart under Hensyn til Solens større Magt, Forholdet 1 : $1^1/_2$; i Paris tør en Bygning være 18 m høj. Disse Normer gælder overalt indtil en vis vedtagen Maximumshøjde, der i Berlins Forstæder er 15 betingelsesvis 18 m, i Paris 20 m, i Berlin 22 m, i Rom 24 m og i London 24,40 m. I Wien er overalt en Højde af 25 m tilladt, men denne Højde begrænses indirekte, idet Etageantallet er begrænset efter den Zone, der bygges i. Den paafaldende lave Højde — 20 m — i Paris finder sin Forklaring i, at der dér tillades flere Etager i Taget over Hovedgesimsen. Ogsaa i London tillades to Tagetager over en Façade af $24^1/_2$ m Højde.

Efter Byggelovsudkastet for Wien er den tilladte Façadehøjde i de tre indre Zoner ansat til $1^1/_2$, $1^1/_4$ og $1^1/_6$ af Gadens Bredde og i de tre ydre Zoner bestemt til at være lig Gadens Bredde.

En Forandring, vel værd at lægge Mærke til, er der gjort i Byggeloven for Berlins Forstæder, idet Enkeltmandshuse af alle Byggeklasser ikke mere har en fast Norm for deres Façadehøjde, men hver Kvadratmeter bebygget Fladerum giver Ret til gennemsnitlig det Kubikmaal Bygningsmasse. Saaledes bliver der i de forskellige Byggezoner for hver bebygget Kvadratmeter tilladt henholdsvis 9 m^3, 6 m^3, 4,5m^3 eller 3,6 m^3 Bygningsmasse. Derved er der under Overholdelse af de forlangte Natvagtafstande ydet en Mulighed for at bygge et højt Hus af ringe Fladeindhold eller et Hus af stort Areal, lutter Ting, der giver Architekten den største Frihed med Hensyn til Byggemassens Gruppering og Bygningens kunstneriske Udformning.*)

---

*) § 63. Ved en Bygnings Højde forstaas i denne Lov Højden til Oversiden af dens Loftsetages Gulv, saafremt intet andet nævnes.

Højden af en Forbygning udenfor en Linie, bestemt ved: Østre Gasværks Sydgrænse, Nyborggade, Strandvejen, Frihavnsbanen indtil dennes Sammenskæring med Nordbanen, denne Bane indtil Nørrebrogade, denne Gade til dens Skæring med Grænselinien for Gyldighedsomraadet ved nærværende Lovs Ikrafttræden af Bygningslov for Staden Kjøbenhavn af 12. April 1889, og herefter denne Grænselinie, maa ikke overstige Gadebredden udfor Midten af Bygningens Façade, og ikke være større end 16 m, dersom der indrettes Beboelsesrum (§ 84) i Bygningens Loftsetage, og ikke større end 19 m, saafremt dette ikke er Tilfældet.

Højden af en Forbygning indenfor nævnte Linie maa ikke overstige fem Fjerdedele af Gadebredden udfor Midten af Bygningens Façade, og ikke være større end 16,8 m, dersom der indrettes Beboelsesrum i Bygningens Loftsetage, og ikke større end 19,2 m, saafremt dette ikke er Tilfældet.

Ingen Bygning udenfor den nævnte Linie maa have flere end 4 Etager mellem dens Stueetages og dens Loftsetages Gulv eller flere end ialt 5 Beboelseslag, og ingen Bygning indenfor nævnte Linie maa have flere end 5 Etager mellem dens Stueetages og dens Loftsetages Gulv eller flere end ialt 6 Beboelseslag.

Ved Beboelseslag forstaas i denne Lov enhver Etage (Kælder- og Lofts-Etage medregnede), hvori der findes Beboelsesrum.

2. *Etageantal.*

Med Hensyn til Etageantal kan vi skelne mellem to principielt forskellige Standpunkter: Byggelovene i London, Paris og Rom indeholder slet ingen Bestemmelser angaaende Etagernes Antal, dette er givet simpelthen gennem Façadehøjden og den forlangte Højde i Værelserne i det enkelte Beboelseslag. I de andre Byggelove er Antallet paa Etagerne reguleret. I Berlin er fem tilladt, men den øverste maa kun være 18 m over Gadens Plan. I Byggelovene for Berlins Forstæder og for Wien er det tilladte Etageantal i de forskellige Zoner sat fra to til fire og det sidste Sted fra tre til seks Etager, efter Wiens ny Byggelovsudkast fra to til seks Etager. Det højst tilladte Beboelseslag over Terrænhøjde begrænses af 20 m efter Byggeloven, efter Udkastet vil det blive 21 m, Maalet taget paa Midten af Façaden.

3. *Udbygninger paa Façaden.*

Med Hensyn til Udbygninger paa Façaden indskrænker de nævnte Byggelove, med Undtagelse af den for Wien, sig til Forskrifter, der angaar det tilladte Maal paa Fremspring som Karnapper, Balkoner og Udhængsskabe afpasset efter Gaders ellers Forhavers Bredde; Forskrifter betræffende den samme Længde af disse Fremspring i hver Etage som en aliquot Del af selve Façadens Længde og endelig Forskrifter angaaende en Minimumshøjde over Fortovet af Balkoner og Karnapper og disses mindste Afstand fra Naboen. Den mest nøjeregnende paa dette Omraade er Byggeloven i Wien og desværre ogsaa det ny Udkast ved en utallig Masse Maal for Sokkelens Fremspring, Døres og Vinduers Indramning, Prydpuds og Gesims. Disse mange Maal er ligesaa hæmmende for Architekten, der udarbejder Tegningen, som vanskelige at kontrollere for Autoriteterne.

Interessantest og finest nuanceret paa dette Omraade er den ny Byggelov for Paris. Denne skelner mellem dekorative fremspringende Dele, som er et Led af selve Bygningen, saasom: Karnapper, Sokkel, Balkoner og Fremspring, som kun lejlighedsvis anbringes, saasom: Butiksskabe, Skilte, Markiser, Gitre, Vinduesskodder o. s. v. For de første, de som udgør en Del af selve Bygningen, er der vedtaget som Grænse for deres Fremspring en saakaldt Gabarit, ɔ: en tom Model, der bestaar af to Dele: en nedre mindre fremspringende og en øvre mere fremspringende Gabarit. Den nedre Gabarit, altsaa Modellen for det ringere Fremspring, skal højere op over Fortovet, jo smallere Gaden er. For de lejlighedsvis anbragte fremspringende Dele gælder særlige Bestemmelser.*)

Side-, Mellem- og Bag-Bygninger maa ikke have større Højde eller flere Beboelseslag, end tilladt for en Forbygning paa samme Grundstykke.

Over den Højde, som efter denne Lov maa gives en Bygning, kan dennes Formure — de Ydermure, der er parallele med Tagrygningen — forhøjes til Anbringelse af Gesims m. v. Denne Overhøjde maales i vedkommende Formurs Yderside til Tagets Overside; den maa være indtil 2,5 m, hvis der i Bygningens Loftsetage indrettes Beboelsesrum, og indtil 1,25 m, saafremt dette ikke er Tilfældet.

Bestemmelserne om Tagprofiler er omtrent som i den nu gældende Byggelov.

*) § 65 . . . Hele, fra Grunden funderede Bygningspartier af en Forbygning maa ikke springe mere end 0,23 m frem for Gadelinien og maa kun anbringes mod Gader,

4. Tagets Form.

For Tagets Form indeholder Byggelovene i Wien og Rom heller ikke det ny Udkast nogensomhelst Bestemmelser. Efter Byggelovene for Berlin og Forstæder saavel som efter Udkastet for Wien tør Tagene ikke hæve sig mere end i en Vinkel paa 45° over den givne Façadehøjde; i London er en Vinkel paa 75° tilladt. Vil man anvende stejlere Tag end de her anførte, maa efter alle Byggelovene Façadehøjden forholdsvis sænkes.

Byggeloven i Paris opstiller ogsaa for Tagets Vedkommende en Model, en Gabarit. Denne bestaar af et Cirkelsegment, som forneden slutter sig tangentielt til Façadelinien og for oven til en under 45° hældende Tangent, som har Lov at naa indtil Bygningens Midte. Radius af Cirkelsegmentet har Lov i Gader paa indtil 12 m at maale 6 m og i bredere Gader den halve Gadens Bredde, dog højst 10 m. Til den Hovedtaggabarit, som danner en Fortsættelse af selve Façaden, slutter sig en anden Taggabarit, en Fortsættelse af den øvre Façadegabarit indrettet for Tagvinduer o. s. v. og endelig en tredje Taggabarit, som en afsluttende Kroning af hele Tagkonstruktionen. Selv om naturligvis de uden for Tagformen springende Dele er bundne af bestemte Maal, saa ydes der dog Architektens Frihed tilstrækkeligt Spillerum.

5. Gaardenes Størrelse.

Med Hensyn til Gaardenes Størrelse foreskriver Byggelovene et Minimumsareal eller et nærmere bestemt Forhold mellem Gaardens Fladerum og Bygningens Højde udmaalt mellem den nederste Saalbænk og Gesimsen.

Saaledes bliver i Berlins Bykreds, alt efter som det bebyggede Areal maaler fra 80 m^2 til 25 ^{2}, forlangt en Gaardsplads af mindst 6 m Bredde. I Paris maa en Gaard, til hvilken der vender Beboelsesrum, maale mindst 30 m^2, kun med Køkkener mindst 15 m^2, med blot ubeboede Rum, mindst 8 m^2, og under alle Omstændigheder en nærmere angiven Minimumsbredde, medens i Berlins Forstæder Gaardarealerne skal være mindst 50 til 70 % af det bebyggede Rum, og den ringeste Afstand mellem For- og Bagbygningen reguleres gennem nærmere Bestemmelser, alt efter de forskellige Zoner. I Rom skal Gaardens Bredde være mindst en Tredjedel af Bygningens Højde og ved uregelmæssig Form maale mindst en Tredjedel af Bygningshøjdens Kvadratindhold.

---

hvis Bredde udfor Midten af den paagældende Bygning er mindst 16 m . . . For det Areal af en offentlig Gade, der optages af et saadant fremspringende Bygningsparti, skal der til Kommunens Kasse erlægges enten en efter Kommunalbestyrelsens Skøn passende Betaling en Gang for alle eller en fast aarlig Godtgørelse.

Andre Bygningsfremspring som Sokler af indtil 1,5 m Højde, Piller, Pilastre, Søjler, Baand, Vinduesindfatninger, Saalbænke, Dørindfatninger o. l. maa ikke springe mere frem for Gadelinien end 1 pCt. af Gadebredden . . . (saafremt de er mindre end 3,5 m i Højden).

Gesimser, aabne Altaner eller Balkoner, Baand, Vinduesindfatninger, Saalbænke o. l. . . . maa ikke springe mere frem for Gadelinien end 5 pCt. af Gadebredden og ikke mere end 1.35 m.

Karnappers Fremspring maa ikke være større end 5 pCt. af Gadebredden og ikke være over 1,2 m.

Efter det romerske Udkast til en ny Byggelov skal Gaardsrummene i den indre Zone maale mindst en Ottendedel og i den ydre Zone mindst en Femtedel af Summen af de tilstødende Murflader og den mindste Bredde være henholdsvis lig Halvdelen af de to Femtedele af Bygningens Højde.

I Wien forlanges der for Tiden, at Gaardenes Areal andrager mindst 15 %/0 af det bebyggede Areal, og at den større Del heraf tilfalder Hovedgaarden. Denne ganske vist utilstrækkelige Forholdsregel hjælpes der paa i det ny Byggeudkast, derved at den tilladelige Middelbredde af aaben Gaard udfor de saakaldte Hovedvinduer er nærmere bestemt og i de to indre Zoner skal svare til henholdsvis Halvdelen og to Tredjedelen af Højden og i de fire ydre Zoner være lig Højden. Dertil slutter sig imødekommende Bestemmelser ved Genopbygning, Angivelser for det mindste Maal af Gaarde udfor Hovedvinduer o. s. v.

En Ejendommelighed ved Londons Byggelov ligger i Bestemmelsen om, at Bagfaçaden af ethvert Beboelseshus skal have et frit Rum (open space) med en Minimums Dybde af 3,04 m.

I ældre Gader er det tilladt at lade Stueetagen naa hen til Gaardgenboen, og det fri Rum begynder først over Stueetagen.

Endelig maa med Hensyn til Gaardareal fremhæves, at i Berlin inddeles Byggepladserne i tre Strøg paralelle med Bygningsrækken. Det første Strøg eller Stribe er 6 m, den anden 26 m, og den tredje udgør Resten af Byggegrunden. I det første Strøg eller Stribe forlanges ingen Gaard, i den anden skal Gaardfladen være mindst 30 %/0, og i den tredje mindst 40 %/0.

Denne Strøginddeling tjener til Oplysning om det bebyggede Areal af hele Grundstykket; den ikke bebyggede Grund behøver ikke at medtages i Udmaalingen af den enkelte Stribe. Tanken i hele denne Beregningsmaade bestaar ene og alene deri, at man ønsker at støtte flade Grundarealer og virke hæmmende paa de dybe.

Med Hensyn til Lysgaarde indeholder disse Byggelove Angivelser af Minimumsmaal, som jeg ikke her vil gaa nærmere ind paa. Det skal kun anføres, at den nuværende romerske Byggelov overhovedet ikke tillader Lysgaarde, medens det ny Udkast atter gør det under Betingelse af, at ingen Beboelsesrum vender ud til dem, at deres Fladeindhold ikke er mindre end en fem og tyvendedel af Summen af de tilstødende Murflader og endelig, at den ringeste Afstand udfor noget Vindu ikke er under 2,50 m.*)

---

*) § 71. Udenfor den i § 63 nævnte Linie skal det ubebyggede Areal paa et Grundstykke mindst udgøre:

For hver Bygning med 1 eller 2 Etager:	1	×	Bygningens Grundflade.
» » » » 3 »	$1^1/_4$	×	» »
» » » » 4 »	$1^1/_2$	×	» »
» » » » 5 eller 6 »	$1^3/_4$	×	» »

Mellem den ovenfor nævnte Linie og den gamle By skal det ubebyggede Areal mindst være Halvdelen af Bygningens Grundflade, ved et Hjørnegrundstykke en Trediedel.

I den gamle By skal det ubebyggede Areal være en Trediedel af Bygningens Grundflade . . . Helt aabne Skure, Retirader, Pissoirer, Cykle- og Barnevognskure, Lysthuse, Boder, Keglebaner o. l. Smaabygninget medregnes ikke til det bebyggede Areal, naar de ikke er over 3 m høje.

III. RUMFORHOLDENE I ETAGERNE OG DERES ANVENDELSE TIL BOLIG.

1. *Lyshøjden.*

Fordringerne med Hensyn til Højden af det indfaldende Lys i Opholdsrum bevæger sig mellem 3 m og 2,50 m. Rom og i Hovedsagen ogsaa Wien forlanger 3 m, Berlin med Forstæder og Paris 2,80 m i de to nederste Etager, og endelig London 2,60 m. Dette Maal gælder ogsaa for de øvre Etager i Paris og Wiens ydre Distrikter; Wiens ny Byggeudkast foreslaar en Højde i Lysningen af 2,80 m. En Lysningshøjde af ikkun 2,50 m tillades i Berlins Forstæder i Opholdsrum paa Lofter, i Kældere og i mindre Værelser og ligeledes i alle Opholdsrum i Enkeltmandshuse, hvad er en Lettelse af stor Værdi.

2. *Lysgivende Vinduesflader.*

Bestemte Fordringer med Hensyn til et Minimumsmaal for lysgivende Vinduesflader i Opholdsrum mangler i Byggelovene for Berlin med Forstæder og Wien. I London og Rom skal et Vindues Minimumsmaal være en Tiendedel af Værelsets Gulvareal, efter Wiens Byggeudkast en Ottendedel, i Paris forlanges en Ottendedel i øverste Etage og i de øvrige Etager endogsaa en Sjettedel af Gulvarealet.*)

3. *Minimumsareal af en Bolig.*

Om Minimumsarealet af en Bolig eller det enkelte Værelse indeholder Byggelovene for Berlin med Forstæder, London og Wien ingen Bestemmelser. I Paris skal et Opholdsrum maale mindst 12 m^2 i Kælderen, i de øvre Etager 9 m^2 og i den øverste 8 m^2. I Rom er Kubikindholdet af et Opholdsrum bestemt til mindst 25 m^3, og dette er ogsaa bibeholdt i det ny Byggeudkast for Rom. Efter Wiens ny Byggeudkast maa ingen Bolig bestaa af mindre end to Rum, og et Opholdsrum maa have mindst 12 m^2, et Køkken mindst 8 m^2 Gulvareal.

4. *Bolig i Kældere.*

Anvendelse af Kældere til Opholdsrum er nu til Dags kun forbudt i Rom og i enkelte Distrikter af Berlins Forstæder, i alle de øvrige Stæder tilladt under visse Bestemmelser, dels med ubegrænset Gulvareal. Wiens ny Byggelovudkast udelukker helt Kældere som Beboelse.**)

5. *Kvistbeboelse.*

Kvistlejligheder er under nærmere vedtagne Bestemmelser tilladt i alle de her omhandlede Hovedstæder med Undtagelse af Wien, som ogsaa efter den nyprojekterede Byggelov forkaster dem undtagen i de ydre Distrikter. I London

---

*) § 85. Ethvert Beboelsesrum skal have mindst 6 m^2 Grundflade og mindst 2,65 m fri Højde mellem Gulv og Loft . . .

Ethvert Beboelsesrum skal modtage direkte Lys fra Vinduer, der efter Magistratens Skøn er tilstrækkelig store.

Ethvert Beboelsesrum skal kunne opvarmes.

**) § 86. Beboelsesrum i Kældere tillades i Forbygninger mod Gader af mindst 16 m Bredde. Kældergulvet maa ikke ligge mere end 1 m under Terrænlinien.

tillader Byggeloven udtrykkeligt *to* over hinanden indrettede Kvistbeboelser, og i Paris har man Lov at anbringe saa mange Etager under Taget, som med de lovbestemte Højdeforhold i Værelser, Gulv og Vinduesflader kan rummes inden for Taggabariten.*)

IV. TRÆ SOM BYGNINGSMATERIALE I HOVEDTRAPPER, HOVEDGESIMSER OG BINDINGSVÆRK I YDERMUREN.

Med disse Formaal for Øje tør Træ ikke anvendes i Rom, i Paris er Træ tilladt paa hvert af disse Omraader, og i de tre andre Steder er det tilladt under forskellige Betingelser.

Saaledes er det tilladt at anvende haardt Træ til Hovedtrapper, naar disse paa Undersiden røres og pudses eller paa anden Vis sikres mod Ildsvaade, i alle Beboelseshuse saavel i London som i Berlins Forstæder. I Berlin By nøjes man i Bygninger, hvis øverste Gulv ikke ligger højere end 7 m over Grunden, med en eneste »nødvendig« Trappe af Træ, hvis den paa ovennævnte Vis er beskyttet mod Ild. I Berlins Forstæder kan man i Bygninger paa højst to Etager have Lov at bygge en saaledes beskyttet Hovedtrappe af andet end Egetræ, og er den af Egetræ, kræves ikke den øvrige Beskyttelse. I Wien tør en beskyttet Egetræstrappe kun anvendes i Bygninger paa indtil tre Etager og under visse Betingelser. I det ny Byggeudkast er disse Trapper forbudt i alle Beboelseshuse.

Hovedgesimser af Træ er under visse Betingelser tilladt i Berlin med Forstæder og i London; i Wien er det forbudt, men faktisk tilladt ved aaben Bebyggelse, ligesom Udkastet udtrykkelig tillader dem i de tre ydre Zoner.

Bindingsværk i Ydermuren er forbudt i Berlin og London og delvis i Berlins Forstæder, i Wien betingelsesvis tilladt i højst tre Etages Bygninger. Byggeudkastet for Wien tillader Bindingsværk i Ydermure i een Etages Bygninger i de tre ydre Distrikter og i den øverste Etage i Bygninger med højst tre Stokværk.**)

V. EN STADS SKØNHED, KARAKTERISTIK OG HISTORIE.

Med Hensyn hertil kan man skelne mellem: Forskrifter, der tager Sigte paa positivt kunstnerisk Arbejde; Forskrifter, der skal beskytte Stadsbilledet mod at skæmmes af Bygninger, hvad enten det sker ved at disse opføres, ombygges eller vanrøgtes, og endelig Forskrifter til Beskyttelse af allerede eksisterende Mindesmærker i Kunst eller Natur og Ejendommeligheder i Stadens Fysiognomie.

Forskrifter, som tager Sigte paa det positivt kunstneriske Arbejde, findes kun i Byggeudkastet for Wien. I dette bliver det udtrykkelig forlangt af Stadens

---

*) § 87. Ang. Beboelsesrum i Loftsetager gives forskellige Forskrifter om Varmeisolering m. m.

**) § 90. Bindingsværk tillades kun i 1 Etages Bygninger, hvori der ikke er Beboelsesrum, ikke har over 80 m² Gulvflade, mindst 10 m Afstand fra andre Bygninger...

Alle Sider af Smaakviste, der kun tjener architektoniske Formaal(!) og Forsider af Kviste med Vinduer kan udføres af Træ, naar de er fjærnede 1,25 m fra Naboskel.

§ 117. Magistraten kan give Tilladelse til, at der paa Grundstykker, paa hvilke »Villabebyggelse« er foreskrevet, gøres en mere udstrakt Anvendelse af Bindingsværk end if. § 90.

Bebyggelsesplan, at den fastslaar særlig architektonisk Udsmykning for hine Pladser og Gader, som har en væsentlig Indflydelse paa Stadsbilledet; at snorlige Gader i saa stor Udstrækning som muligt bliver at undgaa; at der bliver draget Omsorg for frie Pladser og offentlige Anlæg i passende Antal og Størrelse saavel som for Byggegrunde for Kirker, Skoler og andre offentlige Bygninger. Bygningsautoriteterne skal tillade, hvor særlige Forhold gør det ønskeligt, eller hvor særlig Skønhedsvirkning kan opnaas, at Karnapper, Udbygninger, Balkoner o. s. v. gøres større og mere fremspringende, end sædvanligvis er indrømmet. Endelig vil Kommunalbestyrelsen være berettiget til for enkelte Stadsdeles Vedkommende at stille højere architektoniske Krav for at give eller bevare Stadsbilledet en vis ensartet, samstemmende Karakter.*)

Den Slags kunstneriske Hensyn er ikke at finde i nogen af de øvrige nævnte Byggelove. De paa dette Omraade endnu ret tarvelige preussiske Byggelove indeholder rigtignok gode supplerende Paragrafer gennem Dispensationer af Ministeriet for de offentlige Arbejder. Saaledes kan anføres af Supplementet af 20. December 1906 følgende Sted: Der skal drages Omsorg for, at der stedse holdes aaben Grund for et tilstrækkelig stort Antal monumentale Pladser, Legepladser og Parkanlæg og ligeledes for Bygninger, som eventuelt senere kan blive at opføre. Selv om der ved Fastsættelsen af Trafiklinier i første Række maa tages Hensyn til det hensigtsmæssige, saa maa den æsthetiske Interesse ikke af den Grund forsømmes. Der skal ogsaa lægges Vægt paa at undgaa for stor Ensartethed i Gadenettet og paa at opnaa Afveksling i Gadebilledet. Derfor maa der ikke, hvor Trafikinteresser ikke absolut kræver det, principmæssig tilstræbes snorlige Gader. Hertil maa ogsaa anføres, at den ny preussiske Lov ogsaa gør Fordring paa, at der ved særlige Bebyggelser, saasom: Villakvarterer, Badesteder, Pragtgader o. s. v. stilles Betingelser og Krav, som gaar langt ud over, hvad den sædvanlige Byggelov foreskriver.

I mange Byggelove findes allerede Bestemmelser, som forhindrer Ombygning af gamle Bygninger eller Opførelse af ny paa en Maade, der vilde virke skæmmende for Gadens Billede, ligeledes Bestemmelser mod at lade Bygninger forfalde. Ny er derimod alle Bestemmelser, som angaar Skilte, Skuevinduer, Plakater og Maling. Saaledes forbyder Londons Byggelov Anbringelse af Reklamegenstande paa Taget — sky signs —. Det ny Byggeudkast for Rom forlanger fremsendt til Godkendelse alle Skitser til Skilte og Udstillingsvinduer, som tænkes anbragt i Hovedgader eller paa kunstnerisk værdifulde Bygninger; paa historiske Bygninger er slige Tings Anbringelse simpelthen forbudt; ligeledes bliver de heller ikke tilladt, hvor de ikke stemmer med Stadens eller Bygningens Proportioner, Materiale, Stil, Stemning eller Karakter. Det ny romerske Byggeudkast forbyder ogsaa at bemale Dørindfatningen til et Forretningslokale paa en iøjne-

---

*) § 69. Enhver fra en Gade, fra et andet Færdselsled (Jærnbane, Kanal m. v.) synlig Bygning eller Bygningsdel *skal i det ydre fremtræde saaledes, at den efter Magistratens Skøn hverken er til Mispryd eller til væsentlig Ulæmpe.* (Udh. af Red.)

I Henhold hertil kan Magistraten *nægte sin Tilladelse* til et Bygningsforetagende paa Grundlag af de med vedkommende Bygningsforetagende fulgte Tegninger m. v.

§ 68. Magistraten kan tillade en friere architektonisk Udformning af ydre Dele af Forbygninger, end denne Lov iøvrigt tilsteder, saafremt kunstneriske Hensyn taler derfor.

faldende eller smagløs Maade for derved at fremhæve den fremfor Bygningens andre Døre, og endelig forbyder det Anbringelse af Plakater, Indskrifter, Reklamer o. s. v. paa Bygninger af kunstnerisk eller historisk Værdi og disses Omgivelser. Efter Wiens ny Byggeudkast tør der ikke, naar en Bygning skal males, anvendes grelle eller for Øjet ubehagelige Farver; paa Bygninger, som har en sammenhængende, ensartet Façade, maa Maling af en enkelt Bygning ikke finde Sted paa forstyrrende Vis; Anbringelsen af Plakater og Annoncetavler paa Bygninger er simpelthen forbudt. Efter den preussiske Lov mod Skamfering af Landsbyer kan der gennem Statuter foreskrives, at Anbringelse af Reklameskilte, Udstillingsskabe og Billedplakater skal have de stedlige Autoriteters Godkendelse.*)

Hvor man overhovedet nærede Interesse for at bevare kunstneriske eller historiske Mindesmærker overlod man dette til de for hele Landet gældende Love. Derved lader det sig forklare, at Byggelovene for Berlin med Forstæder, for Paris og for Wien slet ingen saadanne Bestemmelser indeholder. I Byggeloven for London findes den mærkelige Bestemmelse, at naar en gammel Bygning af historisk eller kunstnerisk Interesse skal nedrives, kan Autoriteterne give Tilladelse til, at denne Bygning opføres paa et andet Sted efter samme Plan og i samme Materiale, selv om den ikke opfylder Byggelovens Forskrifter. Kun Byggeloven for Rom indeholder Bestemmelser om Bevarelse af Mindesmærker. Thi den vedtager, at Kommunalbestyrelsen i Forstaaelse med den arkæologiske Kommission og Undervisningsministeriet har at udarbejde en Fortegnelse (Eleno) over de Bygninger, hvis Bevarelse er ønskværdig, og det er absolut forbudt paa de i denne Fortegnelse opførte Bygninger at udføre nogetsomhelst Slags Ændring, som kan forstyrre Detaillerne eller skade Enheden. Ændringer kan paa disse Bygninger kun foretages med Kultusministeriets Tilladelse, og denne uddeles kun paa Grundlag af et Skøn af Byggekommissionen. Det ny romerske Byggeudkast udvider kun i uvæsentlig Grad disse Bestemmelser. Den italienske Lov for Mindesmærkers Konservering udstrakte denne Fortegelse til det hele Kongerige og beskytter ethvert Monument saavel som enhver Genstand af historisk eller kunstnerisk Værdi i offentlig eller privat Besiddelse mod Forandring, Ødelæggelse og Udførsel.

Efter den franske Lov til Mindesmærkers Bevaring bærer Staten alle Omkostninger ved Bevaring af enhver Bygning eller Genstand af kunstnerisk eller historisk Interesse, det være sig i offentlig eller privat Eje. Fjernelse, Ombygning eller Restaurering af et Mindesmærke kan kun finde Sted med ministeriel Tilladelse, og Udlæg af ny Byggelinier skal altid tage Hensyn til allerede tilstedeværende Mindemærker.

Den engelske Byggelov kender kun til Ejerens *Ret* til at sætte et Mindesmærke under Beskyttelse af den kongelige Kommission for Staten og andre offentlige Bygningers Bevarelse og overdrager til denne Vedligeholdelse af Mindesmærket. Her kommer altsaa alt an paa Ejerens gode Vilje, og derfor rækker den engelske Lov heller ikke vidt nok til at naa sit Maal.

Efter den preussiske Lov mod Skamfering af Landsbyer kan Ombygning af kunstnerisk eller historisk værdifulde Bygninger saavel som Forandringer i deres

*) Om alt dette findes der desværre intet i Byggelovforslaget.

Omgivelser rentud forbydes, naar Bygningernes Ejendommelighed derved forstyrres. Men Loven gaar endnu videre, thi efter den kan, for nærmere bestemte Gader og Pladser af kunstnerisk eller historisk Værdi, de stedlige Autoriteter nægte Samtykke til Nybygninger eller Forandringer, som vil skade Stedets eller Gadebilledets Ejendommelighed.

I Wien er der i Byggeudkastet optaget forskellige Paragrafer angaaende Mindesmærkers Bevarelse. Saaledes bestemmer Udkastet, at der ved Opstilling af Bebyggelsesplaner skal tages Hensyn til saavel kunstneriske og historiske Mindesmærker som til Naturens, saa at disse saa vidt muligt kan skaanes. Skal endelig et sligt Mindesmærke fjærnes eller forandres, saa har Kommunalbestyrelsen, før den giver sit Minde hertil, at indhente et Skøn fra den k. k. Centralkommission for kunstneriske og historiske Mindesmærker og ved sit Svar tage tilstrækkeligt Hensyn til denne Kendelse.*)

FORSKELLIGT.

Eternit — ikke Ebonit. I forrige Hæfte af »Architekten« har Sætternissen igen været paa Spil, idet den — paa Trods af et tydeligt skrevet Manuskript — har kaldt det nye Tagdækningsmateriale Ebonit i Stedet for *Eternit*, uden at reflektere over, at Ebonit aldeles ikke egner sig til dette Brug.

*) Om Beskyttelse af værdifulde, gamle Bygninger findes der i Lovforslaget — intet!

Atelier Express, Raadhusplads 37
»Elektra«, Vestergade 29
Hansen, Charles, Pilestræde 19
Jessen, Sophie, Bur. f. Maskinskrivn, Linnésgade 16 B
Lundbye, T. E., Ahornsgade 1
Nordisk Reproduktionsanstalt, Klareboderne 3
Philipsen & Co., Vesterbrogade 27

Dampskorstene, runde.
Andersen, Fr. E., Langgade 44, Odense
Jensen, Emanuel, & H. Schumacher, Akts., Godthaabsvej 90
Køhler, Vilh., Ryesgade 25
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Schrøder, Aage, Holsteinsgade 21

Dørlukkere.
Kjøbenhavns Dørgreb- & Metalvarefbr. Skindergade 39

Elektriske Anlæg, Elevatorer. Lynafledere, Materiel m. m.
Andersen & Meyer, Løvstræde 8.
Dansk Akts. Siemens-Schuckert, Palægade 6
Hassel & Teudt, Bredgade 43
Hellesens Enke & V. Ludvigsen, Aldersrogade, Str.
»Kelsey«, Ingeniørforretning, Vester Voldgade 2
Riedel, C. F., Eftf., Ny Vestergade 9
Thrige, Thomas B., Jernbanegade 4
»Titan«, Akties., Tagensvej 32
»Vølund«, Aktieselskab, Blegdamsvej 32
Ørsnes & Høyrup, Vesterbrogade 55

Fajance- og Porcellænsovne, Kaminer m. m.
Kähler, Carl F., Jernbanegade 5
Nielsen, E., Nørrebrogade 44

Farvevare, Beskyttelsesfarver m. m.
Krickhuhn, F. Jernbanegade 4

Forsikringsvæsen.
Forsikrings-Aktieselskabet »Skjold«, Raadhusstræde 1
Spejlglasforsikringsselsk, »Guardian«, Ved Stranden 2

Gade-, Vej- og Kloakanlæg, Havne- og Kystarbejder m. m.
Bird, Ingeniør, Bülowsvej 7 A
Dahlstrøm, Y. H., St. Kongensgade 43
Hoppe, V., & Lutz-Petersen, Rolighedsvej 21
Larsen, Hans & Jørgen, Griffenfeldtsgade 37
Rasmussen, Niels, & H. Schiøtz, Gl. Kongevej 96

Glarmesterarbejde, Glas, Glasmaleri m. m.
Dansk Glasindustri, Nyhavn 31

Ingeniørarbejder, Jernstøberier m. m.
Dahlstrøm, Y. H., St. Kongensgade 43
Heegaard, Anker, Lyngbygade
Ludvigsen & Hermann, Nørrebrogade 39
Thrige, Thomas B., Jernbanegade 4
»Titan«, Akts., Tagensvej 32
»Vølund«, Akts., Blegdamsvej 32

Isolationsfarve, Isolationsstof, Kork-Isolering m. m.
Akts. Diatomee silicium, Rosenborggade 1
Bird, Bülowsvej 7 A
Dansk Isoleringsfabrik, Valdemarsgade 6
Rump, Harald, Østervoldgade 8

Isskabe m. m.
Isskabefabriken Valby, Gl. Jernbanevej 41

Landskabsgartneri.
Hansen, Aage, Bülowsvej 5 B

Linoleum, Linol, Linotol m. m.
Bonne, C. Riis, Kronprinsensgade 6
Dansk Linotol-Kompagni, Gl. Torv 8
Magasin du Nord, Kongens Nytorv
Meyer, Em, Jorcks Passage
Olesen, O., Højbroplads 4
Paludan & Carlsen, Aarhus

Malerarbejde.
Hansen, H. C., Arkonagade 11
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21
Schübeler's Sønner, H., Nordre Frihavnsvej 19

Maskinsnedkeri, Møbler m. m.
Jensen, Severin & Andreas, Kongens Nytorv 21

Opvarmning og Ventilation, Armatur hertil m. m.
Albrectsen & Madsen, Vestergade 13
Bruun & Sørensen, Niels Juelsgade 17 og Aarhus
»Kelsey«, Ingeniørforretning, Vester Voldgade 2
Monies & Andersen, Raadhusstræde 4
Recks Opvarmnings-Comp., Lyngbygade
Ramsing, Chr., Tordenskjoldsgade 11
»Titan«, Akts., Tagensvej 32
»Vølund«. Akts., Blegdamsvej 32

Patentkontorer.
Lehmann & Ree, Vimmelskaftet 48

Prisme-Glas osv.
Heegaard, Anker, Lyngbygade
Meyer, V., Ny Toldbodgade 5
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Skandinavisk Glastagkomp., Vestervoldgade 125

Saltsyre, Gibs, Vandglas.
Hansen, Vilh., & Co., Nørrebrogade 30
Prior, Axel, Akts., Bredgade 33

Skifer-, Kobber- og Zinkdækning.
Feldthusen, Georg, Vesterbrogade 96
Rygaard, A, Aaboulevard 40

Smedearbejde, Sikkerhedsgittere, Havehegn m. m.
Doberck, F. W. & Søn, Lille Strandstræde 22
Fiedler, V., H. C. Ørstedsvej 30
Høst, P. W., Ravnsborggade 12.
Schæbel, Ferd., Mikkelbryggersgade 6

Staal- og Jernbjælker, Plader, Taljer m. m.
Berendsen, Sophus, Aktieselskab, Gl. Torv 24
Jensen, Carl, Aarhus
fh. Jensens, Jørgen, Eftf., P. G. Munck, Vestergade 16
Lemvigh-Møller, J. F., Kultorvet 11—13
Rahr, Chr. C., & Comp., Vestervoldgade 31
Rønberg, Oluf, Nørrefarimagsgade 41
Vold, L, Nansensgade 33

Stenhuggerier, Marmorarbejder m. m.
Akts. Ankerske Marmorforretning, Frihavnen
Faxe-Limhamn Kalkbrud, St. Annæplads 26
Hagen & Co.'s Eftf., Gothersgade 8
Larsen, H. & J., Griffenfeldtsgade 37
Nielsen, E., mekanisk Stenhuggeri, Nørrebrogade 44
Sode, A., H. C. Ørstedsvej 32
C. Wienbergs Stenhuggeri, Jagtvej 183

Stukarbejder.
Berg, Hans Chr., Aaboulevard 44
Dansk Gibsindustri-Kompagni, Akts., Mariendalsvej
Klingsey & Levin, Fælledvej 7

Tagpap m. m.
Evers & Co, Frederiksholms Kanal 6
Gottlieb, F., Nørrevoldgade 2
Meyer, V., Ny Toldbodgade 5
Møller, Thorvald & Co.. Esbjerg
Prior, Axel, Aktieselskab, Bredgade 33
Villadsen, Jens, Forchhammersvej 28
Vinter, H. C., Nørregade 45

Tapeter.
Jacobsen, Chr. S., Bredgade 36

Teglværksprodukter m. m.
Dansk Kalksandstensfabrik, Akts., Korsør
De forenede Teglværker, Kontor Nørregade 2
Frederiksholms Tegl- & Kalkværker, Ved Stranden 6
Hansen, J. A.. Kolding
Kagstrup Kalkværk, Akts., Nørregade 2
Knabstrup Teglværk, Knabstrup St.

Tegneartikler.
Knudsen, Cornelius, Købmagergade 15
Petersen, J. Chr., St. Kirkestræde 1

Textil-Artikler m. m.
Olesen, O., Højbroplads 4

Træ.
Trækompagniet, Frihavnen og Viborggade

Udgiver: AKADEMISK ARCHITEKTFORENING.
Redaktion: Architekterne K. VARMING (ansvarhavende) og ALFR. THOMSEN.
Kontor: Helgolandsgade 5. **Telf. 4525.**
Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

AKADEMISK ARCHITEKTFORENING

MEDLEMSLISTE. FEBRUAR 1908.

Bestyrelse:

Berg, Axel, Formand.
Jørgensen, Thorvald, Næstformand.
Lauritzen, A. S., Kasserer.
Koch, H., Sekretær.
Glahn, H.
Jørgensen, Emil.
Kampmann, Hack.
Levy, Fred. L.
Magdahl-Nielsen.

Udenlandske (kontingentfri) Medlemmer:

Bruyn, de, kgl. Bygningsraad .... Palaishuset, Charlottenlund.
Dorph-Petersen .... Perpignan.
Laub, L. .... Brooklyn.
Rasmussen, L. B. .... Chikago.
Sørensen, Salomon .... Malmö.
Tersling .... Mentona.
Wåhlin, Th. .... Malmö.
Société des Architectes Diplomés par le Gouvernement — le Président. Paris.

Indenbys Medlemmer:

Vester 542 y.	***Ahlmann**, V.*	Vesterbrogade 116. V.
26666 u.	*Ambt, Einar*	Istedgade Kirkeplads 4. B.
	Andersen, H. C.	Østerfarimagsgade 13. Ø.
	Andersen, Martin	Rahbeks Allé 20. V.
	Arntzen, Chr.	Frederiksborggade 24. K.
Amag. 176 y.	***Bacher**, P. Jacobsen*	Villa Grændsen, Amagerbrogade. S.
17610 x.	*Banke, N.*	Kontor: Nytorv 5.
25080 y.	*Bech, M. C.*	Nørrevold 6. K.
32383 x.	*Beenfeldt, Thor*	Gl. Kongevej 169. V.
7760.	*Berg, Axel,* R*	Børsgade 8. K.
	Bergmann, R. L.	Istedgade 4. B.
	Bertram, V.	Colbjørnsensgade 20. B.
4437.	*Blichfeldt, F. T. E.*, R*	Kongens Nytorv 28. K.
	Blytmann, Einar	Aaboulevard 16. N.
7038.	*Borch, Leuning-*	Nørrevoldgade 16. K.
5266.	*Borch, M.*, R*, kgl. Bygningsinspektør	Aaboulevard 38. N.
	Brandstrup, C.	Annas Vej, Charlottenlund. Kontor: Raadhuset. B.
Helrup 831 y.	*Brandt, Alfred*	Gruts Allé 3. Hellerup.
Øbro 234.	*Brummer, C.*	Østerbrogade 46. Ø.
	Brønnum, Knud	Westend 10. V.
	Bugge, Aage	Jens Munks Gade 5. Ø.
	Bønecke, P. C., Prof., R*, Stadsbygmester	Brodersens Allé 4. Hellerup Kontor: Raadhuset. B.
	Bøttger, F., R*	Sortedams Dossering 65 A. Ø.
27232.	***Christensen**, Fred. A.*	St. Marcus Allé 4. V.
Øbro 2174 y.	*Christensen, N. C.*	Østerbrogade 19. Ø.
32155 x.	*Clausen, Vilh.*	Bülowsvej 11. V.
Helrup 365.	*Clemmensen, A.*, kgl. Bygningsinspektør	Svanemøllevej 80 (Postdistr.: Hellerup).
27699 y.	***Dahl**, A. M.*	H. C. Ørstedsvej 56. V.
29956.	*Dahl, Viggo*	Købmagergade 32. K.
Nora 49 x.	*Dich, J.*	Sortedamsgade 7.
Vester 625 x.	***Fischer**, V.*	Thorvaldsensvej 16. V.
	Fleischer, Em.	Strandvejen 112. Hellerup.
Vester 299 y.	*Frehse, F. H. V.*	Forhaabningsholms Allé 49. V.

6930.	*Friederichsen, V.*	Sortedamsgade 3. N.
7162.	*Fussing, A.*	Nørrevoldgade 11. K.
9757.	***G**arde, H.*	Hollændervej 6. V.
	Gudme, L.	Strandboulevard 112. Ø.
Amag. 363.	*Gundestrup, Th.*	Islands Brygge 3. C.
19654.	***H**agen, G. B.*	Larsbjørnstræde 24. K.
6212.	*Hammer, Valdemar*	J. E. Ohlsensgade 17. Ø.
4246.	*Hansen, Chr.*	Købmagergade 22. K.
H. 1183.	*Hansen, Henning*	Cort Adelersgade 5. K.
5753.	*Hansen, Nic.*, Bygningsinspektør for 5. Distrikt	Trianglen 2. Ø.
8211.	*Harild, C.*	H. C. Ørstedsvej 51 A ^{2}. V.
	Haunstrup, A.	Rysenstensgade 1. B.
6638.	*Hirth, Th.*	Lipkesgade 25. Ø.
	Holm, Hans J., Prof., K*, Dbm.	Charlottenborg, Kongens Nytorv 1. K.
Vester 1068.	*Holsøe, Poul*	Pileallé 19. A. F.
	Høeg-Hansen	Falkonerallé 4. F.
6667.	***I**ngemann, B.*	Nørrefarimagsgade 1. K.
H. 1790.	*Ingemann, V.*	Nørrebrogade 9. N.
Øbro 1002.	*Ingwersen, Jens*	Nørregade 25. K.
27187 x.	***J**acobsen, Holger*	Aaboulevard 12. N.
6976.	*Jensen, Alb.*, Prof., R*, Dbm. pp., kgl. Bygningsinspektør	Frederiksgade 12. K.
	Jensen, Chr.	Ravnsborg Tværgade 2. N.
	Jensen, Harald Lønborg	I Udlandet fra Aug. 1907.
17637 y.	*Jensen, Johannes*	Nybrogade 16. K.
Øbro 1539 y.	*Jensen, Lars*	Zinnsgade 2. Ø.
5377.	*Jensen, Rasmus*	Nørrevoldgade 38. K. (Kristiansholm. Klampenb.)
3401.	*Jeppesen, Louis*	Aaboulevard 16. N.
9581.	*Jørgensen, Emil*, R*	Læssøesgade 4. N.
4313.	*Jørgensen, Eugen*, Borgerrepræsentant	Linnésgade 8. K.
Helrup 770.	*Jørgensen, Thorvald*	Viggo Rothesvej 41, Charlottenlund (Christiansborg Tegnestue, Staldmestergaarden. Tel. 9747).
7638.	***K**lein, Viggo*	Valdemarsgade 3. V.
	Klein, Vilh., Prof., R*, Dbm..	Vester Boulevard 10. B.

Nora 1860.	*Klingsey, C.*, Bygningsinspektør for 6. Distrikt	Sortedamsgade 9. N.
Vester 881 y.	*Klint, P. V. J.*	Pileallé 17 A. F.
32510 y.	*Knudsen, L.*, Prof., R*	Nørrefarimagsgade 63. K.
Øbro 1095 y.	*Knutzen, Sylvius*	Slagelsegade 18. Ø.
Vester 514 v.	*Koch, Hans*	Brøndsteds Allé 6. V.
5862.	*Koefoed, J. C.*	Frederiksborggade 18. K.
Vester 588 y.	*Kondrup, Valdemar*	Carit Etlarsvej 6. V.
	Kraiup, H. Chr.	St. Jakobsplads. 2. Ø.
	Kristensen, Kaare	Akasiavej 5. V.
Gdth. 242 y.	*Krog, Arnold*, Prof., R* pp.	Sten Blichersvej 25. F.
Nora 2020 y.	*Laage, G.*	Blegdamsvej 70. Ø.
Øbro 948 x.	*Langballe, O. Rosendal-*	Rosenvængets Allé 20. Ø.
Vester 1582 x.	*Lange, Holger*	Prinsesse Maries Allé 1. V.
7227.	*Larsen, Chr.*	Sortedamsgade 13. N.
29061 y.	*Larsen, Lauritz*, Bygningsinspektør for 8. Distrikt	Vester Boulevard 46. B.
2046,	*Larsen, Martin*	Vestervoldgade 6 B.
Gdth. 227 y.	*Lauritzen, A. S. K.*	Poul Møllersvej 7. F.
2012.	*Lemche, Søren*	Sortedams Dossering 69. Ø.
	Lendorf, C., R*	Sortedamsgade 1. N
5312.	*Levy, Fred. L.*	Stockholmsgade 33. Ø.
Øbro 765 x.	*Ludvigsen, Knud A.*	J. E. Ohlsensgade 14. Ø.
	Lønholdt, Valdemar	Amager Boulevard 2. S.
7618.	*Magdahl-Nielsen*, R*	Aaboulevard 18. N.
5437.	*Mandrup-Poulsen*	Nygade 4. K.
	Marcher, Hansen	Nansensgade 24. K.
32048 x.	*Marston, E. A. W.*	Lykkesholmsallé 1 A. V.
6229.	*Marstrand, W.*	Ewaldsgade 9. N.
	Mathiasen, Chr.	J. E. Ohlsensgade 13. Ø.
H. 406 & 5283	*Mathiesen, Aage H.*	Gl. Kongevej 1 C. B.
Amag. 243.	*Meyling, H. Chr.*	Amagerbrogade 188. S.
Øbro 1381 x.	*Monberg, C. E.*	Classensgade 11. Ø.
H. 1508.	*Mynster, N. O.*	Ørstedsvej 59 A. V.
	Møller, Axel	Rosenvængets Sideallé 3. Ø.
Nora 329.	*Møller, Helge B.*	St. Markus Allé 13. V.
	Mørk-Hansen, V. J.	Sortedams Dossering 59 A. Ø.
27534.	*Nielsen, Johan*	Aaboulevard 18. N.
	Novi, Cajus	Vodroffsvej 42. V.

32525.	*Nyebølle, V.*	Frederiksborggade 44. K.
6948.	*Nyrop, M.*, Prof., K*, Dbm. pp.	Charlottenborg, Kongens Nytorv 1. K.
Amag. 363.	***O**lesen, L.*	Islands Brygge 3. C.
	***P**ackness, E.*	Ingemannsvej 7. V.
Helrup 500.	*Petersen, Axel Erhardt*	Duntzfeldts Allé 16. Hellerup.
32043.	*Petersen, Carl V.*	Gl. Kongevej 157. V.
17524.	*Petersen, K. Arne-*, R*	Vestre Boulevard 49. B.
	Petersen, Vilh., Etatsraad, Prof., R*, Dbm.	Vodroffsvej 42. V.
Vester 819 x.	*Petri, Olaf*	Platanvej 20. V.
	Plesner, U.	Forchhammersvej 14. V.
	Poulsen, Gerhardt	St. Knudsvej 22. V.
2183.	*Preisler, A.*	Bülowsvej 40. V.
19512.	*Prior, Alexis*	Torvegade 19. C.
	***R**asmussen, N. H.*	Hauserplads 9. K.
6341.	*Rosen, Anton*	Fælledvej 12. N.
7012.	*Rue, R.*	H. C. Ørstedsvej 22 A. V.
26803 y.	*Rønne, Gerhard*	Colbjørnsensgade 14. B.
Vester 1582 x.	***S**ander, Valdemar*	Prinsesse Maries Allé 1. V.
32542.	*Schiødte, Erik*, Prof.	Gothersgade 143. K.
5599.	*Schmidt, Valdemar*	Forchhammersvej 2. V.
Flaaden 167.	*Schmidth, Olaf*, R*, Bygningsinspektør i Nyboder, Bygmester ved Søværnet	St. Paulsgade 33. K.
4439.	*Schroeder, Rolf*	Forchhammersvej 13 A. V.
Øbro 55.	*Schrøder, Aage*	Holsteinsgade 21. Ø.
8970	*Schrøder, J.*, Bygningsinspektør for 3. Distrikt	Tordenskjoldsgade 23. K.
	Schrøder, Kaj	Ribegade 13. Ø.
H. 1915.	*Smidth, Ph.*	Stormgade 20. B.
Vester 320 x.	*Smith, Julius*	Kochsvej 26. V.
6979.	*Steen, H. Chr. M.*	Gl. Kongevej 19. B.
	Steenberg, G.	Aaboulevard 18. N.
17242 x.	*Storck, H. B.*, Prof., R*, Dbm.	St. Annæplads 20 K.
22072 x.	*Sylow, Chr.*	Nørresøgade 9 A. K.
27164 x.	***T**heisen, J. Strøm*	Brorsons Kirkeplads 1. N.
4631.	*Thejll, A.*, Prof., Bygningsinspektør for 7. Distrikt...	Ny Vestergade 15. K.

	Therchildsen, J. M.	Frederiksberg Allé 48. V.
32295.	*Thisted, Valdemar*	Gl. Kongevej 128. V.
5612.	*Thomsen, Alf.*, Bygningsinspektør for 1. Distrikt	Gl. Kongevej 15 B. B.
Vester 524 x.	*Thomsen, C. F.*	Kochs Vej 22. V.
H. 829.	*Thonning, Carl*, Bygningsinspektør for 4. Distrikt	Nørrebrogade 10. N.
5306.	*Thuren, Chr. L.*, Prof., R*, Bygningsinspektør f. Frederiksb.	Rathsacks Vej 18. V.
4818.	*Thuren, Ejnar*	Mynstersvej 7 A. V.
5147.	*Tvede, Gotfred*	Nybrogade 18. K.
Øbro 1133.	*Varming, K.*	Trianglen 4. Ø.
Øbro 918 x.	*Weidemann, Sophus*	Øster Søgade 34. Ø.
2489.	*Wenck, H.*, Prof., R*, Dbm. pp.	Bernstorffsgade 3. B.
Palæ 546 y.	*Wittrock, G.*	Store Kongensgade 31. K.
Byen 286 x.	*Wolmar, C.*	Vester Voldgade 92. B.
Taga 181 y.	*Wright, H. B.*	Nørrebrogade 168. L.
	Zeltner, O.	Tøjhusgade 17. K.

Udenbys Medlemmer:

880.	*Paludan, Hother*	Aalborg.
841.	*Clausen, Frimodt-*	Aarhus.
598.	*Kampmann, Hack-*, R*, F.M., kgl. Bygningsinspektør	Aarhus.
1892.	*Kühnel, S.*, R*, F.M.	Aarhus.
1246.	*Møller, Thorkel*	Aarhus.
1934.	*Petersen, L. A.*	Aarhus.
	Rasmussen, E.	Strandboulevard 7, Charlottenlund.
34.	*Gullev, V.*	Herning.
	Holck, V.	Hillerød.
132.	*Norn, Viggo J.*	Horsens.
392.	*Hagerup*	Kolding.
27.	*Glahn, H.*	Nykøbing F.

376. *Jacobsen, N.* .... Odense.
528. *Petersen, Alfr.* .... Odense.
528. *Petersen, J. V.*, R*, kgl. Bygningsinspektør.. Odense.

755. *Egefelt, Lars* .... Randers.

209. *Larsen, Knud* .... Slagelse.

129. *Hansen, F. C. C.* .... Sorø.

166. *Hansen, N. Christof* .... Vejle.

KBHVN. • NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)

